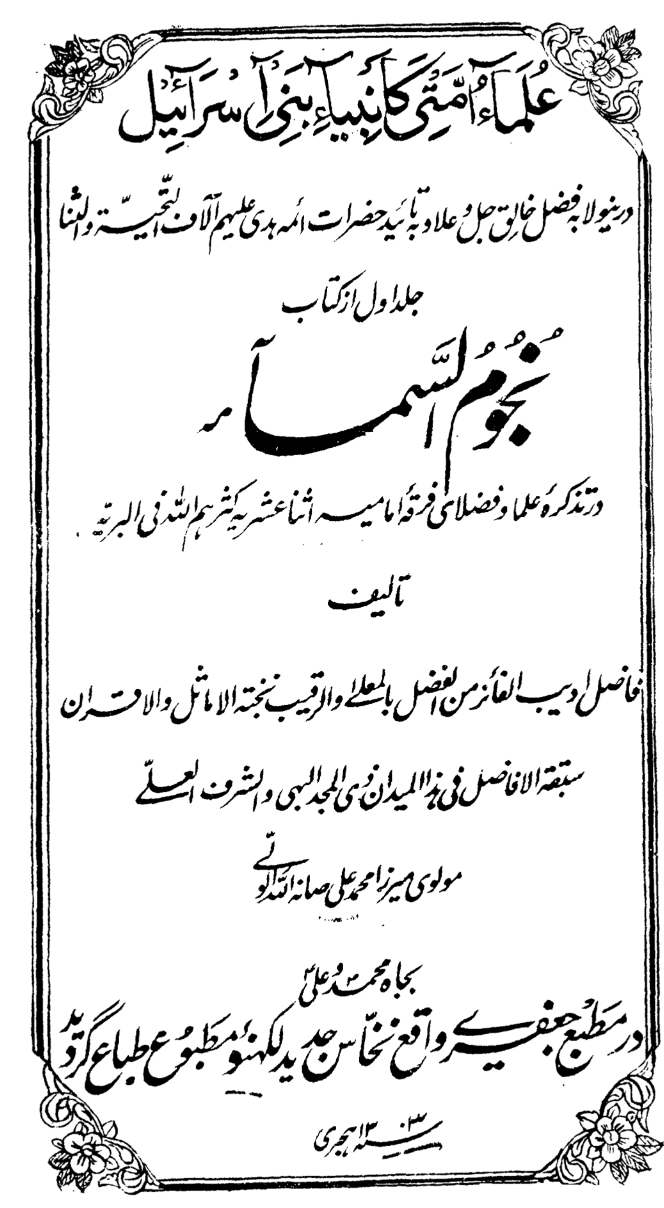
[illegible] اما [illegible] اختیار [illegible] و تحقیق کرده‌ام
و [illegible] نسخه‌ها [illegible] چنانکه [illegible] نوشته است

علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل

درینولا بہ فضل خالق جل و علا و بتائید حضرات ائمہ ہدی علیہم آلاف التحیۃ والثنا

جلد اول از کتاب

نجوم السماء

در تذکرۂ علما و فضلای فرقۂ امامیہ اثناعشریہ کثرہم اللہ فی البریہ

تالیف

فاضل ادیب الفائز من الفضل بالمعلی والرقیب نخبۃ الاماثل والاقران

سبقۃ الافاضل فی ہذا المیدان ذی المجد البہی والشرف العلی

مولوی میرزا محمد علی صانہ اللہ عن التوی

بجاہ محمد و علی

در مطبع جعفری واقع نخاس جدید لکھنو مطبوع طباع گردید

سنہ ١٣٠٣ ہجری

تقریظ جناب قدسی القاب استاذ الکل فی الکل ہادی الوری الی خیر السبل حجۃ الاسلام آقا سید محمد عباس الشوشتری ادام اللہ ایامہ بر کتاب نجوم السماء فی تراجم العلماء

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی جعل العلماء نجوم السماء وورثۃ للانبیاء ورجح مداد ہم علی دماء الشہداء والصلوۃ علی نبیہ المصطفی وآلہ اعلام التقی ومصابیح الہدی اما بعد فقد طالما اساء الدہر الی سادتہ ورمی بسہام المصائب الی اولیائہ وکان ذلک من قدیم عادتہ واستمر العلماء یشکون رواج الجہل فی کل جبل وسہل وانہم کانوا فی ہذا الزمان لتمنوا زمانہم وعلموا انہم وصفوا الوجدان بالاعواز وحملوا شکواہم علی المجاز فکانہم نعوا الینا العلم فی حیاتہ ولم یدرکوا زمن وفاتہ والان قد تحقق نعیہم حیث لا یشکر سعیہم والیوم مات العلم وما لہ ناع ولا الیہ ساع وداع اوارتحل من غیر وداع فمن المغتنم وافضل النعم ذکر الماضین الاساطین فان ذکر النعم بضاعۃ الساکین وممن جد فی تجدید عہودہم واحضار سعودہم واخطار صعودہم الحبیب اللبیب الاریب الفائز من الفضل بالمعلی والرقیب النائل من الشرف اوفر نصیب الالمعی الزکی الذکی الاریحی الاحوذی الواقف علی اخبار الفقہاء وحالات العلماء والباحث عن حقائق الانباء زبدۃ الاحباب وسلالۃ الانجاب المقتفی باثار السادۃ الاطیاب الناظر فی الحدیث والکتاب الفطن اللوذعی والصفی الوفی المولوی میرزا محمد علی رقاہ اللہ الی اوج الکمال ووقاہ عین الکمال وہو ممن قرء علی بعض الکتب الادبیۃ وشطرا من کتابی روائع القرآن فی فضائل امناء الرحمن فقد الف کتابا رائقا رائعا ابان لہ فضلا ساطعا فیہ للناظرین تذکرۃ وللمحصلین تبصرۃ فانہ بذل وسعہ ومجہودہ فی تتبع اخلاقہم المحمودۃ واحوال ولادتہم ووفاتہم وکیفیۃ انسابہم واحسابہم وصفاتہم وذکر مؤلفاتہم ومصنفاتہم بتدقیق النظر وتعمیق الفکر

والرکون الی کل خبرٍ معتبرٍ احتیاجاً لذکرهم واقتفاءً لآثارهم فجاء بحمد الله بین تراجم اهل العلوم کالشمس بین النجوم یستضیٔ منه المجتدی ویستضیٔ به المهتدی فیا لها من مجموعة کانها فی حسنها وصفائها وخلودها وبقائها جنة عالیة فیها سرر مرفوعة واکواب موضوعة ونمارق مصفوفة وزرابی مبثوثة تحلّی فیها اماجد من العلماء العاملین اخواناً على سررٍ متقابلین فجزاه الله خیر الجزاء عن هؤلاء المصطفین واقرّ به العین فی الدارین نمقه اضعف الناس السید محمد عباس عفی عنه

لا اله الا الله التقوی
بن علی الموسوی
عبده السید عباس

عبارت جناب مستطاب ملاذ انام افضل المتکلمین آیة الله فی العالمین ناصر شریعة جدّه خیر المرسلین جناب آقا سید حامد حسین دام علاه ومد فی بقاه

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی اوزع خاصة عباده العروج الی معارج الفضل والکمال والصلوٰة والسلام على محمد وآله خیر آل وبعد فان الفاضل السعید الولی الرشید الصفی الحمید الالمعی الزکی اللوذعی الذکی المولوی میرزا محمد علی ممن حاز قصب السبق فی العلم والبراعة واحکم مرائر التحقیق واتقن الصناعة واخذ العلوم من الاعلام الجلة والاکابر الذین هم رؤساء الملة وهو لی بالخصوص قدیم الوداد والمقة والمختص بمرافقتی والمنوّه بالاعتماد والرکون والثقة وقد صنف بالتماسی کتاباً رائعاً وسفراً حافلاً فی تاریخ علماء الشیعة اعلى الله مراتبهم الرفیعة فجاء بحمد الله بحیث یعجب النظار ویروق الابصار وقلما الفی نظیره فی

الاعصار والامصار وهو دليل على سعة اطلاعه وطول باعه فالله تعالى يصونه
عن عين الكمال ويقيه من المخاوف في الاهوال كتبه حامد حسين عفا الله عنه في
۱۵ من ربيع الآخر سنة ۱۲۷۹ه

حامد حسین ۱۲۷۹

تقريظ جناب ملاذ آداب شرف السادة الاطياب فخر الواعظين قدوة العلماء
الربانيين آقا سيد حسين الطباطبائي اليزدي ادام الله ايام افاضاته

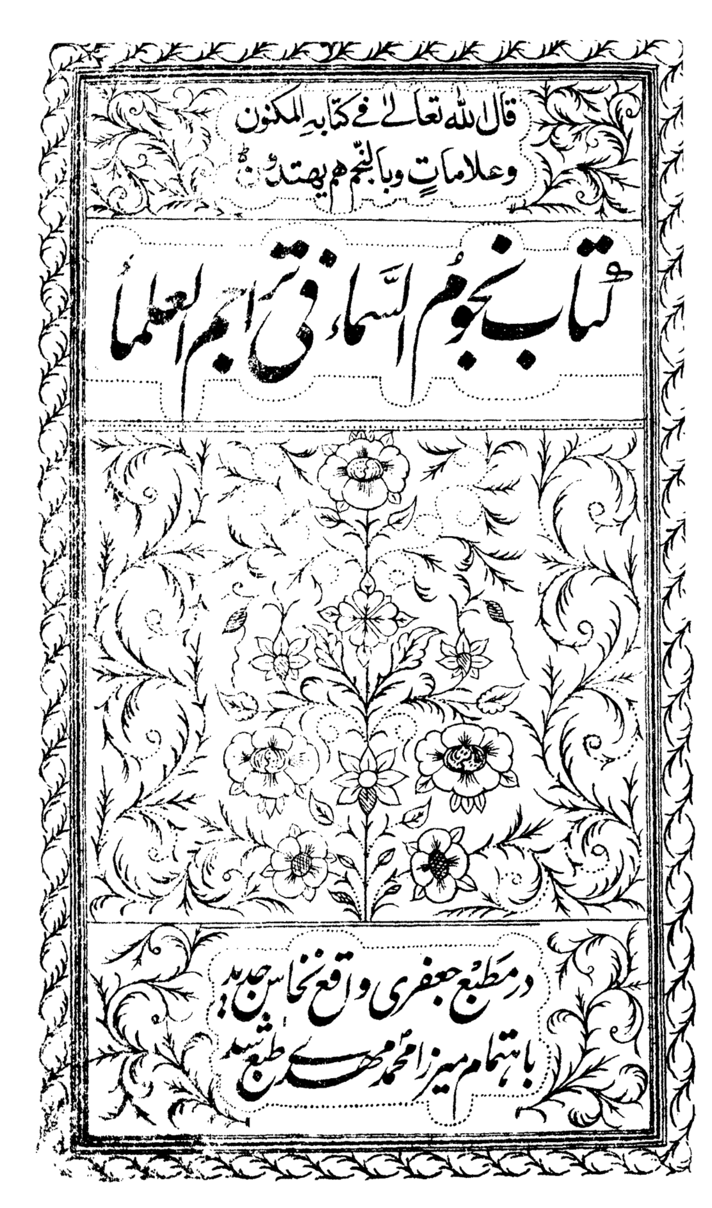
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي زين ما فوق الارض بوجود العلماء كما زين ما دون العرش بنجوم السماء وجعل
العلماء ورثة الانبياء لهداية الجهلاء في البادية البيداء كما جعل النجوم خليفة البيضاء لنشر
الضياء في الليلة الظلماء وصير هؤلاء العالمين العاملين حججا في العالمين بعد الائمة الطاهرين
عليهم السلام في احكام الدين كما اشار اليه بقوله وجعلنا بينهم وبين القرى التي باركنا فيها
قرى ظاهرة وقدرنا فيها السير سيروا فيها ليالي واياما آمنين فصلى الله على نبينا محمد وعلى آله
الطيبين وعليهم اجمعين ما قام بهم الشرع المبين والدين المستبين ثم اني لما كنت ارى في زماننا
هذا انه قد عفت الديار ومحيت الآثار وتناثرت النجوم وتراكمت الغيوم وقل العلماء وكثر اللاواء
وعظم البلاء فطال ما احببت الاطلاع على الاخبار والآثار من هؤلاء الاحبار الاخيار وذكر
اعمارهم الخالية واساميهم السامية واعصارهم الماضية وانبائهم الشافية لما علمت ان الماء
اذا لم يوجد تيمموا ان الورد اذا ذهب من مائه يستشم فلم اجد كتابا في ذلك يجمع الشتات
وخطابا يحتوي على الاشتات من ذكر سلفنا الصالحين وبقاياهم المعاصرين من علمائنا
الراشدين وفقهائنا المجتهدين رضوان الله عليهم اجمعين حتى اتفق لي المسير بحكم التقدير
الى بلدة لكهنو صانها الله عن كل سوء فرايت فيها كتابا شريفا جامعا لذلك ووجدت

ما اسرادت هنالك يسمى بنجوم السّماء فى تراجم العلماء مما الفه الاخ السديد والمرشد الرشيد ذو البصر الحديد والباع الطويل البعيد العالم الالمعى الفاضل النحرير الالمعى نخبة الاماثل والاقران وسبقة الافاضل فى هذا الميدان المولى الوفى المولى ميرزا محمد على الكشميرى اصلا ثم اللكهنوى دام الله فضله وعلاه وبلغه الى ما يتمناه فى دنياه وعقباه فوجدت هذا الكتاب كمؤلفه بحراً ذاخراً وذخراً وافراً ونوراً ظاهراً وضياءً زاهراً فان شبهت هذا المؤلف الشريف ببحار الانوار فلمثل مؤلفه ينبغى ان يكون فيها غائصاً وان شاكلته بجامع الاخبار فهو الاحرى بها فلحصا ولله دره حيث جمع فاوفى ونقد واصفى وكتب واملى وفاز فى ذلك بالنصيب الاعلى والقدح المعلى فكانه لما راى درر الحل عقد الثنا انظم هذا العقد من اصفى درر الثرى حتى يكون لجيد الزمان شذرا ولاهله ذكرى ولمؤلفه ذخرا ولعمرى لقد اتى فى بابه وكيف لا وهو من اهل بيتهم واهل البيت بما فى البيت ادرى وقد اقتنى فى ذكر هؤلاء النجوم الباهرة والاقمار الزاهرة بمن طلع فى الالف الثانى من اقاصى مشارق البلاد والادانى وذكر نجما مع نجم وبعد نجم فانه لما غاب نجم طلع نجم وقل فى كتابه هذا من لا يخبر بخبره ولم يات باثره فجزاه الله وايانا عن الاسلام واهله خير جزاء المحسنين والحمد لله رب العالمين وكتبت هذه بيدى الجانية الفانية لان لا ينسانى بالدعاء لحسن العاقبة والعافية وانا احقر السادة بل الخليفة حسين الطباطبائى اليزدى اصلا والنجفى مدفناً ان شاء ربى وهو حسبى وكان ذلك فى شهر شوال من سنة ١٢٩٦ من الهجرة النبوية المباركة

والحمد لله اولاً واخراً

قال الله تعالےٰ فی کتابه المکنون
وعلاماتٍ وبالنجم هم یهتدون
کتاب نجوم السماء فی تراجم العلماء
در مطبع جعفری واقع نخاس جدید
باهتمام میرزا محمد مهدی طبع شد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي رفع درجات العلماء، حتى فضل مدادهم على دماء الشهداء، وجعلهم
مواريث الانبياء، ورفع اقدار حملة الاخبار، ورواة الآثار الائمة الاخيار
حضرات السائر له اجر الصائم القائم المجاهد، وراويه لحديث اهل البيت افضل
من سبعين الف عابد، وصلى الله على نبيه الذي اتاه الله من العلم مالم يؤت
احداً من العالمين، بعثه في الاميين يزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة وان كانوا من
قبل لفي ضلال مبين، وعلى علي باب مدينة العلم وسيد الوصيين
وعلى اهله الطيبين الطاهرين المعصومين الذين ارشدونا الى الطريق المستبين
ونصبوا العلماء منارا لنا لنهتدي بهم الى معالم الدين فهم للشرع حفظة ورصدة
ينفون عن الدين تحريف الغالين وانتحال المبطلين فاصبحت حدائق العلم بدروسهم
ناضرة، واضحت رياض المسائل بمذاكرتهم مخضرة، ومناهل الفقه بافاداتهم
مترعة، ومناهج التحقيق ببيانهم واضحة، وقام بهم عماد الاسلام وشاعت بهم قواعد
الاحكام، واستناروا بلوامع ارشادهم حق اليقين واضمحل بسطوات صوارمهم القاطعة
اباطيل الجاحدين، اما بعد بر ضمائر صافيه ارباب عرفان واصحاب بصيرت وايقان پوشيده نخواهد بود

که حقوق علمای دین و حافظان شریعت مقدسهٔ حضرت سید المرسلین و ائمه معصومین سلام الله
علیهم اجمعین بر کافهٔ مؤمنین و موقنین بیش از انست که زبان خامه ثنایش سر آید و خامهٔ زبان از
عهدهٔ شکرش بدر آید و اندازهٔ رفعت مدارج و بلندی مراتب ایشانرا سوای حضرت ملک علام
احصا و استقصا از قبیل محالات و ممتنعات قال الله تعالی یرفع الله الذین آمنوا والذین اوتوا العلم درجات
هرگاه که درجات عالیه و مراتب فائقه برای مطلق آنکس که مؤمن بحق باشد نزد حق سبحانه تعالی
بوده باشد بطریق اولی برای کسانیکه بفضیلت این هر دو سعادتین و شرافتین علم و ایمان محلی و
پیراسته اند بمدارج از کسیکه مخصوص ایمان و ایقان داشته عالی و فائق خواهد بود و بالجمله بنا بر مفهوم و منصوص
آیات کریمه و منطوق متون احادیث کثیره فضل و رتبهٔ هیچ طائفه بعد از حضرات انبیاء و مرسلین و ائمه
معصومین صلوات الله علیهم اجمعین بعلو منزلت و مرتبت ایشان نمیرسد بلکه بظهور ای ارشاد نبی جلیل
علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل مماثل و معادل درجه رفیع ایشان است و در امثال این زمان که انوار
جمال باکمال امام ثانی عشر حجة الله المنتظر تالی مرتبهٔ رسالت خاتم فص امامت فاتح ابواب هدایت
خاتم دوره وصایت خلیفة الرحمن صاحب العصر والزمان علیه و علی آبائه سلام الله الملک المنان اللهم
عجل فی خروجه و ظهوره واملأ المشارق والمغارب من عدله و تجلی نوره از انظار انام مخفی و نهفت و همچو خورشید عالمتاب
زیر سحاب پنهان تحصیل احکام آلهی و متابعت شریعت رسالت پناهی منحصر در رجوع به نائبان امام علیه الاف
التحیة والسلام است که اساطین دین و خازنان علوم ائمه طاهرین اند و معرفت تفاصیل احوال ایشان
مشتمل بر منافع عظیمه و مراتب جسیمه است لهذا علمای روزگار و فضلای اعصار و امصار کتب بسیار درین باب
تصنیف فرموده و دفاتر بیشمار در علم ضبط احوال علمای عالی تبار بحیز تحریر در آورده و علمای هر زمانرا
شمرده اما احوال متاخرین فضلا و علما که در الف ثانی بوده اند باستقصای تام و تتبع کامل یافته نمیشود
اگرچه بعضی از ازکیای قریب العصر رحمه الله کتابی فارسی مشتمل بر احوال سلف صالحین و اندکی از
احوال متاخرین نوشته اما بسیاری از متاخرین را ذکر نفرموده بنابرین فقیر کثیر الذنب والتقصیر المعتصم
بحبل الله و کرمه و غفرانه محمد بن صادق بن مهدی انجاه الله من فلتات لسانه در زمرهٔ اتقیائه فی جنانه

عدم لیاقت و استعداد و کم مایگی و قلت مواد بامتثال فرمان واجب الاذعان بعضی از علمای
اعیان متکلمین عظیم الشان ادام الله تعالی ایام افاضاته و افاداته در سنه یکهزار و دوصد و هشتاد
و شش هجری بتالیف این کتاب مبادرت نمود و جمعی که ذکر ایشان در کتب متداوله یافته نشده بذکر
ایشان هم پرداخت و ذکر علما را مقصور بمجتهدین اعلام و فقهای اهل بیت علیهم السلام نساخته ام بلکه
بضبط اسامی جمعی از اعیان محصلین که در علوم عربیه و ادبیه یا فنون عقلیه حکمیه ید طولی و منزلت علیا
داشته اند نیز پرداخته و قاعده در ذکر علمای هر مائه چنین گذاشته ام که کسیکه غالب زمان او در مائه
عاشره باشد اما در اوائل مائه حادی عشر وفات یافته او را در ذیل فضلای مائه حادی عشر نوشته ام
و در تمام کتاب که تا آخر مائه ثالث عشر است بنا بر همین منوال کرده ام لیکن احوال مولانا السید محمد صاحب
المدارک را که وفاتش از قبل مائه حادی عشر واقع شده ببعض مصالح داخل این رساله نموده شد
امید از اصحاب فضل و دانش و ارباب فهم و بینش آنکه اگر در تتبع احوال و تفحص اقوال و معرفت رجال
لغزش قلمی یا زلت قدمی ببینند باصلاح فاسد کوشند و بذیل عفو پوشند اللهم اجعله خالصا لوجهك
الكريم و تقبل منا انك انت السميع العليم و این رساله را مرتب بر سه نجم و یک خاتمه ساختم **نجم اول** در ذکر بعضی از
اکابر متکلمین و فقها و مجتهدین و افاضل محدثین و مفسرین و اعیان محصلین و مشتغلین که در مائه حادی
عشر بوده اند **السيد محمد بن علی بن الحسين بن ابی الحسن الحسينی الموسوی العاملی**

سید صاحب مدارک

لقب او شمس الدين و دخترزاده شهيد ثانی زين الدين رحمه الله بود و پدرش از افاضل تلامذه
شهيد ثانی بود و نسب شريف او بنا بر مشهور بحضرت امام موسی کاظم عليه السلام میرسد و در کتاب منثور
از کتاب شيخ محمد بن الحسن العودی الجزينی تلميذ شهيد ثانی عليهما الرحمه منقول است که سيد امام علامه خلاصه
السادات الابرار و عين العلماء الاخيار سلالة الائمة النقباء سيد عز الدين علی بن الحسين بن ابی الحسين عاملی
رحمه الله از شاگردان شهيد ثانی بود و شهيد ثانی تربيت او فرموده او را بمدارج عاليه علوم رسانيد و دختر
خود را باو تزويج نمود و او را از خواص ملازمان صحبت خود گردانيد و او بسياری از علوم فقهيه و
ادبيه و غير آن بخدمت شهيد ثانی خوانده و بشرف اجازه جميع كتب از و مشرف شده بود و سيد ابا الحسين به

تفرشی در کتاب نقد الرجال آورده که سید محمد بن علی بن ابی الحسن حسینی عاملی ره سیدی از سادات ما
و بزرگی از بزرگان علمای ما و فقیهی از فقهای ما بود و درین نزدیکی وفات یافته است ولکن او در شام
بود و مرا اتفاق ملاقات او هم نرسید و از تصانیف او کتابهاست انتهی مؤلف گوید که جناب سید محمد
مذکور را پسرے بود مسمی بسید حسین که صاحب امل آمل ذکرش فرموده و درین کتاب هم در ذیل تلامذه شیخ
بهاء الدین عاملی علیه الرحمه احوالش مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی و در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ
بزرگ اعلم شیخ عبد النبی بن سعد جزائری از سید افضل و اعلم اکمل سید محمد مذکور روایت داشت صاحب لؤلؤه
بعد نقل این عبارت آورده که شاید این همان شیخ عبد النبی مؤلف کتاب حاوی الاقوال در علم رجال باشد که شیخ
یوسف در رساله مزبوره و صاحب منتهی المقال در کتاب خود کلام او را نقل کرده اند و هم بجاے دیگر
در رساله مذکوره آورده که شیخ عبد النبی بن سعد جزائری شاگرد شیخ علی بن عبد العالی الکرکی بود پس شاید که از زمان
شیخ علی تا زمان سید محمد مذکور در حیات بوده و شرف صحبت و تلمذ هر دو ایشان را دریافته باشد و الله تعلیم و ایضاً
در لؤلؤه مسطور است که ولادت سید محمد مذکور در سنه نهصد و چهل و شش هجری بود و بتاریخ سیزدهم ماه ربیع الاول
سال نهزار و نه هجری وفات یافت برین تقدیر مدت عمرش شصت و دو سال بوده باشد و از مصنفات
او کتاب مدارک الاحکام شرح شرائع الاسلام است که از انجمله آنچه متعلق بعبادات است بقالب تصنیف درآمده
و حاشیه تهذیب الاحکام و حاشیه ارشاد و حاشیه بر الفیه شیخ شهید علیه الرحمه و شرح مختصر نافع که آنرا صاحب امل آمل
ذکر نموده است و من شرح مذکور سوای آنچه متعلق بکتاب النکاح تا کتاب النذور است واقف نشده ام و بعض
علمای معاصرین هم ذکر کرده که سوای از ان شرح باقی ابواب کتاب مذکور از تصانیف او بنظر نرسیده و از
احدی از علما شنیده نشد دیگر از تصانیفش کتاب شواهد ابن الناظم است که آنرا در خراسان دیده ام انتهی

صاحب المعالم

الشیخ جمال الدین ابو منصور الحسن بن زین الدین بن علی بن احمد العاملی از اکابر علمای دین و فقهای
بارعین بود و فضل و کمالش از غایت اشتهار مستغنی از اظهار است و ولادت با سعادتش علی ما نقل سبطه
الشیخ علی بخطه الشریف فی الله المنور در شب جمعه بست و هفتم ماه رمضان سنه نهصد و پنجاه و نه هجری واقع
شده و ایضاً شیخ علی مزبور بعد ذکر فضائل و محامد و بعض حالات شیخ حسن مذکور آورده که او خواهرزاده اش

سید محمد صاحب مدارک در تحصیل علم شریک یکدیگر بودند مثل دو اسب گره بسته که در یک میدان مساوی هم باشند و دو بچه شیرخوار که از یک مادر شیر نوشند و هر دو ایشان در عمر متقارب هم بودند و او بعد از وفات سید محمد مذکور بقدر مدتی که تفاوت میان سن ایشان بود زنده ماند و بر قبر سید محمد این آیه کریمه را نوشت من المؤمنین رجال صدقوا ما عاهدوا الله علیه فمنهم من قضی نحبه و منهم من ینتظر و ما بدلوا تبدیلا

و ابیاتی چند در مرثیه اش گفته بر قبرش نوشت و آن اینست

لهفی لرمس ثوی فیه صار کالعلم	للجود و المجد و المعروف و الکرم
من کان للدین شمساً یستضاء به	محمد ذو المزایا طاهر الشیم
سقی ثراه و هنا ام الکرامة و الر	یحان و الروح طرا باری النسم

و فرق نیست که میان هر دو ایشان فرقی در فضل و کمال بود چنانکه هر کسیکه در تصانیف ایشان تامل کند میداند و شیخ حسن دقیق النظر تر بود و جامعیت انواع علوم زیاده از سید محمد داشت و عادت هر دو ایشان این بود که هر گاه یکی پیشتر بمسجد رفته مشغول نماز بجماعت میشد دیگری آمده در نماز با او اقتدا مینمود و هر گاه یکی چیزی به تصنیف آورده می نوشت اجزای کتاب خود را پیش دیگری می فرستاد و بعد نوشتن دیگری بر ایشان تصحیح قرار میگرفت مجتمع میشد و هر گاه یکی از ایشان در مسئله از مسائل فقهیه اختلافیه حکم بر طرفی مینمود و مردم از دیگری حکم آن مسئله را می پرسیدند میگفت که باو رجوع کنید که او کفایت مونت این مسئله نموده است و صاحب نقد الرجال آورده که شیخ حسن مذکور یکی از اکابر علمای امامیه بود و ثقه و عین فی الحدیث و افصح الطریقه و نقی الکلام و جید التصانیف بود انتهی و ایضاً صاحب در منثور آورده که پدر او پیش از پدرش شهید شد سید علی الصائغ و سید علی بن ابی الحسن که هر دو از تلامذه پدرش بودند متولی تربیت او شدند تا آنکه بزرگ شد و بخدمت هر دو ایشان خصوصاً بخدمت سید علی صائغ اکثر علوم از معقول و منقول و فروع و اصول و عربیت و ریاضی و غیر آن را که ایشان از پدرش استفاده نموده بودند قرائت نموده و سید محمد شریک قرائت بود و چون سید علی فوت شد ملا عبدالله یزدی شارح تهذیب بآن بلاد رسید شیخ حسن پیش او قرائت علوم منطق و معانی و امثال آن نمود و او در آنوقت حاشیه تهذیب می نوشت و قرائت علم حدیث کرده بخدمت شیخ حسن بن سید محمد میکر و بعد شیخ حسن و سید محمد بسوی عراق سفر کردند و در

نجف اشرف بخدمت ملا احمد اردبیلی رسیده کتب علم اصول و منطق و کلام و غیر آن را قرائت نمودند و
ملا احمد مرحوم در آن وقت بتالیف شرح ارشاد مشغول بود و اجزای آنرا بایشان میداد و می فرمود که در
عبارتش نظر کنید و آنرا اصلاح نمائید زیرا که میدانم که بعض عبارات آن غیر فصیح است و جماعتی از شاگردان
ملا احمد مدتی طولانی بود که شرح مختصر عضدی میخواندند و هنوز بسیاری از آن باقی بود و شیخ حسن و سید محمد
در وقت خواندن بخدمت مولانا مذکور اوراق بسیار را مطالعه می کردند و سوال و بحث بمیان نمی آوردند
ازینجهت آن جماعت از راه استهزا بر ایشان تبسم میکردند ملا احمد بر حال ایشان متألم شد و فرمود که عنقریب
است که هر دو ایشان متوجه بلاد خود خواهند شد و تصانیف ایشان نزد شما خواهد آمد و شما در قرائت آن
شرح مختصر خواهید بود پس هر دو ایشان مدت قلیل نزد ملا احمد اقامت داشتند چون بوطن معاودت
کردند شیخ حسن کتاب معالم و کتاب منتقی الجمان را تصنیف کرد و سید محمد کتاب المدارک را معرض تصنیف
در آورد و بعضی ازین کتابها قبل از وفات مولانا مذکور بسوی عراق رسید و ایضاً صاحب در منثور آورده
که جد من شیخ حسن در قریه کرک نوح علیه السلام با شیخ بهاء الدین عاملی را ملاقات کرد در زمانیکه او بسوی
آن بلاد سفر کرده بود و چون شیخ حسن مذکور از عراق مراجعت نمود بتدریس و تصنیف مشغول شد و
ایضاً صاحب در منثور آورده که بمن رسیده است که خلیفه سلطان از اکابر فضلای عجم بود و کتاب معالم و شرح
لمعه را بمردم درس میداد و می گفت که شنیده ام که شیخ حسن در اثنای تصنیف کتاب منتقی الجمان و
کتاب معالم وفات یافت و هر کس که فکر و تحقیق او باین درجه باشد عجب نیست که در حال فکر نمودن در چنین
تصانیف وفات یابد و ایضاً صاحب در منثور آورده که از بعض اساتذه خود و از بعض غیر ایشان نیز
شنیده ام که هرگاه شیخ حسن از برای حج رفت باصحاب خود گفت که از خدای عز و جل امید دارم
که بزیارت جمال باکمال حضرت امام صاحب العصر و الزمان علیه الصلوة و السلام مشرف شوم زیرا که آنحضرت
هر سال بحج تشریف می آرد پس چون شیخ حسن در مناسک حج وقوف عرفه را بجا آورد خواست که
در گوشه تنهائی بفراغ خاطر مشغول ادعیه عرفه شود باصحاب خود فرمود که از خیمه بیرون روید و در خیمه
نشسته مشغول دعا باشید درین اثنا شخصی داخل خیمه شد که شیخ حسن او را نمی شناخت و سلام گفت

نشست شیخ حسن مذکور گوید از آمدن او هیبت بر من غالب شد و مبهوت شدم و قدرت بر سخن
گفتن نداشتم پس او با من سخن گفت و بکلامی که یاد ندارم تکلم نمود و برخاست و چون از خیمه بیرون
رفت چیزی که امید آن داشتم بخاطرم رسید و بعجلت تمام برخاستم پس او را ندیدم و از اصحاب خود
پرسیدم گفتند که ما هیچکس را ندیده ایم که داخل خیمه تو شده باشد انتهی محصله و صاحب کتاب امل الآمل
اولاً نقل فرموده که شیخ حسن در وقت شهادت پدر خود چهار ساله بود بعد از آن گفته که این تاریخ همچنین
یافته ام لکن از شهادت پدرش ظاهر میشود که او در آن وقت هفت ساله بود والله یعلم و بعضی از مؤرخین در تألیف خود
آورده که اجازه بخط نفیس کامل سید علی بن الحسین بن ابی الحسن العاملی که از برای شیخ حسن مذکور نوشته بود
بر پشت نسخه از نسخهای شرح لمعه بنظر حقیر کثیر التقصیر رسید خلاصهٔ کلامش آنکه ولد صالح فاضل کامل تقی نقی
ورع خلاصة الفضلاء یعسوب الاتقیاء شیخ حسن ولد مبرور اعلم العلماء افضل الفضلاء شیخ زین الدین شهید
ثانی نزد من قرائت و سماعت علوم فقه و اصول تحقیق و تنقیح تمام نمود و من او را از برای روایت
جمیع علوم شرعیه که از پدرش روایت آن دارم اجازه دادم انتهی و تاریخ کتابت اجازهٔ مذکوره ماه
جمادی الاخری سنه نهصد و هشتاد و چهار هجری بوده است و ایضاً در ذیل آن اجازه بخط شیخ حسن مذکور
از برای پسران خودش مکتوب یافته شد خلاصه اش آنکه من از برای دو فرزندان سعادتمند خود که یکی
نجم الدین محمد ابو جعفر و دیگری رضی الدین علی ابو الحسن است اجازه دادم که روایت کنند از جمیع
آنچه استاد من سید علی مرا اجازهٔ آن داده است و همچنین آنچه را دیگر علما مرا اجازه داده اند از انجمله
شیخ حسین بن عبد الصمد عاملی و سید عابد نور الدین علی بن سید فخر الدین هاشمی وغیره اند که همه ایشان
از پدرم روایت دارند انتهی و تاریخ این اجازه اوائل سنه نهصد و نود هجری است و شیخ یوسف بحرانی در
لؤلؤه آورده که شیخ حسن مذکور اشعار رائقه و قصائد فائقه دارد و بسیاری از آنرا در کتاب انیس المسافر
و جلیس الحاضر نقل کرده ام و صاحب امل الآمل نقل کرده که او دیوان اشعاری دارد که آنرا تلمیذش شیخ
نجیب الدین علی بن محمد بن مکی عاملی جمع نموده است و از تصانیف شیخ حسن مذکور کتاب منتقی الجمان
فی الاحادیث الصحاح والحسان دو مجلد است که در آن ابواب عبادات به تصنیف آمده و کتاب

معالم الدین وملاذ المجتهدین که از انجمله مقدمه اش در اصول فقه و بعضی از فروع در احکام طهارت بانجام
تالیف رسیده و حاشیه بر کتاب مختلف الشیعه هست و کتاب مشکوة القول السدید فی تحقیق معنی الاجتهاد
والتقلید و کتاب الاجازات و کتاب التحریر الطاوسی در علم رجال و رساله اثنی عشریه در طهارت و صلوة
و کتاب مناسک الحج و کتاب جواب المسائل المدنیات الاولی و جواب المسائل الثانیة و جواب المسائل الثالثة
انتهی و آقا ابو علی در منتهی المقال بعد ذکر تصنیفات او گفته که اصل کتاب تحریر طاوسی از تالیفات سید احمد
بن طاوس بود که آنرا بر منوال رجال شیخ کشی ره تالیف کرده و کتاب حل الاشکال فی معرفة الرجال موسوم
نموده بود پس شیخ حسن تجرید و تهذیب آن نموده تحریر طاوسی موسوم ساخت و صاحب کتاب مذکور
بعد ذکر تصانیف او آورده که وفاتش در سال هزار و یازده هجری واقع شد و ماده وفاتش بیادم نیست
و او در بلده جبع مدفون شد پس مدت عمرش پنجاه و دو سال و کسری باشد والله یعلم

السعید الشهید المتکلم الفرید المناظر الوحید المجاهد فی الله القاضی نور الله بن شریف بن نور الله الحسینی الشوشتری الملقب بالشهید الثالث

از مشاهیر متکلمین امامیه و مجاهدین فرقه ناجیه اثنی عشریه و از اعاظم مجتهدان شوشتر و اکابر سوالیان
و سلاله دودمان امیر المومنین حیدر ناشر ناموس هدایت کاسر ناقوس غوایت ضمیر منیر الهام پذیرش در
اعلای لوای احکام عترت و کتاب و صریر خامه حقائق تصویرش فتح الباب اجابت و صارخ عذاب
ذوی الاذناب است وجود شریف آن نور الهی و مفخر دودمان نبوی تشبهات سامریان عدوی ناصبیان
اموی را حاسمی قوی و برهان دعوی تابعان طریق سوی مرتضوی را ید بیضای موسوی بود نسب
شریف و شجره پر ثمره منیف او بر وجهی است که آنجناب در کتاب مجالس المومنین در ضمن احوال جد خود سید
نور الله مرعشی حسینی ذکر فرموده و آن اینست ضیاء الدین سید نور الله بن محمد شاه بن مبارز الدین مندة
بن الحسین بن نجم الدین محمود بن احمد بن الحسین بن الحسین بن محمد بن ابی المفاخر بن علی بن احمد
بن ابیطالب بن ابراهیم بن یحیی بن الحسین بن محمد بن ابی علی بن حمزة بن علی المرعش بن عبد الله بن
محمد الملقب بالسیلق بن الحسن بن الحسین الاصغر بن الامام علی زین العابدین بن الامام الحسین الشهید بطف

شعر نسب تضاءلت المناسب دونه :: والبدر من فخره فی بهجة وضیاء: مولد شریف آنجناب شوشتر که معرب آن تستر ست وآبای کرام واجداد عالی مقام قاضی مذکور از شرف وجلالت از مشاهیر انام ومرجع خاص وعام جدش سید نور الله مذکور از علمای ارباب تصنیف وتالیف در حکمت وغیر آن بود چنانکه شرح احوالش در مجالس المؤمنین مرقوم ست وپدر بزرگوارش سید شریف بن سید نور الله از اهل علم وفضل واز تلامذهٔ شیخ ابراهیم قطیفی بود چنانکه در کتب رجال مسطور ست سید علامهٔ موصوف در خاتمهٔ کتاب احقاق الحق عبارتی نوشته چونکه مشتمل بر بعض احوال محنت ومصائب اشتمال آن سلالهٔ آل ست درینجا بعینه نقلش مناسب نمود وآن این ست هذا آخر ما قصدناه من ایضاح مقاصد الکتاب المستطاب وانجاح مسئول الاحبة والاصحاب من الرد علی رؤساء ذوی الاذناب خصوصا الناصب الشقی المرتاب الزائغ عن طریق الصواب وذلک من جلائل نعم الله الوهاب علی عبده الاواب الراجی للشهود الغیبی المجاهد اعداءه بالسیف القلبی والرمح الردینی نور الله بن شریف المرعشی الحسینی کان الله له واجری علی نهج الحق عمله والمسئول من فضله العظیم وکرمه العمیم ان یجعل مقاساتی فی نصرة هذا المعشر ذریعة لتحلقة (؟) الزاد المحشر ووسیلة مزلفة الی سید البشر والائمة الاثنی عشر وان یرزقنی طلب ثارهم مع امام مهدی یدعو الی اقتفاء آثارهم وان یحشرنی فی زمرة احبائهم وانصارهم ویبوئنی فی دار القرار فی جوارهم والمامول من افاضل المؤمنین الذین هم فی حب الدین امین ان یدعونی بدعاء الانتظام فی زمرة الامنین اذا وقفوا علی ما قاسیته فی نظم هذا العقد الثمین من عرق الجبین وکد الیمین فانه سبحانه لا یضیع اجر المحسنین وان یصلحوا ما فیه من الفتور والتقصیر ومظان المواخذة والتعییر فان قلة بضاعتی لائحة واضاعة وقتی فی الشواغل الدنیویة واضحة مع ما انا فیه من غربة الوطن وغیبة الکتب وضیق البال بمفارقة الاهل والال اذ بعد ما رکبت غارب الاغتراب فی مبادی الشباب لتحصیل الحکم وتکمیل الفیوض والنعم

من وطنی شوشتر المحروسة الی المشهد المقدسة الرضویة ثم ما نوسة رما نی زمانی الی الهند المنحوسة قامت تلک الشوهاء المایوسة علی ازدیاد غمی واهتمت فی عداوتی واعدادهمی حتی ظننت انها هندی اللا انکت لکبد عمی لکن الله سبحانه ببرکات محبة اهل البیت علیهم السلام احیی قلبی المیت واجری بنانی علی منوال وما رمیت اذ رمیت فانتصرنا بالمصنف العلامة حاشرین ووسمنا علی جاعرة الاشاعرة القاصرة من والناصبة الفاجرة الخاسرین فانتقمنا من الذین اجرموا وکان حقا علینا نصر المؤمنین والله الناصر والمعین وقد اتفق نظم هذه اللئالی التی وشحت بها عوالی المعانی فی سبعة اشهر من غیر اللیالی لما شرحت من کثرة ملالی وضعف القوی ونحول البدن کالشن البالی وکان اخرها اخر ربیع الاول المنتظم فی سلک شهور سنة ۱۰۱۴ الف واربع عشر فی بلدة اگره اکره بلاد اتخذها الکفر وکره واستعمل فیها الشیطان مکره صان الله المؤمنین عن مکره وحیله ولخرجهم عن سواد الهند حزنه وسهله بحق الحق واهله

مجمل احوال جناب قاضی آنکه چون اکبر شاه بادشاه ہندوستان منصب قضا باو تفویض نموده بود منسوب به قاضی شد وشهادتش مثل شهادت اول وشهید ثانی بعلت تشیع بردست ظلم پرست نواصب واقع شد لہذا اہل حق ازو بشهید ثالث تعبیر میکنند وخاصه وعامه ومعاصرین او واعترافات او دعان بکمال علم وفضل وجلالت وتقوی وعدالت او واشتند ملا عبد القادر که از جمله معاصرین او از متعصبین اہل سنت وجماعت بود در کتاب منتخب التواریخ بتقریب ذکر علمای عهد اکبر شاہی نوشته که قاضی نور الله شوشتری اگرچه شیعی مذهب ست اما بسیار بصفت نصفت وعدالت ونیک نفسی وحیا وتقوی وعفاف واوصاف اشراف موصوف ست وبعلم وحلم وجودت فهم وحدت طبع وصفای قریحه وذکا مشهورست صاحب تصانیف لائقه ست وتوقیعی بر تفسیر مهمل شیخ فیضی نوشته که از حیز تعریف وتوصیف بیرونست وطبع نظمی دارد واشعار دلنشین می گوید بوسیله حکیم ابو الفتح بملازمت شاهی پیوست وزمانیکه موکب منصور بلاهور رسید وشیخ معین قاضی لاهور را در وقت ملازمت از ضعف پیری وفتور قوی سقطه در دربار واقع شد رحم بر ضعف او آورده فرمودند که شیخ از کار مانده بنابران قاضی نور الله را بان

عهده ندسوب ومنصوب گردید الحق مفتیان ماجن ومحتسبان بدنفس لاهور را که بمعلم الملکوت سبق
می دهند خوش بضبط درآورده دراه رشوت را بر ایشان لبسته و در پوست بسته گنجانیده چنانچه فوق
آن متصور نیست ومیتوان گفت که قائل این بیت او را منظور داشته وگفته که ؎ تو ئی آنکس که کردی
بهمه عمر قبول * در قضا هیچ زکس غیر شهادت زگواه * انتهی موضع الحاجة من التاریخ المذکور
و در تذکره ریاض الشعرا تالیف علی قلیخان واله مسطور است که قاضی نور الله شوشتری از افاضل زمان
واعاظم دوران بود وطنطنه دانشش از قاف تا قاف رسیده وصیت فضلش شرق وغرب را فرو گرفته
تصانیف عالیه اش در عالم مشهور وشرح جلالت شانش در السنه جمهور مذکور است در عهد اکبر بادشاه
هندوستان قاضی القضاة بود و آخر در سن هفتاد سالگی در عهد جهانگیر بادشاه بن اکبر بادشاه بسبب
تصنیف کتاب مجالس المؤمنین بضرب درّهٔ خاردار بدرجه شهادت رسید و در فن شاعری کمال قدرت
ومهارت داشت تخلص وی نوری بود در جواب قصیده سید حسن غزنوی قصیده گفته که این چند بیت از انجاست

؎ شکر خدا که نور الهی است رهبرم | وز نار شوق اوست فروزنده گوهرم
اندر حسب خلاصه معنی وصورتم | واندر نسب سلاله زهرا و حیدرم
دارای دهر سبط رسول مدبر بود | بانوی شهر دختر کسری ست مادرم
هان ای فلک چو این پدر انم یکی بیا | یا سر به بندگی نه دار ازادی برم
شکر خدا که چون حسن غزنوی نیم | یعنی نه عاق والد و نه ننگ مادرم
یا دم زبان بریده چو آن ناخلف اگر | مدح مخالفان علی بر زبان برم
داند جهان که او بدر غش گواه ساخت | در انگه گفت فتره عین پیمبرم
شایسته نیست آنهم از آن ناخلف که گفت | شایسته میوه دل زهرا و حیدرم
موزون را که طبع پدر در نهاد نیست | پاکی ذیل مادر او نیست باورم

انتهی ما اردنا ایراده راقم الحروف را بسیاری از اشعار آبدار آن سلالة الاخیار نظر رسیده اگرچه شعر و
شاعری ادون مراتب عالیه اوست اما ذوق طبع خدام جناب قاضی بران داشته معلوم می شود

که اکثر احیان تنشیطاً وتفریحاً للطبع الاقدس میل بآن می فرمود فقیر دراینجا خوفاللاطاله وبسبب آنکه
خارج از مبحث این کتاب ست ترک نموده ولادت باسعادتش در سنه نهصد وپنجاه وشش هجری
واقع شده وشهادتش از کلمه سید نوراللّه شهید شد که سنه یکهزار ونوزده هجری میشود برمی آید بربرین
تقدیر مدت عمر شریفش شصت وچهار سال می شود ومخفی نماند که آنچه قاضی سید نور اللّه شوشتری
در مجالس المومنین وغیره اظهار مدح وحسن ظن خود نسبت بجمعی از صوفیه نموده مثل حسین بن منصور
حلاج که توقیع حضرت صاحب الزمان مشتمل بر لعن او در کتب معتبره امامیه منقول ست ومثل سفیان ثوری
وبایزید بسطامی ومحی الدین عربی ودیگر صوفیه از متقدمین ومتاخرین که بدمذهبی ایشان درمیان علمای
امامیه ثابت ست مستلزم تصوف جناب سید نور اللّه نیست زیرا که مدح شخصی منحصر در اختیار مسلک او
نمی باشد بلکه مدح جمعی از علمای کبار امامیه مثل شیخ ابن بابویه وشیخ مفید وامثال ایشان که فرقه متصوفه
رالعن وطعن کرده اند در تصانیف سید مذکور مشعر برابرات او از طریقه مبتدعه صوفیه ست وایضاً از تصانیف
او کتاب احقاق الحق که مشتمل بر سائر مباحث معرفت ذات وصفات الٰهی ونبوت وامامت ست هرگز
اعتقاد او مطابق اقوال اہل تصوف ومخالف اصول امامیه مثل قول بوحدت وجود وغیر ذلک نیست
بلکه بدلائل وافیه وبراهین شافیه اثبات عقائد امامیه نموده وآن منافات به تصوف دارد ومؤید
اینمعنے آنست که بعض اعاظم بر ظهر نسخه مجالس المومنین بعد از نقل عبارت تذکره علی قلیخان که گذشت
افاده نموده که الحق که مساعی جمیله جناب سید نور اللّه در اعلای مذهب حق امامیه زیاده از آن است
که احتیاج ببیان داشته باشد بل هو اظهر من الشمس و ابهر من الامس وبر صاحبان علم وکیاست و
فهم وفراست علو مراتب تصانیفش بوجه من الوجوه مخفی ومحتجب نیست ونیز مخفی نماند که تصوف جناب
سید مرحوم بنهجی از مطاوی کلام وتضاعیف مرام مستفاد نمیشود آری حسن ظن ببعضی از متصوفه
یافته میشود واین هذا من ذاک لان مدح بعض الاشخاص لا ینحصر فی اختیار مسلکه چه اغراض وغایات بحسب اختلاف
ازمنه واوقات متفاوت می باشد ومدح کردن جناب سید مذکور لاعنین متصوفه را دلیل بر عدم
است علی ان علو درجه یقینی والیقین لا یزول الا بیقین مثله واحتمال تعبض محتملات بل ظن غیر کافی

فلا تقف ما لیس لک به علم ان بعض الظن اثم و تفصیله فی محله انتهی کلامه و نیز جناب غفرانمآب
مولانا السید دلدار علی طاب ثراه در کتاب شهاب ثاقب و در رساله فارسیه که در جواب
سوالات مولوی سمیع صوفی قلمی فرموده برائت جناب قاضی نور الله مرقده الشریف
فرموده اند که در تصانیف ایشان با دیگر مؤیدات مذکورست من شاء فلیرجع الیها و جناب سید العلماء
قدس الله نفسه الزکیه در بعض مصنفات خود آورده که قاضی سید نور الله را بسبب بعض
اوهام حسن ظنی این طائفه و استیناسی باینفرقه حاصل بوده و ازان فساد اعتقادش
نمی لازم آید چنانچه قاضی مذکور در مجالس المومنین درباره محی الدین عربی بتقریب
ذکر قولش سبحان من اظهر الاشیاء و هو عینها که مشعر اعتقاد بوحدت وجودست
میفرماید که ممکن است که لفظ عینها بالغین منقوطه و بای موحده بعد از یای مثناة مشدده
بصیغه ماضی باشد و معنی آن اخفاها باشد الی آخر ما قال و بامثال این توجیه کلامش
را از معنی الفاسد شنیع بری مینداشته پس اگر قاضی بوحدت وجود معتقد می بود چرا بتصحیح
کلام ابن عربی قرار سیده او و باصلاحش مے پرداخت ازینجا واضح گردید که بعض
ازین بزرگان را بر بدی اعتقاد ابن عربی و امثالش اطلاع نبود و حسن ظن
بآنها داشتند و کلمات آنها را ماول بتاویلات صحیحه می پنداشتند اگرچه مظنه شان فاسد
و مصداق ع لن یصلح العطار ما افسد الدهر بوده باشد نه اینکه در عقیده فاسده آنها شارک
باشند انتهی کلامه الشریف و قصه شهادتش علی ما نقله صاحب التذکرة عن بعض الثقات
اینست که سید مذکور همیشه در میان مخالفین تقیه میکرد و مذهب خود را از ایشان مخفی
میداشت و در علم مسائل فقهیه مذاهب اربعه سنیه مهارت و دستگاه بسیار داشت لهذا
اکبر بادشاه و دیگر مردم اورا سنی مذهب می پنداشتند و چون اکبر بادشاه حال
علم و فضل وی یافت اورا دریافت اورا قاضی القضاة ساخت جناب سید گفت
من بشرطے این خدمت را قبول میکنم که موافق هر یک از مذاهب اربعه یعنی شافعیه و حنفیه

وحنبلیه و مالکیه که رای و اجتهاد من مقتضی شود فتوی در قضایا خواهم داد و چون قوت نظر و
استدلال دارم در جمیع مسائل و احکام پابند یکی از مذاهب نیستم لکن در اجتهاد خود از مذاهب
اربعه بیرون نمیروم بادشاه قبول کرد پس قاضی علیه الرحمه پیوسته در مسائل قضایا و احکام
برطبق مذهب امامیه فتوی میداد و اگر کسے اعتراض میکرد جناب قاضی ثابت میفرمود که
این فتوای من مطابق فلان مذهب از مذاهب اربعه سینه است پس بعضے از فتاوای
او مطابق مذهب شافعیه و بعضی مطابق حنفیه و بعضی مطابق مالکیه و بعضی مطابق حنابله
واقع میشد و قاضی در حال تقیه بهمین ذریعه اجرای احکام امامیه می نمود و در خفیه مشغول
تصانیف بود چون اکبر بادشاه وفات یافت و جهانگیر بادشاه بر تخت سلطنت نشست قاضی
بدستور گذشته بعهدهٔ خود قیام داشت تا آنکه بعضے از علمای مخالفین که مقرب جهانگیر بادشاه
بودند دریافتند که او مذاهب امامیه دارد پیش بادشاه سعایت او کردند که او شیعه مذهب
است چنانچه در فتوای خود پابند مذهبی از مذاهب اربعه نیست و در هر مسئله موجب
هر مذهبی که در آن مسئله مطابق مذهب امامیه باشد فتوی میدهد بادشاه ازین سخن اعراض
نمود و گفت که ازیمعنے تشیع او ثابت نمیشود زیراکه او در روز اول شرط کرده است که مطابق
هر مذهبی از مذاهب اربعه که رای او مقتضی شود فتوی دهد پس علمای مخالفین در کمین او
افتادند تا بوجهے اثبات تشیع قاضی نموده حکم قتل او از بادشاه حاصل کنند پس شخصی را
پیش قاضی فرستادند تا خود را شیعه وا نموده تصانیف قاضی را بدست آرد آن شخص
بخدمت قاضی رفته اظهار تشیع خود و اختیار تلمذ پیش او نمود تا مدتی بدین گذشت و نهایت
اعتبار پیش جناب قاضی بهم رسانید تا آنکه بر کتاب مجالس المومنین آگاهی یافت و
بنهایت سعی و الحاح آن کتاب را از نزد قاضی گرفته بخانه خود برد و نقاش برداشته
مخفی بنظر علمای مذکورین در آورد پس ایشان آن کتاب را ذریعهٔ اثبات تشیع او پیش
بادشاه نمودند و گفتند که این رافضی چنین و چنان نوشته است و سزاوار حد زدن است

بادشاه گفت چه سزا می باید گفتند که دره خاردار بقلان مقدار بایدش زد بادشاه گفت اختیار
دارید پس ایشان بعجلت تمام این ظلم را نسبت بجناب قاضی بعمل آوردند تا آنکه شهید شد
شهادتش در اکبرآباد اتفاق افتاد و مرقدش هم در آن شهر دا قعست و مردم در انجا بسعادت
زیارتش مشرف میشوند و **فهرست تصانیف** جناب قاضی سید نورالله طاب ثراه مشتمل
بر ذکر کتب و رسائل و حواشی کثیره بنظر رسیده و آن اینست - کتاب احقاق الحق مجالس
المومنین کتاب مصائب النواصب صوارم مهرقه رد صواعق محرقه حاشیه بر تفسیر بیضاوی
حاشیه تهذیب الاحکام حاشیه بر شرح شمسیه حاشیه بر شرح هدایه حاشیه بر شرح جامی
حاشیه بر حاشیه قدیمه حاشیه دیگر بر بیضاوی حاشیه شرح تهذیب الاصول حاشیه بر حاشیه
شرح تجرید حاشیه بر قواعد علامه حلی علیه الرحمه حاشیه بر آلهیات شرح تجرید حاشیه
بر شرح چغمینی حاشیه بر مختلف فقه شرح اثبات واجب قدیم حاشیه اثبات واجب جدید
و حاشیه در رد حاشیه چلپی بر شرح تجرید حاشیه بر بحث عذاب قبر از شرح عقائد شرح
بدیع المیزان شرح حاشیه تشکیک از حواشی حاشیه قدیم کتاب نور العین کتاب
کشف العوار رساله دافعة النفاق کتاب نهایة الاقدام رساله انس التوحید رساله
رفع القدر کتاب حل العقال رساله بحر الغدیر رساله لمعه فی صلوة الجمعه رساله ذکر الالقاب
رساله عدة الابرار رساله تحفة العقول رساله موائد الانعام حاشیه بر رساله اجوبه فاخره
رساله عشره کامله حاشیه بر حاشیه تهذیب ملا جلال رساله سبعه سیاره رساله در تفسیر
آیه انما المشرکون نجس رساله بحث تحذیر رساله ادعیه رساله جلالیه رساله لطیفه رساله
در بیان عرض انواع کم رساله در حقیقت عصمت و رساله فی ان الوجود لا مثل له جواب
اسوله سید حسین رساله اثبات تشیع سید محمد نوربخش و کتاب دیوان قصائد رساله
در [illegible] حاشیه [illegible] حاشیه تقدیس حاشیه خلاصه و رساله انموذج رساله
[illegible] شرح خطبه حاشیه عضدی قزوینی

حاشیہ بر بحث اعراض شرح تجرید حاشیہ بر مطول شرح بحث حدوث عالم بر انموذج دوانی
حاشیہ بر شرح مختصر حاشیہ بر حاشیہ ختائی رسالہ نظر السلیم رسالہ در تفسیر آیہ رویا رسالہ گوشہا ہوا
رسالہ خیرات حسان ورسالہ در نجاست خمر رسالہ فی مسئلۃ الکفارۃ رسالہ فی غسل الجمعہ رسالہ
در رد رسالہ تصحیح ایمان فرعون رسالہ فی رد رسالۃ الکاشی رسالہ فی رکنیۃ السجدتین
ورسالہ در تعریف ماضی حاشیہ بر رسالہ تحقیق کلام بدخشی حاشیہ بر شرح خطبہ مواقف
رسالہ گل وسنبل رسالہ فی مسئلۃ لبس الحریر وشرح رباعی شیخ ابوسعید ابوالخیر وکتاب
دیوان اشعار کتاب منشآت حاشیہ بر بحث جواہر شرح تجرید رسالہ فی رد شبہۃ فی تحقیق
علم الالٰہی رسالۃ فی رد ما کتب لبعضہم فی نفی عصمۃ الانبیاء شرح بحث جواہر حاشیہ قدیمہ
رسالہ فی رد ما الفہ ابن الہمام انتہی علی ما وجدتہ و ایضاً از تصانیف آنجناب است منتخب
کتاب محلی ابن حزم اندلسی وتعلیقات بر شرح قاضی ایجی شافعی ابسط فیہ الکلام علی ابطال
القیاس ورسالہ در جواب سؤالات میر یوسف علی حسینی اخباری درباب اطلاع
حضرت پیغمبر بر ضمائر جمیع مردمان در جمیع احوال وازمان وحاشیہ کتاب میبذی السید
احمد بن نظام الدین ابرہیم بن سلام اللہ وی از احفاد استاد البشر امیر غیاث الدین
منصور شیرازی وجد سید علیخان مدنی شارح صحیفہ کاملہ است وملقب بہ سلطان الحکما وسید
العلما بود وسلسلہ نسب او بہ امیر غیاث منصور شیرازی علی ما ذکرہ السید علیخان فی السلافۃ
والشیخ الحر العاملی فی الامل بدین طریق است۔ سید احمد بن سید نظام الدین بن ابراہیم
بن سلام اللہ بن عماد الدین بن مسعود بن صدر الدین محمد بن غیاث الدین منصور حسینی
بالجملہ سید مذکور از افاضل اہل زمان ودعاظم اعیان بود صاحب امل آمل آوردہ کہ سید
احمد ملقب بہ سلطان الحکما وسید العلما فاضل عالم بود از تصانیف اوست کتاب
اثبات الواجب سہ نسخہ کبیر ومتوسط وصغیر ودیگر از کتب ورسائل وفاتش در سنہ [illegible]
ویازدہ ہجری واقع شدہ مولانا السید تقی الدین محمد النسابہ از افاضل

السید احمد بن نظام الدین

[illegible]

محققین و معاصر شیخ بهاء الدین عاملی بود و فاتش علی ما نقله صاحب امل الآمل و صاحب
السلافة در سنه تسع عشرة بعد الالف است الشیخ عبد الصمد بن حسین العاملی الحارثی
فاضل کامل و عالم عامل و برادر شیخ بهاء الدین عاملیست شیخ حر عاملی در امل الآمل ذکر او نموده
و او را به فاضل و عالم ستوده و در شذور العقیان مسطور است که شیخ عبد الصمد از والد ماجد
خود شیخ حسین اجازه روایت دارد و شیخ حسین موصوف آنرا در مشهد مقدس حضرت امام رضا
علیه آلاف التحیة والثناء روز سه شنبه در ماه رجب الاصب سنه احدی و سبعین و تسعمائة
برای او اجازه برادرش شیخ بهاء الدین عاملی ظهر نسخه اجازه که شهید ثانی برای شیخ حسین
مذکور نوشته بود تحریر فرمود و از جمله عبارات اجازه مذکوره اینست اما بعد فقد
اجزت لولدی بهاء الدین محمد و اخیه ابی تراب عبد الصمد حفظهما الله تعالی
بعد ان قرء علی ولدی الاکبر جملة کافیة جمیلة من العلوم
العقلیة والنقلیة جمیع ما تضمنته هذه الاجازة واحتوت علیه
من الطرق المقررة فیها و لذلک اجزت لهما اسبغ الله نعمه علیهما جمیع ما یجوز لی روایته
من طرق الخاصة والعامة و جمیع ما الفته نظما و نثرا انتهی و شیخ بهاء الدین عاملی
رساله در مسائل نحو موسوم به فوائد صمدیه که بین المحصلین و الطلبه شایع و مشتهر گردیده برای
شیخ عبد الصمد مذکور تصنیف فرموده و فاتش علی ما ذکره الشیخ یوسف البحرانی فی لؤلؤة البحرین
در سنه عشرین بعد الالف در حوالی مدینه منوره اتفاق افتاد و از آنجا نقل کرده بنجف اشرف
دفن کردند ملا عبد الله بن الحسین التستری طاب ثراه از علمای عظام و فقهای
عالیمقام و از اساتذه آخوند ملا محمد تقی مجلسی و دیگر از فضلای کرام بود و مصنف کتاب
نقد الرجال از شاگردان او بوده چنانچه در کتاب مذکور ذکرش چنین آورده که عبد الله
بن الحسین شوشتری مد ظله العالی شیخ و استاد من است و علامه و محقق و مدقق جلیل القدر
عظیم المنزلة یگانه عصر خود و پرهیزگارترین اهل زمان خود است هیچکس را ثقه تر از او ندیده ام

شیخ عبد الصمد برادر شیخ بهائی

ملا عبد الله شوشتری

نقد الرجال

فضائل ومناقبش را احصا نتوان نمود روزها روزه میدارد وشبها بنماز بسر میکند واز
تصانیف او کتابها است از آنجمله شرح قواعد است و آخوند ملا محمد تقی مجلسی در کتاب
لوامع صاحبقرانیه خبر داده مرا بکتب احادیث شیخ العلماء استاد الفضلاء الشیخ الاعظم
بل الوالد المعظم مولانا عبد الله بن الحسین التستری که او از شیخ نعمة الله بن خاتون تلمیذ
شیخ نور الدین علی بن عبد العالی الکرکی روایت داشت و ایضاً آخوند مذکور در مجلد ربع
روضة المتقین فرموده که مولانا عبد الله بن الحسین الشوشتری رضوان الله علیه
استاد من و استاد طائفه امامیه در عصر خود بود و علامه زمان خود و محقق مدقق زاهد و
عابد و ورع بود و اکثر فوائد این کتاب یعنی روضة المتقین از جمله افادات اوست و او
تحقیقات احادیث و رجال و اصول بحدی نمود که مزیدی بران متصور نیست و از
تصانیف او کتابها است از آنجمله تتمیم شرح شیخ علی بن عبد العالی کرکی بر قواعد علامه
هفت مجلد است که از آن حاصل فضل و تحقیق و تدقیق او را توان شناخت و او از
برای من بلکه برای جمیع مؤمنین بمنزله پدر مهربان بود و وفاتش در عشر اول محرم
واقع شد و روز وفاتش از کثرت گریه کنندگان در مفارقت او بمنزله روز عاشورا بود
و قریب صد هزار کس بر جنازه اش نماز کردند و چنین اجتماع بر جنازه دیگری از فضلا
ندیده ام و در جوار مزار سید اسمعیل بن زید بن الحسن علیه السلام مدفون شد پس
بعد از یک سال بسوی کربلای معلی بمشهد حضرت امام حسین علیه السلام نقل کردند
همچنان جسم مقدس او را در وقت نقل کردن یافتند که متغیر نشده بود و او از جمله انچه
دیده ام و شنیده ام کرامات کثیره داشت و بخدمت شیخ طائفه امامیه و زاهدترین مردم
در زمان خود مولانا احمد اردبیلی علیه الرحمه قرائت احادیث نموده بود و هم بخدمت شیخ
اجل شیخ احمد بن نعمة الله بن احمد بن محمد بن خاتون عاملی رحمه الله و بخدمت
پدر شیخ نعمة الله قرائت کرده بود و از ایشان اجازه روایت احادیث داشت

ومرا اجازه بآن داد میتوان گفت که انتشار و ترویج علم فقه و حدیث از ذات مقدس او در
اصفهان واقع شد اگرچه سوای او دیگر علما هم موجود بودند لکن ایشان اشتغال بسیار داشتند
و مدت درس ایشان اندک بود بخلاف مولانا عبدالله مذکور که او چون از کربلای معلی بسوی
عجم آمد قریب چهارده سال در اصفهان اقامت فرمود و در وقتیکه او داخل اصفهان شد
عدد طالبان علم در آنجا به پنجاه نرسیده بود و در وقت وفاتش زیاده از هزار کس از فضلا
و غیر ایشان از طلبه علم موجود بودند شمار فضائل و مدائح او در مختصرات ممکن نیست
انتهی محصل کلام او در تاریخ عالم آرای عباسی تالیف منشی اسکندر بیگ که از منشیان
عهد شاه عباس صفوی بود بتقریب ذکر متوفیات سال یکهزار و بست و یک هجری مسطور
است که افضل العلماء و المجتهدین مولانا عبدالله شوشتری که چند سال بود که از نجف اشرف
بولایت عجم آمده و در دار السلطنه اصفهان اقامت داشت در روز جمعه بست و چهارم
ماه محرم سنه ۱۰۲۱ مذکور اندک عارضه او را طاری شد روز شنبه میر محمد باقر داماد و شیخ لطف الله
مدنی که از ملای بحث مباحثات علمیه و مسائل اجتهادی فیما بین ایشان غبار ارتفاع یافته بود بعیادت
او رفته بجناب مولانا با ایشان معانقه کرده در کمال شگفتگی صحبت داشت شب یکشنبه
بست و ششم ماه مذکور قریب بصبح بعد از اقامت نماز تهجد و نوافل بیرون آمد که ملاحظه
وقت نماز نماید چون عود نمود در رفتن از پای افتاده بی آنکه مهلت سخن گفتن یابد دعوت
حق را اجابت نموده مرغ روحش از قفس بدن پرواز کرد و جناب مولانا در کمالات
نفسانی و تقوی و پرهیزگاری و بی تعلقی دنیا درجه عالی داشت و از اشربه و اغذیه و
تنعمات دنیا بسد رمقی قناعت نموده اکثر اوقات صائم بود و بشوربای بیگوشت افطار
میکرد مدت سی سال در نجف اشرف و کربلای معلی ساکن گشته در خدمت مجتهد مغفور مولانا
احمد اردبیلی استفاده علوم دینیه مینمود و از مولانا مذکور اجازت نماز جمعه و جماعت و
تلقین مسائل اجتهادیه یافته بود و در روز فوت او صدای ناله صغیر و کبیر خلائق باوج آسمان

میر سید اشراف و اعیان زمان آرزو میکردند که به تیمن و تبرک دستی بزیر جنازه مغفرت
اندازه اش رسانند از غلوی خلائق میسر نشد نعش اورا در آستانه امام زاده واجب
التعظیم و التبجیل سید اسمعیل گذاشتند و آنرا از آنجا بکربلای معلی نقل نمودند ارباب نظم و
استعداد تواریخ مرغوبه در سلک نظم کشیدند میر صحیفی تفرشی این تاریخ یافته بود ع
آه و آه از مقتدای شیعیان * و دیگری گفته بود ع حیف از مقتدای ایران حیف
و شیخ محمود عرب جزایری گفته ع مات مجتهد الزمن * انتهی نقلاً من
امیر نصیر الدین
التاریخ المذکور و شیخ یوسف بحرانی در اجازه خود آورده وفات مولانا عبد الله مذکور
در سال هزار و بست و یکم هجری واقع شد امیر نصیر الدین حسین بن ابرهیم
بن سلام الله الحسینی جد سید علیخان مدنی و برادر سید احمد سابق الذکر است
شیخ حر عاملی اورا به فاضل و عالم و ادیب ستوده و گفته که سید علی صاحب سلافة العصر
آورده که امیر نصیر مزبور جد من است و مدح و وصف بسیار در حق او کرده و گفته که هر دو
برادر امیر نصیر و برادرش سید احمد به سید رضی و سید مرتضی علیهما الرحمه مشابهت داشتند
و آورده که وفاتش در سنه ثلاث و عشرین بعد الالف واقع شد و ایضاً صاحب سلافة العصر
آورده که شیخ عبد القادر طبری صاحب بدیعیه از تلامذه امیر نصیر بود و شیخ مزبور
قصیده بدیعیه خود را در معارضه بدیعیه ابن حجه گفته و شرح لطیف بر قصیده خود نوشته
میرزا ابراهیم همدانی
الفاضل اللاثانی مولانا السید ظهیر الدین میرزا ابرهیم بن حسین الهمدانی از علمای محققین
و کملای مدققین و از جمله معاصرین شیخ بهاء الدین عاملی بود و جناب شیخ معترف الفضل و
کمال او بود و در مجالس و مدارس خود مبالغه در توصیف و تعریف او میفرمود بالجمله میرزای
موصوف از شیخ اجل محمد بن نعمت الله بن خاتون عاملی روایت داشته آخوند ملا
محمد تقی مجلسی از و روایت دارد کما صرح به فی الشذور و صاحب سلافه بمدائح بالغه اورا ستوده
چنانچه بعض فقراتش درینجا ثبت میگردد المیرزا ابرهیم الهمدانی برهان العلم القاطع و قمر الفضل الساطع

ومنار الشريعة ومبين جمالها ومحقق الحقيقة ومفصل اجمالها وجامع
شمل العلوم وناسق نظامها ومعلي كلمة الحق ومضاعف اعظامها المقتني
نفائس جواهرها والمجتني ازاهير بواطنها وظواهرها ملك اعنة الفضائل
وتصرف وبيّن غوامض المسائل فافهم واعرف واجرى ينابيع
الحكمة وتفجر وبكر الى سبيل الذي لدى ربه وهجر بيت

وشاد به الدين الحنيفي رفعة	وشاد دروس العلم بعد دروسها
واحيى مواة العلم منه بهمة	يلوح على الاسلام نور شموسها

وفي رسالة مسطورة اخبرني غير واحد ان الشاه عباس قصد يوما زيارة الشيخ بهاء الدين محمد فرأى بين يديه من الكتب
ما يوفي على الالوف فقال له السلطان هل في العالم عالم يحفظ جميع ما في هذه الكتب فقال له الشيخ لا
[illegible] ناهيك بها شهادة بفضله واعتراف بسمو مقداره ونبله استاد ميرزا اندكوي شيخ محمد بن
[illegible] عالي در اجازه خود كه براي وي [illegible] روز جمعه چهاردهم محرم سنه ثمان
بعد الالف [illegible] فضائل [illegible] وكمالات [illegible] فلقد اتيته
[illegible] جامعا في العلوم الادبية والحكمية العقلية والشرعية
[illegible] فلله دره ما افضله بل ولله درا بيه وهبهما ان يسع مسطور طروس الكمال
ما جمع ولقد انس بحيه عبد الفقير او مخلصه بالامر اتماما سبعة بعد الالف فيا الله ما اسعد ايام رؤيته والذ
[illegible] وناهيك به من الفضل رأيته دام ظله وخرقت له العادة بطول البقا قلب فلك العليا ولب
اهلية المحبة والاصطفا للاخاء مركز دائرة الفضلاء والعلماء وخريدة ذوي الهمم العالية
بالامر احببت ان اكون ايام مهلته ودوام نقلته واخلاق ربقة اخاء اختصاصه وان تشرف بمحبته و
ارادته ومودته واخلاصه ملتجيا ان تهب على نفحة من نفحات زكيات دعواته وان لا ينسى المملوك
المقصر في خدمته عطف لطف شفقاته وان اجيزه معترفا باني لم اعدل في طبقاته ان يعمل
بما لعله [illegible] الصائب وذوقه الثاقب على نهج الثواب مما الفه الخاطر الفاتر

من قبيل او حاشية او كتاب وكذلك مما الفه الفضلاء والفقهاء الاماميون بل كلما جمع وصنفه علماء الاسلام الموالفون والمخالفون عملاً ورواية كما شاء واحب مع ما شاء واحب لمن شاء واحب بالطرق التي لي اليهم بحق القرأة او السماع او المناولة والاجازة انتهى ما اردنا نقله

وفات ميرزاى موصوف در سنه ست وعشرين والف واقع شد ملا عبد الله بن حسين يزدى منسوب است بسوى يزد كه بلده از بلاد فارس است مولاناى مذكور از مشاهير فضلاى كاملين ونحارير علماى عاملين واز جمله اساتذه مولانا شيخ بهاء الدين است قرائت علم فقه وحديث بخدمت شيخ حسن وسيد محمد صاحب مدارك فرموده وشيخ حسن مذكور استفاده علوم منطق ومعانى وامثال آن پيش او ميكرد واو در آن وقت بتصنيف حاشيه بر تهذيب المنطق مشغول بود وآن بشرح تهذيب بمشهور ودرس آن ميان طلبه معمول است وصاحب تاريخ عالم آراى عباسى آورده كه شيخ بهاء الدين عاملى مرتبه كمال در حكمت وكلام وبعضى علوم معقول از فيض صحبت مولانا عبد الله يزدى بدست آورد انتهى و در سلافة العصر آورده كه مولى عبد الله بن حسين يزدى استاد شيخ بهاء الدين عاملى بود وعلامه زمان خود بود وهيچكس نزاع همسرى با او نداشت وآمدى در جلالت قدر وعلو منزلت وكثرت ورع وپرهيزگارى با او نيز سيد واو را تصانيف مفيده است مثل شرح قواعد در فقه وشرح عجاله وشرح تهذيب المنطق وحاشيه بر حاشيه خطائى وحاشيه بر شرح شمسيه وغير اينها وصاحب تذكره آورده كه پسر ملا عبد الله يزدى كه ملا حسن على است عالم صالح معدوده فضلاى كرام بوده ودر سنه يكهزار وشصت ونه هجرى وفات يافت

ميرزا محمد بن على بن ابرهيم الاسترابادى مولف كتاب الرجال

منسوب است بسوى بلده استرآباد كه يكى از بلاد مازندران است از اكابر علماى رجال واعاظم اصحاب فضل وكمال است در تحقيق علم رجال وضبط احوال ايشان ميان متاخرين اماميه ممتاز بوده وكتاب منهج المقال كه مشهور برجال كبير است جامع مضامين اكثر كتب رجاليه است

استیعاب نقل عبارات رجال کشی ونجاشی وفهرست شیخ طوسی وغیر ایشان بعینها فرموده
حتی که کتابی باین وصف در تصانیف دیگر علمای متاخرین بنظر نرسیده صاحب خلاصة الاثر
فی اعیان المائة الحادی عشر که از معتمدین اهل سنت است در ترجمهٔ آنجناب نوشته محمد بن علی
بن ابراهیم الاسترابادی نزیل مکة المشرفة العالم العلامة صاحب کتب الرجال الثلاثة
المشهورة له مولفات کثیرة منها شرح آیات الاحکام ورسائل مفیدة وصیته بالفضل التام
شائع ذائع وکانت وفاته بمکة لثلاث عشرة خلون من ذی الحجة سنة ثمان وعشرین والف
انتهی صاحب لؤلؤه میفرماید که میرزا محمد بن علی بن ابراهیم استرآبادی فاضل محقق ومدقق
وعابد وپرهیزگار ومهارت باحادیث واحوال رجال بود واز تصانیف او در علم رجال سه
کتابست رجال کبیر ورجال وسیط که این هر دو درین زمان موجود است وسوم کتاب
رجال صغیر است که بر آن واقف نشده ام ودیگر از تصانیف او شرح آیات الاحکام و
حاشیه بر تهذیب حدیث ودیگر رسائل متعدده است ووفاتش در مکه معظمه بتاریخ سوم ماه
ذی القعده سنه یکهزار وبست وهشت هجری واقع شد واو از شیخ ابراهیم پسر شیخ عبد العالی
میسی روایت داشت ومحمد امین استرابادی مصنف فوائد مدنیه از میرزا محمد موصوف روایت
وارد انتهی وسلسلهٔ روایت او که بچندین واسطه بسوی علامه حلی میرسد چنانچه در آخر کتاب
منهج المقال وکتاب تلخیص المقال ذکر نموده وتاریخ تصنیف رجال کبیر ونام ونسب خود را
در آخر باب زای معجمه کتاب مذکور چنین نوشته تم الجزء الاول من کتاب منهج المقال فی تحقیق
احوال الرجال علی ید مؤلفه الفقیر الی الله الهادی محمد بن علی بن ابرهیم الاسترابادی فی
ثالث عشر ربیع الاول سنة اربع وثمانین وتسعمائة سید مصطفی تفرشی مؤلف نقد الرجال که معاصر
او بوده ذکرش باین عنوان آورده محمد بن علی بن کبیل استرابادی مد الله فی عمره وزاد الله فی
شرفه عالم وفقیه ومتکلم است واز جملهٔ ثقات وزهاد وعباد طائفه امامیه است تحقیقات علم
رجال وتفسیر وحدیث بجای نموده که مزید بر آن متصور نیست قبل ازین از نجا در آن آستانه

علیه غرویه علیه آلاف التحیة والاثنیة بود الکنون از مجاورین بیت الله الحرام است و درانجا
بعبادت الهی مشغول است انتهی از تلامذه اوست سید فاضل ثقه امیر شرف الدین علی
حسینی که استاد اخوند ملا محمد تقی مجلسی است و علامه اخوند ملا محمد باقر مجلسی در مجلد سیزدهم
بحار الانوار جناب مرزا موصوف را از جمله کسانیکه حضرت صاحب العصر حجة الله المنتظر
عجل الله فرجه را در زمان غیبت کبری دیده اند ذکر فرموده است بدینگونه که جماعتی من
نقل کرده اند که سید سند فاضل کامل مرزا محمد استرابادی نور الله مرقده گفته است
که من شبی در طواف خانه کعبه بودم ناگاه جوانی نیکو منظر در رسید و شروع بطواف کرد
پس قریب بمن آمد یک گل سرخ که در آن وقت موسم آن نبود بمن عطا فرمود پس آنرا
از دست او گرفتم و بوئیدم و گفتم که ای سید من این گل از کجا است فرمود که از خرابات است
این بگفت و از نظر من غائب شد و باز هرگز او را نیافتم سید حسین بن حیدر الحسینی
الکرکی از اکابر مفتیان دین و حافظان ملت سید المرسلین و علماے عالمین و فقهاے
بارعین بود و شیخ یوسف بحرینی در لؤلؤة البحرین آورده که او سید حسیب بوده و در عصر خود مفتی
اصفهان بود ملا محمد تقی مجلسی ازو روایت داشت و او از سید شجاع الدین محمود بن علی حسینی
مازندرانی که بواسطه شیخ حسین بن عبد الحمید و شیخ کریم الدین شیرازی از شیخ ابراهیم قطیفی
روایت میکند روایت داشت و ایضاً سید حسین مذکور بواسطه شیخ محمد بن حبیب الله
از سید مهدی بن سید محسن رضوی که از ابن ابی جمهور روایت داشت روایت دارد و در
کتاب عالم آرای عباسی بتقریب ذکر علمای عهد شاه طهماس صفوی مذکور است که میر
سید حسین حسینی کرکی مجتهد جبل عاملی دخترزاده خاتم المجتهدین شیخ علی بن عبد العالی کرکی بود
در زمان حضرت شاه فردوس مکان از جبل عامل آمده مدتی در دار الارشاد اردبیل بتدریس و شغل فرموده و
مهام شرعیه قیام داشت بعد از آن بدرگاه سلطانی آمده بر وساده اجتهاد نشست و
منظور نظر حضرت شاه جنت بارگاه گردید و صاحب نفس پاک و فطرت عالی و حافظه عظیم

سید حسین الکرکی

بود گاهی متوجه فصل قضایای شرعیه میشد جمعی کثیر بمحکمه علیه اش رجوع مینمودند و در اسانید
شرعیه کاتبان محکمه حسب فرمود جناب سید رفیع او را سید المحققین و سند المدققین وارث
علوم الانبیاء و المرسلین خاتم المجتهدین مرقوم میکردند اگرچه علما درین باب سخن داشتند
اما هیچ یک از فحول علما در معرض این گفتگو نتوانستند درآمد لغایت فصیح و ملیح اللسان بود
و شاه جنت مکان هر عقده که هیچ یک از ارکان دولت حتی شاهزادگان نمیتوانستند کشاد
بجناب میر توسل میجست ملتمس او در خدمت شاهی باجابت مقرون بود و امدادش بخلق الله
خصوصاً گرفتاران حادثه روزگار بسیار میرسید تصانیف معتبره در فقه و حقیت مذهب
اثنا عشریه و ابطال مذهب مبتدعه دارد خاتم المجتهدین مولانا الشیخ بهاء الدین محمد
بن الحسین بن عبد الصمد الحارثی الهمدانی الجبعی العاملی رضوان الله علیه

شیخ بهاء الدین عاملی

نسب شریفش بحارث بن عبد الله الاعور الهمدانی که از اصحاب کرام اختصاص جناب
امیر المؤمنین علیه الصلوة و السلام و از راویان احادیث سید المرسلین و از کبار علمای
تابعین و فقهای عالمین بود کما اعترف به المخالفین و الموافقین منتهی میشود و در کتاب شیخ ابو عمرو کشی ره
مسطور است که حارث شبی بخدمت حضرت امیر رفت آنحضرت پرسیدند که چه چیز ترا درین شب
پیش من آورده حارث گفت والله دوستی که مرا با تست پیش تو آورده انگاه آن حضرت
فرمودند که بدان ای حارث که نمی میرد آنکسی که مرا دوست دارد الا آنکه در وقت جان دادن
مرا به بیند و بدیدن من امیدوار رحمت الهی گردد و همچنین نمی میرد کسی که مرا دشمن دارد
الا آنکه در وقت مردن مرا به بیند و از دیدن من در عرق خجالت ناامیدی نشیند
و مضمون این روایت نیز در بعضی از اشعار دیوان معجز نشان آنحضرت مذکور است اشعار

یا حارُ همدان من یمت یرنی	من مؤمن او منافق قبلا
یعرفنی طرفه و اعرفه	باسمه و الکنی و ما فعلا
وانت عند الصراط معترضی	فلا تخف عثرة و لا ذللا

اقول للنار حین توقف للعرض	ذریه لا تقربی الرجلا
ذریه لا تقربیه ان له	حبلا بحبل الوصی متصلا
اسقیك من بارد علی ظمأ	تخاله فی الحلاوة العسلا

جناب شیخ از راه سکنی بقریه جبع بجیم مفتوحه و بای موحده و عین مهمله که از قریه های جبل عامل
است بعین مهمله و میم مکسوره نسبت دارد سید علیخان مدنی در کتاب سلافة العصر آورده که ولادت
شیخ بهاء الدین مذکور در بلده بعلبک روز چهار شنبه هفدهم ماه ذی الحجه در سال نهصد و
پنجاه و سه هجری بود و همراه والد ماجد خود در صغر سن بسوی دیار عجم آمد و در آنجا نشو و نما یافت
و بخدمت والد ماجد خود و دیگر علمای عصر خود تحصیل علوم نمود تا آنکه بمرتبه کمال علم و غایت و
فضل رسیده بمنصب شیخ الاسلامی در عجم ممتاز گشت بعد از آن بسوی درویشی و سیاحت
رغبت نمود و ترک اموال و مناصب کرد و مسافرت را بر اقامت اختیار فرمود پس به حج
بیت الله الحرام و زیارت حضرت رسول انام و ائمه اهل بیت کرام علیهم الاف الصلوة
والسلام مشرف گردید بعد از آن تا مدت سی سال در سیاحت و مسافرت بسر برد و بخدمت
بسیاری از اهل فضل و کمال رسیده از فیض صحبت ایشان بهرهٔ وافی برداشته بسوی
دیار عجم مراجعت نمود و هم در انجا رحل اقامت انداخت و باران فیض علم و فضل او بر آن
دیار بارید پس متوجه تالیف و تصنیف شد و علمای اعصار بسوی او رجوع نمودند و اسماع
و ابصار ایشان بر اذعان فضل و کمال او متفق شدند و بپاس ذات بابرکات او
عهد دولت سلطان عجم شاه عباس صفوی در ابتسام در آمد و بشعاع رای بیضا ضیای او
ساحت مملکتش منور گشت سلطان مذکور در سفر و حضر مفارقت او گوارا نداشت و لوعه
عدول از جناب او جائز نمی پنداشت و یتیمان و بیوه زنان و حاجتمندان بسیار از اطراف
بلاد بسوی آن مملکت التجا می آوردند و بجهت توجه و غور رسی شیخ پرورش می یافتند و او متکفل
حال ایشان می بود و از نزد خود توسعهٔ کفاف ایشان میفرمود و با این همه متمسک

یعرف الوثقا بالورع و التقوی بود و آخرت را بر دنیا در جمیع امور مقدم داشت و بار دیگر راغب
غربت و مسافرت بود و همیشه از سلطان رخصت سیاحت میخواست لکن نتوانست رفت
تا آنکه منزل عمرش باخر رسید و از این دار فانی بهشت جاودانی رحلت فرمود آخوند ملا
محمد تقی علیه الرحمه اینرا ذکر نموده در آخر کتاب روضة المتقین که شرح رجال من لا یحضره
الفقیه است فرموده وفاتش در ماه شوال سنه یکهزار و سی هجری در بلدهٔ اصفهان واقع
شد و از آنجا او را بسوی مشهد مقدس نقل کردند و در خانه اش که بپهلوی روضهٔ مقدسه
حضرت امام رضا علیه السلام است دفن کردند و مردم در آنجا بزیارت او مشرف میشوند مدت
عمرش هفتاد و یک سال یا هفتاد و دو سال بود بدرستیکه من در حیات او حال سن شریف
او را پرسیده بودم فرمود که از هفتاد سال یکی کم است پس بعد از آن به دو سال وفات
یافت و روزی قبل از وفات خود به شش ماه آوازی از جانب قبر بابا رکن الدین اصفهانی
شنید و من در آنوقت قریب او بودم پس بسوی ما نظر کرده فرمود که شما این صدا را
شنیدید گفتیم ما هیچ نشنیدیم پس بگریه و تضرع در آمده متوجه بسوی امور آخرت شد
چون آن بمبالغه پرسیدیم که چه شنیدی فرمود که مرا خبر داده اند با آنکه مستعد مرگ شوم و بعد از آن
بشش ماه تقریباً وفات یافت و من بنماز جنازه اش مشرف شده ام با جمیع طلبه و
فضلا و بسیاری از مردم که قریب پنجاه هزار کس بودند انتهی محصل کلامه منشی اسکندر بیگ
مصنف کتاب عالم آرای عباسی که مشتمل بر احوال شاه عباس صفوی و اجدادش است
در صحیفهٔ اول کتاب مزبور بتقریب ذکر جمعی از علما که در وقت وفات شاه طهماسب صفوی
موجود بودند آورده است که شیخ بهاء الدین محمد خلف صدق شیخ حسین بن عبدالصمد
عاملی در صغر سن با والد خود بعجم آمد و از روی جد و جهد تمام در تحصیل علوم اشتغال نمود
در علم تفسیر و حدیث و فقه و عربیت و امثال آن ببرکات انفاس پدر بزرگوار خود مرتبهٔ
کمال یافت و در حکمت و کلام و بعضی علوم معقول از فیض صحبت مولانا عبدالله یزدی

بدست آورده و در فنون ریاضی نزد ملا علی مذهب و ملا افضل قاینی و بعضی دیگر از اهل آن فن تلمذ نموده
و در علم طب با حکیم اعتماد الدین محمود طرح مباحثه انداخته بهره کامل از آن یافت بالجمله در اندک
زمانی در علم معقول و منقول ترقیات عظیم رو نموده و در هر فن سرآمد فضلای عصر شده و تصانیف
معتبره اش در هر فن از رشحات دانش منظور نظر علمای ذوی الاعتبار گردیده صاحب تاریخ در اینجا
تصانیف جناب شیخ را ذکر کرده و بعد از آن گفته که بعد از ارتحال شیخ علی منشار که فاضل فقیه
شاگرد ارشد شیخ عبد العالی بود شیخ بهاء الدین بمنصب شیخ الاسلامی رسیده و تصدی مهم
شرعیه اصفهان باو مرجوع شد چندی بدان شغل پرداخته آخر شوق ادراک حج بیت الله
الحرام و ذوق سیاحت مانع آمده متوجه سفر خیر اثر شد و بعد از استسعاد بآن سعادت
فقر و درویشی بر مزاج شریفش غلبه کرده جریده درکسوت درویشان مسافرت اختیار کرده
مدتها در عراق و عرب و شام و مصر و بیت المقدس سیاحت نموده و بصحبت بسیاری از علما
و دانشمندان و صوفیه و ارباب سلوک رسیده اکنون باعتقاد سائر علما و فضلا رتبه عالی
اجتهاد دارد درین زمان اعلی شاهی یعنی شاه عباس صفوی وجود شریفش را مغتنم دانسته
اکثر اوقات در حضر و سفر نزد او تشریف قدوم ارزانی داشته از صحبت فیض بخش او مسرور
میگردند اگرچه شعر و شاعری پایین مراتب عالی اوست اما ذوق سخن پردازی بسیار دارد
و در فنون سخن پروری گوی سبقت از اقران ربوده بعربی و فارسی اشعار آبدار و نکات
شیرین و دلنشین دارد و مجموعه در ضمن هفت مجلد از سخنان رنگین و عبارات دلنشین
ترتیب داده و بکشکول موسوم گردانیده و جمعی کثیر از طلبه علوم و افاضل از استفاده کامیاب اند
و ایضاً در صحیفه دوم از تاریخ مزبور بتقریب ذکر متوفیات سال یکهزار و سی هجری بعد القاب
و اوصاف جناب شیخ چنین آورده که جناب شیخ درین سال روزی در مقابر مشهور بتربت
عارف ربانی بابا رکن الدین اصفهانی بادای صلوة مشغول بود آوازی از قبر بگوش شیخ
رسید که در عالم روحانی یکی از اهل قبور با او بتکلم در آمده گفته که این همه غفلت چیست حالا

وقت تکلم تیقظ وهنگام آگاهی است وقائل اسم ونسب خویش اظهار ننموده بود واز اسرار
خفیه حرفی چند بزبان آورده اما حضرت شیخ آنهارا با مردم نقل مود وزیاده از حرف غفلت
ایما بآگاهی وانتباه اظهاری نکرد لبعد از وفات شیخ یکی از احبا که محرم اسرارش بود دو سه کلمه گفته بود الحاصل
بعد از وقوع این واقعه سر بجیب تفکر فرو برد چند روز معاشرت احبا و مباحثه طلبه علم ترک نموده آماده سفر
آخرت میگردید ومترصد ارتحال ازین دار ملال و متفحص ماه شوال بود در لحظه بفراغ خاطر نمی غنود تا آنکه
طلبه علوم که همه روز از دستفیض بودند براهین عقلیه و دلائل نقلیه شیخ را ترغیب نمودند که در باطن
با خدا بوده در ظاهر فیض القای علوم را از طلبه باز ندارید و مثوبات آنرا علاوه طاعات وعبادات
شمارید از تکرار اینگونه مقالات خاطر شریفش فی الجمله آرام گرفته رفته رفته با خلق الله
بدستور آمیزش منوده تا سه ماه دیگر ظاهر اوقات را بمباحثه علوم و افاده تلامذه صرف نموده
در اتمام نسخه شریفه جامع عباسی اهتمام داشت و در باطن با آسودگان عالم ارواح
دمساز بود تا آنکه در چهاردهم شهر شوال این سال مریض گشت هفت روز بپهلو بر بستر ناتوانی
داشت و در روز هشتم که سه شنبه دوازدهم ماه شوال بود طائر روحش از تنگنای قفس بدن
بیرون خرامید و بعالم قدس پرواز نمود حضرت شاهی یعنی شاه عباس صفوی در ایلاق
تشریف داشتند جمعی از اعیان که در شهر مانده بودند در پیش و پس جنازه مغفرت
اندازه اش قدم برخاک نهاده در تشییع و تشریف در برداشتن بیک دیگر سبقت می جستند
از دحام خلائق بمرتبه بود که از میدان با همه وسعت و فسحت از غایت هجوم عوام بردن
جنازه دشوار بود و در مسجد جامع قدیم علما و فضلا بر آن جنازه محفوف برحمت حی لا یموت
نماز گذارده در بقعه شریفه منسوب بحضرت امامزاده زین العابدین دفن نمودند و از آنجا
نقل بجانب مشهد مقدس معلی نموده بر وفق وصیتی که خود کرده بود در پایین پای امام انام
حضرت امام رضا علیه السلام در منزلے که در ایام اقامت مشهد مقدس مدرس شیخ بوده است
مدفون گشت رحمه الله ارباب استعداد تواریخ مرغوبه یافته و در سلک نظم کشیده اند

از انجمله میرزا ابوطالب را این تاریخ از ریاض طبع وقاد سر زده **قطعه تاریخ**
رفت چون شیخ زدار فانی + گشت ایوان جنانش ماوی + دبهی جست ز من تاریخش + گفتمش شیخ بهاء الدین وا
بعد ازین مصنف تاریخ عالم آرای عباسی گوید که محمد صالح برادرزاده ام چنین گفته ؎
افسوس ز مقتدای دوران + و میرزا محمد طاهر اصفهانی در تذکرة الشعرا آورده که شیخ
بهاء الدین محمد خلف مجتهد الزمانی شیخ حسین بن عبد الصمد جبعی است که قریه ایست از قرای
جبل عامل حقا که شیخ المحققین و قدوهٔ ارباب یقین و واسطة العقد گوهر عرفان و بحر مواج
معرفت و ایقان بود ایضا صاحب تذکره مذکوره بعضی از محامد حالات و تصانیف مشهوره اش
ذکر نموده گفته است که مجملا قریب بصد تصنیف و تالیف دارد جمیع مختصر مفید قبل از فوت
شاه عباس صفوی ماضی در سنه یکهزار و سی هجری مرغ روحش بقصد بهشت جاوید
بال پرواز گشاد و تاریخ وفات او ازین مصراع یافته اند ؎ افسر فضل او فتاده
بے سر و پا گشت شرع + انتهی یعنی هرگاه حرف اول از لفظ فضل و حرف اول و آخر
از لفظ شرع ساقط کنند در بقیه حروف ثلثه عدد تاریخ بر می آید و میر لوحی تاریخ این واقعه
را چنین یافته ؎ بهاء الدین محمد شد مه شوال از عالم + و ایضا ملک حمزه سیستانی
بطریق تعمیه گفته ؎ بے بها شیخ بهاء الدین گو + و سید نعمة الله جزائری نقل کرده
که شیخ بهاء الدین علیه الرحمه را با یکی از علمای مصر که اعلم و افضل علمای سنیه بود مباحثه
عجیبه واقع شد و شیخ پیش او اظهار تسنن نموده بود پس پرسید که رافضیان که در شهر شما
میباشند در حق ابوبکر و عمر چه میگویند شیخ فرمود که دو حدیث بمن ذکر نمودند که از جواب آن
عاجز شدم گفت آن چیست شیخ فرمود میگویند که در صحیح مسلم منقولست که پیغمبر صلی الله علیه و آله
فرمود من اذی فاطمة فقد اذانی و من اذانی فقد اذی الله و کفر بعد ازین بفاصله پنج ورق
در آن کتاب منقولست که حضرت فاطمه از دنیا رفت در حالیکه بر ابوبکر و عمر غضبناک بود
آن عالم گفت که مرا مهلت ده که امشب در آن کتاب نظر کنم چون صبح شد عالم مذکور گفت

که آیا سنی نگفته بودم که رافضیان دروغ میگویند مطالعه آن کردم و در میان هر دو حدیث
مذکور فاصله زیاده از پنج ورق یافتم این سخن انتهای اعتذارش از معارضه مذکوره بود
شیخ یوسف بحرانی در لؤلؤة البحرین آورده که بعضی طعن بر شیخ بهاء الدین علیه الرحمه
میکنند بسبب آنکه در بعض کلمات و اشعارش قول بتصوف یافته میشود و حق در جواب ایشان همین
آنست که محدث علامه سید نعمت الله جزایری افاده فرموده که شیخ مذکور با هر فرقه و اهل هر ملت
بنحوی که مقتضی طریقه و مذهب ایشان بود صحبت میداشت حتی آنکه یکی از علمای عامه دعوی کرد
که شیخ از جمله ایشان بود و سید مذکور گوید که من کتاب مفتاح الفلاح را که نزد من در آن وقت
بود باو دادم پس آن شخص بملاحظه آن کتاب بر تشیع شیخ مطلع شده تعجب نموده و سید
مذکور چندین حکایات مؤید این مطلب ذکر نموده و باین اشعار از قصیده شیخ مزبور که موسوم
بوسیلة الفوز والامان است که در مدح حضرت صاحب العصر والزمان علیه السلام گفته بود
استدلال نموده

شعر

وانی امرؤ لا یدرک الدهر غایتی	ولا تصل الایدی الی سبر اغواری
اخالط ابناء الزمان بمقتضی	عقولهم کی لا یفوهوا بانکاری
واظهر انی مثلهم یستفزنی	صروف اللیالی باختلاء و امرار

وایضا مؤید مطلب مذکور است آنچه شیخ حر عاملی در رساله اثنا عشریه فی رد الصوفیه آورده
که جمیع شیعه انکار بر صوفیه داشته اند و تکفیر ایشان نموده اند و روایات مذمت ایشان
از ائمه معصومین علیهم السلام نقل کرده اند از آنجمله جمعی از علمای اعلام اند که رد بر صوفیه
نموده اند و تصریح بکفر و ضلالت ایشان فرموده اند و درین مقام چندین علمای امامیه را
نام برده از آنجمله میفرماید که شیخ جلیل ما شیخ بهاء الدین عاملی در کشکول خود حدیثی در مذمت
و تکفیر صوفیه نقل کرده و در چندین مواضع در کتاب مذکور و غیر آن صریحا انکار بر ایشان
فرموده است واما آنچه شیخ مذکور چیزهای که متعلق بزهد و امثال آن و متضمن تفاوت درجات

مردم در معرفت است از کلام صوفیه نقل میکنند منافاتی در آن نیست ومخفی نتوان بود که شیخ
مزبور عمر شریف خود را در تحصیل علوم شریعت و در قرارت وبحث وتحقیق وتالیف کتب فقهیه
صرف فرموده و همینے منافی طریقۂ تصوف است قطعاً انتهی ملخصاً واز بعض تلامذہ آقا باقر
بهبهانی منقولست که آقای موصوف میگفت که جناب شیخ بهاء الدین علیه الرحمه اهل تصوف
را بامرتبه از اسلام بے بهره میدانست که هرگاه در مجلس شیخ بعضے از آن فرقه حاضر میشد
بعد از بیرون رفتن او جناب شیخ بتطهیر فرش امر میفرمود از تلامذہ جناب شیخ جمی کثیر
وجمعی غفیر اند اگرچه عثور بر احوال تمامی ایشان متعسر است اما احوال جمعی از ایشان که
بنظر جامع اوراق درآمده خواه بالاجمال وخواه بالتفصیل درمقام خود ثبت خواهد نمود ـ
انشاء الله تعالیٰ از جمله تصانیف شریفۂ انجناب است کتاب حبل المتین فی احکام الدین
مبحث طهارت وصلوٰة از آن تالیف شده کتاب مشرق الشمسین واکسیر السعادتین مجلد
طهارت از آن تصنیف شده وکتاب عروة الوثقی در تفسیر قرآن از آن تفسیر سورۂ فاتحه
تصنیف شده وکتاب حدائق الصالحین فی شرح صحیفه سید الساجدین علیه السلام که حدیقة هلالیه
در شرح دعای هلال از آن بنظر رسیده بظاهر نوبت شرح دیگر ادعیه نرسیده وحاشیه
بر شرح مختصر الاصول عضدی وکتاب زبدة الاصول ودیگر رساله در مواریث رساله در فن
درایت موسوم به وجیزه رساله در ذبائح اهل کتاب رساله اثنی عشریه در طهارت و در صلوٰة
و در صوم و در حج و رساله از آن در زکوٰة کتاب خلاصة الحساب کتاب کشکول در پنج مجلد
کتاب مخلاة کتاب جامع عباسی در فارسی رساله فوائد صمدیه در نحو رساله تهذیب النحو
وکتاب بحر الحساب وتوضیح المقاصد در ایّام سنه وحاشیه من لایحضره الفقیه ناتمام
جواب مسائل شیخ صالح جزائری که بست و دو مسئله اند ایضاً جواب سه مسئله عجیبه وجواب
مسائل مدنیات شرح فرائض محقق خواجه نصیر الدین طوسی علیه الرحمه ناتمام رساله در
بیان اعظم جبال بنسبت قطر ارض وتفسیر آن که موسوم به عین الحیات است و رساله

تشریح الافلاک و رساله در بحث کر و رساله در اصطرلاب موسوم بصفیحه رساله دیگر در اصطرلاب بزبان فارسی موسوم بتحفه حاتمیه و حاشیه بیضاوی ناتمام و حاشیه بر مطول ناتمام و کتاب شرح اربعین دیگر رساله قبله و سوانح سفر حجاز از اشعار و انشاء اوست و کتاب مفتاح الفلاح و حواشی کشاف و حاشیه خلاصة الاقوال در علم رجال شرح رساله اثنی عشریه شیخ حسن حاشیه قواعد شهید علیه الرحمه رساله تضرع و تخییر در سفر رساله در اثبات اینکه انوار سائر کواکب مستفاد از شمس اند رساله در حال اشکال عطارد و قمر رساله در احکام سجود تلاوت رساله در استحباب سوره و وجوب آن و شرح الشرح رومی بر ملخص ذکره فی الحدیقة الهلالیة و حواشی زبده و حواشی تشریح الافلاک و حواشی شرح تذکره و غیر آنها از کتب و رسائل و اجوبه مسائل را از مشتدات جناب شیخ اشعار بسیار اند از عربی و فارسی و شیخ حر عاملی در امل الآمل گفته که اکثر اشعار متفرقه شیخ را السید محمد رضا جمع نموده و دیوانی لطیف مرتب شده و فاضل ادیب شیخ ابراهیم که یکی از تلامذه جناب شیخ بود این قصیده در مرثیه شیخ گفته

قصیده

شیخ الانام بهاء الدین لا برحت ... سحائب العفو ینشیها له الباری
مولیه القضت سبل الهدی وغدا ... لفقده الدین فی ثوب من العار
والمجد اقسم لا تبدو انوا اسبدانه ... حزنا و شق علیه فضل اطمار
والعلم قد درست آیاته و عفت ... عنه رسوم احادیث و اخبار

السید ماجد بن هاشم بن علی بن مرتضی بن علی بن ماجد البحرانی الصادقی الجدحفصی کنیت او ابو علی است و منسوب است بوی جد حفص بفتح جیم قبل از دال مهمله مشدده و فتح حاء مهمله قبل از فاء و صاد مهمله که نام قریه از قرای بلاد بحرین است و بحرین نام جمیع بلادی است که بر ساحل دریا میان بصره و عمان واقع است و لنایت وسیع و مشتمل بر شهرهای مشهوره و قریه های نامحصوره است و علمای امامیه بسیار بوده اند از آنها سید مذکور صاحب سلافة العصر آورده که

سید ماجد بحرینی

سید ماجد در بحرین نشو و نما یافته بود و متولی منصب قضا در آنجا
شد پس از آنجا بسوی شیراز آمد و اهل عراق و حجاز بذات مبارکش افتخار نمودند و در شیراز
امامت نماز و خطابت جمعه و عیدین باو متعلق شد و صیت فضائل او اشتهار یافت
و اکابر علما باو مباهات میکردند و پیوسته در آنجا بود تا آنکه مرگش در رسید و در یکهزار و بیست
و هشت هجری برحمت حق واصل گردید از جمله فضل او آنست که در صغر سن بوجع چشم مبتلا شد
و در آن عارضه بینائی از یک چشم او زائل شد پس حضرت پیغمبر را بخواب دید که آنجناب
در حق او میفرمود که اگرچه بصر او را فرو گرفته لکن بصیرت در علم باو عطا کرده اند پس همچنان
شد و ظهور فضل و علم او در بحرین مصداق این کلام معجز نظام شد انتهی محصل کلام
و دیگر از جمله آنچه دلالت بر بزرگی او میدارد اشعار دیوان حضرت امیر المؤمنین علیه الصلوة
و السلام است که بر وقت تفاؤل گرفتن ملا محسن کاشانی بعزم مهاجرت بسوی او و اختیار
صحبت فیض درجت او برآمد تفصیل این اجمال آنکه چون ملا محسن کاشانی که تلمیذ جناب
سید ماجد مذکور بود شنید که سید موصوف در شیراز تشریف آورده هم بسته و خواست که برای
تحصیل علوم از سید موصوف بسوی شیراز سفر کند پس والد ملا محسن در رخصت دادن او
تأمل کرد آخر کار بنای رخصت و عدم آن بر استخاره قرار یافت چون از قرآن بجهت استخاره
درین باب گشادند این آیه برآمد فلولا نفر من کل فرقة منهم طائفة لیتفقهوا فی
الدین ولینذروا قومهم اذا رجعوا الیهم لعلهم یحذرون یعنی اینکه چرا
بسفر نمیروند از هر فرقه از ایشان گروهی برای آنکه تحصیل علوم فقه در دین کنند و بترسانند
قوم خود را وقتیکه بسوی ایشان مراجعت نمایند شاید که قوم ایشان از منهیات الهی حذر
کنند و آیتی صریح تر از آیه مذکوره برین مطلب نیست بعد از آن ملا محسن مذکور تفاؤل گرفت
بدیوان اشعاری که منسوب بسوی حضرت امیر المؤمنین علیه السلام است پس این ابیات برآمد

تغرب عن الاوطان فی طلب العلی	و سافر ففی الاسفار خمس فوائد

تفرّجُ هَمٍّ واكتسابُ معيشةٍ	وعلمٌ وآدابٌ وصحبةُ ماجدِ

یعنی غربت اختیار کن از وطن برای طلب مدارج عالیه و سفر کن زیرا که در سفر پنج فایده است گشایش اندوه و اکتساب معاش و تحصیل علم و آداب و صحبت بزرگوار و این ابیات هم بمطلوب مناسبتی بسیار دارند خصوصاً لفظ صحبت ماجد که در آخر بیت ثانی واقع است پس ملا محسن بسوی شیراز بخدمت جناب سید رسیده تحصیل علوم شرعیه از و نمود چنانچه ملا محسن مذکور در اوائل کتاب وافی گفته است که من کتب اربعه را از استاد خود سید ماجد بن سید هاشم صادقی بحرانی روایت دارم و او آنکسی است که استناد من در علوم شرعیه بسوی او است و او از شیخ بهاء الدین محمد عاملی روایت داشت در لؤلؤة البحرین مذکور است که سید ماجد مذکور محقق مدقق شاعر ادیب بود و در جودت تصنیف و بلاغت و فصاحت و دقت نظر عدیل و نظیر خود نداشت و شعرهای او در بلاغت فائق است و خطبهای جمعه او بسبب بلاغت و حسن اسلوب تاثیری عظیم در قلوب دارد و او است اول کسی که علم حدیث را در بلده شیراز ترویج نموده و از تصانیف او کتابها است از انجمله کتاب سلاسل الحدید و رساله یوسفیه که وجیزه بدیعه است در رساله در مقدمه واجب و از جمله اشعار او قصیده بدایه مشهور است که در مرثیه امام حسین علیه السلام گفته اول آن قصیده اینست ع
ابکی ولیس علی صبری بمعذور ۞ و منجمله قصائد اوست قصیده در قتل عمر بن خطاب

اولش اینست قصیده

یا نعمة اسدت ید الدهر	جلت صنیعها عن الشکر
هی نعمة افضت الی نعم	کفرانها ضرب من الکفر
قد احسن الدهر المسیء ولن	جلت اسائته عن الحصر

وهم در قتل عمر بن خطاب قصیده دیگر گفته قصیده

الیوم قرت عین فاطمه	وسری لها روح الی الغبراء

وفاتش در شیراز در یکهزار و بست و هشت هجری واقع شد و در قرب مزار فائض الانوار سید احمد بن حضرت امام موسی
کاظم علیه السلام که مشهور بشاه چراغ است مدفن یافت و قبرش در انجا معروف است از تلامذه
سید ماجد مذکور شیخ محمد بن علی بن یوسف بن سعید المقشاعی اصلاً و الاصبعی مسکناً و شیخ محمد
بن حسن بن رجب المقابی اصلا و الرویسی منزلاً بود قاله الشیخ یوسف البحرانی الشیخ محمد بن
حسن بن الشیخ زین الدین المعروف بالشهید الثانی لقبش فخر الدین و کنیتش ابو جعفر
و از مشاهیر فقهای دقیق النظر و عمیق الفکر بود جد امجدش عالم ربانی شیخ سعید شهید ثانی
علیه الرحمه بود و ولادتش در روز دوشنبه تاریخ دهم ماه شعبان سنه نهصد و هشتاد هجری
واقع شد کما فی الدر المنثور فرزند ارجمند او شیخ علی در کتاب در منثور گفته که والدم شیخ محمد
قدس الله روحه عالم عامل و فاضل کامل و پرهیزگار عادل و طاهر و پاکیزه و عابد و تقی و
زاهد پسندیده بود و از دنیا و اهل دنیا بسیار تحت شل کسیکه از شیر گریزان باشد و از مواضع شبهات
اجتناب بسیار مینمود و جامع حافظه و ذکا بود بحدیکه انچه میدید فراموش نمیکرد و فکر دقیق و غور
عمیق او در مسائل بدرجه بود که منتهی بحدی و غایتی نمیشد و اعمال او منوط بقصد طاعت و
رضای باری و اقوال او مربوط بمراعات عدم مخالفت فرمان یزدانی بود و اوقات عمر شریف
خود را در تصنیف و تدریس و عبادت و افاده و استفاده صرف نمود در اول حال بخدمت
والد خود شیخ حسن و هم بخدمت سید محمد مؤلف مدارک باشتغال و تحصیل علوم پرداخت
و کتب فقه و حدیث و اصولدین و اصول فقه را پیش ایشان قرارت نمود و او را با هر دو
از ایشان مباحثات شریفه واقع شد که او را در مصنفات خود ذکر نموده است و کتاب
منتقی الجمان و کتاب معالم و شرح شرائع را تمام بخدمت پدر خود خوند و کتاب مدارک را
تمام و شرح مختصر نافع تصنیف سید محمد قرارت نمود و اکثر مقرؤات مذکوره بخط خود نوشت
و همچنین کتاب استبصار را بخدمت ایشان خوند و نوشت و هر دو ایشان بر آن کتب بلاغات
و اجازات برای او نوشتند و بعد از وفات هر دو ایشان همیشه شیخ محمد مشغول مطالعه و تدریس بود

شیخ محمد سبط شهید ثانی

پس بسوی مکه معظمه سفر کرده در آن جای اقدس پنج سال مجاورت نمود و در آن وقت میرزا
محمد استرآبادی در مکه معظمه بود در میان شیخ محمد و میرزا مذکور اختصاص زائد و محبت
بسیار بود و شیخ محمد بخدمت او بمقابله بعض کتب احادیث پرداخت و افاده آنش زیاده از
استفاده بود و کتاب رجال کبیر او را تهذیب و تبویب فرمود و باحسن ترتیب مرتب ساخت
و آنرا بخط خود نوشت و بسوی بلاد خود مراجعت نمود مدتی اقامت فرمود و بعد از آن بسبب
خوف و اضرار کسانیکه از راه حسد و عداوت بار کردند بسوی عراق سفر کرده مدتی طولانی بکربلای
معلی اقامت کرد و جماعتی از عرب و عجم بخدمت او چندین علوم خصوصا فقه و اصول را قرائت
نمودند و با وصف تدریس مشغول بتصنیف بود و کتابهائی که ذکرش می آید در آنجا تصنیف فرمود
سوای آنچه در بلاد خود تصنیف کرده بود و در کربلای معلی روزی بالای بام مشغول نماز بود ناگاه
شخصی تیری بسوی او انداخت و آن تیر از محاذی سینه او گذشت و حق تعالی او را از آن نگاه
داشت پس او بسوی مکه معظمه سفر کرده و در آنجا مدتی قیام نمود و بعد از آن بسوی عراق مراجعت
نموده مدتی اقامت ورزید پس بار دیگر بسوی مکه رفته در آنجا ماند تا آنکه حق تعالی دار بقا و جاودانی
را برای او اختیار فرمود و در زمانیکه در بلاد خود بود گاهی بسوی دمشق میرفت و مدتی مقیم آنجا
میشد و با فضلای آن شهر ملاقات و مصاحبت نیکو میداشت و قرائت چندین علوم پیش ایشان
نمود و شیعیان در آنجا بسوی او آمد و رفت میداشتند شیخ علی مزبور بسیاری از کرامات والد خود
در آنجا ذکر کرده و گفته که من در آخر شرح استبصار که از تصانیف شیخ محمد مزبور نزد من موجود است
بخط شیخ محمد بن حسن بن حسین عاملی مشغری که مصاحب و تلمیذ او در مکه معظمه بود دیده ام
چنین نوشته است که مؤلف این کتاب شیخ سعید حمید بقیة العلماء الماضین و خلف الکملاء
الراسخین شیخ من و مولای من و استاد من در علوم شرعیه از حدیث و فقه و رجال و غیرها
شیخ محمد بن حسن بن شهید ثانی در روز دوشنبه بتاریخ دهم شهر ذی قعده سنه یکهزار و سی هجری
از دار فانی بعالم سرور و جاودانی رحلت نمود و من قبل از وفات او بایام قلیل بالمشافهه از او شنیدم

که سفر بود که انّی انتقل فی هذه الایام و همچنین دیگران هم از و شنیدند و این سانحه در مکه معظمه
واقع شد و او را دران بلده مشرفه در محلی قریب مزار فائض الانوار حضرت خدیجة الکبری رضی الله
عنها دفن کردیم انتهی محصل کلام الشیخ حسین المشغری و ایضا شیخ علی مزبور آورده که زوجه
شیخ محمد مذکور دختر سید محمد بن ابی الحسن ره و هم کنیز او بمن خبر داد که چون شیخ مزبور وفات یافت
ما نزد او در طول آن شب صدای تلاوت قرآن می شنیدیم و ایضا آورده که از تصانیف شیخ محمد
مذکور کتب جلیله دقیقه و تحقیقات عظیمه انیقه و تدقیقات منیفه رشیقه است از انجمله شرح استبصار
که سه مجلد کبار تصنیف در آمده و دیگر حاشیه بر شرح لمعه دو مجلد است که دران تا کتاب الصلح رسیده
و بر کلام جد خود شهید ثانی و دیگر علما ابحاث طویله دارد و حاشیه بر اصول معالم تصنیف
پدر خود دارد و دیگر حاشیه بر ابواب عبادات کتاب من لا یحضره الفقیه یک مجلد است و
حاشیه بر کتاب تهذیب الاحکام یک مجلد شیخ یوسف بحرانی بجای حاشیه تهذیب شرح تهذیب
نوشته و رساله در طهارت در تصانیفش افزوده و از تصانیف اوست شرح اثنی عشریه تالیف
پدرش که مجلد مبسوط است و حاشیه بر کتاب مختلف الشیعه و حاشیه بر مدارک و حاشیه بر
مطول و کتاب روضة الخواطر و نزهة النواظر مشتمل بر فوائد و اشعار بسیار است و رساله
تحفة الدهر در مناظره غنا و فقر است و رساله در بیان عدالت راوی حدیث و رساله در مسئله
سلام گفتن در نماز و رساله در مسئله تخییر میان فاتحه و تسبیحات اربعه در رکعت سوم و چهارم
و دیگر کتابی مشتمل بر مسائل و احادیث و فوائد متفرقه است و کتابی که در آن مسائل و فوائد را
از چندین کتب نقل کرده است و کتابی مشتمل بر اشعار و مراسلات میان او و معاصرین او است
و کتابی جامع اکثر اشعارش مشتمل بر مواعظ و نصائح و حکم و مراثی و مدائح و الغاز و مراسلات شعریه
و غیرها است السید محمد بن حسن بن قاسم الحسینی العاملی العیناثی الجبعی
از اکابر علما و اعاظم فضلا و صلحا بود و شیخ حر عاملی او را بهر فاضل و صالح و ادیب و زاهد و عالم
و شاعر ستوده و گفته از تصانیف شریفه اوست کتاب اثنی عشریه فی المواعظ العددیه و دیگر

سید محمد مؤلف اثنا عشریه فی المواعظ العددیه

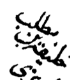
از تصانیف اوست کتاب حدائق و کتاب ادب النفس و کتاب منظوم فصیح و منثور صحیح و
کتاب فوائد العلما و فرائد الحکما مؤلف گوید که کتاب اثنی عشریہ فی المواعظ العددیة
بنظر فقیر رسیده و آن کتابیست ضخیم باسلوب جدید و نہج سدید در آن مواعظ را ترتیب اعداد
بیان فرموده و شیخ حر عاملی آورده که مادر سید محمد موصوف دختر شیخ زین الدین بوده واللہ یعلم

شیخ صالح
الشیخ صالح بن حسن الجزائری فاضل صالح و معاصر شیخ بہائی علیه الرحمه بود و از
جناب شیخ موصوف اجازه روایت داشته چنانچه در امل آورده که شیخ صالح بن حسن جزائری
فاضل عالم و صالح بود و از رسائل و مسائل اند که بسوی شیخ بہائی علیه الرحمه فرستاده بود
و از شیخ جواب آنہا یافته و ہم شیخ مذکور را اجازتش داده که از من روایت حدیث نماید

علی بن نصر اللہ
مولانا علی بن نصر اللہ الجزائری از اکابر فقہا و اجلاء فضلاء و معاصر شیخ بہاء الدین
عاملی علیه الرحمه بود صاحب امل آورده که علی بن نصر اللہ عالم و فاضل جلیل القدر و فقیه
مشہور و از معاصرین شیخ بہائی بود

شیخ محمد عاملی
الشیخ محمد بن احمد بن محمد العاملی
از علمای عاملین و فقہای صالحین و معاصر شیخ بہاء الدین عاملی علیه الرحمه بود در امل آمل
آورده که شیخ محمد مذکور فاضل و عالم و فقیه و صالح جلیل القدر معاصر شیخ بہائی بود در شہر
کشمیر متوطن شد و ہم در انجا وفات یافت

زین الدین الحسینی
السید زین الدین علی بن الحسن بن
شدقم الحسینی المدنی از افاضل کاملین و معاصرین مولانا الاجل
شیخ بہاء الدین عاملی علیه الرحمه بود در کتاب امل آمل آورده که سید زین الدین مذکور عالم
و فاضل و محقق و ادیب و شاعر بود و از مسائل اند که بخدمت شیخ بہاء الدین علیه الرحمه
فرستاده

السید خلیفة بن مطلب بن حیدر الموسوی المشعشعی الحویزی در امل آمل
آورده که سید جلیل القدر خلیفة بن مطلب بن حیدر موسوی مشعشعی حویزی که حاکم بلده حویزه
بود فاضل و عالم و محقق جلیل القدر و شاعر و ادیب بوده صاحب تصانیف بسیار است
از انجمله کتاب سیف الشیعه در علم حدیث و کتاب حق الیقین در علم کلام و برہان الشیعه

ودر بحث امامت وکتاب حجة البالغة در کلام وکتابی کبیر در منطق وکلام ورساله در علم نحو ومنظومه
در نحو وشرح دعای عرفه ودیوان اشعار عربی ودیوان اشعار فارسی وغیر اینها از معاصرین شیخ

سید حسن بن علی بن شدقم

بهاء الدین عاملی بود السید حسن بن علی بن شدقم الحسینی المدنی
از تلامذه شیخ حسین والد شیخ بهاء الدین عاملی وعلامه شیخ نعمة الله بن احمد بن خاتون عاملی
بود وهم از ایشان روایت حدیث داشته شیخ حر عاملی او را بفاضل صالح وعالم جلیل القدر
ومحدث وشاعر وادیب ستوده از تصانیف شریفه اوست کتاب الجواهر النظامیه من حدیث
خیر البریه که آنرا برای نظام شاه والی حیدرآباد بقالب تالیف وترصیف در آورده وسید علیخان
مدنی در سلافة العصر مدح ووصف او بسیار نموده وآورده که سید حسن مذکور وقتی که در شهر
حیدرآباد تشریف ارزانی داشت والد من با او بغایت مودت وخلت داشتند واکثر اوقات

حسین بن موسی الاردبیلی

با والد من مصاحبت ومجالست می ورزید مولانا حسین بن موسی الاردبیلی
در امل الآمل آورده که مولانا حسین بن موسی الاردبیلی ساکن بلده استرآباد بود واو فاضل و
فقیه وصالح ومعاصر شیخ بهائی است از تصانیف او کتب کثیره اند از آنجمله شرح رساله
اثنا عشریه شیخ بهائی علیه الرحمه ومولانا حسین وقتیکه خبر وفات شیخ بهاء الدین علیه الرحمه
شنید وانکه شیخ در بلده اصفهان انتقال کرد واز آنجا نعش مطهرش را بمشهد امام رضا علیه السلام
نقل کردند مصروف بتصنیف شرح مزبور بوده ودر اثنای شرح رساله خبر وفاتش را انجمله بسمع

ملا محمد امین استرابادی صاحب فوائد مدنیه

مولانای موصوف رسیده بسلک تحریر کشیده ملا محمد امین بن محمد شریف الاسترابادی
صاحب الفوائد المدنیه از مشاهیر محدثین ورئیس فرقه اخباریین است شیخ یوسف بحرانی آورده
که ملا محمد امین فاضل محقق ومدقق وماهر علم اصول دین واصول فقه وحدیث بود واخباری
صلب بود واوست اول کسیکه دروازه طعن بر مجتهدین کشاد وفرقه ناجیه امامیه اثنا عشریه را
بدو قسم منقسم گردانید یکی اخباری ودیگری مجتهد ودر کتاب خود فوائد مدنیه طعن وتشنیع بسیار در
حق مجتهدین نمود بلکه گاهی ایشان را بسوی تخریب دین نسبت کرده است لکن سخن نیک

نگفته است وکلام خوب نکرده وبموافقت صواب وسداد نرسید زیراکه فسادی عظیم بر این مترتب شده است که من آنرا در کتاب دُرر نجفیه ومقدمات کتاب حدائق واضح ساخته ام از تصانیف اوست کتاب فوائد مدنیه وشرح اصول کافی وشرح تهذیب الاحکام وکتابی دیگر که در آن بر ملا جلال دوانی وملا صدرا در بارهٔ حواشی شرح جدید تجرید رد کرده است و دیگر کتاب فوائد دقائق العلوم است وانیها را در کتاب فوائد مدنیه ذکر فرموده است وصاحب امل آمل آورده که از تصانیف اوست شرح تهذیب الاحکام وشرح استبصار ناتمام ورساله در بیان مسئله بداو جواب مسائل شیخ حسین طبری عاملی ورساله در مبحث نجاست خمر وغیر اینها ودیگر رسائل است یا از شیخ یوسف بحرانی سفیر باید که من بخط ملا محمد امین مذکور حاشیه بر کتاب مدارک دیده ام که متعلق ببعض الواب طهارت است وآن بر فضیلت ودقت نظر وحسن تقریرش گواهی میدهد واو در مدینه منوره اختیار مجاورت نموده بود وبعد ازان در مکه معظمه رحل اقامت انداخت ودر آن جای اقدس در سال یکهزار و سی وسه هجری وفات یافت وصاحب امل آمل از صاحب سلافه العصر نقل کرده است که وفاتش در سال یکهزار وسی وشش هجری واقع شد وظاهر است که آن غلط است ومحمد امین مذکور از استاد خود سید محمد مصنف مدارک وهم از میرزا محمد استرابادی روایت داشت وشیخ زین الدین بن شیخ محمد بن شیخ حسن بن شهید ثانی ازو روایت دارد انتهی محصله وآخوند مجلسی علیه الرحمه در بحار الانوار آورده که کتاب فوائد مکیه وفوائد مدنیه هر دو از تصانیف رئیس المحدثین مولانا محمد امین استرابادی است وجلالت و بزرگواری مصنف آنها معلوم ومشهور است انتهی صاحب تذکره آورده که دیگر از تصانیف ملا محمد امین رساله فارسیه موسوم بدانشنامه شاهی است ودر سلافه بعد ذکر احوال میرزا محمد استرابادی صاحب کتاب رجال آورده ومنهم صهره المولی محمد امین الجرجانی صاحب الفوائد المدنیه جاور بمکة المشرفة وتوفی بها انتهی ثم الشیخ احمد بن یوسف السوادی العاملی العینانی

الشیخ احمد العاملی العینانی

شیخ حر عاملی آورده که شیخ احمد مذکور فاضل و فقیه بود و نزد من کتابی بخط شیخ احمد موصوف
هست از آخر آن ظاهر میشود که او از تلامذه شیخ محمد بن الحسن بن الشهید الثانی بود و تاریخ
تحریر کتاب مزبور سنه ۱۰۲۱ احدی و عشرین و الف بود السید اسمعیل بن علی العاملی
الکفرحونی در امل آمل مذکور است که سید اسمعیل مزبور عالم و فاضل و فقیه
بود روایت حدیث از شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه داشته و ایضا از سید محمد
بن علی بن ابی الحسن عاملی روایت میکرد شیخ حر علیه الرحمه آورده که دیده ام من از کتب سید
بصد کتاب که از آنها آثار علم و فضل و فقاهت او ظاهر میشود الشیخ علی بن [illegible]
العاملی فاضل صالح و ادیب و عارف بعلوم عربیت از تلامذه شیخ حسن بن شهید
ثانی بود و شیخ مزبور خطی بغایت خوب داشته کذا فی الامل السید ابو الفلاح [illegible]
السید نجم الدین بن محمد العاملی از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه بود
صاحب امل آمل آورده که ابو الفلاح از فضلای عصر خود و فقیه و عابد و صالح و از تلامذه
شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه بود وقتی که از شیخ موصوف درخواست اجازه نموده
ایشان برای او و برای پدر و برادر او هم نوشته و مولف تشدد آورده که والد ماجد
سید علی موصوف برای وی درخواست اجازه از شیخ حسن نمود و او اجازه روایت
حدیث بوی داده بود الشیخ زین العابدین بن محمد بن احمد بن سلیمان العاملی
النباطی از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه بود در امل آمل آورده که شیخ زین العابدین
مذکور فاضل صالح و عابد زاهد ورع و فقیه و محقق جلیل القدر بود شیخ حر عاملی گفته عم
من شیخ محمد حر عاملی جبعی پیش او تحصیل علوم نموده و هم از و روایت حدیث داشته و
شیخ زین العابدین از شیخ حسن بن شهید ثانی السید بدر الدین محمد بن ناظر الدین
العاملی الکرکی بدر منیر علم و دین و قدوه علمای عاملین و فقهای صالحین
بود از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی است چنانچه صاحب امل آمل آورده و گفته که سید

بدر الدین مذکور فاضل و فقیه صالح ست از تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی است الشیخ حسن
بن عبد النبی بن علی بن احمد بن محمد العاملی النباطی از تلامذه شیخ حسن بن
شهید ثانی بود فاضل و فقیه و عالم و ادیب و شاعر و منشی بود و شیخ محمد بن علی بن محمد
الحر عم شیخ حر عاملی ازو روایت حدیث داشته کذا فی الامل الشیخ حسن بن علی
العاملی العیناثی از تلامذه شیخ حسن و سید محمد صاحب مدارک بود و از هر دو ایشان اجازه روایت
داشته صاحب امل آمل اورا به فاضل و عالم ماهر و ادیب و شاعر و منشی و فقیه و محدث و صدوق
و معتمد جلیل القدر ستوده اخذ علوم از والد خود و از جماعتی از علمای عاملین که از ایشان
شیخ نعمة الله بن احمد بن خاتون عاملیست و شیخ مفلح کونینی و شیخ ابراهیم میسی و شیخ محمد
بن سلیمان تحصیل فرموده و از جناب شیخ حسن فرزند شهید ثانی علیهما الرحمه و جناب سید محمد
بن علی بن ابی الحسن موسوی طلب اجازه نموده بعد از انکه بخدمت هر دو بزرگوار قرائت
فرموده ایشان برای او تحریر اجازه فرموده اند از تصانیف شیخ حسن مزبور کتب کثیره
اند از آنجمله کتاب حقیقة الاخبار و جهنیة الاخبار در فن تاریخ و کتاب نظم الجمان در تاریخ
اکابر و اعیان و رساله ایست موسوم بفرقد الغربا و سراج الادبا و رساله در باب شفاعت
و رساله در نحو و دیوان اشعار که تقریباً هفت هزار بیت بوده باشد و غیر اینها صاحب امل
بعد ذکر کتب آورده که نسخه کتاب فرقد الغربا از خط مصنف بنظرم رسیده که بر ظهر آن انشای
لطیف بخط استادش شیخ حسن علیه الرحمه متضمن مدح کتاب و صاحبش بوده نوشته بود
الامیر فیض الله بن عبد القاهر الحسینی التفریشی از مشائخ کبار
و فقهای نامدار بود صاحب کتاب امل آمل آورده که امیر فیض الله مذکور فاضل و محدث
جلیل القدر بود و کتب بسیار دارد از آنجمله شرح کتاب مختلف علامه حلی علیه الرحمه و کتابی
در اصول خبر داد مرا ازین هر دو کتاب خال والدمن شیخ علی بن محمود عاملی از امیر موصوف
و شیخ علی قرائت علوم در نجف اشرف پیش او نموده و اجازه روایت حدیث یافته و شیخ علی مزبور

شیخ حسن بناطی

شیخ حسن عیناثی

امیر فیض الله

وصف فضل وعمل وصلاح وعبادت او بیفرموده وسید مصطفی تفرشی در رجال خود ذکر و
وصف او باین عبارت فرموده سیدنا الطاهر کثیر العلم عظیم الحلم متکلم فقیه
ثقة عین کان مولده فی تفریش وتحصیله فی مشهد الرضا علیه السلام
والیوم من سکان عتبه جده بالمشهد المقدس الغروی علی مشرفه السلام حسن الخلق سهل الخلائق لین العریکة کان من
الصلحاء والعلماء والاتقیاء فله تعلیقات علی المختلف وشرح الاثنی عشریه انتهی امیر موصوف روایت حدیث از
شیخ محمد بن حسن بن شهید ثانی عاملی داشته واز تلامذه امیر موصوف امیر شرف الدین علی بن حجة الحسینی
شولستانی نجفی بوده الشیخ علی بن محمد الحر العاملی المشغری از افاضل زمان
وادبای اوان خود بود واز تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی وعلامه سید محمد صاحب المدارک
بوده شیخ حر عاملی در امل آورده که شیخ علی مزبور جد مؤلف این کتاب است فاضل عالم
وعابد کریم الاخلاق جلیل القدر عظیم الشان وشاعر واديب ومنشی بود قرائت علوم پیش
شیخ حسن وسید محمد رحمهما الله وغیرهما فرموده وبواسطه والد خود از شیخ علی موصوف روایت
دارم واو شعر خوب داشت این وقت بخاطرم چیزی از آن نماند در نجف اشرف مسموما
وفات او شد الشیخ عبد السلام بن محمد الحر العاملی المشغری
والد شیخ حر بود چنانچه در امل آورده الشیخ عبد السلام بن محمد الحر العاملی المشغری
عم والد مؤلف هذا الکتاب وجده لامه وگفته که شیخ مزبور عالم عظیم الشان جلیل القدر
وزاهد وعابد ورع وفقیه ومحدث وثقه بود نظیر خود نداشت در عصر خود در زهد وعبادت
تحصیل علوم پیش والد وجد خود وبرادر خود شیخ علی وشیخ حسن بن شهید ثانی عاملی فرموده
وهم بخدمت سید محمد بن ابی الحسن عاملی وغیرهم استفاده علوم وفنون فرموده از تصانیف
او رساله الیست موسوم به بصیرة الی طریق الجمع بین اخبار التقصیر ورساله در مفطرات
ورساله در جمعه وغیر ذلک من الرسائل والفوائد المفردة بالجمله شیخ مذکور در فقه وعربیت
ماهر بود وصاحب امل الآمل گوید که خوانده ام من پیش وی در زمانیکه عمرم ده ساله بوده لغایت نیکو

شیخ علی نبیره شهید

عبد السلام عم الشیخ حر العاملی

تقریر و حافظ مسائل و نکات بود و در آن زمان سن شریفش بهشتاد سال رسیده بود و بینایی
از چشم او کم شده بود و شیخ مذکور در همان ایام حفظ قرآن مجید فرموده تا اینکه عمر شریفش زیاده
از نود سال گذشته بود که وفات یافت شیخ حر عاملی آورده که روز وفات شیخ عبد السلام مزبور
قصیدهٔ طویله در مرثیهٔ او گفته ام و اینجا اشعار خود را ذکر فرموده و گفته که اشعار شیخ مذکور
از زهد و الدین نقل سفینه بود اشعار قلیل اند که محفوظ ندارم و بواسطهٔ شیخ مذکور از جملهٔ
مشایخ او روایت دارم السید محمد باقر بن الامیر شمس الدین محمد الحسینی
الاسترابادی الملقب بداماد دخترزادهٔ شیخ علی بن عبد العالی کرکی بود چون پدرش بهمین
جهت معروف بداماد بود او معروف بسید باقر داماد است مجمع شرافت و حذاقت و مرجع
کلام و حکمت و حامی دین و ملت و حاوی فقه و شریعت بود کافهٔ عقلای ذوی الافهام از
خاص و عام معترف علوم و کمالات و دقائق و افادات اویند تصانیف او مشتمل بر تحقیقات
دقیقه و تدقیقات انیقه مشهور و معروف است صاحب لؤلؤة البحرین آورده که جناب
میر در اصل استرابادی بود و در اصفهان توطن اختیار نمود و معاصر شیخ بهاء الدین عاملی
بود فاضل جلیل و متکلم ماهر در معقولات و شاعر بعربی و فارسی بود امیر مذکور از خال خود
شیخ عبد العالی کرکی پسر شیخ علی مذکور اجازه روایت داشت و هم از جناب شیخ حسین والد
شیخ بهاء الدین علیه الرحمه اجازه یافته و ملا صدرای شیرازی که از علمای حکمت است تلمیذ
امیر مذکور است در تاریخ عالم آرای عباسی مسطور است که فخر السادات و العلما میر محمد باقر
داماد المتخلص باشراق خلف صدق مرحوم سید محمد داماد استرابادیست و دخترزاده مجتهد
مرحوم سرور شیخ عبد العالی است پدرش بدین جهت بداماد اشتهار یافته و او بجدی فهم
و جودت طبع اتصاف دارد و در صغر سن در مشهد مقدس رضوی رفته در خدمت مدرسان و
افاضل سرکار فیض آثار اکتساب علوم نموده و در اندک زمانی ترقی عظیم نمود و در زمان نواب
سکندر شان یعنی سلطان محمد بن شاه طهماسب صفوی بصحبت علما و افاضل درگاه معلی شرف

گشته مدتی با سید فخر الدین سماکی استرآبادی و سایر دانشمندان مباحثات نموده و علوم معقول و منقول سرآمد علمای روزگار گشت الیوم که سید موصوف در دار السلطنهٔ اصفهان ساکن است پرتو اشراقات انوار فضائل و کمالاتش بر ساحت آمال طلبهٔ علوم درخشان و تابان است کوکب طبع آفتاب مثالش بر عالمیان تابان است از تاریخ ارتحال شاه جنت مکان یعنی شاه طهماسب صفوی الی الآن که سنهٔ خمس و عشرین و الف هجریست لحظه از مباحثه و مطالعه فارغ نبوده و همه اوقات شریفش بمطالعات نگذشته و الحق که جامع کمالات صوری و معنوی و کاشف دقائق انفسی و آفاقی است در اکثر علوم از حکمت و کلام و فنون عربیت و ریاضی و طب و فقه و تفسیر و حدیث درجهٔ علیا یافته رتبهٔ عالی اجتهاد دارد و فقهای عصر فتاوای شرعیه را بتصحیح آنجناب معتبر می شمارند در اکثر علوم تصانیف دارد و دیگر صاحب تاریخ مذکور تصنیفات جناب میر که معلوم داشته بقلم آورده و نوشته که حافظهٔ جناب میر بمرتبه ایست که از اول حال و مبادی نشو و نما تا غایت هر نقد عبارتی که بخازن طبیعت سپرده در حفظ آن شرط امانت کما ینبغی بجا آورده چیزی از آن خازن طبع و قادش فوت نشده در طاعت و تقوی و عبادت درجهٔ عالی و رتبهٔ متعالی دارد و غالب اوقاتش صرف مطالعه و مباحثه و عبادت الهیه شده و میشود و گاه گاهی بنظم اشعار که پائین مراتب عالیهٔ اوست ملتفت شده اشراق تخلص مینماید و از منظومات او این رباعی که در نعت حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله در رشتهٔ بلاغت انتظام داده تیمناً و تبرکاً درین صحیفه ثبت افتاده رباعی

ای ختم رسل دو کون پیرایهٔ تست	افلاک یکی منبر نه پایهٔ تست
گر شخص ترا سایه نیفتد چه عجب	تو نوری و آفتاب خود سایهٔ تست

علی قلیخان واله داغستانی ششش انگشتی در ریاض الشعرا آورده که میر محمد باقر داماد اشراق علیه الرحمة و المغفرة قدوهٔ فضلای عالی مقدار و زبدهٔ حکمای [illegible]

بوده است صیت فضل و دانشش عرصه عالم را فرا گرفته و آوازه جاه و منزلتش از قاف
تا قاف رسیده وی را ثالث المعلمین گویند تصانیف عالیه اش از علیه فضلای نامدار
و حکمای والا اقتدار و از فرط شهرت محتاج تفصیل نیست جناب میر ثمره شجره وجود مسعود
میر شمس الدین محمد الشهیر بداماد است یعنی داماد مجتهد مغفور شیخ علی بن العالی و جناب
شیخ در خواب حضرت سید الاوصیاء امیر المومنین علیه السلام را دید که بشیخ میفرمود که
دختر خود را بمیر شمس الدین عقد کن که از و فرزندی متولد خواهد شد که وارث علوم انبیا
و اوصیا باشد شیخ بموجب اشارت صبیه خود را باوی عقد کرد بعد از انقضای مدتی
صبیه شیخ بجوار رحمت ایزدی پیوست و طفلی از ان بوجود نیامد شیخ اندیشه مند شد
که اثر آن خواب بظهور نیامد باز حضرت امیر المومنین علیه السلام را بخواب دید که میفرمود
که ما این دختر خود را نگفته بودیم بلکه غرض ما فلان دختر بود شیخ همان دختر را بحباله نکاح
میر شمس الدین در آورد و آن دختر والده ماجده سید محمد باقر است و جناب میر مدتها
در خراسان و عراق در خدمت دانشمندان مشغول تحصیل علوم شد طنطنه دانشش عرصه
آفاق را فرو گرفته در عهد شاه صفی صفوی مغفور باتفاق وی بزیارت عتبات عالیات
رفته در نجف اشرف وفات یافته در جوار آن امام البشر آسود انتهی ملتقطاً
سید علیخان مدنی در کتاب سلافة العصر ثنای بسیار و مبالغه در مدائح و فضائل
سید باقر مذکور نموده گفته است که شاه عباس صفوی را بارها از و اندیشه بخاطر رسید
و حیلها در حق او برانگیخت زیرا که خوف خروج او بر خود داشت و از رجوع قلوب مردم
بسوی او در باره مملکت خود می ترسید پس حق تعالی بفضل عمیم و قدرت کامله خود شاه عباس
را از بدگمانی در حق او باز داشت و منت و احسان بی پایان بر او گماشت و همیشه
عزت و جاه سید موصوف در ترقی بود و پیوسته سالک سبیل فوز و نجات میماند تا آنکه
مدت عمرش بآخر رسید و خدای عز و جل مدارج عالم جاودانی را از برای او اختیار فرموده

و آیهٔ کریمهٔ یا ایتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربک راضیة مرضیة را
تلاوت نمود پس بسوی بهشت رحلت فرمود وفاتش در سال یکهزار و چهل و یک هجری
واقع شد قدس الله سره بعد ازین صاحب سلافة العصر بعضی از تصانیف او را نام
برده و رساله مختصره مشتمل بر حکایت بعض منامات عجیبهٔ او که بعربیه ذکر کرده نسبت
آن باو داده و گفته است که این از غرائب رسائل اوست که بر تقدس سریرت او دلالت
دارد انتهی محمد طاهر نصر آبادی در احوال میر داماد آورده که جناب میر در علوم عقلی
و نقلی سرآمد علما و زبدهٔ فضلا بود و در تزکیهٔ نفس نفیس و تصفیهٔ باطن شریف نیز
سعی نموده چنانچه مشهور است که چهل سال شب پهلو بر بستر استراحت نگذاشته و از
نوافل شب و روز در مدت عمر از و فوت نشده از جمیع علما اصفهان صفات حمیده و اخلاق پسندیده
داشت باتفاق شاه جنت مکان شاه صفی صفوی بزیارت عتبات عالیات رفته
در آنجا فوت شده و در نجف اشرف مدفون شد تصانیفش مثل قبسات و جذوات
را روشن دارد و ایضاً در همان تذکره این ابیات مشتمل بر تاریخ وفاتش از کلام ملا عبد الله
کربائی متخلص ببابائی نقل کرده قطعهٔ تاریخ

فغان از جور این چرخ جفاکیش ‌ ‌ ‌ کز و گردد دل هر شاد ناشاد
زاولاد نبی دانای عصری ‌ ‌ ‌ که شاشش مادر ایام کم زاد
محمد باقر داماد کز وی ‌ ‌ ‌ عروس فضل و دانش بود دلشاد
خرد از ماتمش گریان شد و گفت ‌ ‌ ‌ عروس علم دین را مرده داماد

لکن برین تقدیر سال یک هزار و چهل هجری میشود از تصانیف عالیة القدر و غالیة
المهر آن علامهٔ عصر و یگانهٔ دهر در فن حکمت کتاب قبسات و کتاب صراط المستقیم
و کتاب افق المبین و در علم فقه کتاب شارع النجاة و حواشی بر کافی و حواشی بر کتاب
من لا یحضره الفقیه و حواشی بر صحیفه کامله و رساله در نهی از تسمیهٔ حضرت امام صاحب الزمان

علیه السلام قبلا نیه موسوم به شرعة التسمیة فی زمان الغیبة وکتاب عیون المسائل وکتاب نبراس الضیاء وکتاب خلسة الملکوت وکتاب تقویم الایمان وکتاب الرواشح السماویه فی شرح احادیث الامامیه که شرح کافی کلینی است وکتاب سبع شداد وکتاب ضوابط الرضاع وکتاب الایقاظات والتشریقات وشرح استبصار وغیر اینها از کتب ورسائل واجوبه مسائل اند شیخ یوسف آورده که از تصانیف میرداماد رساله دیده ام در بیان آنکه کسیکه از جانب مادر انتساب بهاشم داشته باشد داخل سادات ست وآن رساله جیده است واز تصانیف اوست حاشیه بر خلاصة الاقوال علامه کما یظهر عن کتاب الرواشح واز بعض مواضع کتاب منتهی المقال ظاهر میشود که از تصانیف جناب میر است حاشیه بر کتاب اختیار الرجال الامیر محمد زمان بن محمد جعفر الرضوی المشهدی از مشائخ کبار وفقهای ذوی الاعتبار بود در امل آمل مسطور است که امیر محمد زمان بن محمد جعفر رضوی مشهدی فاضل وعالم وفقیه وحکیم ومتکلم بود از تصانیف او کتابها است از آنجمله شرح قواعد الاحکام واستاد من شیخ زین الدین بن شیخ محمد بن حسن بن شهید ثانی علیه الرحمة پیش او تحصیل واستفاده علوم فرموده بود وایضا آورده که شیخ زین الدین مذکور مبالغه بسیار در وصف ومدح وی میفرمود وثنای بلیغ در کمال فضل وعلم امیر محمد زمان مینمود وصاحب سلافه هم امیر موصوف را مدح وثنا یاد فرموده وگفته که آنجناب از اعاظم اهل عصر خود بود ودر سنه احدی والعشرین بعد الالف برحمت حق پیوست بعضی از تلامذه امیر موصوف تاریخ وفاتش را درین دو بیت یافته

	صدعت بموت محمد الاسلام	خطب اصاب المسلمین فارخوا	
	وقال ایضا		
	فتحت لروح محمد ابوابها	نظروا الافاق السما فارخوا	

امیر شرف الدین علی بن حجة الله الحسینی الحسنی الشولستانی از افاضل ثقات مجتهدین مشاهیر علمای متاخرین واکابر محدثین واعاظم محققین ومدققین است از تلامذه میرزا محمد استرآبادی صاحب کتب رجال وامیر فیض الله تفرشی بود واز جمله مشائخ اخوند ملا محمد تقی مجلسی علیه بوده چنانچه اخوند مجلسی

مذکور در کتاب روضة المتقین بتقریب تحقیق احوال بعضی از رجال آورده که سید فاضل فقیه
امیر شرف الدین علی الحسنی الحسینی متع الله المسلمین بطول حیاته که درین ایام ساکن مزار
فائض الانوار جناب سید الاوصیاء امیر المومنین علی بن ابیطالب علیه من الصلوة
افضلها ومن التحیات اکملها میباشد از تلامذه میرزا محمد استرآبادی است انتهی کلامه
وفاضل ربانی مولانا محمد باقر خراسانی در اجازهٔ خود که برای ملا محمد شفیع قلی فرمود بتقریب
ذکر مشائخ خود می فرماید و روایت میکنم از سید فاضل جلیل القدر امیر شرف الدین علی بن
حجة الله الحسنی الحسینی الشولستانی و ملا حیدر علی مجلسی هم در اجازه خود از امیر موصوف
روایت میکند و میفرماید که امیر مذکور از جناب معظم امیر فیض الدین عبد القاهر الحسینی
التفرشی از شیخ اعظم محمد بن الحسن الشهید الثانی علیه الرحمه روایت [illegible] داشته انتهی
وصاحب امل آمل آورده که سید امیر شرف الدین حسنی شولستانی عالم و فاضل و محدث
وشاعر و ادیب بود اخوند ملا محمد باقر مجلسی ازو روایت دارد انتهی مؤلف گوید که در
اواخر بعض نسخ کتاب من لا یحضره الفقیه اجازه بخط امیر شرف الدین مذکور که برای بعض
تلامذه اش بود بنظر رسیده در آخر جلد اول این عبارت مرقوم است ثم بلغ سماعاً ایده
الله تعالی مع تحقیق و تدقیق متناً و سنداً و اجزت له روایته عنی لمن یحب و یرتضی و انا الفقیر
الی الله الغنی شرف الدین علی بن حجة الله الحسنی الحسینی و در آخر مجلد ثانی این عبارت
تحریر فرموده ثم بلغ سماعاً ایده الله تعالی فی مجالس متعددة اخرها یوم الاثنین عشرین شهر
رمضان المبارک سنة ست و اربعین و الف بقراءة تحقیق و تدقیق و اجزت له روایته لمن یحب
و یرضی و انا اقل خلق الله الغنی شرف الدین علی بن حجة الله الحسنی الحسینی الشولستانی
غفر الله له و لوالدیه در شذور العقیان مسطور است که امیر شرف الدین فاضل و
عالم و محدث و عارف بفن رجال بود السید نور الدین علی بن السید علی بن
ابی الحسن الحسینی الموسوی العاملی مصنف الشواهد المکیة

برادر سید محمد صاحب مدارک و برادر مادری شیخ حسن بن شهید ثانیست شیخ یوسف بحرانی
آورده که پدرش سید علی بن ابی الحسن عاملی دختر شهید ثانی را در حیاتش بعقد نکاح خود
آورد و سید محمد صاحب مدارک ازان دختر متولد شد و شهید ثانی را سوای مادر دختر مذکوره
زوجه دیگر بود که مادر شیخ حسن بود چون شهید ثانی از دنیا رفت سید علی بن ابی الحسن مذکور
مادر شیخ حسن را در تزویج خود آورد و سید نور الدین علی ازو متولد شد ولادت سید مذکور
در سال نهصد و هفتاد هجری اتفاق افتاد نور الدین مذکور از هر دو برادر خود که یکی علامه اوحد
شمس الدین محمد صاحب مدارک برادر پدری او بود و دیگری محقق جمال الدین ابی منصور
الشیخ حسن صاحب المعالم بن شهید ثانی برادر مادری او بود روایت داشت و قرائت
علوم پیش والد ماجد و هر دو برادران مذکور خود نموده بود در سلافة العصر آورده که سید
نور الدین علی مذکور کوه علم منیف و بازوی دین حنیف و مالک ازمۀ تالیف و تصنیف با
الروایة والدرایة رافع جیش حسن مکارم و اعظم الرایه بود در اول امر مکانی با اعزاز و
تمکین در شام داشت بعد ازان عنان عزیمت بسوی مکه معظمه معطوف ساخت و در ان
جای اقدس رحل اقامت انداخت و من اورا در مکه دیده ام در حالیکه سن شریف او
از نود سال گذشته بود و با این همه مردم ازو اعانت میجستند و او از کسی اعانت نمیخواست
و پیوسته مقیم آنجا بود تا آنکه داعی حق را لبیک اجابت فرمود وفاتش در هفدهم ماه
ذی حجه سنه یکهزار و شصت و هشت هجری واقع شد رحمه الله تعالی ملا شفیعا وفاتش را
در سنه یکهزار و شصت و دو هجری ذکر نموده و ایضاً صاحب سلافه آورده که از کلام او
اشعاریست که دلالت بر علو منزلتش دارد و از مصنفات شریفه اوست کتاب شواهد المکیه
که دران بعض اغلاط ملا محمد امین استرابادی صاحب فوائد مدنیه را رد فرموده و دیگر کتاب
عزر الجامع فی شرح مختصر النافع و کتاب الانوار بهیه بر اثنا عشریه صلوتیه شیخ بهاء الدین
عاملی علیه الرحمه و رساله انیقه در تفسیر آیه کریمه قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی

و رساله مجموعه معروف ببغية المسافر مشتمل بر فوائد و اخبار و اشعار است و بعضی حواشی بر کتب
فقه و اصول حدیث و اجوبه سوالات دارد انتهی ما ذکره السید نور الدین المذکور من مصنفاته
فی اجازته للفاضل الشیخ صالح بن عبد الکریم البحرانی طاب ثراهما و سید محمد مومن حسینی
استرآبادی صاحب کتاب الرجعة ازو روایت دارد و از اولاد سید نور الدین مذکور عالم فاضل
کامل سید جمال الدین بن سید نور الدین و دیگر فاضل فقیه و عالم نبیه سید حیدر بن سید
نور الدین که صاحب امل ذکر او فرموده و هم از کتاب امل الآمل ظاهر میشود که از فرزندان
او ست سید زین العابدین کما ذکره الحر العاملی ترجمته فی کتابه چنانچه مجمل احوال سید زین العابدین
در ذیل معاصرین شیخ حر عاملی علیه الرحمه در ضمن این رساله هم خواهد آمد الشیخ
زین الدین بن الشیخ محمد بن الشیخ حسن بن الشهید الثانی نور الله مراقدهم
اسم مبارکش همچنین مثل اسم جدش زین الدین شهید ثانی بصورت لقب یافته شد و او
در علم و فضل گوی سبقت از اقران ربوده چنانکه برادرش شیخ علی در کتاب در منثور گفته که
برادرم شیخ جلیل زین الملة والدین رحمه الله فاضل ذکی و عالم لوذعی و کامل رضی و عابد
متقی بود در اول حال در بلاد خود بپیش شاگردان پدر و جد خود اشتغال علوم نمود بعد از آن
بسوی عراق سفر کرد در ایامی که پدرش شیخ محمد در انجا اقامت داشته و شیخ زین الدین مذکور
دران زمان سن شباب داشت پس بسوی بلاد عجم سفر کرد چون بانجا رسید شیخ مرحوم مبرور
شیخ بهاء الدین عاملی او را در منزل خود فرود آورد و اکرام تمام بجا آورد و شیخ زین الدین مذکور
مدتی طویل در انجا ماند و درین مدت بخدمت شیخ بهاء الدین علیه الرحمه مشغول قرائت و سماعت
مصنفات او ماند و هم بخدمت دیگر فضلای آن بلاد قرائت علوم میکرد و چون شیخ بهائی
درسالی که وفات پدرش شیخ محمد واقع شد انتقال فرمود و آن سنه یکهزار و سی هجری بود
شیخ زین الدین مذکور بسوی مکه معظمه سفر کرده همانجا اقامت ورزید و مشغول مطالعه علوم
گردید و صاحب در منثور گوید که بعد از ان من بسوی مکه معظمه رفتم و با او بسوی بلاد خود مراجعت

کردم و بخدمتش کتب علم اصول و فقه و هیئت را قرارت نمودم پس او مرتبه دیگر بسوی بلاد عجم
سفر فرمود و بسرعت مراجعت بوطن نمود و من در خدمتش مدتی استفاده میکردم تا آنکه مرا اتفاق
سفر بسوی عراق افتاد و او بسوی مکه رفت و او فوائد متفرقه بر بعض کتب نوشته و اشعار خوب
در فنون شعر گفته و مراثی و الغاز و قصیدهٔ مخمسه در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام دارد
و ولادتش در سال یکهزار و نه هجری واقع شده و روز نوزدهم ماه ذی حجه سنه یکهزار و شصت
و چهار هجری در مکه معظمه وفات یافت و من هم در انوقت بمکه معظمه حاضر بودم و در روز
عرفه بخدمت او رسیده بودم و تا روز وفاتش در انجا بودم و او در جوار مزار پدر خود مدفون
شد صاحب سلافة العصر بعد وصف و ثنای شیخ مذکور و ذکر حسن اخلاق او گفته که حسن
او را در مکه معظمه دیده ام آثار فلاح از سیمای او هویدا و روشن بود مدت مجاورت او
در انجای اقدس بطول نکشید تا آنکه وفاتش در سال یک هزار و شصت و دو هجری در
رسید و شیخ یوسف بحرانی آورده که شیخ مذکور فاضل جلیل القدر بود و شیخ حر عاملی که
از تلامذه اوست در امل آمل آورده که استاد من شیخ زین الدین مذکور عالم فاضل
و کامل و متبحر و محقق و مدقق و ثقه و صالح و عابد و پرهیزگار و شاعر و منشی و ادیب و حافظ
احادیث و جامع فنون علوم از معقولات و منقولات و جلیل القدر و عظیم المنزله بود
نظیر خود در عصر خود نداشت و بخدمت پدر خود شیخ محمد و شیخ بهاء الدین عاملی و مولانا
محمد امین استرابادی و دیگر علمای عرب و عجم قرارت علوم نمود و بعد ازان مدتی بمکه معظمه
مجاورت فرموده همانجا وفات یافت و نزدیک مزار فایض الانوار حضرت ام المومنین
خدیجة الکبری مدفون شد و من چندین کتب عربیه و ریاضی و حدیث و فقه و غیر اینها را
بخدمت او قرارت نموده ام او شعر خوب و فوائد و حواشی کثیره دارد و دیوان شعر او را که
صغیر است بخط او دیده ام و او کتابی مرتب تصنیف نکرد بجهت آنکه شدت احتیاط و خوف
شهرت داشت چون علمای متاخرین کتب بسیار تصنیف کرده اند و در مصنفات ایشان

سقطات کثیره مانده وازین جهت نوبت قتل بعضی از ایشان رسید و شیخ زین الدین گوید
از حال علامه حلی و شهید اول و جد خود شهید ثانی تعجب میکرد که ایشان پیش علمای مخالفین
قرائت کتب بسیار نمودند و کتب فقه و حدیث و اصول ایشان را بسیار تفحص نموده‌اند و انکار
بر ایشان درین باب میکرد و میگفت که برین حال مترتب شد آنچه مترتب شد عفی الله عنهم

الشیخ محمد بن علی بن احمد الحرفوشی الحریری العاملی الشامی

از اکابر علمای عاملین و اعاظم فقها و محدثین و افاخم ادبای کاملین و ارشد تلامذه مولانا
سید نور الدین موسوی عاملی بوده صاحب امل الآمل آورده که محمد بن علی مذکور فاضل
و عالم و ادیب و ماهر و محقق و مدقق و شاعر و منشی و حافظ بود و از اعاظم اهل عصر خود بود
در علوم عربیت و تحصیل فقه و حدیث در مکه معظمه پیش سید نور الدین عاملی فرموده و پیش بسیار
جمعی از فضلای عامه و خاصه استفاده کرده بود و مصنفات شریفه او کثیر الفوائد اند از آن جمله
کتاب اللآلی السنیه فی شرح الآجرومیه و کتاب [illegible] النجاة ناتمام است و شرح
زبدة الاصول و شرح تهذیب النحو و شرح صمدیه و شرح الشرح قطر الندی [illegible] و حاشیه
بر شرح کافیجی بر قواعد الاعراب و کتاب طرائف النظام و لطائف الانسجام فی محاسن
الاشعار و شرح قواعد شهید علیه الرحمه و رسالة الحال و دیوان اشعار عربیه و دیگر رسائل
متعدده دارد و نیز شیخ حر عاملی آورده که مولانا محمد حرفوشی مذکور را دیده بودم ایام سکنه در
بلاد شام تشریف داشته تا آنکه بسفر اصفهان رفت و در وفات مولانا محمد بن علی مذکور
قصیده طویله در مرثیه او گفته ام و صاحب سلافه در وصف او میفرماید منار العلم السامی
و ملتزم کعبة الفضل و رکنها الشامی و مشکوة الفضل و مصباحها المنیر به مساؤها و
صباحها خاتمة ائمة العربیة شرقا و غربا والمرهف من کهام الکلام شبا و غربا ابان عن
المشکلات نقابها وذلل صعابها وملک رقابها والف فیها لیفه شتات الفنون و صنف بتصانیفه الدر المکنون
بالجمله صاحب سلافه مدائح جلیله و مناقب فخیمه او را ستوده و گفته که مولانا محمد مذکور از دیار شام

بسوی بلاد عجم رفته همانجا اقامت ورزید تا آنکه در ماه ربیع الآخر سنه تسع وخمسین رحلت فرمود

شیخ علی ملقب بام الحدیث

الشیخ زین الدین علی بن سلیمان بن حسن بن درویش بن حاتم البحرانی القدمی المعروف بامّ الحدیث از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه بود شیخ یوسف آورده که شیخ علی ملقب به زین الدین البحرانی اول کسی است که علم حدیث را در بلاد بحرین منتشر ساخت و ترویج و تهذیب آن نمود و قبل از زمان او در آن بلاد رواجی از برای آن نبود و چون او ممارست و ملازمت بحدیث بسیار داشت و بر کتاب تهذیب الاحکام و کتاب استبصار حواشی و قیود و فوائد بسیار نوشت در بلاد عجم بامّ الحدیث اشتهار یافت و او در بلاد بحرین رئیس و مشار الیه و متولی امور ریاست بود و آنرا به نیکوترین قیام بجا آورد و غلبهٔ حکام اهل فساد را برطرف ساخت و بساط عدل و انصاف میان خلائق منبسط داشت و بدعتهای چند را که ظالمان جاری داشته بودند دفع فرمود از تصانیف شریفه اوست رساله در صلوة و رساله در جواز تقلید و حاشیه بر کتاب مختصر نافع شیخ علی مزبور در اول حال پیش شیخ محمد بن حسن بن رجب بحرانی تلمذ فرموده پس چون بسوی عجم سفر کرد بخدمت شیخ بهاء الدین عاملی رسیده علم حدیث را از و تحصیل نمود و بسوی بحرین مراجعت فرموده در آنجا آن علم شریف را رواج داد و در آن زمان شیخ محمد بحرانی مذکور در حلقه درس او حاضر میشد پس مردم او را سرزنش کردند که او دیروز شاگرد تو بود و اکنون تو چگونه شاگرد او شدی شیخ محمد بحرانی که در غایت ورع و تقوی و انصاف بود گفت که او بر سن و بر دیگران فائق شده است بسبب آنکه اکتساب علم حدیث فرموده و شیخ یوسف بحرانی آورده که شیخ سلیمان بن علی بن سلیمان بن راشد بحرانی از جمله تلامذهٔ او بود و وفات شیخ علی بن سلیمان مذکور در سنه یکهزار و شصت و چهار هجری واقع شد قبر مقدس او در قریه قدم مزاری معروف است و او را سه پسر بودند یکی از ایشان صاحب ورع و صلاح شیخ صلاح الدین که فاضل در علم حدیث و ادب بود دیگرے شیخ حاتم که او نیز فاضل فقیه بود سوم شیخ جعفر که در اجرای امر بمعروف

ونهی عن المنکر بغایت صلب و سخت و صاحب شدت بود و احوال این هر سه بزرگوار
در مقام خود خواهد آمد انشاء الله تعالی مولانا السید حسین بن الامیر
رفیع الدین محمد صدر بن الامیر شجاع الدین محمود
الاصفهانی المازندرانی المرعشی المعروف
بخلیفه سلطان الملقب بسلطان العلماء و علاء الدین از مشاهیر فضلاء [illegible]
علما بود و از اکابر سادات و امرای عجم و داماد شاه عباس صفوی ماضی بود [illegible]
و بعد از او منصب وزارت داشت پدرش امیر رفیع الدین محمد بعهده صدارت [illegible]
پادشاه مذکور منصوب بود و جدش میر شجاع الدین محمود بسیار فاضل و صاحب فطرت عالی
و در علوم متداوله سرآمد روزگار بود و ایشان از سادات مرعشیه اصفهان [illegible]
خلیفه مشهور و مازندرانی الاصل بودند نسب ایشان بسید امیر قوام الدین مشهور
بمیر بزرگ والی طبرستان و مازندران میرسد و سلسله نسب میر بزرگ مذکور بنابر آنچه
در کتاب مجالس المؤمنین مسطور است بحضرت امام زین العابدین علیه السلام منتهی میشود
بدین نهج سید قوام الدین بن سید صادق بن سید عبد الله بن سید محمد بن ابراهیم
بن سید حسن بن سید علی المرعش بن سید عبد الله بن سید محمد بن سید حسن بن سید
حسین الاصغر بن الامام زین العابدین علی بن الحسین علیهما السلام و صاحب تاریخ
عالم آرای عباسی بتقریب وقائع سنه یک هزار و سی و سه هجری آورده که درین سال
منصب وزارت دیوان اعلی شاهی یعنی شاه عباس صفوی بسلطان العلماء خلیفه
سلطان بن رفیع الدین محمد صدر تفویض شد و تاریخ وزارتش درین مصراع است ع
وزیر شاه شد سلطان داماد * و ایضاً در تاریخ مزبور بتقریب ذکر وزرای شاه عباس
ماضی که در زمان وفاتش موجود بودند مسطور است که سلطان العلماء دستور الوزراء خلیفه
سلطان خلف میر رفیع الدین محمد صدر که شرف مصاهرت حضرت اعلی دارد [illegible]

گرامی معزز و سربلند گردید و من حیث الاستقلال بامور وزارت پرداخت و الحق سید بزرگ عالی شان و فاضل دانشمند نیکو اخلاق است و از عهد صبی و اوان تمیز و نشو و نما تا زمان ارتفاع بمدارج علیا و منصب مذکور خلاصه عمر گرامی را صرف مطالعه و مباحثه کرده و در علوم معقول و منقول سرآمد روزگار گردیده در اندک زمانی بوفور فهم و فطرت عالی و طبع مستقیم در علم حساب دانی مهارت کامل یافته تصرفاتش در علم حساب و قانون و نتائج ارقام آوازه حرف حطا مضمون ذات کامل الصفاتش جامع کمالات صوری و معنوی و حاوی فضائل و استعداد معنوی و شائستگی این رتبه والا از جبهه اش ظاهر و هویدا و الی غایت من حیث الاستعداد شاغل این مشغله عظیمه است الی آخر المدح فی اخلاقه و محامد خصاله و سید علیخان مدنی در سلافة العصر آورده که سید حسین مشهور بخلیفه داماد سلطان عجم بود و در سال یک هزار و شصت و شش هجری وفات یافت و مولانا جلیل خلیل بن غازی قزوینی کتاب مسمی بشافی شرح کافی کلینی را برای سید حسین موصوف تصنیف فرموده و در کتاب مذکور مدح و ثنای بلیغ در حق او گفته و باین الفاظ ستوده مفخر العلماء و اعظم السادات و العظماء و نور الهدی و بدر الدجی ملجاء الضعفاء و المساکین مرجع العلماء فی العالمین اعتماد الدولة العالیة الحسینیة الموسویة الصفویة خلیفه سلطان الحسینی و میرزا محمد طاهر نصرابادی اصفهانی در تذکره خود آورده که خلیفه سلطان اسم شریفش علاء الدین خلف میر رفیع الدین محمد مشهور بخلیفه نسب شریفش منتهی میشود از جانب پدر بمیر بزرگ که از اکابر سادات مازندران و فرمان فرمای آن ملک است اما والده اش از سادات شهرستان است و در عهد سلطان جنت مکان شاه عباس صفوی ماضی والد ماجد آنجناب بمنصب صدارت و خود دش بسعادت مصاهرت و منصب وزارت سرافرازی داشت در ازمنه سابقه هیچ سلسله باین دو سعادت و منصب عالی سربلندی نیافته سید عزی الیه در فنون علوم بهره کامل برده در قواعد اصول دین مبین در نهایت متانت و فطانت بوده لحظه تعطیل در اوقات خرد

روانه اشتی بعد از وفات شاه عباس ماضی در اوائل جلوس شاه صفی علیه الرحمه بسعایت
بدگویان بجهت معزول شد مدتی در قم متوطن بوده و بعد از آن باز در عهد سلطنت شاه عباس
ثانی بمسند وزارت اعظم بوجود آن یگانه مزین شد و در تاریخ شهور سنه یکهزار و شصت و چهار
هجری در ولایت مازندران طائر روح پر فتوحش بقصد مأمن جاوید بال پرواز گشود
انتهی و در تذکره علی قلیخان مسطور است که سید مزبور در علم و فضل سرآمد فضلای زمان
و علمای دوران بود و فاضل کامل آقا حسین خونساری از تلامذه سید حسین موصوف بود
از تصانیف او است حاشیه مدونه بر کتاب معالم الاصول و حاشیه غیر مدونه بر شرح لمعه و دیگر
رسائل کثیره وارد **اخوند ملا محمد تقی بن مقصود علی المجلسی الاصفهانی**
چون والد ماجد او ملا مقصود علی ملقب و متخلص بمجلسی بود لهذا اولاد او هم باین لقب مشهور
شدند اخوند ملا محمد تقی از افاضل تلامذه شیخ محمد بهاء الدین عاملی و ملا عبد الله شوشتری
است در فضل و کمال و تقدس شهره آفاق است و او در بلاد عجم فقیه زمان و مرجع امثال
و اقران خود بود تصنیفات و تالیفات او بغایت کثیر النفع خصوصاً مصنفاتش در نهایت
فیضی عام برای خواص و عوام است و سبط فاضل او ملا حیدر علی بن عزیز الله بن محمد تقی بن
ملا محمد کاظم بن ملا عزیز الله بن مولانا محمد تقی مجلسی در رساله سلسله نسب خود آورده که اخوند
ملا محمد تقی مجلسی از خانه ابا ده علم بوده اند چنانچه از اجازات آن مرحوم معلوم میگردد و از جمله
در اربعین که باستدعای میرزا شرف الدین علی گلستانه نوشته است و در سائر اجازات اینکه
جد ما درویش ملا درویش محمد اصفهانی فاضل و از تلامذه شهید ثانی بود و والد ملا درویش محمد
شیخ حسن عاملی فاضل و عارف بود و والد ملا محمد تقی مجلسی ملا مقصود علی عارف صاحب کمال
مقدس بود و اشعار خوب میفرموده و تخلص بملا مجلسی بود و خال آن مرحوم ملا محمد قاسم از
جمله فضلا بود بلکه والده آنجناب نیز مقدسه و عارفه بود و ایضاً صاحب رساله مذکوره نقل
کرده است که والد اخوند مرحوم در وقتیکه اراده سفر نموده دو فرزند خود ملا محمد تقی و ملا محمد صادق

را در خدمت علامهٔ مقدس اخوند ملا عبد الله شوشتری علیه الرحمه از برای درس گذاشته سفارش
ایشان بآنمرحوم نموده روانهٔ سفر گردید در آن اوان موسم عیدی رسید ملا عبد الله مذکور سه
تومان نقد باخوند ملا محمد تقی داد که صرف ضروریات خود نماید آخوند گفت که بدون اجازت والده
نخواهم گرفت چون بوالدهٔ خود اطلاع نمود والده اش فرمود که پدرت دکانی دارد که کرایه اش
فلان مقدار است و آنرا بر اخراجات خود منقسم گردانیده ایم و باین عادت شده است و
اکنون اگر این مبلغ را بگیریم توسعه بهم خواهد رسید و انهم معلوم است که تمام خواهد شد
و عادت اول رفع شده احتیاج اظهار حال بخدمت ملا و دیگران خواهد افتاد این صلاح
ما نیست ملا عبد الله باستماع این سخن ایشان را دعا فرمود انتهی ترجمهٔ کلامه اخوند موصوف
در اوائل کتاب لوامع جمعی از اساتذهٔ خود را ذکر نموده فرموده است که از جمله کسانیکه مرا اجازه
کتب احادیث داده اند استاد من شیخ بهاء الدین عاملی است که بواسطهٔ پدر خود شیخ حسین
بن عبد الصمد از شهید ثانی روایت داشت و او از شیخ نور الدین علی بن عبد العالی و
دیگر استاد من مولانا عبد الله بن حسین شوشتری است که بواسطهٔ شیخ نعمت الله بن
خاتون عاملی از شیخ نور الدین علی بن عبد العالی کرکی روایت داشت و دیگر قاضی
معز الدین محمد و شیخ یونس جزائری اند که بواسطهٔ شیخ عبد العالی بن شیخ نور الدین علی
بن عبد العالی از پدرش روایت داشتند و دیگر قاضی ابو الشرف پسر عمه من شیخ عبد الله
بن جابر عاملی و خال من ملا محمد قاسم بوده اند که همهٔ ایشان از شیخ علمای زمان خود
ملا درویش محمد اصفهانی عاملی که جد من است روایت داشتند و او از شیخ نور الدین علی
بن عبد العالی کرکی روایت داشت همچنین سلسله روایت ما بوسائط علمای اعصار
بهمین طریق بسوی شیخ صدوق ابن بابویه مصنف کتاب من لا یحضره الفقیه منتهی ساخته
است و ملا حیدر علی مجلسی در رسالهٔ اجازهٔ خود آورده که علامه فهامه محمد تقی بن مجلسی
و عالم و محدث و پرهیزگار و ثقه بود و در سال یکهزار و سه هجری متولد شده و در

سال یکهزار و هفتاد هجری وفات یافت دختر زاده اش ملا محمد سعید اشرف خلف ملا صالح مازندرانی در کلیات منظومه خود تاریخ وفات اخوند را چنین آورده

گفت در تاریخ هجرانش دل حسرت نصیب	وعده دیدار یار جنت الماوی بود

از جمله تصانیف او شرح کتاب من لا یحضره الفقیه است بعربی موسوم به روضة المتقین و شرح دیگر بفارسی موسوم به لوامع صاحبقرانی و شرح صحیفه کامله سجادیه و کتاب حدیقة المتقین در احکام عبادات و رساله در احکام رضاع و رساله موسومه باحکام حج و ظاهر اتصنیف اکثر کتب اخوند علیه الرحمه در اواخر عمرش واقع شده چنانکه از دیباچه کتاب روضة المتقین ظاهر میشود که در سن شصت سالگی بتصنیف آن پرداخت و در مجلد آخر از کتاب مذکور گفته است که من از عمر خود زیاده از پنجاه سال در تحقیق احادیث حضرت سید المرسلین و ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین صرف کرده ام و اولا کتب متداوله در علم کلام و اصول و فقه را قرائت نمودم و هرانچه علمای امامیه و غیر ایشان تصنیف کرده اند مطالعه کردم و ایضاً در مجلد مذکور که شرح احوال رجال راویان است بعضی از خوابهای خود را نقل کرده است که دلالت بر علو مرتبه اش دارد و از انجمله خوابیست که بتقریب ذکر سند صحیفه کامله سجادیه نقل کرده و خلاصه اش آنکه حضرت صاحب الامر علیه السلام در انخواب برای گرفتن کتابی از شخصی دلالت فرمود و اخوند علیه الرحمه در همان حال آن کتاب را از آن شخص یافته ملاحظه نمود دید که صحیفه کامله است چون بیدار شد و چیزی نیافت تا صباح بتضرع و زاری بود پس در تفحص آن شخص بیگردید تا آنکه در همان روز تعبیر خواب ظاهر شد که در عین تفحص نسخه صحیفه کامله که بخط شیخ شهید علیه الرحمه بود از دست شخصی اصفهانی بدست او آمد و همان نسخه بود که آنرا بخواب دیده بود مؤلف گوید که همان نسخه صحیفه کامله که بخط شهید علیه الرحمه است تا این زمان در کتب خانه مجتهد ادیب ممتاز العلما سید محمد تقی بن سید العلما آقا سید حسین ادام الله ایامه موجود است

راقم سطور نیز بزیارت آن نسخهٔ شریفه مشرف شده مشهور است که آنرا شخصی در عهد جناب غفرانمآب
مولانا السید دلدار علی طاب ثراه درین بلده برای بیع آورده اتفاقاً احدی بخوبی آن
نسخه مطلع نشد تا آنکه بآنجناب رسانید و بقرائن بسیار واضح شد که همان نسخه است و از کتاب
اخوند علیه الرحمه که موسوم به لوامع صاحبقرانی است ظاهر میشود که چون او از تصنیف شرح
عربی کتاب من لا یحضره الفقیه مسمی بروضة المتقین فارغ شد آنرا بجهت ترویج آن از راه
تحفه بنظر سلطان شاه عباس ثانی که بادشاه عصر او بود گذرانید و سلطان مذکور
فرمائش تصنیف شرح فارسی باو نمود لهذا شرح دیگر مسمی بکتاب لوامع صاحبقرانی
را بفارسی بنام شاه عباس در چندین مجلدات تصنیف نمود و شرح مذکور تا کتاب الحج
در دو سه مجلد دیده شد و زیاده ازان بنظر نرسیده ظاهراً نوبت بشرح تمام ابواب آن
نرسیده باشد و صاحب تذکره آورده که از چندین مواضع کتاب لوامع بوضوح می پیوندد
که کتابی در تفسیر قرآن هم فارسی از تصانیف اوست و تاریخ تصنیف کتاب حدیقة المتقین
چنانکه در بحث صوم ذکر نموده است سنه یکهزار و شصت و چهار هجری است و در آن کتاب
پنج باب و خاتمه قرار داده است لکن تا چهار باب که مشتمل بر احکام طهارت و نماز و زکوة
و روزه است مشهور است و باب پنجم و خاتمه کتاب در هیچیک از نسخ مشهوره یافته نشد
شاید که ببیاض نرسیده باشد لکن از بعض مؤمنین مسموع شد که باب پنجم آن که در احکام
حج است نیز علیحده مدون یافته اند امّا نسبت تصنیف آن بسوی اخوند علیه الرحمه بحد
ثبوت نرسیده والله العلیم و نیز از مؤلفات آن مرحوم سوای کتب و رسالهای مذکوره
رسائل دیگر است ازانجمله رساله وجوب نماز جمعه است چنانکه در کتاب حدیقه اشاره
بآن فرموده است و رسالهای چند در آداب نماز شب است چنانچه فرزند ارجمندش
خاتم المحدثین مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه در کتاب عین الحیات میفرماید که کیفیت
نماز شب و دعاهای آن در کتابهای دعا مذکور است باید که بآنها رجوع نمایند و الدین

رسالهای کبیره و صغیره درین باب تالیف نموده است انتهی و میان اولادش دیگر از اهل علم و فضل
نیز بهم رسیده اند چنانچه در رساله نسب ملا حیدر علی مجلسی مذکور است که آخوند ملا محمد تقی مجلسی را
سه پسر بحد کمال رسیده اکبر اولادش ملا عزیز الله نام داشت و پسر دوم ملا عبد الله
و پسر سوم علامه مجلسی صاحب بحار الانوار طاب ثراهم و احوال هر یکی از ایشان در مقام
خود خواهد آمد انشاء الله تعالی و ایضا در رساله مزبوره مسطور است که آخوند موصوف را چهار
دختر بودند یکی آمنه فاضله زوجه علامه ملا محمد صالح مازندرانی شارح اصول کافی است
و سیجیٔ احواله انشاء الله و دیگری زوجه فاضل ملا محمد علی استرابادی است و سوم زوجه فاضل
علامه میرزا محمد بن الحسن الشیروانی مشهور بملا میرزا و چهارم زوجه فاضل متبحر میرزا
کمال الدین فسوی شارح شافیه است و احوال فاضلین اخیرین در مقام خود خواهد آمد
انشاء و تفصیل احوال سائر اسباط و احفادش موکول بر رساله مذکوره است مؤلف
گوید که فاضل جلیل و محدث نبیل ملا محمد طاهر قمی نجفی که مجملی از احوالش بعد ازین
انشاء الله تعالی تحریر میشود از معاصرین آخوند ملا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه بود رساله در
تشنیع بر اعمال و اقوال صوفیه تالیف نموده و آخوند علیه الرحمه بنا بر آنچه بسوی آنجناب
نسبت میکنند رساله در جواب آن بر نهج حواشی از جانب صوفیه مشتمل بر مناظره در تائید
طریقه فاسده و اعمال کاسده آن فرقه مبتدعه و حمایت جمعی از اسلاف ایشان و ادعای
تشنیع آن بدکیشان نوشته ملا طاهر مذکور بار دیگر رد جواب مذکور نوشته و بحجج ساطعه بنقض کلام
ایشان پرداخته بر وجهی که عامه مؤمنین را از برای اطلاع و آگاهی بر حال ضلالت مآل
صوفیه کافی است و بر تقدیریکه جواب رساله مذکوره بحیثیتی که متداول است آخوند مذکور تالیف
کرده باشد واضح میشود که آخوند در اوائل حال خود طریقه صوفیه و اعمال مبتدعه ایشان را
نیکو میدانست یا آنکه طریقه تقیه و مماشاة و تالیف قلوب آن قوم ضلالت شعار بنیت هدایت
و مجادله حسنه کما شهد به ولده العلامة المجلسی مقصور همت عالی داشت و اهل البیت ادری بما فی البیت

اما نسبت تالیف جواب مذکور بسوی او ثابت نیست و دیگر کتب او که در اواخر عمر خود تصنیف
کرده است نسبت تصنیف آنها بسوی او متواتر است و بر تبحر عظیم او در علم فقه شیعه و احادیث
امامیه دلالت دارد و اگر چه از بعض مواضع آنها حسن ظن او بصوفیه ظاهر میشود لکن سلوک
او بمسلک فاسده صوفیه در عقائد و اعمال یافته نمیشود بلکه خلاف آن از کتب مذکوره مستفاد است
پس بعید نیست که جواب رساله مزبوره را شخصی از صوفیه آن زمان نوشته باخوند علیه الرحمه
منسوب نموده باشد تا کلامش را معتبر شمارند و در حقیقت دامن حال اخوند مرحوم از لوث
چنین اقوال فاسده پاک بود و ایضاً خودش در لوامع بتقریب معنی حدیث قدسی که در
فضیلت مومن متقرب بنوافل مشتمل بر لفظ کنت سمعه الذی یسمع به و امثال آن وارد است
میفرماید که چنان مومن بقوت الهی میکند هر چه میکند و اینمعنی نه بحلول و اتحاد است بلکه
بمعنی ارتباط است پس بنابرین ثابت شد که اخوند علیه الرحمه از متابعت اقوال فاسده
صوفیه از وحدت وجود و غیره منزه بوده است و بالجمله برائت او از چنین مزخرفات
مستغنی از اظهار است **مولانا محمد طاهر بن محمد حسین الشیرازی**
ثم النجفی ثم القمی از مشاهیر علمای امامیه و اکابر محدثین فرقه ناجیه بود شیخ حر عاملی و
خاتم المجتهدین ملا محمد باقر مجلسی صاحب بحار الانوار از آنجناب روایت دارند و در امل الآمل
آنجناب را به عالم محقق و مدقق و ثقه و فقیه و متکلم و محدث جلیل القدر و عظیم الشان ستوده
و گفته که از تصانیف شریفه اش کتابها است از انجمله شرح تهذیب الحدیث و کتاب
حکمة العارفین فی رد شبهة المخالفین و کتاب بهجة الدارین و کتاب تحفة الاخیار شرح قصیده
مونس الابرار و کتاب الاربعین فی فضائل امیر المومنین و امامة الائمة الطاهرین و رساله
حق الیقین و رساله جمعه و رساله فوائد مدنیه فی الرد علی الحکماء و الصوفیه و کتاب حجة الاسلام
و غیر ذلک من الکتب و الرسائل و شیخ حر عاملی آورده که من از و روایت حدیث دارم انتهی
و رساله او در رد بر اقوال و اعمال صوفیه و چون بعض معاصرینش رد بر ان رساله و حمایت طریقه

صدفیه کرده بود ملای مذکور بار دیگر رد برآن نوشت چنانچه درحال آخوند ملا محمد تقی مجلسی ره بیان
آن کرده شد مولانا نظام الدین محمد بن حسین الساوی القرشی از فضلای
مشهورین و تلامذه حضرت خاتم المجتهدین شیخ بهاء الدین است از تصانیف اوست کتاب
نظام الاقوال فی معرفة الرجال و آن کتابیست مشهور که درآن راویان احادیث کتب
اربعه را بیان فرموده دیگر از تصانیف مشهورهٔ اوست پانزده باب از آخر کتاب جامع عباسی
که بعد وفات استادش شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه بحکم خاقان معظم شاه عباس صفوی
بجمع و تصنیف آن پرداخته السید ابراهیم بن قوام الدین حسین بن عطاء
الله الحسنی الحسینی الهمدانی در عقلیات سرآمد فضلای کاملین و اجلای بارعین بود تصانیف
شریفه آن مقبول بارگاه اله بر مبلغ فضل و مقدار علم او شاهد و گواه اند بالجمله مدح و وصف
آنجناب بالاتر از آن ست که در تحریر گنجد از تصانیف اوست حاشیهٔ تفسیر کشاف و حاشیه
بر شفا و حاشیهٔ بر شرح اشارات و حاشیه بر رساله اثبات واجب تعالی که از فاضل محقق
جلال دوانی مشهور و متداول است سید موصوف از جناب شیخ الاسلام و المسلمین بهاء الملة
والحق والدین محمد عاملی اخذ حدیث فرموده و از آنجناب اجازه مبسوطه یافته وفات او
علی ما قاله مولانا عبد العلی الطباطبائی فی حاشیة کتاب امل الآمل مولانا السید حسین
بن السید محمد بن السید علی الموسوی العاملی الجبعی فرزند ارجمند سید محمد صاحب
مدارک است شیخ حر عاملی ترجمه اش بدین عنوان آورده که سید حسین عالم فاضل و فقیه
ماهر و جلیل القدر و عظیم الشان بود در خدمت والد ماجد خود صاحب مدارک و مولانا الاجل
شیخ بهاء الدین عاملی رحمهما الله و دیگر علمای عصر تحصیل و قرائت علوم نموده و بسوی خراسان
سفر کرده در انجا اقامت ورزید و در مشهد مقدس امام رضا علیه آلاف التحیة والثنا بعهده
شیخ الاسلامی و قاضی القضاة منصوب بود و در سمت شرقی روضهٔ رضویه بدرس و افادهٔ
محصلین اوقات شریف می گذرانید از جملهٔ تصانیف اوست شواهد ابن الناظم و حاشیه بر الفیه

شہیدیہ و فاتش در سال ہزار و شصت و نہ ہجری واقع شد و جمعی از علما مدح و وصف او فرمودہ اند از جملہ ایشان سید محمد بن محمد عاملی عیناثی است و نیز شیخ ابراہیم بن فخر الدین العاملی البازوری کہ از تلامذہ شیخ بہائی علیہ الرحمہ است قصیدہ در مدح او گفتہ و این اشعار از جملہ قصیدہ مذکورہ اند اشعار

للہ اية شمس للعلی طلعت	من افق مسعل بها اللحائرین هلا
وای بدر کمال فی الوری سطعت	انوارہ فانجلت منجل العمی بدا
قد اصبحت کعبۃ العافین حضرتہ	نطوف من حولها امال من وفدا
لا زلت ادسان عین الدهر ما شرقت	شمس الضحی من ثغور الدهر توندی

الشیخ شریف الدین محمد الرویدشتی صاحب امل آمل آوردہ کہ شیخ شریف الدین فاضل عظیم الشان و جلیل القدر از تلامذہ شیخ بہاء الدین عاملی است سوانت شذور العقیان فی تراجم الاعیان آوردہ کہ فاضل صالح مولانا محمد شریف بن شمس الدین محمد الرویدشتی از مشائخ اخوند محمد باقر مجلسی است و از شیخ الاسلام حضرت شیخ بہاء الدین عاملی علیہ الرحمہ اجازہ یافتہ و تاریخ کتابت اجازۂ مزبورہ عشرہ آخر ماہ جمادی الاولے سنۃ اثنین و عشرین بعد الالف بودہ شیخ مغفور در اجازہ مذکورہ در وصف او سیفرماید کہ قرارت نمود نزد من اخ اعز زبدۃ الافاضل و خلاصۃ الاماثل زکی ذکی المعی لوذعی حاوی برتری و کمال جامع محامد خصال و فائز بدرجہ استدلال و افادہ و افاضہ و تقوی شریف الدین محمد وفقہ اللہ سبحانہ للارتقاء الی ارفع الدرجات الی آخر ما قال مولانا السید جواد بن سعید العاملی از تلامذہ خاتم المجتہدین مولانا شیخ بہاء الدین عاملیست فاضل عالم و محقق جلیل القدر بود از تصنیفات اوست شرح آیات الاحکام و شرح خلاصۃ الحساب و دیگر کتب کذا فی الامل و مولانا عبد العلی طباطبائی بر حاشیۂ امل آمل سیفرماید کہ سید جواد مذکور از اکابر فضلا است و اسم شریف او سید جواد

شریف الدین رویدشتی

سید جواد بن سعید عاملی

احمد بن عبد الصمد البحرانی

سید حسین عاملی

سید احمد عاملی

میرزا حبیب الله

و پدرش سعد بن جواد است نه سعید چنانکه مصنف آورده و از تصانیف اوست کتاب غایة المامول فی شرح زبدة الاصول ومسالک الافهام الی باب الاحکام مولانا عبد العلی نوشته که از کتاب مسالک مستفاد میشود که از تصانیف اوست شرح کتاب دروس والله العالم

السیّد احمد بن عبد الصّمد الحسینی البحرانی

صاحب امل الآمل آورده شیخ جلیل احمد بن عبد الصمد مذکور عالم فاضل و شاعر ادیب بود از تلامذه شیخ اجل بهاء الدین محمد عاملی است و از شیخ موصوف روایت داشت و صاحب سلافة العصر در وصفش میفرماید السید احمد بن عبد الصمد البحرانی هو للعلم علم و للفضل رکن و مستلم مدید فی الادب باعه کریم خیمه و طباعه خلد فی صفحات الدهر محاسن آثاره و قلد جید الزمن قلائد نظامه و نثاره فهو اذا قال صال و عنت لشبا لسانه النصال و احبیع من شعره غیر ما انشد نیه له شیخنا العلامة جعفر بن کمال الدین البحرانی – شعر

لابلغتنی الی العلیا عارفتی ولا دعتنی العلای والهما والدا

انلا هی علی الاعدا مشربها مرارة لیس یحلو بعدها ابدا

السید حسین بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی

والد میرزا حبیب الله عاملی است که ذکرش می آید از افاضل زمان و علمای اقران بود در امل آمل آورده که سید حسین مزبور والد میرزا حبیب الله عاملی بود و فاضل و عالم جلیل القدر بود در بلده اصفهان متوطن گردیده بود تا آنکه در آنجا برحمت حق پیوست

السیّد احمد بن الحسین بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی

برادر میرزا حبیب الله عاملی است و از تلامذه شیخ بهاء الدین بود و از شیخ مذکور روایت داشته صاحب امل آمل گفته السید احمد اخو میرزا حبیب الله العاملی کان فاضلاً فقیهاً معاصر الشیخنا البهائی قرء علیه و روی عنه انتهی

میرزا حبیب الله بن الحسین بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی

از علمای کاملین و فقهای بارعین بود پدر نامدار و جد عالیمقدار آن بزرگوار از فضلای ذوی الاعتبار

بوده اند میرزای موصوف برادر سید احمد سابق الذکر است ظاهر الشرف استفاده از شیخ
بهاء الدین عاملی مشرف گشته شیخ حر عاملی در امل الآمل میفرماید- السید میرزا حبیب الله بن الحسین
بن الحسن الحسینی الموسوی العاملی الکرکی کان عالما جلیل القدر عظیم الشان کثیر العلم سافر
الی اصفهان و تقرب عند الملوک حتی جعلوه صدر العلماء والامراء و اولاده وابوه وجده
کانوا فضلاء ریاتی ذکر بعضهم و تقدم ذکر اخیه السید احمد و کانا معاصرین لشیخنا البهائی و قابلا
عنده الحدیث انتهی کلامه اعلی الله مقامه **مؤلف گوید** که جد سید حبیب الله مذکور سید حسین
ملقب به سید نور الدین کرکی است او هم از فقهای نامدار و مشائخ ذوی الاعتبار و صاحب تصانیف بسیار و تألیف
کبار بود و از جمله مشائخ و اساتذه شیخ اعظم شیخ زین الدین الشهید الثانی طاب ثراه بوده
کما یظهر من کتاب امل الآمل و سید حسن مذکور پسر خاله شیخ علی بن عبد العالی کرکی بود و روایت
حدیث هم از شیخ علی مزبور داشته چنانچه شهید ثانی در اجازه خود که برای شیخ حسین والد
شیخ بهاء الدین عاملی تحریر کرده است مذکور ساخته از تصانیف سید حسن موصوف است-
کتاب العمدة الجلیة فی الاصول الفقهیه که شهید ثانی آنرا در کرک نوح در سنه ٩٢٣ هجری پیش او
خوانده و کتاب محجة البیضا که مبحث طهارت او در چهل جزو است و کتاب مقنع الطلاب و آن
کتابیست ضخیم در علم نحو و تصریف و معانی و بیان و دیگر کتب هم دارد میرزا علی رضا بن میرزا
حبیب الله الموسوی العاملی فاضل عالم و محقق مدقق و فقیه و متکلم جلیل القدر
عظیم الشان بود و در شهر اصفهان بمنصب شیخ الاسلامی قیام داشت وفاتش در سنه ١٠٩٢ یکهزار و نود و دو هجری
اتفاق افتاد هکذا فی الامل میرزا محمد مهدی بن میرزا حبیب الله الموسوی
العاملی فرزند ارجمند میرزا حبیب الله سابق الذکر است شیخ حر عاملی در امل ذکر شریف او
در کتاب مذکور آورده و گفته میرزا محمد مهدی بن میرزا حبیب الله الموسوی العاملی الکرکی کان
عالما فاضلا جلیل القدر عظیم الشان اعتماد الدولة فی اصفهان انتهی کلامه الشیخ محمد بن الحسین
بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی برادر میرزا حبیب الله سابق الذکر است و از علماء زمان فقهاء

میرزا علی رضا عاملی

میرزا مهدی عاملی

شیخ محمد موسوی

دوران بود کما قال الشیخ الحر العاملی فی الامل ما ہذا لفظہ الشیخ محمد بن الحسین بن الحسن الموسوی العاملی الکرکی اخو میرزا حبیب اللہ السابق کان عالما فاضلا جلیلا فقیہا سکن اصفہان انتہی کلامہ

مولانا السید محمد معصوم بن محمد مہدی بن حبیب اللہ الموسوی العاملی الکرکی

جد او میرزا حبیب اللہ عاملی و پدرش میرزا مہدی سابق الذکر بود سید مذکور فاضل عالم محقق جلیل القدر بود در بلدہ اصفہان بمنصب شیخ الاسلامی قیام داشت وفاتش در سنہ خمس و تسعین والف واقع شد ہکذا فی امل الآمل مولانا السید بدر الدین بن احمد العاملی الانصاری از تلامذہ مولانا شیخ بہاء الدین عاملی است عالم محقق و فاضل مدقق بود چنانچہ در امل آمل مذکور است کہ سید بدر الدین بن احمد عاملی انصاری در شہر طوس سکونت داشت و از مدرسین انجاست و نیز موصوف عالم فاضل و محقق ماہر و فقیہ محدث و عارف بالعربیۃ و ادیب و شاعر بود و پیش شیخ بہاء الدین عاملی و غیر ایشان از علما قرات نمودہ و از تصانیف اوست حاشیہ لطیفہ بر اصول کافی و ہم از افاداتش حواشی کثیرہ بر احادیث مشکلہ است و رسالہ در عمل بخبر واحد کہ دران استقصای ادلہ درین باب فرمودہ و تتبع اخبار و احادیث نمودہ و ہیچ چیز از قسمی کہ ازان استدلال در باب مذکور توان کرد فرو نگذاشتہ و از جملہ اشعار او این چند بیت است

اشعار

یا لیلۃ قصرت و بات ندیمہا	تجلو بہا علی کؤس عتاب
لو انہا ترضی مشیبی والہوی	یرضی لقاء من وراء حجاب
وحلولہا دار تہدم ربعہا	وقضی علیہا ربہا بخراب
لا طلت لیلتنا باسوء ناظر	وسواد عین مع سواد شباب

وفاتش در بلدہ طوس در ایامیکہ مدرس آنجا بود اتفاق افتاد شیخ حر عاملی آوردہ کہ سید بدر الدین مذکور از جملہ معاصرین بود و ندیدہ ام من او را مگر از تلامذہ او روایت دارم

الشیخ ابراہیم بن فخر الدین العاملی البازوری منسوبست بسوی قریہ بازوری

شیخ مزبور از تلامذه حضرت خاتم المجتهدین مولانا شیخ بهاء الدین عاملیست در کتاب امل الآمل
مذکور است که شیخ ابراهیم فاضل صدوق وصالح وادیب وشاعر واز جمله معاصرین است
از شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه تحصیل علوم نموده وهم بخدمت مولانا شیخ محمد بن شیخ حسن
بن شهید ثانی قدس الله اسرارهم تحصیل واستفاده فرموده بود وهم صاحب امل الآمل میفرماید
که شیخ ابراهیم مذکور درین زمان در شهر طوس وفات یافت وندیدم من او را ونه اتفاق
ملاقات او شده واز تصانیف اوست نزد من دیوان اشعار او که بخط او وقلمی فرموده
و دیوان مزبور از جمله آن کتابها است که از کتب آن مرحوم خریده ام واز تصانیف اوست
رساله موسومه برحلة المسافر وغنیة المسافر وخبر داد باین کتاب مرا جماعتی که از جمله ایشانست
سید محمد بن حسین عاملی عیناثی است واز جمله قصائد واشعار اوست قصیده در مرثیه شیخ
و استاد خود شیخ بهاء الدین محمد عاملی طاب ثراه که در ترجمه آنجناب مرقوم گردیده وایضاً از اشعار
اوست قصیده در مدح شیخ زین الدین بن محمد بن حسن بن شهید ثانی طیب الله
مراقدهم الزکیه که این چند بیت از آنست

قصیده

لمولای زین الدین لا زلت راکبا	سوابق مجد فی یدیه زمامها
اذا انقض منکم کوکب راح کوکب	به ظلمات الجهل یجلی ظلامها
فما نال مجداً نلتم من سواکم	ولا انفک منکم للبرایا امامها
مطایا العلی ما انقدت یوماً بغیرکم	وموضعکم دون البرایا سنامها
حللتم بفرق الفرقدین وشدتم	رسوم علا قد طال منها انهدامها
محط رحال الطالبین جنابکم	وما ضربت الا لدیکم خیامها
اذا تلیت فی الناس آیات فضلکم	لها سجدت احبارها وطغامها

وایضاً از قصائد شریفه اوست قصیده در مدح سید حسین بن علامه سید محمد صاحب مدارک
[illegible] چند بیت از آن مندرج گردید السید محمد تقی بن

ابی الحسن الاسترابادی از افاضل تلامذه مولانا الاجل شیخ بهاء الدین عاملی و سید محمد باقر داماد بود و شیخ حر عاملی علیه الرحمه در امل آمل او را به فاضل عالم و فقیه جلیل ستوده و گفته کی وی صاحب تصانیف لائقه ست از انجمله کتاب الطهارة و رساله در وجوب صلوة جمعه و رساله در شرح خطبه شرائع الاسلام **السید نظام الدین احمد بن زین العابدین العلوی العاملی الجبلی** از تلامذه شیخ بهاء الدین و مولانا السید محمد باقر داماد بوده و حسبیه میر داماد در عقد سید احمد موصوف بود صاحب امل آمل او را به عالم فاضل و محقق و متکلم ستوده و آورده که وی داماد و شاگرد میر باقر داماد بود و از میر سید در اجازه یافته و در آن توصیف و تعریف سید احمد فرموده و گفته که پیش من بعض کتاب شفا را خوانده و دیگر از کتب را در س گرفته و مؤلف شذور العقیان بعض عبارت اجازه مذکوره که تاریخ کتابتش منتصف جمادی الاولی سنه سبع عشرة بعد الالف است نقل نموده و آن اینست ـ ان الولد الروحانی و الحمیم العقلانی السید السند الاید المؤید الالمعی الیلمعی اللوذعی الفرید الوحید العالم العامل و الفاضل الکامل ذا النسب الطاهر و الفضل الزاهر نظام الشرف و العقل و الدین و الحق و الحقیقة احمد احسینیا افاض الله علیه رشائح التوفیق و مراشح التحقیق قد انسلک فیمن یختلف الی شطراً من العمر لاقتناص العلوم و یحتفل بین یدی لاثارة الدهم لاقتناء الحقائق فصاحبنی و لازمنی و ارتاد و اصطاد و استفاد و استعاد و قرار و سمع و امعن و القن قد صادفته سندنا فاقهنی و فقهته علی امد بعید فی سلامة الناقدة و باع طویل من صراحة العزیزة الواقدة فما القیت الی ذهنه من غامضات هی جمات العقول این دسع قریحته فی حل اعبائه و ما افرغت علی قلبه من عویصات هی سمات الفحول لم یعی وجد شکیمته باخذ ضنائه و لقد تاه نبیل ما تاهت فی تهایة سبیله المدارک و ما فاه الا بما اماه العقل الصحیح الحائز بالمسالک و قد قرء فی العلوم العقلیة من تصانیف الشرکاء الاقدمین سبقونا بریاسة الصناعة قراءة لعبا بها لاقراءة لایؤبه لها الفن الثالث عشر من کتاب الشفاء

وهو الالهی منه اعنی حکمة ما فوق الطبیعة وهو الیوم مشتغل بقراءة من قاطیغوریاس منه واخذ
سماعاً فیمن یقرء ویسمع التمطین الاول والثالث من کتاب الاشارات والتنبیهات للشیخ الرئیس
ضوعف قدره وشرحه لخاتم المحققین نور سره ومن کتبی وصحفی کتاب الافق المبین الذی هو دستور
الحق وفرجار الیقین وکتاب الایماضات والتشریقات الذی هو الصحیفة الملکوتیة وکتاب
التقدیسات الذی فیه فی سبیل التمجید والتوحید آیات بینات کذلک قراءة فاحصة واستفادة
باحثة وفی العلوم الشرعیة کتاب الطهارة من کتاب القواعد لشیخنا العلامة جمال الملة والدین
الحلی وشرحه لجدی المحقق القمقام اعلی الله مقامهما وطرفا من الکشاف للامام العلامة الزمخشری
وحاشیة الشریفة وهو مشتغل بهذه الاوان لقواعد شیخنا المحقق الشهید قدس لطیفه وانی اجزت
له ان یروی عنی جمیع ذلک لمن شاء واحب الخ و در سنه تسع عشرة بعد الالف اجازهٔ
ثانیه از میر داماد یافته در اجازه مذکوره سفیر نماید - و بعد فان السید الاید المؤید المتبحر
المتجر الفاخر الذاخر العالم العامل الفاضل الکامل الراسخ الشامخ الفهامة الکرامة نقل
اولاد الروحانیین واکرم العشائر العقلانیین قرة عین القلب وفلذة کبد العقل نظاما
للعلم والحکمة والافادة والافاضة والحق والحقیقة احمد الحسینی العاملی حققه الله تعالی بالوار
الفضل والایقان وخصه بانوار الفضل والعرفان قد قرأ علی اثولوجیا الثانیة وهی فن
البرهان من حکمة المیزان من کتاب الشفاء لسهیمنا السالف وشریکنا الدارج الشیخ الرئیس
ابی علی الحسین بن عبد الله بن سینا رفع الله درجته واعلی منزلته قراءة بحث وفحص وتدقیق
فلم یدع شاردة من الشوارد الا وقد اصطادها ولا فائدة من الفوائد قد استفادها وانی
قد اجزت له ان یروی عنی ما اخذ وضبط واختطف والتقط لمن شاء کیف شاء ولمن احب
کیف احب الخ - و در ربیع الآخر سنه الثامنة عشرة بعد الالف از مولانا الشیخ بهاء الدین
عاملی طاب ثراه اجازت یافته و در آن اجازه فرموده - اما بعد الحمد والصلوة فقد اجزت
للسید الاجل الفاضل التقی الزکی الذکی الصفی الوفی الالمعی اللوذعی شمس سماء السیادة

اجازه

والافادة والاقبال وغرة سيمار النقابة والنجابة والكمال سيدنا السند نظام الدين احمد العلوي العاملي وفقه الله سبحانه لارتقاء ارفع المعارج في العلم والعمل وبلغه غاية المقصد والمراد والامل ان يروي عني الاصول الاربعة التي عليها مدار محدثي الفرقة الناجية الامامية رضوان الله عليهم انتهى - صاحب شذور العقيان آورده که از تصانیف سید احمد مذکور است کتاب معارف الهیه وکتاب کشف الحقائق وکتاب مفتاح الشفا وکتاب عروة الوثقى ودیگر کتب هم دارد وصاحب تکملهٔ امل آمل آورده السید احمد بن السید زین العابدین العلوي صهر السید الباقر وتلمیذه کان عالما فاضلا متقنا فیها وله تالیفات مشهورة في الفنون انتهى والیضا از تصانیف او کتاب نفحات را ذکر فرموده - الامیر محمّد باقر الاستراباد ے از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین عاملی است صاحب امل آمل آورده السیّد الامیر محمد باقر الاسترابادي المشهور بالطالبان عالم جلیل فاضل صالح از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین عاملی رحمه الله بود از تصانیف اوست شرح زبدة الاصول وغیر آنها از کتب میرزا محمد قاسم بن محمد عباس الجیلانی تحصیل معقول ومنقول واخذ فروع واصول از علماء مشهد مقدس نموده پس از آن رجوع بخدمت شیخ جلیل مولانا شیخ بهاء الدین وسید محمّد باقر داماد حسینی طاب ثراهما فرموده در حلقهٔ شاگردی ایشان حظ وافر واستفادهٔ کامل برداشت بدرجهٔ قصوای علم وعمل رسیده واز جملهٔ ائمهٔ اعلام وعمدهٔ فقهاء کرام گردید انتهى محصل ما ذکره مولانا عبد الباقي في تذكرته الشيخ صفي الدين محمد القمّي از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین عاملی است واز آنجناب اجازهٔ روایت دارد وصورتش اینست اما بعد حمد الله سبحانه على نعمه الغامرة والصلوة على سيدنا محمد وعترته الطاهرة فقد اجزت للاخ الاعز الامجد الفاضل الالمعي ذي الطبع النقاد والذهن الوقاد ذوالنفس الزكية والسمات المرضية صفيا للافادة والافاضة والاخوة والمجد والدنيا والدين محمد ارقاه الله

سید احمد باقر استرابادی

میرزا قاسم جیلانی

صفی الدین

ارفع معارج الکمال وبلغہ جمیع الامانی والامال ان یروی عنی الاصول الاربعۃ علیہا المدار
فی ہذہ الاعصار تو بعد ذکر طرق روایت خود فرمودہ فلیرو الاخ الاجل المشار الیہ وفقہ
اللہ غایۃ الارتقاء الی اوج السعادتین جمیع تلک الاصول التی ہی العمدۃ بین الفرقۃ الناجیۃ
بما تضمنتہ من الاسانید المتصلۃ باصحاب العصمۃ سلام اللہ علیہم و یبذل ذلک لمن ہو
اہل لسلوک تلک المسالک من اخوان الدین وطلاب الحق و الیقین والتمس منہ ایدت
ایام فضائلہ ان یجرینی علی خاطرہ الشریف لصوالح سوانح الدعوات المعطرۃ مشام
الاجابۃ البالغۃ ارفع مدارج الاستجابۃ وکتب ہذہ الاحرف بیدہ الفانیہ اقل الانام
واحوجہم الی عفو اللہ الغنی محمد المشتہر ببہاء الدین العاملی وفقہ اللہ للعمل فی
یومہ لغدہ قبل ان یخرج الامر من یدہ فی اوائل العشر الثانی من الشہر الاخیر من سنۃ
الی ستۃ من العشر الثانی بعد الالف مولانا ملک حسین بن علی التبریزی از فضلا
کاملین و از تلامذۂ خاتم المجتہدین مولانا شیخ بہاء الدین است و از جناب شیخ بر ظہر نسخۂ
شرح اربعین او کہ بدست خود کتابت فرمودہ اجازہ روایت یافتہ راقم الحروف بزیارت
نسخۂ مزبورہ مشرف گشتہ خطش بغایت خوب و مرغوب است فاضل مذکور در آخرش گفتہ
وانا اتمام ہذہ النسخۃ الشریفۃ علی ید احقر الطلبۃ واحوجہم الی توفیق الملک الغنی ملک حسین
بن ملک علی التبریزی عفی عنہما بمحروسۂ اصفہان بدار مؤلفہ دام ظلہ لیلۃ الاربعاء غرۃ
شہر ذیقعدۃ الحرام سنۃ تسع وتسعین وتسعمائۃ ہجریۃ و نسخۂ اجازہ کہ مرقوم قلم مشکین رقم
جناب شیخ در آخر اربعین بود اینست ۔ بسم اللہ الرحمن الرحیم اما بعد الحمد والصلوۃ
فقد قرأ علی الاخ الاعز الفاضل التقی الالمعی محبوب القلوب ومرغوب الاسلوب ذو الفہم
الوقاد والطبع النقاد مولانا ملک حسین التبریزی ادام اللہ تعالی بقاءہ ویسر الی درج المعالی
ارتقاءہ مع ہذا الکتاب الذی ہو من تالیفاتی قراءۃ فہم واتقان وتدقیق وامعان وقد اجزتہ
[illegible] ویروی ما انطوی علیہ من الاحادیث باسانیدی المتصلۃ باصحاب

العصمة صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین بما تضمنه صدر الحدیث الاول من الاربعین بل
اجزت له ان یروی الاصول الاربعة التی هی المدار فی هذه الاعصار اعنی الکافی والفقیه
والتهذیب والاستبصار باسانیدی الواصلة الی مؤلفیها قدس الله ضرائحهم واجزل فی
الخلد منائحهم وکذا اجزت له ان یروی جمیع الکتب الفقهیة التی الفها فقهاؤنا رضی الله عنهم
الذین تضمنت سلسلة الحدیث الاول اسمائهم فلیرو ذلک لمن شاء واحب مراعیاً شروط الروایة
المقررة عند اهل الدرایة قال ذلک بلسانه وحرره ببنانه الفقیر الی الله تعالی محمد المشتهر
بهاء الدین العاملی اصلح الله تعالی شانه فی شهر صفر ختم بالخیر والظفر سنة ثمان وتسعین
وتسعمائة من الهجرة ۹۹۸ سنه والحمد لله اولاً واخراً وباطناً وظاهراً۔ الشیخ محمد
بن نصار الحویزی از جملہ فضلاء کاملین وارشد تلامذہ مولانا شیخ بہاء الدین عاملی
است شیخ حر علیه الرحمه در امل الآمل شیخ محمد مذکور را به عالم وفاضل جلیل ستوده وگفته
از تصانیف اوست کتابے در اصول ودیگر رسائل هم دارد امیر معین الدین
اشرف الحسینی از تلامذه شیخ بهاء الدین عاملی بود واز جناب شیخ اجازه یافته صاحب
شذور آورده الامیر معین الدین اشرف الحسینی کان عالماً عابداً زاهداً قرء علی الشیخ
البهائی وغیره رأیت بخط الشیخ البهائی اجازة له علی کتابه مفتاح الفلاح وهذه صورتها
قرء علی السید الاجل الفاضل الذکی التقی الالمعی شمس فلک السیادة والنقابة وبدر
سماء الافاضة والنجابة امیر معین الدین اشرف الحسینی لا برح موفقاً فی ارتقاء درج الکمال
کتاب مفتاح الفلاح وقد اجزت له ان یرویه عنی لمن هو اهل له من اهل الایمان والتمست
منه ان یجرینی علی خاطره الشریف فی محال الانابة ومظان الاجابة وکتب هذه الاحرف
مؤلف الکتاب اقل الانام محمد المشتهر ببهاء الدین العاملی غرة شهر رمضان المبارک
سنة احدی وعشرین بعد الالف حامداً مصلیاً الشیخ عبد اللطیف بن
علی بن احمد بن ابی الجامع العاملی صاحب شذور العقیان شیخ عبد اللطیف را

شیخ محمد بن نصار

امیر معین الدین

شیخ عبد اللطیف عاملی

به فاضل عالم و محقق و فقیه ستوده و گفته که تحصیل علوم پیش شیخ بهاء الدین عاملی و پیش شیخ حسن بن شهید ثانی و سید محمد بن علی بن ابی الحسن العاملی وغیرهم نموده و از مشائخ مذکورین اجازات یافته صاحب تصانیف بسیار است از انجمله کتاب رجال که کتاب خوب و لطیف نوشته و کتاب جامع الاخبار فی ایضاح الاستبصار وغیر ذلک انتهی

شیخ محیی الدین عاملی

الشیخ محیی الدین بن عبد اللطیف بن ابی جامع العاملی فرزند ارجمند شیخ عبد اللطیف سابق الذکر است فاضل و عالم و عابد و ورع بود و روایت حدیث از پدر خود داشته و او از شیخ بهاء الدین عاملی کذا فی امل الآمل

شیخ نجیب الدین

الشیخ نجیب الدین علی بن محمد بن مکی العاملی الجبلی ثم الجبعی از تلامذه شیخ بهاء الدین عاملی و صاحب مدارک و شیخ حسن وغیرهم رضوان الله علیهم بود و شیخ حر عاملی اورا به عالم و فاضل و فقیه و محدث و محقق مدقق و متکلم و شاعر ادیب و منشی جلیل القدر ستوده و گفته که وی پیش مشائخ ثلثه مذکورین قرأت نموده از تصانیف اوست شرح رساله اثنی عشریه شیخ حسن مذکور و هم دیوان شیخ حسن مذکور را جمع نموده و از تصانیف اوست منظومه لطیفه تقریباً دو هزار و پنج صد بیت بوده باشد و رساله در حساب خطائین شیخ حر عاملی آورده که از تصانیف اوست شعرهای خوب و جید که در اوائل سن خود دیده ام آنهارا مگر اتفاق خواندن سن پیش شیخ مزبور نشده روایت حدیث از مشائخ مذکورین سے نمود و هم از والد خود و او از پدر خود از شهید ثانی رحمهم الله روایت داشت شیخ مزبور در حسن خط و حفظ یکتاے زمان خود بود و اورا اجازه ایست براے پسر خود و براے جمیع معاصرین خود و سید علیخان مدنی در سلافة العصر ذکر او نموده و به فضائل و مناقب بسیار ستوده

سید علی بن علوان

السید علی بن علوان الحسینی العاملی البعلبکی سید موصوف از تلامذه شیخ بهائیست و از و اجازه روایت داشته چنانچه صاحب امل الآمل بعد وصف آنجناب به فاضل صالح مذکور ساخته.

محمد بن خاتون عاملی

شمس الدین ابو المعالی محمد بن علی بن

خاتون العاملی العیناثی از اکابر فضلاے زمان خود بود و تلمیذ و معاصر مولانا بهاء الدین عاملیست محمد بن شرف الدین حسینی که یکے از تلامذهٔ اوست در جوامع الکلام ذکرش باین عبارت نموده۔ المولی الاعظم و الشیخ الاکرم جامع صفات مکارم الاخلاق و الشیم حاوی سمات اعاظم اهل الآفاق علی الوجه الاتم ۔ اشعار

جواد ماجد ندب کریم ... تقی فاضل مولی همام

محاسن لا یحیط بها نظام ... و مجد لا ینام و لا یرام

وفضل لو قسمت البعض منه ... علی جهل الخلائق لاستقاموا

وعز شامخ الاطواد تهوی ... بجانبه الکواکب و الغمام

ذلک عز الاسلام و فخر المسلمین بل اعتضاد اعظم الملوک و السلاطین شمس الملة والدنیا والدین ابو المعالے محمد بن المرحوم المبرور علی بن خاتون الطوسی العاملی خلد اللہ ایام دولته و اقباله و انعم بالسعود ابداً عیشه و باله ۔ و در امل آمل مسطور است الشیخ محمد بن علی بن خاتون العاملی العیناثی سکن حیدر آباد کان عالماً فاضلاً ماهراً و محققاً ادیباً عظیم الشان جلیل القدر جامعاً للفنون العلم از مصنفات شریفه اوست شرح ارشاد و ترجمهٔ کتاب اربعین شیخ بهائی علیه الرحمه فارسے که معروف بقطبشاہے است و حاشیه فارسیه بر کتاب جامع عباسی پنج بابے وفاتش درین زمان اتفاق افتاد و ندیده ام سن اورا و او معاصر شیخ بهائی علیه الرحمه بود جناب شیخ الشائی لطیف بر نسخهٔ ترجمه شرح اربعین که از تالیف اوست در سنه یکهزار و بست و هشت هجری قلمی فرموده که مشتمل بر مدح و ثناے او و وصف کتاب مذکور است انتهے محصل کلامه مولانا معز الدین محمد شاگرد خاتم المجتهدین مولانا بهاء الدین عاملی است صاحب امل آمل او را به فاضل جلیل ستوده و گفته که او روایت حدیث از شیخ بهاء الدین عاملی دارد الشیخ علی بن محمود العاملی المشغری خال شیخ حر عاملی و تلمیذ مولانا شیخ بهاء الدین عاملی و دیگر

مشائخ عظام است کما یستفاد من بعض عبارات کتاب امل الآمل بالجملہ شیخ علی مذکور اعاظم
علما و صاحب توالیف و تصانیف لائقہ است شیخ حر عاملی در امل آمل ذکر شریف او باین عنوان
آوردہ کہ شیخ علی بن محمود مشغری عاملی خال والد مصنف یعنی حر عاملی میست عالم و فاضل و
فقیہ صالح بودہ از تصانیف شریفہ اوست رسالہ موسوم بہ امتحان الافکار فی مسئلۃ
الدار و رسالہ در منطق و دیگر رسائل دارد چند کتب فقہیہ و عربیہ پیش او خواندہ ام و
اجازۂ عامہ بمن دادہ و او پیش شیخ محمد بن حسن بن زین الدین العاملی و شیخ محمد بن
علی عاملی تبنینی و مولانا الشیخ محمد الحرفوشی و امیر فیض اللہ التفرشی و غیر ایشان
قرائت علوم نمودہ بود الشیخ لطف اللہ بن عبد الکریم بن ابرھیم
بن علی بن عبد العالی العاملی المیسی از اکابر فقہا و اعاظم علما و
فضلا است از معاصرین مولانا شیخ بہاء الدین عاملی بود و از ایشان اجازہ یافتہ تاریخ
کتابتش اول عشرۂ آخر ماہ شوال سنہ الف و عشرین بود جناب شیخ در اجازۂ مذکورہ
میفرماید۔ و بعد فان الاخ الاعز الامجد صدر صحیفۃ الفقہاء العظام و دیباجۃ جریدۃ
الفضلاء الکرام و نتیجۃ اعاظم العلماء الاعلام مرتقی ذروۃ المجد و المعالی ممتطی صہوۃ
الفخر بین الافاخم و الاعالی جامع اسباب الفضائل العلمیۃ و العملیۃ حاوی اسباب
المزایا الصوریۃ و المعنویۃ شمس سماء الافادۃ و الافاضۃ و الاقبال الشیخ لطف اللہ
العاملی وفقہ اللہ لارتقاء ارفع الکمال و بلغہ جمیع الامانی و الامال و قد التمس منی
تلطفا منہ و تعطفا من لدنہ اجازۃ ما یجوز لی روایتہ و یعزی الی درایتہ فقابلت
التماسہ سلمہ اللہ بالامتثال و قارنت اشارتہ بمزید التوقیر و الاجلال و اجزت لہ
ادام اللہ فضلہ و افضالہ و کثر فی علماء الفرقۃ الناجیۃ امثالہ ان یروی عنی جمیع
ما یحق لی ان ارویہ من المعقول و المنقول سیما الاصول الاربعۃ الی آخر الاجازۃ صاحب
امل آمل ذکر قیس بدین عنوان آوردہ الشیخ لطف اللہ بن عبد الکریم بن ابراھیم

شیخ لطف اللہ عاملی

بن علی بن عبد العالی العاملی المیسی کان عالما فاضلا صالحا فقیها متبحرا محققا عظیم الشان
جلیل القدر ادیبا شاعرا معاصر الشیخنا البهائی وکان البهائی یعترف له بالعلم والفضل
والفقه ویأمر بالرجوع الیه انتهی کلامه السید قوام الدین جعفر
بن الشیخ لطف اللہ العاملی فرزند ارجمند شیخ لطف اللہ سابق الذکر واز تلامذہ شیخ بہاء الدین
عاملیست مؤلف کتاب شذور آوردہ کہ سید قوام الدین فاضل عالم وتقی نقی صفی
وفی بود از شیخ بہاء الدین عاملی طاب ثراہ اجازہ یافتہ ودر اجازہ مذکورہ بعد نقل
اجازہ والد ماجد شیخ جعفر کہ جناب شیخ اجازہ بنام وی ہم نوشتہ بود می فرماید۔ وکذلک
اجزت جمیع ذلک لقرۃ عینی وعینہ اعنی الولد الاعز الفاضل التقی النقی الزکی الذکی
ذا الذہن الوقاد والطبع النقاد والفطرۃ المتقیۃ والفطنۃ اللوذعیۃ انموذج السلف
وزبدۃ الخلف ثمرۃ شجرۃ الفضائل والعز والعلی وغصن دوحۃ المکارم والعلم والتقی
الشیخ قوام الدین جعفر طول اللہ عمرہ فی ظل والدہ وہناہ لیطارف الفضل وتالدہ
ودر آخر اجازہ سیفرماید کتب ہذہ الاحرف بیدہ الفانیۃ الجانیۃ اقل الانام محمد
المشتہر ببہاء الدین العاملی وفقہ اللہ للعمل فی یومہ لغدہ قبل ان یخرج الامر من یدہ
فی اول العشر الآخر من شوال سنۃ الف وعشرین والحمد للہ اولاً وآخراً وباطناً
وظاہراً الشیخ ابو البحر جعفر بن محمد بن حسن بن علی بن ناصر بن
عبد الامام الخطی البحرانی در امل آمل مسطور است کہ وی عالم وفاضل و
ادیب وشاعر جلیل است واز معاصرین ماست واز شیخ بہاء الدین عاملی روایت دارد
واورا دیوان شعرے است بغایت خوب کہ دیدہ ام من آنرا وسید علی خان مدنی در
سلافۃ العصر بعد مبالغہ در توصیف وتعریف وے گفتہ کہ باوجود قرب عہد او دیوان
اشعار ابدارش اشتہاری تمام درگرفتہ وبسیارے از فرائد افادات وی را کہ مصدوقہ
ما لا عین رأت ولا اذن سمعت توان گفت دیدہ ام وبر آن اطلاع یافتہ وتمسکہ شیخ

وفات صاحب عاملی

موصوف داخل بلاد عجم گردید از ذات والاتش ریاض ادب را رونقی تازه بهم رسید و همدران بلاد اقامت ورزید تا آنکه بجوار رحمت ایزد منان در روضهٔ رضوان شتافت در وقتیکه شیخ جعفر موصوف با جناب شیخ بهاء الدین محمد عاملی طاب ثراه صحبت و اجتماعی بهم رسانید و پایهٔ خود را که در ادب داشت بروی عرض کرد جناب شیخ باو اقتراح معارضهٔ قصیده رائیهٔ خود را که مطلع آن اینست فرمود۔

سری البرق من نجد فجدد تذکاری	عهودا بحزوی کالعذیب وذی قار

شیخ مزبور باین قصیده غرّا معارضه جناب شیخ فرمود

قصیده

هی الدار تستسقیک مدمعک الجاری	فسقیاً فخیر الدمع ما کان للدّار
ولا تستضع دمعا تریق مصونه	لعزّته ما بین نؤی واحجار
فانت امرؤ قد کنت بالامس جارها	وللجار حق قد علمت علی الجار
عشوت الی اللذات فیها علی سنی	سناء شموس ما یغبن واقمار
فاصبحت قد انفقت اطیب ما مضی	من العمر فیها بین عون وابکار
نواصع بیض لو افضن علی الدّجی	سناهنّ لاستغنی عن الانجم السّاری
حرائر یصبرن الاصول باوجه	تغصّ بامواه النضارة احرار
معاطیر لم تغمس یدا فی لطیمة	لهنّ ولا استعبقن جونة عطّار
ابحنک ممنوع الوصال نوازلا	علی حکمنا کیف شاء و امّار
اذا ابت تستسقی الثغور مدامة	انت فحیتک الخدود باز هار
اموسم لذاتی وسوق مآربی	ومجنی لبانات و منهب اوطاری
سقتک برغم المحل اخلاف مزنة	تلفّ اذا جاشت سهولا باوعار
وفج کما شاء المجال خشونة	بعزمة عواد علی الهول کرّار

تمرس بالاسفار حتی ترکتهم ‌ ‌ لدقته کالقدح ارهفه الباری
الی ماجد یعزی اذا انتسب الوری ‌ ‌ الی معشر بیض اماجد اخیار
ومضطلع بالفضل زر قمیصه ‌ ‌ علی کنز آثار و عیبة اسرار
سمی النبی المصطفی و امینه ‌ ‌ علی الدین فی ایراد حکم و اصدار
به قام بعد المیل و استحصبت به ‌ ‌ دعائم قد کانت علی جرف هار
فلما اناخت بی علی باب داره ‌ ‌ مطایای لم اذمم صغبة اسفار
نزلت بمغشی الرواق این داره ‌ ‌ مثابة طواف و کعبة زوار
فکان نزولی اذ نزلت بمغدق ‌ ‌ علی المجد فضل البرد غاشی العار
اساغ علی رغم الحوادث مشربی ‌ ‌ واعذب ورد العیش لی بعد امرار
وانقذنی من قبضة الدهر بعدما ‌ ‌ الحی بانیاب علی و اظفار
جهلت علی معروف فضلی فلم یکن ‌ ‌ سواه من الاقوام یعرف مقداری

وچون این بیت را خوند جناب شیخ اشاره بسوی جماعتی از سادات و اعیان بحرین که در آنوقت شریک مجلس بودند فرموده گفت و هؤلاء یعرفون قدرك انشاء الله تعالی

علی انه لم یبق فیما اظنهم ‌ ‌ من الارض شبر لم تطبق باخباری
ولا غرو فالاکسیر اکبر شهرة ‌ ‌ وما زال من جهل به تحت استار
متی بل بی کف فلیس باسف ‌ ‌ علی درهم ان لم ینله و دینار
فیا ابن الاولی اثنی الوصی علیهم ‌ ‌ بما لیس تثنی وجهه ید انکار
بصفین اذ لم یلف من اولیائه ‌ ‌ وقد عض ناب للوغا غیر فرار
وابصر منهم حین حرب تهافتوا ‌ ‌ علی الموت اسراع الفراش الی النار
سراعا الی داعی الحروب یرونها ‌ ‌ علی شر بها الاعمار مورد اعمار
اطار و اغمود البیض و اتکلوا علی ‌ ‌ صفادق قوم فارقوا الحق فجار

وارسوا وقد لانوا على الركب الجبى	بردّ کما کهدی ابر کوه لجزار
فقال وقد طابت هنالك نفسه	رضى واقرّوا عينه اى اقرار
فلو كنت بوابا على باب جنّة	كما فصحت عنه صحيحات اثار

وتمام قصیده در دیوان شیخ موصوف مسطور است بالجمله وقتی که از انشاء قصیده فارغ شد جناب شیخ این نسخه تقریظ را برای او نوشت ـ ایها الاخ الاعز الفاضل الالمعی بدر سماء ادباء الاعصار وغرة سیماء بلغاء الامصار ایم الله انی کلما سرّحت برید نظری فی ریاض قصیدتك الغراء ورویت رائد فکری من حیاض خریدتك العذراء زادبها ولوعی وهیامی واشتد الیها ولهی واوامی فکانما عناها

قصیدتك الغرّاء یا فوز دهره	تنوب عن الماء الزلال لمن یظما
فنزدی منه نزدی بدائع لفظها	ونظما اذا المرء رویوما الها نظما

ولعمری لا اراك الا اخذا فیها بازمتها وابد اللسن تقودها حیث اردت وتوردها انی شئت واردت حتى کان الالفاظ تتحاسد على التسابق الى لسانك والمعانی تتغایر فی الاقبال على جنانك والسلام ووفات شیخ جعفر مذکور در سنه ثمان وعشرین والف واقع شد

الامیر محمد مومن الحسینی الاستر آبادی از سادات فضلای کرام وعلمای عالیمقام است در لؤلؤة البحرین بتقریب ذکر اساتذه شیخ احمد بن محمد بن یوسف خطی بحرانی مذکور است که از جمله الیشان محدث علامه سید محمد مومن استرآبادی مصنف کتاب الرجعة است که از سید نور الدین علی بن سید علی ابن ابی الحسن العاملی روایت دارد شیخ حر عاملی در امل آمل ذکر شریفش بدین عنوان آورده السید الجلیل امیر محمد مومن الاسترآبادی ساکن مکة فاضل عالم فقیه محدث صالح عابد شهید له رسالة فی الرجعة من المعاصرین ودر مجلد اول کتاب عالم آرای عباسی بتقریب ذکر علمائیکه در زمان وفات شاه طهماسب صفوی موجود بودند مسطور است که میر محمد مومن استرآبادی از سادات عظام استرآباد

و خواهرزادهٔ امیر فخرالدین سماکی است بسیار فاضل و متدین و نیکو اخلاق و صاحب طبیعت بود
گاهی بنظم اشعار میل مینمود و قصائد و رباعیات مرغوب دارد و در علم عروض رساله تصنیف کرده
که تا غایت در آن علم مثل آن رساله تالیف ننموده اند و در صلاح و تقوی درجهٔ عالی داشت
و تعلیم شاهزادهٔ عالمیان حیدر میرزا قیام می نمود و بعد از قضیهٔ هائلهٔ میرزا و استیلای اسمعیل
میرزا تاب مقاومت ایران نیاورده بجانب هند و دکن رفت و بجهت وفور تشیع ملازمت
سلطان محمد قلی قطبشاه اختیار نمود و در انجا بغایت معتبر شد و مرتبهٔ وکالت و پیشوائی
یافت اکنون که تاریخ هجری بخمس و عشرین و الف رسیده در قید حیات است و مستحقین هر دیار
که بوسیلهٔ او از آن سلسله تمتع می یابند و محمد قاسم معروف بفرشته در تاریخ خود بتقریب
ذکر قطبشاهیه از سلاطین دکن آورده که میر محمد مومن استرآبادی که ابا و اجدادش نزد سلاطین
ایران معزز و مکرم بودند و خود نیز در عهد شاه طهماسب صفوی معلم شاهزاده سلطان حیدر میرزا
بود از قریب بست و پنج سال وکیل السلطنت این درگاه است و سید معزی الیه در جمیع
علوم معقول و منقول تبحر و اعلم علمای عصر خود است در تقوی و زهد و پاک نفسی و حسن خلق
عدیل و نظیر خود ندارد و شعر نیک میگوید و کمال اهلیت دارد و از همه خوشتر آنکه سلطان محمد قلی
قطب شاه بواجبی قدر و مرتبهٔ آن بزرگوار شناخته مرید وار سلوک مینماید و دقیقه از لوازم
تواضع و تکریم او فرو نمیگذارد و چون اعتماد تمام بر اصابت رای آن روشنضمیر دارد جمیع
مهمات خصوص کارهای بزرگ با و رجوع کرد الشیخ محمد بن حسن بن رجب المقابی
اصلا و الرویسی منزلا منسوب است بسوی قریه رویس بتصغیر و بضم راء مهمله است
در لؤلؤة البحرین بعد ذکر اسم و نسب او گفته که شیخ مذکور فاضل و فقیه و امام جمعه و جماعت بوده
او اول کسی است که در بحرین بعد فتح شدن آن در دولت سلاطین صفویه نماز جمعه را بجا
آورده شیخ مذکور از تلامذه سید ماجد بحرانیست الشیخ محمد بن علی بن یوسف بن سعید
المقشاعی اصلا الاصبعی مسکنا از ارشد تلامذه سید اجل امیر ماجد بحرانیست در لؤلؤة

آورده که وی عالم جلیل القدر بود از تصانیف اوست شرح باب حادی عشر که ناتمام مانده گویند که
آن از جمیع شروح باب مذکور بهتر و نیکوتر است و او را دو پسر بود یکی مسمی شیخ احمد که فاضل محقق بود
و دیگری شیخ عبد الصمد که جد شیخ علی بن عبد الله بن عبد الصمد صیبعی است الشیخ احمد بن محمد بن
علی بن یوسف بن سعید المقشاعی اصلاً الاصبعی مسکناً از افاضل محققین و
اکابر مدققین بود فرزند ارجمند شیخ محمد سابق الذکر است و با شیخ علی بن سلیمان قدمی بحرانی
که ذکرش گذشت همعصر بود و بموجب امر شیخ علی مذکور متولی منصب قضای بحرین شد پس
روزی قضیه واختلافی میان شیخ احمد و شیخ علی در مسئله طلاق واقع شد شیخ علی مزبور او را
از منصب قضا معزول نمود و هر دو ایشان صورت مسئله را بسوی علمای شیراز و اصفهان
نوشتند پس علمای آن بلاد هم بموافقت شیخ احمد مذکور حکم کردند و تخطیه شیخ علی بحرانی در ان
مسئله نمودند شیخ یوسف بحرانی در ینمقام فرموده که شک نیست که مشهور در کلام علمای فقه همانست
آنچه شیخ احمد در آن مسئله فتوی داده است و من در کتاب دُرر نجفیه تحقیق کلام در مسئله مذکوره
نموده ام الشیخ صالح بن عبد الکریم البحرانی صاحب امل آمل او را به فاضل عالم
و فقیه محدث و صالح و زاهد و عابد ستوده و گفته که وی از معاصرین است الحال در بلدهٔ شیراز
اقامت دارد در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ صالح فاضل و پرهیزگار و فقیه بود در اجرای
احکام الهی صلب بود در شیراز متوطن شد و ریاست آن بلاد بسوی او منتهی میگشت و در باب امر
بمعروف و نهی از منکر بنحو بهترین قیام اقامت نمود رعایا و حاکمان آنجا همه بسبب ورع و تقوایش
مطیع و منقاد او بودند رواج علم و تدریس را در آن بلاد بحدی برپا داشت که هیچ کتابی از فنون مختلفه
ببلاد شیراز غالباً یافته نمیشود مگر آنکه تبلیغ او بمقابله بر آن کتاب می یابند وی بامر شاه سلیمان صفوی
متولی منصب قضا شد و چون خلعت و سند منصب مذکور از جانب بادشاه باو رسید پوشیدن
آن خلعت را قبول نکرد پس مردم التماس پوشیدن آن کردند و او را از سطوت غضب سلطان
تخویف نمودند ناچار خلعت را بر پشت خود انداخت از تصانیف اوست رساله در تفسیر اسماء الله الحسنی

ودر رسالۂ خمریہ و رسالہ در بیان جبائر است وفات او در بلدۂ شیراز واقع شد قبرش در انجا بجوار سید علاء الدین حسین مشہور و معروف است وی از سید نور الدین عاملی و شیخ علی بن سلیمان بحرانی روایت داشت و شیخ سلیمان بن عبد اللہ بحرانی از شیخ صالح مذکور روایت دارد و مؤلف گوید در آخر نسخہ کتاب اکمال الدین و اتمام النعمۃ صدوق علیہ الرحمۃ کہ در کتبخانہ لبعض اعلام موجود است عبارتی از خط شیخ صالح مذکور بنظر رسیدہ کہ آنرا العبد فراغ از قرائت ملک احمد خفری کہ یکے از شاگردان شیخ و کاتبان کتاب مزبور است تحریر فرمودہ چون مشتمل بر سنین قرات بود در ینجا ثبت نمودہ انہاہ ایدہ اللہ تعالے سماعاً صاحب الکتاب الاعز الاجل الا وحد الامجد مولانا ملک احمد الخفری ہداہ اللہ تع سواء الطریق من اولہ الے آخرہ وکان ذلک فے یوم بعث خیر البریہ السابع والعشرون من شہر رجب للسنۃ ۱۰۹۵ وکتب داعیہ اقل خلق اللہ تعالے واحقرہم الیہ صالح بن عبد الکریم البحرانی عفا عن والدیہ وعنہ ولہ الحمد وحدہ وصلے اللہ علی محمد وآلہ الاعلام الشیخ

جعفر بن کمال الدین البحرانی در لؤلؤۃ البحرین مسطور است کہ شیخ جعفر مذکور از تلامذہ سید نور الدین علی بن علی بن ابی الحسن عاملی است وہم از شاگردان شیخ علی بن سلیمان بحرانی بود واز ایشان روایت داشت و ایضاً آوردہ از پدر خود شنیدم کہ شیخ جعفر مذکور و شیخ صالح بن عبد الکریم کہ ذکرش گذشت ہر دو بسبب ضیق معیشت از بلاد بحرین بسوی بلاد شیراز بیرون رفتند و در انجا مدت قلیلے ماندند و بلاد شیراز در آن زمان از فضلا و اعیان مملو بود پس این ہر دو بزرگوار اتفاق نمودند بر انکہ یکے از ایشان بسوے ہند سفر کند و دیگری در بلاد عجم اقامت ورزد پس ہر یکے کہ اول جاہ و ثروت یابد دیگری را اعانت کند پس شیخ جعفر بسوی بلاد ہند مسافرت نمودہ در بلدۂ حیدر آباد توطن گرفت و شیخ صالح در بلدۂ شیراز ماند پس از توفیقات ربانیہ چنان اتفاق افتاد کہ ہر یکے از ایشان پیشوائے عبادہ مرجع آن بلاد شدند و زمام امور در اتقیاد ایشان در آمد و بسعادت دنیا و دین فائز شدند شیخ جعفر در بلدۂ حیدر آباد چشمۂ شیرین در حق وارد ین و صادرین بود ہر کہ بسوی او میرفت بامطلوب و مراد مراجعت میکرد شیخ یوسف میفرماید کہ بر چیزی از تصنیفات

او مطلع نشده ام وفاتش در حیدرآباد در سنه یکهزار و هشتاد هجری واقع شد سید علیخان مدنی
صاحب سلافة العصر از جمله شاگردان شیخ جعفر مذکور بود چنانچه در بعض مقامات
آن کتاب ضمنا او را استاد خود خوانده است لیکن ترجمه احوال او علحده در آن کتاب بنظر نرسیده
شاید که او نظم شعری نداشته لهذا در آن کتاب که موضوع آن ذکر تراجم کملای فن شعر است
ذکر احوالش پرداخت مؤلف گوید که احتمال کردن صاحب تذکره باینکه شیخ جعفر مذکور شاید نظم
شعری نداشته غلط است چه آنکه شیخ حر عاملی علیه الرحمه که از جمله معاصرین اوست او را از شعرای
ماهرین ذکر فرموده چنانچه در امل آمل ذکرش بدین الفاظ آورده الشیخ جعفر بن کمال الدین البحرانی
فاضل عالم شاعر ماهر معاصر رأیته بمکة توفی بحیدرآباد **الشیخ احمد بن الحسین بن محمد
بن احمد بن سلیمان العاملی النباطی** از فضلای زمان و نحاریر عالیشان بود شیخ حر عاملی
علیه الرحمه در امل آمل گفته که وی عالم فاضل و ادیب صالح و عابد ورع است شریک درس
من بوده وقتی که پیش شیخ زین الدین بن محمد بن الحسن الشهید الثانی العاملی قدس الله ارواحهم
میخواندم و هم وقت درس من پیش شیخ حسین بن الحسن الظهیری العاملی و پیش عمم شیخ محمد
بن علی حر عاملی وغیر الشان شریک من بوده و شیخ احمد موصوف در مکه معظمه پیش سید نور الدین
عاملی هم قرأت نموده وفاتش در سنه یکهزار و هفتاد و نه هجری در قریه مباطیه اتفاق افتاد
رحمه الله تعالی **الشهید السعید الامیر محمد بن دوست محمد الاستر آبادی** از اکابر
علمای عاملین و اعاظم فقها و مجتهدین صاحب قوت قدسیه و ملکه ملکیه بود از اساتذه علامه
مجلسی بود ملا حیدر علی در رساله خود ذکر شریفش بدین عنوان آورده که عابد زاهد و عالم کامل و
فاضل عامل امیر محمد بن دوست محمد الاستر آبادی از مشایخ علامه مجلسی علیه الرحمه است و از امیر
موصوف اجازه روایت داشت و شهادت او در مسجد الحرام واقع شد از سید نور الدین علی بن
ابی الحسن العاملی روایت دارد **مولانا محمد محسن بن محمد مؤمن** از افاضل تلامذه مولانا
السید نور الدین عاملی است و از آنجناب اجازه روایت داشت مؤلف کتاب شذور العقیان

اجازه مذکوره راکه برظهر کتابی که محمد محسن مذکور پیش استاد موصوف خوانده بود نوشته دیده و
بعض عبارات اجازه مذکوره نقل فرموده وآن اینست انهاه احسن الله توفیقه وسهل الی
کل خیر طریقه مقابلةً وتحریراً ومراجعة وتقریراً فی اوقات مدیدة وساعات عدیدة اخرها نهار
الاربعاء الثامن من شهر ربیع الآخر فی عام احد وخمسین بعد الالف من الهجرة ثم انه لما کان
المشار الیه بالنهایة هو المولی الجلیل الفاضل الاثیل المتقن محمد محسن بن محمد مومن من
اجلاء الاخوان علما واغزرهم فهما ووافق شرف الاجتماع به فی مکة المشرفة وطلب من الفقیر
الاجازة له فی روایة ما صح عنی ولی روایته عن مشائخی بالطریق المعهودة فی الاجازة فاجبته
الی سؤاله وتحقیق اماله لوضوح اماله واستحقاق اکرامه واجلاله فاقول بعد الحمد والصلوة علی
اشرف الانبیا وخیر الاوصیا انی قد اجزت له الخ الاجازه ملا صدر الدین محمد بن ابراهیم
الشیرازی معروف بملا صدرا از تلامذه میر باقر داماد واز مشاهیر فضلای زمان وصاحب
تصانیف مشهوره است مانند شرح هدایه حکمت وغیره است در لؤلؤة البحرین مسطور است
که ملا صدرا شاگرد میر باقر داماد وحکیم فلسفی وصوفی بحت بود وفاتش در بصره وقتیکه او متوجه
حج بود در سال هزار وپنجاه هجری واقع شد از تصانیف مبسوطه اوست کتاب الاسفار در
چهار مجلد وکتاب شرح اصول کافی وکتاب شواهد الربوبیة والمشاعر والعرشیه والمبدأ والمعاد
وکتاب مفاتیح الغیب در تفسیر بعض آیات ومسائل فلسفه وادله وغیره وکتاب اسرار الآیات
کما ذکره فی شرح اصول الکافی ورساله در رد دلائل فخر رازی در اثبات فاعل مختار کما فی شرح
الکافی فی کتاب العقل والجهل وحاشیه بر حکمة الاشراق ورساله در اثبات شوق هیولی
بطرف صورة وتفسیر سوره حدید ملا عبد الرزاق بن علی بن الحسین اللاهیجی از افاضل کرام
وارباب اهل کلام شاگرد رشید ملا صدرا است در تذکرهٔ نتائج الافکار مسطور است مرد کاسب
ومرتاض ملا عبد الرزاق فیاض که اصلش از لاهیج است ودر قم سکونت داشته واز
تلامذه حکیم صدرای شیرازی در علوم عقلیه ونقلیه از عالی دستگاهان ذی استعداد بوده

ملا صدر الدین

ملا عبد الرزاق لاهیجی

ومصنف کتاب کہ پسر او است سمند فکرش در میدان سخن هم گرم عنانی داشت و طبع موزونش بمضامین تازه و تلاش رنگین لیاقت خوش بیانی دیوانش مشتمل بر انواع نظم است و قصائد طولانی متعدده در مدح حضرات ائمه عظام و استاد خود حکیم صدرای شیرازی و استاد الاستاد میر باقر داماد و در توصیف شاه صفی صفوی و امرای آن روزگار دارد در عشره خامس مائه حادی عشر رخت هستی بر بست از وست۔ بیت

قسمت ما زین چمن بار تعلق بود و بس سرو را نازم که آزاد آمد و آزاد رفت

دیگر از تصانیف او است شرح تجرید الکلام موسوم به شوارق الالهام و شرح حدیث حقیقه که آنرا کمیل بن زیاد نخعی از جناب امیر علیه السلام سوال نموده و سرمایه ایمان در اصول دین و حواشی بر شرح جدید تجرید گویند که از ملا عبد الرزاق پرسیدند که اگر کلاغ در چاه افتد چند دلو باید کشید در جواب گفت کلاغ مرغ زیرکی است در چاه نمی افتد **میرزا ابراهیم الشیرازی** پسر ملا صدرا است وی عالم عامل و فاضل کامل بود اکثر علوم و فنون سیما در معقولات یکتای زمان و از جمله اساتذه سید نعمة الله جزائری بود بالجمله میرزا از علمای متبحرین و بخلاف پدر خود سالک مسالک حق و یقین بوده چنانچه سید نعمة الله موصوف در بعض تصانیف خود آورده که چون وارد بلده شیراز شدم بخدمت کسی نرسیدم سوای میرزا ابراهیم پسر ملا صدر الدین شیرازی که جامع علوم عقلیه و نقلیه بود و بسیاری از حکمت و کلام را بخدمت وی قرائت نمودم و حاشیه او را که بر حاشیه شمس الدین خفری بر شرح تجرید است پیش او خواندم اعتقادش در اصول دینیه بهتر از اعتقاد پدرش بود و میگفت که اعتقاد من در اصول دین مثل اعتقاد عوام مؤمنین است و در تشبیه سخنش بر صواب بوده و در لؤلؤ البحرین مسطور است که ملا صدرا را پسری بود میرزا ابراهیم فاضل عالم متکلم جلیل نبیل و جامع اکثر علوم بود خصوصاً در عقلیات و ریاضیات ید طولی داشت و بعضی از علمای ما بمدح و ثنای او گفته اند که او در حقیقت مصداق یخرج الحی من المیت بود پیش جمعی از علما قرائت علوم نموده از جمله ایشان پدر او است و باوجود

اینمعنی مسلک پدر خود نداشت بلکه بخلاف طریقه پدر در باب تصوف و حکمت بود شیخ عبد النبی
قزوینی در تکمله امل الآمل ذکرش آورده و بعد مدح و ثنای بلیغ در حق وی گفته که میرزا ابراهیم
آیت الهی در تحقیق و حجت خدا بر اصحاب تدقیق از اعاظم علما و فضلا بود بسا مسائل عویصه مشکله
و دقائق خفیه از فکر خود حل نموده اگر گوییم که بر پدر خود فائق بود تکلف نیست و اگر گوییم که از جمیع افاضل
و امثال خود بهتر بود مبالغه نباشد و همچنین در مدح وی فقرات بسیار آورده و گفته که از تصانیف او ست
حاشیه بر حاشیه خفری و رساله انیقه و عجاله و قیفه و تفسیر آیة الکرسی که آنرا بنام سلطان عصر خود
نوشته و او بخلاف پدر خود مسلک داشته زیرا که والد او با سلاطین و ملوک ربط و ارتباطی روا نداشت
و میرزا بخلاف پدر خود با ملوک حسن سلوک می ورزید و تفسیر آیة الکرسی بر آن گواهی میدهد و الله
یعلم بواطن خلقه و از تصانیف او ست حاشیه بر شرح لمعه تا کتاب الزکوة و حاشیه بر رساله
اثبات واجب محقق دوانی و حاشیه بر الهیات شفا و تفسیر عروة الوثقی وفات او در عهد
دولت شاه عباس ثانی صفوی در شیراز بسال یکهزار و هفتاد هجری واقع شد سید الحکما

میرزا رفیع الدین محمد بن الامیر حیدر الحسینی الطباطبای النایینی معروف به
میرزا رفیعا منسوب است بسوی ناین بر وزن صاحب بنون قبل از الف و کسر یای
دو نقطه پائین قبل از نون اخیر که نام قریه یا شهری قریب اصفهان است کما یظهر عن الاتحاف
و القاموس از اکابر متکلمین و افاضل متبحرین و اعاظم حکمای متمهرین و از مشائخ علامه آخوند
ملا محمد باقر مجلسی بود کما فی کتب الرجال در اجازه شیخ یوسف بحرانی بتقریب ذکر جمعی از فضلای
کرام که مولانا محمد باقر مجلسی از ایشان روایت داشت مذکور است که از انجمله عالم علامه میرزا
رفیع الدین نایینی است که از شیخ بهاء الدین عاملی و ملا عبد الله شوشتری روایت داشت و
در سلافة العصر مذکور است که میرزا رفیع الدین مشهور بمیرزا رفیعا افضل اهل عصر خود در سنه
یکهزار و هشتاد و یک هجری وفات یافت از تصانیف شریفه او ست تعلیقات جلیله بر کتاب
کافی و غیره است صاحب تذکره آورده که کتابی فارسی در مسائل فقه طهارت و صلوة مشتمل بر

فتاوای میرزا رفیع الدین مذکور بنظر حقیر رسید که یکی از تلامذه اش محمد مهدی بن سید محمد رضا
مشهدی جواب هر یکی از مسائل را ازو حاصل نموده دران جمع کرده است و از ان ظاهر میشود
که میرزا رفیع الدین از سادات طباطبائی بود و فاضل فقیه و افضل مجتهدین عصر خود بود و
جامع کتاب مذکور مدح و ثنای بسیار در حق او ذکر نموده چنانکه گفته است که چون در زمان غیبت امام
علیه السلام بر هر مکلف لازم است که در صورت تعذر اجتهاد خود در تحقیق احکام فقه بر فتاوای مجتهد
حی عادل عمل کند لهذا من بجهت تحصیل مسائل ضروریه عبادات و تحقیق اینمعنی که افضل علمای عصر
کیست که تقلید او توان نمود در مشهد مقدس رضویه و دار السلطنة اصفهان و دار الفضل شیراز
و مکه معظمه و مدینه مشرفه و سایر بلاد عربستان رفته بملازمت اکثر فضلای عصر رسیده متفحص می بودم
تا آنکه در اصفهان بخدمت عالی حضرت سیادت و نقابت منقبت افادت و افاضت مرتبت
قطب سپهر معرفت و حقیقت مرکز دایره شریعت و طریقت مشید اساس شریعت ممهد قوانین
حقیقت زبده اولاد مصطفوی خلاصه احفاد مرتضوی افضل الفضلا اعلم العلما میرزا رفیع الدین
محمد الحسنی الطباطبائی النائینی که بسیاری از فضلای عصر اذعان افضلیت و اعلمیت و جامعیت
او نموده اند مشرف شدم و التماس درس و استدعای مسائل ضروریه عبادات بطریق سؤال
عرض نمودم توجه فرموده جواب هر سؤال من عنایت نمود مؤلف گوید که از تصانیف لطیفه
شریفه میرزا رفیع مذکور رساله ایست در مباحث اصول دین بفارسی موسوم بشجره الهیه در آن
اکثر مباحث لطیف همچو تقسیم موجود و ابطال تسلسل و اثبات واجب تعالی شانه و ما یتعلق به
و تقسیم اسم و ذکر اسمای حسنی و همچنان دیگر مباحث که متعلق نبوت و امامت و معاد و حشر اجساد و
غیر ذلک بنهج خوب در آن مندرج ساخته و رساله مذکوره را بنام پادشاه اسلام پناه شاه صفی بهادر
خان تصنیف فرموده و بعد دیباچه رساله مذکوره میفرماید اما بعد چون عظیم ترین نعمتی که انسان
بآن اختصاص یافته معالم دینیه و معارف یقینیه است که نجات و فلاح نشأتین تحصیل آن
منوط است و خسران عظیم و عقاب الیم بفقدان و کتمانش مربوط بنده قلیل البضاعت کثیر المعاصی

محمد بن حیدر المدعو برفیع الدین الحسینی الطباطبائی بندی از مسائل متعلقه بمعرفة ملتدرا در سلک تحریر و بیان منتظم گردانیده بر نهجی ایراد نمود که هر یک از مبتدی و منتهی علی اختلاف المراتب از آن منتفع گردند و این رساله را الشجرة الالهیه موسوم گردانیده السیّد محمد المدعو بمیرزا ابن شرف الدین علی الجزائری در شذور العقیان مسطور است که وی عالم و محدث و از تلامذهٔ سید نور الدین عاملی است و از در روایت حدیث داشته و مولانا آخوند محمد باقر مجلسی علیه الرحمه از سید محمد موصوف روایت حدیث دارد الشیخ محمد بن علی بن هبة الله العاملی الطبرانی فاضل کامل و فقیه صالح بود شیخ حر عاملی او را از معاصرین خود شمرده کما فی الامل الشیخ محمد بن محمد بن الحسین الحرّ العاملی المشغری از تلامذهٔ شیخ بهاء الدین عاملیست در امل الآمل آورده که شیخ محمد مذکور عم والد مؤلف این کتاب است عالم و فاضل و محقق و مدقق و ماهر در علوم عربیت و دیگر فنون آن و شاعر و منشی و ادیب و یگانهٔ عصر خود بود و در علم و حفظ و حسن کلام و جودت شعر بی نظیر بود قرأت علوم پیش والد ماجد خود و پیش شیخ بهاء الدین عاملی و شیخ حسن و سید محمد صاحب مدارک و غیر الیشان فرموده و سید محمد مذکور در وصف او قصیده فرموده و شیخ حسن مذکور در وفات او مرثیه گفته از تصانیف اوست نظم تلخیص مفتاح سکاکی و رساله در اصول فقه و رساله در علم عروض و فاتش در سنه ثمان و تسعین و الف واقع شد الشیخ علی بن احمد بن موسی العاملی النباطی صاحب امل الآمل او را به فاضل جلیل القدر و عالم و صالح و عابد ستوده و گفته که او از ساکنین نجف اشرف و از جملهٔ تلامذهٔ شیخ محمد بن شیخ حسن عاملی و سید محمد بن ابو الحسن عاملی بود از تصانیف اوست شرح اثنا عشریهٔ صلوتیه شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه السید علی بن خلف بن مطلب بن حیدر الموسوی المشعشعی الحویزی از سلاطین بلده حویزه بود در کتاب مجالس المومنین مسطور است که حویزه صاحب معجم گفته تصغیر حوزه است و آن نام موضع میان واسط و بصره و خوزستان واقع است صاحب امل الآمل آورده که سید جلیل علی

بن خلف که حاکم حویزه بود از فضلای عصر و علمای جلیل القدر و شاعر و ادیب و معاصر است صاحب تالیفات و تصنیفات لائقه است در اصول و امامت و دیگر مباحث و علوم از انجمله کتاب نور المبین در فن حدیث در چهار مجلد است و تفسیر القران در چهار مجلد و خیر المقال در شرح قصیده خودش در چهار مجلد در آداب و نبوت و امامت و نکت البیان در یک مجلد و دیوان اشعار جیده یک مجلد است و سید علیخان مدنی در مدح او مبالغه بسیار فرموده و گفته

السید علی بن خلف بن مطلب بن حیدر المشعشعی ملک الحویزة فی هذا العصر اخبرنی بعض الوافدین علینا من تلک الدیار قال کانت بینه و بین السید حسین الشهیر بخلیفه سلطان رابطة محبة

فلما بلغه انه ولی الوزارة لسلطان العجم انشد

بشرت بالخیر یا بشری	وجئت بالوفق من ضمیری
لو طار احد بالسرور	لطرت من شدة السرور

الشیخ حسین بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری شیخ حر عاملی علیه الرحمه در امل آمل آورده که شیخ حسین مذکور عم مؤلف این کتاب فاضل و عالم و فصیح اللسان و شاعر و صالح بود بسوی اصفهان سفر نموده در خدمت شیخ بهاء الدین عاملی رسیده جناب شیخ اورا در خانه خود جا داده بتدریس و تعلیم وے پرداخت تا وقتیکه جناب شیخ در قید حیات بود بخدمتش برای استفاده مشغول بود بعد چندے از وفات جناب شیخ حسین او هم انتقال نمود روایت حدیث از جناب شیخ داشته و من بواسطه پدر خود ازوی روایت حدیث دارم و شهید ثانی علیه الرحمه جد مادری او بود باین سبب که شیخ حسین مزبور فرزند دختر شیخ حسن بن شهید ثانی بوده و همچنین برادرش شیخ محمد حر عاملی انتهے

السید ابو المعالی بن القاضی نور الله بن شریف المرعشی الشوشتری خلف ارشد جناب شهید ثالث قاضی نور الله شوشتری بود صاحب امل آل آنجناب را به فاضل عالم و حکیم و متکلم ماهر ستوده و گفته که ابو المعالی موصوف صاحب تصانیف و تو الیف است

و دیده ام بسن خط او را که تاریخ کتابتش سنه ست وعشرین بعد الالف بود انتهی کلامه از بعض اعلام مسموع گردیده که از تصانیف سید ابو المعالی مذکور رساله ایست در احوال شهادت پدر خود قاضی نور الله نور الله مرقده مولانا عبد الله بن شاه منصور القزوینی مولداً و الطوسی مسکناً فقیه و محدث بود از تصانیف اوست شرح الفیه ابن مالک فارسی و رساله در اثبات امامت امیر المؤمنین علیه السلام فارسی موسوم به غدیریه و از معاصرین شیخ حر عاملی است کما فی الامل الشیخ عبد الله بن عباس الریاحی فاضل صالح و معاصر شیخ حر عاملی است کما فی الامل الشیخ عبد الله بن عبد الواحد العاملی فاضل صالح و از جمله معاصرین شیخ حر عاملی است تا مدت دراز مجاور نجف اشرف بود۔ الشیخ عبد الله بن محمد القبعانی العاملی شیخ حر عاملی او را به عالم و فاضل و عابد و زاہد و صالح و محقق ستوده و گفته که شیخ عبد الله ہمسبق من بود وقت درس سن پیش جماعتی از مشائخ ما که از جمله ایشان عم معظم شیخ محمد حر بود وی الحال در بلده صفهان سکونت دارد مولانا عبد الله بن محمد التونی البشروی از ساکنین مشهد مقدس روضه رضویه علیه آلاف التحیه بود صاحب امل آمل آورده که مولانا عبد الله مذکور عالم و فاضل و ماہر و فقیه صالح و زاہد و عابد و معاصرین است از تصانیف اوست کتاب شرح ارشاد علامه حلی علیه الرحمه و رساله در اصول و رساله در جمعه و غیر ذلک من الرسائل و الکتب الشیخ حسین بن شهاب الدین خاندار بن حسین العاملی الکرکی عالم و فاضل و ماہر ادیب و شاعر و منشی از جمله معاصرین شیخ حر عاملیست کذا فی الامل از جمله مصنفات اوست شرح کبیر بر نہج البلاغة و عقود الدرر فی حل ابیات المطول و المختصر و کتاب کبیر در علم طب و کتاب مختصر الشفا در طب و حاشیه تفسیر بیضاوی و دیگر رسائل در طب وغیره و کتاب ہدایة الابرار در اصول دین و مختصر کتاب الاغانی ابو الفرج اصبہانی و کتاب الاسعاف و رساله رائقة العمل و دیوان اشعار عربی وغیر اینها از کتب وی شعر خوب و جید دارد

خصوصاً اشعار وے که در مدح اهل بیت علیهم السلام واقع گردیده در بلده اصفهان مدتی اقامت
داشته از انجا بحیدرآباد سفر نمود سالی چند در انجا بوده که برحمت حق پیوست وی بغایت فصیح
اللسان وحاضر جواب ومتکلم وحکیم تیز فکر وکثیر الحفظ وعظیم الاستحضار بود صاحب سلافة العصر
اسم ونسب او را باین عنوان آورده شیخ حسین بن خاندار شهاب الدین بن حسین بن محمد بن
حسین بن خاندار الشامی العاملی الکرکے وفاتش در روز دوشنبه نوزدهم شهر صفر سنه ست
وسبعین والف اتفاق افتاد عمر شریفش تقریباً به شصت وچهار سال رسیده بود مولف
کتاب شذور العقیان آورده که شیخ حسین مزبور اجازه روایت از شیخ بهاء الدین عاملی
علیه الرحمه داشته چنانچه نقل اجازه اش در آنکتاب مسطور است الشیخ حسین بن
عبد اللطیف بن ابی جامع العاملی از معاصرین شیخ حر عاملی است چنانچه در
امل آمل او را بفاضل عالم وفقیه ستوده روایت حدیث را بواسطه پدر خود از شیخ بهاء الدین
عاملی ره داشته از تصانیف اوست شرح قواعد الاحکام وکتابے در فقه وکتابی در طب
ودیوان اشعار دارد طیفور بن سلطان محمد البسطامی صاحب شذور
العقیان آورده که طیفور بن سلطان محمد مذکور عالم وفاضل ومحدث وعارف بود واز
تالیفات او مجموعه ایست در اخبار واحادیث وحکایات مفیده که آنرا از کتب معتمده مثل
علل وخصال وعیون اخبار الرضا علیه السلام جمع نموده تاریخ فراغ وی از جمع آن کتاب
روز چهارشنبه بستم شهر رمضان المبارک سنه احدی وستین بعد الالف بود السید
حیدر بن علی بن نجم الدین الموسوی العاملی السکیکی والد ماجد او از
تلامذه شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه بود واو از پدر خود اجازه روایت یافته چنانچه در
امل آمل آورده که سید حیدر مذکور فاضل وعالم وفقیه وصدوق وشاعر وادیب وزکی
ومعاصر بود واز پدر خود اجازه روایت یافته وپدرش از شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه
روایت حدیث داشت شیخ حر عاملی آورده که من در حجهٔ ثانیه در مکه معظمه بودم در انجا باوے

ملاقات نمودم آنوقت سنہ یکہزار و بست و شش از ہجرت شدہ بود پس بعد ازین بمدت یک سال یا دو سال سید حیدر مذکور وفات یافت السید محمد بن علی الحسینی العاملی عالم عامل و فقیہ صالح واز معاصرین شیخ حر عاملی بودہ در بلدۂ کشمیر اقامت داشت چنانچہ در امل آمل آوردہ کہ سید محمد بن علی حسینی عاملی ساکن کشمیر عالم و فاضل و فقیہ و نحوی و شاعر و صالح واز معاصرین من است الشیخ محمد بن علی الشخوری العاملی صاحب امل آمل او را بہ فاضل و عالم و صالح و عابد ستودہ و گفتہ کہ وے در حیدرآباد دکن بود از تصانیف اوست کتاب تحفۃ الطالب فی مناقب علی بن ابی طالبؑ و نزد من از کتاب مذکور نسخہ ایست از خط مصنفش تاریخ فراغ وے از تصنیف الکتاب در سنہ یکہزار و دوازدہ ہجری بود و اللہ یعلم الشیخ جعفر بن صالح البحرانی از معاصرین شیخ حر عاملی است چنانچہ در امل آمل مسطور است شیخ جعفر فاضل و صالح و ورع و فقیہ و محدث واز معاصرین است الشیخ محمد بن حماد الجزائری در امل آمل او را بہ عالم و فاضل ستودہ واز جملہ معاصرین خود شمردہ السید جمال الدین بن عبد القادر الحسینی البحرانی فاضل صالح و شاعر و ادیب ماہر بود واز جملہ معاصرین شیخ حر عاملی علیہ الرحمہ بودہ و شعار او را در امل آمل آوردہ السید زین العابدین بن نور الدین علی بن الحسین بن ابی الحسن الموسوی العاملی الجبعی در امل آمل مسطور است کہ سید زین العابدین عالم و فاضل و عابد عظیم الشان جلیل القدر حسن الشعر و کریم الاخلاق واز جملہ معاصرین است قرارت علوم پیش والد ماجد خود نمودہ و ہم پیش مشائخ من و دیگران مستفید گردیدہ روز وفاتش برادرم شیخ زین العابدین بن الحسن الحر قصیدۂ طویلہ در مرثیہ وے گفتہ از جملہ قصیدہ این بیت در تاریخ وفات او گفتہ شعر

وقلنا تاریخہ سیدًا	قد البس اللہ دہر ثیاب الحداد	
	۱۰۷۳	

السید جمال الدین بن السید نور الدین الحسینی الموسوی العاملی

فرزند ارجمند مولانا سید نور الدین صاحب شواہد کیہ است صاحب امل آمل کہ ہمدرس او بود
او را بہ عالم فاضل و محقق مدقق و شاعر ستودہ و گفتہ کہ سید جمال مذکور بخدمت جمعی از اساتذہ
شریک درس من بودہ تا آنکہ بسوی مکہ معظمہ سفر کرد و مجاورت آن بقعہ اختیار فرمود بعد چندے
بسوی مشہد مقدس رضوی علی راقدہا آلاف التحیۃ و الثنا رفتہ اقامت ورزید و از انجا بسوے
حیدر آباد رفتہ اقامت ورزید الکنون در انجا مرجع اکابر و اصاغر از علما و فضلا ست السید
حیدر بن السید نور الدین الحسینی الموسوی العاملی از فضلائے صالحین و فقہای کاملین
و برادر نامدار مولانا جمال الدین سابق الذکر است صاحب امل آمل عالم فاضل و فقیہ صالح
و جلیل القدر در حق او فرمودہ و گفتہ کہ سید حیدر موصوف برادر جمال الدین بن سید
نور الدین عاملی الکنون در اصفہان اقامت دارد الشیخ احمد بن الحسین بن محمد بن احمد
بن سلیمان العاملی النباطی از فضلائے متبحرین و علمای ماہرین از ارشد تلامذہ مولانا
السید نور الدین عاملی است در امل آمل مسطور ست کہ شیخ احمد مذکور عالم و فاضل ادیب و
صالح و عابد ورع بود در ایامیکہ پیش استاد شیخ خود شیخ زین الدین محمد بن الحسن بن الشہید
الثانی درس می گرفتم وی ہمدرس من شریک میبود و ہمچنین وقت قرارت من پیش شیخ حسین
بن ظہیری عاملی و پیش عم من شیخ محمد بن علی حر عاملی و غیر الشان از مشائخ و اساتذہ
شریک ہمدرس من بودہ و شیخ احمد در مکہ معظمہ از سید نور الدین عاملی ہم تحصیل علوم
فرمودہ در ۱۰۸۹ھ سنہ یکہزار و ہشتاد و نہ در قریہ نباطیہ برحمت ایزدی پیوست رحمہ اللہ تعالے
السید رضی بن حسین بن محیی الدین العاملی الشامی المکی صاحب امل آمل آوردہ
کہ سید رضی مذکور فاضل و شاعر و ادیب معاصر من ست تا حال در شہر جیلان اقامت دارد
الشیخ احمد بن علی السیلی العاملی صاحب امل آمل از معاصرین خود شمردہ
و بہ فاضل و واعظ و عابد و حافظ و فقیہ و محدث ستودہ و گفتہ کہ در مرثیۂ شیخ احمد موصوف
وقت وفاتش این قصیدہ گفتہ ام مرثیہ

لقد جائنی خبر ساءنی	واحرق قلبی بنار الحزن
مصاب اخ عالم عامل	فتی فاضل کامل ذی لسن
فما ذاق قلبی طعم السرور	ولا ذاق جفنی طعم الوسن
فصار بغیضاً لدی الحبیب	وصار قبیحاً لدی الحسن
رماه ردی هدّ رکن الهدی	واوهن منی المنا والمنن
فاه واه من فقد من	فقدنا فمن ذا فقدنا ومن
لقد کان عونی علی مطلبی	وسن یعین بالامر قلبی یعین
وذاک هدایة اهل الضلال	الی سنن هو خیر السنن
فاین فصاحة ذاک اللسان	بشرح الفروض وشرح السنن
انا خ الحمام فناح الحمام	یبید فنون الاسی فی فنن
ویبکی فیبرع تلاث الربوع	ویبن موتیه کاذ تلک الدمن

الشیخ حسین بن علی بن محمد بن الحسن بن زین الدین الشهید الثانی العاملی الجبعی فرزند ارجمند شیخ علی مصنف کتاب درمنثور است در امل الآمل آورده که شیخ حسین مذکور فاضل وصالح ومحقق بود قراءت علوم پیش والد خود نموده وفاتش در اصفهان واقع شد ودر مشهد مقدس دفن شده والد ماجد او شیخ علی در کتاب درمنثور احوال مصیبت شیخ حسین مزبور ذکر کرده وگفته که صاحب علم وتقوی ومروت بود ودر سن بست ودو سالگی تاریخ بست ویکم شهر ذی حجه سنه یکهزار وهفتاد وهشت هجری درگذشت ولادت او آخر روز سه شنبه سیزدهم ذی حجه سنه ست وخمسین بعد الالف ابو فخر الدین حیدر بن محمود الحسینی اللنگری از تلامذه ملا محمد امین استرابادیست در سنه احدی وثلاثین بعد الالف کتاب فوائد مدنیه پیش وی خوانده کذا فی الشذور الامیر زین العابدین بن الامیر نور الدین مراد بن علی الحسینی از تلامذه ملا محمد امین استرآبادی

صاحب فوائد مدنیه است مولانا شیخ عبد الرزاق مازندرانی بیش امیر موصوف تحصیل علوم
فرموده واز امیر مذکور اجازه یافته کذا فی السلافه و الشیخ عبد علی بن ناصر بن رحمة الحویزی
جامع کمالات و صاحب تصنیفات عالیه است و در امل الآمل مسطور است که عبد علی مذکور
فاضل عارف بعربیت و علم عروض و غیرها بود و شاعر ادیب و منشی بلیغ صاحب دیوان شعار
چیده است جماعتی از اکابر عصر خود را مدح فرموده و بسیاری را هجو نموده از تصانیف
اوست کتاب قطر الغمام فی شرح کلام الملوک ملوک الکلام در فن ادب و حاشیه بر تفسیر بیضاوی
و شرح شواهد مطول موسوم به معول و کتاب در نحو و کتاب در حکمت و کتاب در عروض و رساله
در رمل و کتاب در موسیقی و دیوان شعر فارسی و دیوان شعر عربی موسوم به مجلی الافاضل
و دیوان شعر ترکی تحصیل علوم بخدمت شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه و شیخ عبد اللطیف
بن علی بن ابی جامع عاملی نموده و سید علیخان مدنی در سلافة العصر مدح و ثنای بسیار
او را ستوده و قدری از اشعار آبدار او نقل فرموده من شاء فلیرجع الیه الشیخ عبد علی
بن جمعة العروسی الحویزی ساکن شیراز از اکابر علمای عاملین و اعاظم فقهاء و مفسرین
و افاخم ثقات و محدثین و از معاصرین شیخ حر عاملی علیه الرحمه بود چنانچه در امل الآمل ذکر
شریفش بدین نمط مسطور است شیخ جلیل عبد علی بن جمعة العروسی الحویزی ساکن شیراز
عالم فاضل و فقیه و محدث ثقه و پرهیزگار و شاعر و ادیب است و جامع علوم و فنون
از جمله معاصرین من است از تصانیف شریفه او است کتاب نور الثقلین در تفسیر
قرآن مجید در چهار مجلد و ایضاً شیخ حر عاملی ره در وصف تفسیر مذکور میفرماید و قد احسن
فیه واجاد حیث نقل فیه احادیث النبی والائمة علیهم السلام فی تفسیر الآیات من اکثر اهل الحدیث
ولم ینقل عن غیرهم وقد رأیته بخط و استکتبته منه وله شرح لامیة العجم وغیر ذلک من التصانیف
ابو المحاسن امیر فضل الله بن محب الله دستغیب از تلامذه میرزا محمد
استرآبادی صاحب الرجال و علامه سید ماجد بن هاشم بحرانی است مؤلف شذور العقیان

آورده سید اجل امیر فضل الله ابو المحاسن بن محب الله دست غیب فاضل و عالم و عابد
زاهد و ورع و صالح جلیل القدر عظیم الشان بود شاگرد میرزا محمد استرابادی و سید ماجد بحرانی است
و سید ماجد مذکور در اواخر شوال یا در اوائل ماه ذی قعده سنه ثلث و عشرین بعد الالف
برای او بر ظهر نسخه تهذیب الاحکام اجازه روایت نوشته و در اجازه مذکوره مسطور است
ولما تشرفت بلقاء السید السند الفاضل الامجد الجامع بین حسب الفضل و کرم المحتد الموقف
نفسه علی اماء اعلاق الکمال و القاصر همته علی اکتساب العلوم و الاعمال عن الشرعیة والدینیة
ابی المحاسن فضل الله بن السید الحسیب النسیب الآخذ من کرم الاصول و الفروع باوفر
نصیب السید محب الله دست غیب استجازنی فاجبته الی ذلک وان لم اکن اهلا لسلوک
هذه المسالک فاقول انی قد اجزته رفع الله علوه و ضاعف سموه الی آخر الاجازه۔
السید قاسم بن محمد الطباطبائی الحسنی الحسینی الزواری القبائی مولداً
مؤلف جامع الرواة او را باین الفاظ ستوده جلیل القدر عظیم الشان رفیع المنزلة
فاضل کامل بارع فی العلوم العقلیة و النقلیة وله خصائل حسنة و آورده که او از وطن خود
بسوی اصفهان سفر کرد در آنجا از شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه سماعت حدیث نموده
از تصانیف شریفه اوست تعلیقات بر کتب اربعه مشهوره و جمله کتب فقهیه و کلامیه و نحویه
دیگر از تصانیف او رسائل کثیره اند از آنجمله رساله در مبحث بداء و رساله در [illegible] عبارت العلامة
الطباطبائی فی حواشیه علی امل الآمل و مؤلف شذور العقیان آورده که سید قاسم مذکور
از آخوند ملا محمد تقی مجلسی روایت دارد و مولانا ابو القاسم جرفادقانی از سید قاسم مذکور
روایت داشته الشیخ حسین بن الحسن العاملی المشغری از تلامذه شیخ بهاء الدین
عاملیست شیخ حر عاملی در امل الآمل آورده که شیخ حسین مزبور فاضل و صالح جلیل القدر
و شاعر و ادیب بود قرائت علوم و استفاده فنون از حضرت شیخ بهاء الدین عاملی فرموده
و ایضاً پیش شیخ محمد بن الحسن بن الشهید الثانی استفاده فرموده اولاً بجانب هند سفر کرد

بعد از ان بسوی اصفهان آمد و از انجا بسوی خراسان و هم در انجا رحل اقامت انداخت
تا اینکه انتقال نمود و شیخ حر عاملی آورده که عموی من شیخ محمد بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری
مبالغه بسیار در وصف فضل و علم و فصاحت و بزرگیش می فرموده و از جمله کتب او انچه دیده ام
کتاب النکاح از تذکرة الفقها است و بر آن نسخه بخط شیخ بهای علیه الرحمه اجازه برای شیخ حسین
مزبور نوشته دیده ام و شیخ حر عاملی آورده که من بواسطه عم خود شیخ محمد مذکور از شیخ حسین
عاملی مشغری روایت دارم انتهی ترجمه کلامه السید حسین بن الحسین بن یونس بن محمد
بن ظهیر الدین علی بن زین الدین بن الحسام الظهیری العاملی العیناثی
استاد شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل آمل آورده که سید حسین مذکور فاضل و عالم و ثقه و صالح
و زاهد و عابد و ورع و فقیه و ماهر و شاعر بود اکثر فضلا معاصرین بخدمتش مستفید شدند بلکه جماعتی
از مشائخ سابقین از افاداتش بهره مند شده اند و اکثر تلامذه اش ببرکت انفاس او محسوب
در زمرهٔ علما و فضلا گردیده شیخ حر عاملی آورده که اکثر کتب عربیه و فقهیه و دیگر فنون را پیش
استاد خود سید حسین موصوف خونده ام و از جمله انچه که خونده ام کتاب مختلف علامه حلی است
از تالیفات او کتب و رسائل متعدده اند از انجمله کتابی در حدیث و کتابی در عبادات و دعاها
و او اول کسی است که اجازه بمن داد و در قریهٔ جبع سکونت داشت و هم در انجا وفات
یافت ملا حسن علی بن ملا عبد الله شوشتری فرزند ارجمند ملا عبد الله شوشتری و از مشایخ

ملا حسن علی شوشتری

اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود روایت حدیث از والد ماجد خود و از شیخ بهاء الدین
عاملی داشته چنانچه صاحب امل آمل بعد وصف و مدح او نقل فرموده و مرزا محمد طاهر
نصر آبادی در تذکرة الشعرا آورده که ملا حسن علی یگانه گوهر بحرین علوم عقلی و نقلی ملا عبد الله
شوشتری که مثل خورشید محتاج بتوصیف و تعریف نیست نیر سپهر فضیلت و بدر فلک
فطانت و جامع علوم و حاوی فروع و اصول بود بجودت طبع و حدت ذهن امتیاز تمام از
اقران و امثال خود داشت و نیز در آن تذکره این مصراع مشتمل بر تاریخ وفات ملا حسن علی مذکور

بیت

فلکرده ع افسوس از مقتدای اہل ایران بدین تقدیر وفاتش در ۱۰۶۱ کہزار وشصت ویکصد
ہجری بوده باشد وصاحب سلافۃ العصر سال وفاتش را در سنہ تسع وستین والف گفتہ
مؤلف شذور العقیان آورده کہ ملا عبد اللہ تستری در سنہ عشرین بعد الالف برای
فرزند ارجمند خود ملا حسن علی تستری اجازه نوشتہ ودر آن سفر باید بعد الحمد والصلوٰۃ
فقد اجزت لولدی وفلذۃ کبدی المترقی من حضیض التقلید الی اوج الیقین السالک
مسالک التقی الصاعد مصاعد الاجتہاد والناسک مناسک السداد ابو الحسن الشہیر
بحسن علی احسن اللہ الیہ فی الدارین واعلی مقامہ فی النشأتین بعد ان قرء علی فی
فنون العلم کتبا کثیرًا وصحفا غزیرۃ سیما فنون علوم الدین من الاصول والفروع و
الحدیث وبلغ مع صغر سنہ اعلی المراتب وفاز فی اوائل عمره باسنی المطالب مد اللہ تعالی
فی عمره ووقاه جمیع الشرور وجعلنی فداه من کل محذور ان یروی عنی ما صح لی روایتہ
من فنون العمل سیما العلوم الدینیۃ وما یتعلق بہا من اصول وفروع ومعقول وشروع
الی آخر الاجازۃ واز سلطان الحکما وبرہان العلما معز الدولہ قاضی معز الدین محمد معاصر
علامہ مجلسی علیہ الرحمہ اجازه روایت یافتہ تاریخ کتابتش در ماه ذی حجہ سنہ خمس وثلاثین
بعد الالف بود ودر سنہ ثلاثین بعد الالف از شیخ بہاء الدین عاملی علیہ الرحمہ اجازه یافتہ
ونقل بعض عبائر آنہا در شذور مسطور است الفاضل الجلیل ملا خلیل بن غازی
القزوینی از شارحین کتاب کافی کلینی ومشاہیر فضلا وشاگرد شیخ بہاء الدین علیہ الرحمہ
بود شیخ حر عاملی او را بہ فاضل وعالم وعلامہ وحکیم ومتکلم ومحقق ومدقق ومحدث وفقیہ ستوده
از جملہ تصانیف اوست شرح کافی کلینی در فارسی وشرح دیگر عربی وشرح عدۃ الاصول و
رسالہ در جمعہ وحاشیہ بر تفسیر مجمع البیان ورسالہ نجفیہ ورسالہ قمیہ وغیر ذلک ونیز آورده
کہ من او را در حجہ اولی در مکہ معظمہ دیده ام مجاورت آن بقعہ شریفہ اختیار نموده بود
وی در آن ایام بتالیف حاشیہ تفسیر مجمع البیان مشغول بود وسید علیخان مدنی در

ملا خلیل قزوینی

سلافة العصر که ابتدای تالیفش سنه یکهزار و هشتاد و یک هجریست آورده که ملا خلیل مذکور
از فضلای اهل این عصر و علمای موجودین این زمان است از تصانیف او دو شرح
بر کتاب کافی کلینی است یکی فارسی و دیگری عربی و شرح عدة الاصول در اصول فقه و
کتابهای دیگر است و هر دو شرح عربی و فارسی بنظر مؤلف رسیده و شرح عربی که موسوم
بشافی ست در سال یکهزار و شصت و چهار هجری بشغل آن پرداخته و چون در سال مذکور
شاه عباس ثانی صفوی وارد قزوین شد فرمایش شرح دیگر بزبان فارسی باو نمود
پس او شرح فارسی هم مسمی بصافی در همان سال شروع فرموده و آنرا در عرض مدت
بیست سال در مجلدات سی و چهارگانه باتمام رسانید و تاریخ اتمام مجلد اول از شرح
فارسی ماه محرم سنه یکهزار و شصت و شش هجریست و تاریخ تمام جلد آخر از شرح کتاب
مذکور که شرح کتاب الروضه از کافی است سنه یکهزار و هشتاد و چهار هجری است
میرزا طاهر وحید در روزنامچه خود بتقریب ورود شاه عباس ثانی صفوی در قزوین نوشته
چون خاطر همایون و ضمیر منیر خیریت مقرون پیوسته متوجه برواج و رونق دین مبین ملت
متین میباشد و فضلای عظام را که وارثان علوم انبیا و حامیان ملت بیضا اند همواره
بتبجیل و تعظیم و اکرام میفرمایند بعد از ورود دار السلطنه قزوین جامع علوم معقول و منقول
کاشف رموزات فروع و اصول مولانا خلیل قزوینی را که از اجلهٔ علمای عصر و فحول دانشمندان
دهر است با سایر فضلا و طلبه بمجلس اقدس بزم مقدس طلب داشته آن گروه نزاهت
پژوه را انظار فرمودند و در همان مجلس مولانا خلیل الله را بخطاب مستطاب سرافراز ساخته
فرمودند که کتاب کلینی را که دین قویم را اساس و بنیان و بیت المعمور دین مصطفوی را ارکان
است بزبان فارسی شرح نمایند که عموم سکان این دیار را که اغلب گفتگوهای ایشان بلغت فارسی
است انتفاع حاصل باشد و نیز رقم اشرف باسم مولانا محمد تقی مجلسی شرف صدور یافت
که کتاب من لا یحضره الفقیه را بدستور شرح نماید و چون فضیلت نماز جماعت بر پیشگاه ضمیر منیر

پرتو وضوح افگنده بود در رقم اشرف الطلب عالم ربانی و مؤید بتائیدات آسمانی سالک طریق
انیق عرفان و بلد شوارع ایقان مولانا محمد محسن کاشانی نفاذ یافت مؤلف قصص العلماء
آورده که ملا خلیل قزوینی در دو مسئله بر خطا رفته یکی آنکه ترجیح بلا مرجح جائز است مانند
رغیفی جائع که بدون ترجیح یکی را بر میدارد و مانند قدحی عطشان و مانند اینکه در مکانیکه
مسطح باشد و آبی بر آن ریزند باید آن آب هیچ سمت روان نشود و حال اینکه میشود
و متکلمین این موارد نقض را متعرض شدند و جواب و مثال اول باین نحو است
که اراده در امثال این مقامات مرجح است و اگر ترجیح بلا مرجح جائز باشد انسداد
ابواب اثبات صانع لازم آید چه ممکن مساوی الطرفین است یعنی وجود و عدمش
بالنسبه بذاتش مساوی است پس اگر ترجیح بلا مرجح جائز باشد لازم آید که بتواند وجود
ممکن بی صانع متحقق شود پس اثبات واجب الوجود نتوان نمود مسئله دوم ملا خلیل بر آن رفته اینکه شکل
اول نتیجه نمیدهد زیرا که مستلزم دور است از اینکه نتیجه موقوف بر کبری است و کبری نیز موقوف بر
نتیجه و دور باطل است پس شکل اول باطل است پس استدلال بشکل اول در هر مقام
باطل است و این شبهه را شیخ ابو سعید ابو الخیر کرده و بشیخ ابو علی بن سینا فرستاده
نوشته که شما استدلالیان باید هر مطلبی را بیکی از اشکال اربعه تمام کنید و تمامیت ثلثه
موقوف بر تمامیت شکل اولست چه آن سه شکل باید بشکل اول تمام شوند و شکل اول
مستلزم دور است چه نتیجه موقوف است بر اندراج اصغر تحت اکبر بتقریریکه متقدم
و هر دلیلی تا بشکل اول در نیاید تمام نخواهد بود چنانکه شما را این گمان است و شکل
اول بدیهی الانتاج است چنانکه شما میگوئید با اینکه این مستلزم دور و دور باطل است
چون این شبهه بشیخ رئیس رسید در جواب نوشت که دور باجمال و تفصیل مندفع است
چه جهت دور مختلف است زیرا که کبری موقوف بر نتیجه اجمالا و نتیجه موقوف است بر کبری
اجمالا الحاصل چون ملا خلیل این دو مسئله را اختیار نمود اشتهار در امصار یافت

وچون بسمع علماء اصفهان رسید مانند آقا حسین خونساری و امثال او نهایت در مقام تخطیه و انکار بر آمدند و چون انکار و تشنیع ایشان بگوش ملا خلیل رسید روانه اصفهان شد که با ایشان درین باب مجادله نماید پس وارد مدرسه شد که آقا حسین در آنجا تدریس میکرد و آقا حسین اندرون خانه بود ملا میرزا محمد بن حسن شیروانی در مدرسه بود و در نزد آقا حسین درس میخواند و اتفاق افتاد که ملا خلیل بحجرهٔ ملا میرزا وارد شد و وے از کیفیت احوال او استفسار نمود در جواب گفت که من ملا خلیل قزوینی میباشم و شنیدم که آقا حسین درین دو مسئلهٔ معروفه بر من تشنیع و انکار نموده آمدم تا با او مناظره کنم ملا میرزا گفت که شما بگوئید که چرا در شکل اول صغری و کبری مستلزم نتیجه نیستند ملا خلیل گفت برای اینکه دور لازم می آید و دور باطلست پس شکل اول باطل خواهد بود ملا میرزا گفت که همین دلیل شما شکل اولست و مشتمل ست بر صغری و کبری و نتیجه و شما صغری و کبری را مستلزم نتیجه نمیدانید پس دلیل شما بنا بر مذهب شما فاسد است پس ملا خلیل صبر نکرد تا آقا حسین بیرون آید بلکه بلا فاصله برخواست و بر در از گوش خود سوار شد و بقزوین مراجعت کرد انتهی کلامه بالجمله بعض کلامهای ملا خلیل موصوف چون از جادهٔ قبول و اعتدال بیرون اند بجهت آن مورد ایراد و اعتراض گردیده چنانچه مولانا شمس الدین محمد شیرازی که از جمله معاصرین او است در بعض رسائل خود میفرماید قدیم زاد مکة زادها الله شرفا و تعظیما المولی الفاضل ملا خلیل القزوینی حاجا وزار سفی فی بیتی و ذکر لی انه کتبت حاشیة علی عدة الشیخ علیه الرحمة و الغفران و رسلها الیک اطلاع فیها فلما کنت فی جناح السفر الی الحجاز صانها الله عن الاعواز طالعتها فی الطریق فوجدت فیها اشیاء کثیرة نسبها الی اصحابنا الامامیة علیهم المغفرة و الرضوان و هم برآء منها و صرحوا بنفیها فی تصانیفهم لموافقتها الاصول الاشعریة کنسبة القبائح و المعاصی الی الله تع فلما قدم الی الحجاز ذکرت له ما علمت له من تصنیفه من مخالفة کلامه لکلام الاصحاب فاجاب بان الکلام

مخالف لاصول ابن بابویہ و جمیع اصحابکم الا الرواۃ و زعم ان علمائنا حتے الشیخ المفید
و السید المرتضے و الشیخ الطوسی و سلطان المحققین نصیر الملۃ و الدین قدس اللہ ارواحہم
اخذوا اصول دینہم من المعتزلۃ و سلکوا منزلۃ مسلکہم و لیس لہم دلیل من الکتاب و
السنۃ و سمی المعتزلۃ و اصحابنا القدریۃ و سمی الاشاعرۃ الجبریۃ و سمی الرواۃ الذین لم ینسبوا
معاصی العباد الی اللہ تع و نفسہ الشریفۃ اہل الامر بین الامرین و اخترع و ابتدع
فی کل مسئلۃ من المشیۃ و الارادۃ و القضاء و القدر و غیرہا معنی غیر ما قالہ اصحابنا
الامامیۃ الذین اخذوا معالم دینہم عن الائمۃ المعصومین و دونوہا فی التفاسیر و کتبہم
الکلامیۃ و نسب ما اخترعہ بالہ من غیر دلیل الی الائمۃ علیہم السلام فقلت لہ ما ظفرت الی
الآن بشیء من کلام اصحابنا مما نسب الیہم فہی الی کتاب ذکروا ما نسبت الیہم فقال
المراد باصحابنا رواۃ الاحادیث ثم قال لی و قد ذکرنا مفصلا فی حاشیۃ عدتنا
و استدللنا بالاحادیث الواردۃ عن الائمۃ فرسلہا الکتاب فطالع فیہا العین الانصاف
فطالعت فیہا کما ذکرہ من غیر ان یکون قصدی توجیہ کلامہ لکن الحق ابلج و الباطل
لجلج فوجدت فیہا اشیاء لیس لہا طائل تحتہا و وجدت قائلہا کالراقم علی الماء
فاستدل علی صحتہا بدلائل اوہن من بیت العنکبوت و حاصل کلامہ تخطیۃ علمائنا
تعبیرہم و توبیخہم بمتابعۃ المعتزلۃ فی اصول الدین انتہے کلامہ و نیز صاحب قصص العلماء
آوردہ کہ ملا خلیل قزوینی مقبرہ اش بالفعل در قزوین در مدرسہ ہم و در جنب مقبرہ اش
میباشد کہ منسوب باوست و آن مدرسہ بالفعل خرابست و معلوم نشد کہ او از کہ اجازہ
دارد لکن اخباری مسلک و صاحب فضل است و از جملہ تلامذہ او آقا رضی قزوینی است
کہ بسیار فاضل بود و جامع و صاحب تالیفات بود و نیز در قصص مسطور است کہ ملا خلیل را
پسرے بود فاضل معروف بملا سلیمان بن ملا خلیل و صاحب تالیف است وفات
ملا خلیل علی ما نقلہ صاحب شذور العقیان در سنہ تسع و ثمانین و الف اتفاق افتاد

مولانا محمد باقر بن غازی القزوینی فاضل جلیل و برادر ملا خلیل سابق الذکر است چنانچه در امل آمل مسطور است که ملا باقر برادر ملا خلیل فاضل عالم و متکلم جلیل القدر است از و است حاشیه بر حاشیه عدة الاصول برادرش ملا خلیل مولانا شمس الدین محمد الشیرازی در کتاب شذور العقیان فی تراجم الاعیان مسطور است که شمس الدین موصوف عالم و فاضل و بصیر باحکام و عارف بتفسیر قرآن و مذاهب بود و از معاصرین ملا خلیل قزوینی است شمس الدین مذکور در بعض رسائل خود میفرماید رزقنی الله تعالی بفضله وکرمه مجاورة بیته الحرام و وفقنی لمقابلة احادیث ائمة الهدی صلوات الله وسلامه علیهم علی الدوام ثم سالته عند قبر رسوله علیه السلام ان یرزقنی علماً نافعاً یخلصنی من امر النفس الامارة بالسوء وحبائل الشیطان وهدانی بمنه الی مطالعة تفاسیر القرآن وعرفت مذهب اصحابنا الذین اخذوا معالم دینهم من اصول اهل البیت علیهم السلام فی الایات التی اختلف فیها فی علم الکلام مؤلف را براحوال او اطلاعی دست نداد مولانا حسام الدین محمد صالح بن احمد المازندرانی از مشاهیر فضلاء و صنادید علما و شارح کافی کلینی و داماد اخوند ملا محمد تقی مجلسی بود گویند زوجه وی آمنه دختر ملا صالح فاضل و عالم محقق و صاحب تصانیف لائقه است روایت حدیث از اخوند موصوف وارد از تصانیف شریفه او چندین مجلد شرح اصول کافی بزبان عربی که بسیار متین و مبسوط مشهور است و شرح زبدة الاصول و شرح معالم الاصول و شرح کتاب من لا یحضره الفقیه و حاشیه بر شرح لمعه و غیر آنها ملا حیدر علی مجلسی علیه الرحمه در رساله نسب خود آورده که ملا محمد صالح مازندرانی را از صبیه ملا محمد تقی مجلسی چند پسر بودند اول فاضل علامه آقا محمد هادی دوم ملا نور الدین محمد سوم ملا محمد سعید متخلص باشرف چهارم فاضل عالم ملا حسن علی پنجم ملا عبد الباقی ششم ملا محمد حسین و هر یک از ایشان را اولاد نامدار بهم رسید الشیخ فخر الدین بن محمد علی بن طریح النجفی

ملا محمد باقر برادر ملا خلیل

ملا شمس الدین

ملا صالح مازندرانی

شیخ فخر الدین نجفی
مجمع البحرین

از مشاہیر علمای محدثین ولغویین وفضلاے بحرین بود کتاب مجمع البحرین که مشتمل بر علم لغت
از لغات قرآن وحدیث امامیه اثنا عشریه است بی نظیر وبیعدیل درنیاب ست شیخ
یوسف بحرانی گفته که شیخ فخر الدین بن طریح نجفی فاضل محدث ولغوی وعابد وزاہد وورع
بود واز جمله تصانیف او کتاب مجمع البحرین ومطلع النیرین درتفسیر لغات قرآن مجید و
احادیث امامیه است لکن احاطه تمام بذکر جمیع لغات احادیث درآن نکرده است ودیگر
کتاب منتخب درجمع مراثی وخطب وکتاب شرح مختصر نافع وکتاب تمییز المتشابه من اسماء
الرجال لکن خالی از اجمال نیست وکتاب الاربعین بالجمله شیخ مذکور از فاضل عالم شیخ محمد
بن جابر نجفی روایت دارد واو بواسطه شیخ محمود بن حسام الدین جزائری از شیخ بهاء الدین
عاملی علیه الرحمه روایت داشت وعلامه سید ہاشم بحرانی مؤلف غایة المرام از شیخ فخر الدین مذکور
روایت دارد وایضاً در رساله مزبوره آورده که شیخ فخر الدین مذکور از سید جلیل القدر میر شرف الدین که شاگرد
میرزا محمد استرآبادی بود روایت دارد وشیخ فخر الدین را پسرے بود صفی الدین که فاضل وعالم وصاحب
تالیف وتصانیف واز مشائخ اجازه است وی از پدر خود شیخ فخر الدین روایت دارد
مؤلف گوید که کتاب المراثی والخطب که در ذیل تصانیف شیخ عزابدر مذکور شد لغایت
اشتهار دارد وکتاب مذکور مشتمل بر مجالس تذکرهٔ مصائب حضرات اہل البیت
علیهم الصلوة والسلام وقصائد در مراثی حضرت امام حسین علیه السلام از منظومات
شعراے عرب است ومعروف ومشهور به بیاض فخری است لکن نسخهاے آن در ترتیب
وزیادت ونقصان وامثال آن بایکدیگر مطابقت ندارد صاحب تذکرة العلما آورده
که بر پشت بعض نسخ مجمع البحرین مکتوب یافته شد که وفاتش درسنه یکهزار وہشتاد
وہفت ہجری واقعشد وتاریخ آن درین آیه کریمه یافته اند ویطوف علیهم ولدان مخلدون
وتاریخ دیگر بخلفه بعدما صفی الدین است وایضاً آورده که تاریخ تصنیف کتاب
مجمع البحرین که در آخرش مکتوب است سنه یکهزار وہفتاد وشش ہجری است

الشیخ محمد بن سلیمان المقابی البحرانی منسوب است بسوی مقابا که قریه از بحرین
است وی از تلامذه شیخ علی بن سلیمان قدمی بحرانی بود که ذکر او گذشت و از و روایت دارد
و بعد از شیخ علی مذکور در علوم بدرجه عالی رسید تا آنکه مرجع بلاد و عباد گردید و بعد از وفات
شیخ صلاح الدین بن شیخ علی بن سلیمان منصب ریاست و قضا بتائید سلطان و
اکابر بلاد بشیخ محمد بن سلیمان مذکور مفوض گشت و شیخ را از اولاد ذکور سه پسر فاضل
و مجتهد بود ند کما یظهر من لؤلؤة البحرین الشیخ عبد النبی بن محمد بن سلیمان المقابی
البحرانی پسر بزرگ شیخ محمد سابق الذکر است و از دیگر فرزندانش افضل و اعلم و فقیه و مجتهد
و ورع و صالح بود اما ست جمعه و جماعت در قریه مقابا بعد از شیخ احمد بن شیخ محمد بن
یوسف بحرانی داشت و در اطلاع بر فروع فقه و احاطه بآن احدی ثانی او نبود شیخ یوسف
گوید من در صغر سن خود او را دیده ام و تحقیکه بملاقات جد و پدر من در بعض اعیاد آمده
بود الشیخ سلیمان بن محمد بن سلیمان المقابی البحرانی برادر شیخ عبد النبی سابق الذکر
و خلف اوسط شیخ محمد بن سلیمان است شیخ یوسف بحرانی در ذیل احوال شیخ محمد آورده
که پسر دوم او شیخ سلیمان نام داشت و او هم فاضل بود و در بحرین در طریق مکه وفات
یافت الشیخ زین الدین بن محمد سلیمان المقابی البحرانی در لؤلؤة البحرین مسطور است
که وی پسر سوم شیخ محمد بن سلیمان مقابی بحرانیست ظاهرا دے کوچک ترین پسران
او بود و سالها در حیات بود تا آنکه فرقه خوارج بر بلاد بحرین تسلط یافتند قبر او با قبر پدر
و برادر او در قبه ایست که در قریه مقابا واقعست الشیخ سلیمان بن صالح بن احمد
بن عصفور بن احمد بن عبد الحسین الدرازی البحرانی منسوب ست بسوی قریه
دراز که از قرای بحرین است و دراز بفتح دال و راء مهملتین و زاء معجمه در آخر شیخ یوسف
بحرانی آورده که شیخ سلیمان بن صالح مذکور عم جد من شیخ ابراهیم بن احمد بود و فاضل فقیه
و محدث بود و شاگرد شیخ علی بن سلیمان بحرانی است و در کنار برادر خود شیخ احمد که پدر جد من بود

پرورش یافت وی در اول شباب خود از برای پدر جدم که گذشته با محبت خود داشت خود [illegible]
مرضی باو رسیده برادرش شیخ احمد از راه شفقتی که بحال او داشت او را از غواصی منع کرده بجهت
درس نمود و شیخ محمد بن سلیمان مقابی را از برای تعلیم او مقرر فرمود شیخ محمد بن سلیمان مذکور اولا
پریشان حال بود بلکه حال هر دو ایشان چنین بود تا آنکه حق تعالی ایشان را [illegible]
فائقه موفق ساخته بسعادت دنیا و آخرت رسانید و هر دو ایشان بخدمت شیخ [illegible] بن سلیمان [illegible]
بحرانی تحصیل علوم نمودند و شیخ سلیمان مذکور با وجود اشتغال تدریس و [illegible] مشغول
بامر تجارت بود و صاحب سخا و بخشش بود و در قریه خود در مسجدی که معروف به مسجد القدم است
امامت جمعه و جماعت داشت حکایت کرده اند که هرگاه وقت غوص میرسید کشتیهای
اهل قریه از غوص بر می آمد شیخ سلیمان بن صالح مذکور میرفت و جمیع آنچه ایشان از قسم
لولو و امتعه می آوردند می خرید و تاجران بلاد بحرین همه از برای خریدن لولو بخانه شیخ مذکور
می آمدند زیرا که اهل قریه سوای شیخ مذکور بدست دیگری نمی فروختند و او بدست تجار بنفع میفروخت
و میان ایشان تقسیم آن میفرمود روزی شخصی از اهل قریه لولوی بزرگ بقیمتی اندک بدست او فروخت
ناگاه چون باصلاح آن امر نمود بسیار خوب بر آمد و بقیمت بیشتر فروخته شد پس هرگاه آنشخص آمد شیخ کیفیت حال او
بیان فرمود و گفت من از این قیمت راس مال خود را میگیرم و باقی از تست آن شخص قبول
نکرد و گفت اکنون آن همه مال تست زیرا که من هرگاه آنرا بتو فروختم اگر فاسد ظاهر میشد نقصان
بر تو بود پس زیادت هم از برای تست شیخ راضی نشد تا آنکه دیگران چنین قرار دادند که بعضی
از آن زیادت را شیخ بگیرد و بعضی را آن شخص بدهد و وفات شیخ مذکور در سال یک هزار و هشتاد
و پنج هجری در کربلای معلی واقع شد و او از شیخ علی بن سلیمان بحرانی روایت احادیث داشت
و شیخ محمود بحرانی از او روایت دارد شیخ حر عاملی علیه الرحمه در امل الامل ذکرش چنین آورده که
شیخ سلیمان بن عصفور درازی بحرانی فاضل فقیه و محدث ورع و عابد از جمله معاصرین [illegible]
علامه آقا حسین بن جمال الدین محمد الخونساری از مشاهیر علمای امامیه و کملای

آقا حسین خونساری

محققین فرقۂ حقۂ ناجیہ اثنا عشریہ کثرہم اللہ فی البریہ سرآمد جہابذۂ اعلام و مرجع فحول کرام و
علمای فخام و مستند ہر خاص و عام صاحب تصانیف دقیقہ لائقہ و تو الیف عالیہ فائقہ است
از مصنفات شریفہ او کتاب مستطاب مشارق الشموس فی شرح الدروس اگرچہ ناتمام ماندہ
اما بر کمال تبحر و حذاقت او در فن فقہ دلالت تام دارد صاحب امل آمل در وصفش آوردہ
فاضل عالم حکیم متکلم محقق مدقق ثقۃ جلیل القدر عظیم الشان علامۃ العلماء فرید العصر لہ مؤلفات
منہا شرح الدروس حسن لم یتم و عدۃ کتب فی الکلام و الحکمۃ و ترجمۃ القرآن الکریم و ترجمۃ
الصحیفۃ الکاملۃ و غیر ذلک من المعاصرین اطال اللہ لہ البقاء نروی منہ اجازۃً و سید علیخان
مدنی در سلافۃ العصر علامہ موصوف را بمدائح بالغہ ستودہ و صاحب قصص العلماء بعد وصف علامہ
موصوف آوردہ کہ آنجناب چون در معقول و منقول تدریس میکرد لہذا او را استاد الکل فی الکل
نامیدند و نیز آوردہ کہ علامہ موصوف در علم منقول خدمت محقق سبزواری آقا محمد باقر صاحب ذخیرہ
تلمذ داشتہ و تا مدت دوازدہ سال خدمت او ماندہ و اجازہ از وی یافتہ و دختر محقق سبزواری
نیز بحبالہ خود در آوردہ و پسرش آقا جمال از دختر موصوف تولد یافت و میرزا محمد طاہر نصر آبادی
اصفہانی در تذکرۃ الشعراء کہ سال تصنیف آن سنہ یکہزار و ہشتاد و سہ ہجری است بتقریب
ذکر علماء و فضلا گفتہ کہ آقا حسین خلف امجد فضیلت و غفران پناہ مولانا جمال الدین خوانساری
ذات منبع البرکاتش کوکبی ست از افق آگاہی لامع وجود شریفش اختریست از فلک
ہوشمندی ساطع حیرت نرمی کلامش مرہم خستگان جفا و رشحۂ خامہ گوہر بارش بیماران
تحصیل را شربت شفا بام کمالاتش را بر ہان سلم نردبان و ارشاد درس حقائق مآلش
مستغنی از شرح و بیان و در بساط لازم انبساطش جلال حاشیہ و در جنب متن کلامش
قدیم تقویم پارین جناب الیشان در عنفوان شباب جہت تحصیل علم باصفہان کہ صدف
گوہر فضلا است تشریف آوردہ در اندک زمانی بموجب فطرت عالی سبقت از اقران بل
از فحول علمای سلف ربودہ و ایضا گفتہ کہ الحال یعنی در سنہ مزبورہ در اصفہان تشریف دارند

وتدریس و تولیت مدرسه جده صاحبقرانی شاه عباس ثانی بالیشان است و عمده فضلاء در حاشیه درس آن قبلهٔ عرفان حاضر شده استفاده مینمایند خود در منزل با فاده مشغول اند ولد امجدش آقا جمال که الولد سرلابیه در بارهٔ ایشان صادق است بمدرسه مذکوره هر روز می آیند و طالبان علم و ساکنان آن مدرسه و سائر مدارس مستفید میشوند و علی قلیخان در تذکرهٔ خود بعد وصف جناب موصوف گفته که آقای مغفور ذو الجمالین است انتهی فاضل نحریر آقا جمال خونساری پسر ارشد علامه زمان اقا جمال ثانی را پدر بوده همگی اولاد عالی تبارش منبع فضل و کمال و عین رحمت و جمال اند و آن مغفور تلمیذ خلیفه سلطان و فضلاء آنزمان بود و اکثر علمای ایران تلمیذ ایشان و اولاد ایشان اند چون سلاطین صفویه انار الله براهینهم الجلیه در رعایت شرع انور مبالغه تمام داشته اند و در طریقه حقه امامیه انیست که صاحب ملک امام زمان را میدانند و کسی را نمیرسد که در ملک امام بی اذن او یا اذن نائب او دخل و تصرف نماید پس درین وقت که امام زمان یعنی حضرت قائم آل محمد صلوات الله علیه و علیهم غائب است مجتهد جامع الشرائط عادل هر که باشد نائب آنحضرت است تا در میان مسلمین حافظ حدود الهی باشد چون ملک داری و سپه آرائی از فضلاء و مجتهدان این زمان صورت نمیگیرد لهذا هر بادشاهی را مجتهد معظم آن زمان نائب خود کرده کمر او را بسته تاج بر سرش گذاشته بر سریر سلطنت می نشانید و آن بادشاه خود را نائب او تصور میکرد تا تصرف او در ملک و حکومتش بر خلق بنیابت نائب امام بوده صورت شرعی داشته باشد لهذا شاه سلیمان صفوی مغفور را آقا حسین خونساری مبرور بنیابت خود بر سریر سلطنت اجلاس فرمود و بعد از و خاقان مالک رقاب یعنی سلطان حسین صفوی را مولانا محمد باقر مجلسی و همچنین سلاطین سلف را مجتهد آن سلف در تذکرهٔ نتائج الافکار مسطور است مولانا اقا حسین خونساری که در عهد سلطنت شاه سلیمان صفوی بسر آمد فضلای روزگار بوده فضائل و کمالات وی از مصنفاتش که منجمله آن تعلیقات بر حاشیه

قدیم علامه دوانی است ظاهر و استعدادش در فنون نظم و نثر از تالیفاتش باهر کلامش مملو از بلاغت است و اشعارش مشحون فصاحت اخر کار در سنه اوسط مائة حادی عشر راه آخرت پیش گرفت این رباعی از طبع موزونش سرزده

اے باد صبا طرب فزاے آئی | از طوف کدامی کف پاسے آئی
از کوے کہ برخاستہ راست بگو | اے گرد بچشم آشناسے آئی

و ملا مسیحای فسوی که از مشاهیر فضلا و تلامذه آقای موصوف بود قطعه در وفات آن العلامی گفته

این چند بیت از انجا است قطعه

اصبح القلب فی لظی والتهاب | وشئونی نطیفة من تسکاب
کیف لا والدهر کرت علینا | بالمصیبات غب عهد التصابی
عجبا للمنون کیف یوارے | شامخ العلم فی شغوا لهضاب
کان کالشمس اذ کسینا ضیاها | وتوارت بعد الغطا بالحجاب
فسقی الله تربة اذ سقانا | من علوم الهدی بعذب عباب
علم العلم غاب عنا فقلنا | دفن العلم کالهدی فی التراب

و محمد امین شاعر این قطعه در وفات آنجناب نظم کرده

هادی المسترشدین اقا حسین | الذی قد کان محیی السنة
قد طوی ایام ادراق الحیاة | صار فی جنات عدن الرحمة
حار فی تاریخه کل الانام | قائلین لیس هذا فعلتی
وهم اذ هام فی استخراجه | قال رضوان لما دخل جنتی

پس برین تقدیر که ماده تاریخ در کلمه ادخل جنتی است وفات آنجناب در سنه یکهزار و نود و هشت هجری بوده باشد و ملا حیدر علی مجلسی آورده از تصانیف اوست حواشی بر شرح کتاب اشارات و حواشی بر کتاب شفا و حاشیه بر حاشیه قدیمه وغیره و شیخ جعفر قاضی اصفهان که از افاضل

ومشایخ عصر خود بود و مصنف حواشی بر شرح لمعه است از و روایت حدیث داشته و او از
ملا محمد تقی مجلسی روایت دارد شیخ ابوطالب بن عبد اللہ گیلانی پدر شیخ علی حزین که فاضل
زاہد بود از تلامذہ آقا حسین مذکور است و دیگر از جملہ تلامذہ او ملا عبد اللہ اردبیلی و ملا میرزای شیروانی
وغیر الیشان از علما و فضلا اند و صاحب وسائل ہم از علامہ موصوف اجازہ دارد شیخ علے
حزین بعد ذکر احوال فضل و کمال آقا جمال کہ خلف ارشد آقای موصوف بود آوردہ کہ دیگر
فاضل عالیشان آقا رضی الدین محمد پسر آقا حسین بود و مولانا محمد باقر بن محمد مؤمن
الخراسانی السبزواری منسوبست بسوی سبزوار کہ آن قصبہ بیہق است و بیہق بروزن
صیقل شہرے است قریب نیشاپور کہ از مشہور ترین بلاد خراسان است و از انجا جماعت
کثیر از علما و فضلا و علما و فقہا و ادبا بیرون آمدہ اند و اہالی انجا در تشیع ضرب المثل اند
چنانکہ این بیت مثنوی مولوی روم بر آن دلالت دارد بیت

سبزوار ست اینجہان بیمدار ۔۔۔ ما چو بو بکریم در وے خوار و زار

بالجملہ مولانا از مشاہیر متاخرین فقہای شیعہ است شیخ حر عاملی او را از معاصرین خود شمردہ
و بہ عالم فاضل و حکیم و متکلم و فقیہ و محدث جلیل القدر ستودہ وے از جملہ ساتذہ معاصرین آقا حسین
خونساری و شیخ علی صاحب در منثور بودہ صاحب سلافۃ العصر بتقریب اعیان زمان خود آوردہ
کہ مولی محمد باقر خراسانی یکی از مجتہدین متبحرین در علم دین و دیگر فنون علوم و اصناف منطوق
و مفہوم است در سال یکہزار و شصت و سہ ہجری وارد مکہ معظمہ شد و یک سال در انجا
مجاورت فرمود و من ہمانجا بملاقات او مشرف شدہ ام بعد از ان بسوی عجم مراجعت
نمود و اکنون در آن بلاد است و میرزا محمد طاہر نصر آبادی در تذکرہ خود آوردہ کہ مولانا
محمد باقر خراسانی سبزواری از ذوار المومنین سبزوار است عارف معارف یقین و کاشف
اسرار علوم دین و مقتدائے فحول علما و پیشوای زمرۂ فضلا است گلزار عبادت از آب
و خلوتش باطراوت و گلستان معرفت از نا ہتزاز نفس مبارکش ہمدوش نضارت بقوت

ملا باقر سبزواری

بی تعلقی از قید علائق وارسته و بسبب زهد و تقوای ایشان مرغان سبزوار تحت الحنک بسته
در اوائل شباب جهت تحصیل علم باصفهان آمده و در علوم نظری از تلامذه میر ابو القاسم
فندرسکی و قاضی معز بوده و در علوم دین و ضبط احادیث بآخوند ملا حیدر علی اصفهانی و ملا
حسن علی بن ملا عبد الله شوشتری سیاحته نمود الحال که سنه یکهزار و هشتاد و سه هجری باشد
فحول علما از مدرس مبارک ایشان فیض وافری برند و از علما اجازه نماز جمعه یافته
در اصفهان مبادرت بآن مینمایند گاهی رباعی حقائیت آیات بسلک نظم میکشند انتهی
و ملا حیدر علی مجلسی در اجازه خود آورده که علامه محمد باقر سبزواری صاحب ذخیره و کفایه
از جد من علامه محمد تقی مجلسی روایت داشت و شاگردش فاضل کامل ملا محمد سراب
گیلانی از وی روایت دارد و دیگر از جمله تلامذه اوست حاجی محمد گیلانی و فاضل المعی ملا
عبد الله اردبیلی طاب ثراه از تصانیف شریفه اوست کتاب کفایة الفقه در دو مجلد
یکی از کتاب الطهارة تا کتاب الوصیة دیگر از کتاب النکاح تا کتاب المیراث و کتاب
ذخیرة المعاد فی شرح الارشاد که چند مجلد از کتاب الطهارة تا کتاب الحج است و این
هر دو کتاب بسیار اشتهار یافته اند و پیش نظر علمای اعصار میباشد و دیگر رساله حج فارسی
و رساله فقه فارسی در احکام طهارة و صلوة و صوم و رساله در تحریم غنا و رساله در بیان غسل
و رساله در تحدید نهار شرعا و از تصانیف اوست کتاب کبیر در ادعیه با توره اسم او مفاتیح
النجاة یا سفینة النجاة است کما قیل و دو رساله در صلوة جمعه یکی عربی و دیگری فارسی و غیر ذلک
الشیخ علی بن محمد بن حسن بن الشهید الثانی العاملی از مشاهیر اهل علم و کمال و برادر
شیخ زین الدین بن شیخ محمد بن الحسن بود که سابقا احوالش گذشت از تصانیف شهیره
اوست کتاب در منثور و منظوم که مشتمل بر فوائد متفرقه و حل احادیث مشکله و دیگر مطالب متنوعه
است دلالت بر صفای ذهن و دقت نظر و جودت طبع و کثرت تبحر او در علوم دینیه دارد و
از انجمله حاشیه بر شرح لمعه که بسیار شهرت دارد در کتاب در منثور آورده که ولادت من در

ماه ربیع الاول سنه یکهزار و سیزده یا چهارده هجری واقع شد و ایضاً گفته که چون پدر من
شیخ محمد لبسوی سفر عراق رفت عمرم شش سال رسیده بود و در آنوقت فتوری عظیم بر بلاد
ما رسید و قریب هزار کتاب از کتابهای ما سوختند پس لبسوی قریه کرک نوح علیه السلام
رفتیم و در آنجا مدتی اقامت کردیم بعد از آن برادرم شیخ زین الدین لبسوی عراق سفر
کرد و سن من در آن وقت قریب دوازده سال بود و من در اول حال لبسوی مکتب
می رفتم و بعمر نه سالگی ختم قرآن نمودم بعد از آن بخدمت شاگردان جد و پدر خود باشتغال
علم نمودم و ایشان شیخ فاضل نجیب الدین و برادرم شیخ زین الدین و سید اجل سید
نور الدین و شیخ حسین بن الظهیر و شیخ محمد حرفوشی رحمة الله علیهم اجمعین بوده اند
و چون برادرم بسفر رفت من با وصف صغر سن خود مشغول امور عیال و انتظام املاک
آبای خود بودم و با این همه بقدر امکان اشتغال بعلوم نمودم و کتابهای چند نوشتم
بر حفظ کتابهای که از دست اهل فتنه باقی مانده بود حریص بودم چون والد من وفات
یافت من در سال یکهزار و سی و دو یا سی و سه هجری لبسوی مکه معظمه سفر کردم و در آنوقت
سن من قریب شانزده سال بود و عنایات ربانی و الطاف یزدانی شامل حال خود دیدم
و در آن سفر امری چند برای من اتفاق افتاد که خالی از غرابت نیست شیخ علی مزبور
در آنجا چندی از امور غریبه نقل کرده و گفته که از جمله امور غریبه آنکه چون سعی بسیار داشتم که
آنچه کتب من در وطن من باقی مانده است نزد من برسد شخصی را با اجرت از برای آوردن
آنها فرستادم و در انتظار خبر بودم ناگاه شبی بخواب دیدم که شخصی با طبقی در رسید و سینه و
پهلوهای آدمی در آن طبق داشت پرسیدم که این چیست گفت که این سینه جد تو شیخ
زین الدین شهید ثانیست چون صبح شد خبر بمن رسید که آن شخص با کتب می آید و
در آن اکثر کتابها از تصانیف جدم شهید ثانی بغیر جلد بود و بعض از آن بجهت نقل و تحویل
تلف شده بود ایضاً شیخ علی مزبور بعد ذکر بعضی از امور غریبه و بعض از مصائب و احوال خود

میفرماید که کتابهائی که بآن احتیاج داشتم نزد من نبود پس زیاده از هفتاد کتاب بخط خود
نوشتم و در بعضی اوقات که مرا اتفاق تصنیف افتاد حاشیه بر شرح لمعه نوشتم و آن دو مجلدات
و شروع بتصنیف شرح ابواب اصول کافی کلینی نمودم یک مجلد از آن بیاض رسید و اتفاق
تبییض بقیه مسودات آن نشد و دیگر این کتاب یعنی در منثور و منظوم را جمع کردم و دیگر کتابی
در رد بعض متصوفه که از طریق علمای امامیه منحرف شده اند نوشته ام و آنرا السهام المارقة
عن اغراض الزنادقة موسوم کردم و دیگر رساله در رد ملا محمد امین استرآبادی و آن در اوراق
متفرقه است و حواشی بر کتاب معالم است که اتفاق ترتیب آن نشد و همچنین حواشی
بر کتاب من لا یحضره الفقیه است و دیگر کتابی نوشته ام که در آن رسائل کثیره در چندین
فنون و فوائد و اشعار و اکثر احادیث و غیر آن جمع کرده ام که قریب به چهل هزار بیت است
و مجموعه های دیگر نیز جمع کرده ام و من از استاد خود سید نور الدین علی بن علی بن ابی الحسن
الحسینی الموسوی و شیخ نجیب الدین علی بن محمد بن عیسی رحمهما الله اجازه روایت دارم و
ایشان از جد من شیخ جمال الدین حسین بن شهید ثانی و هم از سید شمس الدین محمد بن
علی بن ابی الحسن الحسینی الموسوی روایت داشتند و هر دو ایشان بواسطه سید علی بن
ابی الحسن و شیخ حسین بن عبد الصمد و سید نور الدین علی بن سید فخر الدین هاشمی از
شهید ثانی علیه الرحمه روایت دارند و نیز از تصانیف شیخ علی مزبور است رساله در رد
بر کسی که نغمه و غنا را مباح میشمارد و درین رساله و رساله سهام مارقه که قبل ازین ذکر شده
طعن و تعریض بر ملا محسن نموده و بسبب میلان ملا محسن بسوی تصوف تعصب و طعن بسیار
بر او داشت و شیخ یوسف میفرماید که تاریخ وفات شیخ علی مزبور یاد ندارم لکن وی عمر
بسیار یافت الشیخ عبد الرزاق المازندرانی در رشحه آورده که شیخ مذکور عالم فاضل بود
و از امیر زین العابدین بن امیر نور الدین مراد الحسینی تلمیذ ملا محمد امین استرابادی اجازه
روایت حدیث داشته در اجازه مذکوره مسطور است و بعد فان المولی الاجل الفاضل المتر

بحسن فهمه لصائب الی اعلی المراتب المتسعة لتلقی نتائج المواهب من الرحیم الواهب +
الشیخ عبد الرزاق المازندرانی بلغه الله من الخیر اماله وختم بالحسنی اعماله احب انیکون داخلا
فی سلسلة رواة الحدیث المطهرة عن اهل بیت النبوة ومشکوة الرسالة لیدخل بذالک فی
دعوة مولانا الامام ابی عبد الله جعفر بن محمد الصادق صلوات الله علیه وعلی ابائه وابنائه
افضل السلام رحم الله من احیا امرنا وکفی بذالک مثوبة کبری ومنقبة عظمی فطلب من الفقیر
اجازة لمروياته ومقرواته ومسموعاته وقد استخرت الله تع واجزت له ادام الله توفیقه ان
یروی عنی جمیع مایجوز لی روایته من معقول ومنقول وفروع واصول بالطرق المقررة فی
اماکنها انتهی مولانا محمد باقر الیزدی صاحب تکمله اهل آمل آورده که مولانا محمد باقر
یزدی صاحب عیون الحساب از اعظم علما ریاضی بود وقوانین جدیده وبراهین مخترعه
سدیده ایجاد کرده در فضل وکمال ودقت نظر وسرعت انتقال بے نظیر بود وبسیاری از
افکار وافاداتش مشهور گردیده وبر صفحه ایام یادگار مانده بالجمله همه اعتراف بفضل او
دارند وعلامه خونساری بر کتاب مطالع الانوار که از تصانیف اوست در علم هیئة دیباچه
بطور تقریظ نوشته اینست محصل آنچه صاحب تکمله در وصف او فرموده وگفته که مولانا
محمد باقر مذکور را دو برادر فاضل بزرگ ذکر الشان در کتاب مذکور مسطور است الامیر
جلال الدین بن المیر رده کبیر المرتضی تاج الدین در شذور العقیان مسطور است
که امیر جلال موصوف بعجب فاضل ومحقق مدقق بود واز بعض تلامذه شیخ بهاء الدین عاملی
علیه الرحمه اجازه گرفته واجازه مذکوره بنابر آنچه در شذور مذکور است اینست بعد الحمد
والصلوة وبعد فقد قرأ علی هذا الکتاب قراءة فهم وتدقیق واتقان وتحقیق المولی السید
المرتضی الاجل العامل العالم الناسک المتورع الحسیب النسیب المدقق شارح الاحادیث
المصطفویة ونافد الاخبار النبویة والاخلاق السنیة الرضیة والافعال الحمیدة المرضیة
جامع الفضائل والمناقب ومجمع المآثر والمناصب جمال الملة والحق والدین ابن المرتضی

عیون الحساب ملا باقر یزدی

الاعظم والمجتبی الاکرم الاعلم الافخم الامجد الاقدم مهبط الانوار القدسیة مجمع صفات الملکیة والانسیة ذی المکرمات والمفاخر والسجایا العلیة والمآثر سلطان المفسرین و المذکرین ناصح اعاظم الملوک والسلاطین کهف الضعفاء والمساکین راحة البریة اجمعین

هو البحر من ای النواحی اتیته فلجته المعروف والجود ساحله

تعود بسط الکف حتی لو انه اراد انقباضا لم تطعه انامله

تاج الملة والحق والدین نقاوة اولاد خاتم النبیین و ذریة الائمة المعصومین ادام الله تعالی ظلاله وابد اجلاله واجزت له ایده الله تعالی ان یروی عنی ما یصح عنده من مسموعاتی ومرویاتی ومجازاتی ومنشآتی ومؤلفاتی الخ الاجازة الشیخ حسام الدین بن جمال الدین بن طریح النجفی از فضلاے معاصرین شیخ حر عاملی ست عالم ماہر و محقق واثقه جلیل القدر وشاعر بود از تصانیف او کتابہا اند از انجملہ شرح فوائد صمدیہ وشرح مبادی الاصول علامہ حلی رہ وتفسیر قرآن شریف وشرح فخریہ در فقہ وغیر ذلک من الکتب۔ الشیخ حسن بن ابراہیم بن علی بن عبد العالی المیسی فاضل و عالم جلیل القدر وصالح بود از معاصرین شیخ حر عاملی است کذا فی الامل الشیخ حسن بن علی بن الحسن بن یونس بن یوسف بن علی محمد بن ظہیر الدین بن علی بن زین الدین الحسام الظہیری العاملی العینائی از جملہ معاصرین شیخ حر عاملی رہ ست در امل آمل آوردہ کہ شیخ حسن مزبور فاضل صالح و معاصر است چندی در نجف اشرف اقامت داشتہ از انجا باصفہان رفت وہم وفات یافت الشیخ حسن بن علی بن خاتون العاملی العینائی از فضلای زمان وصلحای عصر خود بود از جملہ معاصرین شیخ عاملی است کما فی الامل الشیخ حسن بن علی بن محمود العاملی فاضل فقیہ ومعاصر شیخ حر عاملی بود در امل آمل آوردہ الشیخ حسن بن علی بن محمود العاملی ابن خال والد المؤلف فاضل فقیہ صالح معاصر الشیخ حسین

الفتونی العاملی النباطی از جمله معاصرین شیخ حر عاملی است در امل الآمل آورده
که شیخ حسن مزبور فاضل صالح و معاصر بود **الشیخ حسن بن علی بن محمد الحر العاملی**
المشغری والد شیخ حر عاملی است چنانچه در امل الآمل مسطور است که شیخ حسن بن علی
بن محمد حر عاملی مشغری والد مؤلف این کتاب است قدس الله روحه عالم و فاضل
ماهر و صالح و ادیب و فقیه ثقه و حافظ و عارف بفنون عربیت و فقه و ادب بود
و در فقه مرجع خلائق بود خصوصاً در مواریث چندے از کتب عربیه و فقهیه و دیگر کتب
را پیش آنجناب قرائت نموده ام و فاتش در سنه یکهزار و شصت و دو هجری در راه
خراسان اتفاق افتاد و مدفن شریفش در مشهد مقدس حضرت امام رضا علیه الآلاف
التحیة و الثناء واقع شد و مولد او سنه الف هجری بود خبر وفات آنجناب وقتی بمن رسید
که در حجه ثانیه در منی بودیم و در وفات آنجناب قصیده طویله در مرثیه آنجناب گفته ام
السید حسن بن امیر محمد زمان الرضوی المشهدی از معاصرین شیخ حر عاملی است
چنانچه در امل آورده که سید جلیل میرزا حسن بن میر محمد زمان رضوی مشهدی فاضل
عالم و محقق جلیل القدر و معاصر من است از تصانیف او کتابی است در استدلال
ناتمام **الشیخ حسن محمد بن بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری الجبعی** ابن عم
شیخ حر عاملی در امل آورده که شیخ حسن مذکور ابن عم مؤلف اینکتاب است فاضل
صالح و فقیه و عارف بعربیت بود قرائت علوم پیش پدر خود و دیگران نموده **محمد**
بن مرتضی المعروف بملا محسن الکاشانی از مشاهیر مجتهدین و اکابر مفسرین
و محدثین و از محمدین ثلثه متاخرین معدود بوده علی قلیخان در تذکره خود بمدح و ثنا
او گفته که ملا محسن تلمیذ فاضل مشهور ملا صدرای شیرازیست و بمصاهرت وی نیز تعلق خاص
داشته و تخلص هم از ملا صدرا یافته چون صیت فضلش شرق و غرب را فرو گرفته بود
شاه عباس ثانی صفوی مغفور بالتماس تمام او را طلبیده در سفر و حضر با خود مصاحب ...

ودر کمال ادب واحترام با او سلوک می نمود و ملا محسن تا زمان شاه سلیمان صفوی مغفور

در قید حیات مستعار بود و اولادش در کاشان تا حال معزز و مکرم بل مرجع اند و دیوانش

از ده هزار بیت متجاوز است و در تذکره نتایج الافکار مسطور است مجمع کمالات انسانی ملا محسن

متخلص بفیض کاشانی که همشیره زاده مولانا ضیاء الدین کاشانیست نسبت شاگردی

بخدمت صدرای شیرازی داشته و از علوم معقول و منقول بهره وافی برداشته و پیش

شاه عباس ثانی اعزاز و احترام تمام داشت در آخر مایة حادی عشر هستی موهوم را گذاشت

انتهی بالجمله ملای موصوف در اوان تحصیل از بلدهٔ کاشان بسوی شیراز آمده بخدمت

سید ماجد بحرانی تحصیل علوم فقه و حدیث فرموده چنانچه سید نعمت الله جزائری که شاگرد

رشید ملا محسن مذکور بود در حکایت تفاؤل او بدیوان منسوب بحضرت امیر المومنین علیه السلام

که در احوال سید ماجد بحرانی مذکور شد نقل فرموده و در آن حکایت گفته که استاد من

محقق ملا محمد محسن کاشانی مصنف کتاب وافی و غیر آن که قریب به دو صد کتاب و رساله

دارد و در اوائل کتاب وافی گفته است که من گاهی روایت کنم کتب اربعهٔ حدیث را از

استاد خود سید ماجد بن هاشم صادقی بحرانی که در علوم شرعیه استناد من بسوی آن

و اعتماد من بر اوست و او از شیخ بهاء الدین عاملی روایت دارد و گاهی روایت میکنم

از شیخ بهاء الدین بلا واسطهٔ استاد خود و گاهی روایت میکنم کتب اربعه مذکوره و دیگر

کتب حدیث و غیر آنها را از شیخ محمد بن شیخ حسن بن شهید ثانی علیه الرحمه و او از پدر خود

شیخ حسن مذکور روایت دارد و شیخ یوسف بحرانی گفته که ملا محسن علم حکمت و اصول را از

ملا صدر الدین محمد بن ابراهیم شیرازی که مشهور بملا صدرا بود حاصل نموده و دختر ملا صدرا

در نکاح او بود و همه تصانیف او در اصول بسبب شاگردی و تقرب او بملای موصوف مشتمل

بر قواعد صوفیه و فلاسفه است و چون در آن زمان مذهب صوفیه در بلاد عجم اشتهار

بسیار داشت و اکثر اهل عجم مائل بتصوف بودند بلکه غلو در آن داشتند ملا محسن در زمان خود

میان ایشان صاحب مرتبہ علیا گردید و نزد مردم براقران خود تفوق یافت تا آنکہ بعد از وی
مولانا محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ در رسید و نہایت سعی در اطفای نائرہ تصوف و انسداد
شقوق این بدعت کوشید انتہی کلامہ مولف گوید کہ اگرچہ از تصانیف ملا محسن مذکور
دلالت بر تصوف او ظاہر میشود اما برارت او از رسالہ انصاف کہ در آخر عمر خود تصنیف
فرمودہ بخوبی ظاہر و واضح است چنانچہ فاضل جلیل القدر و بدر شرح الصدر العالم
الاوحد و الفقیہ المعتمد السید ابو الحسن محمد خلف مرحمت و غفران پناہ آقا سید
علی شاہ ابقاہ اللہ بر ظہر بعض کتب مصنفہ ملا محسن افادہ فرمودہ ما ہذا لفظہ محمد
بن مرتضی المدعو بمحسن الکاشانی صاحب الوافی و الصافی و المعتصم و المفاتیح وغیرہا
مما یقرب مائتی کتاب علی ما ذکرہ المولی السید نعمۃ اللہ الجزائری تلمیذہ طاب ثراہ و ذکر
ان اکثر کتب المحدث الکاشانی علی مذہب الفرقۃ الشنیعۃ الصوفیۃ خذلہم اللہ الی
ان قال ولکن لہ رسالۃ سماہا بالانصاف و اظہر فیہا عذرہ عما ظہر فی کلامہ من الاعتقادات
الفاسدۃ والاقوال الکاسدۃ بان ذلک لیس عن اعتقاد و تصدیق بل محض حکایۃ
ونقل انتہی کلامہ و ایضاً مؤید اینمعنی آنست کہ ملا شفیعا در اجازہ موسومہ بروضۃ
بہیتہ در احوال ملا محسن مذکور می فرماید کہ من از استاد خود عالم کامل ملا احمد نراقی شنیدہ
ام و آنجناب از والد ماجد خود ملا مہدی نراقی نقل فرمود کہ آنجناب ملا محسن مذکور را بخواب
دید کہ بآنجناب میگوید کہ آنچہ مردمان درحق من میگویند و بمن نسبت می دہند از اعتقادات
فاسدہ است و من ازان بری ہستم و اعتقاد من ہمان است کہ در رسالہ کہ در آخر عمر خود تالیف
نمودہ ام و اسم آن رسالہ را بملا مہدی مذکور گفتہ بود و پس بعد بیدار شدن جناب موصوف
دران رسالہ نظر فرمود و یافت مطابق آنچہ کہ بخواب دیدہ بود و اعتقاد ملا محسن مذکور را
مطابق و موافق لعقائد حقہ یافتہ ملا شفیعا گوید کہ اینست کلام استادم ملا احمد در مقام
تصحیح اعتقاد ملا محسن مذکور عفو فرماید حق تعالے از زلات او و از لغزشہاے تمامی علماے

عالمین و محدثین راسخین پس تحقیق کہ ملا محسن مذکور صرف نمودہ عمر شریف خود را در ترویج
آثار مرویہ و علوم الھیہ و کلمات او کہ در غایت تہذیب و متانت اند و او راست مصنفات
کثیرہ تقریباً دو صد مصنفات صغار و کبار بودہ باشد انتہی موضع الحاجۃ من الروضۃ
بالجملہ توغل و تمہر او در احادیث و اخبار ملت حنیفیہ و فقہ امامیہ اثنا عشریہ کالشمس فی
رابعۃ النہار ہویدا و آشکار است و عبارت رسالہ انصاف انچہ بنظر مؤلف رسیدہ اینست
چندی در مطالعہ مجادلات متکلمین خوض نمودم و بآلت عقل در ازالت جہل ساعی بودم
و چندی طریق مکالمات متفلسفین بتعلم و تفہم پیمودم و یک چندی بلند پرواز یہای
متصوفہ در اقاویل شان دیدم و یکچندے در رعونتہائے من عندین گردیدم تا آنکہ
در تلخیص سخنان طوائف اربع کتب و رسائل مینوشتم و گاہی از برائے جمع و توفیق بعضے
را در بعضی می سرشتم من غیر تصدیق بکلہا و لا عزیمۃ قلب علی جلہا بل احطت بما لدیہم
خبرا و کتبت فی ذالک علی التمرین زبراً فلم اجد فی شئی من اشاراتہم شفاء علتی ولا فی
ارادۃ عباراتہم بلال غلتی حتے خفت علی نفسے اذ رایتہا فیہم کانہا من ذویہم فتمثلت
بقول من قال خدعونی نہبونی اخذونی غلبونی وعدونی کذبونی فالی من الظلم ففررت
الی اللہ من ذالک وعذت باللہ من ان یوقفنی ہنالک و استعذت بقول امیر المومنین
علیہ السلام فی بعض ادعیتہ اعذنی اللہم من ان استعمل الرای فیما لا یدرک
قعرہ البصر ولا یتقلقل فیہ الفکر ثم انبت الے اللہ و فوضت امری الے اللہ
الی اللہ ببرکتہ متابعۃ الشرع المبین الے التعمق فی اسرار القران و احادیث آل
سید المرسلین صلوات اللہ علیہم وفہمنی اللہ منہا بمقدار حوصلتے و درجتی من الایمان
فحصل لے بعض الاطمینان و سلب منی وساوس الشیطان ولہ الحمد علی ما ہدانی و لہ
الشکر علی ما اولانے انتہے موضع الحاجۃ من کلامہ از جملہ تصانیف ملائے موصوف رسالہ
الست کہ در آن فہرس مصنفات خود ذکر کردہ در ینجا انتخاب کردہ شد کتاب الصافی

در تفسیر قرآن مجید که فراغ از تالیف آن در سنه ۱۰۷۵ بود و همچنین دیگر تصانیف رابع ذکر زمان تصنیف و عدد ابیات انها نام برده کتاب الاصفی که منتخبی از تفسیر صافی است کتاب الوافی مشتمل بر پانزده جزو است و هر جزوی ازان کتابی براسه است کتاب الشافی و آن منتخب از وافی است کتاب النوادر مشتمل بر احادیثے که در کتب اربعه مشهوره مذکور نیست کتاب معتصم الشیعة فی احکام الشریعة که از جملہ اش کتاب الصلوة و مقدمات آن در یک مجلد بقالب تصنیف در آمده کتاب مفاتیح الشرائع که در سنه ۱۰۴۲ تمام کرده کتاب النخبه مشتمل بر خلاصه ابواب فقه کتاب تطهیر الاخلاق که منتخبی از بیان علم اخلاقست کتاب علم الیقین فی اصول الدین کتاب المعارف که ملخصے از کتاب علم الیقین است کتاب عین الیقین فی اصول الدین کتاب اصول المعارف که خلاصه مهمات عین الیقین است کتاب المحجة البیضاء فی احیاء الاحیاء للغزالی کتاب الحقائق ملخص کتاب محجة البیضاء کتاب قرة العیون کتاب الکلمات المکنونة فی علوم اهل المعرفة واقوالهم کتاب الکلمات المخزونة که منتزع از کلمات مکنونه است کتاب اللئالی که انتخاب کلمات مکنونه است کتاب کلمات معنونه در بیان توحید کتاب الکلمات السریة المنتزعة من ادعیة المعصومین کتاب جلاء القلوب فی بیان انواع اذکار القلب کتاب تشریح العالم فی بیان هیئات العالم و حرکات الافلاک و العناصر و کتاب انوار الحکمة که مختصر از عین الیقین است رسالة الالباب در کیفیت علم باری تعالے رسالة اللب در معنی حدوث عالم رسالة میزان القیمة رسالة مرأة الآخرة در حقیقت بهشت و دوزخ کتاب ضیاء القلب در حقیقت احکام بر باطن انسان کتاب تنویر المواهب در تعلیقات بر تفسیر کاشفی موسوم بمواهب علیه کتاب شرح صحیفه کامله سجادیه ع در آنچه محتاج بشرح است باختصار کتاب الکلمات الطریفة در منشاء اختلاف امت کتاب بشارة الشیعة الامامیة کتاب الاربعین در مناقب حضرت امیر المؤمنین علیه الصلوة و السلام کتاب سفینة النجاة در بیان آنکه ماخذ احکام شرعیه منحصر در محکمات قرآن و حدیث است رسالة حق مبین در کیفیت تحصیل فقه کردن در دین مبین

کتاب الاصول الاصلیه مشتمل بر ده اصول از قرآن و حدیث کتاب سبیل المحجة در انتخاب کشف المحجة تالیف سید
ابن طاوس علیه الرحمه کتاب نقد الاصول الفقهیة مشتمل بر خلاصه علم اصول فقه و آن اول
تصانیف اوست کتاب اصول العقائد در اصول خمسه کتاب منهاج النجاة در بیان طلب
آن علمی که فریضه است بر هر مسلم کتاب ضریعة الضراعة در دعاهای مناجات منقوله از
حضرات ائمه طاهرین علیهم السلام کتاب منتخب الاوراد مشتمل بر اذکار و دعوات شب و روز
و هفته و سال کتاب اهم ما یعمل مشتمل بر اعمال مهمات شریعت مطهره کتاب الخطب مشتمل
بر صد خطبه از خطبهای جمعه و عیدین رساله شهاب ثاقب در تحقیق وجوب عینی نماز جمعه
رساله ابواب الجنان فارسی در بیان احکام نماز جمعه و آداب آن رساله ترجمة الصلوة
فارسی رساله مفتاح الخیر فارسی متعلق بفقه نماز رساله ترجمة الطهارة فارسی رساله اذکار
الصلوة رساله ترجمة الزکوة فارسی رساله ترجمة الصیام فارسی رساله ترجمة العقائد فارسی
رساله موسومه بالسانح الغیبی در تحقیق معنی ایمان و کفر رساله راه صواب فارسی در سبب
اختلاف مذاهب اهل اسلام و تحقیق معنی اجماع رساله شرائط الایمان فارسی رساله ترجمة
الشریعة فارسی رساله اذکار خمسه کتاب الرفع والدفع فارسی مشتمل بر دفع آیات و رفع
بلیات بقرآن و دعا و تعویذ و غیر آن رساله آئینه شاهی فارسی که مختصری از ضیاء القلب
است رساله صفت الخیل فارسی در شناختن اسبها بموجب احادیث رساله زاد
السالک در آداب سلوک طریق حق رساله النخبة الصغری مشتمل بر خلاصه فقه طهارت صلوة
و صوم رساله تعلیقات نخبة الصغری مشتمل بر تفصیل مجملات آن رساله ضوابط الخمس در احکام
شک و سهو و نسیان در نماز رساله جهاز الاموات مشتمل بر مسائل متعلقه بجنازه رساله در بیان
اجرت گرفتن بر عبادات رساله در تحقیق ثبوت ولی بر زن باکره در تزویج رساله غنیة الایام
در معرفت ساعات و ایام از احادیث اهل البیت علیهم السلام رساله معیار الساعات
فارسی رساله موسومه بالاحجار الشداد و السیوف الحداد در ابطال جواهر افراد رساله محاکمه

مشتمل بر محاکمه میان دو فاضل از مجتهدین امامیه در معنی تقیه رسالهٔ رفع الفتنه در بیان
حقیقت علم و علما و معنی زهد و عبادت کتاب فهرست انواع العلوم رسالهٔ اجوبه مکتوبات
منتخبه از کتب علما و اهل معرفت و اشعار ایشان رسالهٔ شرح الصدر که در ذکر مجمل احوال و
سوانح عمر خود تصنیف کرده و رسالهٔ انصاف در بیان طریق تحصیل علم و اسرار دین و
کیفیت سعی و کوشش خود در تحصیل یقین رسالهٔ خلاصة الاذکار در زبده دعاها و اذکار
برای هر کار و هر وقت رسالهٔ منتخب اخوان الصفا رسالهٔ منتخب بعض ابواب فتوحات
مکیه محیی الدین عربی رسالهٔ منتخب مکاتیب قطب الدین یحیی رسالهٔ منتخب مثنوی مولوی
روم رسالهٔ منتخب غزلیات مولوی روم رسالهٔ گلزار قدس در غزلیات و قطعه و مراثی
رسالهٔ منتخب گلزار قدس رسالهٔ مثنوی سلسبیل رسالهٔ مثنوی تسنیم رسالهٔ ندبة العارف
رسالهٔ مثنوی ندبة المستغیث رسالهٔ منظومه شوق العشق رسالهٔ منظومه شوق الجمال رسالهٔ
منظومه شوق المهدی علیه السلام رسالهٔ قصائد پنجگانه مسمی به هفت آشوب رسالهٔ مثنوی
مسمی بشراب طهور رسالهٔ مثنوی آب زلال رسالهٔ مثنوی وسیلة الابتهال رسالهٔ مثنوی
مناجات نامه رسالهٔ مثنوی تنفیس الهموم رسالهٔ لب الحسنات رسالهٔ زاد العقبی در خلاصهٔ
اوراد و ثواب آن رسالهٔ الفت نامه در ترغیب مؤمنین بر انس و آداب آن و نیز ملای
موصوف در فهرست تصانیف خود آورده که آنچه از سن بست سالگی تا این زمان که عمرم
به هشتاد و سه ساله رسیده است تصنیف کرده ام فهرست آن می نویسم و تاریخ تالیف
فهرست مذکوره سنه یکهزار و نود و هجری است بر این تقادیر ولادتش در سنه سبع و الف
بوده باشد و شاید که وفات ملا محسن مذکور بعد از سنه تسعین و الالف که سال تالیف
فهرست تصانیف اوست بفاصله قلیل واقع شده باشد قبرش در بلده کاشان مشهور
و از جمله تلامذه اوست پسر او محمد علم الهدی مصنف کتاب انشراح الابتهاج و دیگر برادرزاده
او ملا محمد هادی بن مرتضی که کتاب مفاتیح الشرائع را شرح نموده امیر صدر الدین

بن محمد صادق القزوینی از جملہ معاصرین شیخ حر عاملی است چنانچہ شیخ مزبور در کتاب خود اورا
بہ فاضل و عالم ستودہ وگفتہ کہ از تصانیف اوست شرح تشریح الافلاک شیخ بہائی علیہ الرحمۃ
محمد بن معصوم بن ابی تراب بن عبد اللہ الطوسی ہمعصر شیخ حر عاملی است
شیخ مذکور اورا بہ فقیہ و محدث و فاضل ستودہ وگفتہ کہ او از ماہرین فن عربیت است
الشیخ محمد بن معین الجزائری معاصر شیخ حر عاملیست چنانچہ در امل آمل مسطور است الشیخ
محمد بن معین الجزائری ساکن الہند فاضل عالم جلیل معاصر السید مرزا محمد مہدی
بن میرزا محمد باقر الحسینی المشہدی از فضلا و محققین جلیل القدر و ہمعصر شیخ حر عاملی بود
از تصانیف اوست کتاب نجاۃ المسلمین در اصول مولانا محمد ہادی بن معین الدین محمود
وزیر فارس بن غیاث الدین الشیرازی آیتے از آیات الٰہی در ذکا بودہ کما قالہ
الشیخ الحر العاملی فی الامل باہذا لفظہ مولانا محمد ہادی بن معین الدین محمود وزیر فارس
بن غیاث الدین الشیرازی کان فاضلا تستغنا ایۃ فی الذکا و الادب وفاتش در سنہ
یکہزار و چہل و یک ہجری واقعشد سید علیخان مدنی ہم در سلافۃ العصر مولانائے موصوف را بمناقب بالغہ
و محامد فاضلہ ستودہ الشیخ محمد بن یوسف البحرانی الخطی ولادت باسعادتش
در قریہ خطہ واقعشدہ و در بحرین اقامت داشت از فضلائے ماہرین و معاصرین شیخ
حر عاملی علیہ الرحمہ است در امل امل مسطور است کہ شیخ محمد مذکور در اکثر علوم از فقہ و کلام
و ریاضی ماہر و ادیب و شاعر است از تصنیفات او حواشی بسیار اند و تحقیقات لطیفہ و
رسالہ در علم نجوم مولانا محمود بن علی المشہدی صاحب امل آمل آوردہ کہ وی فاضل
و عالم و صالح و عابد ثقہ و صدوق و شاعر و معاصر است از تصانیف اوست چند کتب
و رسائل در ادعیہ از انجملہ کتاب حدائق الاحباب و کتاب قول ثابت و رسالہ الکلم الطیب
و رسالہ سلاح المومن و رسالہ مقام امین و رسالہ حیوۃ القلوب فی معرفۃ اللہ و رسالہ
اشرف العقائد فی معرفۃ اللہ ایضاً و ترجمہ الصلوۃ و اشعار بسیار در عربی و فارسی دارد

مولانا محمود بن غلام علی الطبسی در اتحاف مسطور است که طبسی بفتحتین و مهمله منسوبست بسوی طبس که مدینه ایست مابین نیشاپور و اصفهان و کرمان مولانا مزبور معاصر شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آمل آورده که مولانا محمود فاضل و فقیه عارف در عربیت و جلیل القدر و معاصر است در مشهد مقدس بمنصب قضا قیام داشته از تصانیف و توالیف اوست مختصر شرح نهج البلاغة ابن ابی الحدید و رساله در اثبات رجعت و رساله در عروض و غیر ذالک من الرسائل السید محمود بن فتح الله الحسینی الکاظمی ثم النجفی از معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچه در امل امل آورده که سید جلیل محمود بن فتح الله فاضل صالح و معاصر است از تصانیف اوست رساله در رجعت و رساله در اثبات اینکه ابدان ائمه علیهم السلام در قبور اند الشیخ محیی الدین بن خاتون العاملی العیناثی صاحب امل آورده که شیخ محیی الدین مذکور فاضل صالح از جمله معاصرین است الشیخ محیی الدین بن طریح النجفی از معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آمل آورده که شیخ فقیه محیی الدین مذکور عالم و فاضل و محقق و عابد و صالح و ادیب شاعر و معاصر است از تصانیف اوست رسائل کثیره و دیوان اشعار و مراثی در مصائب حضرت امام حسین علیه السلام الشیخ مساعد بن بدیع الحویزی فاضل و فقیه و معاصر شیخ حر عاملیست از تصانیف اوست کتاب مناسک الحاج و غیر ذالک من الرسائل السید مصطفی بن الحسین التفرشی از مشاهیر مولفین کتب رجال است شیخ حر عاملی در امل آمل آورده که سید جلیل سید مصطفی ابن حسین التفرشی عالم و محقق و ثقه فاضل است از تصانیف اوست کتاب نقد الرجال وی روایت حدیث از ملا عبد الله شوشتری داشته و در رجال خود کسانے را که از زمان شیخ طوسی علیه الرحمه متاخر اند کمتر ذکر آنها نموده سید موصوف از شیخ عبد العالی بن شیخ علی بن عبد العالی از پدر او روایت داشته الشیخ یوسف العاملی الشامی از معاصرین شیخ حر عاملیست

سید مصطفی مؤلف نقد الرجال

چنانچه در امل مسطور است که شیخ یوسف مذکور فاضل عارف بالعربیه و شاعر و ادیب
و منشی و از جمله معاصرین است السید الملقب میرک موسی بن الامیر محمد اکبر
الحسینی التونی از معاصرین شیخ حر عاملی است در امل آمل مذکور است که سید ملقب
به میرک موسی بن امیر محمد اکبر الحسینی التونی از ساکنین مشهد مقدس رضوی علی ساکنها
آلاف التحیة و السلام است وی عالم و فاضل و متکلم و فقیه و مدرس جلیل القدر و هم عصر
من است رساله در زکوة فارسی و شرح مجالس ساخته ابن بابویه که بارکن الدوله
اتفاق افتاد در فارسی و حواشی کثیره متفرقه از تالیفات اوست الشیخ ناصر بن
سلیمان البحرانی صاحب سلافة العصر در مدح و ثنای او مبالغه بسیار فرموده
از اشعار او نقل نموده وی از معاصرین علامه جعفر بن کمال الدین بحرانی است و
صاحب امل آمل او را به فاضل و عالم و ادیب و شاعر ستوده و در ذیل معاصرین
او شمرده الشیخ نعمة احمد بن الحسین العاملی فاضل صالح بود و پیش فضلای عرب
و عجم تحصیل و استفاده علوم فرموده و اکثر کتب حدیث مشهوره را بخط خود نوشته نزد
افاضل عصر قراءت نموده در حدود سنه یکهزار و شصت هجری که ابتدای تالیف کتاب
امل آمل است وفات یافت الشیخ عبد الواحد بن ابی الجلیل العاملی فاضل صالح
معاصر شیخ حر عاملی بود و پیش عم شیخ مذکور قراءت علوم نموده کذا فی الامل مولانا
عبد الوهاب بن حسین بن سعد الله بن حسین الاسترآبادی در امل آمل آورده
که مولانا عبد الوهاب ساکن مشهد مقدس رضوی علی مشرفه السلام فاضل جلیل
از جمله معاصرین است از تصانیف او کتابیست در علم کلام السید عزیز الحسینی
الجزائری شیخ حر عاملی در امل آمل گفته که سید عزیز مذکور عالم و فاضل جلیل القدر
و محقق و ماهر و معاصر و مدرس بود صاحب تصانیف و تالیف کثیره است الشیخ
محمد بن حسین بن الحسن بن ابراهیم بن علی بن عبد العالی المیسی از معاصرین

شیخ حر عاملی است چنانچه در امل آمل مسطور است که شیخ محمد مذکور فاضل و عالم و محقق و صالح و عابد و معاصر من است در کربلای معلی توطن دارد و تا این زمان بقید حیات است السید ابو الغنائم محمد بن الحسین الحلی از فضلای کاملین و علمای عاملین بود و معاصر شیخ حر عاملی است صاحب سلافة العصر و ثنای او اورده که وی سفر هند نموده بملازمت اکبر بادشاه رسیده احترام و اعزاز تمام یافت لکن بسبب صدور بعض کفریات و اقوال قبیحه شنیعه اکبر بادشاه از خدمت او اعراض ورزیده مراجعت نمود از اشعار بلیغه اوست ع

انا الذی شهدت بالمعجزات له	اقلامه و حروف الخط والنقط
اخذت فی کل فن من عجائبه	حتی تعجب منه الفن و النمط
یزهو علی البحر سطر من تموجه	للناظرین بدر لیس یلتقط
یفوح زهر حدیثی عن شذا ادبی	کما یفوح بریا عطره البغط
لکنکم معشر لا در درهم	سیان عندهم التصحیح و الغلط
خابت قوافل امالی بساحتکم	کما یخیب براس الاقرع المشط

مولانا السید محمد بن حیدر نجم الدین العاملی از افاضل زمان و اتقیای دوران بود در امل آمل مسطور است که سید محمد بن حیدر مذکور فاضل صالح و ادیب و شاعر و معاصر من است در مکه معظمه توطن دارد انتهی ملا عزیز الله بن اخوند ملا محمد تقی المجلسی الاصفهانی از اکبر اولاد اخوند ملا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه بوده چنانچه در رساله سلسله نسب ملا حیدر علی مجلسی مذکور است که اخوند مرحوم را سه پسر بحد کمال رسیدند اکبر اولادش ملا عزیز الله نام داشت که جد سوم ملا حیدر علی مذکور بود و حاوی کمالات بسیار و در تهذیب اخلاق یگانه روزگار بود و حواشی بر کتاب ارکـ و بر کتاب من لا یحضره الفقیه نوشته و در علم انشا قلیل النظیر و انشای وقائع روم از تصانیف او مشهور است و در فرزندان او اهل علم و کمال بسیار بوده اند

آقا احمد بهبهانی در مرآة الاحوال جهان نما ملا سے موصوف را باین عنوان ستوده و گفته که فاضل
لبیب و عارف ادیب جامع الفضائل مولانا عزیز الله فرزند اکبر آخوند علیهما الرحمه حاوی
کمالات بسیار و در تهذیب اخلاق یگانه روزگار است در خدمت والد علامه خود و دیگر علمای
عظام استفاده علوم دینیه نموده است و حواشی چند بر مدارک و تهذیب دارند و در انشا قابل النظیر
بوده انشا و وقائع رقم آن بزرگوار مشهور است قلم را طاقت بیان حسن خلق و تقدس و زهد
و صلاح و فضائل ایشان نیست و مع ذلک مستجاب الدعوه ربنا آتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة
حسنة بوده اند در تمول دنیوی تا به میرزا محمد تقی تاجر عباس آبادی مشهور بوده است از ایشان
یک فرزند نابینا با مقدس القاب فاضل تحریر میرزا محمد کاظم علیه الرحمه است که در جمیع صفات
تالی والد خود بوده و دو دختر مخلف شده دختران لا ولد فوت شده اند در رساله ملا حیدر علی مذکور است
که وفات ملا عزیز الله در سنه اربع و سبعین بعد الالف واقع شد ملا عبد الله بن آخوند
ملا محمد تقی المجلسی الاصفهانی برادر ملا عزیز الله مذکور و فرزند اوسط آخوند ملا محمد تقی
مجلسی است در کتاب مرآة الاحوال جهان نما مسطور است فاضل مقدس صالح جناب فضائل آب
افاده الفضلاء المجتهدین مولانا عبد الله علیه الرحمه که فرزند اوسط آخوند ملا محمد تقی مرحوم است
شمه از فضائل و مناقب آن دریای بیکران فضائل را درین مختصرات مسطور ساختن از مقوله
آب بحر در کوزه گنجانیدن است در تقدس ذات یگانه آفاق بوده است از ایشان تعلیقات
شرایفه بر کتاب حدایق المتقین والد مرحوم آنجناب به نظر رسیده است که از آن شمه از مراتب
فضل و تبحر و معلوم میشود و اولاد امجادش سه پسر بوده اند یکی فاضل علامه ملا محمد نصیر دوم
مقدس عالم صالح ملا زین العابدین سوم عالم زاهد متقی ملا محمد تقی و در رساله ملا حیدر علی مجلسی
مسطور است که یکی از جمله پسران ملا عبد الله فاضل قلیل النظیر ملا محمد نصیر مترجم مجلد کتاب الفتن
از بحار الانوار است و حواشی بر بعض شروح دارد و ایضاً از تصانیف اوست صحیفة المتقین تکمله
حیات القلوب و نیز پسر ملا نصیر میرزا بود ملا محمد رضی مترجم مجلد نهم کتاب مذکور است انتهی

السید ابو عبد اللہ محمد بن عبد الحسین بن ابراہیم بن ابی الشبانۃ الحسینی البحرانی
در اہل آل ادراک بہ عالم و فاضل و شاعر ادیب جلیل القدر ستودہ و از معاصرین غمودشمردہ و
و سید علیخان مدنی در سلافۃ العصر بسیاری از مدائح و مناقب او و از نظم و نثر او ذکر فرمودہ و در حق
باین الفاظ آوردہ السید ابو عبد اللہ محمد بن عبد الحسین بن ابی شبانۃ الحسینی البحرانی عالم العلم
و منارہ - و مقتبس الضیاء و مستنارہ - فرع دوحۃ الشرف الناضر - المقر لسبقہ فی فضلہ
کل مناضل و مناظر - ضارت الوار عبدہ ماثر او مناقبا

کالبدر من حیث التفت رایتہ		یھدی الی عینیک نوراً ثاقبا	

اما العلم فھو بحرہ الذی طما و زخر + و اما الادب فھو صدرہ الذی سما بہ
وفخر ان نثر فالنثرۃ منہ فی خجل او نظم فالثریا من استلاب عقدھا فی وجل طالما استنزل
الدراری بقلمہ و استخرج الدر من البحار بکلمہ فاطلعھا فی سماء بیانہ و نظمھا فی سلک
عقیانہ و ناھیک بمن تھابہ النجوم فی سماءھا و تخشاہ اللآلی فی داماھا و کان قد دخل
الدیار الھندیۃ فاجتمع بالوالد و مدحہ بمدائح نقضت غزل الحارث بن خالد فعرف
لہ حقہ و قابلہ من الاکرام بما استوجبہ و استحقہ +
و ذکرہ عند مولانا السلطان بما قدمہ لدیہ + و ملاء
من المواھب الجلیلۃ یدیہ + و لما قضی اماہ من
مطالبھا + ارتحل الی الدیار العجمیۃ و قطن بھا + فلقی بھا
تحیۃ و سلاماً و تنقل فی المراتب حتی ولی شیخ الاسلام و ھو الیوم نازل
باصبھان و رافع من قدر الادب ما ھان بعد از ان صاحب سلافہ بعضے از خطوط سید محمد موصوف را
کہ از حیدرآباد دکن بجانب او فرستادہ بود نقل فرمودہ و آوردہ کہ تاریخ کتابت خط مزبور
سنۃ سبعین والف بودہ السید جمال الدین محمد بن عبد الحسین الدشتکی در عہد
شاہ صفی از اکابر علماے ذوی الاحترام و از احد ائمہ اعلام ابن سید نظام الدین احمد بن معصوم

الحسینی المدنی اجازه یافته تاریخ کتابتش یوم الثلثا سادس عشر صفر المظفر سنه اربع وستین
بعد الالف بود سید موصوف در اجازه مذکوره گفته - لما صدرت اشارة من یجب قبول
امره وتحتم الوقوف لدی احکامه لعلو قدره وهو العلم العلامة المفید العلیم الفهامة المجید
سابق حلبة التقریر والتحریر وقدوة کل بلیغ ونحریر صفوة السادة الاکارم وغنیة الاشراف
والاعاظم السید السند العلیم الاید الانجد الکریم السید جمال الدین محمد بن عبد الحسین
ادام الله توفیقه ویسر الی الخیرات طریقه فی الاخذ عنی روایة ما اتصل سنده من الاحادیث
المرویة عن ابائی الکرام المعنعنة عنهم الی ان اتصل الی اشرافهم صلوات الله علیه وآله
والسلام قابلت قوله بالامتثال واجزته روایة هذه الاحادیث عنی مشافهة علی سبیل الاستعجال
انتهی السید محمد بن عبد الله السبعی الاحسائی از افاضل زمان وعلمای اوان خود بود صاحب
امل آمل که از جملۀ معاصرین او بود در وصفش آورده السید محمد بن عبد الله السبعی الاحسائی عالم فاضل
جلیل القدر زاهد فقیه الشیخ محمد بن علی بن محمد بن الحسین الحر العاملی المشغری ثم الجبعی
عم شیخ حر عاملی است چنانچه در امل امل آورده که شیخ جلیل محمد بن علی مذکور عم مؤلف این کتاب
است فاضل عالم وماهر ومحقق مدقق وحافظ وجامع وعابد وشاعر ومنشی وادیب وثقه بود
چند کتب عربیه وفقهیه را پیش او خونده ام ووفاتش در سنه یکهزار وهشتاد ویک هجری اتفاق
افتاد از تصانیف اور ساله ایست موسومه به رحله متضمن سوانح سفر او ودیوان اشعار عربی
وحواشی وفوائد کثیره دارد صاحب امل آمل گفته که من در دیوان مذکور شعرے از اشعارش
ردی وخراب ندیده ام مادرش بنت شهید ثانی است دیگر از تصانیف اوست قصائد در مدح
حضرت رسالت پناه صلی الله علیه وآله وقصائد در مدح ائمه طاهرین علیهم الصلوة والسلام
وسید علیخان مدنی در سلافة العصر ذکر او آورده واز اشعارش نقل نموده الشیخ محمد بن
نجیب الدین علی بن محمد بن مکی العاملی الجبعی شیخ حر عاملی آورده که وی فاضل صالح
ومعاصر من است قرات علوم پیش والد خود نموده واز دیگر مشائخ من استفاده نموده انتهی

السید محمد بن علی بن یحیی الدین الموسوی العاملی صاحب امل آمل آررده که سید محمد
مذکور فاضل عالم و ادیب ماہر و شاعر محقق و مہارت بفنون عربیت و فقہ و دیگر علوم بود از
جملہ معاصرین است در شہر طوس متولی آں منصب قضا و مشہد مقدس بودہ قرارت علوم از پیش
سید بدر الدین حسینی عاملی کہ مدرس انجا بود فرمودہ وہم بخدمت سید حسین بن محمد بن
علی بن ابی الحسن الموسوی کہ بشیخ الاسلام معروف بود و دیگر مشائخ و علما استفادہ فنون و
علوم کردہ از تصانیف شریفہ اوست شرح شواہد ابن مصنف و آن شرحیست کبیر و ضخیم کہ در ان
بحسن تحقیق پرداختہ و در اکثر مقامات شرح مزبور بنقل اقوال فاضل عینی پرداختہ و اشعار ہم
انشا میفرمود اما اکثر و چیزی ازان بحفظ من نیست انتہی ترجمہ کلامہ الشیخ محمد بن علی بن محمود
بن یوسف بن محمد بن ابراہیم العاملی الشامی شیخ حر عاملی در جملہ معاصرین خود
ذکر شریفش آوردہ و گفتہ کہ شیخ محمد مذکور فاضل و ماہر و محقق و مدقق و ادیب و شاعر و فائق بر اکثر
معاصرین خود در عربیت و دیگر علوم بود اشعار جید و نیکو گفتی اکثر انہا مشتمل بر مضامین عجیبہ
و غریبہ اند محمد بن فضل اللہ بن محب اللہ کہ از فضلاے اہل سنت و جماعت است در ترجمہ
شیخ مزبور در کتاب خود موسوم بہ خلاصۃ الاثر فی اعیان القرن الحادی عشر اوردہ محمد بن علے
بن محمود بن یوسف بن محمد بن ابراہیم الشامی العاملے الشہیر بالحشرے الادیب الشاعر البلیغ
الوحید فی مقاصدہ البعید الغایۃ فی مبدا نہ ذکرہ السید علی بن معصوم فی السلافۃ و استوعب ذکر
فضائلہ فاغنانی عن شرح احوالہ حیث قال البحر الغطمطم الزخار و البدر المشرق فی سماء المجد بنا
الغفار الہمام البعید الہمۃ المجلوۃ بانوار علومہ ظلم الجہل المدلہمۃ اللابس من مطارف الکمال اطر
حلۃ و الحال من منازل الجلال فے اشرف حلۃ فضل تغلغل فے شعاب العلم زلالہ و تسلسل حدیث
قدیمہ عطا - لروایۃ عذبہ و سلسالہ - و محل رقی من اوج الشرف البعد مراقیہ - و حل من شخص المعالے
بین جوانحہ و تراقیہ + شاد مدارس العلوم لعد درو سہاء و سقی بصیب فضلہ حدائق غرو سہا +
الی ان قال یدا لنا الادب فعلیہ مدارہ - والیہ ایرادہ و اصدارہ - ما الدر النظیم الا ما انتظم من جواہر کلامہ

وما السحر العظيم الا ما نفثت به سواحر اقلامه - واقسم انی لم اسمع بعد شعر مهیار والرضی احسن
من شعره المشرق الوضی - وایضاً صاحب سلافه بعد مدح وثنای بلیغ درحق شیخ مزبور آورده
که وی از بلده شام که موطن اصلی او بود بسوی بلاد عجمیه آمده چندی بفراغبالی وخوشحالی ونشر
علم در انجا بسر برد وآوازه فضل وکمالش در اطراف واکناف بلاد مشتهر گردید تا آنکه والی
حیدرآباد او را طلب نموده باعظام واحترام آنجناب پرداخت وبا والد فقیر بسیار محبت ومودت
داشت وازانجا بحج رفته دو سال در مکه مشرفه تشریف داشت باز مراجعت بحیدرآباد نمود
وقت مراجعت شیخ در بندر مخا اتفاق ملاقات با فقیر افتاد وبعد وصولش بمنزل مقصود بامر
جناب والد شغل درس از انجناب داشتم وقرارت علم فقه ونحو وبیان وحساب پیش ایشان
نمودم وبعض فنون نظم ونثر را اخذ کردم صاحب سلافه بعد ازین قدری از اشعار شیخ نقل
کرده وفات شیخ در سنه نیف وتسعین والف واقع شد الشیخ محمد بن فرج النجفی از افاضل
عالیمقدار وعباد وزهاد روزگار - بود در امل آمل مسطور است که شیخ محمد بن فرج نجفی فاضل
وعابد وزاهد وشاعر وادیب واز معاصرین است الامیر محمد قاسم بن الامیر محمد
الطباطبائی القهبائی در شذور العقیان فی تراجم الاعیان مسطور است که امیر موصوف
از مشائخ اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود کما ذکره فی البحار مولانا محمد علی الکربلائی
از تلامذه علی بن خاتون عاملی است ودر شذور مذکور است که از تصانیف اوست رساله واضحه
برای استخراج آیات قرانیه وآنرا بدو قسم منقسم ساخته از قسم اولش هر آیتی که اول آن مطلوب
باشد بر می آید واز قسم ثانی آخر آیت مطلوبه استخراج میشود رساله مزبوره بغایت خوب وجید است
وتا این زمان مثل رساله مزبوره درینباب تصنیفی بظهور نرسیده انتهی کلام صاحب الشذور

میرزا محمد هادی بن معین الدین محمد وزیر فارس بن غیاث الدین الشیرازی
صاحب سلافة العصر آورده که میرزا موصوف آیتی ز آیات الهی بود در ذکا وادب ومحاضره
وبدیهه گوئی وفاتش در سنه ۱۰۸۱ احدی وثمانین والف واقع شد محمد حسن بن محمد علی الاسترابادی

النجفی در شذور العقیان فی تراجم الاعیان مسطور است که محمد حسن مزبور عالم و فاضل بود
فهرست تصانیف حضرت علامه حلی علیه الرحمه که بخط محمد مذکور بود بنظر رسیده در آخرش مکتوب
بود کتب العبد الاقل الاذل محمد حسن بن محمد علی الاسترابادی النجفی سنه خمس و تسعین لعبد الالف
فی المشهد المقدس الرضوی زاد الله تقدیسا و ایضا اجازه علامه حلی علیه الرحمه که برای بنی زهره
تحریر فرموده بود بخط ملای موصوف بنظر رسیده تاریخ تحریرش سنه ست و تسعین بعد الالف
بود السید محمد بن حیدر بن نور الدین علی بن علی بن ابی الحسن الحسینی الموسوی
العاملی الجبعی صاحب امل آمل او را به فاضل عالم و مدقق ستوده و از جمله معاصرین شمرده
و گفته که سید محمد مذکور ماهر در اکثر علوم عقلیات و نقلیات است بالجمله سید موصوف از
خاندان اجتهاد و علم و رشاد بود و جد امجدش سید نور الدین صاحب شواهد مکیه است الشیخ ابراهیم
بن محمد بن علی الحر فوشی العاملی الکرکی تحصیل علوم و فنون از پدر نامدار خود فرمود
و بخدمت دیگر علما هم مستفید شده بهره وافر و حظ متکاثر برداشته از اعاظم فضلا و اکابر
صلحا گشته شیخ حر عاملی در امل آمل وصف و مدح او فرموده و گفته که من بر جنازه مغفرت اندازه اش
حاضر شده بودم وفاتش در سنه ثمانین بعد الالف در بلده طوس اتفاق افتاد رحمه الله تعالی
مولانا احمد بن سلامه الجزائری از فضلا و صلحای زمان خود بود از معاصرین شیخ حر عاملی است
چنانچه در امل آمل میفرماید که ملا احمد موصوف فاضل و صالح و فقیه و معاصرین است
و در بلده حیدرآباد بمنصب قضا اقامت دارد از تصانیف شریفه اوست شرح ارشاد علامه
حلی طاب ثراه و دیگر مصنفات هم دارد الشیخ بهاء الدین بن علی العاملی النباطی از
فضلای صلحا و فقهای معاصرین شیخ حر عاملی بود در نجف اشرف سکونت ورزیده و قبل از آن
در حله بود کذا فی الامل مولانا احمد بن محمد التونی البشروی اصلش از بلده تون است
صاحب معجم گفته تون شهریست از ناحیه قهستان خراسان نزدیک بقاین وی از مشاهیر فضلای
صاحب امل آمل آورده که مولانا احمد تونی فاضل و عالم و زاهد و عابد ورع و معاصر الحال در مشهد

طوس اقامت دارد صاحب تصانیف لائقه است از جمله آن رساله در تحریم غنا در رساله در رد
صوفیه و حاشیه بر شرح لمعه و دیگر کتب هم دارد میرزا ابراهیم بن کاشف الدین محمد
الیزدی اخو میرزا قاضی از مولانا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه اجازه روایت دارد از تصانیف
شریفه اوست شرح باب حادی عشر و دیگر کتب هم دارد صاحب شذور العقیان او را به فاضل
کامل و فقیه عامل ستوده و گفته که میرزا ابراهیم مذکور از تلامذه اخوند ملا محمد تقی مجلسی است و اخوند
مذکور در سنه ثلاث و ستین اجازه برای وی نوشته و ستایش و مدح بسیار دران فرموده و این
عبارت آورده و لعبد فلما تشرفت بصحبة الفاضل العامل الکامل علامة الوقت و فهامة الزمان
افلاطون العصر و جالینوس الاوان جامع کمالات الملکیة و الفضل الانسانیة حاوی المعقول
و المنقول مستجمع الفروع والاصول میرزا ابراهیم بن شیخ علماء الزمان و فاضل فضلاء الدوران
ارسطاطالیس العصر و بقراط الاوان الواصل الی رحمة الله الملک المنان مولانا کاشف الدین
الحق و الحقیقه و الدین محمد افاض الله تعالی شآبیب رحمته علی رمسه الزکیه و تربته المطهرة
بعد ان قرء علی هذا الضعیف برهة من الزمان و طائفة من الاوان التمس منی و ان لم اکن
اهلا له ان اجیز له ادام الله تعالی تائیده روایة ما یجوز لی روایته فاستخرت الله تعالی و اجزت
له ادام الله تعالی عزه ان یروی عنی ما یجوز لی روایته من الکتب العقلیة و النقلیة
سیما کتب الاحادیث خصوصا الکتب الاربعة الی آخر الاجازة الشیخ ابراهیم العاملی
الشامی در امل آمل مذکور است که شیخ ابراهیم عالم عامل و فاضل ماهر و معاصر ما است و
ادیب و شاعر است در قسطنطنیه رحل اقامت انداخته در انجا میا شد صاحب تصانیف
و تالیف است از انجمله کتاب الصبح المبنی عن حیثیة المتنبی مشتمل بر احوال متنبی است
شیخ حر عاملی آورده که من کتاب مذکور را دیده ام بیش سید میرزا و در آن فوائد کثیره است
سوای احوال متنبی الشیخ صلاح الدین بن الشیخ زین الدین علی الملقب
بام الحدیث بن سلیمان البحرانی القدمی فرزند ارجمند شیخ علی الملقب بام الحدیث بود

در لولوة البحرین آورده که شیخ صلاح الدین مذکور فاضل کامل در علم حدیث و ادب بود بعضے حواشے
بر کتاب تهذیب الاحکام تصنیف کرده و از پدر در بحرین متولی امور ریاست بود و در قضایاے
احکام و درس و اقامت جمعه و جماعت جانشین پدر خود بود لکن بعد از وفات پدر خود بمدت قلیل وفات
یافت الشیخ حاتم بن الشیخ علی الملقب بام الحدیث البحرانی القدمی برادر صاحب صلاح
شیخ صلاح الدین سابق الذکر بود در لولوه آورده که شیخ حاتم مذکور از افاضل زمان و فقهاے
دوران خود بود الشیخ جعفر بن الشیخ زین الدین البحرانی القدمی فرزند ارجمند شیخ زین الدین
علی الملقب بام الحدیث و برادر شیخ صلاح الدین سابق الذکر است در لولوه آورده که شیخ جعفر
مذکور از افاضل زمان و اعاظم دوران در اجراے امر بمعروف و نهی عن المنکر صاحب شدت بود
و بعد از برادر خود شیخ صلاح الدین امام نماز جمعه و جماعت بود و شیخ جعفر مذکور را پسرے بود
مسمی بشیخ علی که زاهد و پرهیزگار و متقی بود چنانکه احوالش را در عمل خود خواهم آورد انشاء الله تعالی
الشیخ ابراهیم بن جعفر بن عبد الصمد العاملی الکرکی صاحب امل الآمل آورده که الشیخ
ابراهیم مذکور فاضل عالم و فقیه محدث و ثقه محقق و عابد است از مصنفات او کتابیست
بغایت خوب و رسائل دیگر و الحال الشیخ مذکور در هرات که از نواحی خراسان است اقامت اندوخته
الشیخ ابراهیم بن الحسن بن خاتون العاملی العینائی از معاصرین شیخ حر عاملی بود چنانچه در
آمل فرموده شیخ ابراهیم مذکور فاضل صالح و معاصر است المولی الجلیل رضی الدین محمد
بن الحسن القزوینی عالم خبیر و فاضلے عدیم النظیر صاحب تصانیف کثیره است شیخ حر عاملے
در امل از جمله معاصرین خود آورده و گفته که المولے رضی الدین محمد بن الحسن القزوینی فاضل
عالم و محقق مدقق متکلم ماهر و معاصر است از تصانیف او کتب بسیار اند از انجمله کتاب الجواهر
و آن کتابیست لطیف و رساله در مبحث قبله و رساله در بیان مقادیر و رساله در نماز تهجد و کتاب
تاریخ علماے قزوین موسوم به ضیافة الاخوان و هدیة الخلان و کتاب کحل الابصار و کتاب لسان الخواص
و کتاب در ذکر مسائل غیر منصوصه و غیر ذلک من الکتب الشیخ محمد بن حسین بن الحسن

بن ابراهیم بن علی بن عبد العالی المیسی از اکابر علما و فضلا و معاصر شیخ حر عاملی بود صاحب
امل آمل در کتاب مزبور او را به فاضل عالم محقق صالح و عابد ستوده و گفته شیخ محمد مذکور الحال در
کربلاے معلی سکونت دارد مولانا السید نظام الدین احمد بن محمد معصوم الحسینی الدشتکی
الشیرازی فاضلے ادیب در عصر خود همچو صاحب ابن عباد بود فرزند ارجمندش در سلافة العصر
ثنای بلیغ در حق او فرموده و در امل آمل مسطور است که میر نظام الدین عالم جلیل القدر و فاضل
وسیع الصدر و عظیم الشان و شاعر و ادیب است او را دیوان شعر نیست و چند رسائل متعدده
نیز...شر در سلافه سالک...در...ش نموده و شعری چند ازو نوشته و گفته که مدح و وصف او شعرای
زمان...بسیار مبالغه نموده اند...که ذات والا صفاتش درین زمان بشهر حیدرآباد همچو صاحب
ابن عباد است و مرجع اماسے زمان و رؤسای دوران بلکه بخدمت شریفش سلاطین و ملوک
بتعظیم...سلوک...رسید...یان...مراسلات و مکاتبات جاریست
انتهی...آزاد بلگرامی...تاریخ مآثر الکرام در ضمن احوال پسر او سید علیخان آورده که
چون خواهر شاه عباس ثانی...اراده زیارت حرمین شریفین نمود شاه عباس میر معصوم عنی
والد میر نظام معصوم را...همراه کرده که بتعلیم مناسک حج پردازد در اثنای راه چون
تقریب تعلیم و تعلم...حیلولت ستر بروجه احسن صورت نمی بست بخاطر بیگم رسید
که...ثابت است...عقد نکاح جلوه گر نشود حیلولت ستر حجاب برخیزد آخر نکاح انعقاد یافت
داعیه زیارت حرمین شریفین از ترس شاه عباس معاودت وطن متعذر شد توطن مکه معظمه اختیار
افتاد...بیگم میر نظام الدین احمد متولد شد و در مکه معظمه نشو و نما یافت و همت بکسب فضائل
گماشته از اقران فائق بر آمد میر سید محمد سعید میر جمله اردستانی وزیر عبد الله قطب شاه والی حیدرآباد
...فرستاده میر نظام الدین احمد را و سید سلطان را که از سادات نجف اشرف بود
بحیدرآباد طلبید که دو دختری که داشت آنرا در سلک ازدواج هر دو سید کشد اتفاقاً سلطان عبد الله
را هم دو دختر بود سلطان خواست که دختران خود را بهر دو سید تزویج کند میر جمله بر آشفت و برخاسته

والد سید علیخان صاحب سلافه

بدرگاه خلد مکان عالمگیر شتافت سلطان عبدالله اول دختری را بمیر نظام الدین که خدا احمد
و برای طوی دختر ثانی سازو سامان ترتیب داد میر نظام الدین احمد با سید سلطان بخشی داشت
او و زوجه او نمی خواستند که از دواج سید سلطان صورت گیرد شبی که نکاح سید سلطان مقرر شد
میر نظام الدین سلطان عبدالله را پیغام کرد که اگر تزویج سید سلطان واقع شود من بمخالفت
شما کمر مے بندم و نزد خلد مکان رفته سعی در عدم بنیان دولت شما میکنم و احمال و اثقال بار کرده
مستعد کوچ نشست سلطان عبدالله متحیر شد و ارکان دولت را جمع کرده مشاوره پرداخت آخر
ایں همه برین قرار گرفت که اگر میر نظام الدین احمد میرود فتنه عظیم برپا میشود تزویج سید سلطان
موقوف باید داشت و چون اسباب طوی همه مهیا شده بود و تاخیر ضائع می شد ابوالحسن را
که آخر سلاطین قطبشاهیه است و با سلاطین قطبشاهیه قرابتے داشت برای دامادی تجویز کردند
و مردم بطلب ابوالحسن شتافتند در آن وقت ابوالحسن در تکیه بقیدی نشسته بود او را آوردند
و بحمام بردند و بخلعت طوی آراسته نکاح بستند و موافق ضابطه توپخانه را سر دادند در آنوقت
سید سلطان در حمام بود چون صدائے توپها شنید در شگفت افتاد که توپها را چرا سر دادند
حاضران که از این ماجرا واقف بنودند جواب دادند که سبب ظاهر است که امشب شب طوی است
سید سلطان گفت ضابطه اینست که توپخانه بعد عقد نکاح سر میدهند و مردم را برای خبر فرستاد
رفتگان خبرے که بود آوردند سید سلطان در آتش غضب افتاد اسباب شادی همه سوخت و
اسپان را پے کرد و خود را بدرگاه خلد مکان رسانید میر نظام الدین احمد از دختر قطبشاه فرزندے
نیاورد سید علی از بطن زوجه دیگر شب شنبه پانزدهم جمادی الاولے سنه اثنین و خمسین و
الف در مدینه منوره متولد شد لهذا او را مدنی گویند انتهے و ایضاً صاحب سلافه آورده که آنجناب
در سنه اربع و خمسین و الف بجانب بعض بلاد هند حسب درخواست بادشاه آنجا نهضت فرمود
و وفاتش در سنه ست و ثمانین و الف در مدینه حیدرآباد اتفاق افتاد السید اسمعیل بن سعید الحسینی
الحویزی صاحب اہل آل اد ابه عالم فاضل و متکلم و شاعر و محقق کامل ستوده و از جمله معاصرین

خود سعد و دنمود و الشیخ محمد العاملی التبنینی در امل آمل او را بہ فاضل فقیہ و صالح و زاہد و عابد ورع
ستودہ و گفتہ کہ وے پیش خال والد من شیخ علی بن محمود العاملی تحصیل علوم نمودہ و او پیش شیخ
بہاء الدین عاملی قرارت نمودہ الشیخ محمد بن سماقۃ العاملی المشغری صاحب امل آمل گفتہ
کہ وے فاضل صالح و ادیب و حافظ است پیش والد من و عم من و جد من و خال والد من
تحصیل فنون و استفادہ علوم فرمودہ السید میرزا محمد بن شرف الدین الحسینی الجزائری
در امل آمل آوردہ کہ سید میرزا محمد موصوف از فضلا معاصر نیست وی عالم فقیہ و محدث حافظ
و عابد از تلامذہ شیخ محمد بن علی خاتون عاملی ساکن شہر حیدرآباد است از تصانیف شریفہ اوست
کتابی کبیر در فن حدیث کہ در آن احادیث کتب اربعہ و غیر آنہا را جمع فرمودہ و من کتاب مزبور
را از و روایت دارم الشیخ محمد بن زین العابدین بن محمد بن احمد بن سلیمان
العاملی النباطی صاحب امل آمل آوردہ کہ شیخ مزبور فاضل ادیب و شاعر است تحصیل علوم
و اکتساب فنون از والد ماجد خود نمودہ و نیز از والد ماجد من و عم معظم من شیخ محمد الحر العاملے
استفادہ فرمودہ الشیخ محمد بن سعید الدورقی صاحب امل آمل او را بہ فاضل زاہد و صالح
و عابد و فقیہ ستودہ و از جملہ معاصرین خود شمردہ الشیخ یحیی بن عبد الصمد العاملی الکرکے
از جملہ معاصرین شیخ حر عاملی است چنانچہ صاحب امل آمل او را بہ فاضل و عالم و فقیہ و
عابد ستودہ و گفتہ کہ شیخ یحیی مذکور الحال در بلدہ ہراۃ کہ از نواحی خراسان است ساکن
میباشد الشیخ یوسف بن احمد بن نعمۃ اللہ بن خاتون العاملی صاحب امل آمل
بہ عالم فاضل و عابد محقق ورع و ثقہ ستودہ و از معاصرین خود شمردہ و گفتہ کہ وی صاحب
تصانیف است الشیخ یوسف بن الحسن البحرانی البلادی فاضل متبحر و شاعر ادیب
بود کما فی الامل الشیخ یوسف بن محمد البحرانی الحویزی فاضل زاہد و فقیہ صالح و من جملہ
معاصرین شیخ حر عاملی بود چنانچہ در امل آمل ذکرش آوردہ و گفتہ کہ از تصانیف شریفہ اوست شرح
کتاب من تفصیل وسائل الشیعہ کہ جمع فرمودہ در آن اقوال فقہا را و دیگر از فوائد نوشتہ اما ناتمام است

ونیز از تصانیف او دیگر رسائل اند السید یونس الموسوی المسقطی الشامی العاملی
فاضل صالح وفقیه جلیل واز جمله معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچه صاحب امل آمل او را بعد
وصف گفته که دیده ام من او را در بلده شام اوائل سن خود که مدتی در انجا بوده و روزی همراه
وی بمجلس طلاق زنی رفته بودم در آن اثنا در باب عده زنان مذکوره کلامی طویل ببسط و توضیح
کرده که مشتمل بر تفاصیل احکام عدهٔ زنان بود الحق که مستحضر بجمیع مسائل فقهیه و اقوال ادله
علما بوده الشیخ ابوجعفر بن محمد امین الاسترابادی صاحب امل آمل آورده که شیخ
ابوجعفر موصوف فاضل عالم و شاعر ادیب ماهر است و معاصر من است الحال در یکی
از بلاد هند مقیم گشته الشیخ احمد بن الحسن بن محمد بن علی الحر العاملی المشغری
الجبعی فاضل کامل و عالم عامل و برادر زاده و ابن عم صاحب امل آمل است کما صرح
به فی الکتاب المذکور و گفته وی عالم و فاضل ماهر و محقق و عارف بعقلیات و نقلیات
در فن ریاضیات و صالح ورع و فقیه محدث و ثقه و معاصر من است از تصانیف او است
شرح ارجوزه منظومه من در مواریث موسوم بخلاصة الابحاث فی مسائل المیراث و حواشی کثیره و
فوائد بسیار از نتائج افکار او است السید ماجد بن محمد البحرانی صاحب امل امل او را
عالم جلیل القدر و فاضل واسع الصدر ستوده گفته وی اولاً قاضی شیراز بود پس از ان
در شهر اصفهان بمنصب قضا اقامت داشت وی شاعر ادیب و منشی بود از تصانیف غیره
او ست شرح نهج البلاغه ناتمام و او از جمله معاصرین است الامیر ماجد بن الامین جمال الدین
محمد الحسینی الدشتکی فاضل عالم و فقیه محدث بود در روایت حدیث از والد خود سید جمال الدین
محمد بن عبد الحسین الدشتکی می نمود و او از سید سعد الدین محمد بن سید نظام الدین احمد دشت
و مولانا محمد شفیع و غیر الشان از و روایت دارند مولانا محسن بن محمد مومن الاسترابادی
در امل آمل مذکور است که مولانا محسن مذکور فاضل محقق و زاهد و عابد بود منجمله معاصرین است عمر شریفش
به هشتاد سال رسیده بود که بمشهد امام رضا علیه السلام بقصد مجاورت در انجا رفته انتقال فرمود

رحمه الله تعالی الشیخ محمد امین بن محمد علی الکاظمینی از معاصرین شیخ حر عاملیست وی
فاضل جلیل القدر و فقها و صلحای عصر خود بود از تصانیف شریفه اوست شرح جامع المقال
فیما یتعلق بالحدیث والرجال و کتاب ہدایة المحدثین الی طریقة المحمدین وغیر ذلک من الکتب
السید مرزا محمد باقر بن معز الدین محمد الحسینی الرضوی النجفی اصلا و الطوسی مولدا
و مسکنا از علمای محققین و افاضل متکلمین بود معاصر شیخ حر عاملیست وی فاضل
جلیل و محقق نبیل و متکلم و شاعر بوده از تصانیف اوست شرح چهل حدیث و حاشیه بر حاشیه
قدیمه و غیر آن پدرش قاضی معز الدین محمد از اساتذه مولانا محمد تقی مجلسی بود کما ذکره العلامة
المجلسی فی البحار مولانا محمد تقی بن عبد الوہاب الاسترآبادی وی از فضلای
عالیمقدار و متکلمین با اقتدار بوده در مشهد مقدس رضوی علی مشرفه الآف التحیة والسلام
سکونت داشته شیخ حر عاملی او را در زمره معاصرین خود شمرده و گفته وی متکلم جلیل المرتبت
و شاعر بلیغ بوده تصانیف انیقه دارد از انجمله شرح فصوص فارابی در فارسی در رساله در
علم اخلاق و غیر ذلک از و است وفاتش در سنه یکهزار و پنجاه و ہشت ہجری واقع شد
و صاحب شذور نقل کرده که ولادت ملای مذکور در سنه یکهزار و سی و ہفت واقع شده و
در یکهزار و یکصد و ده ہجری فوت شد بنا بران عمر وی ہفتاد و سه سال بوده باشد مولانا السید
محمد رضا الحسینی فاضل کامل و معاصر صاحب امل آمل است چنانچه در کتاب مزبور مسطور است
که امیر کبیر سید محمد رضا حسینی منشی الممالک و عالم و فاضل و معاصر و محدث جلیل القدر است
از تصانیف شریفه اوست کتاب کشف الآیات و آن کتابیست عجیب الطرز جدید نوشته دیگر
کتاب تفسیر القرآن که زیاده از سی مجلد بوده باشد در عربی و ہم در فارسی است و جمع نموده در آن
احادیث را و ترجمه آن کرده الحال در اصفهان میباشد انتہی ترجمة کلامه مولانا محمد بن الرضی
القمی در کتاب امل آمل ذکرش آورده و گفته که مولانا محمد بن رضی قمی فاضل و معاصر
من است از تصانیف شریفه اوست شرح منظومه در معانی بیان تقریبا صد بیت است

موسوم به نجاح المطالب الشیخ علی بن الحسن بن علی بن محمد الحر العاملی برادر شیخ حر عاملی
صاحب وسائل الشیعه است چنانچه شیخ مذکور احوال او را در کتاب امل آمل آورده و گفته
که شیخ علی مزبور برادر مؤلف این کتاب است فاضل صالح و زاهد عابد بود تحصیل علوم
و اکتساب فنون از والد ما جد خود نموده و بیش من هم خوانده وقت مراجعت او از حج بیت الله
الحرام که مرتبه سوم و سال سوم بود که متوالی شیخ فرموده بود در طریق مکه معظمه در سال
یکهزار و هفتاد و هشت وفات یافت الشیخ احمد بن الحسن بن علی الحر العاملی المشغری
برادر شیخ حر عاملی است چنانچه در کتاب امل آمل مسطور است شیخ احمد فاضل صالح و عارف
بفن تواریخ است از تصانیف او ست کتاب تفسیر القرآن و کتاب تاریخ کبیر و کتاب
تاریخ صغیر و حاشیه بر مختصر نافع انتهی کلامه الشیخ احمد بن عبد العالی العاملی
المیسی در امل آمل آورده که شیخ احمد فاضل و عالم و صالح و معاصر من از ساکنین بلده
اصفهان بود و همانجا وفات یافت السید تاج الدین بن علی بن احمد الحسینی
العاملی از فضلاے کاملین و صاحب تصانیف عالیه است شیخ حر عاملی در امل آمل آورده
که سید تاج الدین فاضل زاهد و محدث عابد و فقیه است از جمله تصانیف او ست کتاب التتمة
فی معرفة الائمة علیهم السلام و نزد من از کتاب مذکور نسخه ایست از آن ظاهر میشود که تاریخ
تالیفش در سنه یکهزار و هشتاد هجری بوده وے از جماعتی از مشائخ من روایت دارد که از جمله
ایشان خال والد من شیخ علی بن محمود عاملیست الشیخ جابر ... از فضلای زمان و
صلحاے دوران بود در روایت حدیث از مولانا محمد تقی مجلسی داشته کذا فی الامل
الشیخ حسین بن علی بن خضر بن صالح العاملی از تلامذه سید حسین بن سید محمد
صاحب مدارک بود در خراسان در مشهد مقدس متوطن بود و همانجا برحمت ایزدی پیوست
صاحب امل آمل او را به فاضل صالح ستوده الشیخ حسین بن مطهر الجزائری
از معاصرین شیخ حر عاملیست در امل آمل او را به فاضل زاهد و صالح ستوده ...

کتب بسیار از انجمله تفسیر قرآن مجید و رساله ایست در علم کلام الشیخ داود بن ابی شافیر البحرانی
از افاضل زمان خود بود سید علیخان مدنی در کتاب سلافة العصر مبالغه در مدح و وصف وی فرموده
و گفته که وی بر امثال و اقران خود فائق بود و قدری از اشعار فصاحت آثار او ذکر نموده و شیخ
حر عاملی در امل الآمل او را از جمله معاصرین خود شمرده و گفته که شیخ داود مذکور عالم ادیب و شاعر متعاصر
است الشیخ زین الدین بن الحسین بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری از فضلای
عصر خود بود برادر شیخ حر عاملیست چنانچه در امل الآمل آورده که شیخ زین الدین مذکور برادر مؤلف
اینکتاب است فاضل و عالم و محقق و صالح و ادیب و شاعر و منشی و عارف بعربیه و فقه و حدیث
و ریاضی و دیگر فنون علمیه بود از تصانیف اوست شرح رساله حجیه شیخ بهائی علیه الرحمه موسوم به
مناسک مرویه فی شرح الاثنی عشریة الحجیة و رساله در علم هیئت موسوم به متوسط الفتوح بین المتون
و الشروح و رساله در مبحث تقیه و کتاب تاریخ در فارسی و دیوان اشعار که تقریبًا پنجهزار بیت
بوده باشد و فاتش در بلده صنعا وقت مراجعت وی از حج در سنه یکهزار و هفتاد و هشت هجری
اتفاق افتاد و از جمله اشعار او قصیده ایست در مدح جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله که این چند بیت
از آنست

هو خاتم الرسل الکرام محمد	کهف المؤمل منهج المامول
رب المناقب و البراهین التی	قادت لطاعته اسود الغیل
نطقت بفضل علومه الانبیاء فی	الفرقان و التوریة و الانجیل
لولاک ما عرفوا لوری ربا سوی	اصنامهم فی الفضل و التفضیل
کلا و لا اتخذوا سوی ناقوسهم	بدلا من التکبیر و التهلیل

الشیخ سلیمان بن الحسین بن محمد بن احمد بن سلیمان العاملی النباطی شیخ حر عاملی
علیه الرحمه در امل الآمل شیخ سلیمان مذکور را به عالم فاضل و صالح و زاهد ورع و عابد ستوده و گفته که
او و برادرش شیخ احمد هر دو شریک درس من بودند وقتیکه بخدمت مشائخ مشغول استفاده بودم

وهر دو برادر مذکور در یک سال انتقال فرمودند رحمهما الله تع الشیخ سلیمان بن محمد الصیداوی
العاملی صاحب امل آمل او را به عالم و فاضل صالح و عابد و فقیه و حافظ مشهور و جلیل القدر
ستوده وگفته وی از جمله معاصرین ست السید شمس الدین محمد الاحسائی ساکن شیراز
فاضل و عالم فقیه و محدث و صالح جلیل القدر بود و از معاصرین شیخ حر عاملیست کذا فی الامل
الشیخ صفی الدین بن فخر الدین بن طریح النجفی از فضلاء زمانه و محققین یگانه بود فرزند ارجمند
شیخ فخر الدین صاحب مجمع البحرین فی اللغة است شیخ حر عاملی او را از معاصرین خود شمرده
و به فاضل عالم و صالح و فقیه و عابد ورع و محقق ستوده از تصانیف اوست شرح فخریه از تصانیف
پدر اوست و دیگر رسائل هم دارد الشیخ صالح بن سلیمان بن محمد العاملی الصیداوی
صاحب امل آمل آورده وی عالم و فاضل صالح و عابد و معاصر است وگفته که او به عراق رفته
در مشهد کاظمین علیهما السلام مجاور و متوطن گردید الشیخ عبد الرحمان بن احمد الجزائری
از معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آمل آورده که شیخ عبد الرحمان بن احمد جزائری ساکن
بصره فاضل محقق و صالح و عارف بالعربیة و شاعر و معاصر است از تصانیف اوست شرح قصائد
ابن ابی الحدید و غیر ذلک من الکتب عبد الرحمان بن عبد الله الجزائری فاضل و عالم و
صالح و ادیب و شاعر و معاصر شیخ حر عاملی بود کذا فی امل الآمل السید عبد الرضا بن
عبد الصمد الولی الحسینی البحرانی فاضل ادیب و عالم اریب بود در امل آمل آورده که سید
عبد الرضای مذکور از اهل علم و فضل و ادب و صلاح است و سید علیخان مدنی وصف و مدح بلیغ
در حق وی گفته و از اشعار جیده او نقل نموده السید عبد الرؤف بن الحسین الحسینی الموسوی
البحرانی از معاصرین شیخ حر عاملیست چنانچه در امل آمل آورده وی فاضل عالم و شاعر ماهر و
معاصر و ادیب و منشی بود از اشعار او انچه بمن فرستاده مکاتبه عجیبة الانشاء بود که بطرز جدید و نهج
سدید نگاشته السید عبد الصمد بن عبد القادر الحسینی البحرانی صاحب امل آمل آورده
وی عالم و فاضل صالح و عابد و شاعر و ادیب جلیل القدر و ماهر و معاصر است الشیخ عبد العزیز

بن الحسن بن علی بن احمد العاملی الجامعی فاضل ادیب و حافظ جلیل القدر بود کسب علوم
و فنون از والد ماجد خود و از خدمت شیخ زین العابدین بن سلیمان عاملی و غیرها نموده و فاتش در
سنه یکهزار و شصت و هفت هجری در رسید از جمله معاصرین شیخ حر عاملی است کذا فی امل الآمل
السید عبد الله بن السید حسین البحرانی فاضل ادیب و معاصر سید علیخان مدنی بود چنانچه
در سلافة العصر در حق او مدح و ثنای بسیار آورده و گفته و کان قد صحبنی سنینا و ما زلت لفراقه
منفصلاً حتی فرق الدهر بیننا و قدر القضاء بیننا الشیخ علی بن سودون العاملی فقیه
فاضل و صالح و زاهد و عارف بالعربیه بود از جمله معاصرین شیخ حر عاملیست و در سنه یکهزار و
پنجاه و هفت هجری با شیخ حر عاملی مذکور در سفر مکه در حجه اولی رفیق بود و بعد از سنه مذکوره
بعد مدت دو سال بدرجه شهادت فائز شد کما فی الامل مولانا علی بن شاه محمود السبزواری
از معاصرین شیخ حر عاملیست فاضل صالح و عابد بود از تصانیف اوست کتاب منهاج الفلاح
در اعمال سال و کتاب مجمع المسائل در فقه که از اول طهارت تا اواخر صلوة تصنیف شده و در
کتاب مذکور باستیعاب فروع و ادله و اقوال و احادیث پرداخته کما فی امل الآمل مولانا علی نقی
الشیرازی در امل آمل است که مولانا علی نقی شیرازی فاضل و فقیه جلیل القدر و معاصر است وی منصب
قضا داشته از تصانیف او کتابهاست از انجمله کتاب مناسک الحاج و رساله در تحریم تتن و کتاب در جواز
مفتی بودم و مبحث امامت و غیر ذلک من الکتب الشیخ عیسی بن حسن بن شجاع النجفی انه
از افاضل شعرای زمان و ادبای عصر و اوان خود بود از معاصرین شیخ حر عاملیست کما فی الامل
و سید علیخان مدنی در حق وی مدح بسیار و وصف بیشمار نموده و از اشعار او ذکر فرموده و گفته که
درمیان والد من و شیخ مذکور مراسلات و مکاتبات طویل الاذیال از نظم و نثر جاری بود و قتیکه
در بلده حیدرآباد پیش والدم تشریف برده از انجا حسب مراد خود کامیاب گردیده مراجعت فرمود
و در اثنای راه سفر دریا واقع شده بر کشتی سوار بود که موجی عظیم از دریا برخاست و اهالیان
کشتی معه شیخ موصوف غریق رحمت الهی گشتند الشیخ فخر الدین الایجی صاحب لؤلؤة البحرین

آورده که شیخ عابد زاہد محدث اکبر شیخ فخر الدین ایجی روایت حدیث از شیخ محمد بن جابر داشته واو از سید سعید امیر شرف الدین علی عن شیخه السید الکبیر امیر فیض الله عن الشیخ حسن بن الشهید الثانی عن الحسین بن عبد الصمد عن الشهید الثانی روایت دارد انتهی الشیخ فرج الله بن محمد بن درویش بن محمد بن حسین بن جمال الدین بن اکبر الحویزی در امل آمل مسطور است که شیخ فرج الله مذکور فاضل و محقق ماہر و شاعر و ادیب و صاحب مؤلفات کثیره است از انجمله کتاب رجال در دو مجلد و مرقعه یک جلد و کتاب کبیر در علم کلام مشتمل بر تفاصیل احوال هفتاد و سه فرقه و کتاب الغایة در منطق و کلام و کتاب الصفوة در اصول و شرح تشریح الافلاک شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه و منظومه در معانی و بیان و تفسیر قرآن مجید و تاریخ کبیر و دیوان اشعار کبیر و رساله در علم حساب و کتاب تذکرة العنوان و آن کتابیست عجیب که بعض الفاظ آن بسیاہی و بعضے بشنجرف است و در طول و عرض خوانده میشود و مجموع کتاب مذکور یک علم است و هر سطر که از سرخی خوانده میشود جداگانه هر یک علمی از نحو و منطق و عروض میباشد وجه تسمیه آن بتذکرة العنوان چنین است که یکی از فضلاے اهل سنت کتابی موسوم بعنوان الشرف که مشتمل بر علوم مذکوره و فقه و تاریخ است برین طرز تالیف نموده روزے در مجلس شیخ ذکر آنکتاب بمیان آمد اہل مجلس همگی متعجب شدند بنا بران شیخ موصوف بغیر آنکه ملاحظه کتاب عنوان الشرف فرماید کتاب تذکره را تصنیف فرمود الشیخ قاسم الکاظمینی از جمله معاصرین شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل آمل آورده که شیخ قاسم کاظمینی عالم عابد و فاضل زاہد و معاصر است از تصنیفات اوست شرح کتاب استبصار که جامع احادیث و اقوال فقهاست انتهی کلامه کلب علی بن جواد الکاظمی فاضل عالم و صالح و شاعر ادیب و معاصر شیخ حر عاملی بود کذا فی الامل الشیخ علی بن زین الدین بن محمد بن الحسن بن زین الدین الشهید الثانی فرزند ارجمند شیخ زین الدین سبط شهید ثانی علیه الرحمه بود و عم شیخ علی مذکور شیخ علی صاحب در منثور بود و در کتاب امل الآمل آورده که شیخ علی مزبور فاضل و عالم و شاعر و ادیب بود قرارت علوم پیش عم خود فرموده و از دیگر

مشائخ هم استفاده فرموده و ایضا در کتاب مذکور آورده که شیخ علی مزبور الحال در اصفهان متوطن
است الشیخ حسن بن زین الدین بن محمد بن الحسن بن الشهید الثانی العاملی
الجبعی برادر شیخ علی سابق الذکر است شیخ حر عاملی او را از جمله معاصرین خود شمرده و گفته که
شیخ حسن مذکور عالم و فاضل و صالح و معاصر است الحال در بلدهٔ اصفهان توطن دارد و قرائت
علوم پیش عم خود و دیگران از مشائخ و اساتذه خود فرموده السید ابو الحسن بن علوان
الحسینی العاملی الشامی صاحب امل الامل آورده که سید ابو الحسن مذکور فاضل صالح
و جلیل القدر و از معاصرین است درین زمان در بعلبک سکونت دارد انتهی مولانا السید
عبد العظیم بن السید عباس الاسترآبادی عالم و فاضل و محدث و فقیه بود در
لؤلؤة البحرین آورده که سید عبد العظیم بن سید عباس استرابادی از علمای اخباریین
بود از تصانیف اوست رساله در وجوب عینی نماز جمعه و علامه سید هاشم بن سید سلیمان بن السید
اسمعیل بن السید عبد الجواد الکتکانی التوبلی البحرانی که احوالش انشاء الله مذکور خواهد شد از سید
عبد العظیم مذکور روایت دارد الشیخ محمد بن علی بن احمد بن موسی العاملی النباطی
از معاصرین شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل الآمل او را به فاضل صالح ستوده و گفته که شیخ محمد
مذکور الحال در بلدهٔ اصفهان توطن دارد مولانا محمد مومن بن شاه قاسم السبزواری
از ساکنین مشهد مقدس روضه رضیه رضویه علی راقدها الاف التحیة بود چنانچه در امل
الآمل آورده که مولانا محمد مومن بن شاه قاسم السبزواری ساکن المشهد فاضل عالم محقق
متکلم فقیه محدث عابد معاصر است از تصانیف اوست تفسیر قرآن مجید و حواشی بر شرح
لمعه و غیر آن از کتب و رسائل مولانا قطب الدین محمد بن علی الشریف الدیلمی
اللاهیجی صاحب امل الآمل آورده که مولانا قطب الدین محمد بن علی شریف دیلمی لاهیجی فاضل
جلیل القدر صاحب تصانیف کثیره است از انجمله رساله در عالم المثال و غیر انها و او از جمله
معاصرین است مولانا میرزا محمد رفیع الواعظ القزوینی از مشاهیر فضلای کاملین و بلغای

ا۔ نجوم ا

واعظین و علمای عاملین بود کتابش ابواب الجنان برجال فضل و علم و جلالت قدر او شهادت
وارد الحق که کتابی فارسی در بیان پند و نصائح باین فصاحت و بلاغت و خوبی عبارات و لطف
استعارات بمعرض تالیف نرسیده از مجلد اول آنکتاب ظاهر میشود که کتاب مذکور مشتمل بر هشت
باب است اما مجلد اول که یکی از ابواب هشتگانه است درین دیار بسیار اشتهار دارد و در زمان
شاه عباس ثانی صفوی تصنیف شده و مجلد ثالثش هم بنظر مؤلف رسیده الا کمیاب است و
از حال دیگر مجلدات اطلاعی ندارد ایا بقالب تالیف و تصنیف در آمده یا ناتمام مانده بالجمله
میرزا موصوف واعظ عامل و شاعر کامل بود در شعر واعظ تخلص داشت میرزا محمد طاهر
نصرابادی در تذکرة الشعرا که آنرا در زمان شاه سلیمان صفوی در سنه یکهزار و هشتاد و سه هجری
تصنیف کرده بتقریب ذکر علما و فضلا و شعرا آورده که واعظ قزوینی اسم شریفش میرزا رفیع است
نواده ملا فتح الله واعظ قزوینی است بفنون کمالات آراسته و بصلاح و پرهیزگاری پیراسته
چمن طبعش را افتاب گل خودرو و گلزار خاطرش را ماه تمام گل شبو لطافت و ملاحت
طبع او را تالیف مسمی به ابواب الجنان گواه عادلیست که چهار عدولش بحکمه عدل صاحبان
انصاف گذشته و سجل فصاحتش باذعان اهل عرفان معنون گردیده حقا که هر بابش بهشت در
بر روی مطالعه کنندگان کشاید و هر فقره اش از راه نظر به بیننده رحیق تحقیق نماید صاحب تذکره
مذکوره گوید که جلد اول آن کتاب فصاحت آیات بنظر من رسیده انکس را از کتب احادیث
و اخلاق مستغنی میسازد چرا که من مطالعه کتب تواریخ و اخلاق و امثال آن بسیار نموده ام
بحسب لفظ و معنی هیچکدام اینقدر رفیع رسان نیست حیرانم که در مجلدات دیگر چه خواهد گفت که در آن
تا خدا امید که بصحت و عافیت توفیق اتمام آن بیابد و علی قلیخان واله در تذکره خود که مسمی
بریاض الشعرا است آورده که میرزا محمد رفیع واعظ قزوینی از فضلای عصر و علمای دهر است
لآلی ابدار مواعظ و نصائح او آویزه گوش خاص و عام بوده فن شعر و انشا را آئینی که باید ضمیمه
دیگر کمالات ساخته بود کتاب ابواب الجنان را که مشتمل بر ترجمه احادیث اهل البیت علیهم السلام است

درغایت کیفیت ورنگینی تسوید نموده دراوائل جلوس خاقان مالک رقاب یعنی سلطان حسین صفوی داعی حق را لبیک اجابت گفت ودر تذکره نتائج الافکار مسطور است که صاحب فکر بلند وطبع متین میرزا محمد رفیع واعظ از اکابر قزوین که نوادهٔ ملا فتح الله واعظ قزوینی است بوساده تعلیم وتربیت شائقین جا داشت وبوعظ وپند خلائق نظر می گماشت درنظم پردازی از هم‌نوایان میرزا صائب وطاهر وحید بود وطریق سخن تبلاش تازه ومعانی دلنشین بخوش اسلوبی می پیمود مثنوی معرکه شاه عباس با بلیم خان او زیاده بس رنگین ونیکو گفته ولآلی آبدار مضامین را برشته فصاحت وبلاغت سفته دراواخر مائه حادی عشر بساط هستی بپیچید

الشیخ سلیمان بن علی بن سلیمان بن راشد بن ابی ظبیة البحرانی الاصبعی اصلاً

الشاخوری مسکناً شیخ حر عاملی او را از جمله معاصرین خود آورده وبه علامه وفاضل وفقیه ستوده وشیخ یوسف بحرانی در لؤلؤة البحرین گفته که شیخ سلیمان مزبور فقیه نبیه ومجتهد صرف بوده واز تصانیف او رساله ایست در تحریم نماز جمعه در زمان غیبت امام علیه السلام وشیخ احمد بن محمد بن یوسف بحرانی مقابی خطی در نقض وجواب رساله مذکوره رساله خوب موافق حق وصواب تصنیف کرده دیگر از تصانیف اوست رساله در تحلیل تتن وقهوه که در آن کلام بعضی از علمای عجم را که قائل بتحریم بوده اند رد کرده است دیگر رساله در علم کلام مشتمل بر تحقیق اصول دین ورساله در تناسی ؟ های ها است ودی از شیخ احمد بن شیخ محمد بن علی مقشاعی اصبعی وهم از استاد خود شیخ علی بن سلیمان بن حسن قدمی بحرانی که حالش گذشت روایت دارد وشیخ سلیمان بن عبد الله بحرانی شاگرد او بود واز و روایت دارد وشیخ سلیمان بن علی مذکور در سال یکهزار ویکصد ویک هجری وفات یافت وسید عبد الرؤف جد حفصی بحرانی که خصوصیت با او داشت قصیده در مرثیه او گفته واز انجمله این شعر متضمن تاریخ وفات اوست. شعر

صاح الغراب بغاق فی رجب علی	موت الفقیه فای دمع یدّخر

پس لفظ غاق بغین معجمه که بمعنی صدای زاغ است ماده این تاریخ باشد وایضاً شیخ یوسف

در لؤلؤة البحرین آورده که شیخ سلیمان بن علی مذکور از شیخین جلیلین شیخ جعفر بن کمال الدین بحرانی

و شیخ صالح بن عبد الکریم بحرانی روایت داشت الشیخ احمد بن الشیخ محمد بن یوسف

المقابی الخطی البحرانی در لؤلؤة البحرین آورده که اصل وطن او خطه بود و منشا و مسکن او

قریه مقابا از قرای بحرین است که او در آنجا تحصیل علم نموده و از جمعی از علمای عظام روایت

حدیث داشته از جمله ایشان پدرش فقیه شیخ محمد بن یوسف و مولانا محمد باقر مجلسی و [illegible] سید

محمد مؤمن استرابادی صاحب کتاب الرجعة اند و پدرش محمد بن یوسف مذکور از شیخ علی

بن سلیمان قدمی بحرانی روایت داشت و ماهر در علوم عقلیه و نقلیه و ریاضیه و [illegible]

و هندسه و حساب و عربیه بود و لکن چیزی از مصنفات او نقل نکرده اند و شیخ [illegible]

بن یوسف مذکور علامه فهامه و عابد زاهد و متقی و کریم النفس و صاحب تصانیف [illegible]

بحرانی آورده که تصنیفات او که بنظر من رسیده است بر علو منزلت او در علوم [illegible]

و فروع و اصول و دقت نظر و حدت خاطر با وصف مزید بلاغت و فصاحت در تعبیر [illegible]

و تحریر گواهی میدهد و نزد من آنست که او از جمیع علمای بلاد بحرین از معاصرین تا آخر [illegible]

خود بلکه از غیر ایشان هم افضل بود و یکی از تلامذه اش در رساله خود ذکر نموده که [illegible]

مذکور بسوی اصفهان رفت مولی فاضل محمد باقر خراسانی مصنف کفایه و ذخیره [illegible]

دو روز برای مذاکره و استفاده از وی خلوات او می نمود و ملا محمد باقر مجلسی [illegible]

روایت داد و در جمله مدح و ثنای او در اجازه نوشت که از عجایب [illegible]

تفضلات ربانی و نعمات بالغه سبحانی بر من آنست که مرا با مولای اوحد [illegible]

بارع تقی زکی جامع فنون فضائل و کمالات و صاحب گوی سبقت در میدان [illegible]

ذو الاخلاق الرضیة و الاعراق البهیة علم تحقیق و کوه تدقیق عالم نحریر فائق [illegible]

کشاف دقائق معانی شیخ احمد بحرانی اتفاق صحبت افتاد پس او را در علم و فضل دریای

بی پایان و دانای ماهر عظیم الشان یافتم الی آخر الاجازه و ایضا در لؤلؤه آورده که [illegible]

شیخ احمد مذکور است کتاب ریاض الدلائل وحیاض المسائل در فقه که از انجمله پاره از مسائل طهارت
دیده ام وبس ورساله دیگر در وجوب عینی نماز جمعه است که دران بر رساله شیخ سلیمان بن علی
شاخوری بحرانی که ذکر او گذشت رد کرده است دیگر رساله در مسئله استقلال پدر بولایت بکر بالغ
رشیده ورساله در منطق موسوم بالمشکوة المضیئة ورساله موسوم بالرموز الخفیه فی المسائل المنطقیه
ورساله صغیره در مسئله بداء و شیخ احمد مذکور و برادرانش شیخ یوسف و شیخ حسین هم در سنه
یکهزار ویکصد و دو هجری در حیات پدر خود بسبب طاعون در عراق وفات یافتند و در جوار
مزار فائض الانوار حضرات کاظمین علیهما السلام مدفون شدند و بعد از ان پدر ایشان در سال
یکهزار و یکصد و سه هجری در قریه سقا با که مسکن او بود وفات یافت و شیخ سلیمان بن عبد الله
بحرانی از شیخ احمد مذکور روایت داشت الشیخ محمد بن ماجد بن مسعود البحرانی الماحوزی منسوب بسوی
قریه ماحوز بضم حاء مهمله و زاء معجمه در آخر قریه ایست از قرای بحرین و آن مشتمل بر سه قریه است
قریه دونج بضم دال مهمله و سکون واو و فتح نون قبل از جیم و قریه هلتا بفتح ها و تای دو نقطه
بالا بعد از لام و قریه عرلیفه بضم عین معجمه و فتح راء مهمله و سکون یاء دو نقطه پائین قبل از فاء و در کتاب
لؤلؤه آورده که اصل وطن شیخ محمد بن ماجد مذکور قریه دونج بود که یکی از قریهای ماحوز است لکن
او از انجا بسوی قریه بلاد که قدیم از قریهای بحرین است آمده ساکن شد و او فقیه مجتهد مدقق
دقیق النظر از اعیان علمای بلاد مذکور بود و امامت نماز جمعه و جماعت در انجا داشت و از تصانیف
او رساله المسمی بالصوفیه در رساله در نماز است که آنرا در شیراز بجهت سید بزرگ میرزا محمد صفی بن
بن میرزا محمد مهدی نسابه تصنیف کرده بروضه صفویه فی حکم الصلوة الیومیه موسوم ساخته بود و
میرزا محمد مهدی مذکور در شیراز بعد از شیخ صالح بن عبد الکریم بحرانی شیخ الاسلام بود و دیگر از تصانیف
شیخ محمد بن ماجد مذکور رساله مشتمل بر شکلی در مسائل منطق است و شیخ عبد الله بن صالح سماهیجی
بحرانی گفته است که من در اول عمر خود در قریه ماحوز با استاد خود شیخ سلیمان بن عبد الله بحرانی
دو مرتبه در عقب شیخ محمد مذکور نماز گذارده ام و شیخ سلیمان بن عبد الله داماد شیخ محمد مذکور بود و

دران زمان میان هر دو ایشان در مسئله فقهیه بحث واقع شد وآن اینکه نهادن پیشانی جزو
سجود است یا نه پس اگر کسی در سجده باشد ودر آن حال آیه سجده واجبه را پیش او بخواند پس
او را استمرار بر همان سجده کافی است یا باید که سر برداشته باز پیشانی بسجده نهد پس درین مسئله
شیخ محمد بن ماجد دعوی اجماع نمود برانکه نهادن پیشانی جزو هر سجده نیست وچنان شخص را
استمرار بر سجده اولی کافیست واستاد من شیخ سلیمان بن عبد الله درین مسئله مخالفت او نمود
وگفت که بلکه براو واجب میشود که سر بردارد وباز بسجده نهد پس منازعتی عظیم میان ایشان واقع شد
ونوبت باین رسید که شیخ سلیمان گفت لکم دینکم ولی دین ومراد شیخ سلیمان از قرائت این آیه
آن بود که آنچه تو گفتی که اعتقاد تست بجهت آنکه تو مجتهد هستی تقلید قول من جائز نیست وآنچه
من گفتم اعتقاد من است زیرا که من هم مجتهد هستم ومرا تقلید سخن تو جائز نیست پس شیخ محمد
بن ماجد بمجرد شنیدن این آیه ازو کلام وحشت آمیز ونفرت انگیز باو متشکل شد زیرا که او ملتفت
بسوی اصل شان ونزول آیه مذکوره شد که این آیه مشتمل بر کلام حضرت نبوی بمخاطبه مشرکین
است شیخ سلیمان گفت کلام من از راه حجت بود واز راه طعن وتشنیع بر تو نیست وزیاده
ازین او را ممکن نشد که رد بر شیخ مذکور نماید زیرا که شیخ محمد در انزمان مشار الیه بود وشیخ
سلیمان تا آنوقت اشتهاری نداشت پس هر دو از یک دیگر جدا شدند ومجلس منقضی شد وهر یک
از ایشان خشمناک بر دیگری بودند ومدتی قلیل قریب چهل روز برین حال بودند واستاد من
شیخ سلیمان رساله درین مسئله متضمن رد براو تصنیف کرد وشیخ محمد مذکور را مرض عظیم عارض شد وشیخ
سلیمان بعیادت او حاضر شد پس شیخ محمد ره در همان مرض که عمرش قریب هفتاد سال بود در حدود
سنه یکهزار ویکصد وپنج هجری وفات یافت وآن سال سال جلوس پادشاه زمان سلطان حسین
بن شاه سلیمان صفوی بود وقبر شیخ مذکور در مقبره شهید واقعست وقبه بالای آن بنا کرده اند وریاست
بلاد وبعد از او بسوی سید هاشم توبلی بحرانی منتهی شد مؤلف گوید که آنچه صاحب تذکرة العلما
از بعض تواریخ نقل کرده که سال جلوس سلطان حسین بن شاه سلیمان صفوی یکهزار ویکصد هجری

بود چنانکه در احوال میرزا رفیع قزوینی واعظ گذشت مخالف انست که شیخ یوسف بحرانی
درینمقام تحریر فرموده واللہ اعلم و شیخ یوسف میفرماید که رساله شیخ سلیمان بن عبداللہ بحرانی
که مشتمل برردبر شیخ محمد مذکور در مسئله مذکوره نزد من بود و در بعض حوادث از دست من رفت
وچون شیخ محمد مذکور وفات یافت شیخ سلیمان قصیده خوب در مرثیه او نظم کرد و دران قصیده
مدح بسیارے درحق او گفت و شیخ محمد مذکور از مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمة روایت احادیث
داشت و شیخ سلیمان مذکور ازو روایت دارد

السید هاشم المعروف بالعلامة ابن السید سلیمان بن السید اسمعیل بن السید عبد الجواد الکتکانی التوبلی البحرانی

منسوبست بسوی کتکان بفتح کاف دو نقطه بالا قبل از کاف دیگر که نام قریه از قریه‌هاے
توبلی است وان بتای دو نقطه بالا و سکون واو قبل از بار موحده ولام قبل از یا ویکی از
اعمال بحرین است کما فی بعض الکتب در لؤلؤه آورده که سید هاشم مذکور معروف بعلامه است
فاضل محدث جامع وتتبع احادیث بود بحدیکه سوائے مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمة هیچکس
گوی سبقت بروے نربوده وکتابهاے چند تصنیف کرد که گواهی بر شدت تتبع وکثرت
اطلاع او دارد و ایضاً در کتاب مذکور مسطور است که ریاست قریه بلاد بعد از شیخ محمد بن ماجد بحرانی
بسوی سید هاشم مذکور منتهی شد واو در انجا متولی امور قضا وریاست بود و آنرا باحسن وجوه بجا آورد
و [illegible] ظالمان وحاکمان را دفع کرد ومبالغه بسیار ترویج امر معروف ونهی عن المنکر فرمود و
در امور دین [illegible] لاست بدگویان اندیشه نمیکرد واز جمله اتقیاے متورعین بود وشدت بر ملوک
وسلاطین داشت ووفاتش در سنه هزار ویکصد وهفت هجری در قریه نعیم [illegible] شیخ عبداللہ
بن شیخ حسین بن علی بن کنبار النعیمی بحرانی واقع شد زیرا که او دختر شیخ علی بن شیخ عبداللہ مذکور
در عقد نکاح خود داشت پس نعش او را بسوے قریه توبلی نقل کردند ودر مقبره مشهوره انجا دفن
کردند وقبرش مزاری معروفست وریاست بلاد بعد ازو بسوے شیخ سلیمان بن عبداللہ بحرانی
منتهی شد وبعضے از علما ذکر فرموده اند که وفات سید مذکور بعد از وفات محمد بن ماجد که ذکرش گذشت

سید هاشم بحرانی مؤلف غایة المرام

بچہار سال واقع شد بنابرین تاریخ وفات سید مذکور سنہ یکہزار و یکصد و نہ ہجری بودہ باشد
از تصانیف او است کتاب البرہان فی تفسیر القرآن شش مجلد و دران احادیثی کہ در تفسیر
آیات قرآنیہ وارد شدہ است از کتب قدیمہ غریبہ جمع کردہ و دیگر کتاب الہادی و ضیاء النادی ہم در تفسیر قرآن
دو مجلد و کتاب غایۃ المرام فی تعیین الامام و کتاب معالم الزلفی و النشاۃ الاخری یک مجلد کبیر و کتاب مدینۃ المعجزات
فی النص علی الائمۃ الہداۃ دو مجلد و کتاب الدر النضید فی فضائل الحسین الشہید یک مجلد
و کتاب تفضیل الائمۃ الاثنے عشر علی الانبیاء علیہم السلام سوی نبینا و کتاب وفات النبی و کتاب
وفات الزہراء و کتاب سلاسل الحدید کہ منتخب از شرح نہج البلاغۃ ابن ابی الحدید است در
بیان فضائل امیر المومنین ع و باقی ائمہ معصومین است و کتاب الاحتجاج و کتاب نہایۃ الامال
فی ما تیم بہ الاعمال و کتاب ترتیب التہذیب در دو مجلد و دران جمیع احادیثے را کہ در تہذیب
الاحکام شیخ رہ مندرج بودہ است در باب مناسب بترتیب لائق مندرج ساختہ بعض معاصرش
از راہ حسد او را تخریب التہذیب می گفتند و کتاب تنبیہات الادیب فی رجال التہذیب
کہ دران بر اغلاط بسیار کہ از شیخ طوسی رہ در اسانید تہذیب الاحکام واقع شدہ بود تنبیہ
نمودہ است و دیگر کتاب الرجال و العلماء در ذکر کسانیکہ بسوئے حق رجوع کردہ اند و کتاب
حلیۃ الابرار و کتاب حلیۃ النظر در فضائل ائمہ اثنی عشر و کتاب البہجۃ المرضیہ فی اثبات
الولایت و الوصیہ و کتاب مناقب الشیعہ و کتاب الیتمنہ و کتاب نسب عمر و کتاب التعریف
روایاتی کہ در من لایحضرہ الفقیہ مذکور اند و کتاب مولد حضرت قائم صاحب الزمان علیہ السلام
و کتاب نزہۃ الابرار و منار الافکار در ذکر خلق جنت و نار و کتاب المحجۃ در ذکر چیزی کہ در حق
حجت و امام نازل شدہ و کتاب تبصرۃ الولی در ذکر کسانیکہ حضرت امام مہدی صلوات اللہ
علیہ را دیدہ اند و کتاب عمدۃ النظر در احوال ائمہ اثنی عشر علیہم السلام و کتاب معجزات النبی
صلی اللہ علیہ و آلہ و سید ہاشم مذکور از جمعی از علماء روایت احادیث داشت از جملہ ایشان
شیخ فخر الدین بن طریح نجفی مصنف مجمع البحرین و غیرہ و سید عبد العظیم بن سید عباس استرابادی

مصنف رسالہ در وجوب عینی نماز جمعہ است کہ از علمای اخباریین بود و منتهی محصلہ و صاحب تذکرة العلما آورده کہ دیگر از تصانیف سید ہاشم مذکور کتاب روضة العارفین است کہ اکثرا شیخ یوسف بحرانی در احوال شیخ محمد بن یعقوب کلینی رحمہ اللہ تعالے ذکر نمودہ است و شاید کہ درین مقام بسبب سہو کتاب مذکور را نام نبرده واللہ یعلم ملا فرج اللہ شوستری از افاضل عصر خود بود در مآثر الکرام مسطور است کہ ملا فرج اللہ شوشتری تازه دماغ نشارة زود رسی و انجمن افروز سخن عربی و پارسی است سید علی معصوم در سلافة العصر احوال ملا را بطمطراق مینویسد و میرزا صائب مکرر او را در مقاطع یاد میکند از انجملہ است ؎

ہمین رحاک فرج کامران نشد صائب کہ فیض ہم بظہوری ازین جناب رسید

از وطن مالوف بسیر ممالک دکن خرامید و در خدمت سلطان عبداللہ قطب شاہ والی حیدرآباد منزلت و ثروت تمام بہم رسانید از اشعار عربی او است ؎

لا غرو ان لم تفصح الایام بی الدهر ابن عطا وانی الراء
وبذا جری طبع الزمان واهله دفن الکلام واهله احیاء

اشارہ است بواصل بن عطا معتزلے کہ الثغ بود یعنی حرف را را تلفظ نتوانست و لوعی سخن ادا می نمود کہ حرف را در کلام او نمی آمد و عیب لثغہ بر سامعان منکشف نمی شد تا حدیکہ ضرب المثل شد و شعرا در اشعار خود استعمال کردند ابی محمد خازن گوید در مدح صاحب بن عباد وزیر

شعر

تجنب لا یوم العطاء کما تجنب ابن عطا لثغة الراء

در تذکرہ نتائج الافکار مسطور است کہ ملاے مذکور در اواخر مائہ حادی عشر رحیل بسرای عقبی گشت

نجم دوم

در ذکر فضلا و مستعدین مائه ثانی عشر

الشیخ محمد بن الحسن بن علی بن محمد الحر العاملی المشغری بضم حاء مهمله و تشدید
راء مهمله منسوب است بسوی مشغره بفتح میم و فتح شین معجمه و سکون غین معجمه قبل از راء مهمله
و هاء در آخر آن که نام قریه از جبل عامل است از اعاظم محدثین و محمدین ثلثه متاخرین است
و معاصر اخوند ملا محمد باقر مجلسی بود و از و اجازه روایت دارد و اخوند مذکور نیز از و اجازه
روایت داشته چنانچه در بعض تصانیف خود آورده که مولانا محمد باقر مجلسی خدا الشیخ السلامت
دارد آخر کسی است که مرا اجازه داد و من هم او را اجازه داده ام صاحب سلافة العصر که سال
ابتدای تصنیف آن سنه یکهزار و هشتاد و یک هجری است مدح بسیار در حق او نوشته و گفته
که او درین زمان در عجم مقیم است و در لؤلؤة البحرین مسطور است که شیخ حر عالم فاضل و
محدث و اخباری بود تاریخ ولادت خود را کتاب امل ذکر نموده است که شب جمعه هشتم ماه رجب
سال یکهزار و سی و سه هجری بود ولادتش در قریه مشغره واقع شده و او در قریه مذکوره بخدمت
پدر خود و هم بخدمت عم خود شیخ محمد حر و بخدمت جد مادری خود شیخ عبد السلام بن محمد الحر و بخدمت
خال پدر خود شیخ علی بن محمود و غیر ایشان قرائت علوم نموده بود و هم در قریه جبع بخدمت عم
خود و بخدمت شیخ زین الدین بن شیخ محمد بن شیخ حسن بن شهید ثانی و بخدمت شیخ حسین
ظهیری و غیر ایشان خوانده و مدت چهل سال در آن بلاد یعنی عرب اقامت نمود و در عرض
آن مدت دو مرتبه ادای حج نمود بعد از ان بسوی عراق سفر کرد و نجف و کربلا و بغداد و سر
من رای رسیده و بشرف زیارت مشاهد منوره حضرات ائمه علیهم السلام مشرف شد پس بسوی
عجم رفت و بمشهد مقدس طوس رسیده زیارت حضرت امام رضا علیه السلام را بجا آورد و مدت
مجاورت او در انجای اقدس تا وقت تالیف کتاب امل بست و چهار سال بوده است و درین

مدت هم دو مرتبه بحج رفت و دو مرتبه بزیارات عتبات عالیات ائمه عراق رفت مؤلف گوید
که اجازه که شیخ مذکور برای آخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه نوشته بنظر فقیر رسیده تاریخ
کتابتش اول جمادی الثانیه سنه خمس و ثمانین بعد الالف است و در اثنای آن بتقریب ذکر
طرق و مشائخ خود آورده فمن ذلک ما اخبرنی به الشیخ الجلیل الثقة الورع ابو عبد الله الحسین
بن یونس بن ظهیر الدین العاملی و هو اول من اجازنی کتابة و مشافهة سنة احدی و خمسین
و الف عن الشیخ الفاضل نجیب الدین علی بن محمد بن مکی العاملی عن الشیخ الکامل الاوحد
بهاء الدین محمد بن الحسین بن عبد الصمد العاملی عن ابیه عن الشهید الثانی انتهی کلامه و
صاحب تذکرة العلماء بعد نقل بعضے از مضامین مسطوره آورده که در اواخر کتاب وسائل الشیعه
در جمله ذکر رجال راویان و علمای حدیث بتقریب ذکر خود سال ولادت خود را مطابق
آنچه گذشت مذکور ساخته بسیاری از تصانیف خود را نام برده و گفته که این کتاب را که مسمی
بتفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه است در مدت هجده سال تالیف کرده ام
و قریب دو ثلث آنرا در قریه مشغره که از قرای جبل عامل است بتالیف آورده ام و باقی را
در مشهد مقدس حضرت امام رضا علیه السلام باتمام رسانیدم انتهی محصل کلامه و از تاریخ
ولادتش و مدت اقامتش در عرب و مجاورتش در مشهد مقدس که در کتاب امل آمل ذکر نموده
است چنانکه گذشت ظاهر میشود که آن کتاب را در سنه یکهزار و نود و هفت هجری یا بعد از آن
تصنیف کرده است و الله العلیم و در لؤلؤة البحرین مسطور است که فاضل ابو الحسن شریف بن
محمد طاهر عاملی و شیخ محمود بن عبد السلام بحرانی از شیخ حر مذکور روایت داشتند و از افاضل
تلامذه شیخ مذکور شیخ مهذب الدین احمد بن رضا مصنف کتاب فائق المقال فی الحدیث
و الرجال است از تصانیف شیخ حر موصوف کتابهاست از انجمله کتاب جواهر السنیه در ذکر احادیث قدسیه
که اولین [illegible] اوست و احدی قبل از و بجمع آن نپرداخته و کتاب صحیفه ثانیه از دعاهای
حضرت سید الساجدین علیه السلام سوای دعاهائے که در صحیفه کامله متداوله مجتمع است

مؤلف گوید که کتاب صحیفهٔ ثانیه که بخط مصنف آن شیخ حر عاملی علیه الرحمه در کتبخانهٔ بعض
اعلام ابقاه الله الی یوم القیام موجود است بنظر فقیر درآمده شیخ مذکور در دیباجه کتاب مذکور
اسما کتب را بتضمین عبارت خود فرموده و بر ظهر آن نسخه بخط خود نوشته الصحیفة الثانیة من
ادعیة مولانا زین العابدین علی بن الحسین بن علی بن ابیطالب علیهم السلم تالیف العبد محمد
بن الحسن الحر العاملی عامله الله بلطفه وفضله و ایضاً بر حاشیه همین عبارت مرقوم است
الکها کاتبها مولفها و در خاتمه کتاب مزبور سفر باید یقول العبد محمد بن الحسن بن علی بن محمد الحر
العاملی عفی الله عنه هذا ما وصل الی من ادعیة مولانا زین العابدین علی بن الحسین
علیه السلم مما خرج عن الصحیفة الکاملة والحمد لله وحده وصلی الله علی محمد واله وفرغت
من جمعها فی شهر رمضان سنة ثلث وخمسین بعد الالف حامدا مصلیا مسلما مستغفرا سائلا
ممن دعا بها ان لا ینسانی فی صالح دعائه وقد کتبت هذه النسخة ایضاً بیدی تیمنا وتبرکا
فی شهر جمادی الاول سنة ست وسبعین بعد الالف بمدینة استراباد حرسها رب العباد و در این
نسخه بر حاشیه شروع هر دعا اسناد و روایت خود بحواله کتب منقول عنه باین عنوان نوشته
که هذا الدعاء مروی فی عدة کتب ههنا کتاب مهج الدعوات الی غیر ذلک من الکتب التی نقل النسخ
المزبور عنها دیگر از تصانیف اوست کتاب تفصیل وسائل الشیعة فی تحصیل مسائل الشریعة
شش مجلد است شیخ موصوف در ذکر تصانیف خود آورده که اگر حقسبحانه تعالی در اجل مهلت دهد عزم تالیف شرح کتاب
وسائل الشیعه دارم انشاء الله تعالی و آنرا بتحریر وسائل الشیعه وتحبیر مسائل الشریعه موسوم
خواهم ساخت و آن شرح مشتمل باشد بر آنچه که مستفاد از احادیث باشد و بر فوائد متفرقه که
در کتب استدلالیه اند از ضبط اقوال و فقه ادله و غیر ذلک من المطالب المهمة مؤلف گوید
که شاید نوبت تصنیف شرح کتاب مذکور نرسیده که اجل آنجناب در رسیده رحمه الله تع
و از جمله تصانیف شیخ موصوف است کتاب هدایة الامة الی احکام الائمة که مجلدات است
و آن منتخبی از وسائل الشیعه احادیث [illegible] ساخته و کرامت از اول فقه تا آخر [illegible]

وسائل الشیعه مشتمل بر عنوان ابواب و عدد احادیث هر باب و مضمون احادیث مندرجه آن که یک مجلد است و کتاب الفوائد الطوسیة که یک مجلد از آن بقالب تالیف رسیده و آن مشتمل بر صد فائده در مسائل متفرقه است و کتاب اثبات الهداة بالنصوص و المعجزات در دو مجلد که مشتمل بر هزار حدیث از کتب خاصه و عامه است و کتاب امل آمل فی علما جبل عامل که در آن بعضی علمای متاخرین هم مذکور است و رساله در ذکر رجعت که آنرا رساله الایقاظ من الهجعة بالبرهان علی الرجعة نامیده است و رساله در رد بر فرقه صوفیه و آن معروف برساله اثنی عشریه است که در آن قریب بیک هزار حدیث در رد صوفیه آورده و رساله در مسئله خلق کافر و آنچه مناسب آن دارد و رساله در مسئله نام بردن حضرت امام محمد مهدی صاحب الزمان عجل الله فرجه که آنرا برساله کشف التعمیه فی حکم التسمیه موسوم ساخته است و رساله در بحث نماز جمعه و رساله در تحقیق اجماع موسوم برساله نزهة الاسماع فی حکم الاجماع و رساله در اثبات تواتر قرآن مجید و رساله در ذکر بعض آثار رجال و رساله در احوال صحابه و رساله در بیان منزه بودن انبیاء و ائمه معصومین از سهو و نسیان و رساله در واجبات و محرمات منصوصه از اول فقه تا آخر آن و در آن مجموع واجبات یکهزار و پانصد و سی و پنج است و مجموع محرمات یکهزار و چهار صد و چهل و هشت است موسوم به بدایة الهدایة و کتاب فصول المهمه فی اصول الائمه علیهم السلام که مشتمل بر قواعد و کلیات منصوصه در اصول دین و اصول فقه و فروع فقه و در طب و کتاب العربیة و العلویة و اللغة المرویة و از تصانیف او است اجازات متعدده برای معاصرین خود که مطول و مختصر اند و دیوان اشعار است که قریب بیست هزار بیت است اکثرش در مدح سید المرسلین و ائمه معصومین است و در آن منظومه ایست در تاریخ نبی و ائمه علیهم السلام و ایضاً از تصانیف او ست کتاب فوائد قدسیه و دیگر رسائل متعدده طویله که قریب به ده رساله باشند کذا فی الامل من تعداد الکتب و الله اعلم و از اوست ارجوزه و دیگر ...

العالم الربانی اخوند محمد باقر بن محمد تقی المجلسی الاصفهانی معروف باخوند مجلسی است چنانکه بلقب صدوق بود کما مر فی ترجمة والده العلامة بالجملة آن باقر علوم دین ائمه معصومین صلوات الله علیهم

علیهم اجمعین از اکابر علما و محدثین و ثقات فقها و مجتهدین و محمدین ثلثه متاخرین ست در مدارج اجتهاد و مقرّا
احتیاط و کمالات علوم و ورع و تقوی و عظمت و جلالت قدر میان سایر اهل زمان خود در عجم و عرب
تفوق و امتیاز داشت شصت کتاب و رساله از تالیفات اوست و در صورتیکه تمامی مجلدات بحار الانوار
را یک کتاب شمارند و مجلدات ثلثه حیات القلوب را یک کتاب گیرند اکثر کتب آنجناب که آنرا بذل جهد
فرموده بزبان فارسی بعبارت واضحه برای انتفاع عامه مومنین ترجمه فرموده الحق چنین فیض عام
در هیچ عصری از هیچ عالمی بظهور نرسیده چنانکه شیخ یوسف بحرانی در لولوة البحرین بعد وصف آنجناب
میفرماید که هیچکس در زمانش و قبل از او و بعد از و قرین و عدیل او در ترویج دین و احیای سنت
سید المرسلین بتصنیف و تالیف و امر و نهی و قمع متبدعین و مخالفین و دفع اهل بدع و معاندین سیما
صوفیه معتدین یافته نشده و ایضا گفته که آنجناب در دار السلطنت اصفهان شیخ الاسلام بود و
ریاست دینی و دنیوی و امامت جمعه و جماعت در انجا داشت و اوست آنکسی که احادیث اهلبیت
رسالت را جمع نموده رواج داد و در میان مردم خصوصا بلاد عجم منتشر ساخت و از برای فهم ایشان
انواع احادیث را از عربی بفارسی ترجمه نموده علاوه آنکه صاحب اهتمام تام در امر بمعروف و نهی
عن المنکر داشت و دست جود و کرم بر هر کسیکه سوی او می آمد مبسوط داشت چون در زمان غیبت امام عصر
علیه السلام هر که مجتهد عادل و جامع الشرائط باشد نایب آنحضرتست و سلاطین صفویه رعایت شرع
شریف بسیار داشتند لهذا هر پادشاهی را مجتهد معظم آنزمان نایب خود کرده بر تخت سلطنت می نشاندند
و آن پادشاه خود را نایب او میشمرد و از انجمله سلطان حسین صفوی را مولانا محمد باقر مجلسی بر سریر سلطنت
اجلاس فرمود شیخ یوسف بحرانی آورده که مملکت و سلطنت سلطان حسین با فرط خمول او و قلت
تدبیرش در امور ملکیه بمین وجود ملا باقر مجلسی محروس و محفوظ بود چون ملا رحلت فرمود نقصان در
اطراف مملکتش راه یافت و اعتساف اهل بلاد شروع شد و همانسال بلاد قندهار را از دست تصرف
انتزاع نمودند و پیوسته روز بروز ملک او خراب و در معرض زوال بود و دیگران غالب شدند
تا آنکه همه ممالک [illegible] از قبضه او بیرون رفت و ولادت آخوند [illegible]

چه آنکه آنمرحوم برحاشیه کتاب بحارالانوار در مقام ذکر تسمیه آن کتاب گفته که از غرائب اتفاقات آنکه عدد جامع کتاب بحارالانوار تاریخ ولادت من موافقست در لؤلؤة البحرین مسطورست که وفات اخوند سال یکهزار و یکصد و یازده هجری اتفاق افتاد و تاریخ فوتش غم و حزن ست و ملا عبد علی مجلسی در رساله خود بعد ذکر اوصاف و القاب و مدائح آنجناب گفته که ولادتش در یکهزار و هفت هجریست لکن گفته که وفاتش در سال یکهزار و یکصد و ده هجریست و احمد بن محمد حسینی لاهیجانی که از تلامذهٔ اخوند مجلسی ست در ذیل فهرس ابواب کتاب نظم لآلی که مشتمل بر فتاوی اخوند مجلسی ست گفته که وفات او در بیست و هفتم ماه رمضان سنه ۱۱۱۰ هجریست چنانچه تاریخی که برای فوت آنمرحوم بطریق تعمیه گفته اند شعر بیت

ماه رمضان چو بست و هفتش کم شد — تاریخ وفات عالم عالم شد

و در کلام مولانا ازهری که مشتمل بر تاریخ وفات اوست یافته شد که آن مرحوم در دهه آخر ماه رمضان سنه مذکوره از دنیا رفت و آن این ابیاتست که دران اشعار بذکر القضا هم شده

مرقد او بحار انوار یست — که ز عین الحیات داده نشان
روضه اش مید هد حیات قلوب — ز جلاء العیون ببین تو عیان
اعتقادات اوست زاد معاد — تو بحق الیقین یقین میدان
آیت رحمت الهی بود — رفت و مردم شدند سرگردان
گوئیا هاتفی ز عالم غیب — داده بودش بشارت از یزدان
که درین ماه میروی به بهشت — زود بنما وداع پیر و جوان
زان سبب گشت ختم تفسیرش — آیهٔ کل من علیها فان
چون شب قدر آن عظیم القدر — شد نهان عشر آخر رمضان
ازهری گفت سال تاریخش — باقر علم شد روان بجنان

و صاحب تذکره گفته که از بعض اشعار ازهری مستفاد میشود که اخوند مرحوم تفسیری تا شرح آیهٔ کل من علیها فان بتالیف آورده که وفاتش در رسید لکن الی الآن کدامی تفسیر منسوب باو

یافته نشد و هم در فهرس تصانیف او مذکور نیست و نیز در کلام احدی از علما نسبت تصنیف تفسیر بسوی او بنظر نرسیده شاید که در آنسال تفسیر سورهٔ رحمن را در ماه رمضان بر سبیل موعظه و بیان فرموده و تا آیهٔ مذکوره نوبت بیان آن رسیده و العلم عند الله اخوند مرحوم از جمعی کثیر از علمای اعلام اجازه روایت احادیث میداشت از انجمله از والد خود و از پسر عمه والد خود شیخ عبدالله بن جابر عاملی و فاضل جلیل سید شرف الدین علی بن حجة الله حسینی شولستانی مجاور نجف اشرف تلمیذ مرزا محمد استرآبادی و غیرهم روایت دارد کما یستفاد من شرح الاربعین لیطالب و از رساله ملا حیدر علی و لؤلؤة البحرین ظاهر میشود که از اساتذه او ملا حسن علی بن ملا عبدالله شوشتری و سید الکملا امیر رفیع الدین نائینی و سید محمد مومن استرابادی و ملا محسن کاشانی و شیخ علی بن شیخ محمد بن شیخ حسن بن شهید ثانی و سید شهید مسجد الحرام امیر محمد بن دوست محمد استرآبادی تلمیذ سید نور الدین عاملی و غیر ایشان هم بوده اند و از بعض اجازات متاخرین علما ظاهر میشود که اخوند موصوف از ملا محمد شریف رویدشتی هم روایت داشته و نیز از سید مرزا ابن شرف الدین علی جزائری در غره جمادی الاخری سنه یکهزار و شصت و چهار اجازه یافته و نیز در اول جمادی الاخری سنه یکهزار و هشتاد و پنج از شیخ حر عاملی اجازه برای خود گرفته و بشیخ موصوف هم نوشته بالجمله جمعی کثیر از فضلا و مجتهدین که بعد از اخوند مرحوم بهم رسیده اند از و روایت دارند از جمله ایشان داماد ش میر محمد صالح خاتون آبادی و دختر زاده اش میر محمد حسین بن میر محمد صالح موصوف که جامع فهرس تصانیف اخوند است و ملا رفیع مشهدی و ملا ابو الحسن شریف عاملی و شیخ محمد بن یوسف نعیمی و شیخ سلیمان بن عبدالله بحرانی و غیر ایشان اند و از رساله ملا حیدر علی دریافت میشود که اخوند را چهار پسر بحد کمال رسیدند یکی مرزا محمد صادق که والده اش خواهر سید جلیل مرزا علاء الدین گلستانه شارح نهج البلاغه بود و دیگر فاضل مرزا محمد رضا مشهور بآقائی که والده اش خواهر ابوطالب خان نهاوندی بود و اخوند مرحوم را کنیزی بود که دو پسر از و بهم رسید یکی ملا محمد جعفر و دیگری ملا عبدالله و دختران اخوند مرحوم که از خواهر سید علاء الدین گلستانه بهم رسید یکی زوجه میر محمد صالح خاتون آبادی

که از و میر محمد حسین هم رسید و دیگری زوجه میرزا محمد کاظم بن ملا عزیز الله برادرزاده آن
مرحوم بود که پسرش ملا محمد تقی جد ملا حیدر علی مجلسی است و دیگر دختران هم داشت که اولاد ایشان
در اصفهان می‌باشند و تفصیل احوال ایشان در آن رساله منضبط است و از اعظم تصانیف و
اجل تألیفات آن قدوه اهل کتاب بحار الانوار است و مشتمل بر بیست و پنج مجلد است که آیتی از آیات
الهی و معجزه‌ای از معجزات حضرت رسالت پناهی است و تا حال مثل آن کتابی در مذهب امامیه که
جامع احادیث متاخرین و متقدمین بوده باشد تالیف نشده ترتیب مجلدات را بنا بر آنچه خودش
در اول کتاب مرقوم فرموده این است کتاب العقل و العلم کتاب التوحید کتاب العدل و المعاد
کتاب الاحتجاجات و المناظرات کتاب قصص الانبیاء علیهم السلام و کتاب تاریخ احوال نبینا صلی الله
علیه و آله کتاب الامامة و جوامع احوال الائمة کتاب الفتن و ما جری بعد النبی من غصب الخلافة و
غزوات امیر المؤمنین کتاب تاریخ امیر المؤمنین و فضائله و احواله و کتاب تاریخ فاطمة و الحسن و الحسین
علیهم السلام و فضائلهم کتاب تاریخ علی بن الحسین و محمد بن علی الباقر و جعفر بن محمد الصادق و موسی الکاظم
علیهم السلام و فضائلهم کتاب علی بن موسی الرضا و محمد بن علی الجواد و علی بن محمد الهادی و الحسن بن
علی العسکری و فضائلهم کتاب الغیبة و احوال الحجة القائم المهدی علیه السلام کتاب السماء و العالم
فی احوال العرش و الکرسی و الافلاک و العناصر و الموالید و الملائکة و الجن و الانس و الوحوش و الطیور
و احکام الصید و الذباحة و الدواب و الطب کتاب الایمان و الکفر و مکارم الاخلاق و کتاب الآداب
و السنن و الاوامر و النواهی و الکبائر و المعاصی و الحدود و کتاب الروضة فی المواعظ و الخطب و الحکم
و کتاب الطهارة و الصلوة و کتاب القرآن و الدعاء کتاب الزکوة و الصوم و اعمال السنة کتاب الحج
و کتاب المزار کتاب العقود و الایقاعات کتاب الاحکام کتاب اجازات العلماء الاعلام رضوان الله
علیهم و از کلامش ظاهر میشود که مجلد بیست و ششم نیز در آخر مجلدات مذکوره الحاق نموده چنانکه در
بعض فصول از مقدمه کتاب بیان میفرماید که من بعض احادیث کتب متقدمین را در کتابی علیحده
که آنرا بمستدرک البحار موسوم ساخته‌ام [illegible] ذکر خواهم نمود زیرا که الحاق در هر یک از مجلدات

این

این کتاب نمودن باعث تغییر بسیاری از نسخ متفرقه این کتاب میگردد انتهی در رساله ذا رشته بلدنوس
تصانیف اخوند مرحوم که مولفه سید محمد حسین بن محمد صالح خاتون آبادی دختر زاده اخوند مرحوم ست
دران مقدار ابیات هر کتاب و رساله مفصلاً مرقوم ست دیگر از تصانیف آن مرحوم ست کتاب
مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول شرح کافی کلینی که قدری از ان ناتمام مانده کتاب ملاذ الاخیار
در شرح تهذیب الاخبار شیخ الطائفه ابو جعفر طوسی ست و آن نیز ناتمام ست و ناکتاب الصوم نوشته
و کتاب شرح چهل حدیث و کتاب فوائد طریفه که شرح صحیفه است و تا دعای چهارم نوشته و رسا
وجیزه در علم رجال و رساله اعتقادیه که دریک شب نوشته معروف به لیلیه است و رساله در اوزان
و مقادیر شرعیه و رساله شکیات نماز و رساله موسوم بمسائل هندیه در جواب مسائل متفرقه که برادر
او ملا عبد الله از هند فرستاده از و سوال نموده بود و کتاب عین الحیات در ترجمه احادیث مواعظ
که حضرت رسول با بو ذر گفته مشکوة الانوار که مختصریست از کتاب مذکور در خواص سور و ادعیه کتاب
حلیة المتقین کتاب حیات القلوب در سه مجلد جلد اول در تاریخ پیغمبران سلف و بادشاهان که معاصر
ایشان بودند جلد دوم در تاریخ و حالات پیغمبر ان ما صلوات الله علیه جلد سوم مشتمل بر دلائل نبوت
و امامت و این جلد را ملا محمد رضی بن ملا نصیر مجلسی که یکی از بنی اخوان اخوند مرحوم بود بعد از و بقالب
تصنیف در آورده موسوم بصحیفة المتقین ساخته دراز تصانیف اخوند مرحوم ست کتاب تحفة الزائر
کتاب جلاء العیون کتاب مقباس المصابیح کتاب ربیع الاسابیع کتاب زاد المعاد رساله حدود
رساله در اوقات نوافل شبانه روزی و رساله رجعیه رساله در ترجمه نامه که حضرت امیر علیه السلام
بمالک اشتر قلمی فرموده و رساله اختیارات و رساله ذکر بهشت و دوزخ معروف بطریق الجنة رساله
جنائز مشتمل بر تغسیل و تکفین اموات و کیفیت دفن و نماز ایشان رساله کبیره در اعمال حج و عمره
رساله صغیره حج و رساله مفاتیح الغیب مشتمل بر ذکر انواع استخاره های ماثوره رساله در [illegible]
نواصب رساله زکوة رساله کفارات رساله نماز شب رساله آداب تیر اندازی [illegible]
و رساله در تحقیق معنی آیه کریمه والسابقون السابقون اولئک المقربون فی جنات النعیم

و رساله فرق میان صفات ذاتی و صفات فعلی باری تعالی و رساله تعقیب مختصر نمازهای شبانه روزی
و رساله تحقیق معنی بدء و رساله جبر و تفویض در افعال بندگان و رساله نکاح و کتاب فرحة الغری
مشتمل بر معجزات و امور غریبه که از مرقد منور حضرت امیر علیه السلام بظهور رسید رساله در ترجمه توحید
مفضل مشتمل بر حدیث طولانی و رساله در ترجمه توحید حضرت امام رضاؑ و رساله ترجمه زیارت جامعه
و رساله در ترجمه دعای کمیل و رساله در ترجمه دعای روز مباهله و رساله در ترجمه دعای سمات
و رساله ترجمه دعای جوشن صغیر و رساله در ترجمه روایت عبد الله بن جندب و رساله در ترجمه روایت
رجا بن ابی ضحاک در اعمال و ادابیکه از حضرت امام رضاؑ منقول ست و رساله ترجمه قصیده
دعبل خزاعی در مدح حضرت امام رضاؑ و رساله در ترجمه حدیث سته اشیا مشتمل بر ذکر اشیا سته کر
دران بندگان را دخلی نیست و رساله مشتمل بر اشتیاق زیارت نجف اشرف و کربلای معلی
که در وقت مراجعت ازان دو مکان اقدس انشا کرده بود و رساله صواعق الیهود مشتمل بر کیفیت
جزیه گرفتن از یهودان رساله مشتمل بر جواب سوالهای متفرقه که مردم ازو سوال نموده بودند و کتاب
حق الیقین که آخر تصانیف آن مرحوم ست جامع اوراق گوید که کتاب تذکرة الائمه که مشتمل بر
دلائل نبوت و معجزات و امامت ائمه معصومینؑ از روی کتب یهود و نصاری و مجوس هنود
و سائر ملل متفرقه و تواریخ و احادیث عامه و احوال زمان خلفای امویه و عباسیه ست و صاحب
رساله فهرست آنرا ذکر نفرموده اما در نسخه از اجازه ملا حیدر علی مجلسی بنظر رسیده و حق این ست که
مطالب مندرجه کتاب مذکور کثر مطابقت بکلام آن مرحوم دارد چنانچه صاحب تذکره آورده و همچنین
رساله اختیارات که منسوب بآن مرحوم ست و آن سوای رساله اختیارات مذکوره ست
و در بعض نسخ فهرست شرح باب حادی عشر هم مسطور ست و دیگر از مولفات اخوند رساله در بحث
سته ست که در رساله فهرست مذکور نیست لکن صاحب تذکره هم نوشته و گفته که در نسبت آن بسوی
آن مرحوم بحکیم از ناظرین آن راجای کلام نیست دیگر رساله ترجمة الصلوة فارسی که مشهوره است
و رساله اذان در عربی و این هر دو را در اجازه خود ملا حیدر علی ذکر نموده مولانا الحاج

ابو تراب الاصفهانی شیخ علی حزین در رساله سوانح عمری خود بتقریب ذکر کسانیکه در مغرس خود باصفهان ملاقات ایشان نموده می گوید دیگر مولانا مغفور حاجی ابو تراب ست وی از صلحای دهر و از مصاحبان مولانا محمد باقر مجلسی بود بافاده فقه و حدیث مشغول وافوالش در شرعیات معتمد علیه و روزگاری بآسائش داشت در سال فوت مولانا محمد باقر در گذشت مولانا

ابو طالب بن ابو تراب الاصفهانی فرزند ارجمند حاج ابو تراب سابق الالقاب ست شیخ علی حزین در ذیل حال پدرش ابو تراب گفته که پسرش حاجی ابو طالب نیز از محدثین بود و بعد از پدر بچند سال در گذشت **مولانا المیرزا علاء الدین محمد الحسینی معروف بگلستانه** از مشاهیر محدثین و فضلاء کاملین بود شرح کتاب مستطاب نهج البلاغه موسوم به حدائق الحقائق در بست مجلد که از عمده تصانیف شریفه اوست شاهد عدل بر جامعیت و اکملیت آن حاوی علم و فضل ست در آن کتاب بطرز ابن ابی الحدید معتزلی مبسط متوجه گردیده و مطاعن خلفا و اجوبه آنرا ذکر کرده بر آنها رد ساخته اجوبه جیده و سدیده تحریر فرموده دیگر از تصانیف اوست کتاب منهج الیقین فارسی در ترجمه وصیت حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و در آن ذکر کبائر را مبسط تمام آورده ملا حیدر علی مجلسی اجازه خود آورده النحریر المقدس العلامه السید السند المیرزا علاء الدین محمد الحسینی گلستانه شارح نهج البلاغة وظنی انه لم یشرح کتاب مثله کانت اخته جدة لنا لکونها حلیلة للعلامة المجلسی رحمهما الله تعالے ازین عبارت واضح گشت که خواهر میرزا بعقد نکاح اخوند ملا محمد باقر مجلسی بود و شیخ علی حزین در رساله سوانح خود آورده عمدة السادات میرزا علاء الدین محمد معروف بگلستانه هست از افاضل اتقیا بود و با والد مرحوم اختصاص تمام داشت بعبادت و افاده بسر می برد بر کتب متداوله شرعیه تعلیقات دارد و روزگاری بآسودگی و عزت داشت اولادش بمناصب دیوانی آلوده شدند و ایشان را آن عزت و احترام نماند وفات میرزا بنابر آنچه از رساله مذکوره مستفاد میشود در حدود سنه هزار و صد و ده هجری واقع شد والله اعلم مولانا السید

میرزا علاء الدین گلستانه

نعمة الله الموسوی الجزائری التستری از اعلام محدثین و زبدهٔ فقها و فضلای متاخرین
بود تفصیل احوال آن علامه بی‌همال بنابرانچه سید عبداللطیف خان شوشتری که از احفاد سید
موصوف است در کتاب تحفة العالم مبسط تمام نوشته ثبت این مجموعه می نماید نسب شریف
و شجرهٔ طیبهٔ منیف سید موصوف بدینوجه است السید نعمة الله بن عبدالله بن محمد بن حسین
بن احمد بن محمد بن محمود بن غیاث الدین بن مجدالدین بن نورالدین بن
سعدالدین بن عیسی بن موسی بن عبدالله بن الامام ابی الحسن موسی الکاظم
علیه و علی آبائه السلام و نسبی چنین را که قلیل الوسائط باشد ائمه انساب عالی گویند اجداد
کرام آن والاجناب از صدر اسلام همه امامی مذهب و در تشیع فرزانه و هریک در عصر خود بعلم و
زهد و تقوی یگانه و مقتدای خلفی از اولوالالباب آن زمانه بودند و الی الآن بنی اعمام آنجناب
در جزائر روزگاری بعزت و احتشام دارند اعراب آن نواح که هر دو طرف دو دجله و فرات
سیاه خیمه دارند از بنی خزعل که همه امامی مذهب و منتفق و بنی لام که حنفی مذهب و محکوم حکم احدی از سلاطین
عجم یا روم نیند و با والی بغداد اتفاقی دارند و سادات جزائر را به پیر و مریدی مطیع و منقاد اند
ولادت باسعادت آن علامه نحریر در قریهٔ صباغیه جزائر من اعمال بصره سنه خمسین بعد الالف
اتفاق افتاد از ایام رضاع آثار رشد و بزرگی و امارات اقتدا و سروری از ناصیه همایونش
پیدا بود و بعد از آنکه چهار سال از عمرش گذشت حسب الاشارة والد بزرگوارش شروع بتعلیم
نمود در عرض یکسال کما ینبغی ختم قرآن نموده سواد خوانی و خطی بهم رساند و بخواندن صرف و نحو
مشغول شد شوق غریبی بتحصیل علوم دست داد که با آن صغر سن بنحوی که شیوهٔ اطفال است هرگز
اوقات خود را بقناعت نگذرانیدی و اوقات شبانه روزی را بمباحثه و مذاکره صرف نمودی تا بسن
هشت سالگی مقدمات را طی نموده قوتی در مطالعه بهم رساند و در آن سن از جزائر بطلب علم و کسب
کمال روانه دارالعلم شیراز گردید و دران بلدهٔ فاخره که دارالفضل است از خدمات شاه ابوالولی
و میرزا ابراهیم خلف مولانا صدرای مشهور و شیخ جعفر خلف شیخ کمال بحرانی و شیخ صالح بن عبدالکریم

و سید اجل سید هاشم و شیخ عبدعلی حویزاوی که هریک از آنها نادرهٔ روزگار و از غایت اشتهار بی نیاز
از اظهارست مدت نه سال استفاده نموده بدرجهٔ کمال رسید و اجازه بخط شریف هریک
حاصل نموده حیث فضیلتش بلند آوازه گردید پس از آنجا عود بجزائر نموده صبیهٔ عم عالی مقدارش را که
نامزد او بود در سلک ازدواج کشید و یکسال در آنجا مانده روانه اصفهان گردید و دوران که
بهار اعصار و خرمی روزگار بود آنقدر از مجتهدین و افاضل و مستعدان در آن مصر اعظم مجتمع بودند
که اگر احصای آنها رود بطول انجامد و در مجالس مناظرات و محافل عظیمه شصت نفر مجتهد جامع
الشرائط افاده فرما بودند که هریک علامه دوران و نادرهٔ زمان بودند و در بهم رسیدن یکی مثل
آنها شهور و اعوام می باید منقضی گردد تا از کتم عدم بوجود آید و آن برگزیده ذو الجلال مدت
هشت سال در آن بلدهٔ مینو مثال در خدمت فیلسوف اعظم رئیس العلما آقا حسین خونساری
و خاتم المجتهدین مولانا محمد باقر خراسانی و عارف ربانی مولانا محمد محسن کاشانی و شیخ المحدثین
مولانا محمد باقر مجلسی و سید میرزای جزائری رحمهم الله تلمذ نموده و هؤلاء فضلهم و شرفهم
اجل من ان یذکروا عظم من ان یسطر مرتبه تبحر هریک لازین اناظم کالنور فی الظلام
والنار علی العلم بر عالم و عالمیان مسلم البرهان و بی نیاز از توصیف و بیان است و سید بزرگوار
سرآمد آن علمای اعلام و افضل آن اذکیای عالیمقام گردید در تالیف بحار الانوار آخوند مجلسی
مددگار و اکثری از مجلدات آن کتاب تصحیح کردهٔ آن بزرگوار است [illegible] و قبول آنها مقبول
و مسلم میداشتند بالجمله پایهٔ فضل و رتبهٔ کمال آن مرجع انام از آن برترست که بزبان [illegible]
از علو آن حکایت توان نمود اکثری از کتب مطوله را مانند قاموس اللغة و کتب اربعه حدیث و تفسیر
بیضاوی و غیرها در بدایت تحصیل بخط خود کتابت فرموده و بقدر چهار پنجهزار جلد کتب علمی که در
کتبخانه جمع داشتند کتابی نیست که حواشی و تعلیقات بخط مبارک ایشان نداشته باشد یا بتصحیح
او نرسیده باشد و بخوبی گذشت [illegible] بعد از آنکه در اصفهان از علمای اعلام تکمیل نموده هریک اجازهٔ
عامه باو دادند عود بجزائر نموده انجمن آرای بزم افادت و ارشاد بود تا در سنه ۱۰۷۹ یکهزار

و هفتاد و نه حسین پاشا بن علی پاشا متسلم بصره که از جانب سلطان محمد عثمانلو وزیر بغداد فرمان فرما بود با او از در عصیان بر آمده بغی ورزید سلطان محمد سرداری را با لشکر بیکران بدفع او فرستاد پاشا خود تاب مقاومت نیاورده از بصره فرار و بسمت هندوستان آواره گردید افواج رومی بنحویکه عادت ایشان ست تیغ عاجزکشی را تیز و بار رعایا و زیردستان از در ستیز در آویز در آمده از جزائر تا حوالی بصره را تاختند و خلقی انبوه ناچیز گردید مردم جزائر که از اعوان پاشا بودند در آن آشوب نیز جلای وطن نموده هر کس بطرفی فرار نمود از انجمله سید نعمة الله نیز در آن سال از جزائر بحویزه که از قدیم مقر ریاست والی عربستان ست آمده و حکومت حویزه و آن نواح از قبل از ظهور شاه سلیمان ثانی شاه اسمعیل صفوی الی الآن بسادات مشعشع اختصاص دارد و این سلسلهٔ علیه از بدایت حال تا این زمان همه امامی مذهب و در اقطار جهان بجلالت قدر و علو شان معروف بسیادت ذاتی و شجاعت فطری و حسن اخلاق بین الانام موصوف اند در ترویج دین مبین و احترام علمای اعلام دقیقه فرو گذاشت نمی نمایند و همیشه در مجالس سلاطین دین پرور صدر نشین و در کمال عزت و امین بوده اند و در آن عصر والی بود سید علی بن خلف والی را در خدمت سید ارادتی تمام بود در استقبال و لوازم ضیافت و مهمانداری و شرایط پرستاری دقیقه فرو گذاشت نکرده بتقدیم رسانیده و باقامت حویزه تکلیف نموده و هم در آن وقت عرائض اهالی شوشتر بالتماس متضمن تکلیف آمدن بآن شهر بهشت اساس رسید و بحکم استخاره رونق بخش ساحت شوشتر گردید در آن اوان حکومت شوشتر از بلاد و بلوک فتح علیخان بن [illegible] خان که از غلامان خاصه شریفه سلاطین صفویه بود تعلق داشت خان و اعیان اعاظم و ارکان رعایا و برایا تا دو منزلی شهر استقبال و مقدم او را باکرام و اعزاز تلقی نمودند و بالتماس ماندن و توطن را از خدمتش استدعا کردند آنحضرت نیز مسئول آنها قبول و توطن اختیار نمود و از آن روز باز شوشتر وطن اجداد والا نباد گردید تمامی مردم بلاد و بلوک حاشیه اطاعت آن بزرگوار را بر دوش و حلقه ارادت او را بر گوش کشیدند و مدرسه و خانقاه بنحوی که لائق آن سید عالیجاه بود در بسا [illegible] از پیشگاه بادشاه مالک رقاب

دوبیان حاکم بصره را مسلم و قایع عظیم [illegible]

شاه سلیمان صفوی شغل جلیل شیخ الاسلامی و قضاوت و تدریس و نیابت صدارت و امامت جمعه
وجماعت و تولیت مسجد جامع و امر بمعروف و نهی از منکر و سائر مناصب شرعیه بلد و بلوک و سائر
بلاد قریبه بخدمتش مرجوع شدند و همه آن اشغال خطیره برنهج ستوده تقدیم کرد و اقارب ذوی الارحام
بتدریج از جزائر باو پیوستند و آنحضرت با همه طریقه مواخاة و مواسات بعمل می آورد بالجمله سید عالیجناب
مردم را به بنای مساجد و مدارس تحریص نموده در هر محله مسجدی برپا شد بنحویکه سبق ذکر یافت
و در هر مسجد یکی از اعاظم طلبه را بامامت معین نمود و بوجود ذی جود آن بزرگوار محاسن شرع غرا
در آن دیار رونق یافت و تا آن زمان اکثر مردم آن شهر جهال بی معرفت و در فرائض و
سنن و قواعد شرع شریف فروگذاشت بسیاری میشد حتی ذبیحه را بنفس نفیس بمردم تعلیم فرمود
الحق حقوق آن سید والا تبار بر مردم آن بلاد از هدایت و ارشاد خارج از حوصله احصاء و شمار
و از اعاظم تلامذه او بودند مولانا محمد بن علی النجار و مولانا محمد باقر بن محمد حسین سید محمد شاه و
حاجی عبد الحسین کرکری و قاضی نعمة الله بن قاضی معصوم و هر یک از برکات انفاس قدسیه
آنحضرت باعلی درجه تبحر و فضیلت رسیدند و الی الآن تمامی فضلای خوزستان و آن نواح نسبت
تلمذ را بیک واسطه یا دو سه واسطه بآنجناب میرسانند از افاده و ارشاد مردم و تالیف و تصنیف
دمی نیاسود و بمواعظ و ارشادات موثره گمگشتگان تیه ضلالت را بجاده مستقیم دلیل و رهنما
بود مصنفات بسیاری ازو در صفحه روزگار بیادگار است و الی الآن مصنفات او مقبول علمای
عرب و عجم از هر دیار و فتاوای او معمول به فضلای فضائل شعار است و الحق کلام وحی نظامش
باعلی درجه متانت است و از مآثر اقلام اوست شرح کبیر تهذیب الاحکام مشتمل بر دوازده مجلد و
بعد از آن تصرفات و اختصارات در آن نموده شرح صغیر را که رواجی تمام دارد در هشت
مجلد اقتصار نمود شرح استبصار سه مجلد شرح عوالی اللئالی دو مجلد انوار النعمانیه و نوادر الاخبار هر یک
دو مجلد ریاض الابرار سه مجلد زهر الربیع دو مجلد قصص الانبیا شرح توحید صدوق شرح احتجاج
موسوم به قاطع اللجاج شرح عیون الاخبار شرح روضه کافی شرح صحیفه کبیر و صغیر شرح تهذیب النحو

شرح مغنی اللبیب حاشیه مدون بر شرح جامی رساله منتهی المطالب هدایة المومنین منبع الحیات مسکن الشجون
فی جواز الفرار من الطاعون مقامات النجاة حواشی کلام الله که مولانا محمد در سه مجلد تدوین نموده حواشی
بر نهج البلاغه و حواشی بر شرح ابن ابی الحدید و بر اکثری از کتب حدیث و فقه و عربیت حواشی و
تعلیقات شایسته دارد که هر یک کارنامه و احصای آنها باعث اطناب ست تا در سنه یکهزار و
یکصد و دوازده که شوق طواف مشهد مطهر رضوی علیه التحیة والثنا او را گریبان گیر شده روانه
گردید بعد از حصول آن سعادت عظمی در مراجعت بمنزل جایدر من اعمال فیلی از ین سرای
عاریت بریاض رضوان شتافت اللهم اسکنه فی فرادیس الجنان وافض علیه شآبیب
الرحمة والغفران لرستان فیلی که مشهور ست بلد بزرگ و بقرب یکصد هزار خانه وار کما بیش ست
همه امامی مذهب و شیعی فطری اند اخیار آن دیار بارگاهی عالی بر مرقد او ساخته و موقوفات
بسیاری وقف آن سرکار و قراء و خدمه معین نمودند والی الآن آن عالی بارگاه مطاف مردم
آن دیار ست از و چهار پسر مخلف شد سید نور الدین و سید حبیب الله و سید محمد شفیع و سید جمال الدین
سید حبیب الله در صغر سن بتمیز نارسیده وفات نمود و از سید محمد شفیع اولاد ذکور مخلف نشد و سید
جمال الدین از و یک پسر مخلف شد سید مجد الدین بهندوستان افتاد و از و خبری نشد مولانا السید
صالح بن عطاء الله بن سید محمد بن حسین الجزائری مولف تحفة العالم در ضمن احوال سید
نعمة الله جزائری سابق الذکر بتقریب ذکر کسانیکه در عهد او از موطن اصلیش جزائر بشوشتر آمده
باو پیوستند آورده سید فاضل سید صالح بن سید عطاء الله که عموزاده حقیقی سید عالیمقام بود وارد
شوشتر گردید و در آنجا سکنی گزید از اتقیای روزگار و از علوم متداوله خالی از ربط نبود و بعد از چندی
درگذشت و از و یک پسر مخلف شد سید اسمعیل از و بوجود آمد سید فاضل عالیشان سید زین الدین
علیه الرحمه که احوالش خواهد آمد مولانا شاه محمد بن محمد الشیرازی از اکابر علما و نحاریر فضلا
و مشایخ نبلای شیعه امامیه است کتاب روضة العارفین شرح صحیفه سید الساجدین امام زین العابدین
علیه السلام که از مصنفات فایقه آنجناب ست شاهد بر فضل و جامعیت اوست مولانا محمد مومن

جزائری که از تلامذه جناب موصوف ست در کتاب طیف الخیال بتقریب ذکر مشایخ خود آورده

واخذت کثیرا من الاحادیث والتفاسیر واصناف علوم الحکمة من الطبیعی والالهی والهیئة والریاضی والمجسطی الموسیقی والاکرات والمتوسطات وما والاها من الفنون المشکلات مدة مدیدة وسنین عدیدة عن البحر المواج والسراج الوهاج انموذج الحکماء المهندسین وخاتمة الفضلاء المتبحرین یم العلم المتلاطم امواجه وبیت الفضل المتلألأ سراجه غیث الکرم الذی یفید ویفیض ولجة الفیض الذی لاینضب والاغیض المتفنن فی جمیع الفنون والمفتخر به الاباء والبنون السابق من کل فاضل قبله والفائق علی کل معاصر ومن بعده رئیس اهل الفضل وصاحب المنطق الفصل والکلام الخلو من الجد والهزل علامة طار صیت فضله فی الافاق وانعقد الاجماع علی انه المجتهد علی الاطلاق محدث سلم عن الجرح والتعدیل روایاته ومفسر صفی عن النقض والتزییف توجیهاته مطنب کلامه غیر ممل وموجز اختصاره غیر مخل منشئ یسحر العقول بنفثات قلمه السحار وشرح الصدور بنسمات کلمه الفائقة نسائم الاسحار شاعر امتد فی النظم باعه واستحال علی مناضله اتباعه فما من فن الا وله فیه الحظ الاوفی والمورد العذب الاحلی الاصفی علامة له من التصانیف ما یدل علی کمال فضله وسوقه هدی العلم الی محله وابکار افکار تفوق علی عرائس المعانی ونفائس معانی ازهی من قلائد فی جید الغوانی وحل مشکلات اضحت العقول معقولة جاثیة بین یدیها ونشر تالیفات است الرغبات مستوقفة المطایا تهوی الیها ومحاکمات تمیط تعقلها عقال عقول الاقران ومواخذات ینبسط عند شرحها اردان اذهان الاعیان وتوجیهات اغلاط خلص بها عن وصمة الزیغ اناما ورفع اغلاقات وقف دون الوقوف علی معاینها اقوام اعواما فهو استاد الکل باعتقاد الکل فی الحقیقة لا بالمجاز وسباق الغایات فی مضمار السبق عند التناضل للاحراز ؎

یا من یری انه یحصی مناقبه ویذکر الکل بالتفصیل والجمل
لقد وجدت مجال القول واسعة وان وجدت لسانا قائلا فقل
سل عنه والنطق والنظر الیه تجد ملأ المسامع والافواه والمقل
حلو الفکاهة مر الجد قد مزجت بدقة الطبع منه رقة الغزل

اعنی استادنا ومن به استنادنا عمدة المحدثین وزبدة المحققین فخر المتکلمین والحکماء المتالهین ثقة الاسلام قدوة الانام کنز الافادة وکعبة الوفادة معدن المعارف والمولی العارف

العلامة الاوحد مولانا شاه محمد بن محمد اصطهباناتی اصلاً و مولداً الشیرازی منزلاً و موطناً لازال علمه تاماً
و علمه سامیا و صدره مهبط اشعة الانوار فی اناء اللیل و اطراف النهار و من الله علی المؤمنین
باعلاء سدته المنیفه و متع طلاب العلم بطول مدته الشریفه و اجری فی بحر التائید فلک وجوده و اطلع بدر
من افق التائید بمنه وجوده ما دام التاسع محدد الجهات و العاشر مدبر الکائنات و عرفت الاشخاص
بسماتها و انشقت الاراضی عن بناتها و تعاقبت الاناء و الساعات و دامت الارض و السموات
و ایم الله انه لم یزل مع علو رتبته و سمو قدره و منزلته فی نهایة التواضع و خفض الجناح و کسر النفس و
لین الجانب و بذل الجهد فی ایصال النفع و دفع الضرر عن الاقارب و الاجانب و اذا اجتمع مع التلامذین
عد نفسه کواحد منهم و لم تمل نفسه العلیه ابداً الی التمیز بشئ ما عنهم قد تمیز بهذه الصفة عن ابناء جنسه و خصه الله
بهذه الخصلة تزکیة لنفسه حتی انی رأیته مراراً ایام ملازمته قد صفف النعال و سبق الی وضعها للتلامذة
مع انه شیخ کبیر جاوز التسعین و کان یستعین به الناس و لا یستعین فطوبی له من جمیل حسن خلقه و نبیل عظم خلقه
سهل اللقاء اذا احللت بداره طلق الیدین مؤدب الخدام و اذا رایت صدیقه و شقیقه لم تدر ایهما ذو الارحام
در تذکره شیخ علی حزین مسطور است استاد العلما و اسوة العرفا مولانا شاه محمد الشیرازی متخلق باخلاق حمیده
نبوی و متأدب بآداب مرضیه مرتضوی و از بدایت تمیز تا نهایت زندگانی که از عمر طبیعی درگذشته بود
روزگار خود را صرف خدمت دینیه و نشر معارف یقینیه و ادای تحصیل مثوبات نموده با دراک صحبت
بسیاری از علما و عرفا و اتقیا فائز گردیده بود و از مآثر قلم فیض شیم آن فاضل محقق رسائل شریفه و شرح
صحیفه و تحقیقات لطیفه بر صفحه روزگار بیادگار است راقم حروف در شیراز قدری از احادیث
در حضور سامی ایشان قرأة تحقیق نموده و کتاب حکمت العین را با حواشی در خدمتش گذرانیده
و حاضر بود که آن نقاوه سعادت مندان بجهان جاودان ارتحال فرموده طوبی لهم و حسن مآب
گاهی طبع مستقیمش بانشاد شعر مائل و ابیات غزل و رباعیات آشنا بمذاق عرفا از نتایج افکار آن سحر سخن
پرداز در میان و تخلص آن عارف معارف عارف است و نیز در سوانح عمری نوشته که مولانای
اعظم استاد العلما از نوادر روزگار بود تتبعی عظیم و حفظی قوی و عمری طویل داشت ادراک صحبت

بسیاری از علما و اکابر عرفا نموده اکثر ممالک عالم را دیده بود و در تحصیل مراتب عالیه و تکمیل نفس ریاضتها
کشیده بمشایخ و اولیا اخلاصی عظیم داشت و بغایت ستوده اخلاق و کریم الذات بود قریب
بیکصد و سی سال عمر یافت و همه را صرف نشر علم و حق طلبی و خیرخواهی عباد نمود و چند رساله در حدیث و کلم [illegible]
از مصنفات اوست تا آنکه بعد از چندی از ورود فقیر بآن بلده رحلت کرد مولانا میرزا عبدالله المشهور
بالافندی از ماهرین فن رجال و فضلای کاملین و علمای محققین بود شیخ ابوعلی در حاشیه کتاب منتهی المقال
آورده که مولانا میرزا عبدالله رحمه الله تعالی از فضلای کاملین و عارف در فن رجال و از تلامذه [illegible]
از تصانیف اوست کتاب ریاض العلما فی احوال العلما که از ابتدای زمان غیبت صغری تا زمان خود که سنه الف
و مائة و تسعة عشر بود احوال علما را درج فرموده و له الصحیفة الثالثة المشتملة علی ادعیة مولانا السجاد ذی الثفنات
علیه افضل التسلیمات و غیر ذلک مما ذکره نفسه فی ریاض العلما الشیخ ابراهیم بن عبد الله
الزاهدی الجیلانی شیخ علی حزین در تذکره خود آورده الفاضل المحقق الحقانی الشیخ ابراهیم ابن الشیخ
عبدالله الزاهدی الجیلانی عم عالیمقدار این خاکسار ست مظهر شوارق انوار و مؤید بتائید آفریدگار
کردگار و از نوادر روزگار بود جامع علوم دینیه و معارف یقینیه و حاوی کمالات صوریه و معنویه
تلمیذ والد بزرگوار خود است متوطن بلده لاهیجان و مرجع اماثل گیلان صیت فضائل و مناقبش
با عالی و ادانی اطراف و اکناف رسیده و نوبهار فیض سرمدی و گل خلق عظیم محمدی از ریاض
طبع فیاضش دمیده فضائل حقیقیه نفسانیه را با محاسن ظاهریه جمع داشت حسن تحریر و تقریرش دلپذیر
و در شعر و انشا و لغز و معما بی نظیر و خطوط بغایت خوش و دلکش می نگاشت از جمله مصنفات
شریفه اش حاشیه السبعه مسمی برافع الخلاف بر کتاب مختلف علامه حلی علیه الرحمه و حاشیه دیگر
موسوم بکاشف الغواشی بر کشاف که تا سوره مبارکه احقاف رسیده و رساله در [illegible]
کتاب اقلیدس و قصائد او در مدایح آل عبا و مراثی نیکو در تعریف سید الشهدا او اشعار [illegible]
ستوده از مآثر طبع وقاد ایشان بر صفحه روزگار باقیست در سال یکهزار و یکصد و نوزده [illegible]
بعالم بقا ارتحال فرموده در لاهیجان مدفون شد چون این واقعه باصفهان رسید [illegible]

نظم

زین واقعه رنگ از رخ گلزار فرو ریخت	بلبل دل خون گشته ز منقار فرو ریخت
پیمانه سرشار کشیدی تو و ما را	هوش از سر این ساغر سرشار فرو ریخت
بیوند نفس از لب اعجاز ترنم	یک‌دسته دُر شیرازه گفتار فرو ریخت
چون گنج تمنت تا بدل خاک دفین شد	بام و در گنجینه اسرار فرو ریخت
در ماتم تو ناصیه صبح کبود است	بر صفحه این آئینه زنگار فرو ریخت
بی باد بهار نفست گشت خزان دل	برگ و بر این باغ بیکبار فرو ریخت
تا گلشن جان پرور عمر تو خزان شد	در پیرهن طاقت ما خار فرو ریخت
بال و پر مرغان چمن گشت شکسته	زین طرفه خزانی که بگلزار فرو ریخت

و نیز مرثیه دیگر گفته یک بیت از آن درینجا ثبت میشود

امروز که از لطمه رخ صبح کبود است	در ماتم علامه اصحاب شهود است

مولانا صدر الدین علی بن نظام الدین احمد الحسنی الحسینی المعروف بسید علیخان المدنی

از مشاهیر ادبا و بلغای عصر و معاریف فضلا و علمای دهر بود و در انشاء نظم و نثر کمال تبحر داشت در علم حدیث و روایت شاگرد شیخ جعفر بن کمال الدین بحرانی ست نسب شریفش بر وجهیست که خودش در رساله که در توضیح بنج حدیث از احادیثیکه سلسله اسناد آنها بواسطه آبای او بحضرت رسول صلی الله علیه و آله می رسد نوشته باین ترتیب که سید علی صدر الدین بن احمد نظام الدین ابن محمد معصوم بن احمد نظام الدین بن ابراهیم بن سلام الله بن مسعود بن محمد صدر الحقیقه بن منصور غیاث الدین بن محمد صدر الدین بن ابراهیم شرف الملة بن محمد صدر الدین بن اسحاق عز الدین بن علی ضیاء الدین بن عربشاه زین الدین بن امیر نجیب الدین بن امیر خطیر الدین الحسن بن جمال الدین بن الحسین الغریزی بن علی بن زید الاعثم بن علی بن محمد بن علی بن جعفر بن احمد السکین بن جعفر بن محمد بن زید الشهید بن الامام علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب

صلوات الله علیهم اجمعین و مثل این در سند احادیث کمتر اتفاق شده جدش سید معصوم از تلامذه
ملا محمد امین استرآبادی است و از و روایت حدیث دارد و پدرش نظام الدین نیز از اهل علم و
روایت بود و سید علیخان بواسطه پدر خود از جد خود روایت دارد غلام علی آزاد حسینی بلگرامی
در تاریخ مآثر الکرام آورده سید علی بن سید نظام الدین احمد بن سید معصوم الدشتکی الشیرازی
المعروف بسید علی معصوم از مشاهیر ادبا و صنادید شعرا است مولف انوار الربیع فی انواع البدیع
و ریاض السالکین شرح صحیفه کامله و حاشیه قاموس و سلافة العصر تذکره شعرای عرب و دیوان شعر
خاندان او در شیراز بیت علم و فضل بوده است و مدرسه منصوریه شیراز منسوب بجد او میر غیاث الدین
منصور است که از غایت شهرت حاجت بشرح ندارد و سید علی باضافه نام جد قریب خود بسید علی معصوم
مشهور گردیده و ایضا در آن تاریخ بعد ذکر بندی از حالات پدرش میر نظام الدین مسطور است که میر
نظام الدین احمد از دختر قطب شاه فرزندی نیاورد سید علی از بطن زوجه دیگر شب شنبه پانزدهم
جمادی الاولی سنه اثنین و خمسین و الف در مدینه منوره متولد شد لهذا او را مدنی گویند و بکسب کمال
پرداخته سرآمد ابنای عصر گردید و شب شنبه ششم شعبان سنه ست و ستین و الف بقصد حیدرآباد
از مکه معظمه برآمد و روز جمعه بست و دوم ربیع الاول سنه ثمان و ستین و الف بحیدرآباد رسید و با والد
خود ملاقات کرد و چون سلطان عبدالله از سر حیات فرود آمد و ابوالحسن که آخر سلاطین
قطب شاهیه است بر تخت فرمانروائی برآمد و میر نظام الدین احمد بعد یکسالی فوت کرد ابوالحسن
در اتلاف متعلقان میر نظام الدین احمد کمر بست و نگاهبانان گذاشته راه آمد شد مسدود ساخت
سید علی عریضه بجناب خلد مکان ارسال داشت و او را که عهد سعادت استدعا نمود خلد مکان
دران ایام از هند متوجه دکن بود فرمان طلب سید علی بنام ابوالحسن صادر یافت ابوالحسن
سید علی را با اهل و عیال رخصت داد و سید رخت کوچ بربسته خلد مکان را در دار السرور برهانپور
ملازمت نمود بادشاه او را بعنایات خسروانی نواخت و به منصب هزاری و پانصدی سیصد
سوار و داسپه سرفراز فرمود و در رکاب خلد مکان باورنگ آباد آمد و چون رایات خلد مکان

۴ سید علیخان [illegible]
[illegible]
[illegible]

جانب احمدنگر ارتفاع یافت سید علی الجزاست اورنگ آباد ماهور ساخت سید مدنی برین
خدمت قیام داشت پس از ان حکومت ماهور وغیره از توابع صوبه برار تفویض یافت
آخر از حکومت ماهور استعفا نمود والتماس دیوانی برهانپور کرد درجه پذیرائی یافت سید
در برهانپور رفته بدیوانی پرداخت و بعد مرور زمانی از خلد مکان رخصت حرمین شریفین
گرفت و با اهل و عیال باماکن فیض مواطن رفت و از انجا بزیارت عتبات عالیات شتافت
و بمشهد مقدس رسید و بصفاهان آمد و سلطان حسین صفوی را ملازمت نمود والتفاتی که
مطمح نظر بود ندیافت ناگزیر رخت بوطن اصلی یعنی شیراز کشید و در مدرسه منصوریه پای اقامت
افشرد و عمر بافاده طلبه بپایان رسانید و شیخ علی حزین در تذکره خود آورده السید الکبیر
والفاضل النحریر صدر الدین السید علی خان بن سید نظام الدین احمد الحسینی خلف
سلسله علیه غوث الحکما امیر غیاث الدین منصور شیرازی قدس الله روحه العزیز است که ملقب
شده باستاد البشر وهو من الشمس اظهر و احوال افاضل اعلام این سلسله علیه چون صدر الحکما
امیر صدر الدین محمد دشتکی شیرازی و سید مبارکشاه و میر اصیل الدین و میر جمال الدین محدث
وغیرهم بر ارباب بصائر مستور نیست موطن اصلی ایشان مدینه طیبه و از انجا ببلدة العلم شیراز آمده
سکنی اختیار نمود و صاحب ضیاع و عقار گردیده باحتشام و اعزاز روزگاری دراز بسر
برده اند تا آنکه سید نظام الدین احمد باز ساکن حجاز گردیده ولادت باسعادت سید علی خان و
نشو و نمای ایشان دران مکان بابرکت و اعزاز اتفاق افتاده در خدمت والد مبرور خود
بحیدرآباد دکن ارتحال نمود و چندی دران مقام باجلال و اکرام گذرانیده الحاق لفظ
خان باسم سامی ایشان بعد از وصلت با ملوک قطبیه دکن و منصب صدارت و امارت
و ریاست بعد از چندی باهمه تجمل و احترام کراهت تمام از مکث دران مقام بخاطر سید علیخان
مرحوم راه یافته شوق عود بحرمین طیبین غالب شد چنانکه این حالت از بسیاری اشعار آن
سید بزرگوار آشکار است قطع علائق از آن دیار نموده بمکه مکرمه انتقال فرمود و در ظرف اعوام قلیله

هر سالی دست بذل و ایثار از اموال بسیار عاری گشته بعزیمت زیارت عتبهٔ علیه غرویه و مشاهد مقدسه عراق و اشتیاق بوثاق مالوفه اجداد با کاروان حاج ایران نجف اشرف آمده شرف درک آن سعادات یافت پس ارخای عنان بصوب دار السلطنهٔ اصفهان فرموده اشراف و اعیان و اکابر و سلطان مقدم او را باکرام و اعزاز تلقی نمودند راقم حروف دران بلدهٔ فاخره با آن سلالهٔ عترت طاهره صحبتهای مستوفی داشته عهده محبت و وفاق در میان استحکام تمام یافته بود آخر بشیراز رفته بعد از فرصتی اندک داعی حق را لبیک اجابت نموده در جوار مرقد اجداد خود امیر صدر الدین محمد و امیر غیاث الدین منصور مبرور روح الله ارواحهم آرامگاه یافت و فقیر در مرثیه آن اوحد زمان قطعهٔ عربی که متضمن تاریخ بود انشاد نمود از ضعف و اندراس حواس بخاطر نمانده و تعیین تاریخ نمی تواند نمود بالجمله سید عالیقدر در علوم عربیت امام اعلام و در بلاغت نظماً و نثراً منتهی المرام و اقصی المقام اعوام ارتقا نموده اعوام و دهور انقضا یافته که در عرب شاعری چون او بعرصهٔ ظهور نیامده بود و در انواع دیگر علوم نیز وسیع الباع و بدقت طبع و جودت ذهن فرید اصقاع می نمود چنانکه این مراتب از آثار اعلام آن امام همام مثل کتاب بدیعیه و سلافه و شرح صحیفهٔ کامله که در موقع خود بی نظیر ست و دیوان اشعار بلاغت آثار او کالنار علی العلم و النور فی الظلم روشن هویداست انواع رائقه و استعارات فائقه در اشعار دیوان رفیع بنیان او که بحری ست لبالب از لآلی ابدار و درجی است مملو بمواقیت گران مقدار مندرج است و الحق کلامش در فصاحت و بلاغت و عذوبت و سلاست بذروهٔ علیا و غایت قصوی رسیده سواد مدادش نیل انفعال بر چهرهٔ مقال اکثر بلغای عرب کشیده و چون نظم فارسی التفات نفرموده درین ارتجال و ضیق مجال چند بیت از اشعار آن گرامی مقدار که ذخیرهٔ خاطر فاتر بود اکتفا می نماید در قصیدهٔ بائیه در مدح سرور اولیا علیه التحیة و الثنا فرموده قصیده

امیر المومنین فدتک نفسی	لنا من شانک العجب العجاب
تولاک الاولی سعدوا ففازوا	وناواک الذین شقوا فخابوا

ولو علم الورى ما انت اضحوا — لوجهك ساجدين ولم يحابوا

يمين الله لو كشف المغطى — ووجه الله لو رفع الحجاب

خفيت على العيون وانت شمس — سمت عن ان يجللها سحاب

وليس على الصباح اذا تجلى — ولم يبصره اعمى العين عاب

لسر ما دعاك ابا تراب — محمد النبی المستطاب

فكان لكل من هو من تراب — اليك وانت علته انتساب

فلولا انت لم يخلق سماء — ولولا انت لم يخلق تراب

وفيك وفي ولائك يوم حشر — يعاقب من يعاقب او يثاب

بفضلك افصحت توراة موسى — وانجيل بن مريم والكتاب

فيا عجبا لمن ناواك قدما — ومن قوم لدعوتهم اجابوا

ازاغوا عن صراط الحق عمدا — فضلوا عنك ام خفي الصواب

ام ارتابوا بما لا ريب فيه — وهل في الحق اذ صدع ارتياب

وهل لسواك بعد غدير خم — نصيب في الخلافة او نصاب

الم يجعلك مولاهم فذلت — على رغم هناك لك الرقاب

فان يطمح اليها ما هنا سعي — وان اضحى له الحسب اللباب

فتى تيم بن مرة او عدي — وهم سيان ان حضروا وغابوا

لئن جحداك حقك عن شقاء — فبالاشقين ما حل العقاب

فكم سفهت عليك حلوم قوم — فكنت البدر تنبحه الكلاب

ودر مقابل قصیده مشهوره خاتم المجتهدین شیخ بهاء الدین محمد و والدش شیخ حسین بن عبد الصمد عاملی قدس الله اسرارهم گفته شده

کوکب الصبح فقد بدا یحکیک — فامزج الکاس یا رشا من فیک

الی آخره از جمله مصنفات اوست کتاب سلافة العصر فی محاسن اعیان العصر تذکره
شعرای عرب و ادبای عصر خود که در مائة حادی عشر بوده اند و شروع تصنیف آن
سال هزار و هشتاد و یک هجری ست و کتاب ریاض السالکین شرح صحیفه حضرت سید
الساجدین علیه السلام که در ابتدای زمان سلطان حسین صفوی مرحوم در سال هزار و یکصد و
شش هجری تصنیف فرموده و کتاب انوار الربیع فی انواع البدیع در شرح بدیعیه که خود نظم
کرده و کتاب حدائق ندیه شرح فوائد صمدیه و کتاب سلوة الغریب در غرائب بحار و عجائب
جزائر و رساله الکلم الطیب و الغیث الصیب مشتمل بر ادعیه مختصره و احراز منتخبه و کتاب الدرجات
الرفیعة و دیوان اشعار و رساله در توضیح احادیث خمسه مسلسله بالآباء تاریخ ختامش بست و پنجم
ربیع الاول سنه تسع و مائة و الف ست الشیخ محمد بن عباد الجزائری صاحب امل الآمل او را
بعابد فاضل ستوده و در زمره معاصرین خود شمرده مولانا محمد صادق الکرباسی
الاصفهانی الهمدانی صاحب شذور العقیان او را بفاضل کامل و عابد زاهد ورع صالح
ستوده و گفته که آخوند ملا محمد تقی مجلسی مرحوم در سنه ثمان و ستین بعد الالف اجازه بنام ملا
موصوف بر ظهر صحیفه سجادیه تحریر فرموده در آنجا میفرماید المولی الجلیل و الفاضل النبیل
جامع المعقول و المنقول حاوی الفروع و الاصول مولانا محمد صادق ادام الله
تائیداته بقرائتی علیه فی مجالس و اجزت ان یروی عنی بحق روایتی عن ائمة
اهل البیت علیهم السلام باسانید المتواترة الی السید الاجل و الشیخ الطائفة
اعلاهما مناولة عن خلیفة الرحمان فی الرؤیا التی ظهرت حقیقتها بانتشار
الصحیفة فی الآفاق بعد ما صادفت [illegible] الی اخره مولانا الشیخ مهذب الدین احمد
بن رضا فاضلی خبیر و عالمی نحریر از اصحاب رجال و ارباب کمال و تلمیذ رشید جناب شیخ حر
علیه الرحمه بوده در تذکرة العلماء مسطور است که از افاضل تلامذه شیخ حر عاملیست شیخ مهذب
الدین احمد بن رضا مصنف کتاب فائق المقال فی الحدیث و الرجال و دیگر کتب و رسائل

دی درسال یکهزار و هشتاد و پنج هجری که تاریخ ختم کتاب فائق المقال است وارد بلدهٔ حیدرآباد
شده بود دران کتاب بتقریب ذکر حافظهٔ بعض محدثین اشاره ببعض احوال خود نموده چنانکه
گفته است که من تا این زمان دوازده هزار حدیث بغیر سلسلهٔ اسانیدش در حفظ خود دارم
و یکهزار و دوصد حدیث مع سلسله سندهای آن یاد دارم و بسبب ابتلای خود بصحبت ملوک
و کوشش برای عیال وارتکاب سفرهای بعیده و تواتر امراض و مصائب و آلام عدیده
از تحصیل کمال زیاده ازین قاصر ماندم و اگر در بلاد عرب باقی می بودم شخصی کامل میشدم
لکن قضا و قدر مرا در زمین هند انداخته است انتهی کلامه رحمه الله دیگر از تصانیف اوست
کتاب منهج القویم و رساله در قراءت وغیر ذلک من الرسائل **مولانا محمد مؤمن بن
الحاج محمد قاسم الجزائری جرثما و محتدا الشیرازی مسکناً و مولداً فاضل**
ادیب و محقق لبیب بود در کتاب امل آمل مسطور است محمد مؤمن بن الحاج محمد قاسم
الجزائری اصلا و محتدا الشیرازی منشأ و مولدا کان ادیبا منشئا محققا مدققا
فاضلا کاملا له خزانة الخیال فی الادب محمد مومن موصوف درکتاب طیف الخیال
بتقریب ذکر اساتذه خود آورده که بسیاری از علم صرف و نحو و معانی و بیان و بدیع و فقه
و تفسیر و حدیث را از سید سند مولانا سید قاسم بن سید خیر الله حسنی حسینی اخذ نمودم و لغت و فروع
فقه و اصول آنرا از امیر زین العابدین حائری انصاری و از استاد اعلم و ملاذ اعظم ذی الاصل السامی
والفرع العالی النامی شیخ علی بن محمد التامی و از عالم ربانی شیخ صالح بن عبد الکریم البحرانی و
بسیاری از کلام و حکمت طبیعی و الٰهی و قدری از تفسیر و دیگر عقلیات را از مولانا مسیح الزمان
محمد اسمعیل فسوی و از علامه اوحد مولانا شاه محمد اصطهباناتی صلاً و مولداً الشیرازی منزلاً و موطناً
و بسیاری از فنون ریاضیه و فن رمل و فرائض را از مولانا لطفا و اکثر اصول فقه و حکمت را از امیر
شرف الدین علی معروف بدست غیب و امیر نصیر الدین محمد البیضاوی الشیرازی و مولانا
محمد صالح الخفری و مولانا محمد حسین المازندرانی مولداً و الشیرازی مسکنا و فن طب علے

وعلی را از حکیم حاذق و بقراط عصر حکیم محمد ہادی اخذ نمودم از جملہ مصنفات اوست [illegible]
النحویۃ فی شرح الصمدیۃ البہائیۃ و آن شرحی ست مبسوط کہ قبل بلوغ حد تکلیف تحریر فرمودہ و
کتاب در منثور مشتمل بر حواشی مدونہ است بر شرح مزبور و کتاب بیان الاداب در شرح
رسالہ آداب المتعلمین و کتاب مصباح المبتدین از ترکیب رسالہ انموذج علامہ زمخشری
مشکوۃ العقول شرح لغز زبدۃ الاصول قرۃ العین و سبیکۃ اللجین مشتمل بر توجیہ آیات مشکلہ و احادیث
غریبہ و اسولہ و اجوبہ علمیہ و حل ابیات و عبارات و ذکر مغالطات منثورہ و منظومہ و الغاز
و معمیات و فوائد متفرقہ تاریخ اتمامش سنہ یکہزار و یکصد و یک ہجری ست کتاب وسیلۃ الغریب
بر وتیرۂ قرۃ العین منیۃ الفواد بر طریقہ کتاب سابق تحفۃ الاخون فی تحقیق الادیان تعلیقات
متفرقہ بر اکثر کتب درسیہ متداولہ تحفۃ الغریب و نخبۃ الطبیب در شرح قانونچہ تحفۃ الاعیان
بر وتیرۂ کشکول تتمۃ الفواد من الم البعاد در لطائف اشعار و نوادر عشاق رسالہ موسومہ بجنات
عدن مشتمل بر مسائل از فنون ثمانیہ کتاب مشرق السعدین در تاویل آیات مشکلہ و احادیث معضلہ
و آن کتابیست مبسوط و کتاب مجمع البحرین بر وتیرۂ کتاب سابق دیوان شعر عربی موسوم
بثمر الفواد و سمر البعاد ثمرۃ الحیوۃ و ذخیرۃ الممات مشتمل بر شرح چہل حدیث و از عمدہ مصنفات
اوست کتاب مجالس الاخبار و مجالس الاخیار مشتمل بر ہفت مجلد جلد اول مسمی بہ معارج القدس
در تواریخ انبیا و بیان عصمت شان و تاویل آیات ظاہرہ در باب خلاف آنچنی و جلد ثانی
موسوم بتحفۃ الابرار فی مناقب الائمۃ الاطہار و جلد ثالث در احوال ملوک و غیرہم مسمی
بہ بحر المعارف و جلد رابع در ذکر بعض اولیاء و علما و شعرا مسمی بربیع الابرار و جلد خامس در
احوال خود مولف و سوانح عمری و نوادر او موسوم بہ زہرۃ الحیاۃ الدنیا و جلد سادس در توجیہ
سہ صد حدیث موسوم بردوح الجنان جلد سابع در فوائد متفرقہ اکثر علوم و فنون مسمی بلطائف الظرائف
و کتاب جنات الفردوس در اصطلاحات علوم و تعریفات و کتاب طرب المجالس در لطائف
و مداعبات و کتاب زینۃ المجالس بر طریقہ کتاب سابق کتاب بادۃ الحیاۃ و آن کتابیست

مبسوط در تاویل بعض آیات و احادیث و عبائر مشکله و قصص لطیفه و اشعار شریفه
کتاب مدینة العلم مثل کتاب سابق در اسلوب و نظم و کتاب طیف الخیال فی مناظرة العلم
والمال و کتاب تعبیر طیف الخیال فی تحریر مناظرة العلم والمال مشتمل بر شرح مبسوط کتاب
طیف الخیال **مؤلف گوید** که صاحب تذکرة العلما احتمال اتحاد محمد مومن موصوف با سید
محمد مومن استرآبادی صاحب کتاب الرجعة تلمیذ سید نور الدین عاملی در تذکرهٔ خود نوشته لهذا
احوال مصنفات محمد مومن موصوف در ذیل سید محمد مومن مؤلف کتاب الرجعة آورده
واین قطعا فاسد و غیر صحیح است و خود صاحب تذکره هم اشعار باین مطلب کرده بالتردد
واین تردد در غیر محل ست **مولانا میرزا حسن بن عبد الرزاق اللاهجی** از افاضل عصر
و علمای عهد خود بود علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر کسانیکه در اثنای سفر گیلان
و اصفهان با ایشان ملاقات نموده آورده و از افاضل و اعلام که دران سفر ملاقات
شده فاضل محقق میرزا حسن خلف مرحوم مولانا عبد الرزاق لاهجی ست در دار المومنین قم که
موطنش بود در سن کهولت وا و آخر حیات سعادت خدمت ایشان یافته ام در علم و تقوی
آیتی بود مصنفات شریفه دارد چون شمع یقین در عقائد دینیه و جمال الصالحین در اعمال و رساله
تقیه و غیر آن انتهی دیگر از مصنفاتش رساله ایست موسوم به هدیة المسافر در احکام سفر و رساله
فارسی در بیان اصول دین ست معروف به اصول خمسه **اقا محمد هادی بن ملا صالح
المازندرانی** در اجازه ملا حیدر علی مسطور ست فاضل علامه اقا محمد هادی بن محقق
ملا صالح مازندرانی صاحب تصانیف کثیره است مثل شرح قواعد که کتابیست مبسوط و
شرح فروع کافی و ترجمه معالم الاصول و حاشیه بر تفسیر بیضاوی و شرح شافیه فارسی و کتاب
انوار البلاغه در علم معانی و بیان وغیر ذلک و له رسالة فی الرضاع تزید علی الف بیت
کما فی سلافة العصر علی حزین گوید که بسیاری از کتاب تهذیب الاحکام شیخ طوسی علیه الرحمة
در مدرس محدث الزمانی آقا هادی خلف مولانا محمد صالح مازندرانی استفاده نمودم

محمد سعید بن ملا صالح مازندرانی در تذکرهٔ علی حزین مسطورست که ملا محمد سعید اشرف خلف فاضل محقق مولانا محمد صالح مازندرانی و صبیه‌زاده قدوة الفقهاء والمحدثین مولانا محمد تقی مجلسی اصفهانی ست اکتساب علوم و کمالات نموده و در بدایت حال بشعر و شاعری رغبت نمود طبع رسا و سلیقه بسخن اشنا داشت اشعار خوب و معمیات مرغوب ازان مغفور بیادگارست در تذکرهٔ نتائج الافکار مسطورست که رنگ بخش گلستان نکته‌دانی ملا محمد سعید اشرف پسر ملا محمد صالح مازندرانی فاضلی عالیمقام و شاعری خوش کلام بود مجمل احوالش اینکه ملای موصوف در آغاز عهد عالمگیر بادشاه بهند آمده بملازمت شاهی رسید و بتعلیم زیب النسا بیگم مامور گشته مدتی بفراغبالی گذرانید آخر حب وطن مستولی گشت و قصیده در مدح زیب النسا مشتمل بر درخواست رخصت بنظم آورد در آنجا میگوید ــــه یکبار از وطن نتوان برگرفت دل در غربتم اگرچه فزونست اعتبار "پیش تو قرب و بعد تفاوت نمیکند" گو خدمت حضور نباشد مرا شعار" نسبت چو باطن است چه دهلی چه اصفهان" دل پیش تست تن چه بکابل چه قندهار" در سنه ثلث و ثمانین و الف باصفهان عود نمود و کرت دیگر تا قدر روزگار زمام اختیارش جانب هند کشید و در عظیم آباد پتنه بخدمت شاهزاده عظیم الشان خلف شاه عالم بهادر شاه که دران زمان رایت حکومت آنجا می افراشت بامتیاز اندوخته مورد مراحم نمایان گردید شاهزاده خیلی طرف مراعات او نگاه میداشت و بنا بر کبر سن در مجلس عوض حکم نشستن کرده بود ملا در پایان عمر قصد بیت الله کرده خواست از راه بنگاله در جهاز نشسته عازم منزل مقصود شود قضا را تا بلدهٔ مونگیر که از توابع عظیم آبادست رسیده در سنه ست عشر و مائة والف برحمت حق پیوست از کلام اوست ــه اشرف تو کیست نکته‌دانی دانی" اسرار رموز جاودانی دانی" هرچند که ماننده داری در خط در شیوه تصویر بانی مانی

مولانا الشیخ سلیمان بن عبد الله بن علی بن حسن بن احمد بن یوسف بن عمار البحرانی الماحوزی المعروف بالمحقق البحرانی در لؤلؤة البحرین مسطورست که مولد و مسکن شیخ سلیمان قریهٔ دونج بود که از قرای ثلثه ماحوز

لکن او در قریهٔ بلاد قدیم از بحرین ساکن شد و بآنجا وفات یافت ریاست بلاد بحرین در زمان او بسوی او منتهی شد و شیخ مذکور را دیده ام در وقتیکه بعمر ده سالگی یا کمتر بودم و ایضا شیخ یوسف آورده که بخط شیخ سلیمان مذکور یافته ام نوشته بود که ولادت من در شب پانزدهم رمضان سنهٔ یکهزار و هفتاد هجری واقع شد و قرآن مجید را در عمر هفت سالگی حفظ کرده ام و چون ده ساله شدم شروع بتحصیل علوم نمودم و پیوسته مشغول تحصیل و کسب کمال بوده ام تا وقت تحریر این کلام که سنهٔ یکهزار و نود و نه هجری ست انتهی و ایضا آورده که تلمیذش شیخ عبد الله بن صالح بحرانی گفته است که شیخ مذکور در حفظ علوم و دقت نظر و سرعت جواب در مناظرات و طلاقت لسان اعجوبه زمان بود گاهی مثل او احدی را ندیدم و ثقه و ضابط در نقل احادیث و پیشوای عصر و یکتای دهر خود بود جمیع علمای زمان اذعان علم او نمودند و سائر حکمای ایران اقرار بفضل او داشتند جامع جمیع علوم و علامه جمیع فنون و حسن التقریر و عجیب التحریر و خطیب و شاعر ماهر و فصیح الکلام بود و با اینهمه نهایت انصاف را کار می فرمود و اعظم علوم او علم حدیث و رجال و تواریخ بود و شیخ عبد الله مذکور گوید من تحصیل علم حدیث از و نمودم و نسبت تلمذ بخدمت او داشتم مرا تربیت نمود و مقرب خود گردانید و بخدمت خود جا داد و از جملهٔ اقران من مرا اختصاص بخود بخشید و وفاتش در هفتم ماه رجب سنهٔ یکهزار و یکصد و بست هجری در مسکن او که قریهٔ بلاد قدیم از بحرین بود واقع شد در حالیکه عمرش قریب به پنجاه سال بود و اورا از انجا بسوی قریهٔ دونج بالجیم بعد النون که از قریهای ماحوز بالحاء المهملة و الزاء المعجمة از بحرین ست نقل کردند زیرا که او از اهل آنجا بود و در مقبرهٔ شیخ میثم بن المعلی که جد شیخ میثم بحرانی بود مشهورست دفن کردند و باز شیخ یوسف بحرانی میفرماید که باعتبار فاصله میان تاریخ ولادت شیخ سلیمان و تاریخ وفاتش که مذکور شد ظاهر میشود که مدت عمرش چهل و چهار سال و ده ماه تقریبا بود سبب تلمیذش که مدت عمرش قریب پنجاه سال گفته ست مشهور کرده ست و بر تاریخ ولادتش مطلع نبوده و شیخ سلیمان مذکور شاعر خوب بود و اشعار بسیار متفرق در پشت کتابها و مجموعها در کتاب خود

ازهار الریاض نوشته است و مرثیهای خوب در مصائب حضرت امام حسین علیه السلام گفته
و من در صغر سن خود بسیاری از آنرا جمع کرده بودم لکن در وقت خراب شدن بحرین بآمدن
خوارج ضائع شد و جمعی از فضلا داخل تلامذه شیخ مذکور بوده اند که مشهورترین ایشان والدین
شیخ احمد و شیخ عبدالله بن حاج صالح بحرانی و استاد من شیخ حسین ماحوزی و شیخ اوحد امجد ادّاه شیخ
احمد بن شیخ عبدالله بلادی بودند که احوال ایشان خواهد آمد انشاء الله تعالی و ایضا شیخ
یوسف بحرانی آورده که شیخ سلیمان مذکور چندین تصانیف دارد لکن بسیاری از آنها رسالهاست
که بعضی از آن ناتمام مانده و بعضی باتمام رسیده و از انجمله کتاب چهل حدیث در امامت از روایات
عامه است که از بهترین تصانیف اوست و آنرا بنام سلطان حسین صفوی تصنیف کرده بود
دیگر کتاب ازهار الریاض که بمنزلهٔ الکشکول و سه مجلد است و کتاب فوائد نجفیه که بسیاری از آن
مشتمل بر مسائل متعدده سابقه و حواشی متقدمه اوست و کتاب عشرهٔ کامله متضمن ده مسئله از
اصول فقه که دلالت بر تصلب وی است او بر طریقه مجتهدین دارد لکن از چندین فوائد متفرقه
متاخره او مفهوم میشود که بعد از آن میل بطریقهٔ اخباریین بهم رسانید دیگر کتاب الشفا در حکمت نظریهاست
و رساله در نماز و رساله در مناسک مختصره حج و رساله در احکام آب چاه مسمی بنفحة العبیر فی طهارة البیر
و رساله ثانیه در مناسک مختصره حج و رساله ثالثه در مسائل خلافیه و مناسک حج و رساله اقامة الدلیل فی
نصرة الحسن بن عقیل در عدم نجاست آب قلیل و رساله در وجوب عینی نماز جمعه و آنرا از راه نقض
بر رساله بعض فضلا که نماز مذکور را در زمان غیبت جائز نمیدانسته تصنیف کرده و کتاب المعراج در
شرح فهرست شیخ طوسی لکن ناتمام مانده و تا باب التا تصنیف شده و رساله البلغه در احوال رجال
بر طریقه رساله وجیزه مولانا مجلسی است و رساله در علم منطق و شرح آن و رساله در تحریم غوطه زدن بر صائم و عدم
نقض صوم و رساله در نجاست بول اسب و خر و استر و رساله در وجوب طهارت لغیر ما خصه چنانچه غسل
جنابت یعنی از برای نماز واجب و امثال آن واجب میشود و رساله در فضیلت تسبیحات اربعه بر حمد در رکعت سوم و چهارم
و رساله در شرح خطبه استسقا و رساله در تعریب رساله فارسیه مشتمل بر ذکر چهار مسئله که در رد بر مخالفین است و رساله

در تحقیق آنکه نهادن پیشانی جزوی از سجود ست و آنرا در معارضه شیخ محمد بن ماجد رد تصنیف کرده
و رساله در مسئله طلاق غائب و رساله در بیان آنکه نیت مومن بهتر از عمل اوست و رساله
در سبب تساهل علما در تحریر ادله امور مستحبه و رساله صوب النداء و رسالهٔ مسئله بدا که ناتمام مانده و رساله
در مسئله استقلال پدر بولایت در نکاح دختر بالغه رشیده و رساله ثانیه در مسئله بدا مسمی باعلام الهدی
و رساله در جواز تقلید و رساله ذخیرة الجنة در ذکر فساد نسب عمر و رساله نکت البدیعه در ذکر فرقهای
شیعه و رساله در اعراب تَبَارَكَ اللهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِيْنَ و رساله در اسرار صلوة و رساله در استخارات
و رساله در قرعه و رساله در احکام صوم و کتاب شرح باب حادی عشر که ناتمام ست و رساله در وجوب
غسل جمعه و رساله در مسئله چاه و بالوعه و رساله در علم نحو و رساله مقدمه واجب و رساله در معمیات
و الغاز مسمی بمحامل الاعجاز و رساله در بیان مسائل آنچه تاخیرش از اول اوقات مستحب ست و آن
رساله خوب و مسمی بنافعة الشتات ست و رساله الشمسیه در ذکر برگردیدن آفتاب از برای حضرت امیر
و رساله در مسئله وقوع حدث در اثنای غسل و رساله در تحریم تسمیه حضرت امام زمان علیه السلام
و رساله و رساله تعلیم علم نجوم موسوم به مکنوم و رساله در کفر اهل کتاب و نصاب که ناتمام ست و
کتاب هدایة القاصدین الی عقائد الدین و رساله مسمی بضوء النهار و کتاب شرح مفتاح الفلاح
و کتاب شرح اثنا عشریه شیخ بهائی علیه الرحمه ناتمام و رساله مسمی بسلافة البهیه فی الترجمة المیثمیه که در ان
بعض احوال شیخ میثم بحرانی ذکر نموده انتهی پس عدد تصانیف مذکوره به پنجاه و هشت میرسد
و ایضا شیخ یوسف آورده که بسیاری از مسائل مذکوره ناتمام ست و بعضی از ان از مسوده ببیاض
نرسیده و شیخ سلیمان مذکور را از استاد خود فقیه نبیه شیخ سلیمان بن علی بن راشد بحرانی شاخوری
و هم از شیخ احمد بن محمد بن یوسف خطی و مولانا علامه محمد باقر مجلسی و شیخ محمد بن ماجد بن مسعود ماحوزی
و سید هاشم بن سلیمان توبلی و شیخ صالح بن عبد الکریم بحرانی روایت داشت **مولانا الشیخ**
علی بن الشیخ حسن بن یوسف البلادی البحرانی از معاصرین شیخ سلیمان سابق الذکر ست
در لؤلؤة البحرین مسطور ست که شیخ علی فاضل جلیل بود و خصوصا در عربیه و معقولات مهارت

بلاد یکی از قریهای قدیم بحرین ست

بسیار داشت و مدرس و امام نماز جمعه و جماعت بود و از شیخ محمد بن ماجد بن مسعود بحرانی روایت حادیث
داشت و معاصر شیخ سلیمان مذکور بود و معارضه با او در دعوی فضل داشت چنانکه عادت علمای
معاصرین یکدیگر ست در اعصار لکن شهرت میان عرب و عجم شیخ سلیمان را بود و پسر شیخ حسن والد
شیخ علی مذکور و همچنین جدش شیخ یوسف فاضل جلیل القدر بود و در امل الآمل مسطور ست
که شیخ حسن بن یوسف بحرانی بلادی فاضل متبحر و شاعر ادیب از معاصرین ست و در لولوة البحرین
مذکور ست که قبر شیخ یوسف جد شیخ علی مسطور در قریه بلاد بمقبره مشهد واقع ست و له حکایة
حکاها تمته فی سقوط راس المنارة علی قبره طاب ثراه الشیخ داود بن حسن الجزائری
البحرانی منسوب ست بسوی قریه جزیره بجیم قبل از زای معجمه و سکون ما قبل از رای مهمله از قریهای
بحرین که بجزیره صالح مشهور ست و در لولوة مسطور ست که شیخ داود مذکور کتاب اختیار الکشی
که از تالیفات شیخ طوسی در علم رجال ست بترتیب حروف تهجی مرتب ساخته و استاد من شیخ
عبد الله بن صالح بحرانی گفته که شیخ داود صالح و ادیب و صحیح الاعتقاد بود و خلوص در محبت
اهلبیت علیهم السلام داشت و کتاب اختیار الکشی و رجال نجاشی را بر حروف تهجی و هم کتاب معانی الاخبار
را مرتب نموده و از تصانیفش رساله در مسائل دین و رساله در تحریم تتن ست لکن دلائل مندرجه اش
محکم نیست و بالجمله شیخ مذکور نیکوکار و صالح بود دیگر آنکه قوت استدلال و تصرف در ترجیح اقوال نداشت
و او کتابهای بسیار بدست خود نوشته و در مدرسه که در قریه جزیره بنا کرده بود وقف نمود و سائر
کتابهای موقوفه اش بخط او و بخط غیر او قریب بپانصد کتاب بود و او را سه پسر فاضل و از خیار بود
یکی شیخ علی که اکبر ایشان بود دوم شیخ حسن سوم شیخ صالح رحمهم الله تعالی و شیخ عبد الله مذکور
میفرماید که شیخ علی بن شیخ داود مذکور پسری دارد که معاصر من ست و شیخ داود در علم و فضل خصوصا
در عربیت از پدر خود و برادرهای خود افضل ست و ثقه و عادل و صالح است و قبر شیخ داود بن
حسن و همچنین قبر پسرش شیخ علی در حجره شمالیه از درگاه نبی صالح در قریه جزیره واقع ست و شیخ
یوسف بحرانی گوید که شیخ داود بن شیخ علی که استاد من ذکرش نموده ست هم با من معاصر بود

و بوصف ثقه و عدالت و نیک نفسی و حسن اخلاق متصف بود انتهی کلامه الشیخ احمد بن صالح بن
حاجی بن علی بن عبد الحسین بن شنبه البحرانی الدرازی در لؤلؤة البحرین مسطور است
که نسبت شیخ احمد مذکور ببعض اجدادش متصل میشود شیخ احمد عالم صالح زاهد بود در بلاد او وفات
شیخ جعفر بن کمال الدین بحرانی که در بلاد دکن و حیدرآباد مرجع خلائق بود شیخ احمد مذکور
در آن بلاد قائم مقام او شد تا آنکه عالمگیر اورنگ زیب بادشاه بر آن بلاد فتح یافت پس امر نمود که
هر گروه را با مقدم و رئیس ایشان از آن بلاد بیرون کنند پس شیخ احمد مقدم و رئیس گروه علمای
آنجا بود و بادشاه مذکور هزار روپیه برای او فرستاد پس شیخ مذکور بحج بیت الله رفت بعد از آن
بسوی ولایت عجم مراجعت فرمود و در بلده جهرم که از توابع شیراز است توطن اختیار نمود
و او در زهد و ورع و تقوی و امر بمعروف و نهی از منکر بمرتبه غایت رسیده بود و امامت
نماز جمعه و جماعت داشت و متصف بسخاوت و کرم بود و بمال خود بر مهمانان ایثار میفرمود
و خانه او غالبا از جماعت غربا و مساکین مسافرین خصوصا از اهل بحرین خالی نمی ماند و بوقت
ذکر شدائد آخرت غش و بیهوشی لاحق حال او میشد شیخ یوسف بحرانی میفرماید که مکاتبات او
بسوی پدرم در بحرین بجهت بعض مطالبی که در آنجا داشت میرسید از تصانیف اوست کتاب
الطب الاحمدی که نزد من موجود است و همه اش در علم طب بطریق روایت است دیگر
رساله در استخاره است وفاتش در ماه صفر سنه یکهزار و یکصد و بست و چهار هجری
واقع شد سال ولادتش چنانکه بخط او نوشته دیده ام سنه هزار و هفتاد و پنج هجریست صاحب
تذکرة العلما بعد نقل این عبارت شیخ یوسف آورده که آنچه شیخ یوسف آورده که شیخ احمد مذکور در حیدرآباد
قائم مقام شیخ جعفر بن کمال الدین بعد از وفاتش بود خالی از غرابت نیست زیرا که در احوال شیخ جعفر مذکور سابقا
مرقوم شد که وفاتش در سنه هزار و هشتاد و دو هجری اتفاق افتاد پس بنا بر تاریخ ولادت شیخ احمد
بن صالح که در اینجا مذکور شد ظاهر میشود که او در وقت شیخ جعفر مذکور هفت ساله تخمینا بوده باشد
معهذا چگونه در آنوقت در سائر امور مرجع آن بلاد شده باشد مگر آنکه مراد آن باشد که بعد وفات

شیخ جعفر بن کمال الدین بهاصما چند سال شیخ احمد بن صالح در زمان مرجعیت خود قائم مقام او
گردید والله یعلم و از بعض تواریخ ظاهر میشود که فتح یافتن عالمگیر در حیدرآباد در سنه یکهزار
و نود و هشت هجری بود پس اینجا بنا بر تاریخ ولادت شیخ احمد بن صالح مذکور ظاهر میشود که شیخ احمد
در آن زمان بیست و سه ساله بود والله العالم بحقیقة الحال **جمال المحققین مولانا آقا
جمال الدین بن آقا حسین بن جمال الدین محمد الخونساری** از محققین زمانه
و مدققین یگانه بود فضائل جمال و کمال علمش بر السنه جمهور و در کتب رجالیه مسطور است
بالجمله جناب او مرجع علما و فضلا و ملجا و ملاذ خاص و عام بود تکمیل علوم و فنون از حضرت
والد ماجد خود علامه آقا حسین خونساری و از آخوند ملا محمد تقی مجلسی رضوان الله علیهما فرموده و
باقصای مراتب اجتهاد و اعلای مدارج صلاح و سداد فائز شد همواره بدرس و افاده اشتغال
داشت از مصنفات شریفه اوست حاشیه شرح لمعه که بهترین حواشی است نظیر ندارد و حاشیه
بر کتاب خفری و تعلیقات و حواشی بر کتاب شرائع الاسلام و حاشیه شرح مختصر الاصول
عضدی که صاحب روضه بهیه در وصفش آورده وله حاشیة شرح مختصر الاصول
للعضدی مشتمل علی تحقیقات لم یسبق الیها احد مهذب منقح حقیق ان یکتب بالنور
علی صفحات وجنات الحور باز گفته وهذا الشیخ معروف بالتحقیق و تنقیح المطالب و الصواب
فی المسائل و قلة الخطاء و الزلل کثیر الاشتغال بالتصنیف و التالیف و التدریس انتهی
و از تلامذه آنجناب جماعتی از علمای مجتهدین و فضلای کاملین اند از انجمله آقا محمد اکمل اصفهانی
والد آقا باقر بهبهانی که هم از انجناب روایت داشته و از انجمله فاضل کامل ملا محمد بن فرج معروف
بملا رفیع مشهدی و از انجناب روایت داشته کذا قیل و دیگر از علما اند که ذکر آنها در اینجا موجب
تطویل است و در کلام یکی از شعرای عجم متخلص بفاخر تاریخ وفاتش چنین یافته شد **قطعه تاریخ**

مرد ما را حکمت العین از نظر شد ناپدید	شد شفا بیمار از مهجوری آقا جمال
بی قواعد گشت مفتاح الفلاح اهل فضل	شد جمال الصالحین مخفی ز چشم اهل حال

داشت کافی از کلام و فیش شرح اصول	مشرق الشمسین و انش بود آن نیکوخصال
رفت چون در ماه صوم آن آفتاب از شهر علم	بازکرد ابواب جنت ابرویش فر و الجلال
سال فوتش ابقا یج ناتقی از غیب گفت	کرد ایزد با حسین بن علی حشر جمال

بنابرین ظاهر میشود که آقای موصوف در ماه رمضان سنه احدی وعشرین ومأته والف وفات یافت رحمه الله تعالی مولانا الشیخ جعفر القاضی از مشایخ علما و اعاظم فضلا بود و از تلامذه استاد العلما اقا حسین خونساریست کما فی الروضة البهیه ملا حید رعلی در احوال آقا حسین موصوف آورده که شیخ جعفر قاضی اصفهان که عالم و فاضل و مصنف حواشی بر شرح لمعه بود از و روایت داشت و شیخ علی حزین در سوانح عمری خود آورده که فاضل ببرور شیخ جعفر قاضی وی از مشایخ بلده کرده و از اعاظم تلامذه استاد العلما اقا حسین خونساری و جامع فنون وعلوم بود و در درس او جمع کثیر از افاضل استفاده میکردند و روزگاری بعزت و احتشام داشت و بمنصب شیخ الاسلامی رسید و آن شغل خطیر را به نهج ستوده تقدیم کرد و از وفور مهارتی که در امور ملکی و قوانین معاشرت داشت بوزارت اعظم نوید یافت بعض امرای سلطانی که در پایه آن منصب بزرگ بودند در شکست کار او کوشیدند و بادشاه را از ان اراده درگذرانیدند در سن کهولت درگذشت و در حایر حسین علیه السلام مدفون شد چون با ان المرحوم مودت و الفت تمام داشت مکرر فقیر بخدمت ایشان رسیده مولانا الشیخ علی برادر شیخ جعفر قاضی مانحن ست شیخ علی حزین در سوانح عمری بعد ذکر شیخ جعفر برادرش میگوید دیگر برادر کهتر ایشان شیخ علی ست او نیز در سلک فضلا بود و بعد از برادر خود بچند سال درگذشت المحقق المدقق الصمدانی میرزا محمد بن حسن الشیروانی الشهیر بملا میرزا العالم الشیخ الصمدر و فاضل جلیل القدر بود از ارشد تلامذه استاد العلما آقا حسین خونساری و داماد آخوند ملا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه بود چنانچه از رساله ملا حید رعلی مفهوم میشود صاحب روضه بهیه آورده که استادش جناب اقا حسین خونساری با آن فضل و کمال از تدقیقات او

نزدیک بیاختن تنگ بیشد بحر العلوم طباطبائی در فوائد رجالیه میفرماید محمد بن الحسن الشیروانی الشهیر
بملا میرزا از تصانیف اوست کتب و رسائل بسیار از آنجمله شرح شرائع بر مبحث قضاء صلوة
جماعت تقریباً دو هزار بیت است و از وست حواشی متفرقه بر مسالک و رساله غسل میت و صلوة
او و رساله در بیان سهو و شک و رساله در جبره عبریه و رساله در حبوه و رساله در صید و ذباحه
و رساله در بیان اینکه مارا آیا نفس سائله دارد یا نه و رساله در زکوة و اجوبه مسائل و حل عبارات مشکله
از قواعد از آنجمله است کل من علیها طهارة واجبة بین کبیرة و صغیرة ینوی الوجوب
و از آنجمله لو اشتری عبداً او جاریة و از آنجمله لو کان القراءة من طهارتین فی نوبتین و مسئله وصف
وجوب و رساله در جمع بین اسامه و رساله در بیان عصمت از سوره هل اتی و رساله در حل حدیث
مشهور ستة اشیاء لیس للعباد فیها امر و رساله در حل حدیث من اعمی و رساله در بیان زبان
فارسی و رساله در ثبوت و امامت فارسی و رساله در احباط و تکفیر و رساله در بیان اختلاف
در نظری و ضروری و رساله در کائنات که آنرا برای شاه عباس نوشته بود و رساله در
صدق کلام الله حاشیه معالم الاصول فارسی و عربی و حاشیه شرح مختصر حاشیه مطالع حاشیه
بر حاشیه قدیمه حاشیه بر خفری حاشیه دیگر بر خفری حاشیه بر الهیات واجب حاشیه حکمة العین حاشیه
شبهة الاستلزام مسئله در اختیار رساله انموذج العلوم و رساله در هیئت هفده شکل و رساله در ولایة
المولی حیدر علی بن ملا میرزا الشیروانی پسر رشید ملا میرزای سابق الذکر است از افاضل
زمانه و محققین یگانه بود ملا حیدر علی مجلسی در اجازه خود آورده که فاضل مقدس حیدر علی بن
ملا میرزا محمد بن الحسن الشیروانی از تصانیف وست کتاب المجالس در امامت و دیگر رسائل متعدده
هم دارد آقا رضی الدین محمد بن العلامة آقا حسین الخوانساری عالم المعی فاضل متکلم
بود از تصانیف وست حاشیه بر حاشیه خفریه بر الهیات شرح تجرید شیخ علی حزین در رساله سوانح عمری خود بعد ذکر
فضل و کمال علامی آقا جمال خلف ارشد آقا حسین آورده که دیگر فاضل عالی شان آقا رضی الدین محمد
پسر آقا حسین خوانساری از اذکیای علما بود طبعی بغایت دقیق و فکری عالی داشت در خدمت آنه

بسیاری از فضلا مستفید شدند در جوانی درگذشت رضی الله عنه **مولانا محمد مسیح الکاشانی**
سر دفتر افاضل اعلام واذکیای ذوی الاحترام بود فاضل امین شیخ علی حزین در تذکره خود بتقریب
ذکر علمای اعلام آورده المولی الادیب الفصیح محمد مسیح رحمه الله از اهالی کاشان و از تلامذه
ملا آقا حسین خونساری و بمصاهرت ایشان نیز ممتاز بود و بعلوم متداوله ماهر و فارس
مضمار اشعار و در انشا مهارت داشت باراستگی و شایستگی محفل آرای انجمن افاضل و مصاحب
دانشوران کامل و صاحب در شعر تخلص ایشان ست فقیر در مجلس والد علامه طاب ثراه
ادراک صحبت آن صاحب کمال بسیار نمود و تتبع قصیده لامیه طغرا فرموده ابیات خوب در آن
قصیده دارد و شعر فارسی بسیار گفته اشعار عالی رتبه در آن میان از طبع مستقیمش بر صفحه روزگار
بیادگار ست انتهی بقدر الحاجة **مولانا السید قوام الدین محمد السیفی الحسینی القزوینی**
از افاضل فقهای کاملین و اکابر علمای مفسرین و محدثین ست شیخ علی حزین در تذکره خود در ذیل
اعلام از علمای کرام مرقوم ساخته السید الجلیل قوام الدین محمد السیفی الحسینی القزوینی
علیه الرحمه احوال سلسله سادات سیفی حسینی قزوینی و اصحاب کمالی که دران خانواده بوده اند
بر واقفان سیر مستور نخواهد بود و بالجمله میرزا قوام الدین سلاله آن خاندان و از مشاهیر افاضل زمان
بود در علوم عربیت نبیل العصر و در فقه و حدیث جلیل القدر و منشرح الصدر متحلی باجناس فضائل و
نقاده اتقیای کامل بود پیوسته ملجای غربا و ضعفای هر دیار و کف دریا نوالش رشک ابر بهار
قلم از اوصاف کمالش بعجز و انکسار اعتراف دارد فقیر چندی در اصفهان و باری در قزوین فیض
صحبتش دریافته شعر عربی و فارسی بغایت سنجیده میگفت متن کتاب لمعه دمشقیه را که در فقه مشهورست
در المال بلاغت منظوم نموده و در نظم تواریخ مهارت عجبی داشت انتهی بقدر الحاجة **مولانا**
میرزا باقر الاصفهانی از اذکیای عصر خود بود در تذکره علی حزین مسطور ست که ذو المناقب
والمفاخر المیرزا باقر طاب مثواه بقاضی زاده عباس آباد معروف بفضائل ظاهری
و باطنی موصوف مولد و موطنش اصفهان و از اعیان زمان بود استفاده منقول از حضرت

ناظم لمعه دمشقیه

مجتهد الزمان مولانا محمد باقر خراسانی علیه الرحمه و منقول از سید الحکما میر قوام قدس سره الله
نموده و مصاحبتی دیرینه با والد علامه رحمه الله و خطوطی تمام بجال راقم این مقاله داشت مناسبت
سلیقه اش با دقائق صناعت شعر از اکثر افاضل بیشتر دلی کلامش را در شکر ریزی قسمتی او فی داد و در بو
در عشر سبعین از مراحل زندگانی این جهان فانی را بدرود نموده بحظائر قدس ارتحال نموده

فصل گل و موسم بهارست ✤ گلزار برنگ و بوی یار است ✤ بی تو شب ما و تیره روزان ✤ چون چشم سفید گشته تار است

مولانا الشیخ خلیل الله الطالقانی از افاضل و کملای عصر خود بود در تذکرهٔ علی حزین مسطور است
الفاضل العارف مظهر العواطف الشیخ خلیل الله الطالقانی از افاضل اصحاب
ایقان و مستغرق بحر عرفان زلال چشمه انفس و آفاق و از فیض ملائق با وج اطلاق رسیده بود
چهل سال کما بیش در یک خرقه و شبانروزی بیک دو لقمه جوین اکتفا نموده کیفیت ریاضات
و سلوک زندگانی آن زنده جاودانی از سماع مقامی خطیر میخواهد علوم ظاهر و باطن را جامع و نور شهود
از سیمای او لائح بود و گوشه عزلت در اصفهان اختیار و آخر از آنجا بملأ اعلی انتقال نموده خطوط زیبا
می نوشت و مجلدات بسیار کتب نافعه بقلم مبارک خود کتابت فرموده وقف بر طلبه نمود
و بقدم مصادقت و ودادی که با والد علامه اعلی الله مقامه داشت در بدایات صبا قبول
تربیت این بی سواد استعداد فرمود چنانکه بسیاری از مقدمات علمیه را تلقین از آن عارف
ربانی یافته و پرتو التفات او بر مشاعر این قاصر تافته گاهی بانشای اشعار زبان مقالش
ترجمان حال شدی انتهی بقدر الحاجة **الفاضل الادیب الفصیح محمد مسیح بن اسمعیل
المعروف بملا مسیحا الفسائی** از اکابر ادبا و فضلای اعلام و افاخم علما و اجلای ذوی
الاحترام و از اعاظم تلامذهٔ قدوة الانام آقا حسین خونساری بود چنانچه شیخ علی حزین در تذکرهٔ
خود بتقریب ذکر علمای اعلام آورده المولی الاجل الفاضل الاکمل مسیح الانام اعلی الله
مقامه اسم شریفش محمد مسیح بن اسمعیل فسائی است که از گرمسیرات شیراز در نزاهت لطافت
هوا ممتاز است و تخلص حضرت علامی در اشعار عربی مسیح و در فارسی معنی است علامه دوران

و نادرهٔ ادوار در جمیع علوم سرآمد علمای اعلام و احذق اذکیای افاضل عالی مقام بود و ایضا
شیخ علی حزین بعد مدح بسیار میگوید که باآنکه بسبب کبر سن آثار شکستگی و هرم از هیکل انور آشکارا
بود و فوت حواس بدرجهٔ کمال رسیده لا فتور و کلالی بآن روح مجسم راه نداشت شگفتگی طبعش عنفوان شباب
نوبهار روضهٔ رضوان و سرمرخانهٔ حقایق تصویرش زنگ کلفت ضمیر هوشمندان میزدود و بسی
رسائل نفیسه و حواشی شریفه از آثار ذهن وقاد و طبع نقادش بر صفحهٔ روزگار بیادگار و خطب غرا و
منشآت بدیعه‌اش کحل الجواهر بصائر فصحای بلاغت شعار است اشعار عربی آن مسیح کساد افگن کالای
بازارچه بدیع و حریری و در دلق شکن شعر متنبی و معری و در انشای شعر فارسی شکر شکنان را صلای احسان
و نوال داده و از نوای کلک طوبی مثال بسوانح قدسی سروشان در گنجینهٔ سخن کشاده تا آنکه در
مراحل عشر تسعین جهان بی بقا را وداع نمود و داغ حرمان بر دل خرده‌بینان ارباع گذاشت
و ایضا گفته که از نفائس منشآت فارسی دیباچه ایست که بر ترجمه کتاب مصائب النواصب
و بر رساله شریفه نوشته که در باب قصر و اتمام است قلمی فرموده و دیگر مکاتیب که در مجموعه مدوّنه
مندرج است و اشعار عربی و فارسی ایشان با معمیات یکهزار و کسری کم خواهد بود و شیخ علی حزین
بعد از این قدری از اشعار و بعض قصائد شریفهٔ آنجناب نقل نموده و ایضا آورده که از جمله خطب
بلیغه علامی مسیاد و خطبه ایست که در جلوس شاه سلیمان و شاه سلطان حسین صفوی انشا فرموده و خطبه
نکاح و غیر ذلک و از جمله منشآت عربی مراسلاتیست که از جانب سلاطین و در رابطهٔ شرفای مکه
و والی یمن نوشته و آنچه خود برئیس العلما آقا حسین مرحوم و بوالد مبرور این خاکسار و بها علی حسنا
تجلی ره و جالینوس الزمان میرزا اشرف حکیم و بوزیر اعظم میرزا محمد مهدی و غیرهم و دیگر تحریر نگاشته
قانون کتابت و بلاغت بیادگار گذاشته و ایضا شیخ علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر
علمای شیراز آورده و دیگر از افاضل آن شهر مولانا محقق جامع المعقول و المنقول آخوند مسیحای
فسوی علیه الرحمه بود و بتدریس اشتغال داشت وی از اعاظم تلامذهٔ مرحوم آقا حسین خوانسار
و قدوهٔ مقتدای عهد و بحدت ذهن و حسن سلیقه و تبحر در جمیع علوم اشتهار داشت و منصب

شیخ الاسلامی فارس بخدمتش مرجوع وبدرسش مجمع طلبهٔ آفاق مدتی در خدمت ایشان بمذاکره ومباحثه
پرداختم وطبیعیات شفا والهیات شرح اشارات وحواشی قدیمه وجدیده وغیر آن از و استفاده
نمودم تا آنکه ببلدهٔ شسار رفته برحمت ایزدی پیوست والحق از نحاریر فضلا بود وفکری رسا وطبع
مستقیم وشگفته داشت در شعر عربی وفارسی ونظم ومنشآت عربی وفارسی نهایت قدرت
یافته بود وقصائد عربی در مدح امیر المومنین علیه السلام دارد بغایت بلیغ گفته ودر فارسی شعر
شوخ دارد وبیعنی تخلص ایشان است انتهی بقدر الحاجة **مولف گوید** که از جملهٔ قصائد بلاغت آثار
که در مدح جناب باب مدینه علم علیه السلام نظم فرموده این قصیدهٔ بدیعه بنظر رسیده ودر مضمار
سخنوری قصب السبق از اقران خود ربوده چون مشتمل بر لطائف اشارات وبدائع نکات بود

در اینجا ثبت نمود قصیده

ما ارتخت مذ رکبت للبین جیرانی	یا صاحبیّ بانّا فی أجیر انی
جلاء حصیر ذفیری فیه سلسلة	من الجون فجون السجن سجّانی
لله طیف شذت منه سحیرانی	تکاثر السهد عن ذکراه الهانی
ما لی وللنوم بعداً ما ابتلیت به	وهل یزود الکری بالنکر اجفانی
عینی کعین وشاها بالهوی فترح	فدا ام تهتانه غسلا لتهتانی
یا حادی الورك بلغت المنی جمعا	اذا تدانیت من حیّ بعسفان
عج بالحرار قریبا من مخیّمهم	وحدّثنهم بادنائی واشجانی
بما سانشده لاخاب مسعاکا	غازل غزالا یرجّی بین غزلان
الی الانین علی عطفیك صبانی	ورق تکرّر اسجاعا علی البان
مهلا فدتك حیاتی مت عطشانا	الی م ظلمك ظلما للعطاشان
من طول ما ارقت عینای لی خبل	تمائم الکلی بانت فیه حقانی
شفّ الجوی جسدی حنّت بما کبدی	ما للدموع رماها والندی ذان

الرابع

شبت ضلوعي بطيف منك يوبدها ... مثل الهلال ذكا من شارق دان

فالهجر واصلني والوصل هاجرني ... المبين يذكرني والحب ينساني

كان منية وصل دستها خلسة ... موؤدة شملتها حزن احزاني

لا ذنب لي بيدا اني غير ذي فشل ... ولا ممنوع [illegible] كسلان

ولا بذي معشر هجر فلا تحققوا ... عما قريب بهيان بن بيان

احكي كرائم اجدادي فروجدادي ... من العلا لا انها التما كان

شمو الانوف ترى طيفان دورهم ... محراب حاجات عدنان وقحطان

دخسمة جبتها غبر سباسبها ... كان جنح دجاها صف غربان

والشمس في ضفل تصفر من وجل ... تحكي حشاشة صب يوم هجران

ولي من الصبا سداد وفرا علة ... تذودها عن حسا في هز ثعبان

ورب ادقط زهلول لقيت بها ... حسبته شمة في كف نسوان

وما يمنهنهني بيض ولا سمر ... لكن دهمك بالارزاء ازداني

كلا من الدهر اماهلوه من جلدي ... هل يشتكي عجزه عال من الداني

فضلي ومجدي واتقاني ومعرفتي ... باتوا باجمعهم اسباب حرماني

لو قلب الله هوا وراقي لصادنها ... آيات لقمان في اشعار سحبان

دنياي قد ثكلتني فهي باكية ... تحومها الدمع والعينان عينان

واسوء بسطيه غلت اسى عنقي ... حتى يدى المزن بالامطار باراني

وقوست الفي كالنون من نصب ... نكاد ينقلب الايوان نيراني

فيما ارتقابي سحابا غير ماطرة ... الى م ارضى بارض ليس ترعاني

من لي بعاصف شمال ال يبلغني ... الى الغري فيلقيني وينساني

لا وابن [illegible] فيض الرحمن [illegible] ... على البرية من جن وانسان

عليّ المرتضى الحاوى من ائمة / اسفار نورية بل ايات قرآن

ما استعين بشملال و لا قتلاء / من ترب ساحته طوبى لاجفان

تنزّه الربّ عن مثل بخبتنا نا / بانّه ورسول الله سيّان

كان رحمته فى طيّ سطوته / ادام وجرة فى اساد خفان

عم الورى كرما فاق الذرى شمما / روى الثرى عنما من نحر فرسان

فالدين منتظم والشمل ملتئم / والكفر منهدم من سيفه القانى

كالبرق فى بسم والنار فى ضرم / والماء فى سجم من نهر افنان

فقاره وهى فى غمد تجللة / ايُ الوعيد حوا هاجله فرقان

قد اقتدى برسول الله فى ظلم / والناس طرّا عكوف عند اوثان

تعسا لهم كيف ضلوا بعد ما ظهرت / لهم بوارق ايات وبرهان

فهل اريد سواه حيث قيل لهم / هذا علىّ فمن والاه والانى

هل رُدّت الشمس يوما لابن حنتمة / ام هل هوى كوكب فى بيت عثمان

هل جاد يوما ابو بكر بخاتمه / مناجيا بين تحريم واركان

وهل تظن تعالوا ندع انفسنا / فى غيره نزلت عن ذاك حاشانى

وهل يشم الهدى من بضع حنتمة / او هل يشم الشذى من شقص عفان

هل خصّ بالسطل والمنديل واحدهم / ام استميحوا بتفاح ورمان

ام حينما طال عمرو بين اظهرهم / سواه صبغ منه السيف بالقانى

ام خيبر كان وانى قبله بطلا / سل المصاريع من مرصوص بنيان

انسا لها الجميع الجند تنطس ة / يجيزها الكل من رجل وركبان

ام حيثما انهزم الاصحاب فى احُد / وظل خير الورى فرد ابلا ثان

من عصبة الشرك صفت حوله / ذات المخالب من دباش عقبان

سواه حامى رسول الله يطعنهم — بسمهرى يحاكى لدغ ثعبان

بالسيف والرمح والانصار انهزموا — عن الرسول باخلاص وايقان

حتى تبددا هل الشرك وانهزموا — شبه الجنادس اذ تحمى بنيران

والقوم لبشرهم ابليس من كذب — بقتل احمد مصرع عابد [illegible]

فارتاح انفسهم سرا وما نجوا — اسرارهم خوف ايصاد واذان

وهل تصدق للنجوى سواه فتى — وقد مضى قبل نسخ الحكم يومان

هل فى فراش رسول الله بات فتى — سواه اذ حفت من نصل بنيران

لولاه لم يجدوا اكفوا لفاطمة — لولاه لم يفقهوا اسرار قرآن

لولاه كان رسول الله ذا عقم — لولاه ما انقدت مشكوة ايمان

لولاه لم يك سقف الدين ذا عمد — لولاه لانهدمت اركانه الوا[illegible]

لولاه ما خلقت ارض ولا فلك — لولاه لم يفتن بالاول الثانى

لولاه ما عبد الرحمن فى ملأ — لولاه ما كان [illegible]

ماكان ربا ولكن ليس من بشر — اذ ليس يشبهه [illegible] على انسان

هو الذى كان بيت الله مولده — فطهر البيت من ارجاس اوثان

هو الذى من رسول الله كان له — مقامه [illegible] من موسى بن عمران

هو الذى صار عرش الرب ذا شنف — اذ صار قرطيه ابناه الكريمان

اقدامه مسحت ظهرا به سجدت — [illegible]

يا واضعا قدميه حيثما وضعت — يد الاله عليه [illegible] من شان

عمت شابيبه الافاق اذ شجرا — سقته [illegible] مع الطوفى كصنوان

تفيض راحته للناس مجملة — نعمائها [illegible] بلا مهل كنيسان

رحب الاكف اذا افاضت انامله — لو لم يقل حسب نوح يوم طوفان

لو ظل تحت لواء في الوغا عمر … لواه ترجح جبنا نحو سيدنا ان

ما استقر الرواسي تحت صادمه … كالطود … من اس وبنيان

لولا الوصية فالشيخان اذ دعيه … يوم السقيفة لا يصديان …

فيا عجبا من ذي نيا و عاد نهما … ان لا يساعد عمرا او تمد الى …

من كان نص رسول الله عينه … لامرة الشرع تبليغا باعلان

بين الجماهير في بيداء قد ملئت … لكل من كان في اعقاب عدنان

وقال صحب رسول الله قاطبة … بخ لذاك وكان الاول الثاني

من بعد ما شدد الرحمن امرته … على الرسول باحكام واتقان

فقال بلغ والا فاقد انك ما … بلغت رسالاتي وتبياني

تقدمته اناس ليس تنبههم … نص الاله ولا منطوق برهان

حتى اذا احدثوا الاحداث مثلهم … بين اليهود بتغيير وخذلان

من بعد ذاك ابن هند قام مدعيا … مموها امره من نار عثمان

من امة جهلت ممن به حملت … اهل الخلافة بين الانس والجان

لا اضحك الله سن الدهر ان له … قواعد انهدمت عن كل ميزان

الشیخ محمد جعفر بن عبد الله الکمری الاصفهانی شیخ عبد النبی قزوینی در تکمله امل الآمل آورده که شیخ محمد جعفر مذکور داماد آقا حسین خونساری است و در اصفهان مدتها بعهده قضا قیام داشت وبعد ازان منصب شیخ الاسلامی باو تفویض یافت وصاحب تکمله انچه در مدح او آورده مجملی ازان اینست که وی فاضلی بود محیط باطراف فضل وکمال وتحریری فائق وتقریری لائق واحاطه تام بانواع علوم وتحقیقات وتدقیقات شریفه داشت واز هر علم حظ وافر وسهم عالی یافته ودر معاصرین مثل نظیر خود نداشت … منصب قضا …

برضا یا لی رضا اختیار فرمود و موافق قول خدا و رسول خدا و ائمه ہدی حکم میفرمود و بالجملہ مبالغہ
بسیار در ابطال باطل و در یافتن حق می نمود و چون بسفر حج رفت در مسجد جامع تشریف برده
و در حالہ موا عظ فرمود که ایہا الناس حکمی که برکسی کرده ام بعد از انکه قطع و یقین داشتم که ہمین است
حکم خدا ہرگز خلاف حق نکرده ام اما کسی که حق او یا مال او ضایع شده باشد بسبب آنکه وقت گواہان
کرده ام یا بر من ثابت نشده و در واقع حق او بود لہذا و مرا ببخشد و عفو کند از تصانیف اوست
حاشیه بر شرح لمعه تا کتاب التجارة و حاشیه بر کتاب الاقرار شرح لمعه و دیگر حواشی متفرقه بر شرح
لمعه و دیگر رساله فارسی در حکمت طبیعی و الہی و در اثنای سفر حج سفر آخرت را اختیار فرمود
و مصداق آیه شریفه و من یخرج من بیته مهاجرًا الی الله ثم یدرکه الموت فقد اجره
الی الله گردید و استاد ما میرزا قوام الدین محمد قزوینی در وفاتش مرثیه گفته در ان تاریخ وفات آن مرحوم
ذکر کرده است انتہی کلامه ملخصا الامیر ذو الفقار الہمدانی از افاضل زمان و اکابر تلامذۂ علامی
آقا حسین خونساری بود و از آقای موصوف در سنه اربع و ستین بعد الالف اجازه روایت یافته
در تتمه و التقیان فی تراجم الاعیان مرقوم ست الامیر ذو الفقار الہمدانی کان فاضلا
عالما عابدا زاہدا ذکیا المعیا لوذعیا جامعا للمعقول و المنقول حاویا للفروع و الاصول
و علامی آقا حسین موصوف در اجازه خود که بنام امیر مذکور رقم فرموده باین الفاظ او را ستوده
انی بعد ما تشرفت برهة من الزمان بصحبة السید النجیب العالم الفاضل الکامل
المتوکل الزکی الالمعی اللوذعی خلاصة الفضلاء و زبدة الاذکیاء ذی الفطنة النقادة
و الفطرة الوقادة جامع المعقول و المنقول حاوی الفروع و الاصول شمس سماء
الافضال غرة سیما الکمال سمی سیف الوصی الکرار علیه صلوات الله الملک الجبار
الامیر ذو الفقار خلاه الله من کل شین و شنار و حلاه بکل زین و فخار و احله محل
الابرار و اوصله مقام الاخیار و اطال التردد الی و اکثر الاختلاف علی و اخذ
منی طرفا صالحا من العلوم الشرعیة و قرأ علی شطرا من المعارف الادبیة

والعقلیة اخذا یقان وتحقیق وقراءة تعمق وتدقیق التمس منی ان اجیز له اجازة روایته من الآثار الماثورة عن ائمتنا المعصومین الماخوذة عن سید الانبیاء والمرسلین صلوات الله علیهم اجمعین المنتهیة الی جبرئیل الامین المنتهیة الی جناب رب العالمین تعالی شانه وعظم برهانه وتقدست اسمائه وتواترت آلاوه فاجزت له الی اخر الاجازة **مولانا میرزا علیخان الگلپایگانی** در تذکره علی حزین مسطور است جامع الفضائل المیرزا علیخان علیه الرحمه والغفران از اعاظم بلده گلپایگان واز مستفیدان رئیس العلما آقا حسین خونساری بود بفضائل صوری ومعنوی اراسته ذهن دقیقش کشاف غوامض حقائق وسلیقه مستقیمه اش در هرفن باستحقاق واستقلال فائق تالیفات شریفه وفوائد ارجمند دارد ودر شعر وانشا افاضت مآب ولطافت دقیقه سنج ونکته یاب بود هنگامیکه از اصفهان عزم گلپایگان داشت بمنزل والد علامه اعلی الله مقامه آمده روزی چند مقام نموده وداع فرمود دران ایام فقیر را سعادت حضور ایشان حاصل آمد وچند سال دیگر هم بصفای خاطر در گلپایگان زندگانی نموده ودرهمان بلده بجنت شتافت باد وان انتقال فرموده انتهی **مولانا ظهیر بن ملا مراد تفرشی** شیخ علی حزین در تذکره خود آورده المولی الهمام ظهیر الانام فاضل عالیمقام وملک الکلام بود خلف فاضل مرحوم ملا مراد تفرشی ست که از مشاهیر علما وصاحب حواشی متداوله ست برکتب احادیث واصول وفروع وغیر ذلک ملا ظهیر بذکاء حدت فهم واستقامت طبع وجامعیت فنون علمیه خصوصا علم حساب وهیئت وهندسه موصوف وبین الافاضل بتبحر معروف طبعش محک ناقص وکامل ونقاد رائج وکاسد ورد وقبول او را مسلم میداشتند وچون لطافت طبع وعلو همت وفضائل نفسانیه اش پایه کمال داشت بمعاشرت ابنای عهد راضی نشده از وسائل دنیوی معرض وبافاده علوم هم چندان التفات نکرده گوشه منزل خود وخمول را پسندیده ترمیداشت بنابرین بین الجمهور ان اشتهار که فرد ایه آن از منزلت بوسیله خودنمائی وسعی وتلاش در حصول جاه وسعت معاش داشتند نه

حاصل گشت وبانس والفت دیرینه که با والد مرحوم این خاکسار داشت چون بمنزل ایشان رسیده
ایام ولیالی بصحبت گذرانیدی و فقیر از مستفیدان مجالس عالی بودی در شعر و انشا و سخن سنجی یگانه
و بفطرت بلند از نوادر زمانه بود انتهی ملا عبد الله الاردبیلی از تلامذه استاد العلما اقا حسین
خونساری ست و از انجناب اجازه روایت داشته مولف تذکرة العلما در ترجمه اقا حسین خونسار
بتقریب ذکر تلامذه انجناب آورده که دیگر از تلامذه آقا حسین موصوف فاضل کامل ملا عبد الله
اردبیلی ست بنابر [illegible] اجازه که بخط شریف او برای ملا مذکور بر بعض نسخ شرح لمعه مکتوب یافته شده
[illegible] انتهی و ملای موصوف نیز از مولانا محمد باقر سبزواری و اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیهما الرحمه
تلمذ داشته چنانچه صاحب تذکره در ترجمه ملا محمد باقر سبزواری بتقریب تلامذه او نوشته که دیگر از
تلامذه اوست فاضل کامل ورع المتقی ملا عبد الله اردبیلی ست که کتاب شرح لمعه را تمام بر او قرائت نموده
و اجازه روایت [illegible] و نوشته [illegible] اجازه [illegible] ملا محمد باقر مجلسی از برای ملا عبد الله مذکور بر پشت نسخه
[illegible] مکتوب [illegible] اخوند ملا محمد گیلانی مشهور بسراب در سوانح عمری شیخ علی حزین
مسطور ست که اخوند ملا محمد گیلانی مشهور بسراب از مجتهدین عصر و صاحب ورع و زهد تمام بود
و مدتها در اصفهان متوطن شده بافاده مشغول بود و در روزگاری مهیا داشت با والد مرحوم
ایشانرا الفت و صداقت خالص بود و مکرر فقیر بخدمت ایشان رسیده و تحقیق مسائل نموده
در کبرسن رحلت نموده و در ان بلده مدفون شد انتهی اخوند ملا محمد موصوف از تلامذه ملا محمد باقر
سبزواری و اقا حسین خونساری ست و از ملا باقر مذکور روایت حدیث دارد **مولانا
اقا رضا الاصفهانی** خلف رشد اخوند ملا محمد سابق الذکر ست و در تذکره علی حزین
مسطور ست که اقا رضا خلف مجتهد الزمان مولانا محمد گیلانی علیه الرحمه مشهور بسراب و چون
والد مرحومش از توابع لاهجان باصفهان آمده متوطن گردید تولد ایشان در اصفهان شد
در خدمت والد خود تحصیل علوم عربیه نمود و رغبت تمام بانشا و شعر داشت و ابیات خوب
ازان استماع شده [illegible] سال گذشته باشد که رحلت نمود **مولانا محمد شفیع بن فرح الجیلانی**

از مشایخ علما و اکابر فضلا و برادر ملا محمد رفیع بن فرج جیلانیست که ذکر آنجناب هم انشاء الله خواهد آمد
ملا حیدر علی مجلسی در رساله نسب خود آورده که دختر ملا صالح مازندرانی که زوجه فاضل امیر ابو المعالی
بزرگ طباطبائی بود چهار پسر و دو دختر داشت یک دختر در حباله نکاح فاضل عظیم المنزلت
ملا محمد رفیع جیلانی مجاور مشهد مقدس بود و دیگری زوجه برادرش ملا محمد شفیع انتهی و در تتمة العقبا
مذکور است که مولی محمد شفیع جیلانی امام وقت خود در فقه و حدیث بود و از ملا باقر سبزواری
اجازه روایت صحیفه سجادیه دارد که تاریخ کتابتش در ماه محرم سنه ست و ثمانین بعد الالف است
و بعض عبارات اجازه مذکوره اینست و بعد فان الولد الاعز الزکی الذکی الدین مولانا
محمد شفیع وفقه الله تعالی لتحصیل ما یقربه الیه و الاه لتکمیل ما یزلفه لدیه استجاز منی
روایة الصحیفة الکاملة الشریفة الفاضلة السجادیة علی منشئها الصلوة و السلام فاجزت
له بعد الاستخارة من الله سبحانه ان یروی عنی بطرقی المتکثرة الی راوی الصحیفة
الشریفة الخ و ملا محمد باقر ابن محمد باقر الهزارجریبی النجفی در اجازه خود که بحر العلوم داده و تاریخ
کتابتش سنه خمس و تسعین و مائة بعد الالف است میفرماید قال شیخنا الفقیه الجلیل الامیرزا
ابراهیم القاضی اقول و اروی عن جماعة من مشیختی الذین صادفتهم او قرأت
علیهم مؤلفاتهم منهم الفاضل العلامة الجلیل مولی محمد شفیع الجیلانی ره و هو قد
اذن لی فی الروایة عنه عن شیخه الاجل المحقق المولی محمد الشهیر بسراب و کان
شیخنا صهر الوالد و قد صادفت شیخه المذکور فی اواخر عمره و لکن لم یتفق لی الاجازة
منه الخ بالجمله مولانا شفیع جیلانی از فضلای عصر خود و صاحب تصانیف عالیه و توالیف انیقه است
و از سید سند امیر ماجد بن امیر جمال الدین محمد الحسینی الدشتکی اجازه داشته و تاریخ تحریر آن سنه
سبع و ثمانین بعد الالف است در اجازه مذکوره فرموده قد سألنی المولی الحمید السدید
المؤید بمزایا التائید و التسدید المتحلی بمحامد الشیم و الخلائق المتحری بمحاسن السنن
و الطرائق المطرز اردیة الفضائل و الآداب المبرز فی ضروب الکمال علی الامثال

والاضراب الساعی فیما یوجب النعیم الدائم فی المحل الاعلی الرفیع المولی الاعز
الاکرم محمد شفیع رفقه الله تعالی لسلوک مناهج السداد واعانه علی اقتناء
ذخائر الاجر لیوم المعاد ان اجیز له روایتها فاجبت مسئوله واجزت له
ان یرویها عنی بطرقی التی الی الامام علیه السلام وهی متشعبة الفنون و
الضروب متکثرة الاقسام والشعوب الخ **مولانا الحاج محمد الجیلانی**
الاصفهانی جامع کمالات رفیعه و صاحب مقامات منیعه بود تحصیل علوم و اکتساب
فنون از مولانا محمد باقر خراسانی فرموده عالمی خبیر و فاضلی نحریر بود در شعر و نظم طبع لطیف داشت
معاصر اخوند ملا محمد باقر مجلسی بود شیخ علی حزین در تذکره خود آورده که از جمله افاضل که در صغر سن
بملاقات ایشان رسیده ام جامع الکمالات حاجی محمد گیلانی ست که از مشاهیر طلبه و بغایت
پسندیده خصال بود در اصفهان توطن اختیار کرده و در خدمت مجتهد مرحوم مولانا محمد باقر
خراسانی که از اعاظم علما بود تحصیل نموده بود و در شعر سلیقه مستقیمه داشت **مولانا مسیح الدین**
محمد الشیرازی از فقهای عصر خود بود و از علامه مجلسی صاحب بحار اجازت روایت داشته
علامه موصوف در اجازه مذکوره در وصفش میفرماید اما بعد پس هرگاه که بود مولای بزرگ
[illegible] کامل [illegible] صاحب [illegible] رسوخ ذکی جامع فنون علم و صنوف کمالات حاوی قصبات
سبق در مضمار [illegible] زنده کنند[illegible] مدارس علم بانفاس مسیحیه خود و آبیاری دهنده باغهای
فضل [illegible] خود و فائق بر تمام بلغا از روی نظم و نثر و غواص بحار حکمت تا سالهای دراز
[illegible] مولانا مسیح الدین محمد الشیرازی بلغه الله غایة الآمال والامانی
و مدتیکه صرف نموده بود مدتی از عمر شریف خود در راه تحصیل علوم عقلیه و ادبیه که بوجود آنها
مزین میشود انسان درین زمان و مفاخرت میجوید بین الاقران پس هرگاه در رسید بغایت بلندی
از مناقب و فضائل خود و دانست بدرستیکه برای علم درهاست که بغیر اهل علم داخل آن درها
نتوان شدن و برای حق مصاحبانی که اخذ کرده نشود مگر از ایشان پس اقبال فرمود بقدمهای

اذعان و یقین برای تتبع آثار حضرت سید المرسلین و تصفح اخبار ائمه طاهرین صلوات الله علیهم
اجمعین مبذول داشت در آن جد و جهد خود را و صرف کرد در آن محنت و کد خود را پس وقتیکه
مشرف شدم بصحبت او تازه و جدید بعد از آنکه میان من و او اخوت قدیم بود و اندازه بقدر
ادمودم در فنون عقلیه و علوم نقلیه یافتم او را امید در پایان از علم که ساحل آن ناپیدا بود
در دیدم او را حبر باهر و فضل که کسی از وسابق تر نبود از اکملیت ترجمه آنچه که در وصف مولانا
مسیح الدین حضرت استادش فرموده و ایضا در آن اجازه میفرماید فوائد ذیه فضایل استاد
ان یتاسّی بسلفنا الصّالحین وینتظم فی سلك رواة ائمة الحق والدین سلام الله
علیهم اجمعین امرنی بان اجیز له ما صحت لی روایته واجازته فامتثلت امره
لانی کنت اعدّه علیّ فرضًا لا نفلًا وان لم اکن اهلًا لذلك استخرت الله
تعالی واجزت وابحت الی اخر ما قال رضوان الله تعالی علیهما جمال الدین محمد
بن عبد الحسیب بن احمد بن زین العابدین العاملی العلوی الجبلی سید احمد بن
زین العابدین که داماد و تلمیذ میر باقر داماد علیه الرحمه بود جد سید صدر الدین مذکور است صاحب
شذور العقیان در وصف و مدح او میفرماید السید السند المحقق المدقق الحسیب
النسیب ذی الحسب الباهر والنسب الفاخر صدر الدین محمد بن عبد الحسیب بن
السید احمد بن زین العابدین العاملی العلوی الجبلی کان عالما فاضلا رأیت
خطه علی کتب عدیدة ککشف الحقائق وغیره تاریخ کتابته الاول من شهر
جمادی الثانی سنة ثلاث ومائة بعد الالف محمد بن عبد الفتاح التنکابنی
المشهور بسراب از افاضل زمان خود بود تحصیل و استفاده علوم از والد خود فرموده
تلمیذ و شاگرد مولانا محمد باقر سبزواری بود چنانکه صاحب شذور العقیان ذکر کرده
مولانا محمد صادق از وی روایت داشته چنانچه بحر العلوم سید مهدی طباطبائی
در اجازه سید حیدر ابن سید علی الموسوی بتقریب ذکر مشایخ خود آورده که از جمله ایشان

سید سند وحید و عالم ادیب و فقیه امیر سید حسین خونساریست و او از شیخ محدث فقیه فائق المولی
محمد صادق بن فاضل علامه مولانا محمد بن عبد الفتاح المشهور بسراب و او از والد خود و او از
شیخ خود افضل اکمل علامه علمای محققین و زبده فقهاء و مجتهدین مولانا محمد باقر بن محمد مؤمن
الخراسانی روایت دارد **محمد قاسم سبط مولانا محمد التنکابنی الشهیر بالسراب**
در شذور العقیان مسطور است که مولانا محمد قاسم سبط محمد تنکابنی عالم فاضل متبحر
صالح بود عبد الباقی بن محمد حسین بن محمد صالح حسینی در اجازه خود که برای سید مهدی
طباطبائی ملقب به بحر العلوم قلمی فرموده بتقریب ذکر مشایخ خود آورده که المولی الالمعی
والفاضل اللوذعی مولانا محمد قاسم سبط المولی المدقق والحبر المحقق مولانا محمد
التنکابنی الشهیر بالسراب عن السید الاوحد و الاید المسدد السید حسین بن
السید صالح الحسینی عن خاتمة المحققین صاحب البحار الی آخره **محمد قاسم بن**
محمد رضا الهزارجریبی صاحب شذور آورده که مولی محمد قاسم مذکور مشهور بفضل و علم
بوده صاحب تألیف و تصانیف است و از جمله کسانیکه نسبت دامادی باخوند ملا محمد باقر
مجلسی علیه الرحمه داشتند بود و کما ذکره الملا حیدر علی المجلسی فی اجازته لبنیه و ملا محمد باقر
هزارجریبی نجفی در اجازه خود که برای سید مهدی طباطبائی قلمی فرموده بتقریب ذکر مشایخ
خود آورده و منهم الشیخ الفاضل الکامل الفقیه الرضی المرضی مولانا محمد قاسم
بن محمد رضا الهزارجریبی و تاریخ کتابت اجازه مزبوره سنه خمس و تسعین و مائة والف
بود **میرزا کمال الدین محمد بن محمد معین الدین الفسوی الفارسی المشهور بمیرزا**
کمالا داماد اخوند ملا محمد تقی مجلسی بود چنانچه ملا حیدر علی مجلسی آورده المولی العلامة
میرزا کمال الدین محمد بن محمد معین الدین الفسوی الفارسی المشهور بمیرزا کمالا
صاحب شرح الشافیة طاب ثراه کان فقیها عالما مفسرا ادیبا متکلما الشیخ ناصر
بن الحاج عبد المحسن المنافی البحرانی در شذور العقیان ذکرش بدین عنوان آورده

الشیخ الجلیل والعالم النبیل الاوحد الامجد المسدد الاسعد المعروف بالکمال
والافضال والموصوف بالادب والاجلال مولانا الفاخر ناصر بن الحاج عبد الحسن
المناقی البحرانی قرأ علیه ابو محمد عبدالله بن محمد بن حسین بن محمد الشویکی بخطه کان
فی حدود العشر الخامسة من المائة الثانیة من الالف الثانی انتهی الامیر محمد صالح
بن عبدالواسع الحسینی خاتون آبادی از اکابر فضلا و اعاظم کملا بود تلمیذ و داماد آخوند
ملا محمد باقر مجلسی است وی در اصفهان شیخ الاسلام بود سبط امیر محمد [illegible] امیر عبدالباقی در اجازه
خود که برای بحر العلوم طباطبائی نوشته میفرماید و نیز خبر داده بمن والدم طاب ثراه از والد خود
فاضل کامل علامه و محقق مدقق فهامه نخبهٔ فقها و متکلمین زبدهٔ فضلا و مجتهدین واکمل علمای
ربانیین شیخ الاسلام والمسلمین الواصل برحمة ربه الغنی امیر محمد صالح الحسینی حشره الله مع [illegible]
المؤمنین و متعه بالباقیات الصالحات یوم الدین و او از جد مادری من [illegible]
رحمه الله روایت داشته طیب الله تعالی رمسه و صاحب لؤلؤة آورده که افضل اهل زمان و اوحد اصحاب
ایمان عالم علامه و محقق فهامه سید اجل افضل میر محمد صالح حسینی از آخوند مجلسی روایت دارد و از تصنیفات
او کتب عدیده و صحف سدیده است از آنجمله کتاب ذریعة النجاة در اعمال سال فارسی کما قال مولانا
حیدرعلی فی اجازته [illegible] امیر موصوف ملا ابوالحسن شریف [illegible] روایت [illegible]
شیخ احمد بن اسمعیل جزائری [illegible] ملا ابوالحسن [illegible] بواسطه [illegible]
روایت داشته کما هو المصرح فی کلام الشیخ یوسف البحرانی [illegible] رساله [illegible]
تصنیف آن سنه یکهزار و یکصد و پنجاه و چهار هجری است [illegible] سید فاضل میر محمد صالح شیخ الاسلام [illegible]
حاوی علوم شرعیه بود و روزگاری بعزت و اشتهار [illegible]
نیز بزیور فضل آراسته بودند قریب بحال تحریر [illegible] انتهی [illegible]
که از مدتی بر بلدهٔ قندهار مسلط شده بودند با لشکری [illegible] وقتی که بلاد ایران [illegible]
و در اوائل سنه یکهزار و یکصد و سی هجری بر سلطان حسین صفوی [illegible]

دار السلطنت اصفهان را محاصره صعب نمودند تا آنکه ماکولات در آن شهر نایاب گشت و خلق
بسیار از سختی هلاک شد و بادشاه پسر خود طهماسپ ثانی را با چندین مقربان بسوی قزوین فرستاد
پس افغانان در اوائل سنه خمس وثلثین ومائة والف داخل شهر شده خطبه وسکه بنام رئیس خود کردند و سلطان
مذکور را محبوس کردند و بعد ازین سانحه بدو سال او را کشتند امیر محمد حسین بن الامیر
محمد صالح الخاتون آبادی فرزند ارجمند شیخ الاسلام امیر محمد صالح خاتون آبادی سابق الذکر
ست و از مشائخ خود اجازات یافته و اعظم مشائخ آنجناب جد مادری او جناب اخوند ملا محمد باقر
مجلسی علیه الرحمه صاحب بحار الانوار است چنانچه فرزند ارجمند او امیر عبد الباقی حسینی در اجازه
خود که در سنه ثلث وتسعین بعد المائة والالف برای بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی نوشته
در مقام ذکر آنجناب میفرماید که جناب والد من و مولای من و سید من و شیخ من و استاد من و
مستند من در علوم عقلیه ونقلیه و دلیل من بطرف مسالک دین مبین بلکه ذریعه من بجانب
منهاج حق و یقین شیخنا الاعظم و مولانا المعظم سید سند افخم و فقیه نبیه اکرم مرجع فضلای زمان و
مرجع علمای اعیان مجمع بحر معقول ومنقول منبع نشر علوم از فروع و اصول فخر المتکلمین والمتالهین
زینت فقهاء و محدثین خاتم مجتهدین شیخ الاسلام و ملاذ المسلمین الامیر محمد حسین حشره الله مع اجداده
المصطفین از شیخ و جد خود من قبل الام لسان الشیعه و مروج الشریعه غواص بحار انوار حقائق و مشکوة
اسرار دقائق رئیس فقها و محدثین خادم اخبار ائمه طاهرین افضل فقها و خاتم مجتهدین آیة الله فی
العالمین شیخ الاسلام و ملاذ المسلمین مولانا محمد باقر المجلسی قدس الله روحه القدسی روایت دارد
و ملا سید علی مجلسی در ضمن احوال پدر او میر محمد صالح میفرماید که پسرش علامه میر محمد حسین که دختر زاده
مولانا محمد باقر مجلسی است [illegible] صاحب تصانیف بوده و بواسطه پدر خود اجازه سائر روایات
و تصانیف مولانا مذکور داشت و از تالیف امیر محمد حسین مذکور فهرست کتب مصنفه اخوند محمد باقر
مجلسی علیه الرحمه است ونقل کرده اند که امیر محمد حسین نیز در زمان خود شیخ الاسلام در اصفهان بود
و بخدمت آخوند مجلسی که جد مادری او بود تربیت یافته و بخدمت پدر خود تحصیل علم تمام کرده بود

و در مرآة الاحوال جهان نما مسطور ست که آن عالی جناب در علوم معقول و منقول فضائل مآب
و در اکثر فنون علمیه خاصه در فقه و حدیث مرجع اولوا الالباب بود و در خیر خواهی عباد و انجاح مطالب
کافه مومنین دمی تغافل نمیفرمود در دار السلطنت اصفهان برحمت ایزدی پیوست و در تذکره
ریاض الشعرا تالیف علی قلی خان واله مسطور ست که میر محمد حسین خلف فاضل مرحوم میر محمد صالح
شیخ الاسلام اصفهان و دختر زادهٔ مرحمت پناه محمد باقر مجلسی علیه الرحمه است اصل میرزا قریهٔ خاتون آباد است
که دو فرسنگی اصفهان واقع شده و آن فاضل مغفور تحصیل علوم از خدمت والد و جد مرحوم و فاضل
کامل اقا جمال بن آقا حسین خونساری و سائر فضلای عصر نموده در ریعان شباب برتبهٔ عالیه فضیلت
رسیده بافاده و نشر علوم اوقات مصروف میداشت بانشاد شعر مربوط بود و خط نیکو می نوشت
در سنه یکهزار و یکصد و پنجاه و یک هجری در اصفهان بجوار رحمت الهی پیوست و نعش او را به مشهد
مقدس نقل کرده در جوار حضرت امام رضا علیه السلام مدفون ساختند **بهاؤ الدین محمد بن**
تاج الدین حسن الاصفهانی از مشاهیر مجتهدین و اعاظم محققین ملقب بفاضل هندی است از بلدهٔ
اصفهان ببلاد هندوستان آمده مدتی اقامت داشت لهذا منسوب بهند شد ولادت با سعادت
آنجناب در سنه اثنتین و ستین بعد الالف ست از جمله تصانیف مشهورهٔ اش در فقه کتاب کشف اللثام
در شرح قواعد الاحکام ست و همچنین کتاب مناهج النبویه فی شرح الروضة البهیة مشتمل بر شرح و حاشیه
کتاب لمعه است که شهادت بر فضل و کمال و تبحر علوم او دارد و تاریخ ختم تصنیف کتاب کشف اللثام
سنه یکهزار و یکصد و پنج هجریست کذا قیل و در اوائل کتاب مذکور فرموده که من در وقتیکه از
تحصیل سائر علوم معقولات فارغ شدم عمر من بسیزده سال تمام نرسیده بود و پیش از اتمام یازده سالگی
شروع بتصنیف نمودم و کتاب منیة الحریص علی فهم شرح التلخیص را در زمانی تصنیف کردم که
نوزده سال تمام از عمر من نگذشته بود و قبل از ان چندین کتب دیگر از متون و شروح و حواشی
که زیاده از ده کتاب باشد تصنیف کردم از انجمله کتاب تحصیص در علم بلاغت و توابع آن و کتاب
زبده در اصول دین و کتاب الخود الجاریه در اصول شریعت و فروع آنها و کتاب کاشف و شرح

عقاید نسفیه ست و در عمر ده سالگی شرح مختصر و شرح مطول را که بر کتاب تلخیص سعد الدین تفتازانی است
بمردم درس میگفتم انتهی محصل کلامه و در رساله ملا حیدر علی مجلسی بتقریب ذکر جمعی که نسبت مصاہرت
و دامادی بخاندان اخوند مجلسی علیه الرحمه داشتند گفته است که از جمله منسوبین بمصاہرت این خاندان
بود مولانا علامه بہاء الدین محمد که مشهور بفاضل ہندی ست رحمه الله و از تصانیف او کتابها ست
از انجمله شرح او بر کتاب قواعد مشهور ست و شیخ محمد علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر جمعی
از علمای اصفہان که بصحبت ایشان رسیده بود گفته ست که دیگر عمدة المجتہدین مولانا بہاء الدین محمد
اصفہانی ست که مدتها بود که بافاده علوم دینیه مشغول و در شرعیات مرجع اہل زمان خود بود
و اخلاق بغایت ستوده داشت و چون در صغر سن با والد خود بہند افتاده بود بفاضل ہندی
مشهور بود و قبل از حادثه اصفہان یعنی تسلط افاغنه که در اوائل سنه یکهزار و یکصد و سی و پنج ہجری
واقع شد وفات یافت الشیخ محمد بن یوسف بن علی بن کنبا الضبیری النعیمی صلا
البلادی منشأ و مسکنا البحرانی در لؤلؤة البحرین مسطور ست که شیخ محمد مذکور فقیه و عابد صالح
بود و پیوسته بر کتاب مصباح شیخ طوسی که مشتمل بر آداب نماز شب و ادعیه آنست عمل مے نمود
و از تصانیف او ست دیوان شعرهای خوب مشتمل بر مرثیها در مصائب حضرت اہلبیت علیہم السلام
و کتاب مقتل حضرت امیر المؤمنین علیه السلام و در بعض نسخ بجای کتب مزبور کتاب مقتل امام حسین
علیه السلام ست و شعر او بلیغ و نفیس بوده است و وفاتش در بلدهٔ قطیف در ماه ذیقعدهٔ سنه ۱۱۳۰
ہجری واقع شد بجهت آنکه او در بلده قطیف قیام داشت و از انجا بسبب تنگی معیشت بسوی
بحرین رفت در حالیکه بحرین در قبضه تصرف خوارج در آمده بود اتفاقا فتنه و فسادی در میان
فرقه خوارج و لشکر عجم واقع شد پس جماعت عجم کشته شدند و شیخ محمد بن یوسف بحرانی مذکور جراحتهای
بسیار مجروح شد او را بسوی قطیف بردند بعد از ایام قلیلے برحمت الہی پیوست و در مقبرهٔ
جناکه مدفون شد و او از مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بلا واسطه اجازه روایت احادیث داشت
و هم از سید محدث سید نعمت الله بن سید عبد الله شوشتری و شیخ محمد بن ماجد بن مسعود بحرانی و شیخ

سلیمان بن عبداللہ بحرانی رحمہم روایت داشت وشیخ عبداللہ بن صالح بحرانی از شیخ محمد بن یوسف
مذکور روایت دارد مولانا **محمد فاضل بن محمد مہدی المشہدی** فاضل کامل و عالم عامل
از تلامذہ شیخ حر عاملی و آخوند محمد باقر مجلسی علیہما الرحمہ بود و از ہر دو بزرگوار اجازۂ مبسوطہ یافتہ
از تصانیف اوست شرح ارجوزہ شیخ حر عاملی وغیرہ چنانچہ در امل الامل ذکرش آوردہ کہ مولانا
محمد فاضل بن محمد مہدی المشہدی فاضل کاسمہ صالح شاعر معاصر لہ شرح ارجوزتی التی
نظمتہا فی المواریث **مؤلف گوید** شیخ حر عاملی در مشہد مقدس بنام ملا محمد فاضل مذکور اجازہ
نوشتہ کہ تاریخ کتابتش اواسط شعبان سنہ خمس و ثمانین بعد الالف ست و اجازہ مذکورہ
چون مبسوط ست بنقل بعض عباراتش اکتفا می نماید اما بعد فان العلم اشرف الخصال
واکمل الکمال واحسن الجلال واجمل الجمال ولا ریب ان اشرف العلوم کلہا علم
الدین الذی بہ ہدایۃ المسترشدین وقمع المعاندین ومنہ یعرف الاحکام
الشرعیۃ وہو الوسیلۃ الی حصول السعادۃ الدنیویۃ والسعادۃ الاخرویۃ اعنی
مایجب العمل بہ والرجوع الیہ من الکتاب والسنۃ وما یتوقفان علیہ وقد صرف
الی ذلک انظارہ الدقیقۃ ووجہ الیہ افکارہ العمیقۃ وبذل فیہ جہدہ وجدہ
واستفرغ وکدہ وکدہ المولی الجلیل النبیل الفاضل المحقق المدقق مولانا
محمد فاضل ولد الصالح التقی مولانا محمد مہدی المشہدی وفقہ اللہ تعالے
لمراضیہ وجعل مستقبلہ خیرا من ماضیہ وقد قرأ عندی ماتیسر قراءتہ
وہو کتاب من لا یحضرہ الفقیہ من اولہ الی اخرہ وکتاب الاستبصار ایضا بتمامہ
وکتاب اصول الکافی کلہ واکثر کتاب التہذیب وغیر ذلک الخ الاجازۃ ومولانا
محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ در ذیل اجازہ خود میفرماید انی لما فزت بتقبیل عتبۃ مولای
ومولی المومنین وسیدی وسید المسلمین وبضعۃ سید المرسلین وقرۃ عین
اشرف الوصیین وخازن علم الاولین والاخرین ومختلف ملائکۃ السموات

والارضين ثامن الائمة الطاهرين علی بن موسى الرضا المرتضى صلوات الله عليه
وعلى آبائه الطاهرين وذريته الانجبين كان من بركات تلك البقعة المباركة تشرفي
بصحبة المولى الاولى الفاضل الباذل البارع الكامل التقی الزکی جامع فنون
الفضائل والكمالات حائز قصبات السبق فی مضامير السعادات اختار من الاخلاق
احمدها ومن الشئون اسعدها ومن السبيل اقصدها ومن الاطوار اسدها نجل
المشائخ العظام وسليل الافاضل الكرام اعنی الحبر العالم العامل الشيخ محمد فاضل
زاد الله فی فضله واكرامه واسبغ عليه من جلائل انعامه فوجدته قد قضى وطره
من العلوم العقلية وامعن نظره فيها واستوفى حظه منها ثم اعرض عنها صفحا
وطوى عنها كشحا واقبل بشراشره نحو علوم ائمة الدين سلام الله عليهم اجمعين
ويصحح اخبارهم ويدبر فی آثارهم غير مبال بلومة اللائمين ولا خائف من عذل
العاذلين تقصر عليها همته ويبض فيها لمته فكان من كرام اخلاقه وطيب اعراقه
ان دام نبله بعد ان عقدت لافادته المجالس وقضيت لافاضته المحافل اتانی
بحسن ظنه وان لم اكن لذلك اهلا للحق واليقين طالبا وفی علوم مواليه عليهم
السلام راغبا فقرأ علی شطرا وافيا من كتاب الكافی والتهذيب من مؤلفات
الشيخين الجليلين الثقتين الفاضلين الكاملين ثقة الاسلام محمد بن يعقوب الكلينی
وشيخ الطائفة المحقة محمد بن الحسن الطوسی قدس الله روحهما وكتاب بحار الانوار
من مؤلفاتی وغيرها من كتب الاخبار المأثورة عن الائمة الابرار صلوات الله
عليهم على غاية التصحيح والتنقيح وفاوضنی فی كثير من المسائل الشرعية فی مجالس عديدة
بنظره الدقيق وفكره الانيق فلم يكن فی كل ذلك افادته لی قاصرة عن استفادته
عنی بل كان ازيد فالتمس زيد فضله ان اجيز له رواية ما جازت لی روايته واجازته
وان كان قد ادرك اكثر مشايخی واستفاد من بركات انفاسهم كوالدی العلامة

قدس الله روحه من برعة تلامیذه وفحولهم ومن قروم اصحابه واصولهم فاستخرت الله تعالی واجزت له الی اخر الاجازة **مولانا محمد ابراهیم البونانی** از تلامذهٔ اخوند ملا محمد باقر علیه الرحمه بود مؤلف شذور العقیان آورده که مولانا محمد ابراهیم الیونانی فاضل و عالم و فقیه و محدث بود و از مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه اجازهٔ روایت دارد مؤلف شذور از اجازهٔ مذکوره این عبارت نقل فرموده که دلالت بر فضل و کمال محمد ابراهیم موصوف دارد و آن این است ان المولی الاجل التقی الفاضل الکامل اللوذعی صاحب الفکر والحدث المجة فی تحصیل ما به کمال النفس الاثر الحلیم المولی مولانا محمد ابراهیم البونانی ممن اجهد نفسه فی تحصیل ما به النجاة من المعارف الدینیة والعلوم الیقینیة فنح منها بحظ وافر ونصیب متکاثر وسمع منی الاحادیث النبویة والاثار المصطفویة فیه الکفایة والتمس من داعیه وقت العزم علی المفارقة واللحوق بمسقط راسه موضع انسه اجازة ما صح لی روایته من الکتب المشهورة بین اصحابنا رضوان الله تعالی علیهم اجمعین کما یاتی علیه النبیه الکافی والتهذیب والاستبصار ومن لا یحضره الفقیه فاجزت له روایتها بطرقی الواصلة الی مولفیها فانیر والمستاد الیه وفقه الله تعالی لمراضیه الکتب الاربعة بل ما صح لی انه من مقروآتی ومجازاتی الخ الامیر **محمد اشرف الحسینی** از تلامذهٔ مولانا اخوند محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود و از وی اجازهٔ مبسوطه یافته چنانچه در وصف امیر موصوف این عبارت اجازهٔ اخوند مرحوم کافی و وافی نیست امابعد لما کان السید الایة الموفق المسدد العالم الفاضل الکامل الحسیب النسیب الحبیب اللبیب الادیب الاریب الجامع بین شرفی العلم والسیادة الفاخرة المحتوی لکرائم الخصال المنتهیة فی الدنیا والاخرة المنتمی الی ابائه الکرام من حملة العلم وسدنة الدین والائمة المقدسین صلوات الله علیهم اجمعین غرة سیماء الشرف والسیادة ونجم سماء الفخر والسعادة الاخ الایمانی والخلیل الروحانی شرف السادات الامیر محمد اشرف

اسبغ اللّٰه افضاله و وفر فی العلماء امثاله الخ کذا فی شذور العقیان الامیر محمد الاصفهانی از فقهای صالحین و فضلای متورعین و از تلامذه مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه بود و از انجناب اجازه یافته صاحب شذور العقیان بعض اجازه او را نقل فرموده و آن اینست انی بعد ما تشرفت برهة من الزمان بصحبة السید النجیب الحسیب العالم العامل الفاضل الکامل السعید الرشید التقی المتوقد الزکی الالمعی شمس سماء الکمال و غرة سیماء الفضل والافضال الموفق فی عنفوان شبابه لاقتناء المعالی الواصل کدّا یامه بسهر اللیالی الغواص فی بحار الانوار الخائض فی لجج الافکار الاخ فی اللّٰه امیر محمد الاصفهانی بلغه اللّٰه الدارین علی المدارج الامال والامانی وجری بینی و بینه کثیر من المسائل الشرعیة فافضته فی جم غفیر من الاخبار النبویة فاستجاز نی دام تائیده وکان لذلک اهلا فاستخرت اللّٰه تعالی واجزت له رفع اللّٰه قدره ان یروی عنی کما صح لی روایته واجازته الی اخر الاجازة وتاریخ کتابت اجازه مذکوره سلخ شهر رمضان المبارک سنة اثنتین وثمانین بعد الالف بود کما فی الشذور واللّٰه العالم بحقائق الامور **ابوالشرف الاصفهانی** از فضلای زمان بود در روایت حدیث از مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمة انتهی وصاحب امل الامل اورده که ابوالشرف اصفهانی عالم و فاضل ست و از مولانا محمد باقر مجلسی روایت حدیث دارد انتهی کلامه **الشیخ محمد الاردبیلی** مؤلف شذور آورده که وی از کبار صالحین و اولیای متورعین بود مولانا عبد العلی طباطبائی بر حاشیه کتاب امل الامل آورده کما هو کسانیکه ذکر ایشان درینمقام در ذیل اسامی محمدین باید نمود شیخ محمد اردبیلی تلمیذ محقق مجلسی ست از تصانیف اوست کتاب کبیر در علم رجال موسوم بجامع الرواة [illegible] الاشتباهات لکن کتاب مذکور غیر معروف ست ومحقق مجلسی در اجازه اش میفرماید سمی المولی الفاضل الکامل الصالح الفالح التقی النقی المتوقد الزکی الالمعی مولانا تاج محمد الاردبیلی وفقه اللّٰه تعالی للعروج علی اعلی مدارج الکمال فی العلم والعمل و[illegible] انه عن الخطأ والخطل کثیرا من العلوم الدینیة

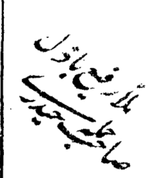
والمعارف اليقينية لاسيما كتب الاخبار الخ ماقال و مولانا عبد العلى طباطبائى ميفرمايد كه هرگاه
مطلع شدم بر كتاب شيخ محمد مذكور يعنى جامع الرواة و يافتم در ان احوال جماعتى از علماى
معاصرين و فضلاى قريب العصر شيخ مذكور را پس بر حاشيه اين كتاب يعنى امل الامل درج ساختم
تشييداً لبقاء اساميهم و لكى يستفيد بدعاء من ديما يدعو لهم عند ذكرهم
انتهى كلامه مولانا محمد حسين بن يحيى النورى از تلامذه خاتم المحدثين اخوند ملا محمد باقر
مجلسى عليه الرحمه بود از مولفات او رسالة ايست در صلوة مسافر و ديگر ملخص ربع آخر مجلد
كتاب مسجد هم بحار الانوار كه مشتمل بر بقيه احكام صلوة ست و نسخه مزبوره كه بخط مولفش ملا محمد حسين
مزبور بود بنظر مولف رسيده تقريباً چهارده هزار بيت بوده باشد در ان مجلد بسيارى از افادات
و تحقيقات خود درج فرموده كه دلالت بر فضل و كمال او دارد خصوصاً در شرح دعاى سمات
كه داخل مجلد مذكور نموده و ديگر افادات خود بر حواشى همان كتاب درج ساخته و در اول
آن نسخه فهرست ابواب كتاب مزبور را كه مشتمل بر چهل و دو باب ساخته بخط خود نوشته
و در آخر آن عبارت ميفرمايد اقول هذه الابواب المزبورة فى الفهرست اخرجنا
منها نصفها اعنى واحدا و عشرين التى رقمنا عليها علامة [illegible] و دعاء السمات
فى باب التاسع عشر و ادرجناها فى كتابنا الاثنا عشر ابواب فانا ادرجناها فى رسالة
على حدة الفناها فى صلوة المسافر و قد غيرنا ترتيب بعض الابواب لامر دعانا اليه
و در آخر مجلد مذكور ميفرمايد تم ما اردنا استخراجه من ابواب المجلد الاخر لكتاب الصلوة
من بحار الانوار للمحقق العلامة مولانا و استادنا محمد باقر علم الدين المجلسى اعلى الله
تعالى مجلسه فى اعلى عليين فى ليلة السادس و العشرين من شهر رمضان
المبارك سنة سبع و عشرين و مائة بعد الالف الهجرية على مهاجرها و آله الاف
الوف الثناء و التحية على يد المتمسك بالمصطفين ابن يحيى النورى محمد حسين
حامداً مصلياً مسلماً مستغفراً كثيراً كثيراً الحاج محمد تقى الطبسى از تلامذه آقا جمال

خونساری بود از تصانیف او ست حواشی بر کتاب آیات الاحکام و ترجمه ادعیه ایام اسبوع چنانچه
شیخ عبد النبی قزوینی در تکملة امل الآمل آورده که حاجی محمد تقی الطبسی من تلامذة العلامة
جمال الدین محمد الخونساری وکان من اهل الفضل والعلم و رایت منه حواشی علی کتاب
الله ذات و وله ترجمة ادعیة الاسابیع وکتب فی الحاشیة ما یرفع ابهام ما ابهم
من عبارات الادعیة وقد احسن فیه انتهی کلامه السید احمد الطباطبائی
الاصفهانی صاحب تکملة امل الآمل آورده که سید احمد مذکور فاضل مکرم و عالم مبجل و فقیه
معظم بود همه اهل علم اقرار و اذعان بفضل او داشتند و سید احمد موصوف نهایت مشهور و
معروف بود چنانچه از بعض ثقات بسمع رسیده ملا ابو الحسن شریف بن محمد طاهر بن
عبد الحمید النباطی العاملی المجاور بالنجف الاشرف حیًا و میتًا منسوب ست
بسوی نباطیه که از توابع بلده جبل عامل باشد کما قیل و در لؤلؤة البحرین مسطور ست که ملا ابو الحسن
مذکور فاضل محقق و مدقق و ثقه و صالح بود و مجاور نجف اشرف در حیات خود بود و بعد از
ممات هم در انجا در ارض اقدس مدفون یافت و از ملا محمد باقر مجلسی و شیخ حر عاملی و غیر ایشان روایت
مینماید و شاگردش ست سید نعمة الله و شیخ علی بن حیدر عاملی از ملا ابو الحسن مذکور روایت دارد ایضا
شیخ یوسف میفرماید که جد من در سال یکهزار و یکصد و بست و پنج هجری بزیارت نجف اشرف
مشرف شد بملاقات ملای مذکور رسید و میان پدرم و میان او بحث در مسائل جاری شد و پدر
مادرش رحمهما الله از زمان مصاحبت او بوده و پدرش در همین سال وفات یافت و قبرش در رواق
حضرت کاظمین علیهما السلام ست و از تصانیف ملا ابو الحسن مذکور ست کتاب فوائد الغرویه و مقصد
ثانی از کتاب مذکور که متعلق باصول فقه هست نزد من هست و آن کتاب نیکو متضمن اصول
و قوانین مستفاده از احادیث و مشتمل بر ابحاث رائقه و تحقیقات فائقه ست که بر علو شان در علم
معقول و منقول و دستگاه عظیم او در مسائل فروع و اصول شهادت دارد و تاریخ فراغ او
از تصنیف مجلد اصول چنانکه در آخر آن ذکر نموده است سنه یکهزار و یکصد و دوازده هجری ست

و دیگر از تصانیف او رساله در مسئله رضاع ست که دران قول بتنزیل را اختیار کرده است
و دیگر شرح بر کتاب کفایه ملا محمد باقر خراسانی ست که انرا از کتاب التجارة شروع فرموده و پاره
از انرا دیده ام و گمان دارم که زیاده از آن بتصنیف شرح مذکور نپرداخته و دیگر شرح بر کتاب
مفاتیح ملا محسن کاشانی ست که انرا بکتاب شریعة الشیعه و دلائل الشریعة موسوم ساخته است
و پاره از انرا که مشتمل بر شرح باب اول ست دیده ام و تاریخ فراغ از تصنیف شرح باب مذکور که
در آخرش نوشته است اوائل سنه یکهزار و یکصد و بست و نه هجری ست و آن کتاب بفضل
و تحقیق او دادبر بود و نش بدار احادیث که مصون از لغزش و خطاست گواهی میدهد انتهی
وایضا شیخ یوسف در رساله مذکوره آورده که شیخ احمد بن اسمعیل جزائری در رساله خود گفته است
که من بطریق قرات و سماعت و اجازه از استاد خود خاتم العلماء الماضین شیخ اجل اعظم
شیخ ابو الحسن بن محمد طاهر مذکور روایت دارم و او از جمعی از علمای عظام و فضلای اعلام بطریق
اجازه روایت داشت از جمله ایشان مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه و شیخ اعظم شیخ عبد الواحد
بن محمد بورانی تلمیذ شیخ فخر الدین طریح نجفی ره و شیخ اجل اکمل شیخ صفی الدین پسر شیخ فخر الدین طریح
نجفی و شیخ اجل افضل شیخ احمد بن محمد بن یوسف بحرانی و سید اجل افضل اکمل میر محمد صالح بن
عبد الواسع حسینی بوده اند که هر یک بواسطه اساتذه خود از علمای سلف روایت داشتند
انتهی کلامه القاضی مجد الدین الدزفولی وی از افاضل زمان و قضاة عصر و اوان خود بود
شیخ علی حزین در تذکره خود نوشته القاضی الفاضل مجد الدین الدزفولی دزفول بلده ایست از
توابع شوشتر قاضی مجد الدین قاضی آنجا بود و از بدایت تحصیل مطالب علمیه را نزد علمای حویزه
و شوشتر طی نموده فقه و حدیث را از سید نعمت الله جزائری علیه الرحمه استفاده فرموده بمرتبه
کمال رسید و مکرر باصفهان آمده در صحبت علما و ارباب هنر بسر برده درجه بلند یافت بسی نیکو خصال
و ستوده فعال و لطیف الطبع بود در انشا بغایت ماهر و در شعر نیز سلیقه درست داشت اگرچه کم میگفت
لکن انچه میگفت خالی از لطفی نبود مدتها با این فقیر انیس و جلیس و در بعض اسفار رفاقت نموده

چند سال قبل از تحریر وفاتش مسموع شد اسکنه الله فی جواره مع الصّدّیقین و زفول بزاء مهمله مکسوره و زای معجمه ساکنه و فای مضموم و واو و لام ساکن کذا سمعت من بعض الافاضل و در تحفة العالم مسطور است لفظ دزفول فارسی ست بمعنی قلعه باقلا چه دز قلعه را و فول باقلا را نامند و چون در ان شهر کشت و زرع باقلا بسیار و اکل باقلا نیز در ان دیار زیاده از سایر بلاد است باین اسم موسوم گردید **مولانا کمال الدین حسین الفسائی** از کملای عصر خود بود شیخ علی حزین در تذکره خود نوشته که الفاضل الکامل کمال الدین حسین الفسائی از افاضل شاگردان حضرت علامی شیخ الاسلام فسائی بود و توفیق استفاده از بسیاری علمای اعلام دریافته بمساعدت الطاف الهی و کمال استعداد ذاتی بمراقی مجد و علا و اعلی رتبه علم و تقوی صاعد گشته کاشف معضلات اوائل و حلال غوامض مسائل بود و در علوم معقول تتبعی کامل و در معقولات قسطی وافی حاصل نموده تا پایان عمر سعادت فرجام بافاضه افاضل و تحریر فوائد و مصنفات عالیه اهتمام فرمود و از ماثر قلم مشکین رقم او کتاب شواهدست بر مطول که در مقام خود مثل آن نسخه تدوین نیافته و حاشیه که بر معالم الاصول تحریر فرموده و رساله شریفه دیگر در حل شبهات کاتب قزوینی نوشته راقم حروف کتاب مغنی اللبیب را با تفسیر صغیر عروة الاسلام شیخ ابو علی طبرسی علیه الرحمه و بعضی مقاصد دیگر در حضور باهر النورش قراءت و استفاده نموده تا آنکه هنگام محاصره اصفهان در سال هزار و یکصد و سی و چهار بدار القرار و جوار رحمت آفریدگار مقام اختیار فرمود و چون از بدایت تحصیل پرورش یافته حجر تربیت علامی علیه الرحمه بود بغایت خوش تقریر و نیکو تحریر و در شعر و انشا انگشت نما و ید بیضا می نمود قصیده خاقانی را که صدرش اینست

دل من پیر تعلیم ست و من طفل زبان دانش خوش لباسان فرموده و بصیقل اندیشه زنگ از دلهای سخن سنجان زدوده **ملا محمد رفیع المشهدی متخلص باذل** از شاعران مقبول و مداح خاندان رسول و سرآمد ناظمان فحول بود کتاب حمله حیدری از مصنفات او یادگار و مشهور هر دیار و امصار ست حشره الله مع موالیه بمن الائمة الاطهار در بعض تذکره ها مسطور ست که محمد رفیع خان باذل تخلص

از سلسلهٔ مرزا جعفر مشهدی در زمان عالمگیر بادشاه با خال خود محمد طاهر مشهدی معروف بوزیر خان
از مشهد مقدس وارد هندوستان گردید مدتی بدیوانی شاهزاده محمد معز الدین پسر زادهٔ آن
بادشاه مغفور اشتغال داشت در اواخر بقلعه داری گوالیار مامور بود چندی بحراست
آن قلعهٔ آسمان پیکر قیام می نمود بعد از فوت عالمگیر بادشاه از آن منصب معزول گردید
در دار الخلافه شاهجهان آباد عزلت وانزوا گزید در شهور سنه هزار و یکصد و بست و سه رخت
بقا ازین دار فانی بساحت جاودانی کشید سه جا مهر علی بخشش واد تاریخ فوت او یافته اند
از آثار طبع سخن پردازش آنچه بر صفحهٔ روزگار مانده کتاب حملهٔ حیدری ست که بسبب فرط شهرت
و رغبت طبائع رقم نسخ بر شاهنامهٔ حکیم فردوسی کشیده هر چند بحسب لفظ در جنب شاهنامه حکم چراغ
پیش آفتاب دارد اما نظر برتبهٔ معنوی که مشتمل است بر غزوات معجزایات اسد الله الغالب علیه السلام
و مفاد بسیاری از احادیث نبوی در آن مندرج ست صد هزار شاهنامه بهای یک بیتش نمیرسد
مولانا محمد هادی از افاضل عصر خود بود در تذکرهٔ شیخ علی حزین مسطور ست الادیب المتأدب
باداب المبادی المولی محمد هادی از مشهد مقدس رضوی در اصفهان مقام اختیار نمود در روزگار
دراز در آن بلده بصفای وقت بمصاحبت اصدقا و افادهٔ معارف سپری ساخت الحق
از جملهٔ اعاظم ارباب عمائم بود خصال حمیده اش بکمال و بغایت خوش صحبت و شیرین مقال
و با راقم این مقال سالها انس و اتصال داشت در سال هزار و یکصد و سی و چهار ازین دار
بیقرار بعالم انوار پیوست اگرچه طبع بانشاد شعر گاه گاه می گماشت اما از بدایت حال
باین شیوه میل و رغبت نموده و هر ضعفی که در سخن سرائی داشت تدارک آن بسخن
رسی و التذاذ از آن فرموده **مولانا حبیب الله** در تذکرهٔ علی حزین مسطور ست العارف
بالله المولی حبیب الله طاب ثراه ساکن عباس آباد اصفهان و در عقلیات مشهور زمان
بود و نتایج افکار حکما را با معارف اصحاب شهود تطبیق نموده و بمشرب مسالک صوفیه انس
و عادت گرفته بود شورش دماغش را مرضی سوداوی علاوه شد چندی از معاشرت

و تدریس باز ماند و بمعالجات مفیده باز بحال خود آمده باز بافاده مشغول شد با فقیر انس تمام داشت
در همان بلده بجوار رحمت الٰہی رسید **مولانا میرزا ہاشم الہمدانی** در تذکرۂ علی حزین مسطور است
المؤید بالفیض اللدنی المیرزا ہاشم الہمدانی علیه الرحمه فاضل همدان و از فصحای
شیرین زبان فکر تش صحیح و حدتش صریح در علوم عقلی و نقلی بارع و حدت شعورش سیف قاطع
در ہر فنی نکته طراز و در سرعت فہم و اختصار ممتاز مولدش ہمدان و سالها در اصفهان بجد موفور
تحصیل علوم نموده بذروهٔ کمال ارتقا یافت و در علم طب بقراط زمان شد محبتی خالص و وداد
بافراط باین ذرهٔ ناقص داشت بعد از تکمیل و فراغت از تحصیل ہمدان رفته بافاده مشغول بود تا
در سانحهٔ قتل عام که لشکر روم بر آن مرز و بوم استیلا یافتند در آخر عام ہزار و یکصد و سی و شش
بسعادت شہادت فائز گشت **مولانا صدر الدین الجیلانی الرشتی** در تذکرۂ علی حزین
مرقوم است المولی صدر الدین الجیلانی در بلدۂ رشت ست که تختگاه سلاطین اسحاقیه گیلان بود
سالها در مدارس دار السلطنت اصفهان باکتساب علوم مشغول و حاوی فروع و اصول گشته معاودت
بگیلان نموده سودای عالی بغایت تمکین در مزاجش بود راقم حروف در سنه تسع و ثلثین و مائة
بعد الالف که بگیلان رفته عزم خراسان داشت نوبت دیگر در بلدۂ رشت با مولانا ملاقات
نمود عمرش به ہشتاد رسیده شیخ الاسلامی آن بلده بوی تعلق داشت و در خلال فراغ از مشاغل بانتظام
نظم ہمت میگماشت اشعار خود را نزد این خاکسار آورده میخواند و در اصلاح آن میکوشید بینا تخلص
اوست **مولانا السید مرتضی العاملی** در تذکرۂ شیخ علی حزین مسطور است السید العالم
العامل نیز الافاضل السید مرتضی العاملی از احفاد امجاد سید الفقهاء والمحدثین سید محمد
مشهور است که صاحب کتاب مدارک شرح شرایع ست و آن فاضل عالی مقام صبیه زادهٔ شہید ثانی
و نبیرهٔ جاودانی الشیخ زین الدین علی العاملی ست قدس الله روحه بالجمله مولد سید مرتضی
و پدرش دار السلطنت اصفهان و اکتساب علوم دینیه و اقتناء معارف یقینیه در ان بلدهٔ
فیض توامان نموده از افاضل زمان بود بعلوم عربیت و فقه و حدیث که میراث ایشان ست

ماہر وطبعش بانشاد شعر قادر و علم تخلص آن نقاده اکابرست پیوسته رقم مودت و اشفاق
این سراپا وفاق را بر لوح خاطر عرفان ذخائر نگاشتی و ہرگز قدم از پرسش و نوازش
این خاکسار نکشیدی و دست از تسلیه این خاطر فاتر باز نداشتی تا آنکه برای سفر عالم بقا برافراشت
وحسرت بی پایان و داغ حرمان بر دل دردمند گذاشت مولانا السید قاسم
البروجردی در تذکره علی حزین مسطورست السید الالمعی سید قاسم البروجردی
از سادات عالی درجات بروجردست که بلده ایست در لرستان قریب نهاوند فقیر در
بلده خرم آباد لرستان بود که ان سید سعادت منش از شهر خود که مسافت بیست فرسنگست
بخرم آباد رسیده از صحبت او مسرت تمام حاصل شد و با آنکه بست و دو سال از عمر او
گذشته بود از موطن خود بجائی سفر نکرده و او را از افاضل دریافت تحصیل نزد فضائل مآب حاجی
عبدالغفور بروجردی نموده و حالانکه او فقیر را دیده و برتبه او واقف گردیده سید مذکور را
فائق بر استاد یافت ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء بی تکلف جوانی بود از نوادر جهان
بآن لیاقت و استعداد و استقامت سلیقه وجودت ذهن و سرعت فهم و حدت شعور
و استحضار بعلوم متداوله که دیده بودم اتفاق افتاد مدت چهار ماه پیوسته حاضر و معاشر بود
بشعر و معاجنان آشنا که با اندک تامل گفتی و پسندیده میگفتی باز بوطن خود عود نموده و از دو
سال قبل از وقت تحریر شنیده شد که بجنت جاودان انتقال نمود انتهی کلامه و مراد از وقت
تحریر او آخر سال ہزار و یکصد و شصت و پنج ہجری ست چنانچه در اول تذکره اشاره بان نموده
پس بنا برین وفات مولانا سید قاسم در حدود سنه ہزار و یکصد و پنجاه و سه ہجری بوده باشد
والله یعلم القاضی نظام الدین الخونساری در تذکره شیخ علی حزین مسطورست
العالم النحریر القاضی نظام الدین الخونساری در اصفهان تحصیل علوم نموده بوطن
خود بازگشت و الی لرستان شیلی از کمالات او اطلاع یافته بنابر التماس و اشتیاق بخرم آباد
که دار الامارت آن ملک ست توجه نموده شغل قضا و مرافعات آن دیار بخدمتش رجوع شد

به فضیلت وجودت طبیعت اتصاف داشت و در حسن صوت و مهارت بموسیقی وحساب
از نوادر عهد بود چون راقم این رقوم وارد آن مرز و بوم گردید از حوادث و تقلبات روزگار
بغایت افسرده دل و شوریده دماغ قاضی فرخنده خصال بدلاسائی میان بربست و راضی
بقصور نگشته هر روزه حاضر شدی و اصول کافی و حاشیه قدیمه را شروع بقرائت نمود و تا پایان
ایام اقامت فقیر آن مذاکره درمیان بود الحال از حیات و ممات اطلاع نیست فکرش
به شعر آشنا و در معمی رسا **میرزا ابو المعالی بن میرزا ابو محمد المشهدی** میرزا موصوف
اباً عن جد از اعیان و اماجد آن مکان مقدس رؤسای خدام عالی مقام عتبه علیه رضویه علی
صاحبها السلام والتحیه بود و اوقاتش باداء وظائف و طاعات مصروف و بشرائف ذات
معروف تجرش در عربی و فارسی مسلم شیخ علی حزین گفته که در مدت سه سال که شرف مجاورت
آن آستان ملائک پاسبان این فقیر را مرزوق شد آن سید والا قدر را از معاشران در مصادقت
و موانست قصور نداشت سید عالم عابد فرشته خصال بود شنیده شد که در مرض قدس بجوار
رحمت الهی پیوست طوبی له وحسن مآب **مولانا شمس الدین محمد گیلانی** در تذکره
علی حزین مرقوم ست خلف ارجمند مجتهد الزمان مولانا محمد سعید گیلانی بحدت شعور آیتی بود
جامع فضائل نفسانی و مورد فیوضات ربانی مولدش اصفهان و با این قدردان مستعدان
سالها لطف خاص و صداقتی با اخلاص داشت والحق نادرهٔ زمان بود اگر روزگار امهال میکرد
سرامد ارباب فضل و کمال میشد لکن در عنفوان شباب بدار الوصال ارتحال نمود و این غزل
فقیر که مطلعش اینست مناسب مقال ست یکایک از نظرم نورپیکران رفتند + ستارهای
شب افروزم از جهان رفتند + و در شعر و انشا رتبه عالی یافته اصول فقهیه منشیانه و اشعار لطیفه
عارفانه دارد **مولانا محمد نصیر الکلپایکانی** عالم عامل و فاضل کامل و متورع و صالح و از تلامذهٔ
ملا محمد باقر مجلسی بوده چنانچه مولانا محمد باقر بن محمد باقر هزار جریبی در اجازه که برای بحر العلوم در
سنه خمس و تسعین و مائة والف قلمی فرموده نقل آورده که قال شیخنا الفقیه الجلیل الامیرزا

ابراهیم القاضی اقول وارودی عن جماعة من مشیختی الذین صادفتهم او قرأت علیهم مولفاتهم منهم الفاضل المرحوم الحاج محمد نصیرا الکلپایکانی وهو الذی تعلمت منه فی اول سنی الی ان قرأت علیه تفسیرا البیضاوی وکتاب الاستبصار وشیئا من المدارك وهو من تلامذة العلامة المجلسی والفاضل السعید الحاج ابی تراب انتهی موضع الحاجة منه مولانا محمد هادی بن مرتضی الکاشانی فاضل لاثانی وبرادر زاده ملا محسن کاشانی ست وهم بخدمت شریف او اکتساب علوم وفنون فرموده از تصانیف شریفیه اوست شرح کتاب مفاتیح الشرائع ملا محسن کاشانی مذکور وآن کتابی ست مبسوط مشتمل بر تفاصیل ادله واحکام فقهیه است وازین شرح ظاهر میشود که در زمان حیات ملا محسن مذکور بتصنیف آن پرداخته ملا محمد بن محسن الکاشانی الملقب بعلم الهدی فرزند ارجمند ملا محسن کاشانی ست تحصیل واستفاده علوم پیش والد ماجد خود نموده از تصانیف شریفیه اوست کتاب نضد الایضاح که دران کتاب ایضاح الاشتباه علامه حلی علیه الرحمه را که مشتمل بر توضیح اسماء رجال ست بترتیب خوب مرتب ساخته وازکتاب مذکور ظاهر میشود که در زمان حیات پدر خود تصنیف فرموده وکتاب مزبور در قرب این زمان نسخ فهرست شیخ طوسی بقالب طبع ریخته شد ملا عبد الغنی بن ابوطالب الکشمیری از افاضل امجاد صاحب طبع وقاد وذهن نقاد واصحاب صلاح وسداد بوده واز ارشد تلامذه ملا صالح مازندرانی شارح کافی کلینی ست از تصانیف مولانا عبد الغنی مذکور که درین دیار مشهور ست کتاب جامع رضوی ترجمه فارسی شرایع الاسلام ست ملا مراد الکشمیری از تلامذه شیخ حر عاملی بوده از تصانیف اوست حاشیه بر من لایحضره الفقیه وشرح کتاب بدایة الهدایه موسوم بدلیل ساطع که باشارت شیخ حر عاملی مصنف بدایه تحریر نموده وآن شرحیست مبسوط وشرحی دیگر مختصر ازان نموده موسوم به نور الساطع الشیخ مصطفی بن عبد الواحد

بن یسار الحویزی از تلامذهٔ شیخ حر عاملی بود چنانچه در امل الآمل گفته که شیخ صالح شیخ مصطفی مذکور تمام کتاب وسائل الشیعه پیش من خوانده و دیگر کتب حدیث قرائت نموده بعد چندی از بلاد خود سفر نموده مجاور روضه رضویه علیه الاف الصلوة والتحیة گشت **مولانا میرزا مهدی النسّابة الشیرازی** مولف شذور العقیان پس از وصفها گفته که وے شیخ الاسلام شیراز بود در فتنه افاغنه بدرجه شهادت رسید و شیخ علی حزین در تذکره خود بتقریب ذکر فضلا و اعیان بلدهٔ شیراز که در استیلای افاغنه بدرجهٔ شهادت رسیدند آورده که دیگر سید السادات والافاضل میرزا مهدی نسابه بود و منصب شیخ الاسلامے بایشان مرجوع و بغایت جلیل القدر و سلسلهٔ ایشان در آن بلده بجلالت حسب و نسب مشهور با فقیر محبت والفتی تمام داشت **مولانا محمد علی بن محمد امین السکاکی الشیرازی** فاضل حقایق و معارف آگاه و از تلامذه حضرت آخوند ملا شاه محمد شیرازی شارح صحیفه و آخوند ملا مسیحای فسوی بوده شیخ علی حزین در تذکره خود گفته الفاضل الاوحد المولوی محمد علی السکاکی الشیرازی علیه الرحمة حاوی بسیاری از فنون علمیه و متحلی باوصاف شریفه و اخلاق فاضله بود در اواخر تدریس دار العلم شیراز بذمتش موکول و مشربی صافی و وارستگی عجیب داشت و از شاگردان نمایان حضرت علامی مسیح الانام علیه الرحمة والرضوان و ادراک صحبت بسیاری علمای موحدان نموده بصیقل هدایت و فیض سعادت زنگار کلفت از آئینهٔ ضمیر مهر تنویرش دم جان بخش مسیحائی پیدا و تا این نیازمند درگاه الهی در شیراز بوده پیوسته هنگام سحرگاه بفیض بخشی منزل فقیر آمدی و تا ارتفاع نهار بمصاحبت گذرانیدے ❊ در فرقت او میرس احوال دلم ❊ تا آنکه از کمال سعادتی که شامل حال فرخنده مآل آن صاحبدل بلند اقبال بود در استیلای افغان و آشوب شیراز در سال هزار و یکصد و سی و پنج بدست اشرار قوم بدسگال در مراحل ستین شربت شهادت چشیده در خانه خویش مدفون گردید اسکنه الله فی جوار (جوادة) تخلص آن بلیغ الکلام شکیب و خلف محمد امین سکاکی شیرازی است اشعار

شفیقه دارد و نیسره شیخ علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر فضلای بلده شیراز آورده که
دیگر از افاضل و معارف آن شهر جامع الفضائل مولانا محمد علی مشهور بسکاکی بود موحدی
دانشمند مدرس مدارس شیراز که در اکثر فنون و علوم مهارت داشت از تلامذه ملا شاه محمد شیرازی
و اخوند ملا مسیحای فسوی و دیگران بود و نسبت ارادت بسلسله مشایخ درست کرده در لباس
ایشان می زیست بغایت عالی فطرت و صافی طویت و خجسته اخلاق بود و قبول عظیم در دلها
داشت پیوسته دوستی و مصاحبت با فقیر می نمود تا آنکه در استیلای افاغنه بشیراز درجه شهادت
یافت شعر بغایت نیکو گفتی **مولانا لطف الله الشیرازی** تلمیذ ملا محسن کاشانی ست
شیخ علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر اعیان و اجله دار العلم شیراز آورده که دیگر از مشاهیر
فضلای آن بلده مولانا لطف الله شیرازی علیه الرحمه بود وی از فحول علما و تلمیذ فاضل عارف
مولانا محمد محسن کاشانی رحمه الله بود بخدمت ایشان رفته مدتی باستفاده حدیث و معارف
دیگر گذشت و بعد از گذرانیدن کتاب وافی که از مصنفات ملا محسن مرحوم ست اجازتی
مفصله بجهت فقیر مرقوم فرموده بود تا آنکه در سن کهولت درگذشت **میرزا احمد علی الهندی**
اصلاً الحائری موطناً و مدفناً شیخ عبد النبی قزوینی در تکمله امل الآمل آورده که میرزا احمد علی مذکور
عالم مقدس و صالح و پرهیزگار بود و مجاورت سید و مولای من حضرت ابا عبد الله الحسین
علیه الصلوة و السلام اختیار فرموده و زیاده از پنجاه سال در مجاورت آنحضرت بوده
رحمه الله تعالی و نیز در ان کتاب مذکور ست که میرزا احمد علی مذکور منامات صالحه و عجیبه
بسیار دیده بود که یکی را از ان ذکر میکنم و آن اینکه از بعض دوستان شنیدم که میرزا موصوف گفت
که در زانوی من عیبی و علتی پیدا شد که اطبا از مداوات آن عاجز شدند و از صحت مایوس گشتند
آخر الامر از طبیبی که اکمل اطبای هند بود رجوع کردم او هم از معالجه اعتراف بعجز کرد بعد از ان
بطبیب نصرانی رجوع کردم بعد ملاحظه گفت که سوای مسیح علاج تو دیگری نخواهد کرد و گفت که
نزدیک ست که زخم تو سرایت خواهد کرد و بعد یک دو روز خواهی مرد چون آفتاب غروب کرد

وشب تاریک شد در خواب دیدم سید و مولای خود حضرت امام الجن والانس علی بن موسی الرضا
علیه التحیة والثنا راکه پیش من تشریف آوردند وازروی مبارک آنحضرت نوری ساطع بود ومرا
نداکرد که یا احمد بیا گفتم که ای آقای من میدانی که درچه مرض گرفتارم باز فرمود که بیا پس
برخاستم چون نزدیک آنحضرت رسیدم بدست مبارک خود زانوی مرا مسح فرمود پس عرض کردم
که ای مولای من میخواهم که بزیارت تو حاضر شوم آنحضرت فرمود که چنین خواهد شد ان شاء الله
تعالی چون از خواب بیدار شدم هیچ اثری از مرض در زانوی خود ندیدم واین امر را افشا
نمیکردم اما چون مردمان مرا دفعة صحیح دیدند خبر مشهور شد تا آنکه بادشاه هند خواهش طلب من نموده
وظیفه برای من معین فرمود و هر سال وظائف مرا میفرستاد و من مجاور ارض اقدس کربلای معلی
بوده ام آقا رضی الدین القزوینی فاضل کامل وعالم عامل از جمله متکلمین بود واز تلامذه
مولانا محمد خلیل بن غازی القزوینی شارح کافی بود واز تصانیف اوست حاشیه بر حاشیه خفریه
بر الهیات شرح تجرید قوشجی مولانا بهاء الدین محمد بن محمد باقر الحسینی المختاری النائینی
از فضلای کاملین وعلمای محققین بود واز جمله معاصرین امیر محمد باقر بن خلیفه سلطان بود واز
تصانیف اوست کتاب حدائق المعارف فی طرائق المعارف فیما یتعلق باثبات الصانع
جل جلاله که آنرا برای امیر محمد باقر مذکور نوشته بود و دیگر از تصانیف اوست کتاب امان
الایمان من اخطار الاذهان وکتاب حثیث الفلجه فی شرح حدیث الفرجه میرزا ابراهیم
بن خلیفه سلطان از اذکیای زمان وفضلای عصر واوان خود بود صاحب تکمله
امل الامل احوالش بدین عنوان آورده که میرزا ابراهیم مذکور فاضل ومحقق وعالم مدقق
وماهر متقن ومتبحر ومتتبع کتب ودفاتر بود در زمان نظیرش ندیده وگوش دهر در اوان عدیلش
نشنیده واز جمله تصانیف اوست حاشیه مدونه بر شرح لمعه دمشقیه و دیده ام من از جمله
آن کتاب الطهارت واز تصانیف اوست حواشی بر کتاب مدارک الاحکام که ظاهر میشود
ازان هر دو کتاب وسعت نظر وتتبع او وقوت فکر ودقت نظر وحسن سلیقه وصفای قریحه

او و بخدا قسم که جواهر گران بهای بیش آن حواشی هیچو خذف مینماید و یواقیت بیش قیمت هیچند
و گرفته نمیشوند بمقابله آنها میرزا موصوف باوجودیکه در سن سه سالگی اعمی شده بود دانا باوجود
عدم بصر بر تمامی اصحاب نظر و ارباب بصر فائق گشته بود و قصب السبق از امثال و اقران می بود
و ایضا صاحب تکمله آورده که حکایت کرد بمن کسیکه مامور ساخت مرا بتالیف این کتاب
ادام الله ظله بدرستیکه شخصی از فضلای معاصرین میرزا موصوف بر حواشی والد ماجدش
خلیفه سلطان که بر شرح لمعه اند بزعم خود اعتراضات بسیار داشت روزی میرزا موصوف
بملاقات او رفته بود که شخص معترض تمامی اعتراضات را پیش کرد و گفت که شخصی را اینقدر
اعتراضات بر حواشی والد ماجد شماست میرزا همانوقت فرمود که بخوانید عبارت حواشی را
که بر آنها اعتراض وارد گردیده شخص معترض عبارت حواشی را بنهجی خوند که مخالف مطلب
کتاب بود جناب میرزا بانمعنی پی برده حواشی را از و گرفته بنهجی که موافق مطلوب مصنف
مغفور بود پیش او خوند و اعتراضات و ایرادات آن معترض مندفع گردید پس آنشخص متفطن
شده تعجب نمود و معترف بعدم ورود اعتراضات و ایرادات گردید ملا محمد جعفر
الکشمیری وی از افاضل اعلام و مشایخ ذوی الاحترام و از ارشد تلامذه عالم ربانی
مولانا میرزا محمد بن الحسن الشیروانی معروف بملا میرزا بود و از تلامذه ملا جعفر موصوف
میرزا ابراهیم قاضی اصفهان بود و از وی روایت حدیث داشته و دیگر از تلامذه اوست
امیر عبد الباقی بن امیر محمد حسین بن محمد صالح حسینی خاتون آبادی و از و روایت داشته
و مولانا محمد باقر بن محمد باقر هزار جریبی نجفی در اجازه خود که برای بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی
در سنه یکهزار و یکصد و نود و پنج هجری نوشته میفرماید قال شیخنا الفقیه الجلیل المیرزا ابراهیم
القاضی اقول و اروی عن جماعة من مشیختی الذین صادفتهم او قرأت علیهم
مؤلفاتهم منهم الفاضل الجلیل المولی محمد جعفر الکشمیری رحمه الله و قد قرأت
علیه و هو من تلامذة العلامة الاجل الاوحد المولی میرزا محمد بن الحسن الشیروانی

صاحب التالیفات الفقیه والحواشی الکبیرة ومما قرأت علیه کتاب
الشافی للسید الاجل المرتضی علم الهدی قدس سره الشیخ الاجل محمد اکمل
البهبهانی از مشایخ علمای آفاق واساتذه فقهای عراق بوده والد ماجد حضرت استاد الکل اقا محمد باقر
بهبهانی ست علیه الرحمه حال آن وحید الاعصار مستغنی از اظهار ست وآنجناب از مشایخ ثلثه خود
که محقق شیروانی مشهور بملا میرزا وعلامة المحققین اقا جمال خونساری وفاضل عظیم الشان شیخ جعفر قاضی
اصفهانی بودند روایت میفرمود بپسرش اقا محمد باقر بهبهانی طاب ثراه در اجازه خود که برای بحر العلوم
اقا سید مهدی طباطبائی نوشته بتقریب ذکر مشایخ خود میفرماید ومنهم الوالد الماجد العالم
الفاضل الکامل الماهر المحقق المدقق الباذل بل الاعظم الافضل الاکمل استاد
الاساتید والفضلاء شیخ المشایخ العظماء العلماء الفقهاء مولانا محمد اکمل
غمره الله فی رحمته الواسعة والطافه البالغة باز فرموده که ایشان روایت داشتند
از مولانا میرزا محمد شیروانی وشیخ جعفر قاضی واز مولانا محمد شفیع الاسترآبادی وفرمود که بنا بر
مظنون من از محقق اقا جمال خونساری هم روایت داشت واز خال مجلسی علیه الرحمه روایت
دارد دیدم من اجازه آن جناب الطرق این مشایخ واسانید مشهوره از ائمه طاهرین صلوات الله
علیهم اجمعین انتهی موضع الحاجة مولانا محمد طاهر بن مقصود علی الاصفهانی مولف تذکره در
آورده که فاضل کامل وعالم عامل حاج محمد طاهر بن مقصود علی الاصفهانی فقیه ومحدث بود شیخ
علی حزین در تذکره خود بتقریب ذکر فضلائیکه در بلده اصفهان بودند آورده که نزد مولانای
فاضل محمد طاهر اصفهانی که محدث وفقیه زمان بود کتاب استبصار شیخ طوسی علیه الرحمه وشرح
لمعه دمشقیه قرائت کردم انتهی ملا محمد باقر هزار جریبی نجفی ره در اجازه خود که در سنه خمس وتسعین
ومائة والف برای بحر العلوم طباطبائی تحریر فرموده بتقریب ذکر مشایخ خود میفرماید که از جمله
ایشان فقیه عالم ورع تقی نقی ثقة عدل عالم ربانی الحاج محمد طاهر بن الحاج مقصود علی
الاصبهانی علیه الرحمه است **اقا محمد صادق بن محمد بن عبد الفتاح التنکابنی ثم الاصفهانی**

صاحب شذور آورده که آقا محمد صادق مذکور عالم فاضل و محدث فقیه بود و آقا سید حسین بن قاسم
موسوی در اجازه خود که برای بحر العلوم طباطبائی نوشته میفرماید که مولای بهتر فاضل کامل و فقیه
نبیه عالم عامل محدث تقی جلیل فائق آقا محمد صادق التنکابنی ثم الاصبهانی رفع الله درجته
واجزل مثوبته روایت میکند از والد علام خود اعلم و اورع و اتقی و افضل و اکمل که ذات
مقدس و بکمال شهرت مستغنی از تعریف و توصیف است مولانا عبد الفتاح التنکابنی
مشهور بسراب حشره الله مع النبی و آله الاطیاب انتهی مولانا محمد صادق الاردستانی
بالفتح و السکون و فتح المهمله و سکون المهمله الثانیه و فوقانیه آخره نون الی اردستان بلد قرب اصفهان
و قیل بکسر الهمزه و الدال کذا فی الاتحاف شیخ علی حزین در سوانح عمری بتقریب ذکر اساتذه خود
میگوید که من بخدمت سلطان المحققین افضل الحکماء الراسخین المولی الاعظم البحر الاعلم مظهر معارف
و حقایق مکمل علوم سوابق و لواحق محیی الحکمه ابو الفضائل مولانا محمد صادق الاردستانی علیه الرحمه که
از متوطنین اصفهان و بتدریس زمره اولیای افاضل می پرداخت رسید باستفاده مشغول
شدم و او از اساطین حکما بود و فرمایند که مثل او کسی از دانشمندان برنخیزد و من عاطفتی بی پایان
داشت و در خدمتش کتب مشهور و غیر مشهور حکمیه و نظریه و علمیه بسیار خوندم و حق آن فیلسوف
کامل زیاده از استادان دیگر است تا هنگام رحلت استفاده من از خدمت ایشان منقطع نشده و
در سنه اربع و ثلثین بعد المائه و الالف در اصفهان برحمت ایزدی پیوست میرزا ابراهیم
القاضی باصبهان در زمره مشایخ اسلام و سلسله فقهای لازم الاحترام معدود و در سنه
و در اصفهان بعهده رفیعه شیخ الاسلامی منصوب بود از امیر محمد حسین بن محمد صالح و فقهای
و دیگر علما روایت دارد و مولانا محمد باقر هزار جریبی نجفی در اجازه خود که برای بحر العلوم سید مهدی طباطبائی
در سنه خمس و تسعین و مائه و الف قلمی فرموده بتقریب وصف مشایخ خود میفرماید که از جمله ایشانست
شیخ من عالم فاضل فقیه جلیل القدر عظیم المرتبت امیرزا ابراهیم قاضی اصفهان طاب رمسه بحق
روایت او از جماعتی از بزرگان که من جمله ایشان سید سند جلیل القدر و فاضل عالم کامل عظیم المرتبت

وحید العصر فرید الدہر شیخ الاسلام ملاذ المسلمین امیر محمد حسین بن علامہ امیر محمد صالح اصفہانی ست

ملا محمد رفیع بن فرج الجیلانی المشہدی جیلان معرب گیلان بکسر کاف فارسی

کہ از بلاد مشہورۂ عجم ست اصل وطن ملای موصوف بود چون مجاورت مشہد مقدس رضویہ

اختیار فرمود منسوب بآن مقام شد و نسبت مصاہرت بخاندان ملا محمد صالح مازندرانی

داماد ملا محمد تقی مجلسی داشت چنانکہ ملا حیدر علی مجلسی علیہ الرحمہ در رسالہ نسب خود آوردہ

کہ دختر ملا محمد صالح مازندرانی کہ زوجہ فاضل امیر ابو المعالی بزرگ طباطبائی بود چہار پسر

و دو دختر داشت یک دختر در حبالہ نکاح فاضل عظیم المنزلت ملا محمد رفیع الجیلانی مجاور مشہد مقدس

رضوی بود و دیگری زوجہ برادرش محمد شفیع بود و نیز ملا حیدر علی در رسالہ اجازہ خود بتقریب

ذکر فضلای خاندان خود گفتہ از جملہ کسانیکہ نسبت مصاہرت بآن خاندان دارند فاضل

علامہ مولی محمد رفیع جیلانی ست کہ مجاورت مشہد مقدس رضوی داشت و صاحب

چندین تصنیفات بود و ایضا دران رسالہ گفتہ کہ ملای مذکور از استاد خود مولانا محمد باقر

مجلسی و آقا جمال الدین محمد بن آقا حسین خونساری و شیخ جعفر قاضی تلمیذ آقا حسین مذکور روایت

داشت **مؤلف گوید** کہ ملا رفیع مذکور تا زمان انہزام افاغنہ از اصفہان و جلوس شاہ

طہماسپ ثانی بن سلطان حسین صفوی بتختگاہ پدرش کہ در سنہ یکہزار و یکصد و چہل و دو

ہجری اتفاق افتاد در حیات بود چنانکہ شیخ علی حزین در رسالہ خود بتقریب ذکر اقامت خود

بمشہد مقدس و نزول شاہ طہماسپ ثانی مذکور در آنجای اقدس در وقتیکہ او با لشکر خود بجہت

اخراج و استیصال افاغنہ متوجہ خراسان و اصفہان شدہ بود گفتہ است کہ از اتقیا

و اعلام زمانہ و از مشاہیر فضلا دران بلدہ یعنی مشہد مقدس مجتہد مغفور مولانا محمد رفیع گیلانی

بود و شیخ یوسف بحرانی در لؤلؤۃ البحرین بتقریب ذکر طرق و اسانید خود میفرماید کہ از انجملہ آنست

آنچہ مرا اجازۂ روایت آن دادہ است فاضل آخوند ملا محمد رفیع بن فرج کہ معروف بملا رفیع است

و مجاور مشہد مقدس رضوی بود و اصل او از جیلان بود و بمشہد مقدس مذکور توطن اختیار کرد

و بهمان جای اقدس در گذشته مدفن یافت و او از استاد خود ملا محمد باقر مجلسی روایت داشت
و این سلسله روایت من که وسائط کمتر دارد اقرب اسانید من است و هم بواسطه ملا رفیع مذکور
از علامه فهامه آقا جمال الدین پسر آقا حسین خونساری روایت دارم و اجازه مرا که از ملا رفیع
مذکور حاصل شد بسبیل مراسله بود و پس چون بسوی عجم رفتم باز بزیارت مشهد مقدس حضرت
امام رضا علیه السلام مشرف شدم بخدمت ملای مذکور رسیدم و مشرف خدمتش شدم و او در
مدرسه آن شهر درس تفسیر بیضاوی میفرمود و در مسجد جامع بعد نماز عصر درس تفسیر جامع الجوامع
میگفت و سن شریفش در ان زمان قریب بصد سال رسیده بود و مولانا محمد تقی المشهدی
المشهور بباچناری از فضلای عصر خود بود و معاصر ملا رفیع گیلانی مشهدی سابق الذکر شیخ عبد النبی
قزوینی در تکمله امل الآمل آورده که مولی میر محمد تقی مشهدی معروف بباچناری فاضلی معظم و عالمی متبحر
و صاحب قوت و فکر بود در معرفت علوم بالجمله کمالش در علم و فضل ظاهر و [illegible] است چنانچه
از بعض ثقات علما و فضلا شنیده ام که در میان او و میان فاضل معظم مولانا محمد رفیع جیلانی
در مشهد مقدس در مسئله تخییر صلوة جمعه مباحثات و مشاجرات واقع شده و رسائل متعدده از ان
باب تصنیف فرموده اند چنانچه در بعض کتبخانه ها آن رسائل یافته میشود و در رسائل مولانا میر محمد تقی
مذکور دال بر علم و کمال وی اند و من از رسائل مذکوره مستفید شدم بالجمله میر موصوف با وصف
علم او در کمال زهد و تقوی بود رضی الله عنه و ارضاه السید محمد بن علی بن حیدر
الموسوی المعروف بالسید محمد حیدر العاملی المکی منسوب بسوی جبل عامل و مکه معظمه است
محقق بحرانی در اجازه خود گفته که مولدش جبل عامل و موطنش مکه معظمه بود وی عالم کامل و فاضل
محقق مدقق و حسن التعبیر و جید التحریر والتقریر بود و از تصانیف اوست کتابی در احکام آیات
قرانی که آنرا دیده ام بر وسعت دستگاه و وفور اطلاع او بر مذاهب عامه و خاصه و تحقیق اقوال
ایشان گواهی میدهد و آن کتاب اسلوب عجیبی دارد و در آن بر جمیع علوم تکلم نموده است و مشتمل
بر ابحاث شافیه با علمای عامه است و آنرا برای سلطان حسین صفوی تصنیف کرده بود و دیگر رسائل

در محاکمه بین الغنی والفقر است که در علو مقام او در بلاغت و فصاحت و حسن عبارت شاهد
بنحیکه میدان سخن در آن باب بر دیگران تنگ دارد و شیخ عبدالله بن صالح در وصف او گفته
که وی محقق مدقق در علوم خصوصاً در علم عربیت و کلام و نجوم و فلکیات و غیر اینها بود از جمله
تصانیف او کتابی در مبحث امامت از روایات عامه ست و حاشیه بر شرح مدارک و رساله
در تفسیر آیه کریمه اجعلنی علی خزائن الارض انی حفیظ علیم و نیز شیخ یوسف بحرانی آورده که
والد من در سنه یکهزار و یکصد و پانزده در سفر مکه معظمه با او ملاقات نموده و وصف فضل و عمل او
بیان میفرموده و هم گفته که وی از فاضل ابوالحسن شریف عاملی روایت احادیث دارد و شیخ
عبدالله بن صالح بحرانی از او روایت دارد میر محمد تقی بن معز الدین محمد الرضوی
المشهور بالشاهی صاحب تکمله امل الآمل در مدح و ثنایش میفرماید آنچه محصل بعض فقراتش اینست
که میر مذکور از اعاظم سالکان و اکابر عارفان و افاخم متألهان بود و در بدو امر خود تعب و ریاضتها
کشیده و بمرتبه علیا رسیده و از چشمه صافی عرفان و یقین سیراب گشته و نیز گفته که آن مرحوم را
دیده ام و بفیض صحبتش رسیده ام و بسیاری از حکایات تواضع و فروتنی و حسن خلق و کرامات
آن مرحوم را ذکر فرموده و گفته که با وجود آنکه نزد سلاطین موقر و محترم بود خود را کمتر از آحاد
ناس میشمرد و هیچ وجه مزیتی بر مردم نمی دید و از جمله کراماتش آنکه وقتیکه بحج رفت چند فلوس همراه داشت
و چون برگشت چهل کس همراه او بودند که نفقه طعام و زاد و راحله همه ایشان بر ذمه آن مرحوم بود و از
عادتش بود که مردم را ضیافت میکرد و اطعمه نفیس بمهمانان میخورانید و خودش پاره نان خشک
میخورد بالجمله صاحب تکمله بسیاری از فضائل و کرامات آن مرحوم آورده بسبب سقم و اغلاط نسخه
منقول عنه ترجمه آن ننوشتم و از کتاب مذکور ظاهر میشود که امیر محمد تقی مزبور را پسری بود فاضل
کامل مسمی بامیر محمد مهدی که حال او هم در کتاب مذکور مسطور است و ایضاً آورده که از
جمله فضائلش آنکه گاهی بر طبق مذاق صوفیه و مصطلحات و مزخرفات ایشان سخن نکرده و
تکلم نفرموده و مدام بر مستحبات و سنن نبویه مواظبت داشت وفات او در مشهد مقدس

لیلۃ الاضحی سنہ خمسین و مأتہ بعد الالف اتفاق افتاد و قبرش در آنجا در حظیرہ معروفہ بقتلگاہ واقع است رحمہ اللہ تعالی السید احمد بن امیر محمد ابراھیم الحسینی القزوینی صاحب تکملہ آوردہ کہ سید احمد مذکور سیدی جلیل و نبیل بود حظی از ہمہ علوم داشت اما حصہ او در علوم ادبیہ بیشتر و نصیب او درین اکثر بود و کتاب وصاف را بیشتر میدید و تدقیقات میفرمود انتہی محصلہ الشیخ احمد بن اسمعیل الجزائری المجاور بالنجف الاشرف حیا و میتا بسوی جزائر منسوب ست کہ نام قریہای متصلہ ست کہ بر شط دجلہ واقع اند کما فی الاتحاف در لؤلؤۃ البحرین مسطور ست کہ شیخ موصوف فاضل محقق و مدقق بود و مجاورت نجف اشرف تا مدت حیات خود داشت و بعد از وفات ہم دران جوار فائض الانوار مدفن یافت و از تصانیف او چندین کتابہاست از انجملہ کتاب آیات الاحکام کہ کتابی نفیس و خوبست و التزام احادیث را در آن مرعی داشتہ دیگر کتاب شرح تہذیب الاحکام کہ قلیلی از اول آن بمعرض تصنیف در آمدہ و دیگر رسالہ در مسئلہ قصد اقامت عشرہ در اثنای سفر و رسالہ در بیان وجوہ ارتداد و تفصیل بعض احکام آن و دیگر رسائل ہم دارد صاحب تکملہ الی بعد وصف و ثنای شیخ موصوف آوردہ کہ بعض از مشایخ خود مدح و ثنایش در فقہ و دیگر علوم شنیدہ ام و در نجف اشرف سنہ یکہزار و چہل و نہ ہجری بملاقاتش فائز شدم و در ہمان سال یا بعد ازان بمدتی قلیل رحلت نمود و بالجملہ شیخ احمد نامذکور از جمعی از علماء روایت داشت و ایشان را در اجازہ کہ برای پسر خود فاضل امجد شیخ محمد نوشتہ ذکر نمودہ از انجملہ گفتہ کہ بطریق سماعت و قرأت از استاد خود شیخ اجل فاضل اکمل شیخ حسین بن عبد العالم عامل شیخ عبد العلی خماسی نجفی روایت دارم و او بواسطہ پدر خود از شیخ محمد بن شیخ جابر روایت داشت عن والدہ عن الشیخ الکبیر الاعلم الشیخ عبد النبی بن سعد الجزائری عن السید الافضل العالم الاکمل السید محمد بن السید علی العاملی عن والدہ عن الشہید الثانی رحمہم اللہ و ایضا گفتہ کہ بطریق قرأت و سماعت و اجازہ از استاد خود اجل اعظم شیخ ابو الحسن بن محمد طاہر بن عبد الحمید شریف عاملی روایت دارم و او از ملا محمد باقر مجلسی علیہ الرحمہ و شیخ عبد الواحد بن محمد البورانی از شیخ اجل شیخ حسام الدین بن شیخ درویش علی

از شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه روایت داشت و ایضاً بطریق قرائت و سماعت از سید اجل میر محمد صالح بن عبد الواسع حسینی و هم بطریق اجازه از ملا محمد قاسم بن محمد صادق استرابادی روایت دارم و هر دو ایشان از ملا محمد باقر مجلسی روایت داشتند و سید عبد الله بن سید علوی بحرانی که ذکر او انشاء الله تعالی خواهد آمد از شیخ احمد مذکور روایت دارد الشیخ محمد بن احمد بن اسمعیل الجزائری از فضلای زمان و معاصرین شیخ یوسف بحرانی بود چنانچه از لؤلؤة البحرین استفاده میگردد و شیخ محمد مذکور از والد یا جد خود شیخ احمد سابق الذکر اجازه روایت دارد الشیخ احمد بن الشیخ عبد الله البلادی شیخ یوسف بحرانی در لؤلؤه بتقریب ذکر تلامذه شیخ سلیمان بن عبد الله معروف به محقق بحرانی آورده که از جمله تلامذه شیخ سلیمان مذکور شیخ او حد امجد اوّاه شیخ احمد بن شیخ عبد الله بلادی بودند و شیخ احمد بن عبد الله با وجود فضل و منزلتی که داشت در غایت انصاف و حسن اوصاف و فروتنی و پرهیزگاری و تقوی و مسکنت بود احدی را در زمرهٔ علما مثل او باین صفات ندیده‌ام و فاتش در چهاردهم ماه رمضان سنه یکهزار و یکصد و سی و هفت هجری واقع شد من بمجلس درس او حاضر شده ام و مقابله شرح لمعه بخدمتش نموده ام و شیخ عبد الله بن شیخ علی بلادی که ذکرش انشاء الله می آید هم از تلامذهٔ شیخ سلیمان مذکور بود و بسوی همین جماعت تلامذه اش ریاست بلاد بحرین بعد از و بلکه در زمان او منتهی شد و مشهورترین آنها پدرم و محدث شیخ عبد الله بن صالح بحرانی بودند انتهی نقلا من کلام الشیخ یوسف البحرانی الشیخ عبد الله بن احمد البلادی البحرانی منسوب ست بسوی بلاد که قریه از قریهای بحرین ست از جمله اساتذه شیخ یوسف بحرانی و تلامذه شیخ سلیمان بن عبد الله بود چنانکه شیخ یوسف در اجازه خود آورده و گفته که شیخ عبد الله مذکور عالم فاضل بود در سائر علوم خصوصا در علم حکمت و معقولات از تصانیف اوست رساله در علم کلام و رساله دیگر هم در علم کلام که آنرا از برای شیخ احمد بن شیخ الاسلام نوشته بود و رساله در مسئله نفی جبر

لایتجزی و رساله در علم نحو و شرح رساله استادش شیخ سلیمان در علم منطق که ناتمام مانده
و رساله در واجب شدن جهاد با دشمن دین با غیبت امام و رساله در عدم ثبوت دعوی
بر میت بیک شاهد و یمین و پدر شیخ یوسف بحرانی ردّ آن رساله کرده بخلاف آن قائل گردیده
کاصرح بفی اجازته و وفات شیخ عبدالله مذکور در بلدهٔ شیراز در سال جلوس طالعی بانی
نادرشاه واقع شد و این واقعه در سال هزار و یکصد و چهل و هشت هجری اتفاق افتاد
و شیخ یوسف بحرانی آورده که من در آن ایام در شیراز امامت نماز جمعه و جماعت آنجا داشتم لکن
چون شیخ عبدالله مذکور برای اصلاح مقدمات بلاد بحرین که بسبب استیلای اعراب
مورد فساد و خراب بود وارد شیراز شد من او را در نماز مقدم داشتم زیرا که او شیخ و استاد من
بود و پس بعد از چند روز در آنجا وفات یافت و در رقبهٔ منورهٔ سید احمد بن حضرت امام
موسی کاظم علیه السلام که مشهور بشاه چراغ ست مدفون شد گویا بمصداق حدیث تربت که
مشهور ست اتفاق آمدن او در آن بلده شده بود یعنی خمیر طینت هر کسی از هر موضعی که
میباشد بهمان زمین مدفون میشود شیخ مذکور از جماعتی از علما روایت داشت از جمله
ایشان استادش که شاگردی او بخدمت او اشتهار یافته است شیخ سلیمان بن عبدالله
بحرانیست و دیگر شیخ علی بن حسن بن یوسف بلادی بحرانیست دیگر از جملهٔ اساتذهٔ او
شیخ محمود بن عبدالسلام معنی بود منسوب بسوی قریه عالی معن بفتح میم و سکون عین و کسر
نون از قریهای بحرین که عالم صالح بود و در قریهٔ مذکوره امامت نماز جماعت داشت
و قریب صد سال زندگانی یافت و از سید هاشم توبلی بحرانی و شیخ حر عاملی روایت داشت
و جمعی از علما مثل شیخ عبدالله مذکور و پدر شیخ عبدالله بن صالح و غیر ایشان از او روایت
داشتند میرزا محمد باقر بن حسن بن خلیفه سلطان الحسینی در زمان سلطان شاه حسین
بعهدهٔ صدارت منسوب بود و از مصنفات اوست رساله در شکیات صلوة و تعلیقات
برشرح لمعه و شیخ عبدالنبی قزوینی که معاصر بحرالعلوم طباطبائی بود در تکملهٔ امل الآمل

آورده که میرزا محمد باقر مذکور فاضل و فائق و بارع در فقه بود در زمان شاه حسین عهدهٔ
صدارت داشته از تصانیف اوست تعلیقات بر شرح لمعه و میرزا محمد باقر مذکور
تا اوائل دولت نادرشاه بادشاه بقید حیات زندگانی کرده و عمری طویل یافته
بود لکن من بخدمتش نرسیدم انتهی کلامه السید نور الدین بن السید
نعمة الله الجزائری الشوشتری از افاضل امجاد و اکبر اولاد سید نعمة الله جزائری
است صاحب تحفة العالم احوالش بدین منوال آورده السید الادیب الفاضل اللبیب
العارف الادیب جامع الفضائل محیی العلم ابو عبد الله السید نور الدین
بن السید نعمة الله طاب ثراه بعد از فوت والد بزرگوارش بمفاد الولد الحر یقتدی
بآبائه الغر شعله افروز بزم افاضت و محفل آرای انجمن افادت بود تولد با برکت و اعزاز آن
بزرگوار در شوشتر سنه یکهزار و هشتاد و هشت اتفاق شد بعد از چهار سالگی باشارهٔ
والد بزرگوارش شروع بتعلیم و تعلم نمود و از فرط محبت و اشفاقیکه پدر براو داشت
خود بتعلیم او پرداخت و در صغر سن قبل از تکلیف بشوق طواف مرقد امام مفترض الطاعة
علی بن موسی الرضا علیه السلام رهپیمای خراسان گردید و دران مکان بهشت نشان بخدمت
علامه زمان شیخ اجل اوحد شیخ محمد حر رحمه الله که انوار فضائل و مناقب او مانند آفتاب جهانگیر
برساحت آفاق تابیده و از بیان مستغنی است رسیده و شیخ از صفای باطن در ناصیه آن بزرگوار
آثار رشد و برتری دیده اجازه عامه بخط مبارک باو داد و از انجا بوطن باز گشت و در خدمت
والد علامه تلمذ نمود و در زمانی یسیر چنان استغراقی بعلوم پیدا کرد که کمتر کسی را از محصلین میسر
آمده باشد پس روانه اصفهان و در آن یونان کدهٔ روان پرور از فضلای فضائل گستر و حکما و موبدان انوار
تجلیات و مذاهب مختلفه فیضیاب گردیده و مقرب بادشاه معدلت گستر شاه سلطان حسین
صفوی گردید و آن بادشاه خجسته اخلاق در توقیر و احترام او باقصی الغایة کوشید و الحق
یکی از خصائص جمیله سلاطین صفویه جوان مردی و مروت و تربیت علما و فضلا و مشایخ

وزہاد بود مقرون بکمال دلجوئی وغمخواری ورعایت اداب واین شیوه را بر طاق بلند
نہاده اند کسی را از سلف وخلف با نهاد عوی همسری نیست مجملا بعد از تکمیل حصول
اجازه از هریک از علمای اعلام باز گشت بشوشتر نموده چنانکه سبق ذکر یافت والد
ماجد بزرگوارش بلا اعلی بال کشا گردید آن برگزیده [illegible] علام مرجع انام و مقتدای کرام
و در فصاحت و بلاغت یگانه روزگار بود [illegible] مکالمه
نمودی چنانکه در ورود پادشاه قهار نادرشاه بشوشتر [illegible] که از آن تهران آن یوم [illegible]
راه یافت مناظرات و مکالماتیکه در قبایح اطوار و غصب سلطنت از صفویه و ظلم
و بیداد ان جبار رو برو بدون پاس آداب سلطنت با و نموده از غرائب روزگار
و بالقوه احدی نبود تا حال ان مقالات بر السنه خلائق دائر و سائر اند و بان سبب
در عهد آن عالیجناب رعایا و زیردستان از ظلم اقویا و حکام در مهد امن و امان بودند
حسن بلاغت و نیکوئی تقریرش رونق شکن بازار بلغای شیرین مقال و صفای تحریر
مصنفاتش کساد افگن کالای فضلای ماضی و استقبال ست رساله فراق مشتمل بر نکات
عربیت و بلاغت و منشآت و خطب بلیغه جمعات و مناکحات او هریک کارنامه ایست
که رسم بلاغت را در صفحه روزگار بیادگار گذاشته است اشعار عربی آن فصیح عهد بغایت نیکو
و سنجیده و سواد مداد ناظم الاحزانش نیل انفعال بر چهرهٔ بلغای عرب کشیده زیباست
خط نسخش ست خوشنویسان عالم را تخته بسته و رعنائی شکسته اش صفای بنفشه زار
بناگوش دلبران را در هم شکسته علو فطرت و صفای طویت و سخاوت را از اجداد
کرام میراث داشت و در مدت العمر بجمع زخارف دنیوی که ادنی تلمیذ او را باندک
مسامحتی میسر آمدی همت نمی گماشت مناصب شرعیه که بخدمت والد بزرگوارش
مرجوع بودند همه با و مفوض شدند و بائین شایسته بتقدیم رسانید روزگاری صرف
علوم دینیه و معارف یقینیه نمود تا در عهد نادرشاه که ابتدای افسردگی دهور و اعصار

واز روز کار سر خوش زلال را کشید و عزلت در مزاج آن بزرگوار استیلا یافته از معاشرت مردم دامن کشید و بانزوا بقیه عمر را گذرانید از مآثر قلم فیض شیم اوست شرح قسم طهارت باطن نخبه و ترجمه آن اخلاق سلطانی و رساله طهوریه که هردو را حسب الامر شاه سلطان حسین در سلک تحریر کشید رساله شکیات نماز ترجمه حدیث وصیت هشام ترجمه قصص الانبیاء رساله فروق اللغات وغیره از حواشی و تعلیقات مدونه که هریک بموقع خود بی نظیر اند دوازده امامی که در آن اقتباس آیه نور را فرموده بر حسن بلاغت و کمال فصاحت او گواه و دائر بر السنه و افواه است بالجمله بعد از انقطاع از مردم باندک مهلتی در سنه ثمان و خمسین بعد المأته والالف داعی حق را لبیک اجابت نمود و حسب الوصیت در جوار مسجد جامع آرامگاه یافت تغمده الله بغفرانه بارگاه او در آنجا معروف ست قاضی مجد الدین دزفولی که فاضلی نحریر و شاعری بی نظیر بود دو رباعی در تاریخ گفته سه در فوت مقرب خدا وند غفور شیخ الاسلام فخر سادات و صدور با غایت حزن سال تاریخ آمد شد محکمه و مسجد و مدرس بی نور و درین رباعی دو نعمه است که بغایت مانوس خوش آینده اتفاق فتاده اند ایضاً

از واقعه سید فردوس مقام | بر اهل بقاع ارض شد ماتم عام
رو داد چو فوت بهر تاریخش شد | با آل عبا رفیق شیخ الاسلام

و از و هشت پسر مخلف شد سید عبد الله سید نعمة الله الشهیر بسید آغائی سید حسین سید محمد سید فرج الله سید مرتضی سید طالب سید رضی دوازده امامیکه در آن اقتباس آیه نور را فرمود بر حسن بلاغت و کمال فصاحت او گواه و دائر بر السنه و افواه است از اطناب احتراز نه کردم و درین رساله ثبت نمودم اللهم صل علی خاتم الانبیاء و شافع یوم العرض الی الله فصل لامته احکام الندب والفرض و اشرق بنور نبوته اقطار الافاق ذات الطول والعرض محمد المصطفی الذی اجتباه برسالته الله نور السموات والارض اللهم صل علی وصیه و عین سره و ترجمان و وارث علومه

وشاهق طورہ وناصرہ فی غیبته وحضورہ علی المرتضی الذی نورہ مثل نورہ
اللھم صل علی فلقة الاصباح الباکیة فی کل صباح ورواح العابدة اناء اللیل
واطراف الصباح فاطمة الزهراء التی مثلها العلیا کمشکوٰة فیها مصباح
اللھم صل علی ریحانتی الرسول البدری الشهیدین بایدی کل فاجر
قهری الذی بنورهما یهتدی البری والبحری الحسن والحسین اذ هما المصباح
فی زجاجة الزجاجة کانها کوکب دری اللھم صل علی ذی الشجرة المیمونة
التی هی بالامامة مقرونة وبالعز والکرامة مشحونة علی بن الحسین زین العابدین
الذی نورہ یوقد من شجرة مبارکة زیتونة اللھم صل علی المطهرین للملة
النبویة والمعلمین للسنة الرضیة والمرشدین الی الاخلاق المرضیة
محمد الباقر وجعفر الصادق الهادیین الی طریقة سویة لا شرقیة ولا غربیة
اللھم صل علی السید السند البهی والامام الزکی الرضی والبدل الکامل
الوضی موسی الکاظم الذی هو من زیتونه بنور الله یکاد زیتها یضیٔ اللھم
صل علی سید الابرار الضامن لمن زارہ جنات تجری من تحتها الانهار
المسموم بید الفاجر الغدار علی بن موسی الذی نورہ علی علم ولو لم
تمسسه نار اللھم صل علی الائمة الصدر الذین هم سماء الامامة بدور
ولشیعتهم قرة اعین وسرور محمد التقی وعلی النقی والحسن العسکری الذین هم
نور علی نور اللھم صل علی من یعجز عن نعته قلم الانشاء ویظهرہ الله فی
ارضه متی شاء وهو الحجة علی من خلق الله وانشا الامام المهدی الذی
یهدی الله لنورہ من یشاء اللھم اهدنا بهدیک نور الذین صراطک
المستقیم واعذنا من شر الشیطان الرجیم وبصرہ الامثال لیستقیم
فانک قلت ویضرب الله الامثال للناس والله بکل شیٔ علیم

مولانا الشیخ علی بن جعفر بن الشیخ زین الدین الملقب بام الحدیث بن
سلیمن القدمی البحرانی شیخ یوسف بحرانی در ضمن احوال پدر عالی مقدار او شیخ جعفر
بحرانی آورده و گفته که شیخ علی بن جعفر زاهد و پرهیزکار و متقی بود و در امر بمعروف و نهی
عن المنکر بسیار شدت و صلابت داشت و در راه خدا از ملامت هیچکس اندیشه نداشت
و مساهله با احدی از امرا و اکابر نکرده و چون در بحرین تولی امور ریاست ماند مگر آنکه بعضی امرای
بلاد بسبب مذکور رسید بردند و بخدمت سلطان اعظم شاه سلیمان صفوی ابن شاه عباس
ثانی سعایت او نوشتند بامری که او از آن بری بود پس بادشاه کسی را فرستاد تا او را مقید
کرده از بحرین بیرون آورد تا آنکه در شهر کازران رسید ناگاه شخصی حقیقت حال را ببادشاه
عرض کرد که شیخ مذکور را بیگناه مقید ساخته می‌آورند پس بادشاه بزودی کس فرستاد و امر نمود
که او را خلاص کنند و متعرض او نشوند پس شیخ در شهر کازران رحل اقامت انداخت و در آنجا
مدتی مدید توطن گزید و بعد از آن گاه گاهی بسوی بحرین میرفت پس بسوی عجم مراجعت
می نمود و ایضا شیخ یوسف بحرانی علیه الرحمه در لؤلؤه آورده که وفات شیخ علی مزبور
در سال یکهزار و یکصد و سی و یک هجری در کازران واقع شد و همین سال سال وفات پدرم
بود الشیخ احمد بن ابراهیم بن الحاج احمد بن صالح بن احمد بن عصفور
بن احمد بن عبد الحسین الدرازی البحرانی والد الشیخ یوسف
صاحب الحدائق الناضرة منسوب است بسوی قریهٔ دراز که بدال و رای
مهملتین و زای معجمه بعد از الف که نام یکی از قرای بحرین است شیخ یوسف بحرانی آورده که
پدرم شیخ احمد مذکور مجتهد فاضل جلیل و فقیه نبیل بود و در اول حال تحصیل خود بخدمت شخصی
فاضل مسمی شیخ احمد مقابی بخانه خود درس میگرفت چون قوت قویه در نحو و صرف
بهم رسانید بسوی الشیخ محمد بن یوسف مقابی رجوع کرده اکثر علوم عربیت و ریاضی و حساب
و غیر آن را بخدمت او قرائت نمود و بعد از وفاتش بخدمت استاد خود شیخ

والد شیخ یوسف

سلیمان بن عبد الله بحرانی که ذکرش گذشت باقی علوم حکمت و فقه و حدیث و رجال را
تحصیل نمود در قوت بحث هیچکس باو نمیرسید و از بحث کردن ملول نمیشد و بخشم نمی آمد
و غضب و انقباض چنانکه عادت بعضی از علماست که قوت ملکه بحث ندارند از و
ظاهر نمیشد روزی خطبه کتاب کافی را بر دم درس میگفت و در حلقه درس او جمعی
از فضلا بودند از جمله ایشان شیخ علی بن عبد الصمد اصبعی بود و شیخ علی مذکور فاضل دقیق
النظر بود پس بحث در اثنای درس واقع شد و از اول صبح تا وقت ظهر مباحثه میان
هر دو ایشان مستمر ماند و ایشان در حال بحث از علمی بسوی علمی و از مسئله بسوی مسئله دیگر منتقل میشدند
و بوقت نماز ظهر مجلس منقضی شد پس بعد از نماز عصر چون بجهت درس نشستند شیخ علی باز
بسوی بحث رجوع نموده و کلام تا غروب آفتاب مستمر ماند و شیخ احمد بن ابراهیم مذکور ملکه
تدریس بحدی داشت که هیچکس از علمای عصر گوی سبقت از و نبرده از تصانیف او رساله
در بیان قول بحیات اموات بعد الموت و رساله در ذکر جوهر و عرض و رساله در بیان
جزء لا یتجزی و رساله در اوزان و رساله استثنائیه و رساله اقرار و رساله در شرح رساله محمدیه
که تصنیف استادش شیخ سلیمان بن عبد الله بحرانی بود و رساله در بیان ثبوت ولایت
پدر است برای نکاح دختر بالغه باکره رشیده و رساله در مسئله هدم طلقه یا طلقتین بتحلیل محلل که در آن
بخلاف قول مذکور قائل بعدم هدم شده و رساله در قرعه و رساله در مسئله تقیه و رساله در شرح عبارت شرح لمعه در مبحث
زوال و رساله در مسئله موت زوج یا زوجه قبل از دخول در بیان آنکه درینصورت مهر کامل واجب میشود یا نه
و رساله در مسئله ثبوت دعوی بر میت بیک شاهد و یمین و رساله در صلح و رساله در تحقیق غساله نجاست و رساله
در عدول نمودن از سوره بسوی سوره دیگر در نماز و رساله در جواب مسائل شیخ ناصر خطی بحرانی در تحقیق
طلاق و رساله عطاریه در جواب مسائل شیخ علی بن لطف الله جد حفصی بحرانی متعلق بعطاره از مسائل
تجارت و رساله در اجوبه سوالهای سید یحیی بن سید حسین الاحسائی و رساله در مسئله چیزی که متنجس گردد بعد زوال
عین نجاست بحکم منجس است یا نه و درین مسئله بر ملا محسن کاشانی رد کرده است و رساله در اجوبه مسائل

شیخ عبد الامام احسائی در رساله در بیان داخل بودن گردن در حکم سر هنگام غسل که شیخ
عبد الله بن صالح درین مسئله رساله مشتمل بر داخل نبودن آن نوشته بود شیخ یوسف
گوید که من در کتاب حدائق اشاره بسوی این مبحث نموده ام وفات شیخ احمد مذکور
در بلدهٔ قطیف که از بلاد بحرین ست بست و دوم ماه صفر سنه یکهزار و یکصد و سی و یک
هجری واقع شد در ایامیکه فرقه خوارج بحرین را گرفتند و جمعی از اعیان آنجا بسوی بحرین بلده
قطیف رفتند و شیخ احمد مذکور در مقبرهٔ قطیف که بحبا که معروف ست مدفون شد مدت
عمرش قریب چهل و هفت سال بود ایضا شیخ یوسف آورده که از تلامذه آنجناب
فاضل ورع تقی زاهد عابد سید عبد الله بن سید علوی بحرانی است که احوالش ان شاء الله المستعان
خواهد آمد **الحاج محمد تقی المشهدی المشهور بپوست چلاب** از افاضل تلامذه
فاضل علامه ملا محمد رفیع گیلانی مشهدی ست جامع علوم دفقیه و حاوی فنون بود در تکملة امل الآمل
آورده که حاجی محمد تقی المشهدی فاضلی صاحب قوة دانا ة بود و از هر علم حظی کامل داشت
و من هم در خدمتش در مدرسه او نشسته ام و او از تلامذه فاضل علامه مولانا محمد رفیع
گیلانی و پیش استاد مذکور بغایت درجه معتمد علیه بود حتی اینکه مسموع شد که مردم را
برجوع در امر افتا وغیره بجانب او میفرمود و بر مسائل دستخطی او بغیر ملاحظه و نظر ثانی
مهر خود ثبت می نمود **مولانا السید صدر الدین بن السید التونی** از فضلای
زمان و علمای عصر و اوان خود بود و از جمله مشائخ آقا باقر بهبهانی علیه الرحمه بود و آقا
باقر موصوف صبیه جناب سید مذکور را بعقد خود داشت از مصنفات شریفه اوست
حاشیه بر کتاب وافیة الاصول **الشیخ ابو طالب بن عبد الله بن علی عطاء الله
الجیلانی** شیخ مزبور از احفاد شیخ تاج الدین ابراهیم معروف بشیخ زاهد گیلانی ست که مرشد
شیخ صفی الدین اردبیلی جد سلاطین صفویه بود بالجمله شیخ مذکور صاحب علم و فضل بود
و والد ماجد شیخ محمد علی متخلص بحزین بود چنانکه در سوانح عمری خود آورده و گفته که والد

مرحوم یعنی شیخ ابوطالب مذکور در سن بست سالگی بعد از تحصیل بسیاری از مطالب علمیه نزد مولانای فاضل ملا حسن شیخ الاسلام گیلانی بشوق ادراک صحبت فضلای عراق باصفهان آمده در مدرسه استاد العلما آقا حسین خونساری باستفاده مشغول شدند و فنون ریاضیه در خدمت بطلمیوس الزمانے علامے مولانا محمد رفیع که برفیعای یزدی مشهور است تکمیل نموده چنان استغراقی در مطالعه و مباحثه یافتند که محصلین را کمتر میسر آمده باشد تا اواخر عمر بر همان منهاج بود جماعتی کثیر از اصحاب تحصیل برکت تربیت ایشان بمراتب عالیه رسیده اند و در کتابخانه ایشان که زیاده از پنجهزار مجلد بود هیچ کتابی علمی بنظر در نیامده که از اول تا آخر به تصحیح ایشان در نیامده باشد و اکثر محشے بخط ایشان بود و قریب هفتاد مجلد را که از انجمله تفسیر بیضاوی و قاموس اللغة و شرح لمعه و تمام تهذیب حدیث و امثال ذلک بود که خود بقلم کتابت نموده بودند میفرمودند که من در یک روز شبانه روزی یکهزار بیت و زیاده نوشته ام خطی بغایت نیرا و واضح داشتند از ایشان شنیده ام که میفرمودند والد من در حیات بود که باصفهان آمدم و باین سبب که مبادا توطن اختیار کنم زیاده بر قدر مصارف ضروریه بجهت من نمیفرستادند و آنرا هم در عرض سال بچندین دفعه میرسانیدند لهذا آنقدر که میخواستم برای ابتیاع کتاب مقدور نبود بسیاری را خود مینوشتم بعد از چندی که والد رحلت نمودند اندیشه معاودت بلاهیجان از خاطر محو شد بالجمله در اصفهان مکانی خریده بر عمارتش افزودند و عازم سفر حجاز شده از راه شام بطواف بیت الحرام مشرف شده ببغداد باز گشتند و چندی در مشاهد متبرکه عراق بسر برده باز باصفهان مراجعت نمودند و از اهالی آنجا حاجی عنایت الله اصفهانی که از اتقیاے کبار و ثقه بود با ایشان مؤانست پدید آمد و صبیه خود را با ایشان تزویج نمود و او را از و عصر در چهار پسر بود مولود نخستین این ذره بمقدار است و سه برادر دیگر یکی در کودکی و دو در عنفوان شباب در گذشتند مجملا اگر در محاسن صفات و اخلاق کامله و علو همت و فطرت و قوت ایمان و کمال فضل و دانش آن علامه بتحریر خوض رود سخن بدرازی کشد و لهذا باشد

که حمل بر مبالغه و حسن اخلاق این خاکسار کنند در هیچ فن از فنون علوم نبود که مهارتش بکمال نباشد و باین کمال هرگز مباهات بعلم چنانکه رسم علماست نداشتی و با دنی کسی از اهل تحصیل و فرومایگان مصاحبانه سلوک کردی تا آنکه طول صحبت بمباحثه و افاده گذرانیدی و از جدال بغایت محترز بودی و این شیوه را مکروه داشتی هیچیک از افاضل را بحسن تقریر و شگفتگی طبع ایشان ندیده ام و ایضا شیخ علی حزین بعد ذکر محامد پدر خود میگوید که عبادت و درس مشابه بود که در عرض بست و پنج سال که با ایشان بسر برده ام هر فعلیکه در شرع مکروه باشد از ایشان ندیده ام و بعد نیم شب در هیچ حال چه در صحت و چه در مرض او را بر بستر استراحت نیافته ام شش هفت سال پیش از فوت عزلت و خلوت بر مزاجش غالب آمد ترک مباحثه و معاشرت نمود و اصلا پیرامون انتظام امور معاش اهل خانه نمیگردید و این فقیر را در آن باب مختار ساخته بود و گاهی بمطالعه مشغول شدی و بسا اوقات گریان بودی و اکثر لیالی را بعبادت احیا می نمود و سخن با کسی یاده بر ضرورت نگفتی و سخن گفتن کسی اهم خوش نداشتی تا آنکه در سال هزار و یکصد و بست و هفت در سن شصت و نه سالگی امراض شدت کرد و ضعف مستولی شد چنانکه چاشتگاه آن رحلت کرد مرا طلبیده سفارش بازماندگان و نیکوکاری با ایشان نمود پس فرمود که چنانکه مرا خوشنود داشتی خدا از تو خوشنود باد و صیت من بتو آنست که هرچند اضاع دینار ابر وفق مرام نه بینی و زمانه ناسازگار افتد باید که بذلت رضا نه دهی و سبعیت و دنباله روی اختیار نکنی چه عمر قلیل قابل آن نیست و در اصفهان اگر توانائی زیاده توقف مکن شاید از ما کسی باقیماند این سخن را فقیر در نیافت تا بعد از چند سال که فتنه و خرابی اصفهان پدید آمد پس فرمود که در لیالی و ایام متبرکه بهر چه دست دهد و میسر آید یارا فراموش مکن و بعد از ساعتی چند بعالم بقا ارتحال فرمودند مدفن ایشان در مقابر مشهور بمزار بابارکن الدین در جنب تربت عارف ربانی مولانا دانشمند گیلانی ست افاض

الله تعالی علیه شآبیب الرحمة والغفران واسکنه فی فرادیس الجنان

الشیخ عبدالله بن الحاج صالح بن جمعة بن علی بن احمد بن ناصر
بن محمد بن عبدالله السماهیجی الاصبعی البحرانی منسوب بسوی قریه سماهیج بسین
مهمله قبل از میم والف قبل از ها و یای دو نقطه پائین قبل از جیم که قریه ایست از قریهای جزیره صغیره
در پهلوی جزیره بحرین از طرف شرق است قال صاحب تذکرة العلماء شیخ یوسف
بحرانی در لؤلؤه آورده که اصل وطن شیخ عبدالله موصوف قریه سماهیج بود ولیکن از انجا با پدر
خود بسوی قریه اصبع بیای موحده بین الصاد والعین المهملتین آمده ساکن شد و شیخ مذکور
صالح و عابد و پرهیزگار و جواد و سخی و کریم بوده شدت در امر بمعروف و نهی از منکر داشت
چندین مصنفات داشت که آنرا در اجازه خود که از برای شیخ ناصر خطی بحرانی نوشته
ذکر فرموده تاریخ فراغ او از اجازه مذکوره در بلده بهبهان بست و سوم ماه صفر سنه
یکهزار و یکصد و بست و هشت هجری بود از انجمله ست کتاب جواهر البحرین فی احکام الثقلین که
دران احادیث کتب اربعه را تبویب و ترتیب فرموده از مجلداتش مجلد اول مشتمل بر کتاب
الطهارت و بعض مجلد ثانی مشتمل بر کتاب الصلوة بقالب تصنیف رسیده و دیگر کتاب
مسائل محمدیه در ضروریات مسائل دینیه ست و کتاب صحیفه علویه و تحفه مرتضویه و رساله
مسائل دیباج و حریر و رساله عیون المسائل الخلافیه در ضروریات مسائل طهارت و صلوة
که آنرا از برای سید عبدالله بن سید علوی بحرانی تصنیف کرده بود و رساله علویه در سه
مسئله کلامیه که در جواب شیخ علی بن سلیمان بن علی شاخوری نوشته بود و رساله مسائل الجداول
در جداول مسائل و رساله که از برای پدر خود در بندر کنگ نوشته بود و رساله در احقیت زوج
در غسل دادن زن متوفاة خود و نماز کردن بر جنازه اش رساله در اثبات سوره توحید
در نماز وتر و رساله در مسائل مضمرات در علم نحو مشتمل بر نود مسئله و رساله در تفضیل حضرت
پیغمبر بهفت مشک از چاه غرس رساله بهبهانیه در احکام اموات مشتمل بر بست و دو مسئله
رساله دیگر منتخب ازان بفارسی و رساله در مسئله جواز نماز نافله در بیان نماز فریضه صبح و طلوع

آفتاب و مسئله افضلیت نماز نافله یومیه ادا و قضا بر تعقیب نماز و رساله در اثبات لذت عقلیه
عقلا و عدم ثبوت آن شرعا و رساله در مسئله از مسائل حیض و رساله موسومه بحقیقة التعبد
در وجوب تشهد و رساله در مسئله ضمان چیزی که بهائم مملوکه شخصی از مال کسی در شب خورده
باشند نه در روز و رساله موسومه بکفایه در علم درایه که ناتمام مانده و رساله در مسئله اجبار زوج بجهت
نفقه دادن زوجه و لباس دادن او و رساله منظومه موسومه بتحفة الرجال و زبدة المقال در علم
رجال و رساله بلغة الصافیه و تحفة الوافیه و کتاب ارتیاد ذهن النبیه در شرح اسانید
من لا یحضره الفقیه و کتاب من یحضره النبیه در شرح کتاب من لا یحضره الفقیه لکن این
هر دو کتاب ناتمام مانده و رساله سلیمانیه در مسئله لاضرر و لاضرار و رساله در بودن میزر داخل
کفن واجب و رساله در شرح حدیث مشکل از اصول کافی در اسماء اسلحه رساله منظومه اثنا عشریه
شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه در نماز و رساله در مسئله تصرف کردن شخصی در چیزیکه در ملک او
باشد و مدعی شدن شخصی دیگر بملک آن و رساله در تحقیق گردی که نماز جمعه بر ایشان واجب میشود
و این رساله را از راه رد بر سلیمان بن ملا خلیل قزوینی در خراسان تصنیف فرموده رساله در
تحقیق مقدم سر که مسح آن در اثنای وضو واجب ست و رساله در اوقاتیکه بیع در آن جایز نیست
و کتاب مصائب الشهداء و مناقب السعداء که پنج مجلد ست و رساله در مسئله اکل چیزیکه بحرام
مختلط شده باشد در حالیکه محصور نباشد و رساله توحید در جواب مسائل شیخ نوح بن ماثل
که متعلق باصول فقه است و کتاب ریاض الجنان المشحون باللؤلؤ و المرجان که بمنزلهٔ کشکول ست
و کتاب خطبها و انشاهای جمعه و عیدها و کتاب منیة الممارسین بجواب مسائل شیخ یسین آورده که
شیخ عبدالله موصوف اخباری صرف بود و طعن بسیار بر مجتهدین می نمود و پدرم بعکس او بود که مجتهد
صرف بود و طعن بسیار بر اخباریین داشت و در دو رساله خود تعریض بر شیخ مذکور نموده است
و حق نزد من آنست که درین باب اختلاف را مسدود کنند که موجب مفاسد ست وفات
شیخ عبدالله موصوف در قریه بهبهان نهم جمادی الثانیه سنه یکهزار و یکصد و سی و پنج هجری

[illegible]

واقع شد زیرا که چون فرقهٔ خوارج بجهت گرفتن بلاد بحرین آمدند و اهل بحرین
با ایشان محاربه نمودند و ایشان برگشتند شیخ مذکور از بحرین بجهت سعی در مقدمهٔ آن بلاد
بسوی اصفهان سفر کرد و در آنجا شیخ الاسلام ماند پس چون بسبب ادبار دولت پادشاه اصلاحی
دران مقدمه بظهور نرسید شیخ عبدالله از اصفهان مراجعت نموده بقریهٔ بهبهان وطن گرفت
تا آنکه در آنجا وفات یافت شیخ مذکور از چندین علمای احادیث روایت داشت از جملهٔ
ایشان شیخ سلیمان بن عبدالله بحرانی و سید محمد بن علی بن حیدر عاملی و شیخ محمد بن یوسف
ابن علی نعیمی بلادی بوده اند **مولانا السید عبدالله بن السید العلوی البحرانی**
شیخ یوسف آورده که سید عبدالله مذکور فاضل ورع و تقی و زاهد و عابد بود و در عصرش نظیر او نبود
در تقوی و ورع بلدهٔ بهبهان وطن گرفت بعد ازینکه فرقهٔ خوارج بجهت گرفتن بلاد بحرین آمدند و
در بلدهٔ بهبهان امام جمعه و جماعت بود و هم در انجا انتقال فرمود روایت حدیث از شیخ
احمد والد شیخ یوسف بحرانی صاحب الحدائق داشته و در لؤلؤه آورده که من بواسطهٔ سید
عبدالله مذکور از پدر خود روایت میکنم زیرا که والد من در حیات خود اجازه نداده بجهت
عدم وصول من بدرجهٔ اجازه بلکه در وقت وفات والد خود درس کتاب قطبی میگرفتم
آقا ابراهیم المشهدی صاحب تکملهٔ امل الآمل آورده آقا ابراهیم مشهدی
بعهدهٔ شیخ الاسلامی در مشهد مقدس اقامت داشته و از مشاهیر علمای کرام در زمان ما بود
کتابی در حکمت و کلام نوشته که تقریبا چهل هزار بیت بوده باشد و بخدمت شریفش و در مجلس
درسش حاضر شده ام و از شدت استحضار و قوت حافظه اش این بود که میفرمود که در تالیف
کتاب فوائد مراجعت بهیچ کتابی نکرده ام و این همان کتاب است که مذکور شد و میگفت که
همه را موافق حفظ دیا خود نوشته ام وفات او در سنه یکهزار و یکصد و چهل و هشت هجری
واقع شد و ایضا صاحب تکمله آورده که من از کتاب فوائد او از مبحث امامت بعض احادیث
نقل کرده ام انتهی محصل کلامه مؤلف گوید از تصانیف شریفه و توالیف منیفه او آنچه

بنظر فقیر رسیده رساله ایست در تحریم صلوة جمعه که در همان آستان مقدس تصنیف نموده رساله مزبوره بخط سید عبدالصمد بن شریف عبدالباقی کشمیریست که از تلامذه ملا موصوف بوده تاریخ اتمام رساله سنه عشرین و مائة بعد الالف بوده میر محمد ابراهیم بن محمد معصوم الحسینی از تلامذه آقا جمال خونساری علیه الرحمه بوده صاحب تکملا مدح بسیار در وصف او فرموده وگفته که دریای ذخار بوده و هیچ علمی از علوم نیست که با عماق آن نرسیده و هیچ فنی را نگذاشته مگر آنکه از تلخ و شیرین آن چشیده و در کتبخانه او هزار و پانصد جلد از انواع علوم بوده بر هر یک خط آن مرحوم بوده در تصحیح و مقابله و تحشی و دفع ایراد و غیر آن یا در تدریس او بوده بالجمله در اکثر کتب از خود یا نقلا عن غیره حواشی بخط خود نوشته و هفتاد مجلد از تالیف خود یا دیگری بدست شریف خود نوشته و عمر شریفش قریب هشتاد سال بوده که همه آن را در تحصیل و استفاده و افاده علوم صرف فرموده و لحظه از آن غفلت نورزیده صاحب توالیف حسنه و تصانیف مستحسنه است از الجمله حاشیه بر کتاب تفسیر آیات الاحکام علامه مقدس اردبیلی علیه الرحمه و حاشیه مزبوره بسیار مبسوط است و پاره از آن حاشیه را بر استاد خود آقا جمال خونساری رحمه الله عرض کرده بوده و آن مرحوم بسیار تحسین آن حاشیه فرموده و بر پشت کتاب عبارتی در مدح مولف و تالیف نوشته و دیگر از تصانیف اوست رساله در مبحث بداء و در تحقیق علم الهی و غیر آنها و از اشعار او ست بزبان عربی از الجمله قصیده ایست که آنرا بمقابله قصیدة الفوز و الامان فی مدح صاحب العصر والزمان علیه السلام که از تصانیف شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه است تصنیف فرموده و از تصانیف او مجموعهای کثیره اند که آن را از اماکن متعدده و مظان متباعده جمع فرموده و اکثر آن مجامیع مشتمل بر رسائل انیقه و نوادر علوم اند و اشعار نوادر و دیگر متفرقات و آن مرحوم با وصف این جامعیت متواضع و متعبد و کریم الاخلاق بوده و صاحب جاه و منزلت عظیم و اولاد بسیار داشت و عمر طویل یافت و همیشه خوشحال و در توسعه معاش گذرانید

صاحب تکمله آورده که من پاره از کتاب ذخیرة المعاد در شرح ارشاد بخدمت او درس
گرفته‌ام و کتاب المنتقی بمقابله در خدمت او گذرانیده‌ام وفات میر محمد ابراهیم مذکور در سنه
یکهزار و یکصد و چهل و نه هجری اتفاق افتاد طیب الله ثراه و جعل الجنة مثواه انتهی محصل

کلامه السید عبد الله بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری

از افاضل اعلام و علمای ذوی الاحترام بود در تحفة العالم مسطور است السید الکبیر
المحقق النحریر مقتدی الانام المجتهد الهمام علامة المشارق محیی الحکمة
السید عبد الله بن السید نور الدین رحمه الله تعالی از فضائل و مناقب این دریای
بیکران فضیلت را درین مختصر گنجانیدن از مقوله آب دریا را در غربال پیمودن است
و اگر خواهم که ذرّه از آفتاب مکرمت و فضیلت و جامعیت و حالات و کرامات و مجاهدات
و ضبط اوقات و امور معاش و حسن اخلاق آن فقیه عهد را شرح دهم کتابی … و اوقات …
مستعدان از ذکر مکارم او معترف بقصورند و رسیدن به پایه … مدارج علیای او
نارسا از دماغ مخموران ظهور شوارق انوار و مؤید بتاییدات کردگار و از نوادر روزگار بود
مشهور اعوام و فلک بهزاران هزار چرخ باید تا مثل او فاضلی بعرصه وجود آید ولادت
باسعادت او نهم شعبان سنه یکهزار و یکصد و چهارده در شوشتر اتفاق افتاد جد بزرگوار
او سید نعمة الله که در ایام رضاع از ناصیه او تفرس ذکا و فهم نموده بود بعض کتب نفیسه را
از هر علم که ساخته و محشّی او بوده‌اند باو بخشید و در تربیت او تا ایام حیات کوشید او بنوز
در سن صبا بود که آن بزرگوار این جهان را بدرود نمود و والد علامه‌اش از فرط التفات
پدرانه در سن سه چهار سالگی خود بتعلیم او پرداخت و در اندک زمانی بخواندن عربی و علوم
متداوله شروع نمود و ذوقی چنان در تحصیل بهم رساند که هیچ لذتی از مستلذات نزد او
بهتر از علم نبود و در سن پانزده و شانزده سالگی جامع علوم دینیه و معارف یقینیه و حاوی کمالات
صوریه و معنویه گردید و صیت فضائلش با وجود پدر بزرگوار عالی و دانی اطراف

واکنافش عالم رسید پس از شوشتر بسمت اصفهان و سائر بلاد ایران و خراسان و آذربایجان و ممالک فارس و بعض بلاد روم سیاحت واز خدمت بسیاری از علمای نامدار و حکمای دانشوران باستفادهٔ ریاضیات و حکمیات تکمیل نموده و بشوشتر بازگشت بنحویکه رقم زدهٔ خامهٔ وقایع نگار شد والد بزرگوارش ازین سرای عاریت رخت بربست مناصب شرعیه کماکان از پیشگاه خسرو نامدار نادرشاه باو مرجوع بودند نوبهار فیض سرمدی و گل خلق عظیم محمدے از گلستان طبع فیاضش دمیده و فضائل حقیقیه نفسانیه را که پیشهٔ عرفاست با محاسن شرع اقدس جمع داشت چنانکه این مراتب از مآثر اقلام ان امام همام در تحفة السنیه من مصنفات آن بزرگوار که بحری ست مواج از لآلی آبدار دُرجیست مملو بجواهر شاهوار بر همگنان هویدا و بی نیاز از اظهارست در شوشتر و آن نواح علم نجوم و استخراج تقاویم و هیأت رواج یافته و رونق بخشیدهٔ اوست مصنفات عالیه که در سلک تالیف کشیده بر تبحر و احاطه او بجمیع علوم گواه و فتاوی و سجلات بلیغه اش ثبت سفائن و کتب و دائر بر السنه و افواه است تا این زمان کسی بر مولفات او سهو و خطائی ندیده و بر اکثری از انها علمای عالیمقدار بخط خود تحسین و آفرین نوشته اند میرزا قوام الدین سیفی قزوینی که احوال سلسله سادات حسنی سیفی قزوین بر واقفان سیر مستور نیست و سید عالی شان سلالهٔ آن خاندان و از مشاهیر فضلای زمان بود بعد از انکه شرح مفاتیح آن علامه تحریر در قزوین باو رسید مراسله متضمن ستایش و لغوت و این قطعه عربی که از منظومات آن والاتبارست نوشته باو فرستاد

بعسبك ذخر السّيد الملوسوي فخ	بيان مفاتيح الشرائع كافيا
ففيه تمام الكشف عن مشكلاته	بطرز انيق جاء للحق شافيا
واشرق نوار الدّين منه بنعمةٍ	عن الله ابدای کل ماكان خافيا

بدائع شعری و حسن لفظی و معنوی درین قطعه تمام ست والحق که سید عالیشان در شعر عربی بیعدیل و در نظم لمعه دمشقیه داد سخن سنجی را داده مکرر از قزوین آن سید مرتضوی

نشان و فحول فضلای عالیشان از اقطار جهان مسائل مشکله و نکات غامضه را که موضع
خلاف فقها و مدحض اقدام اند از و سوال نموده اند و آن علامه نحریر همه را جوابات شافی
با دلائل عقلیه و نقلیه و رسائل مدونه بالغ سیاقی ارشاد نموده و زنگ کلفت و تشکیک
از آئینه خاطر آنها زدوده است و این مراتب از مآثر قلم فیض شیم آن والاجناب در
رساله جبلیه اولی و آن کتابیست مشتمل بر جواب هفتاد مسئله و جبلیه ثانیه مشتمل بر جواب
سی مسئله از مسائل دقیقه مشکله مختلف فیه از فنون متفرقه که سید فاضل عالیجناب میر سید علی
نهاوندی که از غایت اشتهار بی نیاز از توصیف ست در آنها استشکال و از حل آنها
سوال نموده است و رسائل علویه در جواب مسائل شیخ اجل علامه شیخ علی مشهور بحویزاوی
و رساله احمدیه در جواب مسائل مولی احمد بن مولی مطلب والی عربستان کالشمس
فی وسط النهار بر ارباب اولی الابصار ظاهر و باهر ست بالجمله سید والا مقام
در علوم معقول و منقول وسیع الباع و بجامعیت فرید اصقاع بود شگفته طبعی و نیکوی
تقریرش رشک خنده نوبهار روضه رضوان و بغایت دلپذیر بود در شعر فارسی و لغز و معما
بی نظیر بود و الحق حد فصاحت تقریر و شیرینی گفتار و سلاست و عذوبت کلامش
بذروه علیا و درجه قصوی رسیده و خامه حقائق تصویرش خط بطلان بر صفحه مقال اکثر
بلغا کشیده علامه روزگار و نادره ادوار و برگزیده حضرت کردگار بود بارگاه علم و دانش او از آن
عالی ترست که شاهباز خیال با دلین پایه او پرواز نماید و کمیت قلم ره نورد در سیر آن اوج او
و طی این بوادی از آن سرگشته ترست که مرحله پیماید و بر خردمندان روشن ست که مهر
جهانتاب فارغ از مدح و ثنا و صبح تجلی بی نیاز از وصف سنا ست بدقت طبع و جودت ذهن
و قوت حافظه آیتی بود و آزادگی و استغنائی داشت که دنیا را در نظر همتش قدر کف خاکی نبود و بر همه
رزاق حقیقی مرزوق نموده بود به بذل و ایثار و انفاق آن مقرون بکمال فروتنی و حسن اخلاق
با اقارب و عشائر و ارباب استحقاق طریق مواخات و مواسات می پیمود ذوقی وافی و مشربی صافی

نهایت درویش مسلک بود با آن علو مرتبه و جلالت شان که حکام و اعاظم جلیل القدر
نهایت ادب را مرعی میداشتند و با آنها سلوک بزرگانه بعمل می آمد با ادنی کسی از طلبه و اهل
تحصیل و درویشان حتی با فقرای دریوزه گرد و فرومایگان طلبه مصاحبانه سلوک کردی
مباهات بعلم و فضل چنانکه رسم علماست نداشتی و از جدل نهایت محترز و این شیوه را
ترک نموده داشتی روز سوم بعد از فوت والد بزرگوارش بالتماس مردم از خواص و عوام
که در مدرسه دولتسرا ازدحام آورده بودند و استدعای امامت جمعه و جماعت را
داشتند بخواندن خطبه و ادای نماز جمعه بامامت اقدام و بجهت گذاردن نماز عصر دست
کهین برادر سید مرتضی را که ذکر احوال او خواهد آمد گرفته و بمحراب امامت برد
و خود با مردم باو اقتدا نمود و فرمود که قابلیت سید مرتضی از برای امامت جمعه و
جماعت بیشتر از من است و خود اکثر اوقات خمس را در مسجد کنجی منفرداً نماز میگزارد در صحرای
شورای مغان که از فضلای نام آور و حکام و عمال و کدخدایان و ریش سفیدان
هر دیار از اطراف و اکناف ایران بجهت تصدیق سلطنت نادرشاه مجتمع و سفرای روس
و روم و غیرهما که بالتماس صلح آمده حاضر بودند و آن جمعی بود مهیب که نادرشاه یکدو کس را
از مشاهیر بهانه بقتل آورده و چند کس را چشم کند و آنقدر از آلات سیاست جلوه گر نمود
که مریخ خون آشام از هیبت آن در زیر بال نسر طائر پنهان گردیده و سپهر برین از دهشت
لشکر بر خویشتن دزدیده از بیم سطوتش مجلسیان را حواس پریشان تر از اوراق خزانی دماغ
پراگنده تر از گلهای زمستانی و همه را صورت از هیولی منفصل بود در آن حالت بعد از تقرر
سلطنت ازان بادشاه قهار آن سید عالیمقدار را اشاره رفت که خطبه در تهنیت جلوس
خواند خطبه که بخوف و هراس که در آن مجلس گردون مماس انشا نمود و بخواندن آن
زنگ تشویش از خاطر یکسان زدود و برهم زن معرکه فصحای جهان و ناسخ کلام بلغای شیرین زبانست
ثبت دفاتر علمای اعلام و سرلوح سفینه خاص و عام است در سفر حجاز که بطواف حرمین

سعادت اندوز بوده و در حله و نجف اشرف و بحکم نادرشاه علمای عامه از اسطنبول و بخارا
و بغداد بجهت تنقیح مذهب مجتمع شده بودند با هر یک از سران مذهب اربعه مناظرات
شایسته دارد در استیلای آزادخان افغان باصفهان که بادعای سلطنت برخاسته بود و
بالآخره از بادشاه نیکوسیرت محمد کریم خان زند مقهور گردید مردم آن بلده متفرق شدند
یکی از اعاظم علمای نصاری که او را کشیش گفتندی داخل در زمرهٔ اسرای افاغنه بود و جمعی
از خویشان او در بصره بودند بعد از آنکه سید عالیمقام اطلاع بحال او بهمرسانده او را خریداری و
در خانه بعزت نگهداری کرده و از و انجیل بیاموخت و بشروحات آن پی برده و هم در آن
اوقات یکی از علمای یهود را از اصفهان و یکی از موبدان مجوس را از یزد بشوشتر طلب داشته
توریت را باشروح بسیاری و کتب مجوسی را از نظر گذرانید و این هر سه را از مدتی نزد
خود نگاهداشت و آنچه داشتند از انها فرا گرفت و آنقدر علوم متفرقه و فنون متشتته و مذاهب
مختلفه در اندک زمانی اخذ نمود که حد آنها را خدا داند و بس و کمتر کسی را از علما میسر آمده باشد
همیشه میفرمود که اگر بادشاه مقتدری بود که متحمل مصارف بستن زیج میشد رصدی می بستم که بر زیجات
افاضل سلف راجح آید و از کهنگی و اندراس محفوظ ماند و لائق ذخیرهٔ خزینهٔ سلاطین قدرشناس
باشد و طریقه آنحضرت در مسائل فروعیهٔ عملیه که محل اختلاف فقهاست و بسیاری از اصولیین
و اخباریین بسبب اختلاف آراء و عدم عصمت در مثل این مواقع لغزیده اند توسط بود میانه
مجتهدین و اخباریین و میفرمود که این طریقه باحتیاط اقرب و بصواب انسب است و درین
جزو زمان که اوضاع روزگار منقلب و پریشان و چرخ ستمگر بکام ستمکیشان میگردد
و اکثر فرمان دهان هر دیار وجه همت از تربیت افاضل معطوف و بترقی اراذل و اوباش
مصروف و بسی پست فطرت و سفله نهادند و باین سبب متاع علم و فضل در جهان
کاسد افتاده دیگر مثل این افاضل نامدار بعرصهٔ ظهور آمدن دشوار و امریست محال آری
در بعض بلاد فرنگ مانند انگلستان و دیگر اماکن که در قوانین سلطنت و مملکت داری گرده

یونانیان را بر داشته اند و به نیروی التفات سلاطین معدلت گستر حکما و دانشمندان
مرفه و با علی درجه عزت و اعتبار ند آنقدر از افاضل و دانشمندان در آن کشور بعرصه وجود
آمده اند که احصای آنها عسیر ست بر طباع قاطبه مردم آنجا یار حتی عوام و مردم بازار ذوق
حکمت و دانش مرتسم و منطبع و الحق درین اوان انگلستان رونق شکن بازار اشراقیان و
یونانیان دهر یک از فرو مایه گان آن مملکت ناسخ فضائل فیثاغورس و افلاطون ست بوجود
ذی جود و حسن تدابیر آن دانشمندان بافرهنگ اساس سلطنت و مملکت داری آنها بر منتسق
و منتظم و بر اکثر ممالک بعیده مانند هندوستان وغیره تسلط یافته اقتداری تمام دارند درین عجاله
گنجایش ذکر آنها مفصلا نیست اگر زمانه فرصت دهد در آخر این وجیزه شمه از اوضاع و اطوار و
طریقه سلطنت و معاش مردم آن دیار رقمزده خامه بدائع نگار گردد ناظران را موجب شگفت
عظیم خواهد شد القصه از رشحات سحاب خامه آن سید والا قدر ست رساله مدینة النحو حاشیه
اربعین حدیث حسب الامر والد بزرگوارش و رساله در تحقیق قبله حویزه و شوشتر حسب الاستدعای
والی حویزه سید علیخان بن مولی مطلب و والی شوشتر تحفة النوریه باسم والدش و آن ده
مسئله ست در ده علم شرح صحیفه اسطرلاب بالتماس شیخ ابراهیم بن عبدالله بحرانی که بخدمتش
استفاده می نمود و بالآخرة از برکت انفاس آن بزرگوار بمدارج علیا ارتقا و در حویزه با قتداء او
اقامت جمعه و جماعت و تدریس اعلا نمود ذخرالودائع فی شرح مفاتیح الشرائع جلد
اولی جلد ثانیه رساله احمدیه رساله در تحقیق ضوابط استخراج طلسم سلطانی تحفة السنیه فی
شرح النخبة المحسنیه و سیاق آن مخالف سیاق شرح سید نورالدین ست حاشیه مدونه بر مقدمات
وافی و دیگر حواشی غیر مدونه بر مطول خاصة بر فن بدیع و مدارک و مسالک و کتب حدیث
و رجال و مغنی اللبیب وغیره مخفی نماند که صناعت شعری را که نسبت بصنائع علیه و مقامات
علیه بپستی پایه مخاطبست بآن عالیجناب نسبت دادن اگرچه از خامی و بادپیمائی ست
ولیکن چون گاه گاهی زبان فیض ترجمانش بانشاد آن جاری گردیده و اگر بمناسبت مقام

بکرشمہ پرداز دہاکی نیست اگرچہ کم گفتی اما بمتانت واسلوبی کہ بایستی گفتے دیوان او تخمینا
بالنصف و شش بیت ست از سخنان دل آویزش فیض سحر گاہے ہویدا واز کلک طوبے
مثالش دم جان بخش مسیحائی پیدا در نظم عربی کلک در سلکش زنگ زدای خاطر بدیع و حریری
و زلال طبعش رشک افزای سحر متنبی و معزی در ملمع و خلط عربی بفارسی کہ اعظم صنائع بیست شعر
شکر شکنان شیراز را صلای احسان و نوال دادہ و در بدیہہ گوئی بسوامع قدسی سروشان
در گنجینہ معانی کشادہ فقیر تخلص اوست یکی از غزلیات سحر طرازش کہ با عارف شیراز دمساز گشتہ
صفحہ رامی آرایدست

یا جیرۃ بنجدٍ لم ترقبوا الجوارا	صبراً علی جفاکم ضیعتم الذمارا
افروختہ صبح پیری شبہای وصل بگذشت	واھا علی لیالٍ بتنا مع العذاری
پیر مغان سحرگہ بر کوی ما گذر کرد	دستی ز بادہ افشاند بیدار کرد ما را
کی بیدلان شعوری وی غائبان حضوری	فاح الصبا وانتم لم تکسروا الخمارا

بسبب اندراس وانزجار حواس حافظہ باتمام غزل مساعدت نکردہ وبانچہ درحفظہ ناظر بود
اقتصار رفت روزی دریکی از مجالس منادمت دو کس از تلامذہ آن والاجناب ملا نادعلیہ
علی الصراف و مولانا محمد ہادی کمانگر کہ ہریک در عرصہ سخنوری ہم آورد خاقانی و انوری
و رشک سعدی شیراز در شیرین زبانی بودند در رباعی نوشتہ بخدمتش دادند بنحویکہ شیوہ
ناظمان سخن ست استدعای تخلص نمودند و بر ظہر رقعہ ہر یک در بدیہہ جواب نوشتہ بآنہا داد وہا

علی صراف سوال

ای مہر منیر روشنی بخش جہان	من ذرہ بیقدر و تو خورشید زمان
خواہم زعنایت کہ تابد بر من	نوری کہ تخلصے عیان باشد ازان

جواب

ای صیرفی نقود افکار و خیال	گنجینہ دل ز دانشت مالا مال

رایج بود شد بکمال چون سکّه بزر   اکسیری حاجتت نباشد بسؤال

مولانا محمد هادی کمانگر قطعه

بر درگهت ای خسرو ارباب سخن   قسمت شده چون ناصیه فرسائی من
از مکرمت تو سفتی آند ارم   سازی به تخلصم تو مشهور زمن

جواب

ای تیر فلک تراست پیوسته بکیش   بر جبین کمان نهاده است دم پیش
آوازهٔ زه ترا ز هر گوش بلند   قوّاس بود تخلّصت بکم و بیش

مجملا سید عالیجناب بعد از صرف عمر به نشر علوم و حق طلبی و خیرخواهی عباد در اواخر عزلت گزیده
وجه همت از معاشرت خلق برتافت تا در سنه ثلثة و سبعین و مائة بعد الالف ازین
جهان فانی بروضه رضوان شتافت و داغ حرمان بر دل خرد و بزرگ و جوان گذاشت
در جوار والد بزرگوارش خوابگاه یافت حشره الله فی جوار مع الصدیقین
از نتایج افکار مولانا قوّاس است رباعی در تاریخ وفات تاریخ

از امر خداوند جهاندار قدیم   علامهٔ دهر سید خلد مقیم
در باغ نعیم جای او شد قوّاس   تاریخ وفاتش طلب از باغ نعیم

دوازده پسر مخلف شد سید ابو الحسن سید جواد سید عبد الهادی سید بهاء الدین
سید عبد الرحیم سید علی اکبر سید عبد المهدی سید ابو تراب سید محمد امین سید عبد السلام
السید نعمة الله المعروف بسید آغائی سبط السید نعمة الله الجزائری
حکیمی ماهر و فیلسوفی شاهر بود در تحفة العالم مسطور است السید العالم السید نعمة الله بن
السید نور الدین الشهیر بسید آغائی سیدی عالیقدر بود در فنون هندسی و ریاضی مثل شرح الصدر
بشعر و شاعری رغبتی تمام داشت دیوانی تخمیناً سه چهار هزار بیت از و بیادگار است
اشعار برجسته دارد سید تخلص اوست در جوانیها از شوشتر بر آمده در عراق و خراسان تکمیل

علوم ریاضی پرداخت وازانجا بهند افتاده از بادشاه محمد شاه عزت واحتشام یافت
در بستن زیج جدید محمد شاهی سرآمد رصدبندان دقیقه یاب واحذق اختر شناسان بطلمیوس
انتساب بود در بیشاور در سنه یکهزار ویکصد وپنجاه ویک بلاعقب درگذشت رحمه الله

السید حسین بن السید نور الدین برادر سید نعمة الله سابق الذکر است

در تحفة العالم مسطور است السید الاولی الاجل الفاضل الادیب الاکمل السید حسین بن
السید نور الدین سیدی عالیشان در فنون ادبیه دستگاهی عالی داشت کسب فضائل از والد مبرور
خود نموده در بدایت حال بهند افتاد چندی چار و ناچار بتکلیف محمد شاه در شاهجهان آباد دهلی
اقامت نمود اوضاع این کشور منافر طبع آن عالی جناب بنده چنین است حال هر کسی که او را
فی الجمله تمیزی باشد باختیار خود رضا بماندن نمید بد بالجمله از شاهجهان آباد به بنگاله و از انجا
بر جهاز سوار شده عود بوطن نمود از اسخیای روزگار و بغایت عالی همت بود بدست بذل
وایثار که بر سلسله و قبیله نموده از اموال بسیار عاری گشته مجاور ارض اقدس نجف اشرف گردید
و دران مکان بابرکت واخراز بمطالعه و تحقیق مطالب علمی وعبادات وریاضات کام روا
بود و در همانجا مدفون شد طوبی له وحسن مآب در اکثری از کتب علمی تعلیقات شایسته
دارد واز وی یک پسر یادگار ماند سید محمد علی السید محمد بن السید نور الدین الشوشتری

الجزائری

در تحفة العالم مسطور است السید الاوحد الامجد السید محمد بن السید نور الدین بعلوم
متداوله مربوط و در انشای فارسی بغایت ماهر و جذبه قوی داشت لبی وارسته وآزاده
مزاج بود در شوشتر درگذشت و در جوار والد بزرگوارش آرمید اعلی الله مقامه واز و
هفت پسر بوجود آمد سید احمد سید علی سید حسن سید معصوم سید طیب سید زکی سید کاظم

السید مرتضی بن السید نور الدین

در تحفة العالم مسطور است السید الفاضل المحقق
الکامل اسوة العرفا السید مرتضی بن السید نور الدین وی از اعاظم فضلای این خاندان
در تقوی و ورع از اولیای زمان متخلق باخلاق حمیده مصطفوی و متادب باداب مرضیه

مرتضوی بود استفاده علوم معقول ومنقول از پدر و برادر نموده بدرجه کمال رسید
کیفیت ریاضات وسلوک آن زنده جاوید اتساع مقامی عظیم میخواهد در مدت العمر که
قریب بهفتاد رسید بیک خرقه ولب نانی که رازق عباد داده بود گذرانید و درین ظرف
مدت پا از دروازه مدرسه که داشت بیرون نگذاشت با نزوا وعزلت بسر برد بجز یکه
سبق ذکر یافت بامامت جمعه وجماعات و هدایت و ارشاد و تدریس عمری سپری
نمود حواشی وتعلیقات مدونه بسیاری در هر فن دارد بنهایت عالی فطرت وصافی
طویت وخجسته اخلاق بود آنچه از اوصاف کبرای اولیا در کتب وسفائن نوشته اند
واز اهل ادراک جهان نشانی نیست در و بود اعاظم وارکان را بجو در راه ندادی وبافقرا آمیزش
نمودی خطب بلیغه اعیاد وجماعاتش آیات بلاغت را دستور و در خواندن خطبه وقرائت کلام الله
رشک سرائیدن داود با آیات زبور بود با انکه بسبب کبرسن اثار هرم وپیری وشکستگی در هیکل
انورش ظاهر بود اما قوت حواس او بدرجه کمال اصلا فتوری وکلالی بآن نور دیده ارباب
فضل وکمال راه نیافته بود چهار پنجساله بودم که والد مبرور ساعتی سعد بجهت تعلیم معین نمود
دران روز مرا با خود گرفته بخدمت آن بزرگوار شتافت واستدعای تعلیم مراکرد آنوالا
جناب بعد از بسمله این کلمات را سه مرتبه تلقینم نمود رب سهل ویسر ولا تعسر وفاتحه
خوانده نوازش نمود در نیکوئی تقریر وشگفته طبعی او دیگر را ندیده ام در سن کهولت
بملا اعلی انتقال ودر بارگاه سید نور الدین مدفون شد اللهم ارحمه واحشره مع
اولیائک واز وی یادگار ماند سید ابراهیم سید اسمعیل سید ربیع سید نور الدین سید تقی
سید حبیب الله السید طالب بن السید نور الدین نور الله مرقدهما فرزند
ارجمند سید موصوف در تحفة العالم آورده السید الکبیر مظهر العوارف ذو المفاخر والمناقب السید
طالب بن السید نور الدین والد راقم آثم بعلوم متداوله عالم بود همتی عالی وجودی بکمال
داشت گنج شایگان دولت پیشدادیان را در میزان همتش قدر سر موئی نبود و بهرچه دسترس

او بود حتی قوت شبانه روزی خود و عیال را از ایثار بمستحقین و عجزه قصور نمی نمود و خصال حمیده اش بکمال و بنهایت خوش صحبت و شیرین مقال بود همواره بطریقه امراء و طرز اعاظم روزگار گذرانید دریابی مظلوم و حمایت ضعفا از ظلمه و اقویا بی اختیار بود و هرگز القاء باطل و تمکین ظالم نمی نمود با عمال و کارکنان دیوانی بدرشتی و سختی سلوک کردی در عرض پانزده شانزده سال که بخدمت او بوده ام هرگز ندیده ام که نماز تهجد و شب بیداری از و فوت شده یا بعد از نیمشب در بستر استراحت باشد اعم از صحت و مرض و همیشه در نماز گریان بود و حق اینست که مراتب حق شناسی و مجاهدات او را مقامی دیگرست در آخر شب نهم محرم الحرام سنه تسعین بعد المائة والالف ازین دار بیقرار بعالم انوار پیوست و در جوار والد بزرگوارش آرمید اسکنه الله فی جواره وحشره مع اجداده مولانا قواس قطعه بغایت سنجیده در تاریخ دارد که دو بیت آن بیادگارست تاریخ

سال فوتش از دو تاریخ آشکار	از دو مصرع خامه قواس زد
جای او جوار بهشت کردگار	بانی و عترت و اولاد او

وازو مخلف شد سید محمد شفیع سید محمد جعفر سید صادق سید نور الله سید عبد اللطیف

السید رضی بن السید نور الدین الموسوی الجزائری

الشوشتری از افاضل عصر و اعاظم دهر خود بود در تحفة العالم مسطورست السید العارف العمیق النبیل الباهر الضیاء السید رضی بن السید نور الدین وی از افاضل اصحاب عرفان و از اعلام زمان بود کسب فضائل در خدمت والد و برادر نموده بدرجه کمال رسید علوم ظاهر و باطن را جامع و وارستگی عجیب از سیمای او لامع بود حواشی و تعلیقات در اکثری از کتب علمی از و دیده ام در انشاد شعر فارسی با استقامت سلیقه و جودت ذهن و شور سوزش و نمک کلام از جمله یکتایان زمان و به نیکوئی تقریر و فصاحت تحریر محسود ابنای زمان بود در جوانی او و سید حسین برادرش بهند افتاده بعد از و آنکه برادر جنیدی

بشاهجهان آباد بتکلیف ابو المنصور خان که از اعاظم قزلباشیه خراسان و بوزارت اعظم
مفتخر بود اقامت نمود بالآخره عازم وطن شده دران روزها راه کابل و قندهار مسدود بود
وارد حیدرآباد دکن شد که از انجا روانه شود نظام الملک آصفجاه که از اعاظم هندوستان
و فرمان فرمای دکن بود مقدم او را گرامی داشته در انجا نگاه داشت باآنکه بسی مشتاق
عود بوطن بود میسرش نشد و در انجا سکنی نمود اما هر قدر که از نظام الملک تکلیف خدمتی
و منصبی باو رفت مقبول نیفتاد حتی بخدمات و مناصب مشروعه مانند صدارت و امثال
آن سر فرود نیاورد و تن درنداد و هرچند زمانه ناسازگار افتاد بمذلت و تبعیت و دنیاداران
کردن تنها داد پانزده شانزده سال قبل از وفات خلوت بمزاجش غالب آمده بالمره از خلق
انقطاع ورزید و در صومعه که داشت دلقی در پوشیده بعبادت و حق طلبی بقیه عمر را گذرانید
و درین ظرف مدت پا از صومعه بیرون نگذاشت و اصلا پیرامون انتظام معاش و ابستگان
هم نگردید و دران باب فرزند اکبر خود سید ابو القاسم را مختار کرده بود تا اینکه جنازه
او را از صومعه برآوردند و مدفون ساختند نور الله مرقده و این مصیبت در شب
بست و چهارم جمادی الاولی سنه اربع وتسعین و مأته بعد الالف اتفاق افتاد دیوان
برجسته و منشآت بلیغه اش دران دیار بر السنه و افواه جاری و اقدس تخلص آن برگزیده بیست
ازو دو پسر مخلف شد سید ابو القاسم و سید زین العابدین و غلام علی آزاد بلگرامی که معاصر
میر رضی مذکورست در تذکره مآثر الکرام میگوید که اقدس تخلص میر رضی شوشتری ست ولد
سید نور الدین شیخ الاسلام بلده شوشتر بود و منصب شیخ الاسلامی آنجا را از قدیم الایام بآبا و
اجداد او تعلق دارد و ولادت میر رضی در شوشتر سنه ثمان وعشرین ومأته والف واقع شد
از آغاز شعور دامن بکسب فضائل برزد و علوم عقلی و نقلی در شوشتر از خدمت والد خود
و بعض فضلای آن دیار اخذ نموده و بعد ازان شبدیز سیاحت جولان داده صفاهان
و قم و کاشان و سائر بلاد عراق و عجم را تماشا کرده درین اماکن نیز بتحصیل علوم پرداخت

والیضا عراق عرب را بسر نمود و پیشانی سعادت در عتبات عالیات مالید آنگاه نطاق عزیمت
بگلگشت هندوستان بربست و در سنه تسع واربعین ومائة والف از بندر بصره به بندر سورت
رسید وایامی درین شهر توقف نموده از راه دریا سری بدیار بنگاله کشید و در سایه
عاطفت نواب شجاع الدوله ناظم بنگاله بصیغه مصاحبت مدتی بسر برد و بعد انتقال نواب
مذکور رفاقت نواب مرشد قلیخان صوبه دار اوڑیسه برگزید و چون مرشد قلیخان بدکن آمده میر
مرافقت نمود و بعد چندی از مرشد قلیخان جدا شده در ظلال مرحمت نواب آصفجاه
خدیو کشور دکن مدتی روزگار گذرانید چون مسلک او وارستگی و استغنا ست آخر الامر
دست از مصاحبت آصفجاه برداشته در حیدرآباد دکن گوشه انزوا گرفت و با یکی
از سادات نفرتش که از مدتی متوطن حیدرآباد اند وصلت نموده بتاهل پرداخت فقیر را
اول در لشکر نواب آصفجاه سنه ستین ومائة والف با میر ملاقاتهای مستوفی دست داد
بعد ازان در سنه خمس وستین ومائة والف ورود فقیر بحیدرآباد صورت بست و دید
و وادید او مکرر بعمل آمد امروز بی نظیر زمانست و در ظرافت لسان و صنوف فضائل
ممتاز اقران انتهی کلامه مولانا السید زین الدین بن السید اسمعیل بن السید
صالح بن عطاء الله الجزائری در تحفة العالم مسطور است که سید فاضل عالیشان سید
زین الدین علیه الرحمه وی عالمی نحریر و فاضلی بی نظیر است و کسب علوم از خدمت سید
عبدالله نموده بود در اکثر علوم افادت پناه خاصه در نحو که سیبویه عصر و دران فن از
یکه تازان و بغایت بادستگاه بود و بر کتب متداوله مانند مغنی اللبیب و مطول و استبصار و شرح
لمعه دمشقیه و شرح نخبه در طی مباحثات حواشی مفیده متفرقه در سلک تحریر کشیده در عراق
و فارس بفیض صحبت بسیاری از فضلای نامدار رسیده خط نسخ را بغایت نیکو و باسلوبی که تا بایست
نوشتی حقیر در بدایت تحصیل بعض الهیات را در خدمت آن بزرگوار خوانده و تمامی کتب علم
مقدمات را از خدمتش استفاده نموده اند در حجر تربیت وی کتب الفارسیه مدحیات

علیا رسیده اندر سن کهولت که عمر او بیکصد و کسری رسید و تمام آن عمر گرانمایه صرف نشر علوم گردید
ازین دار فنا بدار بقا شتافت و در جوار مرقد سید نور الدین خلف سید نعمت الله جزائری
آرامگاه یافت حشره الله مع الصدیقین از دو چار ابهر متولد شد سید صالح و سید یعقوب
و سید اسمعیل و سید محمد علی سید یعقوب در عنفوان شباب بی اولاد باعقاب در گذشت
باقی هر سه بزرگواران تاحین تحریر رساله در قید حیات و بزیور علم و فضل آراسته و بحلیه زهد
تقوی پیراسته اند میرزا ابراهیم ابن میرزا غیاث الدین محمد الاصفهانی الخوئی
قاضی اصبهان ثم قاضی العسکر النادری صاحب تکمله امل الآمل آورده که میرزا
ابراهیم مذکور اعجوبه دوران و نادره زمان و فاضل یکتا در عصر خود بلکه در سائر ازمان بود و در
فقه و اصول ماهر و در حکمت حاذق بود و نهایت دقیق النظر و جید الفهم و عمیق الفکر بود اولا
در بلده اصفهان قاضی بود و ثانیا بقضای لشکر نادری اقامت داشت و من بلقائه مشرف
شده ام بغایت حلو الکلام و خوش اخلاق و نیک اعتقاد بود از تصانیف اوست
رساله در تحریم غنا که دران بر رساله فاضل معظم سید ماجد کاشی رد فرموده و رساله در بیان
آنکه دراهم و دنانیر سکه دار آیا مثلی یا قیمتی غاصب آنرا مواخذه بمثل میشود یا قیمت و نیز
آورده که میرزا ابراهیم مذکور بقتل ظالمی بدار البقا رحلت فرمود و صاحب تکمله اگرچه سنه
وفاتش نوشته بود ولکن چون نسخه منقول عنه بغایت سقیم بود و بخوبی واضح نمیشد لهذا ترک
آن مناسب نمود محمد امین بن محمد سعید الاشرف بن ملا صالح المازندرانی
در اجازه ملا حیدر علی مسطور است که مولی محمد امین مذکور فاضل محقق بود از تصانیف
اوست شرحی مبسوط بر قسم کلام از تهذیب ملا سعد الدین تفتازانی و رساله دیگر فارسی
در مبحث امامت محمد علی بن محمد سعید الاشرف برادر محمد امین سابق الذکر است
غلام علی آزاد در مآثر الکرام بعد ذکر احوال پدرش محمد سعید آورده که میرزا محمد علی دانا
تخلص پسر ملا محمد سعید مردی فاضل و شاعر بود و در مرشد آباد فوت کرد الشهید السعید

آقا مهدی بن آقا هادی بن ملا صالح المازندرانی ملا حیدر علی مجلسی در
بعد ذکر آقا هادی پدر آقا مهدی میفرماید که پسر آقا هادی فاضل آقا محمد مهدی شهید
و مصنف حاشیه شرح مختصر الاصول عضدی است و نقل کرده اند که آقا مهدی
مذکور در زمان خروج شاه طهماسب ثانی ابن سلطان حسین صفوی بدست افاغنه
قندهار که تسلط بر اصفهان یافته بودند شهید شدند قاله صاحب تذکرة العلما از تلامذه
آقا مهدی مذکور شیخ محمد بن حاج شیخ محمد زمان قاسانی است کافی اللسان و دالسید
بشیر الجیلانی الرشتی عالمی خبیر و فاضلی نحریر بود صاحب تکملة امل آورده که
سید بشیر مذکور از فضلای زمان و علمای عصر بود ماهر در فنون حکمت و محقق در اصول
فقه و حاذق در فقه و دیگر فنون بود و ایضا گفته که بعض افادات و درایات او بمن رسیده
وی عمر طویل یافته و سن شریفش قریب بنود سال رسیده بود که برحمت حق پیوست و ابو علی
صاحب منتهی المقال او را بر حاشیه کتاب خود ذکر فرموده و گفته السید ابشیر الجیلانی
کان من السادة الاذکیاء النحادیر میرزا بدر المدعو باقا میرزا صاحب تکملة امل آورده
که میرزا بدر معروف باقا میرزا عالم و فاضل و استاد من بود و خوانده ام پیش او مباحث کلام
از شرح عضدی و متعلقات او و کتاب العقل و التوحید از کتاب اصول کافی کلینی
قدس الله روحه و نور ضریحه السید ابراهیم بن محمد القمی ثم النجفی ثانیا ثم
الهمدانی ثالثا صاحب تکملة امل آورده که سید ابراهیم مذکور فاضلی محقق و عالمی
مدقق صاحب فطانت عالیه و درایت نامیه و متقی و بارع و کامل و حاذق در حکمت و کلام
و حدیث و اصول و تفسیر و فقه بود و بخدمت وی در مجلس او حاضر شده ام از تصانیف اوست
شرح کتاب مفاتیح ملا محسن کاشانی و شرح کتاب وافی و غیر اینها از رسائل مفرده السید
محمد ابراهیم القزوینی شیخ علی حزین در سوانح عمری خود بتقریب ذکر کسانیکه اثنای سفر
خود بخدمت ایشان رسیده گفته دیگر از افاضل سید العلما میر محمد ابراهیم قزوینی است جامع

مقدس اردبیلی منقول وازاتقیا بود ودر دارالسلطنت قزوین ایشانرا دیده ام وصاحب شدور

بعد ذکرش گفته که وفاتش سنه بضع وخمسین وماته بعد الالف اتفاق افتاد الحاج اسمعیل

الاصفهانی الخاتون آبادی صاحب تکمله آورده که وی ازاعاظم علما واکابرفضلا

بود اگرچه درزمان او بودم امابخدمت او مشرف نشده ام لکن مشایخ وعلما راشنیده ام

که مدح وثنای او بسیار میکردند وتحقیق وتدقیق او رامی ستودند حتی که شنیده که فن موسیقی را

که اصعب فنون ست میدانست ودرس موسیقی شفا میفرمود وہمت واہتمام او در

تحصیل چنان بود که شرح مطالع تمام با متعلقات آن درعرض مدت ہفتده سال خوانده

وبا اینہمه کمال زہد وتقوی داشت ولباس او درشت وغذای او فقیرانه بود ومالہای

بسیار داشت ہمه را بہ ادر خود عطا فرمود وشرط کرد که درایام ولیالی مبارکه درہر سال

علما وزہاد وفقرا را ضیافتہای خطیره بکند وبا اغذیه لذیذه واطعمه نفیسه اطعام نماید وآورده

که سلطان اشرف قلیجاوی روزی بزیارتش آمد وان مرحوم بتعظیم شاه برنخاست وسلطان

مذکور فروتر ازو نشست السید احمد بن امیر محمد حسین الحسینی السکاکی

صاحب تکمله امل آمل آورده که سید احمد مذکور شہابی ساطع وسیفی قاطع ونوری باہر وقمری زاہر

ودریای ذاخر ودرجمیع علوم ماہر وفائق بود ودرمعقولات ومنقولات دستگاه وافر داشت

دراوائل شباب بملاقات او مشرف شده ام وازو استفاده کرده ام وتاریخ وفات

او را یاد ندارم انتہی ملخصا مولانا احمد الطالقانی القزوینی صاحب تکمله امل آمل

آورده که مولانا احمد مذکور از اہل طالقان بود ودرقزوین نشو ونما یافته وتحصیل علوم

وتکمیل علوم فنون درہمان بلده فرمود واسم او دراصل عبد الدائم بود وعلما بتغیراسم او مکلف شدند

واحمد نامش گذاشتند پس ہمین اسم اشتہار یافت بالجمله مولانا مردی فاضل بود ومن

او را ندیده ام اگرچه درزمان او بودم اما مصنفات او را درعلوم مختلفه دیده ام من جمله

آنست شرح کتاب الطہاره از کتاب بدایة الہدایه شیخ حر عاملی علیه الرحمه اگرچه ماخذ او شرح

درس علامه خونساری بود چنانچه به تتبع بر من ظاهر شد اما خود نظر در ان میفرماید شهادت بفضل و کمال او دارد و از مصنفات او فوائد متفرقه است بر حاشیه عدة الاصول ملا خلیل قزوینی و حاشیه دارد بر حاشیه حاج علی اصغر که بر حاشیه عدة الاصول ملا خلیل مذکور ست و دیگر حواشی دارد بر غیر این دو کتاب و از حواشی او حدت فهم و دقت ذهن و قوت طبع او اشکار ست انتهی الصفا السید احمد الاصبهانی الخاتون آبادی المجاور لمشهد الرضا علیه السلام صاحب تکمله امل الامل آورده که سید احمد مذکور از مجاورین مشهد حضرت امام رضا علیه السلام بود و فاضلی جلیل و عالمی نبیل بود بملاقات او شرف یافته ام و در مجلس درس او حاضر شده مجاورت او را اصباح و مسا نموده ام در بلد یکه او مجاور مولای خود بود و او جامع در علم و فضل و متحلی بنهایت صلاح و تقوی بود با وجود تبحر در فقه و رسوخ ملکه اجتهاد احتیاط در افتاد اشت و عمل بنهایت احتیاط میفرمود از تصانیف شریفه او رساله دیده ام که تالیف میکرده در جواب اعتراضات بعض مخالفین که از هند فرستاده بود و اعتراضات مذکوره بر کتاب حق الیقین اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه کرده بود پس جواب آن ناصب را بنهج خوب و اسلوب مرغوب نوشته و بنهایت جودت قلمی فرموده و وفات سید احمد موصوف در مشهد مقدس حضرت امام رضا علیه آلاف التحیة و الثنا در سنه یکهزار و یکصد و شصت و یک هجری اتفاق افتاد محمد بن سعید بن السید سراج الدین قاسم بن الامیر محمد الطباطبائی الحسنی الحسینی القهپائی مولانا عبد الله طباطبائی بر حاشیه کتاب امل الامل از جامع الرواة نقل کرده که محمد بن سعید مذکور جلیل القدر رفیع المنزلت و عالم و فاضل و کامل و ورع صالح و متدین صاحب تالیفات ست از انجمله کتاب مفاتیح الاحکام در شرح کتاب آیات الاحکام ملا احمد اردبیلی طاب ثراه و رساله ایست در احیای موات و حاشیه بر حاشیه فاضل زکی مولانا عبد الله یزدی بر تهذیب المنطق و ولادت محمد بن سعید مذکور در سنه اثنی و تسعین بعد الالف است رحمه الله الامیر اسمعیل

الخاتون آبادی صاحب تکمله میفرماید که امیر اسمعیل مذکور از علمای مشهورین بفضل و تحقیق بود والحق که او در دریای افکار تعمق کرده است اما افکار او نضج ندارد از تصانیف اوست شرحی مبسوط و ضخیم بر اصول کافی و دیگر حواشی مدونه بر شرح الهیات اشارات و متعلقات او و رسائل متعدده در حکمت و غیر آن میرزا محمد باقر الشیرازی از جمله ماهرین و اعلام در فن حکمت و کلام از معاصرین شیخ عبدالنبی قزوینی صاحب تکملة امل آمل بود چنانچه در کتاب تکمله مسطورست که میرزا محمد باقر شیرازی در ایام جوانی بدرجه عالی فائز گشته صاحب ذهن ثاقب و فهم نافذ است و باوجود حداثت سن بکمال حسن تقریر مشغول درس کتب مبسوطه و اسفار کبیره می باشد و حسن تقریرش بحدی ست که محصلین و طلبه علوم از حسن تقاریر و بدائع بیانات او متحیر میشوند بالجمله میرزای موصوف مهارت وافر و بهره باهر در حکمت و کلام و عربیت داشته و صحبتهای مرغوب و سخنهای دلچسپ و مطلوب میداشت انتهی محصل کلامه مولانا محمد تقی الدامغانی از فضلای کاملین و معاصر شیخ عبدالنبی قزوینی بود چنانچه صاحب تکملة امل آمل بعد ذکر و وصف او گفته که دیده بودم او را در اثنای سفر اول که بطرف مشهد مقدس امام رضا علیه السلام نموده ام و در عجب آورد مرا حال فضل و کمال و قوت علمی وی مولا اسمعیل المازندرانی صاحب تکملة امل آمل آورده که مولانا اسمعیل مازندرانی که از ساکنین خاجونست و ان محله ایست از محلات اصفهان وی از علمای فاضلین صاحب تحقیق و تعمق در علوم و از فرسان کلام و فحول اهل علم بود بالجمله صاحب تکمله بسیاری از مدائح و مناقب او ذکر فرموده و گفته که از بعض ثقات شنیده ام که کتاب شفا را ابتمامه سی بار ملاحظه فرموده یا بخواندن یا بتدریس یا بمطالعه و شنیده ام که جای چند ورق از کتاب شفا افتاده بود و آنرا بیاد خود نوشت چون بکتاب صحیح مقابله کردند در یک حرف یا دو حرف تفاوت بود و کتب معروفه و متداوله فن حکمت و کلام و اصول پیش او بغایت آسان بود و از نشر حراد تا اینکه مردمان او را مخاطب بخطاب ان هذا لشیٔ عجاب و ان هذا الشیٔ یراد ساختند

و آن مرحوم با این توغل در حکمت معرفت تام داشت و در فقه و تفسیر و حدیث و در تمام این
علوم صاحب تحقیق بود و بالجمله وی آیتی عظیم از آیات الهی و حجتی بالغه از حجج جناب باری تعالی
شانه بود و با این همه اشتغال بعبادت بسیار داشت و زاهد و گوشه‌گیر و عزلت گزین
بود و از مردمانیکه برای دنیا تحصیل علم میکردند حسد و بغض داشت و مواظبت بسنن
نبویه و اخلاص تام بحضرات ائمه علیهم السلام داشت و صاحب شدت عظیم در تسدید
عقاید حقه بود و در اجرای امور دین همت عظیم داشت شنیده ام که مردی نزد سلطان
آن زمان حاضر بود و در اثنای سخن آن مرد بیدین سخنی گفت که دلالت بر انکار معاد
جسمانی داشت و پادشاه با او میلی داشت پس شخصی از اهل مجلس گفت که ما نزد مولانا
اسمعیل کسی را میفرستیم هر چه او بفرماید حق است و همان امر اعتقاد باید داشت پس فرستادهٔ
بخدمت مولانا آمد و ماجرا بعرض رسانید مولانا فرمود که آن مرد و پادشاه گه خورند بعد از آن
امر معاد را بالمفصل بیان فرمود و از تصانیف مولانا اسمعیل کتب بسیار اند و حواشی بسیار
بر کتب علوم بیشمار و آنچه بمن رسیده است و پیش من موجود است رساله ایست در
رد بر علامه خونساری در مبحث زمان موهوم و فاتش در سنه سبع و سبعین بعد المائة والالف
اتفاق افتاد السید ابراهیم القائنی بکسر التحتیة آخره نون الی قائن بلد بعد طبس بفتح الطاء
المهملة مدینة بین نیسابور و اصبهان و کرمان شیخ عبد النبی قزوینی در تکمله امل الآمل آورده
که سید ابراهیم قائنی بعهده شیخ الاسلامی در بلده قائن اقامت داشته و وی عالمی عامل بوده
در بلدهٔ مذکوره او را دیده ام و عالمی با صلاح یافتم رحمه الله تعالی آقا محمد باقر الهمدانی
از فقهای عصر خود بود صاحب تکمله آورده که آقا محمد باقر همدانی عالمی فقیه و شیخ الاسلام همدان
بود بزیارتش مشرف شده ام وی از اکابر صلحا بود السید محمد باقر بن محمد ابراهیم
الهمدانی فرزند ارجمند سید محمد ابراهیم همدانی سابق الذکر است صاحب ذهن دقیق
و فکر عمیق بود و وسعت نظر در علوم حقیقیه و معارف الهیه بحدی داشته که فوق آن متصور نیست

کذا فی التکملۃ وایضا در ان کتاب مسطور ست که قبل از تالیف این کتاب یعنی کتاب تکمله بمدت بست وپنجسال او را دیده بودم دام ظله الوریف علی الوضیع والشریف انتهی کلامه الحاج محمد باقر الرشتی از صالحین ومحدثین بود صاحب تکمله آورده که الحاج محمد باقر الرشتی کان محدثا صالحا الا انه کان اخباریا انتهی آقا محمد باقر المازندرانی از مجاورین نجف اشرف بود صاحب تکمله امل آمل بسیاری از مدایح ومناقب او آورده مجملی این ست که گفته آقای مذکور بحر ذخار علوم ودقیق النظر وعمیق الفکر وحاوی انواع معارف بود مدرسه او دار الشفای بیماران جهالت بود وکلمات او اشارات بطریقه نجات از ضلالات بالجمله بعد بدائع اوصاف بسیار میفرماید که آقای موصوف تحصیل علوم واکتساب فنون در سال یکهزار ویکصد وپنجاه هجری در بلده اصفهان فرموده ونزد اعاظم علمای آن زمان تردد می نمود تا آن که فضل او در عراق عرب مشهور شد بنده مکرر بشرف لقای او مشرف شدم ونیز گفته که الان هو دام ظله من قطان دار السلام فی مجاورة من یفخر به سکان البیت الحرام نسال الله الکون فی حضرته والتشرف بمشهده وخطیرته انتهی مولانا اسمعیل التبریزی صاحب تکمله امل آمل آورده که مولانا اسمعیل تبریزی از معاریف علمای بلده تبریز وشیخ الاسلام آنجا بود ودر علم وفضل هرچند متوسط بود اما در اجرای امور دین وامر بمعروف ونهی عن المنکر نهایت اهتمام وتشدد داشت ونقل ست که مولانا مردی را حکم کرد باداء زکوة مهجح وآن مرد مالدار بود وچون موثر نیفتاد بخدام خود امر کرد تا او را بزنند وهمچنان کردند واز عجائب حکایات مولانای موصوف آنکه در تبریز توانگری بسیار مالدار بود وبشدت بخل مال خود را نمیخورد وزنی داشت بعد از فوت او مولانا بان زن نکاح کرد وجمیع اموال را برضا واجازت زوجه بفقرا ومساکین داد ودر مدرسه ها صرف نمود شنیده ام که آن مال ده هزار تومان بود انتهی ملخصه میرزا محمد جعفر بن سید علی الخفاف صاحب تکمله آورده که میرزا محمد جعفر مذکور از فاضلی عظیم المنزلت وعالمی جلیل المرتبت بود ومنزلتی

از فرقدین بالا و مرتبه بغایت معلا داشت اگر میدید محقق دوانی وقتیکه آنمرحوم درس حاشیه
قدیمه شرح تجرید میگفت چنان دهشت و حیرت او را عارض میشد که تا نفخ صور بهوش نمی آمد
کجاست شیخ ابو علی که تحقیقاتش را به بیند و کجاست ابو نصر تا تدقیقاتش بشنود و صاحب
تکمله همچنین کلمات بسیار در مدح و مبالغه در وصف وی آورده و نیز گفته که درس حواشی قدیمه را
همچنان فرمود که اتفاق اهل علم ست هر آنگاهی هیچ تدریسی اتفاق نشده بالجمله صاحب تکمله
بعد مدح بسیار و ذکر کرامات و مقامات آن علامه روزگار فرموده من شاء فلیرجع الیه

الشیخ علی بن عبد الله بن عبد الصمد بن محمد بن علی بن

یوسف بن سعید الاصبعی البحرانی منسوب بسوی قریه اصبع که از قریهای
بحرین ست جدش شیخ محمد بن علی بن یوسف عالم جلیل و از تلامذه سید [illegible] بحرانیست
بالجمله شیخ علی مذکور از اکابر حاضرین مجلس درس شیخ احمد بن ابراهیم والد شیخ یوسف بحرانی
بود چنانکه حال مباحثه اش بخدمت او در ضمن احوالش مذکور شد و در لؤلؤه مسطورست
که شیخ علی مذکور فاضل [illegible] دقیق النظر خصوصا در علوم ادبیه و عقلیه بود و بخدمت شیخ [illegible]
عبدالله بحرانی قرات کتاب استبصار نموده جمعی کثیر از فضلا بمجلس درس [illegible]
از جمله مصنفات او کتاب ترتیب فهرست شیخ طوسی ست و دیگر شرح [illegible]
شیخ علی بن عبد الله الجد حاجی ست که فاضل فقیه و اعجوبه روزگار در نظم [illegible]
باوجودیکه مشغول قرات بر قبور بود مثل شاگرد خود شیخ علی مزبور که هر دو ایشان مشغول قرات
بر قبرها داشتند و شیخ علی الجد حاجی از تلامذه شیخ محمد بن یوسف مقابی بود و علوم ادبیه
و عربیه و عقلیه و حسابیه را بخدمت او خوانده و ایضا کتاب شرح لمعه را بخدمت شیخ محمد
بن احمد بن ناصر بحرانی قرات نموده بود و شیخ محمد فقیه و اصولی بحث و دقیق النظر و ظریف
و لطیف و متواضع و صاحب تصانیف بود و نیز شیخ یوسف بحرانی آورده که پدرم میگفت
وقتیکه استادم شیخ سلیمان در عجم بود بخدمت شیخ محمد بن احمد مذکور طلب درس نمودم پس او

از راه تواضعی که با استاد من داشت اجابت نفرمود و سن شریف او قریب بهشتاد سال بود و در نماز جماعت بشیخ حجری اقتدا میکرد و حالانکه خود افضل از و بود لکن از راه هضم نفس و تواضع در اختیار امامت تورع میکرد انتهی کلامه الشیخ حسین بن محمد بن جعفر الماحوزی البحرانی منسوب ست بسوی ماحوز بمیم و حای مهمله و زای معجمه در آخر که از قریهای البحرین ست و مشتمل ست بر سه قریه از جمله آن قریه دونج بضم دال مهمله و سکون واو و فتح نون قبل از جیم که مسکن شیخ حسین مزبور بود و از اعظم اساتذه شیخ یوسف بحرانی و تلامذه شیخ سلیمان بن عبدالله بحرانی بود و صاحب منتهی المقال فی معرفة الرجال بتقریب ذکر شیخ یوسف آورده که استادش عالم علامه شیخ حسین ماحوزی عالم عامل و فاضل کامل و مجتهد صرف بود و مولانا آقا محمد باقر بهبهانی رحمه الله فرموده است که او طعن بسیار بر اخباریین میکرد و میگفت اخباریان جمعی اند که میگویند انچه خود نمیکنند یقلدون من حیث لا یشعرون انتهی و صاحب لؤلؤه میگوید که از جمله اسانید من بسوی روایات و مصنفات علمای اعلام آنست که مرا از راه قرأت و سماعت و اجازه خبر داده است استاد من فاضل کامل جامع علوم معقول و منقول و مستنبط فروع از اصول جامع مراتب علم و عمل فائز باکمل مدارج فی خلال شیخ اجل اوحد افخر شیخ حسین بن شیخ محمد بن جعفر بحرانی ماحوزی که زندگانی یافت تا مدتی که عمرش قریب به نود سال رسیده بود سوای آنکه ضعف و نقاهت بجهت کبر سن لاحق حال بود و عجب آنست که او باوجود غایت فضل و علم خود ملکه تصنیف داشت و چیزی از و بقالب تصنیف نرسید و ایضا آورده که تلمذ و استفاده من بخدمت شیخ مزبور در بلده قطیف بعد از وفات والدم بعد از انکه خوارج بر بلاد البحرین استیلا یافته بودند اتفاق افتاد و شیخ مذکور از استاد خود علامه زمان و نادرة الاوان شیخ سلیمان بن عبدالله بحرانی که ذکرش گذشت روایت داشت و ملا حیدر علی مجلسی در اجازه خود آورده که استاد من میر عبدالباقی بن میر محمد حسین بن میر محمد صالح خاتون آبادی از شیخ حسین ماحوزی مذکور روایت دارد

شیخ مذکور را از ملا محمد باقر مجلسی روایت داشت ذوالفضل الاشرف میر آصف القزوینی از فضلای زمان ومسلم الثبوت بین الامثال والاقران بود شیخ عبد النبی قزوینی در تکملہ امل الآمل آوردہ کہ میر آصف القزوینی از سادات علماء علمای سادات بود وایضا گفتہ کہ دیدہ ام من فضلا وعلمای قزوین را کہ بزیارت میر آصف مذکور مشرف شدہ بودند بسیار مبالغہ در مدح وثنای او میکردند ودر عظمت فضل وکمال او بسیار میگفتند اما من بخدمت او مشرف نگشتہ ام ومیر آصف مذکور تحصیل علوم در قزوین واصفہان پیش فضلای مشاہیر آن زمان در اواخر مأتہ حادی عشر واوائل مأتہ ثانی عشر فرمود تا اینکہ سعد ادراک ومہارت وافر از علوم کثیرہ حاصل ساخت وباوج فضل وکمال رسید وبعد از تحصیل علوم از اصفہان بہ قزوین وتفلیس ودیگر بلاد تالیف داشت ودر آنجا بدرس وتدریس مشغول بود وباوصف کمال فضل مقدس وپرہیزگار وزاہد وورع بود وایضا صاحب تکملہ آوردہ کہ حکایت کرد بمن جمعی از ثقات کہ ہمراہ میر آصف مذکور رحمہ اللہ در محاصرہ محمودیہ در اصفہان بودند ودر اینکہ اشتداد جوع وقحط در محاصرہ مذکورہ پدید آمد میر آصف مذکور با جمعی از رفقاء اصحاب خود یک دو رطل ویا یک دو مد از گوشت حمار خریدہ ومبلغی خطیر بعوض آن دادہ پس تقسیم فرمود علی السویہ حصہ ہر یک را از رفقا بنحوی کہ ہیچ کمی وزیادتی دران نبود واطعام فرمود ہر یک از الجماعت را بنفس نفیس خود وحصہ خود را موخر گردانید از حصص دیگر احباب بلکہ کمی حصہ خود فرمود مولف گوید کہ آنچہ صاحب تکملہ آوردہ کہ میر آصف مذکور در محاصرہ محمودیہ ہم شریک بود وایضا در اواخر ترجمہ او میگوید کہ وفاتش قریب ازین واقعہ اتفاق افتاد جزاہ اللہ خیر الجزاء وجعلہ من سلک الانبیاء والصلحاء والشہداء انتہی مفہوم نمیشود کہ کدام محاصرہ بود وزمان محاصرہ ہم معلوم نمیشود وعلاوہ برین سقم نسخہ منقول عنہ بحدیست کہ اصلا ارتباط عبارت مفہوم نمیشود وآنچہ محصلش ظاہر بود ثبت نمودہ از جملہ مصنفات امیر آصف قزوینی آنچہ صاحب تکملہ

آورده است شرح خطبه همام ست که از حضرت امیر المومنین علیه السلام ماثور و کتاب
نہج البلاغہ و کافی کلینی مذکورست و خطبہ مذکورہ درباب صفات مومن ست و
دران شرح بطرز بدیع و بیان سدید پرداخته مولانا عبد الله بن حسین بن
احمد بن جعفر بن احمد بن جعفر البحرانی البربوری از فضلا و مشایخ و کملا بود
از شیخ محمد مقابی بحرانی اجازہ یافته و اجازہ مذکورہ بر ظهر نسخه شرح زبدة الاصول مسمی غایة المامول
نوشته بود و نسخه مزبوره را ملا عبد الله موصوف بدست خود نوشته صورت اجازه
اینست بلغت قرأة الشیخ الاجل الانبل الاواه الشیخ عبد الله بن المرحوم الشیخ
حسین البربوری البحرانی مد الله فی بقاه فاجزت له بعد الاستخارة ان یروی عنی
ما صح لی روایته وجاز لی اجازته من مولفات الشریعة ومصنفات لسنة
الشیعة مشترطا علیه الاحتیاط التام کما اشترطته علی مشایخی الکرام ولے
الیهم فی ذلک طرق عدیدة منها ما رویته قرأة وسماعا واجازة عن مشایخی
الثلثة الشیخ الامجد الشیخ احمد بن عبد الله والاواه الشیخ عبد الله بن علے و
المبرأ من الرین الشیخ حسین بن محمد بن جعفر البحرانیون عن شیخهم العلامة
شیخنا الشیخ سلیمن بن عبد الله البحرانی عن شیخه الشیخ سلیمن بن علے البحرانے
عن شیخه الشیخ صالح بن عبد الکریم والشیخ جعفر بن کمال عن شیخهما الشیخ
علی بن سلیمن عن شیخه الشیخ بهاؤ الدین عن ابیه عن شیخه الشیخ زین الدین صاحب
المسالک وشرح اللمعة عن مشائخه المتصلة سلسلتهم الی الامام عن الرسول
عن جبرئیل عن الله سبحانه وتعالی وکان ذلک فی اوقات عدیدة فے
طریق الهند بعد الانصراف من نصر فور بتاریخ سابع عشرے شهر ذی القعدة
الحرام سنة ۱۱۶۰ وکتب فقیر ربه واسیر ذنبه تراب اقدام اخوانه المومنین
خادم خدام العلماء الاخباریین الاقل الجانی والقن الفانی محمد بن علی بن

عبد النبی امثالی البحرانی والحمد لله وحده وصلی الله علی من لا نبی بعده وآله اجمعین

مولانا میرزا محمد تقی بن میرزا کاظم بن ملا عزیز الله بن اخوند ملا محمد تقی المجلسی ملا حیدر علی آورده الفاضل العالم النحریر جدی میرزا محمد تقی طاب ثراه صاحب الاخلاق الحسنة والسجایا المستحسنة آورده که مولانای مذکور صاحب تصنیفات وتالیفات بود از انجمله کتاب بهجة الاولیاء در احوال صاحب العصر والزمان علیه السلام در فارسیست ولادتش در سنه تسع وثمانین والف بوده ووفاتش در ماه شعبان سنه تسع وخمسین ومائة والف واقع شد وایضا ملای مذکور آورده که وانا اروی عنه وجادة عن جده العلامة من قبل الام المولی محمد باقر المجلسی طاب ثراه ومیرزا محمد تقی مذکور جد بلا واسطه ملا حیدر علی مجلسی بود **میرزا محمد تقی الاصفهانی الشمسآبادی المعروف بالماسی** صاحب تکملة امل الامل آورده که میرزا محمد تقی مذکور از فضلای مقدسین وعلمای بالیقین و متعبد وزاهد وپرهیزگار بود واکثر اوقات گریه میکرد بخوف خدا ودائم الحزن از عذاب خدا بود ومحترز ومجتنب از عقاب خدا بود ودر بلده اصفهان مدتها اقامت جمعه وجماعت داشت وفیض بسیار باهالی آن بلده میرسید میرزا مذکور در مقبره مولانا محمد تقی مجلسی علیه الرحمه در سنه بضع وخمسین ومائة بعد الالف دفن شد **مولانا سلطان محمد القاینی** صاحب تکملة امل الامل آورده که انچه محصلش اینست که مولانا سلطان مذکور فقیهی زاهد وعابد بغایت زهد وکمال عبادت بود وودر امر دین ونصح جاهلین تشدد داشت وسخی وشجاع بود انتهی **مولانا اسمعیل الخواجوی** صاحب تکمله آورده که شنیده ام وی عالمی فاضل وصاحب تحقیق وتعمق بود وبعد ازین عبارتی آورده که بسبب سقم نسخه بخوبی مطلب آن وا نرسیدم اما ظاهر مفهوم میشود که مراد صاحب تکمله اینست که ملا اسمعیل مذکور بسبب صحبت مردی صوفی مشرب مائل به تصوف گردید والله اعلم بحقیقة الحال **مولانا السید محمد باقر بن السید اسمعیل الاصفهانی الخاتون آبادی** صاحب تکملة امل الامل آورده که میر محمد باقر فرزند میر اسمعیل سابق الذکر است فاضلی منیع

و بعالی رتبه فضل و کمال همچو فضل کمال پدر خود بمقتضای الولد سرّ لابیه مطابق پدر خود
بود و او را دوام بزرگی حاصل بود که هیچ یک از علما را و رغالب ازمان حاصل نشده و اول
تقریر دلپذیر و تعبیر بی نظیر چنانچه صاحب تکملة الامل آورده که شنیده ام از حبیب خود میرزا
ابی تراب رحمه الله از مولانا اسمعیل مازندرانی نقل میکرد که او میفرمود که از زمان درس
حضرت ادریس نبی علیه السلام تا این زمان هیچکس خلق نشده که تقریر و بیان او از میر محمد باقر
بهتر و خوشتر باشد و امر دوم قرب سلطان زمان چه آن مرحوم نزد سلطان حسین صفوی
چنین قدر و منزلتی عظیم داشت که در حیطه بیان نگنجد و سلطان مرحوم او را معلم خود ساخته بود
[illegible] سلطنت [illegible] او در [illegible] میخوند و او را بر جمیع علمای زمان مقدم کرده بود و جمیع امرا
حتی وزیر اعظم پیش او خاشع بودند و امرای زمان نمیتوانستند که بحضور او بنشینند
تا وقتیکه او حکم بنشستن میفرمود و ایضا شیخ عبدالنبی قزوینی صاحب تکمله آورده که از سید استاد
امیر محمد صالح حسینی طاب ثراه شنیدم که میفرمود ما شرح اشارات و دیگر حواشی را
نزد میر محمد باقر میخواندیم انتهی محصل کلامه آقا محمد تقی الهمدانی صاحب تکمله آورده
که آقا محمد تقی همدانی فاضلی عجیب و عالمی غریب از هر دو چشم نابینا بود و حالانکه مردمان
پیش او قرآت کتب حکمت میکردند و او در آن باب کلامی بنهج خوب و اسلوب مرغوب
میفرمود و توضیح امور عویصه و مشکله مینمود و دفع ایرادات وارده و ایراد اعتراضات
مینمود صاحب تکمله آورده که من بخدمتش مشرف گشته ام انتهی کلامه الشیخ محمد تقی
الدورقی النجفی الدورقی بفتح اوله والراء والقاف الی دورق بلد بخوزستان
کذا فی الاتحاف صاحب کتاب تکملة امل الآمل آورده که شیخ مذکور از اعلام
فضلا و از افراد علما بود جامع علوم عقلیه و نقلیه و صاحب تحقیق رائق و ذهن فائق و
و طبع رسا بود آوازه علم و فضل او در عراق عرب اشتهار تام یافته و علمای اطراف
و امصار از و اخذ علوم کردند در نجف اشرف متوطن گردیده بود و در آنجا بافاده درس

وتدریس اشتغال داشت بالجمله شیخ مزبور صاحب نظر دقیق وفکر عمیق بود ودر تحصیل وافاده
واستفاده سعی وکوشش بلیغ فرمود که بر اهل شهر خود بلکه تمام اهل عصر خود فائق
وعالی گشت رحمه الله تعالی مؤلف گوید که شیخ موصوف از جمله اساتذه مولانا
بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی رحمه الله بود کما یظهر من کتاب منتهی المقال میرزا
محمد باقر بن میرزا علاؤ الدین گلستانه از فضلای زمانه وعلمای یگانه بود صاحب
شذور آورده که السید الحسیب ذی المناقب میرزا محمد باقر بن
سید محقق امیرزا علاو الدین گلستانه فاضل کامل وعالم عامل بود وملا محمد باقر مجلسی
ازو روایت دارد مولانا محمد سعید جونپوری از اذکیای فضلا واز اکابر زهاد
وعباد بود وبر اکثر کتب مخالفین وموافقین آگاهی داشت واسع النظر وصائب الفکر
بود واز نتائج افکار او حواشی کثیره بر کتب فریقین بنظر مؤلف رسیده چنانکه بر کتاب اقبال
علی بن طاوس رح که فقیر دیده اکثر جابجا حواشی نوشته از انجا دریافت میشود که اکثر اوقات
مشغول عبادت می بود وصاحب ذوق سلیم وطبع مستقیم بود چنانچه صاحب کتاب
اقبال جائیکه ذکر ماه شعبان واعمال آن بیان فرموده مولانا بر حاشیه آن مقام میفرماید
الحمد لله الذی وفقنی لهذا الصیام الی تمام الشهر اکثر من ثلثین سنة فانی لم
اترکه فی الحضر ولا فی السفر ابتغاء لمرضات غافر الشهر ماذا لک علی جناب فضله
بعزیز وارجوان اصوم الشهرین الی منتهی عمری وقد جاوزت عن سنی
الی ما اعد الله تعالی لعبده فی تلك لسنة وذلك لسن العالی وقد صرت
الان من تعاقب الالام والاحزان کالشن البالی هذا سبب عوارض الایام
ولکنی قد متعنی الله بفضله وکرمه الی الان وهو اول مرحلة من مراحل
السبعین بالحواس الظاهرة والباطنة خصوصا السمع والبصر کالاحسان ذلك
فضل الله یؤتیه من یشاء فلا یخیبنی ان شاء الله تعالی من لا یخیب لدیه الامال

ویوفقنی الله الحث علی ارتکاب احسن الاعمال بحرمة جاه محمد وآلہ الآل صلوات الله علیہ وعلیهم بالغدو والآصال وما توفیقی الا بالله وایضا در مقام ذکر اعمال ماه رجب بر حاشیه میفرماید الحمد لله الذی وفقنی لهذا العمل مع سائر اعمال رجب الا قلیلا فانی ما ترکت منذ قرن وهو ثلثون سنة صوم تمام رجب و شعبان قاطبة فی السفر والحضر والقبول من معطی السئول مأمول بحرمة جاه الرسول وآله المقبول و در جائیکه صاحب اقبال نوشته که عمرم بشصت سال رسید و بر حاشیه آنمقام نوشته که کان عمر السید ستین سنة حین تالیف الکتاب وعمری ایضا حین اقبالی بهذا الکتاب اعنی الاقبال ایضا و بر کتاب قلائد الجمان که از تصانیف بعض اکابر اهلسنت وجماعت ست اکثر جا حواشی نوشته چنانچه صاحب کتاب قلائد جائیکه ذکر محمد بن اسحق مطلبی نموده محمد سعید بر حاشیه نوشته هو محمد بن اسحق بن بشار المطلبی صاحب کتاب سیرة النبی وهو عندی موجودة بفضله ومنه وهو منه منة علی العبد الضعیف اقل العبید محمد المدعو بسعید اسعد حاله ونور باله ودفع وباله وجعل شفیعه محمدا وآله سنة ۴۳ وایضا در کتاب مذکور جائیکه صاحب کتاب در ذکر همدان این شعر جناب امیر علیه السلام نقل کرده شعر

فلو کنت بوابا علی باب جنة	لقلت لهمدان ادخلی بسلام

محمد سعید مذکور بر حاشیه این دو بیت نوشته ما سنح لی حین سماعی هذا البیت من کلام امیر المومنین علیه السلام وان لم یدرك الظالع شأو الضلیع هذان البیتان

طوبی لهمدان فیما قلت سیدنا	ولیس غیرك بوابها وامامی
بل انت امر بواب ولیس له	بغیر اذنك تدخل بدار مقام

همچنین اکثر حواشی وافادات او که بر کتب فریقین بنظر رسیده دلالت بر علو مرتبت واز اصحاب فضل وکمال بودن او دارد والله اعلم المحقق المدقق الشیخ

مصنف الحدائق الناظره

یوسف بن احمد بن ابراهیم الدرازی البحرانی صاحب الحدائق

از علمای متاخرین و کملای محدثین و فقهای متبحرین و اعاظم اصحاب دین مبین
و ارباب انصاف و اعتدال میان طریقه اصولیین و اخباریین بود کتاب الحدائق
الناظرة فی احکام العترة الطاهرة از تصانیفش در فقه امامیه معروف و شاهدی عادل
بر حذاقت و جامعیت او خصوصا در علم فقه و ضبط احادیث و دیگر فضائل اوست
وی از جمله مجاورین ارض اقدس کربلای معلی در حیات و بعد ممات گردید بالجمله آن مرحوم
تفصیل احوال خویش را در آخر کتاب لؤلؤة البحرین فی الاجازة لقرتی العین که معروف
باجازه کبیره است مذکور ساخته و اجازه مذکوره را برای دو برادرزاده خود یکی شیخ خلف بن
شیخ عبد علی و دیگری شیخ حسین بن شیخ محمد نوشته و بتفصیل احوال مشایخ و طرق روایات
و سلسله اجازه خود بطرق متعدده از علمای معاصرین خود تا صدوق و ابن بابویه و کلینی
و دیگر معاصرین ایشان رسانیده و احوال میلاد و وفیات و اسامی تصنیفات اکثر ایشان را مندرج
ساخته و در این رساله اکثر از آن کتاب نقل شد بالجمله ملخص احوالش علی ما ذکره فی آخر
الاجازة المذکورة آنکه ولادتش در سنه یکهزار و یکصد و هفت هجری واقع شد و در کنار جد خود
شیخ ابراهیم که او مردی تاجر و کریم و رحیم و نیکوکار بود و دیندار بود پرورش یافته و او تعلیم کتابت
بوی فرموده و خط او و خط والد او شیخ یوسف بغایت خوب بود و بعده بخدمت والد خود بدرس
اشتغال داشت و کتاب قطر الندا و شرح ابن ناظم و اوائل کتاب قطبی پیش او خوانده بود
که در این اثنا والد ماجدش برحمت حق پیوست و قریب دو سال بعد فوت پدر خود در بلده
قطیف بود و بخدمت استاد خود شیخ حسین ماحوزی پاره قطبی و بسیاری از شرح قدیم تجرید قرأت نمود و باز
در بحرین رفته در آنجا مدت پنج یا شش سال بخدمت شیخ احمد بن عبد الله بلادی تحصیل علوم نمود و بعد فوت
شیخ احمد مرحوم بخدمت شیخ عبد الله بن علی بلادی قرأت فرموده و در ضمن این مدت بسوی مکه معظمه سفر نمود
و حج بیت الله الحرام و زیارت اهلبیت کرام آنجا آورده باز مراجعت به بلده قطیف نمود و در آنجا بخدمت شیخ حسین

باحوزی سابق الذکر در پیش کتاب تهذیب الاحکام مشغول شد تا آنکه در بلده شیراز رسید و حاکم
آنجا با او باکرام و اعزاز پیش آمد و مدتی در آنجا بخوشحالی بسر برده مشغول افاده و تدریس و اقامت
جمعه و جماعت بوده و در آنجا چند رسائل تصنیف فرمود تا آنکه و را اهالی بلده مذکوره تفرقه
و غارتی افتاده اموال ایشانرا غارت نمودند پس شیخ مذکور از آنجا بیرون رفته در قصبه فسا
توطن اختیار نموده و مشغول بمطالعه شد و همانجا کتاب حدائق الناظره را تا باب اغسال تصنیف
فرمود اتفاقا در آن قصبه هم تفرقه پدید آمد و والی آنمقام کشته شد و اکثر کتب شیخ هم در آنجا بغارت
رفته و مدتی بر همین منوال بود تا آنکه بفضل خداوند تعالی شانه بسوی عراق تشریف آورده و در
کربلای معلی بعزم مجاورت دائمی اقامت ورزید و بمطالعه تدریس و تصنیف اشتغال نمود
و در آنجا شروع در اتمام کتاب حدائق فرمود و چندین مجلدات از آن بمعرض تصنیف
رسید از آنجمله کتاب الطهارة مشتمل بر دو مجلد است و کتاب الصلوة مشتمل بر دو مجلد و کتاب
الزکوة و کتاب الصوم در یک مجلد و کتاب الحج در یک مجلد در اینجا بعد ذکر این مجلدات
شیخ یوسف مذکور میفرماید که این کتاب من یعنی حدائق که اشتمال بر جمیع نصوص و احادیث
متعلقه بهر مسئله و جمیع اقوال دارد کتابیست که مثل آن در کتب علمای ما تصنیف نشده است
و هر قدر که از آن درین مقام اقدس یعنی کربلای معلی تصنیف کرده ام التزام مذکوره
در آن نموده ام لکن آنچه در عجم تصنیف کرده ام مشتمل بر تفصیل احادیث باین مثابه نیست
اگرچه اجمالا متضمن تحقیق مسائل و ربط بدلائل است و خواستم که ناظر آن کتاب محتاج بمطالعه
دیگر کتب احادیث و استدلال نباشد لهذا آن کتابی مبسوط و واسع مثل بحر زاخر مملو بگوهرهای
فاخره شده است و نوبت تصنیف آن تا کتاب الحج رسیده است و اکنون یعنی وقت تسطیر
اجازه مذکوره بتصنیف کتاب التجارة آن کتاب اشتغال دارم و متوجه ذکر کتاب الجهاد
نشده ام زیرا که درین زمان احتیاج بآن کمتر است مؤلف گوید که مجلدات دیگر از تجارت
و نکاح در کتبخانه بعض اعلام ابقاه الله الی یوم القیام موجود است ظاهرا بعد تمام اجازه

موسومہ بلولوۃ البحرین بقالب تصنیف درآمدہ و تاریخ اختتام کتاب لؤلؤہ علی ما وجد بخطہ
سال یکہزار و یکصد و ہشتاد و دو ہجری ست و از تاریخ وفات او کہ مذکور خواہد شد ظاہر
میشود کہ بعد اتمام نسخہ لؤلؤہ بمدت چہار سال انتقال فرمودہ و ہم از کلام شیخ مزبور
ظاہر و ثابت ست کہ او دران اوان مشتغل بتصنیف کتاب حدائق بودہ و دست
از اتمام آن برنداشتہ بلکہ بعض دیگر از تصانیف خود را بجہت اشتغال بآن ناتمام گذاشتہ
و صاحب تذکرۃ العلما آوردہ کہ مسموع شد کہ قدری از ابواب آخر آن کتاب باقیماندہ بود
کہ او برحمت الٰہی پیوست و بعد او بعضی از تلامذہ اش باتمام آن پرداختند والعلم
عند اللہ دیگر از تصانیف شیخ یوسف مذکور ست کتاب سلاسل الحدید فی تقیید ابن
ابی الحدید در دو مجلد و دران کلام ابن ابی الحدید را کہ در شرح نہج البلاغہ بر طبق مذہب
معتزلہ مندرج ساختہ رد کردہ ست و در اول کتاب سلاسل مقدمہ شافیہ در مبحث
امامت ذکر فرمودہ کہ لائق آنست کہ کتابی مستقل باشد دیگر کتاب شہاب ثاقب در بیان
بیان معنی ناصب ست و کتاب درر النجفیہ عن الملتقطات الیوسفیہ کہ مشتمل بر تحقیقات رائقہ
و ابحاث فائقہ است و کتاب عقد الجواہر النورانیہ فی اجوبۃ المسائل البحرانیہ و رسالہ
الصلوۃ متناً و شرحاً و رسالہ دیگر در صلوۃ بعبارت واضحہ و رسالہ محمدیہ در احکام میراث
ابدیہ و کتاب جلیس الحاضر و انیس المسافر کہ بمنزلہ کشکول ست و کتاب میزان الترجیح در
افضلیت تسبیح در رکعت سوم و چہارم و کتاب مناسک الحج و کتاب تحقیق معنی اسلام
و ایمان و کتاب اللآلی الزواہر فی تتمۃ عقد الجواہر و کتاب النفحات الملکوتیہ فی الرد علی الصوفیہ
کتاب تدارک المدارک مشتمل بر بحث بکلام صاحب مدارک کہ یک مجلد از ان مشتمل
بر کتاب الطہارۃ والصلوۃ بعرض تالیف رسیدہ و باقی موقوف بر کتاب حدائق ماندہ
کتاب مسائل الشیرازیہ و کتاب اعلام القاصدین فی اصول الدین کہ باب اول آن
در توحید بتصنیف درآمد لکن ہر دو کتاب مذکور در حوادث زمان بقضیہ فساد از دست

شیخ مذکور بطہارت رفتند و رسالہ قاطعۃ القال والقلیل در مبحث نجاست آب قلیل مشتمل بر رد کلام ملا
محسن کاشانی و بعضی متاخرین از و کہ قائل بطہارت آن بودند و کتاب کشف القناع عن صریح الدلیل
فی الرد علی من قال فی الرضاع بالتنزیل مشتمل بحث بکلام میر باقر داماد در مسائل رضاعت و کتاب
الکنوز المودعہ در مسئلہ اتمام صلوۃ مسافر در حرم اربعہ یعنی مکہ و مدینہ و کربلا و مسجد کوفہ و کتاب الصوارم
القاصمہ مشتمل بتحریم جمع میان دو زن از اولاد فاطمہ و کتاب معراج النبیہ در شرح من لایحضرہ الفقیہ
کہ ناتمام ماندہ و قلیلے از اول آن تصنیف شدہ و کتاب المسائل البہبہانیہ در جواب مسائلیکہ سید
عبداللہ بن سید علوی بحرانی از بہبہان فرستادہ بود و کتاب المسائل الکازرونیہ در جواب
شیخ ابراہیم بن شیخ عبدالنبی بحرانی و کتاب المسائل الخشتیہ در جواب ملا ابراہیم خشتی و کتاب
مسائل شیخ احمد بن یوسف بن علی بن مظفر بوری بحرانی و کتاب مسائل شیخ احمد بن شیخ حسن بحرانی
و کتاب مسائل سید عبداللہ بن حسین الشاخوری کتاب الخطب مشتمل بر خطبہای جمعہ از اول سال
تا آخر سال و خطبہای عیدین و کتاب الانوار الحیریہ والاقمار البدریہ در جواب مسائل احمدیہ کہ
در کربلای معلے واقع شدہ و قریب پنجاہ و پنج مسئلہ از ان ببیاض رسیدہ و کتاب مسائل شیخ
محمد بن علی بن حید ر نعیمی بحرانی و دیگر غیر اینہا چندین حواشی و اجوبہ مسائل ست باید دانست
کہ شیخ مذکور چندین مقدمات متعلق باختلاف مجتہدین و اخباریین را در ابتدای کتاب حدائق مندرج
ساختہ و در ضمن آنہا فرمودہ کہ من در اوائل از جملہ نصرت کنندگان مذہب اخباریہ بودم و بحث
بسیار با علمای مجتہدین معاصرین خود میکردم و مقالہ مبسوطہ در کتاب خود مسمی بہ مسائل شیرازیہ
مشتمل بر ابحاث شافیہ و اخبار کافیہ تحریر در آوردم لکن بعد تامل کما ینبغی درین مقام و امعان
نظر در کلام علمای اعلام برمن ظاہر شد کہ اغماض نظر ازین باب باید کرد و سد این اختلاف باید نمود
انتہے سید العلما آقا سید حسین نصیر آبادی طاب مرقدہ در بعض مصنفات خود بتقریب ذکر
اعتقاد خود دربارہ اخباریین میفرماید کہ کسانیکہ خطی از انصاف دارند و متوسط اند مثل شیخ یوسف
بحرانی و شیخ حسین عصفوری مخالفت ایشان در اکثر جاہا مثل مخالفت علمای اصول فیما بینہم مورد

الحسن نیست و مالا ایشان را از زمرهٔ علمای مقبولین میدانیم صاحب منتهی المقال بعد ذکر مدح و القاب
شیخ یوسف گفته که وی در اول حال اخباری صرف بود و بعد آن بسوی طریقهٔ متوسطه رجوع نموده
میگفت که این طریقهٔ مولانا مجلسی مصنف بحار الانوار است و فات شیخ موصوف در ماه ربیع الاول
سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و شش هجری واقعشد و تلمیذ شش مقدس تقی شیخ محمد علی مشهور با بن
سلطان و تلمیذ دیگر حاجی معصوم متولی غسل دادن او بودند و استاد من علامه یعنی آقا محمد باقر بهبهانی
برجنازه اش نماز کرد و جمعی کثیر خلف جنازه اش مجتمع شدند باوجودیکه ساکنان کربلای معلی
بسبب حادثه که در آن سال بایشان رسیده بود متفرق و متشتت بودند انتهی محصله بنابر
تاریخ ولادت و وفاتش که نقل نموده شد ظاهر میشود که مدت عمرش هفتاد و نه سال یا هشتاد سال
تقریبا بوده است و گویند قبرش نزدیک پاهای شهدای کربلای معلی رضوان الله علیهم و اقعست
رحمه الله و حشره مع من دفن فی جواره صلوات الله علیه ملا حیدر علی مجلسی در اجازهٔ خود آورده
که شیخ یوسف مذکور را از شیخ حسین ماحوزی و ملا رفیع مشهدی و غیر ایشان روایت داشت و میر
عبد الباقی ابن میر محمد صالح خاتون آبادی اصفهانی که از و اجازهٔ روایت دارد مرا بسائر
مصنفات و مرویات او اجازه داده است والله اعلم الشیخ محمد علی بن ابو طالب
بن عبد الله بن علی بن عطاء الله الزاهدی الجیلانی تخلص او حزین است از فضلای
با وقار و نوادر روزگار بود میر غلام علی آزاد بلگرامی در ماثر الکرام گفته که حزین شیخ محمد علی سلسله
نسبش به بیست و واسطه بشیخ زاهد گیلانی مرشد شیخ صفی الدین اردبیلی جد سلاطین صفویه می پیوندد
و مولد و منشا شیخ اصفهان است چون نادر شاه بر ممالک ایران استیلا یافت و امنی که در عهد
سلاطین صفویه بود برهم خورد شیخ رخت سفر بدیار هند کشید و در سنه سبع و اربعین و مائة و الف
از راه دریا به بندر تته رسید و از طریق سیستان و خداباد وارد بلدهٔ بهکر گشت اتفاقا دران ایام
عطف عنان فقیر از سند بجانب هند واقع شد و در بلدهٔ بهکر با شیخ ملاقات دست داد جامع علوم
عقلی و نقلی است و در نظم و نثر رتبهٔ بلند دارد آخر راه ملتان و لاهور رتوجه دار الخلافت دهلی شد

وقریب چهار ده سال درین شهر بعنوان انزوا اقامت گزید و در سنه احدی وسبعین ومائه والف
از شاهجهان آباد برآمده چندی در اکبرآباد وقفه کرد و از انجا بشهر بنارس شتافت و صاحب
نتائج الافکار بعد ذکر محامد و اوصاف شیخ موصوف گفته که وی در سنه ثلث و اربعین ومائه والف
که همت بعزم زیارت حرمین شریفین بربست و عند المراجعت عبور وی بر بلدهٔ لار افتاد دران
دیار از حوادث روزگار که منشاء آن وجود نامسعود نادرشاه بود توقف مناسب ندیده
خود را بساحل دریای شور کشیده و از بنادر فارس وکرمان و بندر عباس گذشته خود را
به بندر تته که از بنادر ملک سندست رسانید و از انجا بر سیستان و ملتان و لاهور عبور کرده
بمنزل مقصود که عبارت از دار الخلافت شاهجهان آباد است فایز گردید و مدتی دران دیار
خلد آثار بسر برد و عمدة الملک امیرخان متخلص بانجام سیورغالی سیر حاصل بوی از سرکار
محمدشاه بادشاه دهانیده بود دران فارغ البال بجمعیت خاطر میگذرانید قضارا هجو اهل هند
از زبانش سر زده و شعرای شاهجهان آباد را بشورش و پرخاش آورده طاقت و اقامت
دهلی در خود نیافته متوجه اکبرآباد گشت و بعد توقف چند روزه از انجا بسیاحت بنگاله شتافت
و از بنارس گذشته تا به عظیم آباد رسیده باز برجعت قهقری خود را به بنارس رسانید و درانجا رنگ
سکونت ریخته عاقبت خانه ترتیب داد و بهمانجا در سنه ثلث وثمانین ومائة والف رو بمنزل آخرت
نهاد و آقا احمد بهبهانی در کتاب مرآة الاحوال جهان نما بتقریب ذکر ورود خود در بلدهٔ بنارس
نوشته که قریب بخارج شهر واقع ست مقبرهٔ شیخ علی حزین محمد علی جیلانی متخلص بحزین که از احفاد
عارف ربانی شیخ ابراهیم معروف بزاهد جیلانی ست مرشد و مطاع شاه صفی جد اعلای سلاطین صفویه
رضوان الله علیهم ست و اوصاف آن از غایت اشتهار مستغنی از اظهارست و شیخ مذکور رساله آن
خاندان و مشعل افروز آن دودمان بود و ولادت باسعادتش در دوشنبه بست و هفتم ماه ربیع الاول
سنه یکهزار و یکصد وسه هجری در اصفهان اتفاق افتاده و در خدمت جمعی از علمای عالی شان چون
والد خود و شیخ خلیل الله طالقانی و مولانا محمد صادق اردستانی و آقا هادی بن ملا محمد صالح مازندرانی

شارح اصول کافی که ذکرش گذشت و میرزا کمال الدین محمد فسائی داماد مولانا محمد تقی مجلسی
سابق الذکر و فاضل محدث حاجی محمد طاهر اصفهانی و قدوة الحکما شیخ عنایت گیلانی و سید المتبحرین
امیر سید حسن طالقانی و فاضل مدقق میرزا محمد طاهر خلف میرزا ابو الحسن قائنی که در ریاضی نادر زمان
بوده و استاد العلما مولانا شاه محمد شیرازی و جامع المعقول والمنقول اخوند مسیحائی فسوی تلمیذ
استاد الکل آقا حسین خونساری و مولانا لطف الله شیرازی تلمیذ فاضل محدث مولانا محسن کاشانی
و فضلای دیگر تحصیل مراتب فضل و کمال نموده و باندک زمانی مقتدای انام و مرجع خاص و عام
و در اغلب علوم امام گردید و مدتی بسیاحت فارس و عراق و عجم و خراسان و طبرستان و حجاز و یمن
و بر عمان گذرانیده بملاقات جمعی از علما و اعیان رسیده است چون فاضل ربانی میرزا علاء الدین محمد
گلستانه و فاضل متبحر مجتهد آقا جمال الدین محمد خلف اکبر علامه نحریر استاد الکل آقا حسین خونساری
و آقا رضی الدین محمد خلف دیگر آن مرحوم و اخوند مسیحای کاشی تلمیذ و داماد آن مرحوم و فاضل
متبحر شیخ جعفر قاضی اصفهان و فاضل محقق میرزا حسن خلف مولانا عبد الرزاق لاهیجی ساکن
دار المومنین قم مؤلف کتاب شمع الیقین در عقائد دینیه و جمال الصالحین در اعمال و رساله
در تقیه و مولانا محمد گیلانی مشهور بسراب و مجتهد کامل مولانا بهاء الدین محمد اصفهانی مشهور
بفاضل هندی و سید فاضل کامل سید هاشم همدانی و فاضل متبحر کامل صدر الدین محمد سے قمی
اصفهانی و مدرس مدرسه همدان استاد جد این فقیر و مولانا ابو الحسن اصفهانی ساکن نجف اشرف
و فاضل مقدس شیخ یونس نجفی و عالم و زاهد شیخ احمد جزائری و شیخ مفید شیرازی و مولانا محمد
فراهی و سید الاتقیا و رئیس العلماء و الصلحا سید هاشم نجفی و مولانا محمد علی شیرازی مشهور بسکاکی
و فاضل ادیب سید علیخان بن سید نظام الدین احمد حسینی مشهور بحجازی شارح صحیفه کامله که از
احفاد امیر غیاث الدین منصور شیرازی ست و عالم عامل مولانا عبد الکریم اردکانی و فاضل
محقق میر عبد الغنی اصفهانی که در میراث رساله دارد و شیخ سلام الله شولستانی شیرازی که از خلوتا
انزوا گزیده و در کوهی مقام داشته است و مجتهد کامل ملا محمد رفیع گیلانی مجاور مشهد مقدس رضوی سے

وسید نور الدین ابن سید نعمت الله جزائری ساکن شوشتر و امیر سید علی و برادرش میر سید حسین ولد ین سید الافاضل میر عزیز الله جزائری که در خرم آباد فیلی ساکن بوده اند و اواخر ایام فاضل محدث کامل استاد المجتهدین و رئیس المتاخرین اخوند ملا محمد باقر مجلسی علیه الرحمة را در سن طفولیت دریافته است و از تذکرهٔ آن مرحوم که در مجلی از احوال خود نوشته است معلوم میشود که بمرتبه علیه عالیه اجتهاد رسیده و بشرف اجازه جمع [illegible] ی اعلام مشرف گردیده و مولفات و رسائل بسیار از کلک [illegible] زرنگار یادگار است چون رساله وجوب مسح رجلین و رساله قضا و قدر و رساله حدوث عالم و رساله توفیق که در توافق حکمت و شرع نوشته است و حواشی شرح حکمت اشراق و رساله ابطال تناسخ و حاشیه الهیات شفا و رساله در مدارج حروف و حاشیه بر شرح هیاکل النور و شرح رساله کلمة التصوف شیخ اشراق و فرس نامه و رساله مدت العمر که در اوقات تحصیل هر مسئله مشکله را که حل نموده در ان ضبط کرده است وغیر انها از رسائل بسیار و چهار دیوان رفیع بنیان متضمن سی هزار بیت که هر یک بحریست لبالب از لآلی ثمین و گلزاریست پر از گلهای رنگین مراتب فضیلت و علمش و غایت فصاحت و بلاغت و متانت و حلاوت کلامش از مطالعه آنها بر هنرمندان و علمای بی مرض و فضلای خالی از غرض ظاهر و هویدا میگردد در دار الایمان اصفهان روزگاری بعزت و حرمت و احتشام گزرانید و در خدمت سلطان حسین و شاه طهماسب بجلالت قدر ممتاز و چون قره باصره باعزاز بود در ایام تسلط افاغنه بآن کشور و سلطنت نادر شاه افشار و ویران شدن خاندان معدلت شعار از فرط علو همت و پاس حقوق آن دولت و اطلاع بر حقوق صفویه بر سلاطین بابریه و عدم اطلاع بر رسوم و عادات مردم هندوستان بقصد استمداد از محمد شاه وارد این کشور گردید چون بشاهجهان آباد رسید و از اوضاع و اطوار پادشاه و گرفتاری وی بدست امرا مطلع شد نهایت پشیمان و نادم شد ولکن از سطوت نادر شاه قدرت بر معاودت نداشت شاه طهماسب قبل از گرفتاری خود بوی مکتوبی در کمال آداب نوشت و تکلیف بر معاودت نمود

چون بر حقیقت عاقبت امرش مطلع بود قبول نکرد و معذرت خواست و در ین کشور شهر بنارس را
مسکن خود نمود و از معاشرت خلق دامن افشاند و دران بلده در سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و یک
برحمت ایزدی پیوست بارگاه او مطاف زمرهٔ انام و مزار خاص و عام ست و در شب دوشنبه
و پنجشنبه بر مقبره او عجب انبوهی و ازدحامی میشود و در بعض کتب تواریخ مسطور ست شیخ محمد علی
حزین از ابنای شیخ تاج الدین ابراهیم معروف بشیخ زاهد گیلانی ست نسب او به پانزده واسطه بشیخ
موصوف میرسد از غایت اشتهار که صیت فضائل او اقطاع عالم را فرو گرفته مصنفات او در جمیع
عالم عموماً و در هند هم خصوصاً دائر و سائر ست در هنگامه نادرشاه از ایران دیار وارد هندوستان
گردید و مدتی در شاهجهان آباد گزرانید و از انجا رخت بشهر بنارس کشید و همانجا رحل اقامت انداخت
و دران بلده قبری برای خود ساخته انتظار اجل موعود میکشید و اکثر بر زبانش میگذشت که بتقدیر
دیر چراست و برای قبر لوحی از سنگ تراشیده اینچند کلمه و بیت بران نقش کرد بر سر لوح
اسم تبارک الله بعد از ان محسن قد اتاک المسیٔ بعد از ان العبد الراجی رحمة ربه الغفور
محمد المدعو بعلی بن ابی طالب الجیلانی و در پائین لوح این مطلع خود ش مرقوم ساخته

روشن شد از وصال تو شبهای تار ما	صبح قیامت ست چراغ مزار ما

و در پهلوی مزار این دو بیت

زبان دان محبت بوده ام دیگر نمیدانم	همیدانم که گوش از دوست پیغامی شنید اینجا
حزین از پای ره پیما بسی سرگشتگی دیدم	سر شوریده بر بالین آسایش رسید اینجا

و در همان قبر مدفون گشته شخصی این تاریخ بطریق تعمیه گفته

ستے گشته هیهات روے زمین	ز شیخ محمد علی حزین

بظاهر بعد اخراج حرف زای معجمه که عدد هفت باشد تاریخ وفات شیخ مذکور خواهد بود مؤلف گوید
شیخ مذکور تصانیف خود را در بعض رسائل خود بدین عنوان آورده و گفته و اما ما صنفته
من الکتب والتعلیقات والرسائل فی ظعنی واقامتی فاکثر من ان اقدر علی ذکره

وعدة فان حوادث الايام قد نبذتني من بلدة الى بلدة هادبا من فرط الاهوال و
تشتت البال مزديار الى ديار حتى طفت الاقاليم من غير ارادة ورغبة الى الاسفار
هاربا عن الاحمال والاثقال فلم يجتمع عندى ماكتبته ونسيت كثيرا من الوسائل
والفوائد فمنها كتاب روايح الجنان وكتاب خلاصة المنطق وكتاب الرموز الكشفيه
وكتاب شرح عيون اخبار الرضا وكتاب جامع نفيس مهميته مدة العمر وكتاب كنز المرام
وكتاب دعايم الدين وكتاب التفصح وكتاب التوجيه بقول قدماء المجوس فى المبدأ
وكتاب شرح الرسالة للشيخ شهاب الدين يحيى المقتول وكتاب انيس الفواد فى حقيقة
الاجتهاد لم يعمل مثله وكتاب اللباب فى علم الحساب وكتاب جوامع الاداب وكتاب
الوصيه وكتاب كشف الغطاء فى تحقيق الغناء وكتاب النصرة وكتاب الانساب وكتاب
التعليقات فى الطبيعى والالهى وكتاب المراصد فى الرايج والكاسد وكتاب الرمح
المصقول فى الطعن على اكثر قواعد الاصول وكتاب الذخر والسعادة فى العبادة و
كتاب الفوائد العليه لم يكمل منه عشرون فصلا واسال الله التوفيق لاتمامه
وكتاب كشف التلبيس فى هدم اساس ابليس شبع فيه القول على رد القياس وكتاب
سيف الله المسلول على اعداء ال الرسول وكتاب جلاء الافهام فى علم المساحة
وكتاب الصراط السوى فى غواية البغوي وكتاب نجح الطلب فى استخراج ضلع المكعب
واستكشاف معضلات الهندسة وكتاب كد القلم فى حل شبهة جذر الاصم
وكتاب التعليقات على مبحث الفلكيات من الشفا وكتاب التعليقات على الامور
العامة من شرح التجريد وكتاب التعليقات على كتاب المطارحات للشيخ المقتول
وكتاب التعليقات على الفصوص للمعلم الثانى ابى نصر الفارابى وكتاب التعليقات
على كتاب النجاة للشيخ الرئيس ابن سينا وكتاب التعليقات على مقامات العارفين من
شرح الاشارات وكتاب التعليقات على غوامض المجسطى وكتاب التعليقات على

التلويحات للشيخ المقتول وكتاب التعليقات على التذكرة لابن رشيه وكتاب التعليقات
على شرح المقاصد وكتاب شرح رسالة الحكيم عيسى بن زرعه وكتاب الرد على القناع نسخه
وكتاب الدعوات الصالحات واسماء الله الحسنى الفتها في مشهد مولاى امير المؤمنين
عليه السلام وكتاب خواص بعض السور والآيات كتبته ايضا في النجف الاشرف
وكتاب شجرة الطور في شرح آية النور كتبته في مشهد طوس على مشرفه السلام
وكتاب لوامع المشرقة في تحقيق الواحد والوحدة وكتاب جوامع الكلم وكتاب
مدارج العليه وكتاب شرح قصيدة في المدائح النبوية [illegible] حرم الله
مكة المباركة وشرحتها في بلدة لحسا [illegible] السيد الجليل السيد حسين المكي
من آل مجرا وكتاب الديباج في ابانة [illegible] الزجاج وكتاب هداية الامم في الحدوث
والقدم وكتاب الانية وكتاب جوابات عن مسائل سأل عنها الشيخ احمد بن محمد
الصيمري العاني وكتاب الجوابات عن المسائل الطبرية وكتاب الجواب لابي [illegible] نصر الله
الحائري في مواضع من كلام الشيخ ابن العربي وكتاب خلق الاعمال وكتاب معنى الصمد
وتفسير سورة التوحيد وكتاب تفسير سورة هل اتى على الانسان وكتاب الناسخ والمنسوخ
وكتاب تحقيق الازل والابد والسرمد وكتاب الطول والعرض وكتاب العين
في شرح القصيدة العينية للسيد الحميري رحمه الله وكتاب الفصول البليغه
وكتاب مختصر البدايع والعروض والقوافي وكتاب تجويد القرآن وكتاب فتح الابواب
وكتاب الشامد العليه وكتاب حيوة الاخوان وكتاب بهجة الاقران وكتاب
معراج النفس وكتاب راح الارواح وكتاب المقلة في بيان النقطة وكتاب الفضائل
في احياء سنن الاوائل وكتاب اللمع في ازهاق البدع وكتاب سير عبد الله بن بديل
ابن ورقاء الخزاعي الازدي رضي الله عنه واخباره وكتاب هشام بن الحكم و
مناظراته وكتاب نوادر العرب واخبارهم وكتاب اخبار ابي الطيب المتنبي احمد بن

الحسين بن عبد الصمد الجعفي الكوفي وذكر بعض اشعاره الفايقة وكتاب اخبار الصاحب
الجليل كافي الكفاة اسمعيل بن عباد الطالقاني وذكر ما وصل الى من فصوله ونوادر
اشعاره وكتاب نوادر ابي الحسين مهيار الكاتب الديلمي واخباره وذكر بعض غرر
اشعاره وكتاب اخبار ابي تمام الطائي حبيب بن اوس وبعض اشعاره وكتاب اخبار
الشيخ الصفي الدين الحلي ونوادر اشعاره وكتاب اخبار المحقق الطوسي قدس الله روحه
وكتاب اخبار جدي السعيد الشيخ ابراهيم المعروف بزاهد الجيلاني قدس الله
سره وكتاب ماجرى به القلم واما ما كتبته بالفارسية فكتب منها كتاب معرفة
النفس وتجردها وكتاب ابطال التناسخ وكتاب بشارة النبوة ذكرت فيه من التورات
والانجيل وصحيفة يوشع وكتاب شعيا مايدل على نبوة نبينا صلى الله عليه وآله وسلم
وكتاب الاغاثة في الامامة كتبته في مكة المباركة زادها الله تعظيما وكتاب مبحث
القدم والحدوث وكتاب فتح السبل وكتاب مقالات بعض المشايخ وكتاب
تجريد النفس وكتاب المعيار في الاوزان الشرعية وكتاب النسب التاليفية
وكتاب فوايد الطب وكتاب اداب دعوة الاسماء والاذكار وكتاب مختصر الدعوات
والزيارات وكتاب الحلبات وكتاب معرفة الباري وما يتعلق به وكتاب مصابيح
الظلام في اداء الكلام وكتاب الصيد والذبايح وخواص الحيوان وكتاب اصول
المنطق على طرز انيق وكتاب شرح بعض خطب امير المومنين عليه السلام وكتاب احكام
الشك والسهو في الصلوة وكتاب دستور العقلا في اداب الملوك والامراء
وكتاب شرح دعاء عرفة لسيد الشهدا عليه السلام وترجمه دعاء المشلول
وترجمة دعاء الصباح وترجمه الجوشن الصغير وترجمة الدعاء المعروف
بالعلوي المصري وتفسير سورة الحشر وشرح القصيدة الجيمية الفاوضية وكتاب
معرفة الاجسام وتناهيها وكتاب الموسوم بجامجم في بيان المواليد وكائنات الجو

وکتاب بطال الجبر والتفویض وکتاب وجوب النص علی الامام وکتاب الخواص المجربه
وکتاب العلاجات الغریبه وکتاب معرفة اللآلی وکتاب شرح مطلع الانوار فی الهیئة
وکتاب شرح مصباح الشریعة وکتاب شرح بعض فصول افلاطون الالهی وکتاب المواریث
وکتاب الدلالة علی الخیر وکتاب سبب الاختلاف فی الاخبار وبیان طریق جمعها
وکتاب فی تحقیق الرویا واصول علم التعبیر وکتاب الرد علی النصاری فی القول
بالاقانیم وکتاب الموائد السماویة وکتاب الجمع بین الحکمة والشریعة ودفع شبهه
المخالف کما وهمه الغاغة وترجمه رسالة الافیون للشیخ الرئیس وترجمه الرسالة
الموسومة بالصحیفة فی علم الاصطرلاب لشیخنا البهائی طاب ثراه مع زیادة توضیح
وتحقیق وترجمة منطق التجرید وترجمة کتاب اقلیدس فی الهندسة مع زیادة
توضیح وترجمة نوادر محمد بن ابی عمیر الازدی وذکر سیرة واحواله ورسالة
الکر واحکام المیاه ورسالة سیرة المتعلمین ورسالة تضعیف الشطرنج ورسالة
حل بعض الاشعار من کلام خاقانی ورسالة مناسک الحج کتبته فی اثناء سفر الحجاز
وکتاب المناظرات والمحاضرات کتاب آداب العزلة والخلوة وکتاب آداب المعاشرة
وکتاب معرفة التقدیم واحکام النجوم وکتاب جر الاثقال ومایناسب له وکتاب
الاسنی فی تحقیق قوله تعالی ثم دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی وکتاب
التعریف فی حصر انواع القسمة وکتاب الحیوة والممات فی الحث علی العمل وذم العطلة
وکتاب المعادن وکتاب فلذة الاکباد حاصل رسالة ابی عبدالله المعصومی فی
العشق وهو اعظم اصحاب الشیخ الرئیس مع زیادات وافادات شریفة وکتاب
التحلیه والتخلیه وکتاب الادعیة والادویة وکتاب التالیف بین الناس وکتاب
فضل العراق وکتاب تذکرة المعاصرین من الشعراء وکتاب مکیال العلوم
وکتاب ریاض الحکمة وکتاب مواعظ الحکماء وکتاب فضائل القرآن

وکتاب تقسیم الاسماء ومعانیها وکتاب شرح رسالة الوالد العلامه رضی الله عنه فی تحقیق الحرکة وکتاب شرح رسالة والدی ایضا قدس الله روحه فی عمل المسبع والمتسع فی دائرة اب ج من التعالیم وکتاب شرح الرسالة ایضا لوالدی قدس سره فی قول ارسطو لم صار ماء المطر خفیفا وترجمة رسالة الوالد العلامة طاب ثراه فی بیان قل الروح من امر ربی وایضا ترجمة رسالة الوالد اعلی الله مقامه فی تحقیق ماهو الحق فی مسئلة العلم وایضا ترجمة رسالة الوالد نور الله مضجعه فی تحقیق قوله علیه السلام عرفت الله بفسخ العزائم وحل العقود وکتاب المواهب فی لیلة الرغائب فی بیان کلام فرفوریوس حیث قال الخیرات منها ماهی شریفة ومنها ماهی ممدوحة ومنها ماهی بالقوة کذلك ومنها ماهی ناقصة الی آخر کلامه کتبته فی لیلة واحدة وذلك من فضل الله سبحانه علی وکتاب الفرق بین اللمس والمس وما یتعلق به ویتفرع علیه وکتاب شرح رسالة ابی یوسف یعقوب بن اسحق الکندی فی تحقیق النفس وکتاب المفصل فی خیراتکل وزکل وکتاب الزکوة ورسالة معرفة القبلة ورسالة فی دلالة الفعل المضارع المثبت وذکر الاقوال ونصرة قول ابی حیان فی اشتراکه بین الحال والاستقبال ورسالة فی جواب السؤال عن الاربعة المتناسبة ورسالة فی جواب مسئلة فی الوضوء ورسالة فی تدوین بعض ما کتبته الی الاصحاب ورسالة فی ذکر احوال الفاضل العارف افضل الدین محمد القاسانی رحمه الله وذکر بعض مکاتیبه وفوائده المختصرة ورسالة فی جواب المسائل التی وردت من خراسان ورسالة فی جواب مسائل وردت من جیلان ورسالة فی الجواب عن السوال الذی ورد من قسطنطنیة ورسالة فی النوافل اللیلیة ورسالة ما یعمل فی لیلة الجمعة ورسالة حصر ضروریات الدین ورسالة الحسن والقبح العقلیین ورسالة تزکیة النفس علی القولین قول ارسطو وقول

افلاطن الالهی و رسالہ فی بیان القوۃ القدسیۃ و امکان النفوس القدسیۃ فی النوع الانسانی علے قول المشائین و تجویز الکشف و الالهام علے رأی الاشراقیین والصوفیہ و رسالۃ الفرق بین العلم والمعرفۃ و رسالہ اصول الاخلاق و رسالۃ تحدید الامثال و رسالۃ البحث مع الشیخ السهروردی فی الرؤیۃ و رسالۃ اقسام المصدقین بالسعادۃ الاخرویۃ و رسالۃ فی شرح قصیدۃ فی اللامیۃ و رسالۃ الکسوف والخسوف و رسالۃ فی تحقیق صلوۃ الجمعۃ و رسالہ فی الامامۃ والبحث عن شرائطها و رسالۃ فی تحقیق بعض المسائل التی اشتهر الخلاف فیما بین الامۃ المحمدیۃ صلے اللہ علیہ و آلہ و رسالۃ فی بیان خوارق العادات والمعجزات والکرامات **شمس الدین فقیہ تخلص و بود**

در تذکرۂ نتائج الافکار مسطور ست گنجینۂ فنون دلپذیر شمس الدین فقیہ کہ اصلش شاہجہان آباد ست پیکر لطیفش در سنہ خمس عشر و مأتہ والف ہمانجا قبائے ہستی پوشیدہ و سلسلۂ نسب آبائی او بعباس عم النبی صلے اللہ علیہ و آلہ و از طرف مادر بسادات منتہی میشود و وے از اعیان آن دیار جناب اثار است بخدمت علمائے وقت بکسب کمالات گرائیدہ و از ذہن نقاد استعداد شایستہ و دستگاہ بایستہ بہم رسانید و در فنون نظم و نثر و معانے و بیان و بدیع و عروض و قوافی از نخستین روزگار گردید و در آغاز عشرۂ خامسہ بعد مأتہ والف ترک عوائق دنیوے کردہ کسوت فقر در بر کشید و دریہان روزہا متوجہ سیاحت دکن گشتہ در اورنگ آباد رنگ قیام ریخت و پس از پنجسال بمعیت قزلباشخان امید بشاہجہان آباد مراجعت کرد امرا و اکابر آن بلدۂ فرخندہ بتعظیم و تکریمش مسیر داختند

علی الخصوص فیما بین وی و علی قلیخان ظفر جنگ داغستانی سر رشتهٔ ارتباط و اتحاد بمرتبهٔ کمال
استحکام یافته بود و مدتی برفاقت نواب عماد الملک وزیر ابن امیر الامرا فیروز جنگ بن آصفجاه پرداخت
پستر قطع تعلق مرافقت نموده در اکبر آباد منزوی گشت از تصنیفات وی دیوان و مثنوی واله
سلطان و حدائق البلاغت مشهور است و آخر عمر بعزم زیارات امکنهٔ متبرکه باورنگ آباد
برخورد و بتوقف یکهفته سری به بندر سورت کشید و از انجا بعد فوز بمنزل مقصود و حصول نقد
مراد ببصره رسید بعزیمت هند بر مرکب دریای شود نشست قضارا کشتی شکست و سرمایهٔ حیاتش
در گرداب فنا افتاد و این ماجرا در سنه ثلث و ثمانین و مائة و الف رو داد از تصانیف اوست حدائق البلاغة
و مثنوی شمس الضحی و مثنوی در مکنون الشیخ ابو صالح محمد مهدی بن محمد صالح
الفتونی العاملی منسوب است بسوی فتون بفاقبل از تای دو نقطه بالا مضمومتین و واو
ساکنه قبل از نون که شاید یکی از مواضع جبل عامل است وی از تلامذهٔ ملا ابو الحسن شریف عاملی
بود و بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی و میرزا مهدی شهید رابع از تلامذهٔ آنجناب اند و از وی روایت
داشتند از تصانیف شریفه اوست کتاب نتائج الاخبار در جمیع ابواب فقه حاوی اکثر مسائل
و احادیث ائمه اطهار علیهم السلام جناب آقا سید حسین مخاطب بسید العلما طاب ثراه در بعض اجازات
خود نقل کرده که من از والد خود شنیدم که حکایت میفرمود که سید اجل بحر العلوم طباطبائی
ذکر میفرمود که فقه مساوی و استنباط جمیع فتاوی مرتبه ایست جلیله که علمای زمان ما را از جمله
کسانیکه بملاقات ایشان رسیده ام حاصل نشده مگر دو کس را که یکی از انها شیخ محمد فتونی است بعده
جناب موصوف گفته که شاید درین کلام اشاره بآن باشد که شیخ مذکور جمیع ابواب فقه را بحث
و استدلال در کتاب خود نتائج الاخبار بمعرض تالیف در آورده است و آن کتاب جامع اکثر
مسائل و آثار در سائر ابواب فقه است که مستند باحادیث منقوله از جناب حضرات ائمه
اطهار است آقا سید محمد مهدی بحر العلوم طاب ثراه و را اجازه خود که برای سید عبد الکریم بن
سید عماد الدین بن السید محمد بن السید جواد موسوی قمی در مقام ذکر سلسله و سند مشایخ خود فرموده

ومنها ما اخبرنی به بالوجوه الثلثة المذکورة شیخنا العالم المحدث الفقیه واستاذنا الکامل المتتبع النبیه نخبة الفقهاء والمحدثین وزبدة العلماء العاملین صاحب الاخلاق الکریمة الرضیة والخصال الحمیدة المرضیة واحد عصره فی کل خلق رضی ونصف علی شیخنا الامام البهی السنی بن صالح محمد المهدی الفتونی اناض الله علی نفسه الشریفة القدسیة مراحم الفاضلة الانسیة عن شیخه الاعظم رئیس المحدثین فی عصره وقدوة الفقهاء فی دهره المولی ابی الحسن الشریف الفتونی قدس الله نفسه وطیب رمسه عن شیخه خاتمة المحدثین الجلة وناشر علوم الشریعة والملة العالم الربانی والنور الشعشعانی خادم اخبار الائمة الاطهار وغواص بحار الانوار خالنا العلامة المولی محمد باقر العلوم الدین رفع الله درجته فی اعلی علیین الخ الشیخ محمد باقر بن محمد باقر الهزارجریبی موطن او هزار جریب است که یکی از بلاد تفلیسه مازندران است وی از اکابر مجتهدین اعیان مشایخ وشاگرد میرزا ابراهیم قاضی اصفهان وشیخ محمد قاسانی بود آقا سید مهدی بحر العلوم از وی روایت دارد سید عبد اللطیف خان شوشتری که از اجلهٔ معاصرین جناب شیخ بود در کتاب تحفة العالم بتقریب ذکر اعلام مجاورین نجف اشرف آورده دیگر فاضل نحریر آقا محمد باقر هزارجریبی طاب ثراه فیلسوف زمان ونادره جهان در فن معقولات وریاضی وطبیعی آیتی بود در سن کهولت بود که بخدمت او رسیدم عاطفتی بی پایان ومحبتی افزون بهم رسانید از کثرت امراض صعبه قادر بر مطالعه وافاده نبود واستدعای خواندن زبدة الاصول والهیات شفا از خدمتش نمودم از فرط اشفاق قبول فرمود شروع کردم طولی نکشید که وفات نمود طیب الله ثراه انتهی وبحر العلوم طاب ثراه در اجازه خود که برای شیخ محمد حسن نجفی قلمی فرموده در ذکر طرق ومشایخ خود میفرماید ومنها ما اخبرنا بالوجوه الثلثة المذکورة شیخنا العالم العامل العارف الحائز لانواع العلوم والحقائق والمعارف جامع المعقول والمنقول

ومقرر الفروع والاصول الشیخ محمد باقر بن المولی الفقیه محمد باقر الهزارجریبی قدس الله رمسه الشریف عن شیخیه العلمین الفاضلین المحققین المدققین الشیخ الافضل الاوحد الحاج محمد القاسانی ثم الاصبهانی والشیخ الفاضل الجلیل الامیر ابراهیم القاضی بدار السلطنة اصبهان عن مشایخهما العلماء الفضلاء النبلاء السید العلامة وحید عصره وفرید دهره شیخ الاسلام ومفتی الانام الامیر محمد حسین ابن العالم الفاضل الصالح الامیر محمد صالح الخاتون آبادی والشیخ الفقیه العالم الربانی الحاج محمد طاهر بن الحاج مقصود علی الاصفهانی والشیخ الفقیه النبیه العالم الرضی والفاضل المرضی المولی محمد قاسم الهزارجریبی عن شیخهم الامام الهمام غواص بحار الانوار ومروج اخبار الائمة الاطهار خالنا العلامة الفهامة المولی محمد باقر المجلسی رفع الله مقامه

محمد صالح بن عبد الباقی بن ملا محمد صالح المازندرانی از افاضل عصر خود بود مولانا حیدر علی مجلسی رحمه الله در اجازه خود آورده که ملا محمد صالح مذکور جد مادری منست واز تصانیف اوست کتابی در تهذیب اخلاق انتهی

امیر عبد الباقی بن العلامة امیر محمد حسین بن امیر محمد صالح الخاتون آبادی الحسینی از افاضل تلامذه شیخ اجل اکمل شیخ یوسف بحرانی صاحب حدائق بود واز وروایت دارد وهم از والد ماجد خود امیر محمد حسین مذکور را اجازه روایت حدیث داشته وآقا سید مهدی طباطبائی ملقب بحر العلوم طاب مرقده از امیر عبد الباقی مذکور را اجازه روایت دارد بالجمله امیر موصوف عالمی نحریر مدقق ومحقق عدیم النظیر بود وحضرت بحر العلوم مذکور در اجازه که برای شاگرد خود سید حیدر بن علی موسوی تحریر فرموده بتقریب ذکر مشایخ وبیان طرق خود آورده وما اخبرنی به اجازة جماعة من اصحابنا الاجلاء العظماء ومنهم السید الجلیل الراقی فی التقوی والمجد الی اعلی المراقی الامیر عبد الباقی عن ابیه السید السند الاعظم الفقیه المعظم شیخ الاسلام ومربی العلماء الاعلام الامیر محمد حسین

الاصفهانی الخاتون آبادی آقا سید حسین الخونساری ہمعصر استاد الکل آقا باقر بہبہانی
و استاد محقق قمی صاحب قوانین بود ملا شفیع در کتاب اجازۂ خود موسوم بروضۃ بہیہ در ضمن احوال
محقق قمی آوردہ کہ صاحب قوانین بعد از آنکہ از علم ادب چیزی از والد ماجد خود تحصیل فرمودہ
خدمت جناب منزہ عن کل شین آقا سید حسین خونساری تحصیل فقہ و اصول فرمودہ و این
کلام ظاہر میشود کہ آقای موصوف در فن اصول و علم فقہ خیلی صاحب دستگاہ بود واللہ اعلم
السید حسین بن ابی القاسم الموسوی عالمی خبیر و فاضلی نحریر بود و از جملہ مشائخ حضرت
آقا سید مہدی ملقب بحر العلوم طباطبائی بود صاحب شذور او را بعالم و فاضل و ادیب منشی
ستودہ و گفتہ کہ بحر العلوم طاب ثراہ از سید حسین موصوف روایت حدیث داشتہ
و سید حسین مذکور از مولانا محمد صادق بن مولانا محمد بن عبد الفتاح مشہور بسراب روایت دارد
چنانچہ بحر العلوم در اجازہ خود کہ برای شیخ محمد حسن نجفی نوشتہ بتقریب ذکر مشائخ خود میفرماید السید
السند الوجیہ والعالم الادیب الادیب النبیہ الامیر سید حسین بن الفقیہ
العالم قدوۃ الفضلاء الاکارم الامیر ابی القاسم عن شیخہ المحدث الفقیہ
الفاضل الفائق المولی محمد صادق بن الفاضل العالم العلامۃ المولی محمد بن
عبد الفتاح المشہور بسراب عن والدہ عن شیخہ علامۃ العلماء المحققین
و زبدۃ الفقہاء المجتہدین المولی محمد باقر بن محمد مومن الخراسانی السبزواری
صاحب الذخیرۃ والکفایۃ عن السید الجلیل والعالم النبیل السید نور الدین علی
بن ابی الحسن الموسوی العاملی عن الشیخین العالمین العاملین اخیہ لابیہ السید
السند الاوحد السید محمد صاحب المدارک واخیہ لامہ الشیخ الفقیہ الفاضل
المؤتمن ابو المنصور الحسن بن الشہید الثانی عن ابیہ السید الجلیل علی بن ابی الحسن
عن الشہید الثانی رحمہم اللہ انتہی موضع الحاجۃ مولانا السید حسین بن امیر
ابراہیم الحسینی القزوینی صاحب شذور آوردہ کہ سید حسین مذکور عالم و فاضل

مجتهد و محدث و فقیه ماهر و حاذق بود در روایت حدیث از پدر خود داشت و بحر العلوم طباطبائی از تلامذهٔ سید حسین موصوف بود و از و اجازهٔ روایت داشته و تاریخ کتابت اجازهٔ مذکوره در ماه ربیع الاول ۱۱۹۴ اربع و تسعین و مائة و الف بود و نقل اجازهٔ مزبوره در رشحهٔ مسطور است و مولانا بحر العلوم در اجازهٔ خود که برای تلمیذ خود سید حیدر بن سید علی موسوی نوشته بتقریب ذکر مشایخ خود میفرماید و منهم فخر السادة الاعاظم و نخبة العلماء الاکارم العالم الورع و الفاضل المطلع المضطلع الامیر سید حسین الحسینی القزوینی عن ابیه السید الماجد الکریم و الفقیه المتکلم الحکیم الامیر سید ابراهیم الی اٰخر الاجازة از تصانیف شریفه اوست کتاب معارج الاحکام فی شرح مسالک الافهام و شرایع الاسلام و کتاب مستقصی الاجتهاد فی شرح ذخیرة المعاد و الارشاد و کتاب الدراری الثمین فی الرسائل الاربعین و من جملة ما اشتمل علیه کتاب رفع الالتباس عن احکام الناس و کتاب قصد السلوک فیما یملکه المالک و کتاب ایضاح المحجه فی حل الظهر یوم الجمعه و کتاب اختیار المذهب فیما یصحبه الانسان من الذهب و کتاب مواهب الوداد فی مواریث الاحفاد و کتاب غایة الاختیار فی مناکحة الکفار و کتاب حکم بیع الوقف و غیرها و کتاب نظم البرهان فی احکام الایمان مع شرحه کذا سنة الشذور مولانا السید ابو الحسن بن السید عبد الله بن نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری الشوشتری در تحفة العالم مسطور است السید الفاضل الامجد السید ابو الحسن بن السید عبد الله گرامی اختر برج سروری و فضیلت و یکتا گوهر درج برتری و مکرمت بعد از فوت والد بزرگوارش مصطبه آرای بزم افادت و مشعله افروز انجمن افاضت بود و تلمذ در خدمت والد بزرگوار خود نموده و بعد از رحلت علیه الرحمه در سنه احدی و ستین بهند آمده مدتها بحیدرآباد دکن افتاده از اوضاع زشت این مملکت بغایت متنفر گردید عهد دولت نظام الملک مرحوم در نظر میفرمود که مردم آنجا را از اعالی و ادانی هر یک به پندار خود مغرور و در تغیر نیک و بد مشا

بغایت عدیم الشعور و اکثر فرومایه گان از خرد بیگانه اند علم و جهل را در نظر ها درجه مساوات
و برارتکاب مناهی افتخار و مباهات دارند بالجمله بحکم وراثت و قابلیت منصب جلیل
شیخ الاسلامی از پیشگاه خان نیکو سیرت محمد کریم خان زند باو مرجوع و بخدمت آن پادشاه
معزز و محترم و در فن طبابت بقراط زمان و سرآمد اطبای عالی مقام و احذق حکمای اعلام
بود حدسی صائب و ذهنی رسا داشت در هندسه و ریاضی صاحب دستگاه و در علوم
دیگر نیز افادت پناه بسی رسائل شریفه مدونه در طب و حساب و ریاضی دارد خلاصة
الحساب را در خدمتش خوانده ام شرحی مبسوط بر مفاتیح شروع نموده بود اجلش فرصت نداد [?]
و باتمام نرسید آنقدر که به بیاض رسیده منقح نوشته شده است در ماه شوال سنه یکهزار و
یکصد و نود و سه ازین سرای فانی بعالم جاودانی انتقال نمود حسب الوصیه در مقبره
علیحده مدفون گردید بارگاه معروف ست دارد و بوجود آمد سید محسن سید عبدالله سید محمد
السید مهدی بن السید عبدالله بن السید نورالدین بن السید نعمة الله الجزائری
الشوشتری برادر سید ابوالحسن سابق الذکر ست صاحب تحفة العالم ذکرش بدینگونه
آورده السید الفاضل الزاهد الکامل السید مهدی بن سید عبدالله وی از افاضل روزگار
دار شد او لاد عم عالی مقدار اگرچه از اکثر برادران کوچک ترست اما بهره او از علم و تقوی
اوفر بود ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء از اعیان زمان به علم و تقوی نادره دوران
استغنائی داشت که تا این زمان کسی را باین وارستگی ندیده ام گنج قارون و حشمت
سلیمان را در نظر والای او قدر خاشاکی نبود از فرط علو همت و تقوی باستدعای عظمای بسیار
هرگز آلوده بمشاغل دنیا نشد و بوضع گوشه نشینان معاش می نمود بحکم تقدیر که او را گذر [?]
شد و بهندوستان افگند بعد از رسیدن باینجا بار و ملاحظه کردار شناعت آثار و اوضاع
قبیح اطوار این مردم بغایت نادم و متاسف گردید چند مرتبه بعزم عود بوطن مالوف روانه شد
میسر نیامد چار و ناچار در مرشدآباد بنگاله اقامت نمود با اینکه حکام و فرماندهان همه گونه پیشگیها [?]

نسبت باو مرعی میداشتند اما آن بزرگوار همیشه کاره نکث درانمقام و بس مشتاق بعود وطن
و ملاقات بنی اعمام بود مکرر ازو شنیده ام که میفرمود عمری برایگان درین کشور برباد
دادم چه از آغاز ورود باین مملکت تا این زمان که فزون از بیست سال ست مدام خلقی
آمد و شد و اوقات مرا ضایع داشتند و من همیشه بصعوبت تنهائی و رنج بیکسی گرفتار بوده ام
واگر بکوهی یا غاری مسکن گزیده بودم با اینهمه گوناگون رنج وعنا که اکنون هستم مبتلا نبودم بالجمله در سنه
سبت و مأتین بعد الالف ازین سرای عاریت رخت بربست اللهم انشر علیه شآبیب
الرحمة در یکی از باغات آن شهر مدفون گردید صاحب آن باغ که یکی از اعاظم اخیار بود
بشرافت مقبرهٔ او مسجدی و تعزیه خانه متصل بمرقد منورش بنا نهاده و موقوفات بسیار وقف
آن سرکار نموده در جمعات و ایام متبرکه رسم مرثیه خوانی در آنجا شیوع و آن مرقد مبارک
مطاف آنمردم ست میرزا محمد رضای اصفهانی عیشی تخلص که شاعر شیرین زبان ست در ورود
باین کشور از معاشرین این بی نام ونشان و در استقامت سلیقه ممتاز اقرانست قطعه
متضمن وفات وارد تبت افتاده

رکن ایمان سید مهدی دریغ — زین جهان فانی مغرور شد
زین مصیبت بر همه اهل جهان — روز روشن چون شب دیجور شد
زین خراب آباد پر اندوه و رنج — بر تماشای جنان مامور شد
جبرئیل از بهر دفنش در بهشت — از پی استبرق و کافور شد
از فروغ روح آن عالیجناب — جنت الماوی سراسر نور شد
گفت تاریخ وفاتش پیر عقل — با علی و مصطفی محشور شد

واز و چهار پسر مخلف شد یکی در شوشتر سید فرج الله سه در بنگاله سید حسن سید حسین سید محسن
السید محمد شفیع بن السید طالب بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری
سید عبد اللطیف خان شوشتری که برادر سید موصوف ست در کتاب تحفة العالم گفته

ذو الفضل الجمیع و الشان الرفیع السید محمد شفیع بن السید طالب رحمه الله فرزند نخستین والد
بزرگوار و نسبت بمن و دیگر برادران بغایت نیکوکار بودند کاد فهم و استقامت سلیقه
و جامعیت فنون علمیه خصوصا ریاضی و اصول فقه موصوف و بتبحر بین الافاضل معروف
طبعش نقاد رایج و کاسد و محک ناقص و کامل و پیوسته ملجای ضعفا و غربای هر دیار ست
و دست دریا نوالش رشک ابر بهار بود در شوشتر از عم عالی مقدارش سید عبد الله
عربیت و نجوم را استفاده نموده بدرجه کمال رسید و از انجا روانه عتبات عرش درجات گردید
و فقه و حدیث را از خدمت شیخ اجل شیخ مهدی فتونی و شیخ یوسف بحرانی و اصول را
از استاد الافاضل آقا محمد باقر بهبهانی اصفهانی و حکمیات را از آقا محمد باقر هزار جریبی که صیت
تبحر و فضیلت هر یک ازین بزرگواران خافقین را مالامال دارد و از غایت اشتهار مستغنی
از اوصاف اند تکمیل نموده و در ارض اقدس کربلا مجاور گردید شیخ مهدی و شیخ یوسف در
مراتب فقه و حدیث و رجال ایام اعلام و تنک الکلام و از جمله اخباریین بودند بالجمله
سید عالیمقام سالها در خدمت آقا باقر بهبهانی تلمذ نموده و از برکت انفاس آن حید دوران
باعلی درجه فضیلت صعود نموده در شرح مبسوطی که بر مفاتیح ملا محمد محسن کاشانی نوشته
آنوالامقام او را مدد و معاون و دران اماکن بابرکت و اعزا پیوسته ضیابخش انجمن
افاضل و مصاحب انشوران کامل بود در فن طبابت جالینوس زمان و انگشت نما و
در استخراج احکام نجومی ید بیضا می نمود ببعض وجوه بجانب هندوستان نهضت فرموده بودند
ازان مقام بشوشتر عود و پس باز از انجا روانه ارض اقدس کربلای معلی شده بسکنی و بعبادت
و حق طلبی مشغول شد تا در سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و شش هجری که مرض طاعون از
قسطنطنیه اسلامبول بعراق عرب سرایت نموده تمامی آن حدود را فرا گرفت و خلقی انبوه
که عدد آنها را خدا داند و بس بآن مرض در گذشتند و در بغداد که اعظم بلدان عراق عرب است
در روز اول هفتاد هزار کس مردند و در روز دوم و سوم از حساب در گذشت عتبات

عالیات که مشحون بافاضل و علما بودند همه آنها درگذشتند مگر معدودی که فرار کردند یا در
اجل ایشان تأخیری بود و سید محمد بن سید زین که از ادبای روزگار بود تاریخ آنرا الطاعون عظیم
دید و چون شداد هم رسانید که سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و هفت داخل شد الطاعون عظیم
فرمود و آن لعینه تا بصره و بوشهر سرایت کرده سکنه بلاد منصوره و دیارات و احشام و بادیه
نشین آن نواح همه مردند القصه سید محمد شفیع موصوف بعد مدتی بتقریب بعضی بیماریها رخ
شوشتر رسیده معالجه کرده از دو شاید که بهوا انست بنی اعمام آن وحشت طبعیت بانس
و جمعیت گراید در اهواز که نیم راه است مرض ذات الجنب اضافه امراض دیگر گشته
در ماه جمادی الاولی سنه اربع و مائتین بعد الالف بعالم بالا انتقال گردید و داغ حرمان
بدل افاضل و اتقیا گذاشت و حسب الوصیت بجوار حسین علیه السلام مدفون گردید
حشره الله مع الله هدا و از اولاد او سید محمد علی که در جوانی بار عقب درگذشت و سید محمد حسین

میر محمد حسین اصفهانی الاصل در تاریخ وفاتش قطعه گفته یک بیت آن اینست

چون دل از میان رفت زد سال تاریخ — در دل آمد علیه رضوان الله

السید مرتضی بن السید محمد الطباطبائی البروجردی وی از افاضل اخیار و اعلام
روزگار و والد ماجد حضرت بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی است در آئینه حقنما در ضمن
احوال جناب بحر العلوم طاب ثراه مسطور است که والد ماجد حضرت بحر العلوم موصوف
در بروجرد که از بلاد عجم است منصب امامت نماز جماعت داشته و بعلم و فضل و کمال و
ورع و تقوی و کرامات و مقامات برافراشته میرزا محمود شارح دره بحر العلوم در بعضی
افادات خود گفته السید المرتضی کان عالما جلیلا کما شهد له غیر واحد من
العلماء ولم اقف له علی مصنف سوی مجلد فی شرح بعض مباحث صلوة الکفایة
در مرثیه وفاتش جمعی از علما قصاید غرا انشاد کرده از انجمله خلف ارشدش بحر العلوم مرثیه ها
گفته و آن مرحوم چند اولاد ذکور داشت که از انجمله بحر العلوم و سید جواد که جد میرزا محمد

شارح دره بحر العلوم ست بوده اند بالجمله وفاتش قبل از وفات خلف ارجمند او بحر العلوم بچهار سال واقع شده پس بحسب ظاهر وفاتش در سنه ثمان بعد مائتین والف بوده باشد لان وفات بحر العلوم کما سیتضح من ترجمته در سنه اثنی عشر بعد مائتین والف ست یکی از فضلا تاریخ وفات او را در کلمه مات مرتضی و دیگری نوی بجنات النعیم الصمد یافته مرقد منورش در پهلوی جدش در کربلای معلی قریب مزار شهدای کربلا واقع است فرضی الله عنه وارضاه استاد الکل آقا محمد باقر بن اکمل الدین محمد الاصبهانی البهبهانی الحائری ولد و منشا او بهبهان بیای موحده و های ساکنه و بای موحده دیگر قبل از های دیگر که از توابع بلاد ایران ست و او مدتی در انجا ساکن بود و بعد از ان بقیه عمر بمجاورت کربلای معلی ممتاز گشت وی از اعاظم مشایخ علمای دین مبین و کبار فقها و محدثین سند اکثر علمای مابعد او الی الان بلکه سلسله تلمذ جمیع مشاهیر ایشان بسوی او منتهی میشود لهذا بیان ایشان ملقب باستاذ الکل فی الکل گردیده صاحب تکمله امل الآمل که معاصر او بود ذکر شریفش بدین عنوان آورده اقا محمد باقر ابن اکمل الدین محمد الاصبهانی البهبهانی الحائری فقیه العصر فرید الدهر وحید الزمان صدر فضلاء الاوان صاحب الفکر العمیق والذهن الدقیق صرف عمره فی اقتناء العلوم واکتساب المعارف والدقائق وتکمیل النفس بالعلم بالحقائق فحباه الله تعالی باستعداده علوماً لم یسبقه احد منها من المتقدمین ولا یلحقه احد من المتاخرین الا بالاخذ منه والرافة من العلوم ما لا عین رأت ولا اذن سمعت لدقتها ودقتها ووقوعها موقعاً فصار الیوم اماماً فی العلم ورکناً للدین وشمساً لازالة ظلم الجهالة وبدراً لازاحة دیاجیر البطالة فاستنار الطلبة بعلومه واستضاء الطالبون بفهومه واستنارت فتاواه کشعاع الشمس فی الاشراق مد الله ظلاله علی العالمین وامدهم بجود وجوده الی یوم الدین و در اواخر احوال آنجناب

آورده وبالجملة شرح فضله واخلاقه وفضله وعبادته ليس فی مقدرتنا ولا يصل اليه
مكنتنا وقدرتنا وتواليفه كثيرة وتصانيفه غفيرة فی العلوم الخطيرة والفنون
الكثيرة الفقه والرجال واصول الفقه وهی لشهرتها لا تحتاج الی الذكر والعلم
واليوم هو ادام الله ظله الوارف علی التالد والطارف مقيم فی ذلك المشهد
صابرا علی مضض الفتن الكائنة لذلك المورد لصغرها فی جنب تلك الفتوحات
وعدم خطرها عند مايرد عليه من العلوم الواردات وقد رزقنی الله مطالعة
طلعتها المباركة فی سفرة الحج فی سنة ثمان وسبعين بعد المائة والالف نسال الله
العود الی تلك المشاهد لنستريح فی المساكن والملاحد انتهی كلامه وسيد عبد اللطيف
شوشتری در تحفة العالم بتقريب ذكر سكنه كربلای معلی آورده ذوالمناقب والمفاخر المولی
محمد باقر البهبهانی رحمه الله ذكر او بتقريبات گذشت وی از اعلام مجتهدين زمان وقلم
از تحرير اوصاف آن علامه نحرير سرشكسته ومكسور اللسان واز غايت اشتهار بی نياز از
اوصاف وبيان ست قريب يكصد سال عمر يافت وتمام آن عمر گرانمايه را دران
سرزمين بهشت آئين صرف افاده ونشر علوم وارشاد مردم ساخت اكثر دران عالی
محفل كه افاده فرمابود از مستمعان بودم ونيز صاحب تحفة العالم در ضمن احوال برادر
خود سيد محمد شفيع بتقريب ذكر مشائخ واساتذه او آورده كه آقا محمد باقر بهبهانی از احفاد
شيخ المحدثين اخوند ملا محمد باقر مجلسی مجتهدی عاليشان واز كبرای اوليای زمان بود قبل از و
فن اصول را اينقدر رواج نبود بيشتر از فضلای اخباری وقليلی اصولی يا متوسط ميانه
اصول واخبار بودند آنقدر كه اكنون رواج يافته است رونق بخشيده آن علامه نحرير
وبيان ديگر حالات او خارج از حوصله تحرير ست واو خود در اصول وحيد عصر وفريد دهر
بود دران اماكن پرفيض كه عمر او از تسعين گذشته بود بخدمتش رسيده ام چند سال قبل از
وفات نمود ملا حيدر علی مجلسی در رساله اجازهٔ نسب خود آورده كه نسب آقا باقر موصوف

از جانب مادر بملا محمد تقی مجلسی میرسد زیرا که مادرش دختر ملا نورالدین محمد بن ملا صالح
مازندرانی بود و مادر ملا نورالدین دختر ملا محمد تقی مجلسی بود لهذا آقای مذکور در تصانیف
خود ملا محمد تقی و ملا محمد صالح را جد خود گفته است و اخوند ملا محمد باقر مجلسی را خال خود خوانده
و ملا ابو علی کربلائی تلمیذش در منتهی المقال بعد او صاف و مدائح و القاب آنجناب آورده
ولادتش در سنه یکهزار و یکصد و سه در اصفهان واقع شد در بلدهٔ بهبهان توطن اختیار کرده
بعده بسوی کربلا آمد و گاه گاهی بخاطر اشرفش میگذشت که از کربلا بسوی بعض بلاد نهضت
فرماید پس حضرت امام حسین علیه السلام را بخواب دید که میفرماید لا ارضی ان تخرج
من بلادی یعنی راضی نمیشوم باینکه تو از بلاد من بیرون روی پس بمجرد دیدن این
خواب عزم بالجزم بر اقامت و مجاورت آن ارض اقدس نموده و در بلاد عراق خصوصا
در نجف اشرف و کربلای معلی قبل از آمدنش کثرت اخباریان بود و جهلای ایشان بسیار
متعصب بودند که هر گاه یکی از ایشان میخواست که کتابی از فقهای اصولیین را بدست بردارد
کتاب را بوساطت جامه برمیداشت بنهجی که دستش بآن کتاب مس نشود یعنی از شدت
تعصب و عناد جلد کتب ایشانرا نجس میشمردند پس حقتعالی ببرکت قدوم او آن بلاد را از متعصبان
جهال خالی گردانید و مردم از انوار علوم او از ظلمات حیرت رسته بشاهراه هدایت رسیدند
بالجمله تمامی مجتهدین عصر وی اخذ و استفاده از علوم او نموده اند تصانیف آقا باقر محمد و ح
قریب شصت کتاب ست از انجمله شرح مفاتیح ملا محسن کاشانی که از آن جمله شرح ابواب
طهارت و صلوة و صوم و زکوة و خمس بمعرض تالیف رسیده است و بس و آن کتابی بسیار
نیکوست و دیگر حاشیه کتاب مدارک بر ابواب طهارت و صلوة که در ان بر تغفلتهاے
سید محمد عاملی مصنف کتاب مذکور تنبیه فرموده و مصنف مذکور را در خواب دید که اعتراف
بغفلت خود کرد و اظهار رضای خود بر تنبیهات او فرمود و دیگر از تصانیف او حواشے
و تعلیقات بر کتاب منهج المقال فی احوال الرجال تالیف میرزا محمد استرآبادی که دران

تنبیه بر فوائد و تحقیقات بسیار نموده بنحوی که علمای متقدمین و متاخرین را اطلاع بر چنین تحقیقات
میسر نشده دیگر حاشیه بر شرح ارشاد ملا احمد اردبیلی از اول کتاب التجارت تا آخر کتاب ست
و دیگر حاشیه بر کتاب وافی و رساله اجتهاد و اخبار که در ان شبهات وارده آنرا مندفع
نموده و رساله در مسئله اصل برائت و رساله در بیان حیلهای شرعیه متعلق بربا و ذکر
چیزهای که آنرا شرعی گمان میکنند و حالانکه شرعی نیست و دیگر رساله فوائد حائریه مشتمل
بر آنچه فقیه را معرفت آن ضرورست و رساله فوائد ملحقه بفوائد حائریه که آنرا فوائد جدیده گویند
و حاشیه بر معالم الاصول و رساله در طهارت و صلوة که حاوی مسائل شریفه و دقائق
لطیفه ست رساله صغیره فارسیه در احکام زکوة و خمس و رساله مختصره فارسیه در احکام حج و رساله
جیده فارسیه در معاملات و رساله صغیره در حرمت غنا و رساله صغیره در ذکر قیاس و رساله
لطیفه در حل شبهه جبر و اختیار و رساله در بیان جمع بین الاحادیث و اقسام جمع آن و رساله
در حلیت جمع بین الفاطمیین که درین مسئله بر شیخ یوسف بحرانی رحمه الله که بر حرمت آن اصرار
داشت و نکاح دو سیده از بنی فاطمه را بایک مرد در زمان واحد باطل مے انگاشت رد
کرده است و رساله مبسوطه دیگر که در همین مسئله ست و رساله مختصره دیگر در همین مسئله و رساله فارسیه
در اصول خمسه و رساله در بطلان عقد با دختر صغیره بمحض عزم حلیت نظر بسوی مادرش و محرم
گردانیدن او و رساله مبسوطه در استحباب صلوة جمعه در ابطال وجوب عینی آن و رساله
دیگر مختصر در مسئله مذکوره و رساله در حجیت استصحاب در بیان اقسام آن در ذکر اقوال فقها دران
و رساله در بیان کیفیت مناظره که او را بایکی از فضلای اهلسنت و جماعت در باب محال
بودن رؤیت حق تعالی واقع شد و آن فاضل از جواب او عاجز شده در مسئله رؤیت
متوقف شد و دیگر حاشیه بر دیباجه کتاب مفاتیح متضمن بر چهار مقاله ست مقاله اول در بیان
اصول معتبره فقهای کرام مقاله دوم در بیان چیزی که جهال آنرا قیاس میشمارند و حالانکه
قیاس نیست مقاله سوم در بیان اجماع ضروری و نظری و بیان آنکه شهرت میان علما

حجت ست یا نه مقاله چهارم در عدم جواز تقلید ست و بیان حکم آن کسی که مجتهد حی بهم نمیرسد
ورساله در بیان حکم شیره انگوری وتمری ومویزی ورساله در بیان حجیت اجماع و اقسام آن
و دفع شکوک وارده دران ورساله ورساله ورمسئله عدم اعتبار رویت هلال قبل از زوال وحاشیه
بر کتاب ذخیره وحواشی متفرقه بر کتاب مفاتیح وحواشی بر معالم الاصول وحواشی بر مسالک وحواشی بر کتاب
تهذیب وحواشی بر شرح قواعد ورساله در حکم خونهای که نجاست آن معفوست ورساله
در احکام عقود ورساله در اصول اسلام وایمان واحکام منکر آن وبیان معنی ناصب ورساله
صغیره در احکام حیض ناتمام ورساله در بیان اینکه مردم در زمان غیبت امام علیه السلام دو قسم اند
یکی مجتهد و دیگری مقلد وقسم ثالث هم متصورست یا نه ورساله در بیان سبب موسوم شدن
بعض اولاد ائمه علیهم السلام باسم خلفای جور ورساله بر حاشیه میرزاجان بر مختصر عضدی که رساله
وجیزه لطیفه ست وسوای این دیگر رسائل واجوبه مسائل از تالیف او بسیارست که اگر
مجتمع شود چندین مجلدات گردد واکثر آنها بفارسیست وایضا صاحب منتهی المقال آورده
که جناب مرحوم راده وپسر ویک دختر بود پسر بزرگ ایشان عالم عامل آقا محمد علی صاحب
کتاب مقامع الفضل و دیگر آقا عبد الحسین واحوال ایشان انشاء الله المستعان در نجم سوم
خواهد آمد ویکدختر که در حباله نکاح جناب آقا سید علی طباطبائی علیه الرحمه بود وجمعی کثیر و
جمی غفیر از جمله تلامذه آنجناب بوده اند که احوال اکثر ایشان دراین کتاب انشاء الله تعا
مذکور خواهد شد وفات آنجناب در سال یکهزار و دوصد و پنج هجری اتفاق افتاد و پائین
پای شهدای کربلا مدفون گردید تاریخ وفات او چنین یافته اند

گشت از وی درد تازه بخش ‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌‌ باقر علم رفته از دنیا

الشیخ عبد النبی القزوینی الیزدی از معاصرین جناب آقا باقر بهبهانی و مولانا بحر العلوم
آقا سید مهدی طباطبائی علیه الرحمه بود عالمی خبیر و فاضلی نحریر ماهر بفن رجال بوده در اجازه
محمد بن محمد صالح لاهجی که از بعض تلامذه آقا باقر بهبهانی یافته بتقریب ذکر مشایخ خود آورده

ومنها ما اخبرني به اجازة عدة من اصحابنا الاعلام وجماعة من فضلائنا الكرام منهم
السيد الجليل النبيل زبدة السادة الاعاظم ونخبة العلماء الاكارم العالم العامل
الورع والفقيه الفاضل المطلع الامير سيد حسين القزويني ومنهم العالم الفاضل
المحقق والنحرير الخبير المدقق جامع المعقول والمنقول ومفرع الفروع والاصول
عبد النبي القزويني اصلا اليزدي مسكنا بحق روايتهما عن الشريف الماجد
الكريم والفقيه المتكلم الحكيم الامير سيد ابراهيم والد السيد حسين المنوه
باسمه انتهى ما اردنا نقله و از بعض مقامات كتاب تكملة امل الآمل كه از تصانيف شيخ
موصوف ست ظاهر ميشود كه او از تلامذه سيد محمد صالح حسيني خاتون آبادي و شيخ محمد جعفر
بن عبد الله الكمرئي الاصفهاني داماد آقا حسين خونساري بوده و ديگر از مشايخ او كه در كتاب
مذكور مسطور اند والله يعلم از تصانيف شريفه او ست تتمه كتاب امل الآمل مشتمل بر ذكر كسانيكه
در امل الآمل از معاصرين صاحب امل الآمل متروك شده اند و كسانيكه از متاخرين زمان شيخ
حر عاملي عليه الرحمه اند و كتاب مزبور را بالتماس حضرت بحر العلوم تاليف فرموده چنانكه
در ديباچه ذكر شريف او نموده و گفته اگرچه از مدتي اراده اين امر داشتم كه تكميل كتاب امل الآمل
نمايم و اسامي باقيمانده را درج سازم لكن بشغل آن نپرداخته بوديم تا آنكه آن اراده متحتم شد بحكم
آنجناب كه واجب الاذعان ست بجمعش شتافتم و مولانا بحر العلوم طاب ثراه تقريظي مشتمل بر مدح
و ثناي بليغ بر كتاب مزبور و در حق صاحبش قلمي فرموده چون بر عظمت و جلالت شان شيخ مذكور
دلالت دارد در اينجا ثبت نموده شد وبعد فقد وفقني الله وله الحمد للتشرف بما املاه
الشيخ العالم الفاضل والمحقق البدل الكامل طود العلم الشامخ وعماد الفضل الراسخ اسوة
العلماء الماضين وقدوة الفضلاء الآتين بقية نواميس السلف وشيخ مشايخ الخلف
قطب دائرة الكمال وشمس سماء الفضل والافضال الشيخ العلم العالم الزكي والمولى
الاولى المهذب التقي المولى عبد النبي القزويني اليزدي لا زال محروسا بحراسة

الرب العلی وحمایۃ النبی والولی محفوظا من کید کل جاهل غبی وعنید غوی فرحم من قال امینا فاجلت فیما املاه نظری ورددت فیما اسداه بصری وجعلت اطیل فیه فکری وادیر به ذکری فوجدته افضل من ابوس وازین من عروس واعذب من الماء وادق من الهواء وقد ملک ازمۃ القلوب ویغنی بنیل المطلوب شعر

لقد وافت فضائلک المعالی ... تهز معاطف اللفظ الرشیق

فضضت ختامهن وقلت انی ... غضضت بهن عن مسک فتیق

وجال الطرف منها فی ریاض ... کسین محاسن الزهر الانیق

شربت بها کؤسا من معان ... غنیت بشربهن عن الرحیق

ولکنی حملت بها حقوقا ... اخاف لثقلهن من العقوق

فسامن نعیم بی رویدا ... فلست اطیق کفران الحقوق

وحمل ما اطیق به نهوضا ... فان الرفق الیق بالصدیق

ولعمری لقد جاد واجاد وبذل المطلوب کما ارید منه واراد ولقد احیی واشاد بما رسم وافاد رسوما قد اندرست وطلولا قد عفت ومعاهد قد عطلت وقباب مجد قوضت وارکان فضل قد هوت واهدمت وابنیۃ سودد قد انقضت وانتقضت فلله دره فقد وجب علی العالمین بل العالمین شکره وبره فکم احیی بجمیل الذکر ما قد مات ورد بجمیل الثناء ما غبر وفات وکم له فی ذلک من النعم والایادی علی الحاضر والبادی ومن الفواضل العوادی علی المحفل والنادی ولقد نشر فضائل العلماء والفقهاء وذکر محاسن الادباء والاذکیاء ونوه بذکر سکان زوایا الخمول وانا منار فضل من اشرف ضوءه علی الافول فکانی بمدارس العلم لذلک اهتزت وربت وطربت وبمحاسن الفضل له قد ازلفت وزفت وبمحافل الادب قد استوی انست

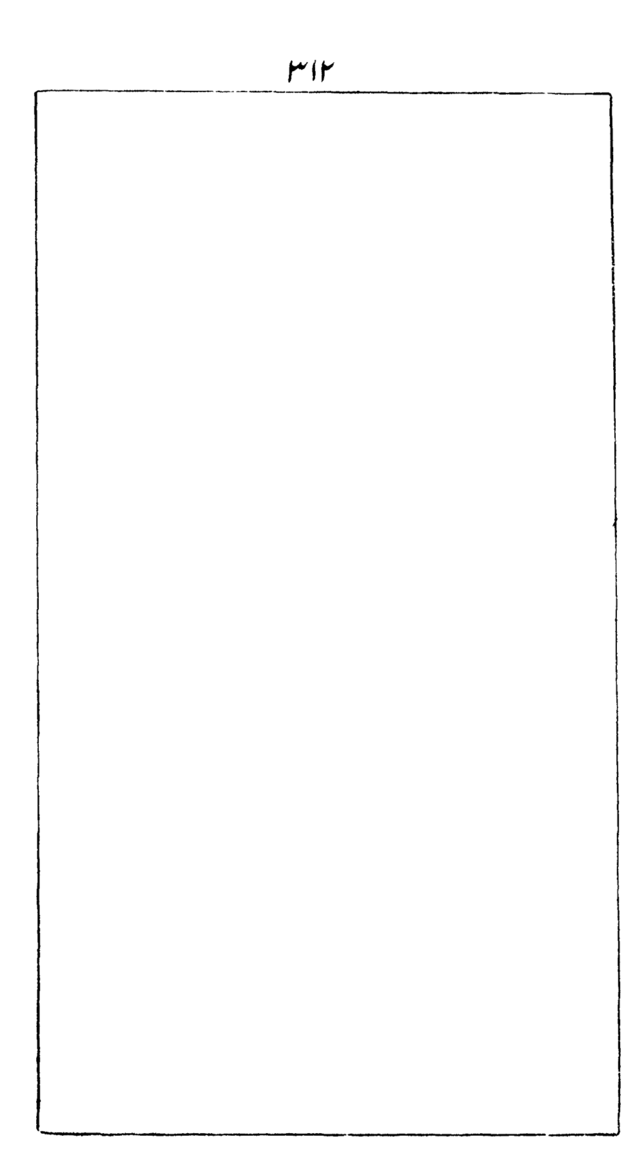
وکانی بسکان الثری و رهائن القبور قد ارتقوا معارج الطور و البسوا ملابس البهاء و النور و تباشروا بالتهنیة و السرور و طفقوا بلسان الحال ینشدون زماد جمهور هذا المقال شعر

اخیتنا بثنائك السلسال | فاذهب بنعماها دخی البال
فی النشاتین لك المهنا و الهنا | نیل المنی و الفوز بالآمال

جامع اوراق هم از کتاب مذکور اکثر جا نقل آورده اگرچه کتاب مذکور درین دیار نایاب ست و آنچه که دستیاب گردیده نسخه ایست سقیم تا حرف الجیم در کتبخانه مولانا سیدنا العلامة السید حامد حسین دام ظله العالی بنظر رسیده اما با اینهمه در کتاب مزبور احوال کسانیکه دران منقول گردیده و در دیگر کتب رجالیه کمتر بنظر رسیده اخوین کریمین العالم العامل میرزا حبیب الله و الفاضل الکامل میرزا هدایت الله رحمهما الله هر دو برادر زیب دانش و هنر و فضلای عصر را افسر بودند حاج ملا شفیعا در اجازه خود آورده که هر دو بزرگوار در اصفهان بودند و اخوند ملا حسن شفتی والد محقق ابو القاسم قمی صاحب قوانین الاصول در اوائل تحصیل خدمت این دو بزرگوار اخذ علوم نموده و ایشان حسب الطلب بادشاه عصر خود و اهالی بلدهٔ جابلاق برای قضا و حکومت و ترویج امر شریعت در انجا رفتند و از جانب بادشاه بعهدهٔ شیخ الاسلامی قیام داشتند و اخوند ملا حسن مذکور همراه ایشان بود و صبیه مرزا هدایت الله در حباله نکاح ملا حسن بود و محقق قمی صاحب قوانین از بطن صبیه مذکوره است و نیز از روضه بهیه مستفاد میشود که ملا مرزا حبیب الله موصوف جد مادری ملا شفیعا بوده اخوند ملا حسن الشفتی الجابلاقی منسوب ست بسوی شفت و آن موضعی ست از مواضع رشت که یکی از بلاد عجم ست و جابلاق بجیم فارسی و بار موحده و قاف در آخر که قریه از توابع قم ست اخوند موصوف پدر محقق ابو القاسم صاحب قوانین ست ملا شفیعا در ضمن احوال محقق قمی گفته که اخوند ملا حسن شفتی والد ماجد محقق مذکور که از اهل شفت بوده از انجا باصفهان برای تحصیل علوم شرعیه

و فنون دینیه رفت در انجا پیش عالمین عالمین کاملین میرزا هدایت الله که جد مادری ملا ابو الحسن قمی ست و برادر او میرزا حبیب الله جد مادری من بتحصیل علوم اشتغال ورزید در وقتیکه عالمین مذکورین بسوی قریهٔ چابلاق رفته بمنصب قضا و افتا قیام نمودند اخوند ملا حسن همراه ایشان بود و با دختر میرزا هدایت الله که والده محقق قمی ست نکاح کرد و ولادت صاحب قوانین در همان بلده واقع شده و همانجا نشو و نما یافت و از والد خود اخذ علوم ادبیه نمود و بالجمله ملا حسن عالم و فاضل و جامع کمالات و مشهور در زهد و عبادات ست از تصانیف او کتابیست

بر دو تیرهٔ کشکول موسوم بکاس السائلین انتهی

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد للہ وکفی وسلام علی عبادہ الذین اصطفی نجم سوم از تذکرۂ موسومہ بہ نجوم السماء فی تراجم العلماء در ذکر برخی از افاضل و اعیان فقہاء و محدثین و مفسرین و نبذی از حالات مستعدین و مشتغلین علوم مائۃ ثالث عشر و باللہ اتوکل و اعتصم

العالم الربانی مولانا السیّد محمّد مهدی الملقب بحر العلوم بن مرتضی بن محمد الحسنی الحسینی الطباطبائی النجفی البروجردی

بروجرد شہریست از قلمرو علی شکر میان او و بلدہ کرمانشاہان مسافت بحر وزہ راہ است زبان اکابر فقہاء و اعاظم علما از مدح و وصفش قاصر علامہ شیخ جعفر نجفی صاحب کشف الغطاء کہ از اعاظم تلامذۂ بحر العلوم بود باین ابیات فصاحت آیات او را ستودہ شعر

لسانی عن احصاء فضلك قاصر	وفکری عن ادراك کنهك حاسر
جمعت من الاخلاق کلّ فضیلة	فلا فضل الّا عن جنابك صادر
یکلّفنی صحبی نشید مدایحکم	لزعمهم انّی علی ذاك قادر
فقلت لهم مهمات لست بقائل	لشمس الضحی یا شمس ضوئك ظاهر
وماکنت للبدر المنیر بناعت	له ابدًا بالنور واللّیل عاکر
ولا للسماء بشرالك انت رفیعة	ولا للنجوم الزهر هن زواهر

وله ایضا فی مدیحه قدس سرهما

الیك اذا وجهت مدحی وجدته	معیبًا وان کان السّلیم من العیب
اذ المدح لا یخلو اذا کان صادقًا	ومدحك حاشاه من الکذب والرّیب

و مولانا سید جواد عاملی صاحب مفتاح الکرامہ در مدح آنجناب قصائد بلیغہ فرمودہ در بعض

آنها اشاره بکرامات مشهوره اش نموده از انجمله قصیده ایست که در آخر آن الناس ملاحظه
مفتاح الکرامه از حضرت بحر العلوم داشته از تطویل نیندیشیده در اینجا ثبت مینماید

الیک زمام الخلق یا خیر مرشد — وانت نظام الکون فی کل مشهد
وانت امین الله قمت بامره — علی الدین والدنیا بامر محمد
وحجته العصماء من کل وصمة — وآیته الکبری علی الیوم والغد
وانک جنب الله خازن علمه — وانک وجه الله فی کل مقصد
تعالیت عن کنه الانام ولا ادری — الی کل سر ثاقب الذهن یهتدی
تباین فیک الناس اذ بنت عنهم — فاضحوا وهم بین غاو ومهتدی
وبین اناس حائرین و انی — لما ذرهم فی ذاک غیر منقد
ففی کل سر من علاک وظاهر — دلیل لکل نحو مبداه یبتدی
لک المعجزات البینات اقلها — یقیم علی ساق الهدی کل مقعد
الست الذی اصمی الیهود بمعجز — تخرّ واعناة للجدران وللید
واضحوا جمیعا مسلمین وانهم — جماعة فیهم کل حبر مسود
یضیفون عن غاو تلک بیوتهم — بجنح الدجی معمورة بالتهجد
وقاضی قضات القوم ارشدت امره — وقد کان صعبا لایلین لمرشد
وقومت زیغ الترکمان وکم لکم — بمکة آیات لکل موحد
وطائفة نهج الطریقة قد عدت — وانهم دهاقین غیها کل معتدی
فحین رأت ما یقطع العذر منکم — تجلی عماها بعد طول تردد
وکم فرقة ضلت فروع اصولها — رددتم الی الاصل الاصیل الموصل
وللجن والاملاک شان لدیکم — فسل مسجدا فی ارض کوفان ترشد
وقد [illegible] فیه نهایة — بقائد جیش السوء من خاتم الیما

وكم فيك سر لا ابوح بذكره — مخافة حب طائش اللب سمهد

وفى درسك الميمون عدل شاهد — على سرك المخزون فى كل مشهد

تدير كؤوس العلم من كل غامض — على كل حبر بالفضائل مرتدى

وعلامة ندب امام زمانه — ومجتهد فى كل فن مصمد

هم القوم كل القوم الا لديكم — فانهم ما بين بكم ولمد

فيا جبل من قدرة الله باذخا — وبحر هدى نادى الوجود به ندى

مدحتك لا انى رجوتك للغنى — وان غاض فى فرى من طريف ومتلد

ولكننى عاينت فيك شمائلا — عرفت بها عرف النبى محمد

وقد صنف المولى كتابا بيمنكم — يفوق جميع الكتب فى كل مقصد

وكم قمت للارشاد بالنبا واجيا — صلاح كتابى والكتابة فى يدى

فان تلحظوه زاد نبلا ورفعة — وبالغيث يغدو همر عاكل فدفد

ولا زالت الايام يا ابن بهائها — تروح عليكم بالسرور وتغتدى

و بر همين منوال بسيارى از فضلاى زمان و اجلاى علماى عاليشان در مدح آنجناب قصائد غرا و منشآت بليغه كه بيرون از احاطه توصيف و تعريف اند گفته اند نسب شريفش از جانب پدر بحضرت امام حسن عليه السلام و از جانب مادر بحضرت امام حسين عليه السلام مى رسد زيرا كه از جانب پدر منسوب بوده اند بسيد ابراهيم طباطبا بن اسمعيل الديباج بن ابراهيم الغمر بن الحسن المثنى بن الامام الحسن المجتبى عليه السلام و مادر ابراهيم بن حسن مثنى جناب فاطمه دختر سيد الشهدا بود صاحب منتهى المقال بعد مدح و ثناء آنجناب گفته كه ولادتش در كربلاى معلى در شب جمعه ماه شوال سنه خمس و خمسين بعد المائة والالف واقع شد بخدمت والد خود كه عالم پرهيزگار و صالح و نيكوكار بوده و بخدمت جمعى از كبار علما كه از جمله ايشان شيخ يوسف بحرانى باشد تحصيل علم نموده باز بنجف اشرف رفته بشاگردى جمعى از علماى آنجا كه از جمله ايشان شيخ

فتونی و شیخ محمد تقی ذورقی وغیره بوده بهره یاب شد باز بکربلا مراجعت نموده بخدمت آقا باقر بهبهانی باشتغال علوم پرداخت و باز بنجف رفته اقامت ورزید اکنون خانهٔ مبارکش محط رحال علما و مفزع فحول فضلاست و آنجناب بعد از آقا باقر بهبهانی پیشوای علمای عراق و سید فضلای علی الاطلاق ست علمای آن بلاد التجا بسوی ایشان می آرند و عظمای آن نواح اخذ علوم از خدمتش مے نمایند آنجناب کعبهٔ علومی ست که طی مراحل بسوے او میکنند و بحر مواج فضائلی ست که ساحل آنرا درنمی یابند و باینهمه کرامات ظاهره و آیات باهره که ازو بوقوع آمده و شایع و ذائع ست که درزمانیکه آنجناب در حجاز تشریف داشت جمعی کثیر از قوم یهود بمشاهدهٔ براهین کرامات آنجناب ایمان آوردند و والد ماجدش در شب ولادت شریفش بخواب دید که حضرت امام رضا علیه السلام شمعی را با محمد بن اسمعیل بن بزیع که از اصحاب اخیار آنحضرت بود فرستاد و آن شمع را بربام خانه‌اش برافروخت پس روشنی آن بلند شد که پایانش را ادراک نمیتوان کرد و نظر بروقت دیدنش تعبیر میشد و زبان حالش میگوید ما هذا بشر میرزا محمود طباطبائی که از برادرزادگان بحر العلوم ست در فواتح شرح درهٔ نقه بعد نقل عبارت صاحب منتهی المقال که ترجمه‌اش گذشت می فرماید اقول و من کراماته المنتشرة حکایة فتح اقفال الروضة المقدسة الغرویة الشایعة فی الاصقاع والدائرة علی السن الفضلاء الثقات بعد وفاته حیث اخذ العهد ممن رأه علی عدم الابراز حال الحیوة و قریب من ذلک حکایة السرداب سمعتها مفصلا عن بعض العلماء الثقات نقلا عن غیره و هی معروفة و من ذلک ما اشتهر من نیاحة الجن علیه طاب ثراه فی السرداب المتوفی فیه بل خدمتهم له واخذهم العلوم منه درجه قصوای علم و عمل و ورع آنجناب بحدی بود که در آئینه حقنما از جناب مولانا السید دلدار علی طاب ثراه نقل ست که در ایام عبور آنجناب بدیار فائض الانوار ائمه اطهار علیهم السلام از زبان سیدی با وقار از سادات اهل خطه که اسمش سید حسن و از سالها مجاور روضهٔ مقدسه غرویه بود و شنید که میگفت

اگر درین زمان جناب بحر العلوم دعوی عصمت نماید احدی را مجال قدح وجرح در آن نیست وهم نقل ست که در هنگامیکه آن قبله زمان وارد که معظمه بود در آنجا مراحل تقیه لطی میفرمود شخصی از بعض فضلای اهلسنت سوال کرد که این سید اگرچه اظهار مذهب اهلسنت می نماید اما معلوم نیست که از مذاهب اربعه سنیان کدام مذهب را اختیار کرده است آن فاضل در جوابش گفت که این نمیدانم لیکن اینقدر مرا معلوم و متیقن ست که اگر سید مذهب خامس را سوای مذهب اربعه اختیار نماید ودر آن استدلال فرماید کسی از اهل تسنن بانکار او اقدام نمیتوان کرد وحق اینست که فضائل وکرامات وخوارق عادات آن عالیجناب بیرون از حد واحصاست اگر کسی استقصا خواسته باشد کتابی جداگانه باید نگاشت صاحب تحفة العالم بتقریب ذکر ساکنین نجف اشرف آورده سید جلیل المناقب عظیم القدر سید محمد مهدی طباطبائی بروجردی از اکابر فقهای زمان واعاظم محدثین دوران ودر جمیع علوم معقول ومنقول وسیع الباع وبجامعیت وتقوی فرید اصقاع بود چند سال در حرمین شریفین مجاور وبمذاهب اربعه مدرس بود وبسا تحقیقات شریفه ومصنفات عالیه از مآثر قلم آن امام همام بیادگار ست ودر اواخر بسبب سمن مفرط وبیماری خفقان از افاده علوم وا مانده عزلت داشت وبمطالعه وتالیفات بقدر طاقت می پرداخت انتهی وفات آنجناب در سنه اثنی عشرة بعد المائتین والالف واقع شده عمر شریفش تقریبا پنجاه وهفت سال بود شعرای عرب وعجم در مرثیه وتاریخ او قطعات وقصائد غرا انشا نموده اند از انجمله میک دو بیت اقتصار میرود

شعر

عجب غمی ست که ازین مصیبت جانکاه | بسینه خون شد وبیرون زچشم پرنم رفت
خرد چو سال وفات از توجست بادی گو | سمی مهدی صاحب زمان ز عالم رفت

لفظ وی برای تعمیه است که عدد آن بر مصرعه اخیره می افزایند تا عدد مذکور حاصل شود از جمله اولاد امجاد آن برگزیده رب عباد جناب قدسی القاب ملائک آداب

عالیحضرت مجمع علوم دینی و منبع معارف یقینی آقا محمد رضا علیه الرحمه و یک صبیه مخدره که در
حبالهٔ عقد جناب سید محمد خلف اکبر جناب آقا سید علی طباطبائی بوده از مصنفاتش کما ضبطه
میرزا محمود الطباطبائی فی کتابه المواهب السنیه فی شرح الدرة المنظومة حیث قال برد
الدرة المنظومة وهو کتاب جلیل لم اقف له فی منظوم الاصحاب وغیرهم علی نظیر وعدیل
وقد نظم فی مدیحها الفاضل الاکرم الشیخ محمد علی الاعسم رح ما یبلغ ثمانیة عشر بیتا اولها

درة علم هی ما بین الدرر　　　فاتحة الکتاب ما بین السور

وله فی الفقه کتاب المصابیح وکتاب الهدایة اقتصر فیه علی لب الفتوی لم یبرز منه الا القلیل
من الطهارة ورسالة فی مناسک الحج تنسب الیه ورسالة فی تحریم العصیر الزبیبی وله اختیارات
علی الذخیرة حکاه بعض مشایخنا والی الآن لم اقف علیه وله کتاب رجالی حقق فیه
احوال جماعة من الرواة والعلماء یزید علی عشرة آلاف بیت وله فی الاصول شرح علی الوافیة
لم یعمل مثله فی البسط والتحقیق ونقل الاقوال والادلة علی نمط رشیق الا انه لم یبرز منه
الا القلیل ومن الفحول من ادعی بانه لو تم لتم الاصول وله فوائد فی الاصول جیدة
مشتملة علی فوائد جمة ومباحث مهمة والظاهر انها کالمصابیح منتظمة من الملتقطات بین یدیه
بعد وفاته وله مراثی فی واقعة الطف ابتدائها

الله اکبر ماذا الحادث الجلل　　　فقد تزلزل سهل الارض والجبل

وله قصیدة بالغة فی المناقب والمثالب ردا علی بعض النواصب تبلغ مائتین وخمسة
وستین بیتا وله رد وبالغة علی ابن حجر العسقلانی فی انکاره القائم فی قوله ما آن للسرداب
ومراثی جیدة فی رثاء والده المرحوم وبعض اولاده واجل اهل عصره وله قصیدة رمانیة معروفة جیدة
ملیحة وغیر ذلک من الکلام المنظوم السید الاجل میرزا یوسف التبریزی از اجله
علمای دین ست فخر المجتهدین ملا آقای دربندی در اکسیر العبادات آن مرحوم را از تلامذهٔ
حضرت مجدد الشریعة آقا باقر بهبهانی اعلی الله مقامه شمرده الشیخ حسین المشتهر بابن النجف التبریزی

در اکسیر العبادات او را باین الفاظ ستوده الفاضل الکامل والعامل الثقة الاتقی المشتهر
بکونه صاحب الدرجات العالیه والمقامات المتعالیه الشیخ حسین المشتهر بابن
النجف التبریزی الذی کان من اجلة اصحاب السید الاجل ذی المناقب الکثیرة و
المفاخر الوفیره المسمی بحر العلوم الراقی من الفقه الی اعلی المراقی محمد مهدی
ابن ابی ذر النراقی از اکابر علما و فقها بود پیش علامه زمان ملا اسمعیل الخاجوئی تا مدتی سال
بتحصیل علوم و فنون اشتغال داشت و نزد بسیاری از علمای ماهرین تردد میفرمود حاوی بجمیع علوم
سیما در فنون ریاضی از هندسه و حساب و هیئة و علوم ادبیه از معانی و بیان و غیر آن گردید و در علم
تفسیر مهارت وافر و بلکه ماهر پیدا نمود و بالجمله جناب موصوف در فقه و حدیث از تلامذه آقا باقر بهبهانی
طاب ثراه میباشد کما یظهر من مرآة الاحوال از تصانیف اوست کتاب معتمد الشیعه و کتاب
مناسک مکیه در احکام حج و کتاب مشکلات العلوم که کتابیست عجیب مشتمل بر فوائد بسیار و کتاب
محرق القلوب در مصائب امام حسین علیه السلام و کتاب لوامع الاحکام و رساله در فقه فارسی
و مثنوی طائر قدسی السید علی ابن السید محمد بن السید نور الدین بن السید
نعمة الله الجزائری در تحفة العالم مسطور است السید الولی السید علی بن السید محمد بمکارم
اخلاق ظاهری و باطنی محلی و از صفات ذمیمه مبرا و در مجلس آرائی در نگین صحبتی گل همیشه بهار و عالم
از نکهت خلق او گلزار بود و باکتساب کمالات صوری و معنوی و خصائل ستوده نفسانی ممتاز و در چشم
اعیان و اعاظم چون مردم دیده باعزاز و در فهمیدن شعر فارسی و رسیدن به نیک و بد آن بی انباز
و شعرای عصر و سخن سنجی او در اهتزاز بودند اگرچه خود نمی گفت اما شعر درست و مستحسن را در مذاق عجب تاثیری
بود و هر روزه هنگام عصر شعرا مانند مولانا قوام و مولی محمد جواد بن ملا مومن شمس متولی مسجد جامع که او نیز شاعری
شیرین زبان و در فن تاریخ زبدهٔ امثال و اقران بود و سایر شعرا در منزل او منعقد می شدند
و هر کس آنچه تازه خیال کرده بود بنجد مشش می نمود و بهیگی رد و قبول او را مسلم می داشتند در نجوم
و استخراج تقاویم کواکب دقیقه یاب و در هیئت و ریاضی ثانی بطلمیوس و جاماسب دوران بر آورد

جفی و احکام نجومی مهر جهانتاب و تابو د مدار استخراج دران نواح بآن والا جناب بود معرفة التقویم و رساله در اصطرلاب و رساله در هیئت بخدمت او خوانده ام چند سال قبل ازین بلاء اعلی انتقال نمود السید طبیب بن السید محمد برادر سید علی سابق الذکرست صاحب تحفة العالم آورده که سید موصوف عالمی عالیقدر و در اکثری از علوم خاصه در نحو و منطق و بدیع فضائل کستر بود کسب فضائل از سید زین الدین علیه الرحمه نموده در عراق فارس و گیلان که همیشه مشحون بدانشمندان و اعلام اند بفیض صحبت بسیاری از آنها رسیده بغایت هموارد از عباد روزگار بوده در حائر حسین در حین مجاورت به بهشت جاودان انتقال نمود اللهم احشره مع النبیین الاطهار اولاد امجاد او سید جعفر سید مهدی سید محمد سید اسد الله مولانا آقا محمد سید آبادی بید آباد از اعظم محلات دار السلطنة اصفهان که بغایت معمور و بلطافت آب و هوا مشهور و مولد آن برگزیده رب غفورست که مراتب فضیلتش کالشمس فی وسط النهار آفاق را انور رائی دارد بی نیاز از اوصاف و بیان ست کذا فی تحفة العالم از تلامذه آقای موصوف سید اسمعیل بن سید مرتضی بن نور الدین بن سید نعمة الله جزائری ست که ذکرش خواهد آمد انشاء الله مولانا العلامة المیرزا محمد مهدی بن ابی القاسم الموسوی الشهرستانی الحائری اصل وطن آنجناب شهرستان ست بفتح شین معجمه و سکون ها و فتح را و مهمله و سکون سین مهمله و تای دو نقطه بالا قبل از الف و نون در آخر که از بلاد مشهوره خراسان و عجم ست بعد از ان مجاورت کربلای معلی اختیار فرموده و دهمان جای اقدس مدفن یافت نسب شریفش بحضرت امام موسی کاظم علیه السلام میرسد از جمله علمای کرام و فقهای عالیمقام بود و تحصیل علوم بخدمت شیخ یوسف بحرینی و دیگر فقها نموده و از ایشان اجازه روایت داشت در تحفة العالم مسطورست که میرزا موصوف از اعاظم افاضل نامدار و علامه جلیل المقدارست در تهذیب اخلاق و تکمیل نفس ناقص آنقدر کوشیده است که مزیدی بران متصور نیست شهرستان خلق عظیمش سواد اعظم عالم ملکوت و بحر بیکران دست دریا نوالش

جرعه بخش سکان دیر ناسوت معروف عموم اهالی روم و هند و ایران و بحاجت روائی مردم یگانه دوران ست باآنکه عمر او از هفتاد تجاوز نموده و عرشه ثامن بوده آثار شکستگی و هرم از کلال و ملال و ضعف قوای نفسانی و عنصری اصلا باو راه نیافته بود در بدایت حال از آنجا که افتاده از تیه ضلال و رشتی او ضاع و احوال اینهدیار اطلاعی بکمال وار و اصول کافی و تفسیر صافی را جمعی در خدمتش تلمذ می نمود من هم از مستفیدان آن محفل ارم مانند بودم است از جمله اولاد امجاد میرزا موصوف میرزا محمد حسین معروف به آقا بزرگ بود که بعد وفات آنجناب وارد هندوستان شده و حیدرآباد دکن هم رسیده وفاتش در سنه خمسه عشر بعد المائتین و الالف اتفاق افتاد و بعضی شعرا تاریخ وفات را درین مصراع یافته اند ۵ از جهان مهدی آل محمد آه آه
آقا احمد بهبهانی در کتاب مراة الاحوال بتقریب ذکر علمای کربلای معلی و ذکر سوانح سال یکهزار و دوصد و پانزده آورده که دران اوان عالیجناب مقدس القاب فضائل مآب سلالة الاطیاب عمدة المحققین و زبدة المدققین ملاذ فقرا و ملجا ضعفا مرحوم و مغفور میرزا محمد مهدی شهرستانی موسوی طاب ثراه دران ارض اقدس برحمت ایزدی پیوست و خار مصیبتش بر دلها عالمیان نشست جنازه او را با ناله آه در ایوان پیش روی شهدای سعدا او رواق شریف مدفون کردند تغمده الله بغفرانه مولانا المیرزا محمد رفیع بن محمد شفیع مستوفی الممالک
صاحب تحفة العالم آورده که میرزا موصوف از افاضل اعلام و اکابر عالیمقام بود در فنون علمیه خصوص در معقولات دستگاهی عالی داشت و در خداشناسی و درویشی با اینکه در دنیا صاحب جاه خطیر بود شبه و نظیر نداشت در پنجا فوتش مسموع شد و نیز از کتاب مزبور مستفاد میشود که وطن میرزا موصوف بلده آذربایجان ست مولانا السید عبد الکریم
بن السید جواد بن السید عبد الله بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری
صاحب تحفة العالم آورده السید العلیم و الفضل العظیم السید عبد الکریم فاضلی نحریر و عالمی بی نظیر و سرآمد پارسایان و عباد و سرخیل اصحاب کرامت و سداد ... از علما م

خاصه فقه و حدیث امام همام و در مجاهدات و ریاضات و قوت عبادت از کبرای اولیای عالیمقام
و از سن صبا تا حین رحلت که از شصت متجاوز عمر یافت در تحصیل معارف دینیه آلهیه یاد و نشر
علوم دینی طلبی با عقلاء و بغایت کریم النفس و وارسته و بسی قانع و بیساخته بود شرح کیفیت
سلوک و ریاضات آن مجاهد امقامی عظیم باید و تفصیل آن در حوصله تحریر نمی آید و اگر در کلیات
و انچه در او نوشته میشود مسامحه نرود و نیز دفترها بآن مشحون گردد بالجمله بعد از آنکه به سن چهار پنج سالگی
رسید جد والای او سید عبدالله بتربیت او همت گماشت و او را بمرحوم سید زین الدین
پسر دینی طلبی و سوادی بهمرسانده شروع بعربیت نمود و بعد از استفاده مبادی از سید مبرور
آن والامقام خود بتعلیم او پرداخت بسهل فاصله آن بزرگوار رحلت نمود چون باستعداد ذاتی
و بقوت مطالعه و مذاکره و استفاده از بعض اعمام کرام بمراتب علیا ارتقا یافت از ابتدای
نشو و نما خلوت بمزاجش غالب بود از مجعیت مردم حتی از مشاکلت و معاشرت اعمام
و سلسله عالی شان خود نیز دامن کشیده گوشه نشینی اختیار نمود و در بر روی مردم بسته بعبادت
و دینی طلبی بسر میبرد و تها لشبر اکثت فرزند اکبر او سید محمد در خدمتش استفاده نموده ام در این
ظرف ایام هرگز ندیدم که از امور مسنونه از صوم و صلوة و دعوات ماثوره چیزی از او فوت
شود و یا فعلی که در شرع مذموم باشد از وسر زد حتی در افعال مباحه نیز باحتیاط بود در سالی
یکمرتبه بزیارت ائمه ائمه عراق رفتی و چندی توقف نمودی و از علما و مجتهدین آن اماکن تکمیل
کردی از آقا محمد باقر بهبهانی و سید محمد مهدی طباطبائی بروجردی که از اعلام افاضل سمو
المکان وسر آمد مجتهدین عالیشان بود اجازه عامه تحصیل نموده روزگاری بعزت و احترام
گذرانید در سفر مشهد مقدس رضوی از استاد الحکما میرزا محمد مهدی خراسانی بقدر فرصت
استفاده حکمیات نمود اما آن بزرگوار را بتعلیم و تعلم حکمی و ریاضیات رغبتی نبود اخباری مذهب
و از فقهای ظاهر و در فتاوی بغایت محتاط بود از قبول هدایا و احسان از مردم حتی از کرام
ملوک هندوستان احترازی تمام داشت و بلقمه نان جوین که از بعض اراضی موروثی بادمی سید

میساخت و حق با او بود چه بر فرض محال هرگاه نفس بلند همت تن به پستی در دهد و مبتلا بشر
قدر ضرورت گردن نهد طریق تحصیل از وجوه مشروعه درین جزو زمان نایاب و قبول ید دولت
دزبونی مقدور کرام نه و اگر از دنیا طلبی منظور جود و ایثار ست بدیگران سر همه سخاوتها گذشتن
از دنیا و گذاشتن آن چیزیست که در دست انام خلق ست با نها مصنفات بسیار
در هر فن از آثار قلم فیض شیم او بر جریدهٔ عالم یادگار است که متذکر آنها نیستم و اکثری بعد بر آمدن
من ازان دیار تالیف شده اند تا من بودم شرح مزجی بر الفیهٔ ابن مالک در نحو نوشته بود
و چند رساله در فقه که هر یک را موسوم بتحفه [illegible] نوشته بود و دو سال قبل از دریافتش از وفور
اشفاق [illegible] مکتوبی در بنگاله از [illegible] علامه سعید ایشان معلوم شد که از شوشتر بمشهد
مقدس رضوی انتقال نموده [illegible] برکت و [illegible] از مسکن گزیده با حترام و اجلال با فادهٔ
و نشر علوم و رضا جوئی خالق متعال اشتغال دارد یک سال قبل ازین نوشتن مسموع شد که در آن
روضهٔ خلد مثال مدفون گردید طوبی له و حسن مآب اولاد امجاد سید فاضل عارف سید محمد سید علی سید حسین سید حسن
مولف گوید که چون سال اتمام کتاب تحفة العالم یکهزار و دو صد و شانزده هجری ست
بنابر آن تقریبا وفات مولانا در حدود سنه خمسه عشر بعد الالف والمائتین بوده باشد
والعلم عند الله **مولانا السید عبد الرزاق بن السید بهاء الدین بن السید**
عبد الله بن السید نور الدین ابن السید نعمة الله الجزائری الشوشتری
فاضلی نحریر و زاهدی بی نظیر بود قبل از استکمال کمالات بجوانی در گذشت
اگر فرصت یافته بودی یکی از فضلای عالیمقدار و در سلک پارسایان نیکو اطوار بشمار آمدی
از و مخلف شد دو پسر سید محمد سمیع سید ایوب **العلامة المتبحر تفضل حسین خان الکشمیری**
معروف به خان علامه است در تاریخ معدن السعادة مسطور است که منشأ و مولدش
دار السلطنه کشمیر و لاهور و نشو و نما در شاهجهان آباد و ذکر فضائلش در دیار شرقی مشهور
[illegible] در علم معقول و منقول بهره وافی داشته و در جمیع علوم متداوله جامع گردیده

اکثر او را ثالث معلم خوانند بیشاید و اگر عقل حادی عشر دانند می زیبد و سید عبد اللطیف خان
کہ از دوستان و معاشران خان موصوف بود در تحفة العالم نوشته که وی از اعاظم
فضلای نامدار و سرآمد حکمای روزگار و در جمیع فنون علمی فاضلی بی نظیر و علامه
نحریر بود خاصه در حکمیات و الهیات افلاطون عصر و ارسطوی دهر می نمود چندے
در شاهجهان آباد از خدمت علمای عصر و در بنارس از انفاس فیلسوف اعظم
دانا مام اکرم شیخ اجل شیخ محمد علی حزین استفاده علوم نموده بدرجه علیا و مرتبه بلند رسیده
در حسن تقریر و بیان افادات رشک چهچهه بلبل هزار دستان در بهاران و حسرت افزای
قهقهه کبک دری در کوهساران شگفته طبعی او چون خنده سحرگاهی نور آگین و جامع علوم
اولین و آخرین و در تشیع غالی و نور ولای ائمه اطهار صلوات الله علیهم از سیمای او لامع
و حدت ذهن و سرعت انتقالش بمثابه سیف قاطع و مکارم اخلاق پسندیده ظاهر و باطن را
جامع و در تمامی این کشور نور فضیلت او ساطع بود بحاجت روائی مردمان بی نوا
و نزد دانایان فرنگ و مردمان با فرهنگ چون روح روان باکرام و اعزاز
مرحله می پیمود و حق این ست که مراتب فضائل و مناقب او را مقامی عظیم ست
عمری و یک نیستان قلم باید تا شمه از اوصاف او را نگارد زبان عربی و فارسے
و انگریزی و رومی که زبان علمی فرق فرنگ و هر کس از فرنگیان را تالیف کتابے
منظور باشد بآن زبان تصنیف می کند و آن را لاتینی نیز گویند مانند زبان عربے
نسبت بعلمای عجم زبان رومی را نیز در فرهنگ همان منزلت ست و یونانی را نیکو گفتی
و خوندی و نوشتی و باین سبب بسیاری از کتب حکمی فرنگ را بالعربی ترجمه نموده ست
و خود نیز تالیفات دارد از انجمله از آثر فضل اوست شرحی بر مخروطات ایلونیوس
و دو رساله مدون در جبر و مقابله یکی مشتمل بر حل جبری و یکی متضمن حل جبری و هندسے
و شرحی بر مخروطات دیونیال و مخروطات سمسن و در حل مباحثات و مطالعه آنقدر

حواشی و تعلیقات بر کتب حدیث و فقه فریقین و حکمیات اسلامی و سائر علوم نگاشته است
که احصای آنها عسیر و کمتر فاضلی را میسر شده است سزاست که هند و هندیان با شنطهار
ادوم از فضل و دانش زنند و بوجود او افتخار کنند و دیگر هر قدر فلک بگردد چون او دیگری را
بعرصهٔ ظهور نیاورد شمهٔ از طور معاش و طرز سلوک او این ست که یکپاس از روز برآمده
از خواب برخواستی جمعی از تلامذه که ریاضی خوان بودند می آمدند و استفاده می نمودند
تا نزدیک بظهر ایشان که رفته بودند بدید و بازدید انگلیسیه و اجرای کارهائی که با و تعلق داشت
می پرداخت و مردم رفت و آمد می نمودند و گاه گاهی خود نیز بیرون میرفت تا عصر
که جمعی دیگر از تلامذه که بفقه امامیه مشغول بودند استفاده میکردند نماز ظهرین را ادا می نمود
آنگاه قدری طعام می خورد بعد از برداشتن سفره چند کس که فقه حنفی میخواندند حاضر میشدند
و استفاده میکردند شام که شده بود نماز عشائین ادا و کنجی که و تنها که بجز کتب چیزی دیگر
نزدیک او نبود بمطالعه و خوض در مسائل دقیقه نظری مشغول میشد تا طلوع صبح صادق
نماز صبح را کردی و بخوابگاه رفتی دو سه کس خواننده خوش آواز نوکر داشت ایشان آمده
با سه تار و چهار تار برامشگری و زمزمه مشغول می شدند تا بخواب میرفت یکپاس خوابیدی
و بیدار شدی و بغیر از ان یکمرتبه طعام دیگر چیزی بدهن نمیگذاشت و شبها مژه برهم نمی نهاد
اطبا او را از این همه خوض در مسائل و کثرت مطالعه منع و زجر می نمودند و فائده نداشت
در جوانیها تاهل اختیار و یک فرزند تجمل حسین خان از و بوجود آمده آن ضعیفه در گذشت و دیگر
روی زنی را ندید تا وفات نمود بجز سماع امری دیگر که منافی شرع باشد از و ندیده ام الحق
تا به فیض صحبت او بودم منافرات اوضاع این کشور چندان معلوم نمی شدند اگرچه
در خدمتش کتابی بخصوص نخوانده ام لکن بمنزله استاد مشفق و در هر جلسه آنقدر از مطالب
علمی و مسائل غامضه حکمی و نقلی از و استفاده کرده ام که حق ایادی و شکر نعم او بزبان
طلاقت بیان و قلم مکسور اللسان ادا نگردد و چون بامر وکالت از جانب مثل آصف الدوله

رئیس بے مانندی مامور بود اسباب تجمل و دورباش با علی درجه نیکوئی داشت اما بطوری
که شیوه دنیاداران خاصه اعاظم هندوستان ست برخود نه بستی و با ادنی سلوک
برابری نمودی و بعلم و فضل نیز افتخار نکردی و با پست رتبه ترین طلبه بفروتنی و شگفته
طبعی بودی چند سال قبل ازین آصف الدوله او را بلکهنو طلب فرمود و نیابت خود را
بتکلیف و اصرار باو داد با اینکه مدام کاره آن کار بود هیچ ستوده بتقدیم رسانید مکرر
می فرمود که از نیابت آنقدر بتنگ آمده ام که میخواهم سر بصحرا گذارم مرا با نیابت
چه مدخل و درمیانه چه مناسبت کسی که تمام عمر را بصحبت علما و فضلا و کتب دانشمندان
بمطالعه و خوض در علوم بسر برده باشد با این مردم عوام که درین دولت را جمعیت
دارند چگونه تواند گذرانید و دران زمان نیز حجاب و دربان و عمله نگاه نمی داشت
هرکس میخواست باو میرسید و باین سبب دربارگاه او از آمد ارباب حوائج آمد و شد
دشوار بود و ناچار بر اجرات آن کار صبر می نمود تا آنکه آصف الدوله جام تلخ مرگ
از دست ساقی اجل نوشید و زمان دولت او سپری گردید و نوبت ریاست عاریت
برادر او نواب سعادت علی خان رسید از ان کار استعفا و هر قدر نواب مذکور
لجاج و ابرام نمود مقبول نیفتاد باز بکلکته برگشته درخانه خود گوشه منزل خویش بکنج
نشست و در بر روی مردم بیگانه و ارباب دنیا که هجوم می آوردند به بست و بمطالعه کتب
و افاده می گذرانید تا در ابتدای سنه اربعه عشر بعد الالف و المائتین بیماری فالج و
مالیخولیا عارض او گردید اطبای هر فرقه معالجه می نمودند و همگی متفق اللفظ بودند که از کثرت
مطالعه و دقت در مسائل حکمی باین مرض مبتلا شده و چون در کلکته از معالجه فائده مترتب
نگشت بقصد تبدیل آب و هوا راهگرای سمت لکهنو گردید از بنارس گذشته و نارسیده
به لکهنو در هجدهم شوال سنه خمسه عشر بعد الالف و المائتین بملأ اعلی انتقال نمود حشره الله
مع اولیائه الاطهار و صاحب مفتاح التواریخ نوشته که از جمله مصنفات آن یگانه زمان

یکی در ہیئت حکمای فرنگ بود و نسخه دیگر در صناعت جبر و مقابله و در عهد نواب سعادت علیخان بکلکته رفته هنگام معاودت مابین کلکته و مرشدآباد بتاریخ پانزدهم شهر شوال ۱۲۱۵ هجری درگذشت شاه محمد اجمل اله آبادی در تاریخ وفاتش این قصیده نظم کرده بحذف چند اشعار درینجا ثبت می شود

در هزار و دوصد و دوازدهم — شده چون فضل قادر قدوس
خان عالیمقام والا جاه — اشرف و انفس ذوات نفوس
آن تفضل حسین خان یعنی — زده بر کشور امارت کوس
نایب آصف زمان گردید — رفت نامش ز هند تا حد روس
آنچنان بند و بست کرده بملک — که بملکش نمانده یک سالوس
بعد چندی بملک مشرق رفت — خور بدولتسرای او زد بوس
گشت از شرق چون بجانب غرب — های شد مطلع جهان معکوس
آفتاب شرف غروب نمود — تیره تر گشت این جهان عبوس
دوصد و یکهزار و پانزدهم — مه شوال و ساعت منحوس
بود تاریخ ماه پانزدهم — طالع روزگار شد منکوس
که بناگاه آن عدیم المثل — بسوی ملک آخرت زد کوس
یک جهان رفت بهر استقبال — عالمی در امید شد مایوس
مثل او گردش زمانه ندید — صاحب ننگ و صاحب ناموس
سر بشاگردیش فرو بردند — یکه تاز اوستاد بطلیموس
در متانت دگر فطانت و فهم — از فلاطون و دیسقوریدوس
برزبان بود یاد داد هر دم — چه صراح و صحاح و چه قاموس
رای مشائیان و اشراقین — پیش رایش چو رای نامحسوس

داشت او در خزانهٔ علم چنان	که ندیده بخواب کیکاوس
بوعلی زمانهٔ خود بود	علم او بیش علم او چو دروس
صاحب دین و صاحب اسلام	بیشک و ریب چون محقق طوس
نیک و بد را نمیگذارد حیف	آه از گردش سپهر شوس
آنکه بر قاقم و سمور نشست	دارد از خاک گور ہی ملبوس
گر بپرسند سال تاریخش	با سر حیف و غم بگو افسوس

صاحب تحفة العالم آورده کہین برادر خان موصوف سلام الله خان نیز دانشمند بعدیل و فاضلی عدیم السہیم ست در حجر تربیت آن بزرگوار نشو و نما یافته و از د استفاده علوم نموده ایست

الشیخ ابو علی بن محمد بن اسمعیل بن عبد الجبار بن سعد الدین الحائری

از متبحرین تلامذهٔ آقا باقر بہبہانی ست و بخدمت آقا سید علی طباطبائی که ذکرش خواهد آمد نیز تلمذ داشت کمال تبحر او در اصول فقه خصوصا در علم رجال از کتاب منتهی المقال او ظاهر و باهر ست چون شیخ مزبور بکنیت خود ابو علی معروف بود لهذا در اواخر کتاب مزبور در باب کنیت ها ترجمه احوال خود قرار داده و گفته که نسب من بنا بر انچه پدرم ذکر می نمود بسوی شیخ رئیس ابو علی سینا که شیخ فلاسفه اسلامیین ست و استاد حکمای الهیین بود می رسد و من در ماه ذی حجه سنه یکهزار و یکصد و پنجاه و نه هجری در کربلا متولد شدم و کمتر از دوازده سال بودم که پدرم وفات یافت مدتی بخدمت استادین خود آقا باقر بہبہانی و آقا سید علی طباطبائی بتحصیل علوم پرداختم مگر آنکه اکثر اوقات تخلل در تحصیل واقع میشد بسبب انواع بطالت و تعطل سفرهای مواضع احوال و نهضت نمودن و فرود آمدن در آن پس وقتی در حجاز بودم و سالی در زمین و گاهی در راه و زمانی در وطن آری لکل شیء آفة وللعلم آفات از مصنفات اوست رساله در رد اخباریین موسوم بعقد اللآلی البهیة فی الرد علی الطائفة الغبیة دیگر ترجمه رساله مناسک الحج که از تالیفات آقا باقر بہبہانی طاب ثراه است

بعبارت فارسی و ترجمه رساله دیگر که در مناسک حج ست از مصنفات آقا محمد علی خلف آقا باقر
بهبهانی و رساله فارسی در طهارت و صلوة و صوم که آنرا از شرح مختصر نافع معروف
بشرح کبیر انتخاب نموده و موسوم بزهر الریاض ساخته زیرا که شرح مزبور مسمی بریاض المسائل ست
دیگر رساله در ذکر واجبات حج و محرمات و مکروهات آنست که آن هم از شرح
مزبور اختصار نموده و دیگر کتابی ست که در ان رد مصنف نواقض الروافض نموده
فرزند ارجمندش شیخ علی که او نیز از افاضل عصر بود بر حاشیه کتاب منهی المقال بمقام ترجمه
پدر خود شیخ موصوف عبارتی نوشته که محصلش این ست که جناب شیخ وقت معاودت
از سفر حج بخانه خود نارسیده در نجف اشرف در سنه ست عشر بعد المائتین بعد الالف
بدار البقا کوچ فرمود قدس الله روحه السید عبد الهادی بن السید عبد الله
بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری الشوشتری در تحفة العالم
مسطور ست المتأدب باداب المبادی السید عبد الهادی بن سید عبد الله
بعلوم منقول و معقول نصابا [illegible]ب و خیر خواهی عباد و انجاح مطالب کافه انام سیدی عالیجناب ست
و در اکثری از فنون علمی حلال غوامض حقائق خاصه در فقه و حدیث که باستحقاق و استقلال
فائق ست تا حال که عمر او به هشتاد ترقی نموده دمی از نشر علوم دینیه نیاسوده و بحمد الله که
تا حین تحریر در حیات و مسند آرای بزم افاضت و روزگاری بعزت و احتشام دارد اللهم
احفظه واحرسه اولاد امجاد او سید نجم الدین سید نعمة الله سید باقر مولانا السید کاظم
بن السید محمد بن السید نور الدین بن السید نعمة الله الجزائری الشوشتری
در تحفة العالم مسطور ست السید الزاهد العالم السید کاظم وی از افاضل زمان و سلاله آنخاندان
بفضائل صوری و معنوی موصوف و بعلم و تقوی معروف از سن صبا تا در شوشتر بودم
در اکثری از مباحثات با من دمساز و یار دلنواز بود در سپهر فضائل و مناقب مهر ضیا گستر
و در قوت ایمان و ریاضات ثانی سلمان و ابا ذر ست سالهای دراز که با او معاشر بودم

هرگز فعلی که در شرع مکروه باشد ازو ندیده ام با وجود جوانی دنیا و مستلذات آن در نظر او بیقدر
و بها و در مدارج درویشی و قناعت کیشی بذروهٔ علیاست در شوشتر طی مقدمات نموده
روانه ارض اقدس کربلای معلی و در آن بلدهٔ فلک مثال از فضلای نامدار و علمای عالی مقدار
اصول فقه و حدیث را استفاده نموده بمراتب بلند رسید پس از انجا عازم خراسان و
تا حین تحریر که زیاده از یازده شانزده سال است در مشهد رضوی از خدمت فیلسوف
اعظم میرزا مهدی که از غایت اشتهار بی نیاز از اظهار است باستفاده حکمیات والهیات
مشغول و صیت فضائلش در ان نواح بلند آوازه است **السید العلامه میرزا**
محمد مهدی بن هدایت الله الموسوی الاصفهانی المشهدی الملقب
بالشهید الرابع نسب شریفش بامام موسی کاظم علیه السلام میرسد اصل وطن و مولد آنجناب
بلدهٔ اصفهان است و بمجاورت مشهد رضوی منسوب بانجای اقدس شد و همانجا شهادت
یافت از اعاظم علما و مشایخ نبلا و فضلا بود مراتب فضیلتش کالشمس فی وسط النهار هویدا و
آشکار است و مستغنی از اظهار تحصیل علوم از عظمای مشایخ مانند آقا باقر بهبهانی و زبدة
المحدثین شیخ مهدی فتونی طاب ثراهما فرموده از تصانیف شریفه اش شرحی است
بر کتاب دروس شهید اول علیه الرحمه که بین العلماء مشهور و متداول بین الجمهور است
میرزا موصوف از جناب سید محمد حسین بن ملا صالح که در اصفهان شیخ الاسلام و دخترزاده
مولانا آخوند مجلسی علیه الرحمه است نیز روایت دارد و قصه شهادت آنجناب بنا بر آنچه در تذکرة
العلماء مرقوم است این است که نادر میرزا نبیره نادر شاه مشهد مقدس را در تحت حکومت خود
داشت چون فتح علی شاه قاجار بر وی خروج نموده مشهد مقدس را محاصره کرد نادر میرزا دروازه
قلعه را بند ساخت و روزی چند برین گذشت پس اهل مشهد از جهت بند شدن دروازه اذیت
بسیار رسید لاجرم استغاثه به میرزا موصوف آوردند میرزا پیام بنادر میرزا فرستاد که با اهل
محاصره صلح کن و دروازه را بگشا که اینهمه بجان رسیده اند نادر میرزا قبول نکرد و آخر کار

جناب سید امر فرمود که تا بعضے از اہل مشہد بدون اجازت نادر میرزا آن دروازه را گشادند چون نادر میرزا بر بعضے
مطلع شد گمان کرد که سید با اہل محاصره سازش داشته ایشان را بجهت محاصره طلب داشته است فی الفور بخشم آمده
با شمشیر برہنه پیش میرزا سید گویند که میرزا آنوقت در صحن مشهد مقدس بتلاوت قرآن مجید مصروف بود پس
نادر میرزا گفت ای سید تو دشمن ما را به محاصره ما و حکومت اینجا طلبیدے فرمود که من ہرگز چنین نکردم
نادر میرزا قبول نداشت و ہمان صحن مقدس بچند ضرب شمشیر مجروح ساخت مردمان از عقب آمده آن
ملعون را دور کردند و ہمان جراحتهاے کاری که داشت روز سوم ازین دار فانی به نعیم جاودانی رحلت
فرمود بعضے گویند که آن ملعون ہمان ساعت آنجناب را شہید نموده خود از قلعه بیرون رفته راه فرار پیمود
تا آنکه اہل محاصره او را بدست آوردند و بقتل رسانیدند مدفن آنجناب پشت سر مرقد منور حضرت امام رضا
علیه الاف التحیة والثنا واقع است مسموع شد که از اولاد آنجناب میرزا ہدایت الله و میرزا جواد و میرزا داؤد
و ہر سه مجتهد و عالم وقت خود بودند تصانیف انیقه از ایشان بیادگار ماند و از فرزندان میرزا ہدایت الله
موصوف میرزا عسکری و جناب میرزا ہاشم که اقامت جمعه و جماعت در مشهد مقدس به ذات والا صفات
ایشان بود سید ابو تراب بن سید عبد الله بن نور الدین بن العلامه السیّد نعمة الله
الجزائری الشوشتری در تحفة العالم مسطور است که سید موصوف در علوم مبادی و فقه در سلک خواص
و در شوشتر بتدریس و امامت یکی از مساجد جزو اختصاص دارد و اولاد و سید عبد الله سید زکی السید
اسمعیل بن مرتضی بن نور الدین بن السیّد نعمة الله الجزائری الشوشتری از افاضل اعلام
و علمای ذوی الاحترام بود صاحب تحفة العالم که از جناب سید تلمذ داشته حالش بتفصیل نگاشته
در ینجا بقدر ضرورت ثبت افتاد السید الجلیل الزاهد النبیل السید اسمعیل بن السید مرتضی قلم از اوصاف
کمالش بعجز و انکسار اعتراف دارد حاوی انواع فضائل و نقاوة اتقیای کامل مهر منیر فلک مجد و علا
و اختر تابان آسمان علم و تقوی در علوم عقلی و نقلی امام ہمام و از افاضل علمای اعلام است در شوشتر
فقه و حدیث را از والد بزرگوار خود استفاده نموده روانه اصفهان و دران بلده مدت پانزده شانزده
سال از علمای آنزمان مانند قدوة الحکماء اسوة العرفا آقا محمد بیدابادے و سائر مشاہیر فضلا

تکمیل نموده باوج فضیلت صاعد گردید بمقامی که بایست رسید پس از انجا به شوشتر بازگشت و نزد
والد بزرگوارش در حیات بود بتدریس و ارشاد مشغول گشت در سخن گفتن و حسن تقریر بلبل هزار داستان
و شگفتگی طبعش رشک گلهای بهاران ست گوی سبقت از همکنان و از افاضل با نام و نشان ربوده
و بصیقل سعادت و ریاضت زنگ کلفت از آئینه خاطر زدوده بعد از چندے که والدش بملاء اعلی بال کشا
گردید امامت جمعه و جماعت بالتماس جمهور انام باو رسید و روزگارے بهدایت مردم و تدریس و ایصال
گم گشتگان بادیه ضلالت بجاده مستقیم بکمال عزت و منزلت داشت پس از مدتی مدید دران چپ
او دملے بهم رسید و مدت پنج شش ماه بزرگ میشد و سر وا نمی کرد و نرم نمی شد از شدت وجع آن بزرگوار
بیقرار و از حرکت عاجز و بر بستر بیماری افتاده بود استادان ماهر بر دواء و سائر تدابیر معالجه
می کردند اما فائده پذیر نبود بالاخره یکے از جراحان نادان بے تحاشا دران نیشتر دوانید که نیکی از
رگهای مفصل رسید و آن رگ منقطع گردید بعد از رنج بسیار که چند ماه دیگر بیک پهلو افتاده و چرک
و ریم ازان جاری بود التیام یافت اما پا بزمین نمی رسید و بے اعانت چوگان که در زیر بغل گیرد قادر
بر راه رفتن نبود و دیگر هرچه تدبیر نمودند حتی جراحان فرنگ را که درین پیشه شهره آفاق اند از بصره طلبداشته
معالجها کردند سودی نه بخشید و همچنان آن پاے کوتاه و عاطل ماند آن بزرگوار بعد ازین بلیه از وسائل دنیوی
بالمره معرض و بافاده علوم هم چندان التفات نکرد در گوشه منزل خویش خمول و انزوا را پسندید و باین
سبب هم آن اشتهاری که فرومایه تر آن از منزلت او را بوسیله خودنمائی میسر آمد حضرتش را حاصل نشد.
و باین اکتفا نکرده از شوشتر قطع علائق کرده روانه عتبات عرش درجات و در کاظمین علیهما السلام و
سائر روضات هشت تمثال به معاشرت افاضل و اخیار کام رواست اللهم بارک لعمره و فضله و لاد
امجاد او سید عزیز الله سید نعمت الله سید مرتضی سید صادق سید مصطفی انتهی السید محسن بن السید
ابو الحسن بن السید عبد الله بن نور الدین بن نعمت الله الجزائری الشوشتری در تحفة
العالم مسطور است ذو المکارم و المحاسن السید محسن بن السید ابو الحسن بحکم وراثت ملاذ الاسلام و به مکارم
اخلاق سیدی عالی مقام و مرجع اکابر عظام و در نظر سلاطین باشوکت چون نور دیده احترامست

بقدر فرصت کسب فضائل و تحصیل علوم از سید زین الدین و والد بزرگوارش نموده فطانت و
ذکاء عالی دارد مجمع اخلاق فاضله و متحلی باوصاف شریفه مجلس آرائے و طلاقت لسان او
مشهور عالم و درار حام پرورے زبدهٔ اولاد آدم در نوشتن مراسلات عربی فصیح عهد و در شفا بخشی
بسائلین و محتاجین مسیح مهد ست مکاتباتے که از جانب خود و والدش و بعض امرائے آن نواح
بموالیان عرب نوشته بلاغت آموز مستعدان آفاق و الحق در انشاے عربی کلامش با طرز عرب
است منصب جلیل شیخ الاسلامی از سلاطین عصر و از پیشگاه شهنشاه خجسته اخلاق دیندار فتح علی
شاه قاجار بادشاه ایران مفوض است و بآئین ستوده بتقدیم می رساند در عهد والدش شوق طواف
حرمین او را گریبان گیر شده بآن سعادت عظمی بهره ور گردید با اقارب و بنی اعمام خصوص با راقم کمال
عاطفت دارد در ابتداے جلوس این خدیو بهمال خود بار دوی کیوان پوی ارتحال و پادشاه ذیجاه
باعزاز و اجلال او کوشید تا در آنجا بود مقرب بزم حضور و مراحم شاهانه در بارهٔ او به جلوه گاه ظهور
رسید وظیفه معتد به حسب الاستدعای او بجهت سادات ذوی الارحام و طلبه از صدر جاه و احتشام
معین گردید اولاد امجاد او سید ابوالحسن معروف بسید آغائی سید محمد رضا سید محمد حسین سید عبدالکریم
انتهی نقلاً من تحفة العالم مولانا السید محمد بن عبدالکریم بن جواد بن عبدالله بن نور الدین بن
السید نعمة الله الجزائری الشوشتری صاحب تحفة العالم آورده السید الفاضل الاوحد
العارف الکامل الموحد السید محمد سلاله این خاندان و یادگار آن افاضل ذیشان مظهر انوار باری و
مظهر لمعات کامگاری گوهر شاهوار دریاے عرفان و از اعلام اصحاب ایقان فضائل ظاهره و باطنه
با مع و نور شهود از سیماے او لامع ست از ایام رضاع آثار رشد و بزرگی از ناصیه او پیدا بود و باین
سبب والد بزرگوارش خود بتعلیم او رغبت و بعمر چهار پنج سالگی شروع تعلیم نمود و در دو
سال صاحب خط و سواد و راغب بهدایه و ارشاد شد کتب بسیاری از نظم و نثر خواند و بر مسائل
صرف و نحو مشغول گردید در حدت ذهن و سرعت انتقال تا این زمان کسے را مثل او ندیده ام نجابت
والد خود و تحصیل علوم چنان مستغرق بود که بدنیا و مستلذات آن حتی بارتکاب بعض از مستحسنات ضروریه بشری

التفات نمی نمود و بالتماس والدین باقل ما یقنع اکتفامی فرمود در سن هشت سالگی باشاره والدش
بتجوید قرائت قرآن مشغول و حسن قرائتش مرغوب اسماع گردید در اندک زمانی انقدر از علوم مختلفه
و فنون متشتته بمطالعه او در آمد که کمتر کسی از محصلین را میسر آمده باشد بالجمله آن عالی جناب بعد
از انکه از والد نیک اختر و علماء نواح شوشتر فقه و حدیث و باقی علوم عربیت را فرو گرفت
روانه عتبات عرش درجات گردید در آنوقت مرحوم مبرور اخوی سید محمد شفیع در ارض اقدس کربلا
مجاور بود از ورود او مطلع شده او را بخانه برد و بجهت تربیت و تعلیم او را بخدمت مشاهیر فضلا
مانند آقای معظم و میر سید علی طباطبائی مشهور بکوچک که از افاضل زمان و بفقه و حدیث و اصول و
رجال سر آمد امثال و اقران ست سپرد و اسباب ما یحتاج از کتب مدونه مبسوطه در هر فن و سائر ضروریات
بجهت او سر انجام و تربیت او کوشید و نیز در ان شهر روان پرور خلد مثال از فیض انفاس آن بزرگواران
بمرتبه کمال رسید و بفضیلت شهرهٔ آفاق گردید البته تالیفات شائسته داشته باشد که مرا معلوم نیست
پس عود بشوشتر نموده انجمن آرای محفل افادت گشت بخلاف سلیقه فقهای ظاهر و والد مبرورش
با میدانیکه کفایت شر مظلومان از ظلمه نماید باحکام و اعیانی که کمال اداب را مرعی دارند آمد و رفت دارد
در صفای طینت و صافی طویت و وسعت مشرب از نوادر روزگار و از عوام و فرومایگان متنفر و بنا بر است
و بعض مسائل مشروعه و حکمی را با مشاهدات و عقائد صوفیه انطباق داده بمذاق عرفا و ارباب تجرید رغبتی
عظیم دارد و در اصلاح و تزکیهٔ نفس آنقدر مبالغه و اتقات مینماید که زبان از بیان آن کامرست
شنیدم که در سفر حجاز بعد ادراک سعادت زیارت حرمین در مراجعت بحرین که یکی از بنادر سواحل دریای
عمان واقعه به دو منزلی بصره و مجمع اکابر علمای عامه است افتاده با فقها و فضلای آن مناظرات
بسیار نموده بر همه غالب آمده است حالیا در شوشتر بو الامحکمه جد عالی مقام بنیابت ملاذ الاسلام رتق
مهمات و مرجع انام بافاده و حق طلبی روزگاری بآسایش و انتظام دارد یک پسر از دبوجود آمده است
مولینا حیدر علی بن عزیز الله بن محمد تقی بن محمد کاظم بن عزیز الله بن اخوند
ملا محمد تقی المجلسی الاصفهانی النظیری العاملی از تالیفات او که بنظر جامع اوراق رسیده

اجازه ایست که برای فرزندان خود ملا محمد علی و ملا کاظم و ملا محمد تقی و ملا عزیز الله و ملا صالح و برای پسر عم خود ملا حسن نوشته و فی الجمله مبسوط است و آنرا منتخب از اجازهٔ کبیرهٔ شیخ یوسف بحرانی که معروف به لؤلؤة البحرین ست نموده و دران نسب خود مع اقارب و اولاد و احفاد و اجداد خود هم مذکور ساخته ولادتش بروز سه شنبه بیست و هم ماه رمضان سنه ۱۱۴۶ ست و اربعین بعد الالف و المائة واقع شده و فراغ از تحریر اجازه مذکوره یوم الجمعه بیست و هم محرم سنه خمس بعد المائتین و الالف اتفاق افتاد و در کتاب شذور العقیان در ترجمه ایشان موصوف آورده که او از فضلای معروف و عالم و فقیه و منشی و ادیب و حافظ و ماهر بود و ذکر مشایخ خود در ضمن اجازه مذکوره بدین نمط کرده اجازنی الفاضل العلامة السید المعز المکرم شیخنا المعظم الامیر عبد الباقی بن المرحوم المغفور العلامة امیر محمد حسین بن بنت المرحوم العلامة المولی محمد باقر المجلسی وابن الفاضل الامیر محمد صالح بن الامیر عبد الواسع الحسینی قدس الله ارواحهم روایة جمیع الاخبار المأثورة والادعیة المشهورة وغیر المشهورة بل اجاز کلما اجازت له اجازته وسوغت له روایته من کتب الادعیة والاخبار سیما الکتب الاربعة و بحار الانوار والصحیفة السجادیة وسائر الصحف وکتب الآثار وجمیع ما صنف فی الاسلام من مصنفات الخاص والعام من فنون العلم من التفسیر والحدیث والدعاء والرجال والکلام والاصولین وفروع الفقه والتجوید والمعانی والبیان والبدیع والصرف والنحو واللغة والمیزان وغیرهما مما له مدخل فی علوم الدین والایمان بل کل مقروآته ومسموعاته ومجازاته ومناولاته واجازاته بحق اجازته عن مشائخ الکرام منهم ما اخبره قراءةً وسماعاً واجازةً استاده العلامة ووالده الفهامة شیخ الاسلام والمسلمین الامیر محمد حسین المزبور عن جم غفیر من مشائخ العظام منهم جده العلامة الامام وجد جدی الفاضل میرزا محمد تقی بضا غواص بحار الانوار رئیس الشیعة ومروج الشریعة خاتم المجتهدین آیة الله فی العالمین المخرج من کنوز المعارف والحقائق نفائس الجواهر المؤید بالتائید القدسی المولی الجلیل محمد باقر المجلسی عن عدة من مشائخ العظام والفضلاء الکرام منهم والده العلام والحبر المدقق الفهامة المولی محمد تقی بن المجلسی الاصفهانی و منهم شیخنا الفاضل حسن علی التستری و سید

الحکماء الامیر رفیع الدین النائینی والحبر العالم محمد قاسم القهپانی والعالم الصالح المولی محمد شریف
الرویدشتی عن العالمین الفاضلین الغنیین عن التوصیف بهاء الملة والدین محمد بن حسین بن عبد الصمد
الحارثی والمولی عبد الله بن الحسین التستری آقا احمد بهبهانی سبط استاد الکل در کتاب مرآة الاحوال جهان نما آورده عالیجناب
فضائل مآب علامه فهامه میرزا حیدر علی قلم از اوصاف کمالش بعجز و انکسار معترف ست حاوی انواع فضائل
ونقاوه اتقیای کامل در علوم عقلی و نقلی امام همام و از افاضل علمای اعلام بوده است
و در دار السلطنت اصفهان مدتی مرجع خاص و عام و ملجاء کافه انام بود و در حفظ انساب
سلسله علیه خود مهارت تامه داشتند درین اوقات بسرای جاودانی ارتحال فرمود پنج پسر
و دو دختر از ایشان مخلف شده است اما پسرها یکی عالی جناب میرزا محمد علی که از صبیه جناب
میرزا ابوطالب عم آن مرحوم ست و چهار دیگر میرزا محمد کاظم و میرزا محمد تقی و میرزا عزیز الله و میرزا
محمد صالح ملقب بآقا بزرگ ست و دو صبیه از حلیله دیگر که دختر عالی جناب غفران مآب آقا احمد هادی
بن آقا محمد علی بن آقا محمد هادی بن الفاضل العلامة المولی محمد صالح مازندرانی متولد شده اند

مولانا آقا محمد علی بن آقا باقر البهبهانی از مشاهیر فقها و علما بود در کتاب منتهی
المقال مسطور ست که آقا باقر بهبهانی را دو پسر متقی و پرهیزگار و ثقه و عالم و عامل اند لکن پسر
بزرگ که آقا محمد علی ست در دقت نظر و جودت فهم و صفائی ذهن بدرجه غایت و مرتبه نهایت رسیده
و در سائر علوم از اصول و تفسیر و تاریخ و عربیت و فقه و رجال و حدیث بحد کمال فائز گشته ولادتش
در کربلای معلی در سنه اربع و اربعین بعد مائة والف واقع شد و بخدمت پدر خود در ایام اقامتش
در بهبهان مشغول تحصیل علم ماند بعد از ان همراه آنجناب بکربلا آمد و سالی چند در انجا مصروف درس
و تدریس و افاده و تصنیف ماند پس بسوی کاظمین رفت و مدتی در انجا قیام نمود الحال در دیار عجم
تشریف دارد سید عبد اللطیف خان شوشتری در تحفة العالم بتقریب ذکر باشندگان بلده کرمانشاهان
آورده که از اعلام اشهر بود فاضل علامه آقا محمد علی بن آقا محمد باقر بهبهانی که از افاضل نامدار از غایت
اشتهار بی نیاز از اظهار ست محققی عالیشان و عالمی با نام و نشان ست امامت جمعه و جماعت باو

بود از اصول و فروع مذاهب اربعه عامه اطلاعے بکمال داشت رسائل بسیاری بقلم موہبت رقم در ردّ و قدح آن مذہب نگاشته که ہر یک فنون بلاغت را جامع و در نظر خصم بد اندیش سیف قاطع است در آن شهر با جلال و اکرام و او فاتے با آسائش و انتظام داشت اسد قلی خان حاکم آنجا در تعظیم و توقیر او باقصی الغایه می کوشید و در اجرای حدود و اوامر و نواہی تسلطش بکمال بود شرحے مبسوط بر مفاتیح مولانا محسن وارد در فن عبادات و اخلاق بسطے عظیم داده است و بغایت منقح نوشته است جمعی بمباحثه آن و جمعے بخواندن معالم الاصول و من لا یحضره الفقیه که بجد متنش مشغول بودند و من در ان مجالس از مستفیدین بودم بمن عاطفت بسیارے داشت و از سرعت انتقال من وجد مینمود و تا من حاضر نمی شدم لب بافاده نمی کشود و از رساله ملا حیدر علی مجلسی ظاہر میشود که والده آقا محمد علے عمه آقا سید مهدی طباطبائی بوده او تا سنه خمس و مائتین و الف که تاریخ اتمام رساله است بقید حیات بود والله تعلیم آقاے مذکور چهار اولاد ذکور داشت که بزیور صلاح و سداد و فضل و رشاد متصف بودند آقا محمد جعفر آقا محمد اسمعیل آقا محمود آقا احمد که در سنه ۱۲۲۲ ببلاد هندوستان آمده بود از جمله تصانیف آقا محمد علی موصوف رساله ایست در حلیت جمع میان دو زن فاطمیه است و رسائل خمسه در مناسک حج و کتاب مقامع الفضل که در ان مسائل دقیقه و رسائل رشیقه را جمع کرده و حاشیه بر کتاب مدارک و شرح مفاتیح که ہر دو ناتمام مانده و چند اجزا در تحقیق احوال رجال الی غیر ذلک من الرسائل آقا عبد الحسین بن آقا باقر البهبهانی الحائری جامع علوم و کمالات صوری و معنوی و مستجمع صفات ظاہری و باطنی بوده فضل و کمالش بدرجه رسیده که والد نامدارش استاد الکل در حیات خود ارجاع مسائل برای دستخط بوی می نمود و مدار المهام این رتبه والا مقام می بود و آنجناب بعد وفات پدر و برادر خود مدتی بسیار در حیات بود فاضل امجد آقا احمد بن آقا محمد علے که برادر زاده آنجناب ست در کتاب مرآة الاحوال میفرماید عالی جناب مقدس و معلی القاب فضائل و کمالات اکتساب علامه الزمان وحید الدوران مجتهد بے نظیر و فقیه روشن ضمیر جامع المعقول و المنقول حاوی الفروع و الاصول المبرهن کل شین ذو المناقب

والد فخر آقا عبدالحسین بن آقا محمد باقر مدظله العالی عم بزرگوار فقیر فاضلیست نحریر و عالمی بی‌نظیر سرآمد
پارسایان و عباد و سرخیل اصحاب مکرمت و سداد است و در اکثری از علوم خاصه فقه و اصول امام
همام در مجاهدات و ریاضات و قوت عبادت از کبرای اولیاء عالی مقام و بغایت کریم النفس
و واسع الصدر و بسی قانع و بی‌ساخته است شرح کیفیت سلوک و ریاضات آن مجاهد را مقامی عظیم باید
و تفصیل آن در حوصلهٔ تحریر نمی‌آید اگر شمه بطور علمای دنیادار رفتار با اعاظم هر دیار رسم مراسلات
و مکاتبات را برقرار میداشت و متوجه امور فقرا و خیرات و مبرات می‌شد ظاهر آنست که نام آن
عالی مقام در مشارق و مغارب بر اکثر علمای اعلام می‌شد و لکن بجهت انزوا و گوشه‌گیری و گریختن
از سوء [illegible] است [illegible] رسیده است که اغلب ناس بنام آن زبده انام مطلع
[illegible] بقدر از فضیلت [illegible] ولادت با سعادت ظاهرا در بلدهٔ بهبهان اتفاق افتاد و در خدمت
جد بزرگوار علوم شرعیه را استفاده نموده و در عصر آن مرحوم مرجع انام و در اخذ فتاوی و احکام
شد و اجازهٔ [illegible] بایشان دادند و مردم را برجوع دست فتاوی از خدمتش حکم فرمودند و از آنکه والد [illegible]
برحمت ایزدی پیوست بندگان وحید الزمان میرزا محمد مهدی شهرستانی و جناب مستغنی الالقاب آقا میر سید علی طباطبائی
با سایر علما و مؤمنین از خدمتش خواهش نمودند که در مقام آن جنت مکان بنماز مشغول شوند بعد از الحاح بسیار چند روزی
مشغول شد و خلق برغبت تمام حاضر می‌شدند چون مدت دو ماه تقریبا گذشت موقوف نمود و فرمود که امامت
مقامی بس عظیم و تحمل آن بر من مشکل است **مولانا السید علی بن محمد علی بن ابی المعالی**
الصغیر بن ابی المعالی الکبیر الحسنی الحسینی الطباطبائی الحائری نسب اشرفش
از طرف جد [illegible] ابراهیم طباطبا که از فرزندان حسن مثنی بود و از جانب مادر بفاطمه بنت سید الشهدا علیه السلام
میرسد والد ماجدش سید محمد علی معروف بآقا سید بود و خواهر آقا باقر بهبهانی بعقد خود داشت که
مادر جناب ممدوح است و جد آقا سید فاضل خبیر امیر ابوالمعالی ملقب به کبیر که داماد ملا صالح مازندرانی
بود سه پسر داشت سوم ایشان ابوالمعالی صغیر که ملقب بکوچک بود و والد آقا سید بود و یک دختر که در
[illegible]

بود و مادر ملا نورالدین و نیز مادر ابوالمعالی دختر ملا محمد تقی مجلسی بود بهر دو وجه نسب صاحب
ترجمه از جانب مادر بملا محمد تقی مجلسی می رسد و بهمین وجه در تصانیف خود تعبیر از و بلفظ جد نموده و نیز
از جمله مدارج قرب و اختصاصش بجناب آقا باقر آنست که صبیه آنجناب در عقد تزویج خود داشت
و از جناب آقا و دیگر علماے کبار اجازه روایت احادیث دارد سید عبد اللطیف خان شوشتری
در تحفة العالم بتقریب ذکر علماے عراق آورده و دیگر فاضل علامه عالی شان میر سید علی مشهور کوچک
که صیت فضیلتش در صماخ فلک کج بین و ساحت غبرای زمین پیچیده مستغنی از اظهار است شرحی مبسوط
بر مختصر نافع دارد بطراق نوشته است که مقدار فضل او از آن ظاهر و هویدا است بتدریس آن مشغول
بود گاه گاهی من هم حاضر بودم و می شنیدم وقت بسیار صرف نموده اصل و ماخذ مسائل را نوشته
بموقع خود بے نظیر ست و از عزلت گزینان و خلوت طلبان ست و صاحب منتهی المقال بعد توصیف
آنجناب آورده که ولادت شریفش در مشهد کاظمین بتاریخ دوازدهم ربیع الاول سنه احدی و ستین
والف و مائة اتفاق افتاده در ابتداے حال بخدمت آقا محمد علی ولد آقا باقر بهبهانی اشتغال تحصیل
مینمود پس بانلامذه اش که در عمر بزرگتر و در تحصیل قدیم تر از آنجناب بمدت بسیار بودند شریک درس شد
و در اندک زمانے بر همه ایشان سبقت و تفوق یافت و ترقی حاصل کرد و بخدمت خال خود آقا باقر
طالب ثمره تحصیل علم پرداخت و بعد مدت قلیلے بتصنیف و تدریس مشغول شد سوالف گوید از تصانیف مشهوره
عالیه او ست شرح مختصر نافع مسمی بریاض المسائل و حیاض الدلائل کتابیست بغایت مبسوط و
ایراد اخبار و اقوال باستیعاب تمام بنهایت خوبی نموده که از سابقین هم چنین تالیفے بظهور نرسیده
تاریخ اتمام این کتاب لیلة الجمعه بست و هفتم صفر سنه اثنین و تسعین بعد المأته و الالف ست پس
از فاصله میان این تاریخ و تاریخ ولادتش ظاهر می شود که سن شریفش در وقت فراغ تصنیف شرح
مذکور قریب سی و یکسال بود حالانکه در چنین عمر از علما کمتر اتفاق شده که همچو تصانیف کامله و مبسوطه
بظهور آید و دیگر از تصانیف او ست شرح مفاتیح که کتاب الصلوة از ان نقال تصنیف در آمده مجلدے

ضخیم ست دیگر رساله در مسئله تثلیث تسبیحات اربعه در رکعت سوم وچهارم و رساله در ترتیب نمازهای
قضا از طرف اموات و رساله مختصره در بیان اصول خمسه و رساله در ذکر اجماع واستصحاب و رساله
در تحقیق مسئله حجیت مفهوم موافق و رساله در جواز اکتفا بضربت واحده در تیمم مطلقا و رساله در مسئله
اختصاص خطاب بشافهه به حاضران در مجلس خطاب رساله در تحقیق آنکه منجزات مریض یعنی چیزی که
در مرض موت خود به دیگران هبه کند بعد از وفاتش ثلث از مال او محسوب می شود یا از اصل
ترکه اش و رساله در تحقیق حکم استظهار حائض هرگاه خونش از ده روز متجاوز شود و رساله دیگر در
اصول خمسه بفارسی و رساله در بیان اینکه کفار مکلف بفروع دین می باشند و رساله در مسئله اصل
برائت ذمه زوج از مهر زوجه و بیان آنکه بر زوجه واجب نیست که باقی بودن مهر را بر ذمه زوج ثابت کند و رساله در مسئله
حجیت شهرت میان علما و رساله در مسئله نظر کردن بسوی زن اجنبیه وشنیدن آوازش دیگر از تصانیف
شریفه اوست شرح دوم بر مختصر نافع معروف بشرح صغیر که آنرا از شرح اول اختصار نموده شرحی
خوب ست در احکام عبادات در ان بمسلک احتیاط سلوک فرموده بجهت آنکه نفع آن برای عالم وجاهل
وفقیه ومقلد در حیاتش وبعد مماتش عام باشد دیگر حواشی متفرقه بر کتاب مدارک وحواشی متفرقه
بر کتاب حدائق شیخ یوسف بحرانی طاب ثراه ودیگر اجزای ناتمام در شرح مبادی الاصول تالیف
علامه علیه الرحمه وغیر اینها دیگر حواشی در مسائل وفوائد واجوبه مسائل ست وفاتش در ماه محرم سنه
احدی وثلثین بعد الالف والمأتین واقع شد تاریخ وفاتش درین مصراع یافته اند مصرع
بموت علی مات علم محمد ﷺ وبعض شعرای لکهنو تاریخ وفاتش چنین گفته اند ؎

بگفت هاتف غیبی ز روی جودت طبع علی مقنن دین نبی ز دنیا رفت

در مصرع اول تعمیه جیم واقع ست بنا برین مدت عمرش شصت ونه سال ونه ماه تقریبا بوده والله اعلم

صاحب قوانین

مقنن القوانین میرزا ابو القاسم بن الحسن القمی الچاپلاقی الجیلانی منسوب
است بسوی چاپلاق بجیم فارسی وبای موحده وقاف در آخر که قریه از توابع قم ست ولادت میرزا همانجا
واقع شد لهذا انتساب او بآنمقام شد پدرش از اهل گیلان ست حال علم وفضل او زبان زد اقاصی

داده‌انی ست و از تحریر و تسطیر این عبد معترف بتقصیر مستغنی تحصیل علوم بخدمت اکابر علما و فقها
علی الخصوص از حضرت استاد الکل آقا باقر بهبهانی نموده بدرجه قصوای فضل و اجتهاد و مرتبه علیای
افادت و ارشاد صاعد گردید تصانیفش اوردر غایت دقت و متانت است مشهورترین آنها کتاب
قوانین الاصول فی اصول الفقه است و کتاب جامع الشتات در اجوبه مسائل از اول طهارت تا آخر
ابواب فقه مبسوط و ضخیم ست و از وست حواشی بر قوانین الاصول و کتاب شرح تهذیب الاصول و
کتاب مناهج الاحکام و کتاب غنائم الایام در فقه و رساله فارسی در اصول دین و رساله در جواب
مسائل عبادات و معاملات و کتاب معین الخواص و رساله مرشد العوام فارسی در عبادات از تلامذه او جمعی کثیر از علما
سید جلیل سید محمد رضا شفیعی در اجازه شیخ احمد احسائی در ذکر طرق خود میرزا را بدین الفاظ ستوده
الشیخ المحقق العلم المقدم مسهل سبیل التدقیق و التحقیق مبین
قوانین الاصول و مناهج الفروع کما هو به حقیق المیرزا ابو القاسم الجیلانی القمی قدس
الله روحه و نور ضریحه جناب میرزا بعد وفات جناب آقا سید علی طباطبائی بفاصله قلیل از دنیا رحلت
فرموده فراغ از تصنیف کتاب قوانین در سنه خمس و مائتین بعد الالف اتفاق افتاد و شیخ المشائخ
العظام الشیخ جعفر بن خضیر النجفی بخدمت جناب بحر العلوم تحصیل علوم فرموده گویند که در
خدمت آقا باقر هم نسبت تلمذ داشت در روضه بهیه مسطور ست وهذا الشیخ افضل اهل
زمانه فی الفقه لم یر مثله مبسوط الید فی الفروع الفقهیة و القواعد
الکلیة قوی فی التفریع غایة القوة مقبول القول عند
السلطان و الرعیة کان من العرب یطیعونه غایة الاطاعة
ویطیعه السلطان فتح علی شاه قاجار عفی الله عنه غایة الاطاعة
وکذا کل اکابر دولته ویأخذ من السلاطین والاکابر
من العجم و ارباب الثروة و الغنی مالا کثیرا ویعطیه الفقراء بتمامه
فی مجلس الاخذ و یومه از تصانیف جیده اوست کتاب کشف الغطاء در عبادات تا مبحث ...

و نظیر خود ندارد مقصور بست بر مجرد فتاوی و دران اکثرے از مسائل فروعیه درج فرموده که در هیچ
کتابی سابق و لاحق بیان نشده حتی که جناب او مشتهر بآیة الله فی العالمین گردید و در مقدمه آن اولاً
بیان اصول دین و اصول فقه فرموده که در غایت متانت و رزانت ست و بیان اشاراتی بطرف
ادله شرعیه فرموده و ممهد ساخته دران قواعد کلیه را برای استنباط احکام شرعیه سوای قواعد
اصولیه و قواعد مختصر را در عبادات قوت فکر و دقت نظر جناب شیخ ازان کتاب ظاهر ست از تصنیفات
اوست رساله در احکام صلوة و شرح بعض ابواب قواعد علامه حلی طاب ثراه و رساله در اصول و
اخبار و رساله در احکام اموات ست از جمله فرزندان جناب شیخ عالم بے نظیر جناب شیخ موسی که اکبر
اولاد بود و جناب شیخ علی و جناب شیخ حسن که هر سه از مجتهدین کاملین و علماے راسخین بودند و ملا
شفیعا در روضه بهیه گفته که مشهور ست که قبل از وفات جناب شیخ بعضے مردم عرض کردند که بعد شما
بکدام یکے از فرزندان شما اقتدا کنیم دو بار فرمود که بموسی بن جعفر و نیز گفته که وفات شیخ قبل وفات
آقا سید علی طباطبائی و محقق قمی بفاصله یک سال یا زیاده چند ماه اتفاق افتاد و مولف تذکرة العلما
آورده که وفاتش در سال وفات جناب آقا سید علی طباطبائی طاب ثراه که سنه احدی و ثلثین بعد
الالف والمائتین ست واقع شد **الشیخ محمد حسن بن الحاج معصوم القزوینی النجفی**
از اعلام و مشائخ ذوی الاحترام بود اهل عراق و عجم مقر و معترف باعلمیت و اذعان باکملیت
دارند استفاده و تکمیل از خدمت استاد الکل آقا باقر و بحر العلوم آقا سید مهدی طاب ثراهما
نموده از تصانیف اوست کتاب ملخص فوائد حائریه موسوم به ملخص فوائد سنیه و منتخب فرائد
حسنیه و هم شرح کتاب مذکور از تصانیف اوست موسوم به تنقیح المقاصد الاصولیه فی شرح
ملخص الفوائد الحائریه و تنقیح الفوائد الحائریه القدسیه که از تصانیف استادش آقا باقر بهبهانی
است و کتاب کشف الغطاء عن وجوه مراسم الاهتداء بحر العلوم در اجازه خود که براے شیخ نوشته
بمدائح و اوصاف بلیغه ستوده بقدر حاجت در اینجا ثبت افتاد فلما کان من فضل الله سبحانه
علی العباد ان سهل لهم سبیل الرشاد و اوضح لهم مسالک السداد فجعل

لدينه واحكامه علماء مستحفظين لشرائعه واحكامه صار بتلقف الخلف
عن السلف ما استحفظوا من علوم اهل العصمة والشرف حفظا
لها عن الضياع وتحفظا في النقل عن صورة الانقطاع ومحافظة على الاسناد
فيما طريقه الاحاد وتيمنا بالدخول في سلسلة المشائخ الجلة وتبركا
بالاتصال برؤساء الشريعة والملة فلله درهم اذ عرفوا من قدر العلم ما
عرفوا وصرفوا اليه من وجوه هممهم ما صرفوا وكان ممن انتدب الى
هذه الفرض وزاد الندب فيه على المفترض وجمع بين المعقول والمنقول
وبرع في الفروع والاصول فاز بسعادتي العلم والعمل وحاز منهما الحظ
الاوفر الاجزل العالم العامل الفاضل والمحقق المدقق الكامل الاديب الاريب
النجيب والالمعي اللوذعي المصيب الحاوي على النهج الابين والسالك في المسلك
الاحسن الحاج محمد حسن بن المبرور الحاج معصوم القزويني اصلا وال
حائري مسكنا وفقه الله تعالى للوصول الى غاية المرام والمراد من امثاله في البلاد
والعباد وقد استجاز من هذا العبد الضعيف لحسن ظنه بي ذلك من حسن اخلاقه
عظيم اشفاقه فجريت في ذلك على مذاقه واجزت له بحمده وسعد جده ان يروي عني الكتب الاربعة
التي عليها مدار الشيعة الابرار في جميع الاعصار والامصار الى موضع الحاجة الحاج ملا
محمد مهدي النراقي الكاشاني اصلا ومسكنا عالمي عالي مقدار و مجتهد بلند اعتبار و مرجع انام در فن سياه (؟) كلام بود.
اقا احمد سبط استاد اكل در كتاب مرآة الاحوال بتقريب ذكر علماء بلده كاشان و ذكر اينكه علماي
بسيار در آن مجتمع‌اند نوشته و از انجمله است عالي جناب فضائل مآب زبدة المحققين اخوند ملا احمد
خلف مجتهد فاضل كامل مرحوم ملا مهدي نراقي ملا شفيعا در روضه بهيه در ذيل مشائخ خود نوشته و گفته
كه فاضل عالم و محقق ماهر و بحر زاخر الفائق على الاوائل والاواخر جامع معقول و منقول صاحب
دستگاه وسيع در علوم كثيره شيخ و استاد من حاج ملا احمد بن محمد مهدي النراقي در رياست دين

و دنیوی مرجع خلق خدا و در قضا و افتا یکتا بود تصنیفاتش در فقه و اصول و اخلاق بسیار اند و بهترین
کتب او کتاب مناہج در علم اصول ست و کتاب مستند الشیعه در فقه و کتاب معراج السعاده در علم اخلاق
مولف گوید دیگر از تصانیف شریفه اوست کتاب خزائن معروف بکشکول نراقی و کتاب مفتاح
الاصول و کتاب شرح تجرید الاصول و کتاب وسیلة النجاة و کتاب عوائد الایام دیگر کتاب وسیلة النجاة
در فارسی و کتاب اساس الاحکام و کتاب سیف الامة میرزا شفیعا آورده که شنیده ام ملا احمد
در مجلس درس استاذ الکل آقا باقر بهبهانی همراه والد خود میرفت و نزد جماعتی دیگر از علما
اعلام و در اواخر از خدمت بحر العلوم آقا سید مهدی درس میگرفت از تلامذه ملا احمد جماعتی کثیر
اند که بمرتبه عالیه اجتهاد رسیده اند از انجمله حجة الاسلام شیخ مرتضی نجفی انصاری طاب ثراه بوده
که ذکر شریفش خواهد آمد انشاء الله تعالی آقا کوچک بن محمد مهدی بن ابی ذر النراقی
برادر ملا احمد سابق الذکر علمای بزرگ بوده ملا شفیعا بتقریب ذکر معاصرین خود گفته که از جمله ایشان ست
عالم عامل فاضل نبیه فقیه محقق مدقق آقا کوچک بن محمد مهدی بن ابی ذر النراقی برادر استاذم علامه
نراقی که فاضل کامل و مقدس صالح ست ریاست دار المومنین کاشان بعد وفات برادر خود
عالم ربانی میرزا ابو القاسم نراقی بجانب آن علامه نحریر منتهی گشته الفقیه الادیب السعید
محسن الاعرجی البغدادی النجفی الکاظمینی از افاضل محققین و اکابر مجتهدین
و اصولیین و از ارشد تلامذه بحر العلوم و شیخ احمد احسائی بود نسب شریفش به سید عبد الله اعرج
بن الحسین الاصغر بن الامام زین العابدین علیه السلام میرسد اند امعروف باعرجی ست از سادات علمای
کرام و فقهای عظام بود در فضل و کمال و تبحر و تقدس و زہد و عبادت و ورع و تقوی
مرتبه قصوی داشت اولا مجاور نجف اشرف و بعد از مدتی مجاورت مشهد کاظمین علیهما السلام
اختیار فرمود آقا احمد بهبهانی در کتاب مرآة الاحوال جهان نما بتقریب علمای بلده طیبه کاظمین
آورده که در انجا بخدمت عالی جناب مقدس القاب سلالة الاطیاب عمدة المحققین و زبدة المجتهدین
جناب سید محسن بغدادی رسیدم ذی عالمی ست نحریر و فاضلیست روشن ضمیر و در کبر سن مجد

جناب سید المجتہدین سید محمد مہدی طباطبائی باستفادہ مشغول شدہ بدرجات عالیہ رسیدہ است
نہایت مقدس وصالح وزاہد ومتقی ست در خدمتش استفادہ نکردہ ام ولکن از جملہ مشائخ اجازہ
من ست شرح مبسوط بر وافیۃ الاصول ملا عبد اللہ تونی وکتب ورسائل دیگر در فقہ واصول
از ویادگار یست صاحب روضۂ بہیہ در احوال سید موصوف میفرماید وھذا السید کان
عالما بالزھد والتقوی لم اعثر علیہا الا لشرح کبیر علی الوافیۃ فی الاصول وھو کتاب
جید مشتمل علی التدقیق والتحقیق علی التفصیل ویبلغ خمسین الف بیت تخمینا وکنت من المشتغلین
فی زمانہ الا انہ لم یتفق لقائی ایاہ نور اللہ مضجعہ انتھی دیگر از مصنفاتش شرح مقدمات حدائق ناضرہ شیخ یوسف بحرانی
در آن کتاب برد اقوال شیخ یوسف کہ مائل بمسلک اخباریین بودہ بطرز رائق وتحقیق رشیق
پرداختہ دیگر کتاب محصول فی علم الاصول کتابیست مبسوط دران استیعاب مسائل اصولیہ
فرمودہ وفاتش در بست ویکم ماہ رمضان سال وفات آقا سید علی طباطبائی وشیخ جعفر
نجفی طاب ثراھما کہ سنہ احدی وثلثین بعد المأتین والالف بود واقع شد مرقد مطہر
متصل روضۂ کاظمین علیہما السلام شہرت تمام دارد وتلامذہ اش جمعے کثیر اند از انجملہ مولانا صدر الدین
عاملی نجفی ست داماد شیخ جعفر طاب مشہدہ السید حیدر بن السید حسین بن السید
علی الموسوی الیزدی صاحب شذور العقیان او را بہ فاضل وعالم ومنشی وادیب
ستودہ وقدرے از اجازہ بحر العلوم کہ برای سید موصوف نوشتہ نقل فرمودہ انموذجی از آن
بقدر ضرورت ایرادی نماید وکان ممن جد فی الطلب وبذل الجھد فی تحصیل ھذا المطلب
وفاز بسعادتی العلم والعمل وحاز منہما الحظ الاوفر الاکمل ولدنا السید الحسیب النسیب العالم
الفاضل الادیب الاریب ذو الفطنۃ الوقادۃ والقریحۃ النقادۃ والاخلاق الکریمۃ والفطرۃ
المستقیمۃ الاغر الابر الافخر السید حیدر بن السید حسین بن السید علی الموسوی اصلا
ونسبا والیزدي مسکنا ومنتسبا وفقہ اللہ تعالی العروج الی اعلی معارج العلماء والارتقاء
الی اقصی مدارج الفقہاء العرفاء وقد استجازنی بعد ان قرأ علی شطرا وافیا من الحدیث و

الفقه وغيرهما قراءة بحث وتحقيق وتعمق وتدقيق فكشفت عن نظر دقيق وفهم صائب رشيق وانه بالاجازة حري حقيق فاجزت اسعد الله جده وضاعف كده وجده ان يروي عني الكتب الاربعة التي عليها المدار في جميع الاقطار انتهى

مولوی سید دلدار علی طاب ثراه

بقدر الحاجة جناب غفران مآب مولانا السيد دلدار علي بن محمد معين بن عبد الهادي الرضوي النقوي الهندي النصيرابادي نسب شریف و شجره پر ثمره منیف آنجناب به بست و سه واسطه بحضرت امام علی النقی علیه السلام می رسد ولادت باسعادت آنجناب در سنه ست وستین بعد الالف والمائة واقع شده مولدش قصبه جایس ونصیراباد آنجناب اول کسیست که در عهد خود ببلاد هندوستان باجتهاد رسیده وبنای جمعه وجماعت واشاعت وترویج ملت از ذات منظهر البرکاتش بظهور آمده بالجمله احوال فضل وکمال واستجماع فنون فضائل واجلال آن علامه عدیم المثال برتر از آنست که در احاطه تحریر وتقریر درآید چون کتاب آئینه آئینه حق نما مشتمل بر تفاصیل احوال آن سلاله آل ست بنابران راقم حروف به بسط مقال متوجه نگردید وهم نظر بانکه فضائل ومحامد ذاتی آن عالیمقدار کالشمس فی رابعة النهار آشکار است وانچه درین دیار قدرے از دین واسلام ست همه از برکات آنجناب غفران مآب ست در مبادی احوال علوم عقلیه را از فضلاے هندوستان مثل سید غلام حسین دکنی الہ آبادی وملا حیدر علی پسر ملا حمد الله سندیلوی ومولوی باب الله شاگرد رشید ملا حمد الله مرحوم تحصیل فرمود وبعد فراغ از عقلیات بعتبات عالیات رفته در کربلای معلی از استاذ الکل آقا باقر بهبهانی وآقا سید علی طباطبائی وآقا سید مهدی شهرستانی طاب ثراهم ودر نجف اشرف از حضرت بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی بره وجرده تحصیل علوم فقه وحدیث واصول فرمود ودر سنه اربع وتسعین بعد المائة والالف بزیارت مشهد رضویه علی ساکنها آلاف التحیه رفته ودر آنجا بخدمت شهید ثالث سید مهدی بن سید هدایت الله اصفهانی رسیده اکتساب افادات فرمود واز ایشان اجازه یافته

بازرجوع ببلاد خود نموده در اشاعت دین و شریعت سید المرسلین و آله المعصومین علیهم السلام
می کوشید وازین دیار بعض تصانیف خود را بخدمت اساتذۂ عراق فرستاده ایشان اجازات
نوشتند که درین بلاد مشتهر اند احوال ابتدای اشاعت شعار شریعت و بنای اقامت جمعه و
جماعت که در بلدۂ لکهنو از ذات والاصفاتش بظهور رسیده در کتاب آئینه حقنما بتفصیل تمام مرقوم
است خلاصه اش اینکه چون بعد انقضای مدت یسیر بطرف لکهنو که از مدتی محل اقامت
آنجناب بوده مراجعت فرمود و لنظر بتوسل قدیم عیال خود را از موطن اصلی که نصیرآباد ست
طلبیده در ظل عاطفت نواب حسن رضا خان مرحوم باطمینان کلی اوقات شریف خود را
بسر برده مشغول تدریس و تصنیف کتاب اساس الاصول و دیگر رسائل و کتب دینیه گردید
درین اثنا قدوة الافاضل و فخر الاماجد والاماثل مقبول بارگاه آله ملا محمد علی کشمیری ملقب
به پادشاه طالب ثراه که در علم فقه علم اشتهار برافراخته و در فیض آباد رحل اقامت انداخته بود
رساله دربیان فضیلت نماز جماعت که از احادیث ماثوره وغیر آن با دلهٔ شرعیه واضح ست تالیف
نموده و خطبه آنرا بنام نامی جناب نواب مرحوم مزین فرموده و در پنج باب مبوب گردانید و باب
چهارم آنرا متضمن آسامی دو سه کس را که بر طبق تحقیق شان درین بلاد قابلیت پیشنمازی داشتند
نوشته و باب پنجم را متضمن التماس که بخدمت وزیر الممالک نواب آصف الدوله مرحوم کرده در
آن رساله مندرج ساخته مرسل نموده چنانچه عبارت باب چهارم اینست که بزرگانی که قابل
امامت نماز بلا ارتیاب و مقربان درگاه رب الارباب اند واحدی را مجال طعن بر ایشان
نیست و نور علم از ناصیۂ جمال ایشان پیداست و فروغ صلاح عمل از چهرۂ جلال ایشان
هویداست یکی از انجمله عاکف کعبهٔ مقبلی و سعید ازلی میر دلدار علی ست که از سالکان راه و مقربان
درگاه ست ببشری ست فرشته سیرت و آدمی قدسی سریرت که انوار عرفان و اشعهٔ ایمان از جبینش
درخشان و فروغ علم و عمل از چهره اش تابان رافع اعلام شعائر شرع سید الانام و سرمایه
برکت خواص و عام زبدهٔ از کیای فحول جامع علوم منقول و معقول بحری ست مواج و فلکی کرامت

استزاج بالاهتداء حقیق و بالاقتداء بلیق از مجتہدین کربلای معلی و مشہد مقدس ثامن آئمہ ہدی سجل و افتار ابمہر و توقیع رسانیدہ و استفاضہ فقہیہ نمودہ است بر محک اعتبار ایشان طلای کامل عیار برآمدہ تحمل مشقتہای دور و دراز کردہ گوہر اجتہاد بدست آوردہ سعیش مشکور و شفقتش ماجور شدہ صدق اللہ العظیم و الذین جاھدوا فینا لنھدینھم سبلنا و ان اللہ لمع المحسنین

اشعار

صاحب نفس قدسی و ملکی	فاضل ذو فنون و طبع زکی
حسن خلق و تواضعی کہ باوست	ہر دو شاہد بخوئی کہ دراوست
بحر سواج علم معقول ست	قمر برج علم منقول ست
رفع اللہ قدرہ الاعلی	شرح اللہ صدرہ الاذکی

و پرہیزگاران دیگر ہم از تلامذہ الیشان ذو النفس القدسیۃ و الخصال الملکیۃ شعلۂ ادراک و ذکا سید مرتضی و متقی قدسی ماثر و نقاوت مظاہر مرزا محمد خلیل زائر کہ بلاشبہہ قابل امامت نماز اند حقیقۃً وجود این بزرگان عالیمقدار اقبال سرکار دولتمدار ست باب پنجم اینکہ نواب نامدار سلامت چون فضیلت نماز جماعت بنصوص قاطعہ قرآن مجید و احادیث ثابت شدہ و حضرت سید المرسلین و حضرات ائمہ معصومین صلوات اللہ علیہم اجمعین تاکید امر نمودہ اند و مجتہدین و محدثین و متقدمین و متاخرین در ہر عصری نماز بجماعت می کردند و احدے از علمای اسلام انکار فضیلت این نمی کند و ہمیشہ حکام و سلاطین مروج و معین شرع متین بودہ اند اگر بذات مبارک اند کے متوجہ این امر شدہ در قلمرو دولت خداداد حکم بگذاردن نماز جماعت نمایند ہمہ امتثال فرمان واجب الاذعان خواہند نمود و سید دلدار علی را ارشاد بپیشنمازی فرمایند کہ مروج ملت بیضا و شریعت غرا خواہد بود و بہ بنای این امر خیر گوی سبقت در میدان سعادت از ہمہ خواہد ربود و بذات مبارک ہم اگر نماز پنجگانہ را باقتدای سید دلدار علی بگذارند ہر جا نماز جماعت رواج خواہد یافت ابدالآباد ثواب بروزگار فرخندہ

آثار عائد خواہد گردید و از باقیات صالحات بندگان عالی متعالی خواہد بود و الباقیات الصالحات خیر عند ربک ثوابا و خیر املا انیست عبارت رسالہ ملا صاحب موصوف بعد ازاین بمعونت امور دیگر کہ مولف آئینہ حقنما ذکر کردہ سخن ملا علی در دل نواب مرحوم استقرار یافت و چنان تصمیم فرمود کہ ہرگاہ اتفاق مراجعت جناب مولانا از وطن بلدہ لکھنؤ افتد تکلیف گزاردن نماز جماعت بآن عالی جناب نماید لہذا وقتیکہ آن والا مقام را مراجعت از وطن اتفاق افتاد نواب جنت مکان التماس گذاردن نماز بجماعت فرمود و در ینباب مبالغہ از حد گذرانید علامہ مذکور از اولاد ذکور پنج پسر والا گہر داشت کہ ہر یک از ایشان در فضل و تقوی و دیگر محامد لا تعد و لا تحصے نظیر خود نداشتند علی الخصوص جناب قبلہ و کعبہ دین و ایمان سلطان العلماء مولانا السید محمد طاب مشہدہ کہ مرجع خلائق در ریاست دینی و دنیوی بود اکبر اولاد آنجناب اند دیگر جناب مولانا السید علی و جناب مولانا السید حسن و جناب مولانا السید مہدی و جناب ملائک ماب سید العلماء آقا سید حسین رضوان اللہ علیہم کہ در علم و حلم و فضل و سخا و قضا و افتا مشہور بین الانام و زبان زد ہر خاص و عام ست و از تلامذہ آنجناب جماعتے کثیر اند کہ بدرجہ قصوی از علم و عمل فائز شدند و از جملۂ افاضل تلامذہ آنجناب صفوۃ الاعیان مفتی سید محمد قلیخان کہ از اکابر متکلمین و زبدۂ مفسرین اند و آز جملۂ ایشان مولوی یاد علی کہ از نبی اعمام آنعالی مقام بود از تصانیف او تفسیری ست بزبان فارسی و آز انجملہ مرزا فخر الدین احمد خان مشتہر بمرزا جعفر کہ در اکثر علوم حظ او فر داشتہ و آز انجملۂ فاضل کامل و عالم عامل میر مرتضی رحمہ اللہ از تصانیف اوست رسالہ اسرار الصلوۃ و رسالہ در اوزان شرعیہ عربی و غیرہ و آز جملۂ ایشان ست مرزا محمد خلیل زائر کہ کہ ہم بخدمت آقا سید علی طباطبائی کربلائی مشرف گشتہ استفادہ از انجناب ہم نمودہ بود و دیگر از افاضل تلامذہ الیشان ذی الفخر الجلی و الشرف البہی مولانا السید احمد علی محمد آبادی ادام اللہ ایام افادتہ کہ الحال ذات قدسی صفاتش بدرس و تدریس و افادات مشغول و مصروف ست از جملہ مصنفات آنجناب غفران ماب ست کتاب اساس الاصول و کتاب مواعظ حسنیہ و شرح باب الصوم

حدیقة المتقین اخوند مجلسی ره وشرح باب الزکوة از کتاب مذکور وکتاب مرآة العقول که ملقب بعماد الاسلام است در پنج مجلد ضخیم جلد اول در ذکر مباحث توحید ومجلد دوم در بیان مباحث عدل وما یتعلق به مجلد سوم در مباحث نبوت انبیا علیهم السلام مجلد چهارم در مباحث امامت ائمه هدی علیهم التحیة والثنا مجلد پنجم در مباحث معاد جسمانی وروحانی وما یلحق به من المباحث اکثر درین کتاب بر امام فخر الدین رازی رد فرموده الحق کتابیست که گوش فلک نظیرش نشنیده وچشم روزگار عدیلش ندیده در استیعاب اقوال وعبائر علما کمتر کتابی بشکل آن از مکمن ضمائر علما بمنصه ظهور جلوه گر گردیده واز جمله تصانیف آن العلام کتاب شهاب ثاقب ست در نقض مذاهب مبتدعه صوفیه وذکر کبرای ایشان که قائل بوحدت وجود گردیدند وکتاب صوارم الالهیات فی قطع شبهات عابدی العزی واللات نقض باب الهیات تحفه اثنا عشریه شاه عبد العزیز دهلوی وکتاب حسام الاسلام مشتمل بر نقض باب نبوت مذکور وکتاب احیاء السنه رد مبحث معاد ورجعت از کتاب تحفه ورساله ذو الفقار در جواب باب دوازدهم تحفه دیگر خاتمه کتاب صوارم که رساله مستقله در اثبات امامت ست دیگر رساله غیبت ست که آنرا در رد اقوال عبد العزیز درباب غیبت ست قلمی فرموده ورساله جمعه که قبل از بنای انعقاد جمعه وجماعت بتالیف آورده بودند وحاشیه بر شرح هدایه الحکمت ملا صدرا که مشتمل بر دقائق حکمیه وابحاث هندسیه ونقض بعض اقوال مولوی عبد العلی حنفی ست ودر آن رساله شناة بالتکریر را درج فرموده وبر تقریر اکمل المدققین الفحول الجامع بین الریاسته والعلم المنقول علامه تفضل حسین خان کشمیری ودیگر علما بحثهای لاینفع فرموده دیگر رساله اجازه مبسوطه که برای سلطان العلما مولانا السید محمد طاب ثراه بتفصیل قلمی فرموده ورساله در جواب مولوی محمد سمیع صوفی مشتمل بر بطلان تصوف وبرارت علمای ما ازان مذهب ورساله منتهی الافکار در اصول فقه وکتاب مسکن القلوب که در اواخر عمر خود برای تسلیه وتسکین دل حزین خود در وفات فرزند نوجوان خود سید مهدی طاب ثراه قلمی فرموده بود دیگر رساله مشتمل بر چند مسئله فقهیه استدلالیه از مسائل املاک واراضی ومعاملاتی که با کفار هند وغیر آنها واقع شود ومعروف برساله ارضین ست ورساله در احکام ظروف ذهب وفضه که بذهبیه معروف ست ورساله آثار الاحزان در احوال شهادت

حضرت امام حسین علیه السلام وفات آنجناب در عهد غازی الدین حیدر بادشاه در لکهنو شب نوزدهم رجب الاصب سنه خمس وثلثین بعد الالف والمائتین واقع شد مزار فائض الانوارش در حسینیه که خود تعمیر نموده بود در بلده لکهنو واقع است **ملا محمد علی الکشمیری ملقب بپادشاه** از تلامذه ملا عبد الحکیم مشهور براست گوست که یکی از افاضل کشمیر بود مولد ومنشا او کشمیر واز چندگاه در بلده فیض آباد رحل اقامت انداخته توطن اختیار نمود وصف فضائل وکمالات او در کتاب اینجا مسطور نیست راقم را بر تصنیف او اطلاعی نیست مگر بر رساله او در بیان فضیلت نماز جماعت که باحادیث ماثوره ودلائل شرعیه عقلی مزموده مؤلف کتاب تکرة العلماء در احوال جناب سابق الالقاب حضرت غفران مآب مولوی دلدار علی طاب ثراه آورده که توسلیه جناب غفران مآب درین بلاد بنای اقامت جمعه وجماعت فرموده واشاعت شعائر شریعت نموده باعث آن ملا علی مذکور شد که تبر غیب وتحریص او این امر خیر از نواب آصف الدوله وزیرش نواب سرفراز الدوله مرزا حسن رضا خان مرحوم که از عقیدتمندان ملا علی بودند بظهور پیوست توضیح این مطلب آنکه ملا علی در رساله که ذکرش نمودیم متضمن بتذکره کسانیکه لیاقت وقابلیت پیشنمازی داشتند نوشته ودر ابتداء باب چهارم از رساله بذکر ومدح جناب غفران ماب پرداخته آخر اینکش نواب حسن رضا خان مرحوم ساخت چنانکه نقل عبارت رساله او در احوال جناب غفران ماب نموده شد وفات ملا علی در بلده فیض آباد اتفاق افتاد ودر مقام نیابه که از مواضع آن بلده است در بعض مکانات خود مدفون گردید از اولاد ذکورش پسر داشت که ایشان هم بزیور علم وحلم آراسته بودند ملا احمد علی وملا قاسم علی وملا جواد که مدفن او در لکهنو حسینیه مرزا ابو ابوطالب خان قریب غسلخانه حکیم مهدی علی خان واقع ست وملا اکبر علی که در سن هیجده سالگی فوت کرد ومحمد رضا ونصیر علی در فیض آباد در صغر سن وفات یافته احمد علی دو فرزند داشت ملا حسن که در حسینیه آقا ابوطالب خان مدفون شد وملا محمد تقی که اولاد او والحال موجود اند ملا جواد هم دو فرزند گذاشت یکی ازان ظهیر الدین که اولادش در قید حیات اند **العلامة الحکیم**

مرزا محمد المتخلص بالکامل بن عنایت احمد خان الکشمیری الدهلوی از اجلای
متکلمین و فضلای ربانیین و اطبای حاذقین بود پایهٔ فضل و رشاد و مرتبهٔ صلاح و سداد آن
برگزیدهٔ رب عباد ازآن برترست که زبان علیل و قلم کلیل از علو آن حکایت تواند نمود و قاصد
سریع السیر اندیشه ازان وامانده ترست که در وادی وصف او مرحله تواند پیمود از آفتاب عالمتاب
فضل او ذره باز نمودن از مقوله بحر محیط را بمکیال حرف پیمودن ست هر قدر که در محامد و مناقب
او مبالغه رود ناگفته بماند سلطان العلماء مولانا السید محمد طاب ثراه در بعض افادات خود میرزا
را باین اوصاف ستوده العالم المدقق والفاضل المحقق الغریف الاکمل والنحریر
الابجل جامع المعقول و المنقول حاوی الفروع و الاصول حافظ ثغور الملة القویمة
الجعفریة قالع قلاع البدع المحدثة للماتریدیة والاشعریة المتوقد الاوحد المیرزا محمد
طاب ثراه و جعل الجنة مثواه آخر در مبادی احوال تحصیل مبادی علوم و درسیات از افاضل عصر نموده
کتب طبیه مانند قانون و شروح موجز بخدمت علامهٔ زمان و فرید دوران حکیم شریف خان
بتحقیق تمام خوانده حدت و جودت ذهن او در مطالعهٔ کتب و استفادهٔ علوم باین مثابه بود که فضلا
و علمای عصر او متحیر و متعجب میگشتند علوم دینیه و نقلیه را از سید اجل نحریر اکمل سلالهٔ دودمان
مرتضوی خلاصهٔ خاندان مصطفوی جناب مولوی سید رحم علی تغمده الله بلطفه الخفی و الجلی مصنف
کتاب بدر الدجی که استاد اچھے میان برادر محمد شاه بادشاه بودند فرا گرفته مولف شذور العقیان
که رسالهٔ فارسیه جداگانه در حال جناب میرزا نوشته اوصاف و مدائح او و قدرے از حالات مفصلا و مرقوم
قلم بلاغت رقم ساخته راقم حروف هم چیزیکه در اینجا ثبت می نماید ماخوذ و ملتقط از رسالهٔ مذکوره
است مولف رساله می گوید که فقیر جواب بعض مسائل فقهیه و دستخطی جناب میرزا نزد بعضی احباب
دیده ازآن معلوم می شد که در مسائل فروع اجتهاد هم فرموده و مقلد کسی نبوده و علی سبیل الارتجال
در اشتغال بدرس و تدریس آنچه بخاطر عاطر جنابش می گذشت بر حواشی کتابها قلمی میفرمود چنانچه
بر ناظر کتابهائے که جناب ممدوح درآن درس داده مخفی نیست بالجمله بعد تحصیل علوم اشتغال

بتدریس میداشت و بهدایت مردم آن زمان که نا واقف بحث از مسائل اصول و فروع بودند
می پرداخت از ثقات مسموع گردیده که در اوائل اشتغال تصنیف و تالیف کتابی در طب بزبان
تازی داشته و آن کتاب در کتب استدلالیه است و بجهت عدم وجدان ناقلین و نا متوجه
بودن معاصرین کتاب مذکور چنانکه باید درین بلاد شهرت نیافت اما در دهلی پس نسخ آن در بعض
کتب خانه ها یافته می شود و پیشتر از آنکه فاضل عبد العزیز صاحب تحفه مسروقه کتاب خود را ظاهر
سازد با او ملاقات می فرمود و مباحثات در علوم می نمود و چون فاضل عزیز تحفه خود را که ترجمه
کتاب صواقع خواجه نصر الله کابلی ست بجهت خوف نواب نجف خان مرحوم که سر آمد امرای
آن روزگار و از شیعیان ائمه اطهار بود آنرا بطرف خود نسبت نکرده بلکه اسمی فرضی غلام حلیم
برای آن تراشیده ظاهر نمود و ضلالت شیوع گرفت و مردم جهال و ناحق بین بطرف آن
گرویدند همت والانهمت خود را متوجه بنقض و رد آن با وصف فقدان اعوان و انصار
و عدم تیسر کتب و دیگر مواد فرمود تا آنکه در مکتوبی که بجناب غفران مآب مشتمل بر حال تصنیف نزهه
اثنا عشریه قلمی فرموده نوشته که هنگام شروع کردن جواب کتاب مسطور یک ورق هم نزد من
نبود صرف بدرقه الطاف الهی و اعطاف نا متناهی او درین امر عظیم و خطب جسیم شروع
ساختم پس یوما فیوما عنایات وافره و انعامات متکاثره او تعالی شانه بر من فائض می شد
مخفی نماند که اکثر حالات متعلق تصنیف نزهه و کساد بازار فن کلام که در اوائل کتاب مذکور اشعار
و اظهار آن فرموده ایراد آن از تطویل نیندیشیده مناسب دانست و آن اینست اقل
الخلیفة بل اللاشی فی الحقیقة العاصی بانواع المعاصی المفتاق الی رحمة الله الاحد ابن
عنایت احمد خان المبرور المغفور المتخلص بالکامل میرزا محمد عفی الله عن
جرائمهما که درین بلده دار الخلافه شاه جهان آباد حرسه الله عن تطرق الحوادث والفساد
که مسقط الراس این نابلد شهرستان فضل و کمال ست درین ایام خشک سال فضل و کمال
بسبب هبوب دبور ادبار به خبات احوال اهل هنر چمنستان علم و دانش که در نضارت و شادابی

غیرت ریاض رضوان بود مانند مزرع خزان رسیده پژمرده ودرهم وگلستان دانش لسان کشت زار اهل
عصیان خشک وبی ثمر گشته پردهٔ بی رونقی وبی دولی بر رخ کشیده روزگار دانشمندان که در پیشگاه
رونق ورواج او بهار پیرایهٔ فروردین واردی بهشت جبین نیاز می سود لسان دل بلبل و
طرهٔ سنبل خراب وپریشان گردیده مناهل خوشگوارش که مشرب عذب متعطشان بوادی افاده و
استفاده وبا سلسبیل وتسنیم لاف تفوق می زد بسبب امتزاج مرارت وزعوفت جهل از ملح
اجاج پا فراتر نهاده وجداول انهارش که منهل لب تشنگان زلال سرچشمه هدایت بود وبا بحر
اخضر دعوی مساهمت می نمود مانند سراب که نمودی ست بی بود دتن بمصاحبت عدم در داده
از بی تمیزی روزگار ناهنجار شخص هنر رخت از جهان بربسته از راه عدم بشهرستان سرمنزل عنقا
رسیده ودر نایابی وعزت وجود با کیمیا وکبریت احمر نظیر وتوام گردیده جماعهٔ فضول از فضل وهنر عاری
وگروهی جهول وجهلی مصداق قدرت ازین بی دردی کافه با وجود عدم قابلیت ذاتی وبی جوهری
فطری خود را از مستعدان زمان ودانشمندان جهان انگاشته کوس لمن الملک می زنند ودعوی
انا ولا غیری می کنند از غایت عجب وتفاخر کلاه گوشه نخوت بر آسمان می سایند واز نهایت
تعلی وتبختر پا بزیر پاین نمی گذارند وخود را از یکه تازان مضمار علم ودانش وتفرد سواران میدان فضل و
بینش می انگارند حرف شناسی عرش المعرفت وسواد خوانی لب الحکمة اینهاست وبا این همه ذهن
وذکا وفطانت وده پایهٔ پست خود فراتر از پلهٔ رسائی بزرگان می نهند وپایهٔ کوتاه خویش را بالاتر
از پایهٔ والای بلند قدران قرار می دهند هر بوالجهلی خود را ردیف مدینهٔ علم وهر بوالفضولی خویش را
سهیم ابوالفضل می انگارد وهر باقلی خود را زعیم جریر واخطل بلکه از متنبی واعشی افضل می پندارد
هر گوساله با موسی عمران لاف مضاهات وهر خری با عیسی مریم دم مساوات می زند وهر خسیسی پایهٔ
خویش را با رئیس حکمت یونان برابر می نهد وهر ابلهی پایهٔ خود را بالاتر از پایهٔ فلاطون وارسطو قرار
می دهد چون شرح حال این ابنای الفضول واطفال الغفول از مکنت امکان وحیطهٔ
بیان خارج ست بنا بر اختصار بذکر این قطعه که در وصف الشان بیانی ست درست وخلقی ست

قطعه انه بعفو الله تعمده قال نمود مبادرت چسپیده شان قابلیت برقامت

حیرتی دارم حزین از حال ابنای زمان | کو نمی چند از چه آگاه کی و کوتهی

پو زنه نه کشاده سستند در میدان لاف | سبتدی ناگشته چون گشتند یارب منتهی

دیده از بینش تهی سینه از داد پاک پاک | قالب از جان بی نصیب و صورت از معنی تهی

نیروی موری نه و با شیر مردان در مصاف | رتبه کاهی نه و جلوه با سرو سهی

غول صحرای غوایت دیو گمراه هوا | گو ما در زاد جهل و خفته در راه گمرهی

معنی کامل عیاران خرد را کرده مسخ | در دکان معرفت قلاب زر ده دهی

جز تکبر فهم نا کرده ز ما و انما | غیر یاری و هم نداند از ضمیر مودهی

خامه زیشان در عذاب و نامه نقیان در وبال | بی محصول درک معنی از سخن وا زده

مردم از اندیشه این تمیز و فهم این | می نمود دید دنیا بعد از این رد و بهی

از انجمله خبیث ناشخص از چرا آگاه جهل و حماقت گرمی معنا کمثل الحمار یحمل اسفارا اهانا وصف حال اوست کتب احادیث اثنا عشریه را ناکزیر به بدست نکی اقتدار دست افتاده چون سرمایه از علم تحصیل و بیرایه این طریقه عالیه کما ینبغی وقوف نداشت و بهره از تفقه در بیان اقسام حدیث و نصیبی از انتقاد اخبار و آثار حاصل نمود از تعدیل ایاکم والتصحیف نیندیشیده به آنکه در فهم مودای آن رجوع باستاد کامل کند بادلی مملو از شکوک و اوهام و دماغی مخبط بمواد مالیخولیا و سرسام و تهی از ادراک حقائق عویصه بصیرتی از دریافت دقائق بس دور در آن کتب که خزائن اسرار علم و حکمت و ذخائر انوار فقه و معرفت اند بنظر علیل و بصر کلیل نظر کرده از دریافت دقائق معانی آن درمانده بدست شکسته و بنان از کار رفته بر بعضی اعتراضات بارده و ایرادات غیر وارد نمود و برخی را مؤید مذهب خود تصور کرده و بر اکثر روایات زبان تشنیع دراز نموده بدندان و ناب قدح و جرح کرده عقوبت و کلبیت خود را معرض اظهار آورده اولا از در دوستی در آمده مانند ابلیس تلبیس برای فریب جهال خود و اقران خود را از طبقه اعلای شیعه امیر المؤمنین علیه السلام وانموده تا عوام بخلاف نمائی و چرب بانی او مغاعی آن اباطیل کرده بدام در آیند ثانیا بجهت تلبیس و تدلیس و تغلیط کم مایگان مانند واعظان ابواب خطابات کشوده مخیلات شعری و مموهات

وهمی خود را ملباس برهان جلوه گر ساخته در مجادله و مغالطه قصب السبق از امثال واقران خود ربوده بزعم خود داد کمال فضل و دانشمندی در داده و آن خرافات و هذیانات را که ثانی کلمات ابن حنیفه است تحقیق و تدقیق نام نهاده بیداد بر کاغذ و مداد کرده روی اوراق را مانند چهرهٔ ظلمانی نفاق آسود اکفر اندوده و در حقیقت خود را ضحکهٔ صبیان و سخرهٔ کودکان هجاخوان نموده ولنعم ما قیل **ابیات**

صد طعنه می زنی بهمان شهپران عشق ... بوم تو در هوای بلند آشیانی است

با بخردان جفای فلک رسم کهنه است ... بر ما ترفعت ستم آسمانی است

بانگ کلاب با مه تابنده تازه نیست ... خفاش را ستیزه بخور پاسبانی است

نبود حماقت تو شگفتی که از ازل ... روح حمار با جسدت یار جانی است

حیرانم از غرابت ذات شریف تو ... این جوهر لطیف نه بحری نه کانی است

نگیمن افاده ها و خرافات مضحکت ... طامات بن حنیفه را شکل ثانی است

ای بی تمیز جفت تو باشد مگر حمار ... منکر مشو دلالت این اقترانی است

چون بوساطت عمده اعاظم حکمای دهر و افاخم فضلای عصر استاد الکل فی الکل لازال مؤیدا بالتائید الربانیة بر این نسخهٔ مشحون بخرافات هذیانات و مملو از اباطیل و خرافات مطلع گشتم و بهر اجزای آن ثمره مالیخولیا و [illegible] بسر عزیز حکمت و جان نازنین معرفت سوگند وانه لقسم لو تعلمون عظیم آنهمه تسویلات را پوچ مطلق دیدیم [illegible] درازی و هرزه درائی او را نقش باطل و تطویل لاطائل و مغالطات او را ضعیف تر از شبهات ملاحده [illegible] و واهی تر از نسج عنکبوت یافتیم کلام او را که مبنی بر غلط فهمی و خلط و تخلیط و مغالطه و تغافل است [illegible] کتاب آن توجه نماید [illegible] در جواب آن در آید چه اکثر آن شکوک مشترک الورود در [illegible] و [illegible] اطلاق آنها است ابطلان آن [illegible] جواب آنست و اکثری از مفتریات ناصب و اقران او است [illegible] اهل حق از لوث آن اباطیل منزه است و پرخی را علمای عالی مقدار بکرات تطهیر از صفحهٔ اذهان حک نموده و تطهیری باندک توجه و تامل بفکر منجلی می گردد لیکن چون بعضی از اعزه افاخم

فضلای رفیع القدر والمکان واجلهٔ عاظم علمای رفیع الشان که بمزید عزت و اعتبار اشتهار دارد وصیت
فضل و کمالش از کران تا کران رسیده در حقیقت غیرک غالب این تالیف و تصنیف دست این نسخه را که بهم
افاسد بر رخبرالت مبانی در شاقت معانی و متانت ادله و وثاقت براهین کتابی مثل آن در باب خود تالیف
نشده با آنکه در رکاکت الفاظ و رطانت مضامین و سخافت حجج و دلائل ضرب المثل است از غایت نافهمی ترقید جان
و تمیمهٔ ایمان نموده و مافی الکتاب را شبهات معضل و عقده های لاینحل پنداشته و زبان وهی مسرنهرگی دنیا
که بسبب رجوع اجامره و اوباش او را حاصل بود شکایت تعیب تحسین کشتی جهال فرموده تکفیر سوّاد آنها
سوّد الله وجوههم در مجالس و محافل خود نموده ان اسرا که این امامیه بسبب سوء مرجوح و ضعیف
و شبهات مجروح و سخیف و بسبب تالیف این کتاب بسیار از اهل اعتقاد و سالکان مسالک این طریقه
را دیافته اکثری ترک این مذهب و ملت گفته اند بجای آنکه با صغای حیث انگونه تصنیف که ر وش خرافات
ابن ملقمه و ثانی هذیانات مسیلمه است بعض از افاخم امرای عظام که ارسطوی سکندر نشان و آصف سلیمان
شان است ایده الله بنصره میلان خاطر شریف او بهم رسانیده حاش لله بل هذا الا افک عظیم همبرنیا
مثال تمامی اثنا عشریان از وضیع و شریف از شرب خود بری گردند و مذهب ایشان باطل و مضمحل میشود و بامثال
این ترهات و طامات دل خود را خوش می کنند غافل از آنکه معنی که بیت

چراغی را که ایزد بر فروزد | هر آنکس پف کند ریشش بسوزد

یریدون لیطفئوا نور الله بافواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون و نیز مولف آن جزاه الله بعمله فضلای
امامیه رضوان الله علیهم که سالکان مسالک تحقیق و ناسکان مناسک تدقیق اند و هر یکی کالشمس فی رابعة النهار
علم اشتهار برافراخته زبان تشنیع دراز نموده و در تجهیل و تکفیر و تحمیق و تحقیر این گروه واجب التعظیم که ابوالآبای
علم و دانش اند دقیقه فرو گذاشت نکرده

طعنه بر هر کامل از گفتار ناموزون زند | خر چو سر گیش کند بر خنده بر گردون زند

و نیز خاکش بدهن نسبت بخدام حضرت جناب سلطان الخافقین امام الکونین والی خطهٔ ولایت خاتم فص امامت
فاتح ابواب هدایت خاتم دورهٔ وصایت

میراب گلستان امامت که ز فیضش — تا حشر بهارست چمن زار جهان را
مهر فلک عزّ و شرف مهدی هادی — کز عدل بود واسطه ابقای تن و جان را
بی هستی آن مظهر کل ممتنع آمد — امکان بقا جزوی از اجزای زمان را
او مرکز پرکار وجود است وگر نه — ز دایره در خواب ندیدی دوران را
چون بحر پر آشوب زند سطح زمین موج — حفظش نشود باعث اگر امن و امان را
عالم اثر زندگی از هستی او یافت — از روح پذیرد تن افسرده توان را
از آب حیات ابدی ساخته میراب — خاک در او کام و زبان عطشان را

علیه الاف التحیة والسلام طریق اسائت ادب پیموده و بندگان آنجناب را بانواع سفاهت و استخفاف یاد میکنند و باستماع آن مقال رگ غیرت و عرق حمیت این کمترین طلبه بجنبش آمد با وجود عدم بضاعت و قلت استطاعت و کثرت علائق و وفور عوائق و توزع بال و تشتت حال توکل بر فیض منعم مفضال و عنایت حضرت رسالتمآب و آل او علیهم السلام نموده کمر همت بر میان جان بربستم و در دفع شبهات او را پیش نهاده توجه همت ساخته بر انداختن قصر شکوک او پرداختم و این رساله را نزهة اثنا عشریه که منبی از تاریخ آغاز تالیف و هم مشعر از نزاهت و طهارت مذهب اعتقاد فرقه حقه از لوث مفتریات و هفوات اهل عناد است موسوم و بنصرة المؤمنین و ذلة الشیاطین ملقب ساختم انتهی کلامه مخفی نماند که خواجه نصر الله کابلی صاحب صواقع استدلالی که از کتب اهل حق نموده پیشتر از وی مخالفین را میسر نگشته بود لکن سعیش غیر مشکور گردید و اصل کتاب او بدست فاضل عبدالعزیز افتاد که بترجمه آن پرداخت و آنرا تحفه نام گذاشت چون درین کتاب بحث از اصول و فروع بود اگر علامه موصوف در ذکر اعلام رحمهم الله دار السلام بدفع شکوک و شبهات و نقض هفوات و خرافاتش نمی پرداخت عرصه کار بر ضعفا و مبتدیان تنگ می گردید لکن الحق یعلو ولا یعلی حق تعالی علامه موصوف را که درین معرکه از جمله اعلام سابق الاقدام است برای تبکیت خصام و حمایت ملت خیر الانام برانگیخت که با وصف عدم تیسر مواد و اسباب از قسم کاتب و کتاب کمر همت بر میان جان بسته بدفع شبهات او همت عالی را متوجه ساخته و چون اعتماد و توکل بر او تعالی شانه درین امر عظیم و خطب جسیم فرموده فی الواقع که کتاب او موجب نصرت مومنین و ذلت شیاطین گردید که

که درین عرصه مدت که قریب هشتاد سال از روز تصنیف آن گذشته علمای امصار و فضلای هر دیار آخذ
از افادات او هستند و مخالفین با وصف تصدی بحمایت صاحب تحفه که در هر رطب و یابس تبا و یلات
بعیده و توجیهات غیر پسندیده می پردازند قدرت بر رد آن بجز بعض از مقامات باب نهم نیافتند و در
خلوات و جلوات تعریف لغزش و حذاقت او می باختند و آن علامه را بخنند و متفرد درین فن می پندارند
چنانچه بر ناظرین کتب کلامیه شامل مصنفات فاضل رشید و غیر ایشان این امر پوشیده و مخفی نیست عجب
آنکه خود بعد تصنیف تحفه اثنا عشریه با وصف آنکه در همان خبره مقیم بود و سامان و اسباب مهیا داشت و مجلدات
نزهه با دیده بلکه خود ش [illegible] تمنی آنرا بدست آورده چنانچه از مکتوب او که بحکیم شریف خان نوشته
معلوم میشود و هی هذه قد سمعنا ان الفاضل الکامل المدقق المحقق مرزا محمد سلمه الله تعالی قد
کتب علی وجه الرد و البحث علی التحفة الاثنی عشریة ان اتفق طلب هر فی ما نته و مطالعته
بوساطتکم فالمامول ان تبذ لوا فی ذلک الجهد انتهی لکن وقت مطالعه چون جمیع ابهای
دندان شکن یافته روی از مقابله و مناظره برتافته مگر فاضل رشید که جدل و مکابره در سنخ ضمیر او راسخ بود
از مسئله طهارت خمر و جمع بین الصلوتین چند سطر عبارت را فرا گرفته شبهات غیر وارده بحیز قلم در آورده بخدمت
علامه فرستاد علامه بجواب آن مکتوبی در نهایت رزانت و جزالت تحریر فرمود چون آن مکتوب بفاضل رشید
رسید برای عدم خلو عجز بجوابش ورقی چند نوشته موسوم بعزة الراشدین نمود علامه موصوف تحریر جوابش را
سراسر تضییع اوقات شمرده اعراض از جواب او نمود مگر عالم محقق و فاضل مدقق حکیم باقر علی خان که در اواخر
عمر خود طرح اقامت بشاه جهان آباد حرسها الله عن الفتن و الفساد انداخته بود بجواب با صواب آن پرداخته
علاوه از آن بعضی اعلام از ناصران ملت خیر الانام علیه الاف التحیه و السلام بتفصیل تمام رد و نقض
خرافاتش فرموده آنرا معین الصادقین موسوم ساخت از کتاب مستطاب نزهه آنچه درین دیار اشتهار یافته
جواب پنج باب ست اول و سوم و چهارم و پنجم و نهم شاید که علامه مرحوم مهلت استکتاب باقی مجلدات و نشر
نسخ نیافته یا آنکه مسودات دیگر مجلدات غیر منقح مانده لهذا باعث نوبت انتشار و اشتهار درین دیار نرسید
تفصیل مجلدات مذکوره بدینمنوال ست باب اول مشتملبر رد دعوی فاضل عزیز در حدوث مذهب شیعه

و بیان فرق الیشان تا باب سوم در جواب حرفهای پریشان او که در احوال اسلاف شیعه گفته تا باب چهارم در رجال و اصول حدیث و احوال اخبار و رواة باب پنجم در مسائل الهیات تا باب نهم در احکامات فقهیه دیگر از مصنفات آن علامه مغفور کتابی ست مبسوط در رجال مسمی به تاریخ العلماء و رساله در علم بدیع و رساله فارسی در صرف و کتاب نهایة الدرایه شرح عربی رساله وجیزه شیخ بهاء الدین عاملی علیه الرحمه که در علم درایت ست تقریبا پانزده هزار بیت بوده باشد مهارت و غزارت او در علوم کثیره و فنون شهیره از شرح آن رساله که دو ورق بیش نیست واضح و هویدا است اصل نسخه آن بخط علامه موصوف که بنظر راقم هم رسیده در کتب خانه جناب علامه زمان مولانا السید حامد حسین ادام الله افاداته موجود است بجهت قصور همم ابنای روزگار و فضلای این اعصار ترویج آن در اطراف و اکناف عالم نشده دیگر از تصنیفات اوست کتاب تنبیه اهل الکمال و الانصاف علی اختلال رجال اهل الخلاف در آن اسماء رجال کذابین و وضاعین و مجهولین و ضعفا و خوارج و نواصب و قدریه و مرجئه را که ارباب صحاح سته که بقول اصح عبارت از صحیح بخاری و مسلم و ترمذی و مالک و نسائی و ابو داؤد ست در کتب صحاح خود آورده اند این کتاب را از تقریب ابن حجر عسقلانی استخراج فرموده دیگر رساله ایضاح المقال فی توجیه اقوال الرجال ست که در آن تاویل اقاویل رواة احادیث اهل حق نموده دیگر رساله فارسیه در فلسفه و از مصنفات اوست تتمه رساله مقامات ست لکن آنرا مردم از آن علیحده کرده اند در آن تعصبات اهل سنت را مانند لازم بودن محبت اهلبیت نبوی و اسقاط لفظ آل از درود و حکم بحسن خاتمه عبد الله بن ابی سرح مرتد و خلیفه دانستن یزید ملعون و حکم نمودن بایمان او و وجوب اطاعت ولید بن یزید بن عبد الملک و حکم بحسن خاتمه حجاج بن یوسف و عید نمودن روز عاشوره و تجویز کردن سجده شمس و قمر و مسائل غریبه و عجیبه که ایشان بآن قائل اند حکم بساقط الاعتبار بودن نجاست موضع استنجا بحدیکه استنجا از آن واجب نیست و پاک دانستن منی و عدم فساد آب از ملاقات بنجاست بهیچ حال و پاک داشتن آب نجس را که رفته رفته بقدر قلتین برسد و جائز نداشتن وضو از آب کثیر که در آن انیکس بول کرده باشد و نجس داشتن آب مستعمل وضو را و غیر آن مسائل در آن ذکر فرموده دیگر منتخب فیض القدیر شرح جامع صغیر مناوی که انتخاب هر چهار مجلد در یک جلد که تخمینا پانزده هزار بیت بوده باشد فرموده دیگر منتخب انساب سمعانی که در آن نسبتهای

مشهوره را بعد حذف و اسقاط تراجم حفاظ و محدثین و ذکر سنین بین التقاط فرموده بنا بر تصحیح نسبت او اینکتاب در ینباب بغایت مفید ست و منتخب کنز العمال ملا علی متقی که دران احادیث داله بر امامت جناب امیر علیہ السلام و دیگر ائمه هدی علیهم السلام و مثالب و معائب خلفاء ثلثه و دیگر صحابه انتخاب فرموده و رساله بدا و رساله در مسئله رؤیت و منتخب کتب کثیره اهلسنت نموده که اکثری ازان بدست مردم نااهل افتاده بخیال مسوده بودن آن همه را برباد ساختند مولف رساله گفته بعضے ازان که بنظر فقیر رسیده اسمای آن در ذیل نوشته می شود صحیح بخاری صحیح مسلم صحیح ترمذی و صحیح نسائی و سنن ابو داود و موطای مالک و نفاوة التصوف و رجوع الفرع الی الاصل از شرف الدین تلمیذ شاه ولی الله فتاوای و نواحی فتاوی احمادی اتقان سیوطی طبقات حنفیه ملا علی قاری رحمة الامة شعراوی شرح مواقف شرح بزدوی منهاج شرح صحیح مسلم از نووی تحصیل الرجال شیخ عبد الحق دهلوی رجال صحیحین از ملا علی قاری کتاب السیاسة والامامة ابن قتیبه رساله ملا فخر الدین سبل الهدی تاریخ بداونی تاریخ خمیس فی احوال النفس النفیس تاریخ یافعی تاریخ ابن خلکان شرح نسب نامه سرور کائنات حلیة الاولیا لابی نعیم الاصفهانی مسند احمد حنبل تاریخ طبری رساله تحقیق مذهب شیخ الرئیس جمع بین الصحیحین حمیدی شرح مسند شافعی متفق متفرق فتاوی عالمگیر مختصر وقایه کافی هدایه فتح الباری شرح بخاری ارشاد الساری شرح بخاری مدارج النبوة معارج النبوة نجم وهاج شفای قاضی عیاض جامع الاصول استیعاب ابن عبد البر شرح مشکوة شیخ عبد الحق معالم التنزیل روضة الصفا روضة الاحباب حبیب السیر شرح برجندی بر مختصر وقایه تذکرة هفت منظوم کفایه کتاب الادب المفرد بخاری شاه جهان نامه تاریخ الخلفای سیوطی ملل و نحل شهرستانی شرح مقاصد علامه تفتازانی کیفیت وفات علامه بر وجهی ست که مولف رساله از فاضل کامل مرزا امیر علی خان شاه جهان آبادی که تلمیذ علامه موصوف بود نقل نموده و گفته که از زبان فاضل مزبور شنیده ام که در نواح دهلی امیری از اقارب بادشاه بود در تعصب و تعنت قصب السبق از ابو جهل می ربود و همیشه در اطفای نور الهی می نمود لکن چون مصنفات علامه موصوف در اقطار و اکناف عالم دائر و سائر گردید و باعث اظهار حال فضائح و قبائح اعدای دین شد عرق حمیت او زیاده بغضبان آمده حیله ها باخفا و استتار در اضرار آنجناب می انگیخت اما هیچ یک ازان پیش نمیرفت ناچار آن مکار عذار خود را بمارض دا غشت و علیل ظاهر ساخت و

بپادشاه والا جاه حال خود عرضه داشت پادشاه طبیبی برای معالجه او تعیین کرد بعد چندی عرضه دیگر فرستاد
که اگر حضرت اعلی را منظور است که فدوی چندی دیگر درین دنیا زنده بماند بسلطان الحکما و فخر الاطبا علامه زمان
وحید دوران میرزا محمد حکم شود که بعلاج من بپردازند والا از حیات مستعار دست بردارند پادشاه بعلامه موصوف
پیام داد که بعلاج فلان مریض باید پرداخت علامه موصوف از رفتن نزد آن مکار بنا بر اتمام حجت بر آن
اشرار در اول اباء و انکار فرمود لکن چون تقاضا و اصرار از جانب والی آن دیار بنهایت رسید ناچار بقضای
الهی تن برضا داده تهیه سفر از دهلی نمود و بر وقت رخصت می فرمود که غالبا داعی اجل درین سفر مرا دعوت کند
لهذا نیز او وداع آخرین باید پنداشت و از حقوق هر کس که باشد ابرا ذمه حاصل باید ساخت تا آخر همچنان
واقع گشت که آن غدار باقتفای آثار آئمه نار آنجناب را مسموم ساخت مرقد منور او در دهلی در پنجه شریف
واقع ست که مردم را اعتقاد آنست که در انجا نشان انگشتان مبارک حضرت امیر ع است و اکثر قبور مؤمنین
و صالحین هم در آن بقعه است تاریخ منظوم فارسی بر قبر مطهرش نوشته است و تعیین وفاتش از مصراع ؎
درشیونش بگریه بگو وا احمدا ۱+ بر می آید که ۱۲۳۵ھ سنه یکهزار و دو صد و سی و پنج هجری ست **محمد بن آقا
محمد صالح اللاهیجی** مؤلف شذور انجناب را به فاضل و عالم و مجتهد جید ستوده و گفته که در حدود
سنه احدی و ثلثین و مأتین بعد الالف اجازه روایت از بعض تلامذه آقا باقر بهبهانی علیه الرحمه
یافته در آن اجازه مسطور است و بعد فان افضل ما صرفت الیه الهمم و ابیضت فی تحصیله
هو علم الدین و التفقه فی شریعة سید المرسلین فهو اعظم ما تطمح الیه ابصار اولی الابصار
و انفع الباقیات الصالحات فی دار القرار و ما عداه من الرسوم فهو من الهباء المنثور یوم
یحصل ما فی الصدور و قد جرت عادة العلماء الاوائل و الاواخر باخذ العلم من
المشائخ الاکابر و تلقیه خلفا عن سلف و کابرا عن کابر فکم من متغرب عن وطنه
متقرب الی الله بهجرته عن مسکنه و رحله قد جاب البلاد طلبا لاعلی اسناد الی سادات
العباد قصد الشیوخ من کل فج عمیق و شد الیهم الرحال بطریقهم الوثیق و کان ممن
سعی فی هذا السبیل و جد فی تحصیل هذا القصد الجمیل و فاز بالحظ الوافر الاسنی

وخصّنی بالنصیب المتکاثر الاهنی ولدنا الاعز الاکرم الارشد وعزیزنا الزکی الاسعد الالمعی اللوذعی
المسدد والعالم الفاضل الامجد سمی حبیب الله محمد بن العالم الفاضل الصالح والحبر الکامل الفالح
آقا محمد صالح اللاهیجی ادام الله فی علمه وتقاه وحباه من الفضائل والفواضل ما نرجاه وتمناه کان
ممن طال تردده لدی وکثر اختلافه علیّ فقد قرء علیّ شطراً وافیاً من الحدیث والفقه والاصول وسمع منی قسطاً
کافیاً من المعقول والمنقول ثم استجازنی ایده الله تعالی بتأییده وسدّده بتسدیده فوجدته اهلاً لان
یجاز وان یسارع الی طلبه بالاجازة فاجزت له زید مجده وعلا جده ان یروی کتاب نهج البلاغة الجامع لخطب
امیر المومنین والصحیفة السجادیة المشتملة علی ادعیة السجاد زین العابدین علی الناطق بهما افضل الصلوة
والتسلیم والثناء والتعظیم والکتب الاربعة التی علیها المدار فی جمیع الاعصار والامصار حتی کانت فی الوضوح والاشتهار
کالشمس فی رابعة النهار الی آخره **مولانا محمد شفیع الاسترآبادی** از افاضل عصر وتلمیذ
حضرت بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی بود وکان ذکره ابن الملا مهدی المازندرانی فی بعض
تصانیفه وعلامه صاحب جواهر او را در بعض مکاتیب خود بمدائح جلیله ستوده موانست را بجالات او
اطلاعی بهم نرسید **مولانا السید عبد الله بن شبّر النجفی** آقا احمد تقریب ذکر سانیکه در بلده طیبه
کاظمین از فضلای آنجا ملاقات کرده گفته وبا عالی جناب قدس عالم فاضل کامل سید عبد الله
بن سید شبّر نجفی ملاقات اتفاق افتاد وی از فضلای نامدار ونیز از تلامذه جناب سیّد والا تبار اعنی
بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی ست **مولانا السید محمد بن جناب مولانا السید علی الطباطبائی**
بخدمت والد علامه خود تحصیل علم فرموده واز اکابر اولاد جناب آقا سید علی طباطبائی ست ونیز داماد
بحر العلوم بود وبعد از وفات پدر خود قائم مقام آن منبع هدایت وارشاد وزیب افزای مسند اجتهاد گردید بالجمله
آنجناب جامع علوم معقول ومنقول وحاوی فروع واصول ومعدن ورع وتقدس وکمال ومخزن علم
وفضل وجاه وجلال بود ودر تبحر علوم ومحاسن ذاتی ومحامد صفاتی شهره آفاق وباذعان اکابر عرب وعجم مجتهد علی
الاطلاق بوده وعلمای ابرار معترف فضل وکمال او ورؤسای کبار منقاد ومطیع او بوده اند صاحب روضه بهیه
از جمله مصنفات او گفته کتاب مفاتیح در اصول تقریباً چهل هزار بیت است وکتاب وسائل در اصول فقه وکتاب

مناہل در فقہ وان کتابیست مبسوط وجامعیست مضبوط کہ تاحال مثل او کتابی جامع در ادلہ و اقوال و
حاوی جملہ مسائل فروع بقالب تالیف نیامدہ تقریباً دو لکھ بیت ست و از مصنفات اوست کتاب
مصابیح در فقہ و کتاب اصلاح العمل در فقہ وآن محتوی ست بر فتاوی وہم دران کتاب اشارہ فرمودہ بسوی
مسائل اختلافیہ و کتاب اکمال در تکمیل اصلاح العمل صاحب روضۃ البہیہ اورا از مشائخ خود نوشتہ و
گفتہ سمعتہ منہ رحمہ اللہ ان مولفاتی قریب من سبعمائۃ الف بیتا و اکثر
مشہور ست کہ در زمان آنجناب قوم روس کہ بلاد سلطنت ایشان قریب ممالک محروسہ بادشاہ اسلام
پناہ فتح علی شاہ طاب ثراہ واقع بود دست تعدی بر مسلمانان دراز کردہ بودند بحرکات ناشائستہ پیش می
آمدند و اہل عجم استغاثہ این معنی بخدمت آن پیشوای دین مبین بردند بملاحظہ ہر وجوہ در رای اقدس
آن قدوۂ ارباب اجتہاد چنان قرار یافت کہ جہاد بران قوم کفار جفا شعار درینصورت جائز بلکہ واجب
است و بر مسلمانان لازم کہ بدفع ایشان برخیزند و فتوی این معنی بپادشاہ اسلام پناہ نوشت چون
بسبب بعض عوائق از جانب بادشاہ درباب دفع ایشان اعتنائی بظہور نرسید مردم باز بخدمتش
عرض حال نمودند آن عالی جناب بپادشاہ پیغام فرستاد کہ اگر شما متوجہ دفع ایشان نمیشوید بما
بفرمائید کہ متوجہ شویم بادشاہ اسلام پناہ نظر باینکہ مجتہد ہر عصر نائب امام زمان علیہ السلام ست
جناب سید را پسندید وآن جناب بحسب مرضی بادشاہ متوجہ دفع آن قوم روسیاہ شد مردم بسیار
از مومنین ہمراہ رکاب سعادت انتساب جمع شدند بحدیکہ راہہا از مردم پر شد گویند کہ خلوص ارادت اہل عجم
بخدمتش بحدی بود کہ چون آنجناب بعزم امر مذکور از کربلای معلی نہضت فرمودہ بعض بلاد عجم تشریف
آورد بر سر حوضی نشستہ وضو کرد مردم بآن تبرک جستند و ہریکی از ایشان آب از ان حوض بقدر مقدور
خود برداشت تا آنکہ تمام حوض خالی از آب شد چون قدوم فیض لزوم آنجناب بپادشاہ دین پناہ
فتح علی شاہ طاب ثراہ بود و تمام اہل طہران کہ پایہ تخت شاہی بود حتی کہ ملازمان شاہی قبل از انکہ
اجازت از و خواہند بخدمتش شتافتند بالجملہ چون خبر رسید بتعظیم و استقبال بیک منزل پیش آمد
وآنجناب را بدار السلطنت آوردہ بر اعلای تخت خود جا دادہ خود بگوشۂ تخت بکمال ادب نشست آخر الامر

چون آنجناب از آنجا نهضت بسوی جهاد القوم بدنهاد فرمود بادشاه هم با فواج کثیر همراه رکاب آن سلالة
الاطیاب بعزم قتال آنها روان شد و فرزند خود میرزا عباس را که ولیعهد بود مقدمة الجیش گردانید چون التقای
عسکر اسلام با فوج روس در نواح بلدهٔ تفلیس واقع شد معرکهٔ محاربه و مقاتله گرمی پذیرفت تا آنکه بصولت
کمال شجاعت و یمن علو همت آن خلاصهٔ احفاد مرتضوی نوبت بجائی رسید که آثار فتح و ظفر در عسکر اسلام
نمایان بود ناگاه رئیس قوم روس بمشاهدهٔ اینحال پیغام بخدمت میرزا عباس فرستاد که اگر
صلح کنید و دست از جنگ ما بردارید دختر خود را بشما میدهیم همدران اثنا که مژدهٔ فیروزی اولیای
دولت اسلام قریب الوقوع می نمود بعضی نااندیشان بخدمت میرزای موصوف که پیش عساکر
شاهی بود عرض نمودند که اولی آنست که قبل از فتح انقطاع حرب کنید و مسؤل قوم مخالف را
مقرون اجابت فرمائید زیرا که حال خلوص ارادت و اجتماع سائر عجم بخدمت جناب سید بحدیست
که مشاهده نمودند پس اگر این فتح واقع شد سلطنت بسوی جناب سید منتقل خواهد شد و شما از این
دولت محروم خواهید ماند میرزا عباس بر گمان باطلش اعتماد نموده و سخن فاسدش را قبول داشته
در همان حال در خفیه وعدهٔ اجابت صلح بقوم مخالف داده بملازمان خود امر نمود که رایات
عسکر را از دستها بر زمین گزارد و خود بجانب ظاهر کناره رفت تا جنگ برهم خورد و نوبت بوقوع فتح
نرسید ناچار آنجناب و بادشاه بعد از مصالحه از آن نواح مراجعت کردند و بر خاطر آنجناب از این واقعه
حیرت افزا آنقدر رنج و الم راه یافت که چون در حال مراجعت ببلدهٔ اردبیل رسید زیاده از یک هفته
در سکوت بود تا آنکه در سنه ١٢٤١ یا در سنه ١٢٤٢ هجری از دنیا رحلت فرمود نعش مطهرش را بسوی کربلای معلی
بردند فیما بین مزار فائض الانوار حضرت خامس آل عبا علیه الاف التحیة و الثنا و مزار حضرت عباس
علیه الرحمة و الرضوان دفن کردند جناب سید طاب مرقده الشریف هفت پسران عالی وقار داشت
یکی از جملهٔ ایشان فاضل کامل جناب سید حسین و مجتهد جلیل القدر آقا سید حسین دیگر یکی صاحب
عقل و هنر جناب السید جعفر که بعد از چند روز از وفات والد ماجد خود در ایام طاعون در شب زفاف خود
داعی حق را لبیک اجابت فرمود رحمه الله تعالی کذا فی الروضة البهیة فی الاجازة

الشفیعیة الفاضل المعتمد آقا سید حسین بن آقا سید محمد الطباطبائی

مرا شفیعا در ضمن احوال والد ماجد او آقا سید محمد گفته فاضل عالم کامل ذو الصفات الحسنة آقا سید حسین
مجتهد و بصیر بقواعد اصولیه و خبیر بطریقه علمای امامیه ست وجواد و سخی ست در غایت سخاوت و
نزد پدر علامه خود عزیزتر از دیگر برادران خود بوده سید حسین موصوف دختر شاهزاده علی میرزا ابن سلطان
فتحعلی شاه قاچار را در عقد نکاح خود داشت بعد از وفات والد ماجد خود که در سنه یکهزار و دو صد و چهل
و یک یا چهل و دو هجری واقع شده اندک زمانی بقید حیات بود و او را پسری ست آقا میرزین العابدین

مولانا السید مهدی بن العلامه السید علی الطباطبائی طاب مرقدهما از مشاهیر
فضلا و اذکیای فقها و علماست اکتساب علوم و فنون از پیش والد علامه خود نموده و در زمانش بکمال
فضل و تبحر رسیده حال علم و فضل و ورع و زهد آنجناب مشهورتر از آنست که احتیاج بیان داشته
باشد مصراع ع بماهتاب چه حاجت شب تجلی را ۰۰ مولف تذکرة العلما از بعض افاضل ثقات که در
زمان آنجناب در کربلای معلی بودند نقل کرده که آنجناب جودت طبع و وقاد و حدت ذهن نقاد
بحدی داشت که رای اقدس او در تدقیق جزئیات مسائل اختلافیه فقهیه بجائی قرار نمیگرفت و رهی
تشقی از شقوق آن از نظر دقیق و استدلال میفرمود محامل متفرعه و شقوق متنوعه بران می افزود و نوبت
بآن نمیرسید که ... میکی و اقتصار بر قولی فرماید باین جهت هیچگاهی فتوی در مسائل اختلافیه بر رای
اجتهاد خود نمیداد بلکه بهمین وجه تدوین کتابی و تصنیف مقالی از آنجناب بظهور نرسیده و کمتر
متوجه تدریس میکردید اگر گاهی بالتماس علمای کربلای معلی و اصرار اعزه و اقربا برای افاده
درس بمسجد والد مرحوم خود تشریف می آورد صحن مسجد که بسیار وسیع ست از مستفیدان خدمت فیضدرجتش
که اکثری از ایشان علمای کبار و مجتهدین نامدار بودند پر می شد و درس یک مسئله که بیان میفرمود در
ارشاد و دقائق و شقوق آن و بیان استدلالات متقدمین و متاخرین و تحقیق مطالب عالیه زیاده
از یکهفته میگذشت ۰ باتمام نمیرسید و آنقدر در هنگام بیان دقت طبع و علو تقریر را کار میفرمود که
... ال سلسله سخن بامتداد زمان بیان نوبت با شوب چشم آنجناب میرسید و آخر الامر بانقطاع

تدریس می پرداخت چون برادرزاده آنجناب آقا سید حسین بن سید محمد طباطبائی بعد از وفات والد ماجد خود
اکثر اوقات التماس تصنیف کتابی در مسائل فقهیه بخدمت آنجناب می نمود و آنجناب از راه احتیاط
و عدم اتکال بر رای خود مسئول او را مقرون باجابت نمیفرمود چون اصرار سید موصوف از حد گذشت
مسوده چندین مسئله از مسائل طهارت را تحریر در آورد و چون در بعض اوقات بنجف اشرف تشریف
برد مسوده مذکوره را سید موصوف بطریق امانت نزد خود داشت چون آنجناب از آنجا بکربلا مراجعت فرمود
مسوده مذکوره از نزد سید موصوف باز گرفت و فرمود اجازت من نیست که کسی برین مطلع شود بالجمله
حال او صاف کمال احتیاط آنجناب با وصف اینقدر تبحر و تدقیقات تحری مشهور است
که در وصف احدی از علما نقل نکرده اند فقهای فحول و علمای معقول و منقول از محققین و مقدسین
اهل کربلا و نجف اشرف که در زمان آنجناب بوده اند اذعان بفضل و کمال و بزرگواری و تقدس
و تبحر آنجناب داشته اند واحدی را جای سخن بر آنجناب نبوده و مشهور است که آنجناب در اواخر
عمر خود از کربلا بسوی طهران تشریف آورده و در سال یکهزار و دو صد و چهل و نه هجری در وقتیکه
بمزار فائض الانوار سید عبد العظیم حسینی علیه الرحمه وارد بود برحمت حق پیوست و نعش مطهرش را بسوی
کربلا نقل کردند و قریب یکی از ابواب رواق حضرت امام حسین علیه السلام که معروف بباب العباس
ست دفن کردند رحمه الله تعالی الشیخ احمد بن زین الدین بن ابراهیم بن صقر بن
ابراهیم بن ذاعر بن راشد بن دهیم بن شمروخ ال صقر المطیر فی الاحسائی
از فضلای زمان و علمای اقران حکیمی ماهر و فیلسوفی شاهر صاحب تصانیف کثیره است از تلامذه او
جمعی از علما و فضلا اند یکی از انها مولانا سید محسن اعرجی شارح مقدمات حدائق است و از ارشد تلامذه
او سید کاظم رشتی که تابع مذهبش و مروج مسلکش بود و شیخ احمد موصوف از اعاظم مجتهدین اجازت
یافته و از جناب بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی و جناب آقا سید علی طباطبائی و مولانا سید مهدی
موسوی کربلائی و حضرت شیخ جعفر صاحب کشف الغطا و شیخ حسین بن شیخ محمد بن شیخ احمد بن شیخ ابراهیم
بن عصفور دارزی بحرانی طیب الله مراقدهم اجازهای مفصله یافته و نقل اکثر عبارات آنها در کتاب

شذور العقیان فی تراجم الاعیان موجود است من شاء فلیرجع الیه ملا شفیعا در روضه
بهیه آورده شیخ محدث علامه و فیلسوف ماهر شیخ احمد بن زین الدین الاحسائی از اهل احسا بود چندی
در بلده یزد هم مقیم بود از انجا حسب الطلب شاهزاده محمد علی میرزا پسر فتحعلی شاه قاجار به بلده کرمانشاه
تشریف آورد بگوشم رسیده که شاهزاده موصوف یکهزار تومان برای زاد سفر کرمانشاه و برای ادای دیون
باو عطا فرموده و هفتصد تومان ماهانه وظیفه اش مقرر ساخت و از انجا بکربلای معلی مراجعت نموده سکونت
اختیار کرد شیخ مذکور را پسری است فاضل شیخ علی که قایم مقام پدر خود در بلده کرمانشاه شده بود
در اینجا ملا شفیعا در وصف شیخ مذکور و برائت از دیگر مذاهب فاسده و اقوال و آراء کاسده باین عبارت گفته
والشیخ المذکور کان ذاکراً متفکراً لا یتکلم غالباً الا فی العلم والجواب عن السؤالات
العلمیة اصولاً وفروعاً وحدیثاً وکان مشغولاً بالتدریس وبدرس اصول الکافی
والاستبصار ولا نری منه الا الخیر الا ان جمعاً من العلماء المعاصرین له
قدحوا فیه قدحاً عظیماً بل حکم بعضهم بکفره نظراً الی ما یستفاد من
کلامه من انکار المعاد الجسمانی والمعراج الجسمانی والتفویض الی الائمة
علیهم السلام وغیر ذلک من المذاهب الفاسدة المنسوبة الیه وما رأیت
فی کلامه ذلک وما سمعت منه الا انه المنقول منه استفادة من کلماته
وصار هذا داهیة عظمی فی الفرقة الناجیة وذهب جمع من المشتغلین بل العلماء
الکاملین الی المذاهب الفاسدة المنسوبة الیه وصار هذا سبباً لاضلال
جمع من عوام الناس فالطائفة الشیخیة فی هذا الزمان معروفة ولهم مذاهب
فاسدة واکثر الفساد نشأ من اجلة تلامذته السید کاظم الرشتی والمنقول
عن هذا السید مذاهب فاسدة لا اظن ان یقول الشیخ به بل المنقول
ان السید علی محمد الشیرازی المعروف بالباب الذی بدعی
دعاوی فاسدة هو سماه بالباب وکذا سمی بنت حاجی ملا صالح

القزوینی بفترة العین وان لم یعلو رضاه بما ادّعاه الباب وفترة
العین والباب صار اسبابا لاضلال جمع کثیر من العوام والخواص
وصار اسبابا لقتل نفوس کثیرة کما وقع فی مازندران وزنجان
وتبریز وغیر ذلک من بلاد المسلمین فان جماعة کثیرة ادعوا
البابیة وبرزوا وحاربوا مع السلطان فی ترویج مذهبهم وارادوا
قتل السلطان ناصر الدین شاه بالخدیعة ولم یظفر والذلک رقتل
السلطان رئیسهم وتابعیه جمیعاً قاتلهم الله انّی یؤفکون فقطع
دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین وقصتهم معروفة
مشهورة لا نطیل بذکرها وذکر مذاهبهم الفاسدة وللهذا
الشیخ کتب کثیرة منها شرح الزیارة الجامعة وهو کتاب کبیرة
حسن وشرح العرشیة وغیر ذلک وهذا الشیخ یدعی انه اذا اراد
الوصول الی خدمة الائمة والسؤال عن الائمة راٴهم فی المنام
ویسأل عنهم وینکشف علیه العلوم المشکلة والله العالم بالحقیقة
از مصنفات شیخ موصوف علی ما نقله بعض الفضلاء فی بعض افاداته کتاب شرح زیارت جامعهٔ کبیره در
چهار مجلد است وکتاب شرح حکمت عرشیه ملاصدرای شیرازی در سه مجلد وشرح مشاعر ملاصدرا واز تصانیف
او مختصریست جامع در بیان امور عامه با نچه متعلق بوجودات ثلاثه است یعنی وجود حق ووجود مطلق ووجود
مقید که در یک جلد نیز تصنیف فرموده وشرح مختصر مذکور که بالتماس فاضل امجد ملا مشهد قلمی داشته وشرح
کتاب تبصرة المتعلمین در فقه از علامه حلی علیه الرحمه ناتمام است وکتاب حیدریه که جامع اقوال فقهاست دران
کتاب فروعات مسائل وفتاوای خود بیان فرموده وکتاب مختصر حیدریه در بیان فتاوای صلوة وطهارت وشرح
کتاب کشف الغطا للشیخ الاطهر مولانا الشیخ جعفر نجفی طاب ثراه که آنرا بالتماس شیخ مذکور تصنیف فرموده ورساله
در مبحث صوم که بالتماس شاهزاده محمد علی میرزا قلمی فرموده ورساله در بیان احکام کافر حربی وذمی قبل از اسلام آوردن

و ما بعد ان و احکام فرق ضاله از فرق اهل اسلام که بالتماس شاهزاده موصوف نوشته و رساله در بیان عمل نمودن
بر احادیث کتب اربعه و قطعیة الصدور بودن احادیثش و عدم آن که در ان ترجیح بر عدم قطعیت آنها داده
و وجوب اخفات در تسبیحات و رکعتین اخیرتین و بیان اینکه وجوب جهر در آنها قولیست مستحدث و ذکر منشاء حدوثش
و باعث آن و رساله در بیان حجیت اجماع و حجیة شهرت و رد بر بعض منکرین شهرت و رساله در اصول فقه در بیان مبادی
الفاظ و رساله در جواب سوال شیخ محمد کاظم در باب اینکه مقلد را جائز است که تقلید دو مفتی بکند در مسئله واحده با وجود
اختلاف ایشان در فتوی و رساله در مسئله قدر در جواب سوال متورع آقا شیخ عبد الله ابن الشیخ مبارک القطیفی رساله
و شرح رساله قدر سید شریف که بصدور نموده التماس عبد الله بن وندی تحریر فرموده و رساله حیوة النفس در اصول
عقائد و ما یلحق بها من القول فی الرجعة و مسئله الغلا و الرخص و رساله در تحقیق قول باجتهاد و تقلید بعض مسائل فقهیه
و رساله در جواب شیخ محمد در باب جواهر خمسه عند الحکما و اربعه عند المتکلمین و اجسام ثلثه و اعراض اربع و عشرین لازمه
حوادث و بعض مسائل فقهیه رساله در شرح رساله علم ملا محسن کاشانی که بطور رد بر آن است و آن را بالتماس فاضل
کامل نواب میرزا باقر نوشته و رساله در شرح حدیث حدوث اسما که در کافی کلینی مذکور است اولش این ست

ان الله خلق اسما بالحروف غیر مصوت و باللفظ غیر منطق الخ از او در جواب
سوال الشیخ علی بن شیخ صالح بن شیخ یوسف احسائی تحریر فرموده و رساله در بیان وعای ثلثه یعنی وعای سرمد
و وعای دهر و وعای زمان و بیان لوح محفوظ و لوح محو و اثبات و تحقیق بدا و قضا و قدر و عالم ذر و تحقیق طینت
سعیده و شقیه و دیگر اشیا که در جواب فاضل سید ابو القاسم لاهیجی نوشته و رساله در بیان حقیقت محمدیه صلی الله
علیه و آله که در جواب مسئله عالم سعید ملا محمد ملقب برشید نوشته و رساله در حدیث حقیقه کمیل بن زیاد النخعی و بیان
فرق میان قلب و عقل و صدر و نفس و وهم و فکر و خیال و سائر قوی و بیان اینکه آل محمد صلی الله علیه و آله افضل از انبیا
موافق حدیث مشهور بجواب سوال ملا کاظم سمنانی و رساله در شرح حدیث رأس الجالوت در باب سوال او از
حضرت امام رضا علیه السلام عن الکفر و الایمان و الشیطانان اللذان مرجوان و معنی الرحمن علم القرآن
و جواب فرمودن حضرت امام رضا علیه السلام بجمیع سوالات او بجواب مجمل و مفصل اما مجمل پس قول آنحضرت

بینما انت انتصرنا نحن و هو الجواب عن کل تلک المسائل

ورسالهٔ فی تحقیق ان تسد علمین که بجواب سوال سید حسین خراسانی نوشته و رساله خاقانیه که بجواب فتحعلی شاه در بیان
حقیقت برزخ و معاد و تنعم در برزخ و جنت و غیر آنها قلمی داشته و رساله در بیان حقیقت عقل و روح و نفس و مراتب
آنها و رساله در تفسیر سورهٔ توحید و رساله در بیان اطفال شیعه در حالت سقط آیا بعد مرگ نمو میکنند یا نه و ذکر احوال
شان در برزخ و قیامت بجواب سؤال محمد خان و رساله در تحقیق معانی مصدریه و مفاهیم اعتباریه و دیگر اشیاء و
رساله در معنی امکان و علم و مشیت و غیر آنها و رساله در جواب مسائل حاج محمد طاهر قزوینی و رساله در جواب اسوله
ملا حسین کرمانی در بیان احوال برزخ و معاد و رساله در اجوبه مسائل متفرقه فقهیه و رساله در بیان اینکه
الخلق لهم مسند بر مذهب منهم انشاء یعود الیه که مشتمل بر تحقیقات عجیبه و نکات غریبه است و رساله در اجوبه
مسائل فاضل کامل میرزا محمد علی بن محمد نبی خان در باب مشیت و رساله در بیان اینکه مومن افضل است از
ملائکه و سلمان بهتر از جبرئیل با وجودیکه ملائکه معصومند و تفسیر آیه سنقرئک فلا تنسی و بیان اینکه اجنه مکلفند
یا نه و تحقیق دیگر اشیا و رساله در جواب مسائل شیخ جلیل احمد بن الشیخ صالح ابن طوق در مسائل
متفرقه فقهیه و در بیان ربط بین الحادث والقدیم و رساله در بیان عصمت و رجعت بجواب سوال شاهزاده
محمد علی میرزا و رساله در جواب مسائل شاهزاده محمود میرزا و رساله خاقانیه در جواب
مسئله سلطان فتحعلی شاه از سر افضلیت جناب قائم عجل الله فرجه وعلیه و علی آبائه السلام
از ائمه ثمانیه علیهم السلام و رساله در معنی قول حق سبحانه و تعالی انا لله وانا الیه راجعون و در معنی قول
نبوی صلعم اللهم ارنی الاشیاء کما هی و غیر ذلک من المسائل و رساله توبلیه در جواب مسائل عالم عامل
شیخ عبد العلی التوبلی مشحون بعجائب مسائل و نکات و غرائب تحقیقات است همچو تحقیق عالم زمانی و عالم دهری
و عالم سرمدی و برزخی و حشری و نشری و بیان تطابق عقل و جهل و تطبیق انسان کبیر و صغیر و بیان
ابداع اول و ثانی در عالم حروف و در بیان اسمای حسنی و خواص آن و بیان اسم ناقص عن الماده و بیان
کیفیت استجابة دعا و بیان اقسام بسط و تکسیر و بیان حروف مقطعه در اوائل سورها و معانی حروف هجا
و بیان تزکیه نفس و وصول الی طریق الحق و بیان شجره و اقسام آن از شجرهٔ خلد و شجرهٔ طوبی و شجرهٔ الهیه
و شجرهٔ مزن و شجرهٔ زیتون و ذکر مقابلات آن از شجرهٔ زقوم و شجرهٔ طمطام و شجرهٔ خبیثه و امثال آن و بیان

ارض مقدسه و تسعه مفسدین و جبال عشره و طیور اربعه و غیر ذلک من المسائل الکثیرة التی تعد کل واحد
منها رساله مستقله و شرح رساله حضرت امام حسن عسکری علیه السلام که بجانب اهل اهواز فرستاده بودند
در بیان مسئلة الامر بین الامرین و آن کتابیست مشتمل بر مطالب عجیبه و اسرار غریبه و رساله در جواب
اسوله شیخ احمد بن طوق در علوم متفرقه و رساله در اجوبه مسائل و فاضل ولی ملا علی رشتی در احوال اهل برزخ
و مرتاضین در بیان تدبیر مولود فلسفی و شرح علم الصناعة الفلسفیة و ذکر علم حروف و جفر
انواع بسط و تکسیر و رساله در جواب مسائل شیخ محمد بن شیخ عبد العلی القطیفی در تاویل بحر سبعه در بیان
دلیل عقلی بر عصمت ائمه و رساله در شرح ابیات شیخ علی بن عبد الله بن فارس در علم صناعت و رساله در شرح
کلمات شیخ علی مزبور در علوم متفرقه که اکثر ابطور الغاز تالیف فرموده و رساله در علم نجوم و رساله در علم
کتابت خط قرآن و رساله در جواب سوال عالم فاضل حاج عبد الوهاب القزوینی فی توضیح معنی الجسدین
و الجسمین و رساله در اجوبه مسائل شیخ عبد الله بن عذیز در معنی استغفار انبیا و اوصیا و خوف و بکای ایشان
با وجودیکه معصوم و طاهر بودند و غیر اینها از مسائل مشکله و از جمله مصنفاتش رسائل الهمم العلیا فی جواب
مسائل الرؤیا و آن دو مسئله اند که شیخ اجل شیخ حسین آل عصفور البحرانی سؤال کرده بود که مشتمل ست
بر عجائب ابحاث و رساله در جواب مسائل سید حسین بن سید عبد القادر در ذکر قضیه موسی مع الخضر علیهما
السلام و در اینکه احسا داهل رجعت آیا متکون میشوند مانند کثافت اهل ارض یا مانند احسا داهل جنت
یا از چیز دیگر الی غیر ذلک من المسائل و رساله در جواب مسئله سید محمد بن سید عبد النبی در شرح حدیثی که صدوق
علیه الرحمة در کتاب علل الشرائع در بیان خلق ذر و هبا آورده و رساله در جواب مسائل شیخ محمد بن علی
بن عبد الجبار القطیفی در معنی قول امام علیه السلام العلم نقطة کثرها الجاهلون و در معنی حدیث
ان السنة ثلثمائة وستون یوما اخذ الله منها ستة ایام و در معنی حدیث ان المومن
انما یحس بالولد اذا اخرج منها الی غیر ذلک من المسائل و رساله در بیان اینکه ممکن نیست
شیطان را تمثل بصورت انبیا و اولیا نه در خواب و نه در بیداری و علت آن و جمع فرموده فیما بین
حدیث مزبور و در اینکه ماثور ست که صخر جنی تمثل بصورت سلیمان علیه السلام نموده و تا چهل روز حکومت

بر تخت سلیمان کرده و حدیث منام جناب فاطمه علیها السلام و رساله در حقیقت رؤیا و اقسام آن و تحقیق
صادق و کاذب آن و رساله در جواب مسائل نواب میرزا جعفر یزدی در معنی کشف و کیفیتش و در معنی
سبقت رحمة الله غضبه و غیر ذلک من المسائل و رساله در جواب مسائل شیخ محمد بن عبد الجبار
و در تاویل قول حق سبحانه و تعالی مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل الله الآیه
و دیگر از احادیث مشکله و رساله در اجوبه مسائل شیخ عبد الحسین بن شیخ یوسف بحرانی در بیان یعنی کفر و ایمان و رساله در
جواب مسائل شیخ مسعود بن شیخ سعود که منجمله آنها قول نبوی انا و الساعة کهاتین و اشار بالسبابة و
الوسطی الی غیر ذلک و رساله در رفع نزاع در میان فاضلین عالمین از علمای بحرین در حقیقت کاف در
قول حق تعالی لیس کمثله آیا زائده است یا اصلی است و رساله در جواب سوال سید حسین بن سید عبد القاهر بحرانی در باب
کسیکه ادعای وکیل بودن از جانب صاحب الامر علیه السلام بکند و گوید که من بجزیره خضرا رسیده ام و نماز جمعه همراه آنحضرت
بجای گذارده ام و رساله در جواب مسائل فتحعلی خان در باب اینکه قرآن افضل ست یا کعبه و رساله در جواب
ملا محمد رشتی در باب امکان و آنچه در ممکن ممتنع ست در واجب واجب ست و رساله سراجیه
در جواب مسائل ملا مصطفی شیروانی در باب شعله مرئیه از چراغ و تطبیق آن بعالم و رساله در جواب سوال
بعض عارفین در کاف خطاب ایاک نعبد و ایاک نستعین و رساله در جواب سوال بعض طلبه از تفسیر
قول خدای تعالی ثم دنی فتدلی فکان قاب قوسین او ادنی و رساله
در جواب سوال بعض عارفین در باب اینکه بمقابله هر خلق از مخلوقات اسمی خاص برای خدای تعالی است
که همان اسم مؤثر ست در خلق و ایجاد آن مخلوق و رساله در وجودات ثلثه وجود حق و وجود مطلق و
وجود مقید و ذکر مراتب و احوال و اطوار آنها و رساله در جواب سوال سید ابو الحسن گیلانی در باب
بداء و لوح محو و اثبات و نسبت آن بلوح محفوظ و رساله در جواب سوال سید محمد بکا از تفسیر سوره
توحید و آیه نور و رساله در جواب سوال بعض طلبه در باب جمع میان اخبار داله بر اینکه انبیا و اولیا در قبر
نمی مانند زیاده از سه روز یا سی روز یا چهل روز و در اینکه وارد شده که حضرت نوح علیه السلام استخوانهای
حضرت آدم علیه السلام را نقل کرد بسوی نجف اشرف و موسی علیه السلام نقل کرد بدن حضرت

یوسف علیه السلام را بسوی بیت المقدس و رساله در جواب مسائل اصفهانیه در باب شرح قول حضرت
امیر المؤمنین ان العرش فلک خلقه الله من اربعة انوار الخ و در شرح احادیث
طینت و حدیث ان الشمس جزء من سبعین جزء من انوار الکرسی الخ
و رساله در جواب مسائل ملا مهدی استرابادی در احادیث مشکله و علوم شتی و آن بسیار اند و رساله در اجوبه
مسائل شیخ احمد بن شیخ صالح بن طوق القطیفی موسوم بمسائل قطیفیه و رساله در اجوبه مسائل جناب
میرزا محمد علی مدرس در مبدأ و مشتق و شرح حدیث ورق آس و رساله در جواب مسائل ملا حسین کرمانی در بیان نکات دقیقه در
سوره هل اتی و شرح بعض مقامات شهادت حضرت امام حسین علیه السلام و بیان آنکه گریه کردن بر آنحضرت بر چه چیز بر وجه تفصیل
و رساله در اجوبه مسائل صعبه حولیصه سید محمد بن سید ابو الفتح در اسرار قدر و منتهای اراده و تحقیق السعید سعید فی
بطن امه و رساله در اجوبه مسائل شیخ احمد بن شیخ صالح بن طوق رساله در اجوبه مسائل ملا حسین بافقی در احادیث
مشکله و فنون شتی از علوم رساله در اجوبه مسائل ملا مهدی استرابادی در علت حذف یا بغیر جازم
در قول خدای تعالی واللیل اذا یسر و در باب تغیر قرآن و حذف آن و در جمع بین قوله تعالی کل شیء
هالک الا وجهه و قوله علیه السلام ما خلقتم للفناء و انما خلقتم للبقاء
و غیر ذلک و رساله در جواب سوال ملا مهدی استرآبادی در معرفة النفس رساله در بیان تنعم و تألم اهل آخرت و تفاصیل
نیران و جنان و احکام اهالی آنجا و درجات و درکات ایشان و غیر ذلک من المباحث الشریفه رساله در کیفیت
سلوک موصل الی درجات القرب و الزلفی در جواب سوال ملا علی اکبر و رساله در جواز تقلید مفضول مع وجود الفاضل
و رساله در شرح مسئله معاد بطور واضح و رساله در جواب آنچه ماثور از نبی در حدیث قدسی ست لولاک لما خلقت
الافلاک و لولا علی لما خلقتک در جواب سوال سید ابی الحسن السید محمد الخطی القطیفی
و رساله در تفسیر بعض مشکلات مثل التشبیه دادن حضرت امیر علیه السلام را بشکل رابع الی غیر ذلک من اجوبة المسائل قبر
شیخ احمد موصوف در مدینه منوره در جنب مراقد ائمه البقیع علیهم السلام واقع است کما شاهده بعض الاعاظم من
الفضلا و بر لوح مزارش این عبارت نوشته است هذا قبر المرحوم الشیخ احمد بن
زین الدین الاحسائی اعلی الله مقامه فی دار الکرامة سنه ۱۲۴۳ شرف الفضلا

مولانا محمد شریف الملقب بشریف العلما ابن ملا حسنعلی المازندرانی اصلا والحائری
مسکنا و مدفنا شریف فقهای عراق و مجتهد علی الاطلاق و مرجع فضلای آفاق بود جامع معقول و
منقول خاصه در علم اصول یگانه علمای فحول بود و ملا شفیعا بتقریب ذکر مشائخ و اساتذه خود آورده و
گفته از انجمله اساتذه عالیشان سالک مسالک تحقیق و عارج مدارج تدقیق متقن قوانین اصولیه مشید
مبانی فروعیه مفتاح علوم شرعیه مربی علمای امامیه مدرس جمیع طالبین در جوار مزار فائض الانوار حضرت
امام حسین علیه السلام اعنی شیخ و استادم و مربی و والد روحانی ما العالم الربانی محمد شریف بن ملا حسنعلی المازندرانی
است مولد شریف آنجناب ارض اقدس کربلای معلی ست اکثر عمر شریف را در همانجا بسر برد
در اوائل اشتغال تحصیل علوم پیش سید استاد آقا سید محمد بن آقا سید علی طاب ثراهما داشت بعد ازان پیش استادش
آقا سید علی طاب ثراه در مدت نه سال تحصیل فقه و اصول پرداخت تا اینکه محسود بین الحاسدین
و مستغنی از اشتغال و لائق افتا گردید و مجتهد بصیر و جامع جمیع شرائط معتبره بود گویند که آنجناب مجلس
مباحثه استاد خود در اواخر تحصیل منتفع نمی شد و اکثر اوقات استادش از جواب او عاجز و متغیر می شد و بانیوجه
بسوی دیار عجم عنان همت و ارادت خود را منعطف و مصروف داشته و در هر شهر و دیار که میرسید زیاده از
یک دو ماه یا چند ماه اقامت نمیفرمود و مشغول بسیاحت بود و منظور نظر اقدس آنجناب ازین سیاحت تحصیل
کتب و اسباب بود لکن ممکن نشد و اعانت نیافت از کسی نه از علما و نه از ظلمه و رؤسا تا آنکه بزیارت
مشهد مقدس ثامن ائمه اطهار علیه السلام مشرف گشت و از انجا همراه والد ماجد خود باز بکربلای معلی شرفها
الله تعالی مراجعت فرموده حاضر مجلس استاد خود برای استفاده شد لکن ازو منتفع نشد چراکه استادش
دران زمان بسیار معمر و سن رسیده گردیده بود پس مولانا محمد شریف موصوف همانجا بمطالعه و مباحثه مشتغل
بود و بکمال جد و جهد مصروف تا اینکه چنان مدرس ماهر گردید که مثیل و عدیلش زمانه نیافته بود نه در سابقین
و نه در لاحقین و مجلس درسش مملو از علمای عظام بود و ببرکات انفاس شریفه او جمعی کثیر در مدت یسیر
از حضیض تقلید بسوی اوج اجتهاد ترقی یافت و بودم من اول کسی که باو اجازه داد و شفقت و نیکی فرمود
بمن بکمال تلطف و مهربانی و ایضا ملا شفیعا آورده که فضیلت هرکس متاخر است از جناب او و در قواعد

اصولیه ماخوذ از آنجناب است و صرف فرموده عمر شریف خود را در تربیت طالبین علوم دین و جناب او دو مجلس
درس گذاشته بود یکی برای منتهیین و دیگر برای مبتدین و درس میداد در ایام تعطیل بجماعتی دیگر از این دو
جماعت مذکور از طلبه علوم و در ماه رمضان در شب بدرس و افاده مشغول میبود و تا نصف لیل و بعد از نصف
شب مشغول بزیارت و عبادت می‌شد و همین وجه که اکثر اوقات خود صرف درس و افاده و عبادت آلهی مینمود
و باین سبب قلیل التالیف و التصنیف بود و از مصنفات شریفه او که بر وجه ندرت و قلت اندازه سواد به
بیاض نرسیده و من در باره تصنیف و تالیف بخدمت آنجناب گفته بودم که با وجود چنین تحقیقات که افکار
علمای ماهرین و فضلای متبحرین و فقهای کاملین از آن قاصر باشند از این امر اعراض فرموده اند در جواب
فرموده که من تکلیف تربیت طالبین و تعلیم متعلمین است و آنچه که شما تصنیف و تالیف کرده اید همه از ماست
و جناب موصوف در حفظ و ضبط و دقت نظر و سرعت انتقال در مناظرات و طلاقت لسان اعجوبه زمان در
یگانه اوان بود و مثل او بنظر نرسیده ام و مباحثه نکرد با کسی مگر اینکه غالب آمد او را دستگاه تام و ید طولی بود
در فن بحث و مناظره و صاحب تذکره آورده که گویند کتابی از تصانیف او بجز فقه تدوین نرسیده مگر برخی از
کتاب التجاره و دیگر مسائل متفرقه که تحریر آورده بود و وفاتش بسبب طاعون در کربلای معلی بماه ذیقعد یا ذیحجه
سنه یکهزار و دو صد و چهل و شش هجری واقع شد رحمه الله اجله علما که بر تلامذه اش و حاضرین مجالس افادتش
جناب مستطاب فقیه عصر و وحید دهر مولانا ابراهیم قزوینی کربلائی علیه الرحمه بود و دیگر جماعتی بسیار از فیض افادتش
بهره کامل برداشته اند از جمله ایشان فاضل کامل فقیه نحریر ثقه عظیم الشان عالم المعی جناب آقا سید علی کشمیری
ادام الله ایامه است و صاحب قصص العلماء بعد مدح و ثنای آنجناب گفته که در مجلس درس او زیاده از هزار نفر می‌نشستند
از آن جمله آقا سید ابراهیم و اخوند ملا اسمعیل یزدی و اخوند ملا آقای دربندی و سعید العلما بارفروشی
و آقا سید شفیع بروجردی و شیخ محمد تقی ششتری و غیرهم من الافاضل العظام و العلماء الکرام
اخوند ملا عبد الجلیل الکرمانی در کتاب مرآة الاحوال بتقریب افاضل و اعلام بلده کرمانشاهان
آورده عالیجناب مستغنی الالقاب فاضل کامل قلیل العدیل اخوند ملا عبد الجلیل است اصل وی از طائفه زنگنه
کرکوئی است فاضلی است نحریر و عالمی است روشن ضمیر و در اکثر علوم افادت پناه و صاحب دستگاه است

و از جملهٔ تلامذه مرحوم جد امجد آقا باقر بهبهانی بودند حیدرآباد دکن مسموع شد که برحمت ایزدی پیوست ازین خبر
غم و الم بر دل حزین نشست و از جملهٔ اولاد امجادش عالیجنابان معلی القابان اخوند ملا عبدالله و ملا عبدالصمد
نهایت مستقیم الطبع و ذکی الذهن و بعلوم مربوط‌اند ملا عبدالاحد الکزازی صاحب کتاب مرآة الاحوال بتقریب
ذکر اعلام و افاضل بلدهٔ کرمانشاه آورده که از جملهٔ علمای آن شهر بود عالی جناب معلی القاب فضائل مآب
عالم فاضل کامل اخوند ملا عبدالاحد کزازی که از جانب سلاطین عظام بمنصب جلیل شیخ الاسلامی و رکن
بلده قیام داشت فاضلی بود جلیل القدر و عالمی منشرح الصدر و نهایت لسان و زکی و سلیقهٔ تامه
در علم صحبت با امرا و بزرگان داشت چند سال قبل ازین فوت شده میرزا احمد بن اخوند عبدالاحد
الکزازی فرزند ارجمند ملا عبدالاحد سابق الذکر است مؤلف کتاب مرآة الاحوال بعد ذکر پدر نامدار او
گفته و خلف ارشد ارجمندش عالی جناب معلی القاب سلالة الانجاب علامی میرزا احمد بحکم وراثت و فرمان پادشاه
عالم پناه بران مقام ذوی الاحترام نشست و نهایت احتیاط را در اجرای احکام مرعی میدارد و اغلب
اوقات امور مرافعات را بمصالحه میگذراند و چندی از مستفیدان مجلس شریف مرحوم والد ماجد طاب ثراه
بود و صبیه وسطی مرحوم مغفور شاه قلی بیگ عم والدین فقیر در حبالهٔ اوست و از و چند اولاد دارد یکی عالی حضرت
رفیع منزلت میرزا ابوالحسن است و باقی اناث اند ملا عباس علی الکزازی بفضل و کمال بین الاقران
و الامثال معروف ملا شفیعا در روضة البهیه او را بتقریب ذکر اساتذهٔ خود ذکر نموده و گفته حاج ملا عباس علی اصلش
از بلده کزاز است و در بلدهٔ کرمانشاهان سکونت داشت وی عالمی محقق و مدقق و صاحب ذهن سلیم بود در زمرهٔ مشایخ
بهتر از وی در فهم و ذکا چندی در بلدهٔ کرمانشاهان از خدمتش استفاده کرده قدری از کتاب معالم الاصول و
شرح کبیر آقا سید علی طباطبائی خوانده ام وی از تلامذهٔ آقا محمد علی بهبهانی بود در مبادی تحصیل بغایت فقر
و تنگدستی گرفتار بود در آنوقت استادش آقای موصوف نوعی اعانت او فرموده که خوشحال شد و علامی آقا
احمد خلف آقا محمد علی بهبهانی در کتاب مرآة الاحوال بتقریب ذکر علمای بلدهٔ کرمانشاهان مرقوم ساخته
عالیجناب معلی القاب فاضل کامل و مقدس عامل اخوند ملا عباس علی است وی از اهل کزاز است و چندی
در خدمت عالی جناب ملا عبدالاحد سابق الذکر بتحصیل مشغول و مدتی از گل چیستان حدائق افادات

والد ماجد بوده واز تفضل انفاس شریفه اش بمدارج علیا رسیده است بغایت مستقیم الطبع و در مجلس
علوم افادت پناه است اخوند ملا محمد صالح کرمانشاهی صاحب کتاب مرآة الاحوال بتقریب
ذکر علمای بلده کرمان آورده عالیجناب فواضل اکتساب عالم فاضل آخوند ملا محمد صالح خلف مرحوم
ملا علی مازندرانی نائب الصدر ست وی در فضیلت صاحب دستگاه و در شیرین زبانی دُر رئوس مجالس
و محافل بی همتاست اخوند ملا محمد کرمانشاهی وی برادر اخوند ملا محمد صالح سابق الذکر ست صاحب
مرآة الاحوال بعد ذکر اخوند ملا صالح نوشته که برادر گرامیش آخوند ملا محمد از فضلای کبار و علمای
فضیلت شعار و بسی مقدس و صالح ست ملا حیدر علی الکرمانی صاحب مرآة الاحوال بتقریب
ذکر معاصرین از ساکنین بلده کرمان آورده عالی جناب فضائل مآب نخبة الحاج حاجی حیدر علی خلف مرحوم
مغفور حاجی محمد زکی قاضی ست که از جانب پادشاه دین پناه بمنصب قضا در آن شهر قیام دارد حمیده خصال
و نیکو فعال ست اخوند ملا محسن الکرمانی صاحب مرآة الاحوال بتقریب ذکر معاصرین علما و بزرگان
بلده کرمان آورده عالی جناب معلی القاب فضائل مآب عالم فاضل کامل اخوند ملا محسن خلف مرحوم
ملا سمیع مکتب دار ست وی علوم شرعیه را از خدمت والد ماجد فقیر و مرحوم مغفور مقدس بعدیل فقیه
الدوران آقا سید حسین قزوینی و جناب مستغنی الالقاب مجتهد الزمان آقا سید علی طباطبائی استفاده
کرده است و بغایت مستقیم الطبع و صاحب سلیقه و مقدس و زاهد ست و برادرش عالیجناب فواضل
اکتساب اخوند ملا حسین شاعریست نغز گفتار و در شیرین صحبتی فرید اعصار ست و بسمل تخلص میکند اخوند
ملا علی رضا الکرمانی آقا احمد در مرآة الاحوال بتقریب ذکر معاصرین خود از ساکنین بلده کرمانشاهان
نوشته فضائل مآب مقدس القاب صالح زاهد قلیل النظیر اخوند ملا علی رضا خلف مرحوم کربلائی قربانعلی ست
که بزیور علم و فضل آراسته و بحلی تقوی پیراسته و بسی فروتن و بیساخته است و در مرحله اخفیا ملا بشال
خود ثانی ندارد و بامامت جماعت در مسجد مرحوم حاجی علی خان مشغول ست و از غایت دینداری همیشه
مفلس و مقروض ست آقا سید محمد بن میرزا معصوم الرضوی معروف بمجتهد قصیر مشهدی عالم
طویل الباع در علوم عقلی و نقلی و از تلامذه حضرت بحر العلوم و جناب آقا سید علی عاملهما الله بلطفه

الخفی والجلی است تولیت افتاء واحکام قضاء در ناحیه خراسان بدست او بوده وگاهی باصفهان تشریف
می آورده وعلما واکابر فضلای انجا باعزاز واحترام بخدمت انوالامقام پیش می آمدند خصوصاً شیخین معتمدین
حاجی محمد ابراهیم کرباسی وجناب حاج سید محمد باقر رشتی اعلی الله مقامهما کمال تعظیم آنجناب پرداختند صاحب
تذکره آورده که آقای موصوف مجتهد عظیم الشان وفاضل ثقه جلیل القدر از مشاهیر قریب العصر بوده مجاور
مشهد مقدس حضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیه السلام بود مصنفات انیقه داشت ازانجمله کتاب لوامع
الرضویه فی الاحکام الشرعیه فارسی وشرح کتاب لمعه است ودر اواخر عمر خود بزیارت مشاهد مقدس کربلای معلی
مشرف گشته مراجعت باصفهان نمود وازانجا ببلده سبزوار رفته ازدار فانی بعالم رحمت جاودانی پیوسته
گویند که سال یکهزار ودوصد وپنجاه وسه هجری بود جنازه مغفرت اندازه اش را ازانجا بسوی مشهد مقدس
رضوی نقل کرده درحرم اقدس آن امام الانس والجان دفن کردند ومردم آنجا ازراه تعظیم واحترام
ازیک منزل استقبال جنازه مغفرت اندازه اش نمودند غفر الله

مولانا الشیخ اسد الله بن
محمد اسمعیل الشوشتری الکاظمی طاب ثراه فقیه کامل وعالم عامل وداماد جناب شیخ جعفر صاحب کشف الغطا
ست مولانا موصوف در کاظمین شریفین اقامت داشت ودر فن اصول وفقه سرآمد علما بود وسید عبدالله
بن سید محمد رضا حسینی در اجازه خود که برای سید کاظم رشتی نوشته بتقریب ذکر مشائخ خود میفرماید که ازجمله
مشائخ ماست فاضل علامه وعالم فهامه جامع طرق تحقیق ومالک ازمه فضل بنظر دقیق ومهذب
مسائل دین وثیق ومقرب مقاصد شریعت از هر طریق عمیق المولی الاولی الاواه جناب الشیخ اسد الله
دام فضله وعلاه ازمصنفات شریفه اوست کتاب منهج التحقیق فی مسئلة التوسعة والتضییق وآن کتابی
مبسوط محتوی بردلائل وافیه وبراهین شافیه وکتاب مقابیس درفقه وکتاب کشف القناع عن مسئلة
الاجماع تقریباً پانزده هزار بیت است ازفرزندان جناب شیخ عالم عامل وفقیه کامل شیخ اسماعیل معاصر سید
کاظم رشتی است دیگر شیخ حسن که الحال بقید حیات است وفات شیخ اسد الله موصوف درحدود ستین ومائتین
بعد الالف اتفاق افتاد

الشیخ محمد حسین بن محمد رحیم الکربلائی القزوینی الاصفهانی آیتی از آیات
ربانی وعلامه بی نظیر ولاثانی فضلش مستغنی از اظهار وصیت کمالش مشهور در اقطاع واقطار است کتاب الفصول

الغرویة فی الاصول الفقهیة شاہد عدل برکمال عدیم المثال اوست و اعتراضات و مناقشات در تمام این کتاب بر قوانین الاصول محقق ابو القاسم قمی کہ از معاصرین شیخست دارد از مجاورین ارض مقدسہ خامس آل عبا علیہ السلام بود ملا شفیعا در روضہ بہیہ اورا بہ عالم فاضل و محقق و مدقق ستودہ و گفتہ از جملہ مصنفاتش کتاب الفصول فی الاصول ست مشہور ست کہ جناب سید ابراہیم قزوینی از تلامذہ شیخ موصوفست و فاتش در سنہ ۱۲۵۴ یکہزار و دوصد و پنجاہ و چہار در کربلاے معلی اتفاق افتاد مولانا الشیخ محمد تقی بن محمد رحیم الاصفہانی از اکابر علماء فحول در علم اصول و برادر شیخ محمد حسین صاحب فصول و داماد شیخ جعفر نجفی صاحب کشف الغطا طاب ثراہ بود وہم نسبت تلمذ بخدمت شیخ جعفر موصوف و حضرت بحر العلوم آقا سید مہدی طباطبائی بروجردی داشتہ از تصانیف شریفہ اوست حاشیہ مبسوطہ بر کتاب معالم الاصول کہ مشحون بہ نوادر تحقیقات و تدقیقات است بین اہل الاصول و العلماء الفحول متداول و اشتہار تمام دارد شیخ موصوف از نجف اشرف بسوے اصفہان نہضت فرمودہ در آنجا بفضل و اجتہاد میان سائر اقران از علماے اعیان امتیاز داشت و در ہمان بلدہ داعی حق را لبیک اجابت فرمود ملا شفیعا بتقریب ذکر معاصرین علما کہ در عہد او وفات یافتند شیخ موصوف را ذکر کردہ و بفاضل کامل و عالم محقق مدقق فقیہ نبیہ ستودہ و گفتہ وے از اکابر فقہا و اصولیین و مدرسین معروفین است و صاحب قصص العلما نوشتہ کہ جناب شیخ از صاحبان علم اصول و از تلامذہ شیخ جعفر و بحر العلوم است و اورا حاشیہ بر معالم است کہ فی الحقیقة تحقیقات و تدقیقات را شامل و استقصاء ادلہ و اقوال را کافل و در مباحث الفاظ گوی سبق از میدان ہمگنان ربودہ آقا محمد جعفر بن آقا محمد علی بن استاد الکل آقا باقر البہبہانی آقا احمد برادر او در کتاب مرآة الاحوال در ذکر شریفش بدین عنوان آوردہ عالی جناب معلی القاب زبدة الاطیاب

و نقاوة الانجاب فاضل ربانی و عالم صمدانی مقدس بی نظیر و زاهد روشن ضمیر
عمدة المحققین و قدوة المجتهدین العالم المظفر آقا محمد جعفر دام ظله العالی فرزند اکبر
ارشد والد بزرگوار بحدت فهم و استقامت سلیقه و جامعیت فنون علمیه خصوص اصول
و فقه موصوف و بزهد و تقوی بین الاعلام والا فاضل معروف طبع شریفش نقاد رایج
و کاسد و محک ناقص و کامل و دست دریا نوالش رشک ابر بهار و حال این فقیر و دیگر
برادران نهایت رأفت و نیکوکار و در تواضع و فروتنی یگانهٔ روزگار و پیوسته ملجأ فقرا
و ضعفاست و ولادت با سعادتش در بلدهٔ طیبهٔ کاظمین اتفاق افتاد و با والد مرحوم
بایران رفته و مدتی در دار المؤمنین قم در خدمت بندگان فاضل کامل عالم عامل حجة
اکابر و افاضل مجتهد الزمان مطاع جناب میرزا ابو القاسم جابلاقی مد ظله العالی
مصنف کتاب قوانین الاصول و غنائم الایام و مرشد العوام و غیرها تلمذ نمود و از برکت
تربیت و انفاس آن وحید دوران از فضلای عالی شان شد و بعد از آن چند مدتی را
در خدمت والد بزرگوار باستفاده مشغول گردید و برخی از ایام را در مجلس شریف بندگان
مستغنی الالقاب فرید الدهر وحید العصر جناب میر سید علی طباطبائی مد ظله از مستمعان
افادات شرعیه بود و از افضال جناب باری و امداد انفاس شریفه آبا و اجداد و علمای
اوتاد بدرجه کمال رسید و صبیهٔ مرضیهٔ عالیشان معلی مکان میرزا احمد ناظر حاجی علیخان
مرحوم را در نکاح و حبالهٔ خود در آوردند و بطواف حرمین شریفین و عتبات عالیات مشرف
شدند و در ارض اقدس کربلای معلی زوجه مذکوره برحمت ایزدی پیوست پس همشیره مکرمه
معظمه عالی جناب معلی القاب عالم فاضل خیر الحاج آخوند ملا محمد صالح مازندرانی
نایب الصدر بلده کرمانشاهان را نکاح نمود و درین اوقات در آن بلده توقف دارند
و حکام ذوی الاحترام و اعزه و اعیان و رعایا و برایا رشتهٔ ارادتش بر گردن و حلقهٔ
اطاعتش را در گوش دارند و حضرت ظل الله پادشاه جمجاه را با وی رسم مراسلات

و نهایت الطاف و مهربانی و اشفاقست امامت جمعه و جماعت و اجرای حدود و امور
شرعیه بجد متش مرجوع و بآئین شایسته بانجام میرسانند و بسیار گوشه گیر و عزلت طلبند
در مجلس تا بحد ضرورت نرسد لب بسخن نمی گشایند ادنی تلمیذش اگر با او دعوی همسری بلکه
برتری کند اصلا ملول و رنجور نمیشوند و بسیار است که در عالی مجلسش شاگردان لب بافاده
گشوده اند و آن بزرگوار از جمله مستمعانست غضب را در مزاجش راهی نیست هر که با و بدی
کند بجز احسان چیزی نمی یابد بعد از والد بزرگوار هر که اندک سواد عربی داشت علم را
برافراخت و کوس لمن الملک را نواخت بجز آن یگانه آفاق با آنکه مجتهد علی الاطلاق
بود با احدی بطوریکه شیوه علمای دنیا دار است سوی رفتار ننمود بلکه میدیدم که در دل
بسیار خوش بود که شاید این حرکات معین انزوا و گوشه گیری او شود ولکن ابی الله
الا ان یتم نوره شرح مختصر نافع ناتمام و شرح مفاتیح ناتمام و حاشیه شرح عمید الدین بر تهذیب الاصول
علامه و حاشیه معالم الاصول و متون و رسائل بسیار در فقه و اصول و جواب مسائل مشکله
از کلک بدایع نگارش در صفحه روزگار بیادگار است اولاد امجادش آقا محمد صادق
محمد کاظم و یک صبیه است از بطن زوجه اولی و از بطن زوجه ثانیه درین اوقات شنیده ام
پسری است عبد الله نام و یک صبیه و نور چشمی آقا محمد صادق صبیه مرضیه عالی جناب
آخوند ملا صالح سابق الالقاب را نکاح کرده است و دختری ازان متولد شده است

آقا احمد بن آقا محمد علی بن آقا باقر البهبهانی برادر آقا محمد جعفر سابق الذکر
است اخذ علوم و استفادهٔ فنون از والد علامه خود و حضرت بحر العلوم و شیخ جعفر نجفی و
آقا سید علی طباطبائی و غیر ایشان فرموده و از ایشان اجازه روایت دارد و از دیگر
افاضل کرام همچو فاضل ربانی میرزا مهدی شهرستانی و جناب سید محسن بغدادی و جناب
شهید رابع میرزا مهدی موسوی مشهدی و فاضل کامل ملا حمزه قائنی اجازات حاصل
ساخته و در سنه یکهزار و دوصد و بیست و سه سفر هندوستان نموده وارد بلده حیدرآباد شد

آقا احمد بن آقا محمد علی

میر ابو القاسم خان بهادر مخاطب بمیر عالم که مختار سرکار نظام بود مقدم او را گرامی داشته و
در عهد نواب سعادت علی خان مرحوم بلکهنو و فیض آباد و کلکته وغیره رسیده حالات مفصله
او در کتاب مرآة الاحوال جهان نما که از مآثر قلم فیض شیم او بر صفحه روزگار یادگارست درج است
در اینجا مجملی از حال خیر مآل او مع ذکر تصانیف شریفه او می نگارد ولادت او در ماه محرم سنه
یکهزار و یکصد و نود و یک هجری در بلده کرمانشاهان که از بلاد عظیم و علی مشکر از حدود ایرانست
واقع شده و در سن شش سالگی شروع بدرس قرآن مجید و کتب فارسیه نمود تا دو سال تقریباً
بتحصیل نحو و صرف و منطق و معانی و کلام و ریاضی و نحو آنها از مقدمات پرداخته کتب فقهیه را
بخدمت والد ماجد خود استفاده فرموده و در سن پانزده سالگی شروع در تالیف نموده حاشیه
بر فوائد صمدیه وغیر آن از رسائل نوشته و تا یکهزار و دو صد و دو هجری خدمت والد ماجد خود بسر
برده باستفادهٔ علوم شغل ورزید از انجا بشوق عتبه بوسی مراقد ائمه طاهرین علیهم السلام سفر را
اختیار نمود در نجف اشرف بخدمت عالیجناب معلی القاب فاضل مقدس بعدیل و زاهد عابد جلیل
اخوند ملا محمد اسماعیل یزدی که از ارشد تلامذه بحر العلوم بود کتاب معالم الاصول را بنهایت
استدلال قرائت نموده و نیز در کتاب مطوّل آورده که معالم پیش فاضل عالم کامل شیخ مهدی مشهور بکاتب
می دیدم و افادات هر دو بزرگوار را با آنچه بخاطر میرسید بنوع حاشیه بر آن کتاب مینوشتم تا مدت
شش ماه تا بحث اوامر و نواهی خواندم بعد از آن کتاب وافیه فاضل مقدس ملا عبد الله تونی
را در خدمت افاضل بعدیل سابق الذکر خواندم در آنوقت شروع کردم بنوشتن کتاب درر الغرویه
و چهار مجلد او قریب بچهل و پنجهزار بیت نوشته شد درین اثنا بخدمت بحر العلوم حاضر میشدم و بشراکت
خلف ارجمند الشان جناب آقا سید محمد رضا و جمعی دیگر از طلاب زبدة الاصول شیخ بهائی و
منظومه آنجناب را که در فقه تالیف میفرمود استفاده میکردم مجملاً سرگرم درس و بحث و تالیف بودم
که از حضور والد ماجد خطی رسید مشتمل بر طلب من استخاره بکلام الله کردم این آیه بر آمد و ان جاهداک
علی ان تشرک بی ما لیس لک به علم فلا تطعهما [1] پس آنرا بجنسه

بوالد نوشتم و معذرت خواستم قبول فرموده اجازت توقف دادند چون مدت سه سال تقریباً ایام
مفارقت بطول کشید بجهت دریافت فیض خدمتش بکربلا نشاهان معاودت کردم مدت یکماه توقف
کرده مراجعت نمودم در خدمت جناب مستطاب معلی القاب شیخ المحدثین زبدة المدققین و
عمدة المحققین استادی جناب شیخ محمد جعفر نجفی باستفادهٔ کتاب استبصار و شرح قواعد علامه
که خود تالیف میفرمودند مشغول شدم و از حضاران مجلس شریف بوده عالیجناب آقا سید محمد رضا
سابق الذکر و آقا محمد تقی خاله زاده من و میرزا رحیم خلف میرزا تقی قاضی تبریز و سید ابو القاسم
معروف به سید میرزا خلف آقا سید حسین نهاوندی و شیخ موسی خلف جناب شیخ و شیخ محمد علی
اعسم و شیخ محمد بن شیخ صادق و آقا محمد علی خلف مرحوم آقا باقر هزارجریبی و آقا محمد بن آقا
کمال و غیر الشان که هر یک از فضلای نامدار و علمای فضیلت شعاراند و بعد چندی به بلده قم
رفتم انجا جمعی از طلاب شرح لمعه و وافیة الاصول را خدمت صاحب قوانین میخواندند و بر مختصر نافع
شرحی مینوشتم و بنظر صاحب قوانین میرسانیدم و اجازه بیت امین مرحمت فرمود انتهی بالجمله پایه فضل و
ارشاد و مرتبه عالیه استعداد او از کتاب مرآة الاحوال ظاهر و باهر نقل اجازات علمای اعلام که بنام
او نوشته اند در آن کتاب ضبط فرموده بخوف تطویل اقتصار بر قدری از عبارت اجازه آخوند
ملا حمزهٔ قائنی مینماید حیث قال بعد الخطبة وبعد فيقول الفقير الحقير الى الله الغني حمزة
بن سلطان محمد القائني الخراساني مولدًا والطوسي مسكنًا هداهم الله سواء الطريق
واذاقهما من رحيق التحقيق لما كانت عادة مشائخنا واسلافنا الاستجازة في نقل
اخبار الائمة الاطهار لاتصال السلسلة اليهم صلوات الله عليهم اجمعين وكان
ذلك مما يتبركون به للتيمن وكان ممن تأهل لاخذ الاجازة في هذا الان العالم
العامل الرافع مراتب العلم الى غاية القصوى البالغ منزلته الى مرتبة الاجتهاد
والفتوى نور حدقة الفضل والكمال نور حديقة العز والجلال ناشر احكام

الشريعة اباً عن جدّ المولى المعظم آقا احمد رفعه الله الى اعلى درجات الكمال ووفقه
الى ارتقاء مدارج الفضل والافضال ابن الفاضل الكامل العلامة المجتهد في الفروع
والاصول المرحوم المغفور الواصل الى رحمة الله الغفور آقا محمد علي الشهير
ببهبهانی روّح الله روحه فاجزت له ان يروی عنّی الاخبار المروية عن
النبی المختار والائمة الاطهار سيّما الكتب الاربعة المشهورة في الاعصار والامصار
بل جملة كتب اصحابنا الابرار اسكنهم الله دار القرار من العلوم العقليّة
والنقليّة ممّا رويته عن شيخی ومعتمدی قطب فلك السيادة مركز دائرة
السعادة افضل الحكماء والمتكلّمين اعلم العلماء والمتشرّعين الشهيد
الثالث المؤيّد بالتائيدات السبحانی المغفور الميرزا محمّد مهدی
الحسينی الموسوی الخراسانی عن شيخه واستاده آقا بهاء الدين محمّد
عن شيخه ميرزا بدر الدين محمّد عن الشيخ محمد الحرّ العاملی وطريقه
الى الائمة المعصومين في الوسائل مسطور وعن شيخه واستاده الشيخ محمّد
مهدی الفتونی النجفی عن شيخه ملا ابو الحسن عن شيخه شيخ الاسلام والمسلمين
ملا محمّد باقر المجلسی قدّس سرّه وطريقه اليهم عليهم السلام في البحار مذكور
وعن شيخه واستاده قدوة المتقين سمی خامس الائمة المعصومين جدّنا
المستجيب آقا محمد باقر الشهير ببهبهانی اية الله في العالمين وطريقه اليهم معروف

انتهی بقدر الحاجة تصانیف او بنابر آنچه در کتاب مرآة الاحوال مرقوم ساخته انیست حاشیهٔ صمدیه
مسماة بمجمودیه که در کرمانشاهان در بدو سن تالیف کرده تقریبا دو هزار و هفتصد بیت است رساله
نور الانوار در شرح آیه بسم الله هزار بیت است کتاب دُرَر الغرویه فی اصول الاحکام الالهیه که در
نجف اشرف تالیف ساخته قریب چهل هزار بیت است شرح مختصر نافع از اول تا بحث غسالی
که در ملبده قم تحریر فرموده قریب بشش هزار بیت است رساله قوت الاموات در و احیا [illegible]

یکجلد از تصنیف در آمده سه هزار و پانصد بیت ست جواب مسائل مرشدآباد و آن پانصد بیت
است ربیع الازهار در مسائل متفرقه اصول فقه و آن هزار و پانصد بیت ست جزو اول کتاب
مخزن القوت شرح قوت لایموت که در فیض آباد در مدت چهار ماه نوشته دوازده هزار بیت ست
رساله تحفة المحبین در مراتب فضیلت حضرات ائمه طاهرین علیهم السلام و اثبات خلافت بلا فصل
جناب امیر المومنین علیه السلام که آنهم در فیض آباد نوشته تقریباً سه هزار بیت است جواب مسائل
فیض آباد تقریباً یکهزار و سه صد بیت ست تاریخ نیک و بد ایام که بالتماس مخدره علیا بهو بیگم والده
نواب شجاع الدوله مرحوم در فیض آباد نوشته و آن سه صد بیت ست تاریخ ولادت و وفات
سادات ائمه اطهار علیه السلام و آن نیز سه صد بیت است تاریخ لغلی مسمی به تحفة الاخوان در احوال
مشاهیر انبیا و خلفا و حضرات ائمه و غزوات حضرت امیر علیه السلام و مطالب چند که در دکن نوشته
قریب سه هزار بیت است عقد الجواهر الحسان در جواب مسائل حیدرآباد دکن هزار و ششصد بیت
ست تنبیه الغافلین که در بلده لکهنو تصنیف ساخته و آن هزار بیت ست رساله کشف الرین المبین عن حکم
صلوة الجمعة و العیدین مرآة الاحوال تقریباً پانزده هزار بیت بوده باشد رساله کشف الشبهه عن حکم المتعه قریب هزار
بیت ست و عدد ابیات مجموع آنها نود و پنجهزار بیت ست تقریباً جدول احکام شکیات نماز
وی از اولاد ذکور پنج فرزند داشت آقا محمد اسمعیل بن آقا محمد علی البهبهانی
برادر آقا محمد سابق الذکر ست و سبط استاد الکل آقا باقر بهبهانی علیه الرحمه حالات نامدارش
در مرآة الاحوال جهان نما باین عبارت مرقوم ست عالم فاضل کامل نبیل مقدس زاهد صالح
جلیل بی بدیل آقا محمد اسماعیل اطال الله بقاره بهتر ازین فقیر کوچک ست اگر خوف سنان لسان
نکته گیران لئام نبود هر آئینه اشهب سبکسیر قلم را در میدان محامد جمیله آن نور چشم گرامی اندکی جلوه گر
مینمودم ولادت باسعادتش در دار المرز رشت از بطن حلیله جلیله رشتیه مذکوره اتفاق افتاده
و تحصیل مراتب علمیه را چندی در خدمت والد بزرگوار و چندی در خدمت برادر نامدار و چندی در
خدمت بندگان میر سید علی سابق الالقاب کرده بسیار نکته دان و دقیقه یاب و خوش تقریر و

نیکو تحریر و در علوم خاصه در اصول و فقه نهایت روشن‌ضمیر و عارج معارج عالیه و جامع فضائل و محامد
جمیله است و در اول امر صبیه مرضیه جناب سید معظم الیه را که عموزاده است نکاح نمود و از و چند اولاد شده
فوت شدند و بعد از چند مدت بجهت سوء مزاجی که فیما بین ایشان شد تفریق اتفاق افتاد و الحال صبیه
عالیجناب جالینوس الزمانی میرزا زین العابدین طبیب اصفهانی در نکاح اوست و از طائفه کلهر نیز نکاحی
کرده است و شنیده ام که درین اوقات دختر عالی جناب معلی القاب آخوند ملا شریف خلف حاجی حسین
عرب را که از بدو سن و طفولیت الی الان از رفقای ما برادر است و با ما یار موافق و رفیق جانی
و لغایت نیکو اخلاق و خجسته اطوار و مقدس و صالح و صاحب فضیلت است در نکاح خود آورده است
و درین اوقات باتفاق خیر الحاج حاجی شهباز خان کلهر بزیارت مکه معظمه مشرف شده در اوانی که
در ایران بودم یک رساله در فقه و یکی در اصول مینوشت معلوم نشد که بدرجه اتمام رسیده یا نه
و اولاد امجادش نور چشمان برخوردار محمد مهدی و محمد صالح و محمد هادی است و محمد مهدی از بطن
زوجه کلهریه است و احوال باقی درینوقت معلوم فقیر نیست آقا محمود بن آقا محمد علی بهبهانی
برادر کوچک آقا محمد اسماعیل و آقا احمد سابق الذکر است در کتاب مرآة الاحوال ذکر او باین عنوان
آورده عالم فاضل متقی کامل صاحب اخلاق پسندیده نور چشم گرامی آقا محمود وفقه الله الملک
الودود و از نور چشمی آقا محمد اسماعیل اصغر و با این فقیر در بطن متحد است فاضلی است عالی شان و
عالمی است با نام و نشان بفضائل و محامد صوری و معنوی موصوف و بعلم و حیا و تقوی معروف
ولادتش در بلده کرمانشاهان اتفاق افتاده مراتب شرعیه را در بدو امر در خدمت والد بزرگوار
تحصیل نمود و برادر باو شفقتی تام و رافتی تمام بود و برخی در خدمت برادر نامدار و این فقیر باستفاده
مشغول شد و چندروزی از استماع افادات جناب آقا سید علی سابق الالقاب دام ظله
و مدتی را از گلچینان حدائق افادات فاضل نحریر و عالم بی نظیر زبدة المجتهدین و عمدة المحققین
استادی جناب شیخ محمد جعفر نجفی دام ظله العالی بود و بحمد الله سبحانه عارج معارج علیا و جامع
مراتب فضل و زهد و تقوی است و درین اوقات بسماع رسیده که بجهت تحصیل مراتب عقلیه بدار السلطنه

اصفهان رفته در انجا صبیه مرضیه عالیجاه شاه قلی بیگ بیگدلی را در نکاح خود آورده است و مسموع شد
که ازو فرزندی شده است محمد کاظم نام مولانا السید صفدر بن السید صالح الرضوی الکشمیری
عالمی خبیر و فاضلی نحریر و قانعی گوشه گیر از فضلای کشمیر بود در راه زهد و قناعت و صبر و رضا و
ورع و عبادت و اتقا می پیمود و شبها اکثر بیداری و صرف عبادت باری میفرمود و کمتر چشمان
حق بین آن سلاله سید المرسلین با خواب می بود

به نیمشب که همه مست خواب خوش باشند   من و خیال تو و نالهائیکه در دآلود

بالجمله جناب سید همواره بمطالعه کتب و درس و تدریس کتب دین مشغول بوده بر اکثر کتب
فریقین اطلاع داشته وسعت نظر آنجناب از تالیف شریفه اش ظاهر و باهرست و تمامی
عملش بر طریقه احتیاط بوده در هر فن از حدیث و تفسیر و کلام و معانی و بیان و فقه و نجوم و جفر
و تواریخ و بعضی از علوم نادره اطلاعی وافر و دستگاهی باهر داشت و تحصیل علوم از پیش عالم
ربانی و فقیه صمدانی ملا محمد مقیم که یکی از اکابر فضلای کشمیر بود فرموده و اکثر در حضر و سفر همراه آنجناب
بوده حتی که در سفر یکه ملای موصوف بجانب لکهنو نموده جناب سید همراه بوده و پدر بزرگوارش
سید صالح که مرد صالح و عابد و متقی و پرهیزکار بود چند بار بزیارت مرقد مطهر و مشهد مکرم جد خود
حضرت امام رضا علیه آلاف التحیه و الثنا مشرف گشته اکثر اوقات در سفر میبود تا آنکه بشهر کشمیر که
مقام مسکن و محل توطن او بود مراجعت میکرد در اثنای مراجعت در بلده کابل وفات یافته
و مرقد شریفش در همانجا واقعست مسموع گردیده که اهالیان انجا بزیارت مرقدش میروند
و جناب سید موصوف صبیه ملا محمد قاسم را که داماد آخوند ملا محمد مقیم موصوف بود در عقد خود
داشت و انچه از حکایات زهد و ورع و پرهیزگاری جناب سید موصوف و انهماک در عبادات
و صفای نفس قدسیه و ارتباطی که بعالم قدس داشت بسمع راقم رسیده بسیارست و رساله
جداگانه باید تا احصای آن شود بالجمله اشتغال جناب سید در انجاح حوائج مومنین و تصلب و تشدد
در دین مبین بسیار بود و زحمت و مشقت بیشمار در فقر و فاقه برای تحصیل علوم کشیده تا باین درجه رسیده

از جملهٔ تالیفات جناب سید سه جلد کتاب بنظر رسیده و آن هر سه بطرز کشکول اند مملو و مشحون از
نوادر تحقیقات و غرائب تدقیقات علمای سابقین و حل احادیث مشکله و بسیاری از فنون مختلفه
از کتب سالفین نقل فرموده و یک مجلد از انها که بسیار ضخیم ست بنا سقی العیون موسوم شده جناب
سید دو پسر داشت یکی از ان علامه نحریر و مجتهد عزیز النظیر آقا سید علی شاه طاب ثراه که احوال
خیر مآلش در اوراق آینده انشاء الله مسطور خواهد شد و دیگر سید عبد الله رحمه الله که در سنه اربع
و اربعین بعد الالف و المائتین در عنفوان شباب بسن هیجده سالگی غریق دریای رحمت الهی
شد و چون خلف ارشدش آقا سید علی که در سنه تسع و ثلثین بعد الالف و المائتین از کشمیر بقصد
تحصیل و تکمیل بسوی عتبات عالیات رفته بود از جهت الم مفارقت او حال جناب سید صفدر
نهایت متغیر گردید و بر الم مفارقت چنین پسری بعد وفات یک پسر جادهٔ صبر و رضا پیمود و تاسی
با جداد طاهرین خود فرمود و در اواخر عهدش منتظم الدوله نواب مهدی علیخان وزیر الممالک
بیت السلطنت لکهنو که در فرخ آباد اقامت داشت مد خرج برای جناب سید فرستاد و در همان
زمان آقا سید علی شاه بفرخ آباد آمد و از انجا بکربلای معلی رفت چنانچه در ضمن احوال آنجناب مرقوم
میگردد القصه آقا سید علی مرحوم وقت مراجعت خود از کربلای معلی بفرخ آباد و بنای اقامت جمعه و
جماعت در انجا خطوط متواتر بخدمت والد ماجد خود نوشته که محصل اکثر خطوط این بود که من اینجا
هستم و نواب موصوف بتکفل و خدمتگذاری و ترویج شریعت مصروف اگر مصلحت دانند اینجا
با عیال خود و عیال من تشریف آرند و اگر حکم شود من بخدمت عالی در کشمیر حاضر شوم آخر الامر آقا سید
صفدر با عیال خود و عیال فرزند خود بفرخ آباد تشریف آوردند و از انجا هر دو بزرگوار با نواب
موصوف بلکهنو تشریف آوردند و همینجا بمرض الموت مبتلا شده آخر روز پنجشنبه هفدهم رجب المرجب
سنه خمس و خمسین بعد الالف و المائتین من الهجرة ازین دار فانی بهشت جاودانی رحلت فرمود
ارباب دانش و استعداد بسیاری قطعات در تاریخ وفات آن مغفور فرموده علامه زمان استاذی و ملاذی
جناب السید محمد عباس الشوشتری الجزائری ادام الله تعالی ظلاله در تاریخ وفات آن مرحوم

این دو قطعه عربیه انشا فرموده

الا للمرء من الدهر الا ینتبه	یبعد الموت منا لو هو وما اقربه
اسف الصبح ودر تی تینادی معرا	اعرب العجم من الامر فهل یشتبه
کان الصفد بلا امن جلوس معنا	ومحیا طلق من یره اعجبه
وهو الیوم علی الارض طریح فردا	ماله المونس الا عمل صاحبه
کان والله تقیا ورعا مهتدیا	شذ فی الناس له المثل وقل الشبه
نظر العبد سنی الهجرة فی مصرع	عبر الصفد ولحید قد رحبه

وله

انطمست انجم برج الهدی	فانهملت اعین اهل التقی
سیدنا الصفد لما اتی	ملک الموت سری فی الثری
کان لطیفا عطر الخلق اذ	اصبح ینتاب علیه الصبا
یا عجبا من لحد قد حوی	العزة والرفعة والاتقا
غاب عن العین ولما یغب	عن نظر القلب دما ان نای
ذد الفا وانل لتاریخه	انکسفت شمس سماء العلی

السید غنی نقی الرضوی مولد و منشا او قصبه زید پور از توابع بلده لکهنؤ است وے فاضلے خبیر واز تلامذه جناب علیین مکان آقا سید حسین طاب ثراه بود مولف تذکرة العلما بتقریب ذکر تلامذه جناب سید العلما نوشته که جناب سیادت و کمالات مآب مولوی سید غنی نقی مرحوم که در اکثر علوم سیما در فنون ادبیه و درسیه و معقولات و لغت عرب وغیر آن تبحر عظیم داشت در صفای ذهن وجودت قریحه وکمال ذکا و نقاوت طبع گوی سبقت از اقران ربوده گاهی بمباحثات کلامیه زبان در بیان را آشنا نفرموده مگر آنکه جانب مقابل را ملزم فرموده بسیار مقدس و محتاط بوده و بزیور علم و حلم آراسته و بحلیه صلاح و تقوی پیراسته بوده و با انیمه تهذیب اخلاق و انکسار النفس

و تواضع و فروتنی زائد الوصف داشت جمعی کثیر از طلبهٔ علوم از فیض درس او مستفید شده بکمال
فضل رسیدند آن قدوهٔ ارباب فضل و تقدس در ماه رجب سنه یکهزار و دوصد و پنجاه و هفت هجری
برحمت حق پیوست سن شریفش قریب سی و هفت سال بود جنازهٔ مغفرت اندازه اش را از
لکهنو حرسها الله بسوی قصبه زید پور که موطن مالوفش بود نقل کردند از تصانیف عالیه اش رساله
فرقیه در لغت است که دران فرق میان لغات قریب المعنی را بیان فرموده و بهجیکه اکثر اهل علوم
از طب و فقه و منطق و حکمت و غیر ان را بکار آید و در تصنیف کتاب تاج اللغات که جمعی از علمای
لغت بنام سلطانی در چندین مجلدات ضخیمه بجمع آن پرداخته بودند مشارکت غالب داشت
حتی که اجزای آن بعد اصلاح و تصحیح آنجناب به بیاض رسید بلکه گویند که تصنیف بعض مجلدات
مختص بآنجناب ست و رساله در شرح دعای صباح نوشته بود که نوبت تبیض آن نرسیده.
و همچنین رسائل دیگر هم دارد که در مسوده مانده و نوبت اتمام نرسیده رحمه الله تعالی انتهی
مؤلف گوید که بسیاری از فضلای معاصرین المرحوم اذعان فضل و کمالش داشتند و غایت اعزاز
و احترام در تحریرات خود مرعی داشته خصوصا جناب مستطاب علامهٔ زمان مولانا السید محمد عباس
التستری دام علاه و مد فی لقاه که اکثر اوقات سلسلهٔ مودت و مکاتبات بادی مربوط داشته
و با عزاز و احترام در عبارات مراسلات خود او را یاد فرموده چنانچه علامهٔ موصوف در مکتوب خود
که در سنه تسع و اربعین بعد الالف و المائتین بعد اشعاری چند که در وصفش انشا نموده میفرماید
المصقع الغطریف والبدر الیهفوف تمقام الفضلاء النحاریر النبلاء
سمیدع السادة عرنین القادة مرکز الکمالات قطب السعادات المتمم
لمکارم العادات الحاوی لمحاسن الصفات صاحب الخلال المأثورة
والخصال الحمیدة الموفورة التی لو حل ارسطاطالیس فی حضرته لبهت عن عوائد
حکمته حدة فطنته بحدید سرک ما فی الضمائر قبیل الاظهار و یکاد زیتها
یضیء و لو لم تمسسه نار الورع التقی المتقی البارع اللوذعی الاحوذی ذو الطبع النقی مولانا

العلامة السید غنی نقی لازالت ثمارق افاداته مصفوفة وزرابی فیوضاته مبثوثة
وازجملهٔ مکاتیب انجناب که بجواب لبعض رسائل علامه ششتری دام ظله تحریر فرموده چون متضمن نظم
ونثر است برای ملاحظهٔ ناظرین ثبت مینماید ؎

بسم الله وبه بدئینا … فان عبدنا غیره شقینا
کتاب من هجین مستکین … کلیل الفکر مهموم حزین
کتاب کله حبٌّ وودّ … الی العلامة الحبر الفطین
نسیم الصبح بلّغه سلاما … بهیا حیث کالدرّ الثمین
سلام طیبه یسمو عبیرا … یحاکی نفحة عن یاسمین
سلاما لیس یشبهه کمالا … ولوج الروح فی جسم الجنین
سلام عبقری حاز حسنا … یزیح الکرب من قلب الطعین
سلام من الیف السقو طرا … الی اتباع سیدنا الرصین
سلام حفّ بالاخلاص کلّا … علی من علمه علم الیقین
سلام مستنیر لا یضاهی … هیه شمس فی الاضاءة بالیقین
کلون الورد لا بل عین تبر … علی محبوبه ذات المجون
علی من لو تحدّی جوهریا … لا یقن حسن جوهره الرصین
علی انس انیس ذی انتخاب … صدیق صادق خدن خدین
علی خلص اریب معمعیّ … حلیف الفضل والجاه الرکین
علی قطب الجزالة والمعالی … سماء المجد والغرّ المبین
علی من داره اهوی الیها … بالاف الضراعة والحنین
علی من ان اتاه ابو ذؤیب … هوی نحو التراب علی الجبین
علی من فی لطائفه معان … تفوق الورد بل خد الحسین

معان — بیاکی ۱۲
سقط — جاب ۱۲ — پیشانی ۱۲
جبر ان الخ — بفتح ... ۱۲

هو الغطريف قاموس المعانی	الیف الجود سحاة الشجون
حسیب فی کمالات وعلم	ظهیر شریعة ومعین دین
له باب محیط للمزایا	محاط بالسیوف من الیمین

وهو دری سماء السماء والسمو محور دائرة الذکاء وذکاء العلو اوحد الدهر ونادرة الاعصار الجوهر الفرد الذی لم یات بمثیله الفلك الدوار البلیغ المقوال الیلمعی الجلیس الکمال الخندید الصصوص السر سورة الحلاحل الماهر فی الامور صاحب البرة الوافی سلیك الذهن الصافی ذو الطبیعة المستقیمة التی تعلو نتائجها النیرجه والجمان یباع عندها عقود الدراری بالمجان المستوفی قسطا وافرا من المعقول والمنقول الفائز بالقدح المعلی من الفروع والاصول الخلیل الجلیل الفائق علی ایاس الصدیق الصدیق الاریحی مولانا السید محمد عباس لازال مجیدا وما برح مجیدا وبعد فقد هبطت الی مهرقة کریمة ومخاطبة باهرة عظیمة منطویة علی دلائل الاعجاز تحوی طرائف الحقیقة والمجاز کانها جوهرة بهیة وفریدة سنیة تحتوی علی افادات رائقة تنشط الاذهان وتتضمن علی بدائع شائقة تسابق سماعها الاذان محلاة بحلی لم ترها عیون البصائر ومزینة بقلائد لم یخطر مثلها فی الضمائر حروفها اسنی من ادارة الکؤس وخطها اجلی من اضاءة الشموس لطائفها التعبانیة تنبئ عن لطف معانقة الشائق بالمشوق والفاظها الحسان الحسانیة اشهی من الحیوة لدی النفس المدقوق مثل سطورها کمثل جنات تجری من تحتها الانهار یسبق ما فیها من النوادر نحو الجنان قبیل الاظهار کلماتها الطیبة اعذب من الشراب تشتمل علی فصیح مستعذب اهنی من مواصلة الاحباب تسجع حمامات البراعة علی جذوع معانیها وتترنم عنادل الفصاحة علی افنان مبانیها محاسنها بمثابة لیس لها فی حسنها نظیر ولما ینبئ علی منوال محررها ادیب نحریر اشهد ان صاحبها السلام

یکتا خندید
ابجاد و اول الدین
الصیان سعود جمع
...

اوحد الاعصار ابلغ ادباء الامصار ليس احد يعارضه فى شذ ور ما
فوائده من النظم والنثر ومن ذا يماثله كمالا فى هذا العصر فاستلذ
العبد المنخول بثمراتها واستحلى من حلاوة نكاتها لكن لما كانت ينبئ
عن عدم التفات سابكها الى تصحيح ما فى الرسالة من الخلل وحذف ما فيها
من الزلل كدت ان احترق بنيران الملال واستغرق فى بحر الكلال
لعله عدنى من لا يستحق بلطفه العميم ولا يستوجب بمنه الجسيم
ليت شعرى ان المولى الوحيد بم لم يصلح فسادها ولم لم يزل كسادها
هل لست من المتمسكين بولائه ام لست من المتمشين تحت لوائه
ام لا استحق لاستتار الهجنة بذيل سرائه ما الباعث على ان لا اتروى
بمائه وانى اعلم من قبل ان جنابه ميز الصحاح عن السقام من كلام
بعض الاشعرية الماتريدية بوجه استقام لا ادرى ما منعه
عن عدم التحاشى من التغيير والتصرف النزر من التقديم
والتاخير فاريد ان ارسل الرسالة المعلومة الى حضرته ثانيا
ولعل ان الالتماس فى استصلاحها ثانيا اذ المرء لا يعرف ما فى
نفسه من العيوب ولا يتجنب بما تستانس من اللغوب هذا ما جرى عليه
يراع العبد المحموم المهموز الافعال على سبيل الاستعجال حالة كثرة
الاشتغال وتوزع البال المحرر اصغر الافراد صونا ان الفواد
المأسور بسلاسل الاثام المرهون بايدى الاسقام المعتصم
بفضل ربه القوى السيد غنى نقى الرضوى اغناه سبحانه من منه الجسيم
وصفح عنه سقطته بفضله العميم المامول ان يصلح المولى ما فى هذا الكتاب
من السقام ويمحو ما فيه من اغلاط صدرت عن داعيه المسقام الذى

(Marginal glosses: عاطفا ۱۲ ، اذكى ۱۲ ، قلم ۱۲ ، المقيد ۱۲)

استولت علیه جنود الامراض فی هاتی الایام و خیر الختام السلام من السلام

جناب علامہ اوحدی الناس مولانا السید محمد عباس دام ظلاله علینا در تاریخ وفات آنجناب این قطعه فرموده ع

ذاک الغنی عن المعائب والنقی	عن المعائب جا نسیت محامده
نصبت عیون العلی عند وفاته	وجرت لفرقته العیون الجامدة
یبکی علیه یراعه ومداده	اذ یذکران نشیده وقصائده
عجباً للتربته التی حلت بها	تقوی وعلم ثم نفس ناقده
عجباً لمقلته التی عهدی بها	سهر اللیالی کیف اضحت راقده
هذا بیان رحیله من عندنا	اما نعوت کماله فعلاحده

عام الوفاة له مراتب اربع
سبع وخمس واثنتان وواحدة

ملا مهدی بن محمد شفیع الاسترابادی المازندرانی وی از مشاهیر فضلای اعیان ومولد ومنشاء او بلده مازندران است استفاده علوم واکتساب فنون از آقا سید علی طباطبائی وجمعی از علمای عالیشان فرموده وبمرتبه عالیه اجتهاد ودرجه قصوای فضل ورشاد فائز گردید مدتی در بلده کرمانشاهان اقامت داشت ودر عهد خلد مکان غازی الدین حیدر در حدود سنه اربعین بعد الالف والمائتین ببلاد هندوستان آمده بقیه عمر در بلده لکهنؤ اقامت داشت وی عالم متبحر وفاضل مجتهد وهمیشه مشغول تصنیف وتالیف وتدریس بود وبگوشه عزلت وقناعت بسر میبرد اکثر مردم گمان دارند که اداب حسن اخلاق وتوجه والتفات را باکسی مرعی نمیفرمود لکن حق آنست که بجز اهل علم وجمعی از طلبه علوم که بجهت استفاده حاضر خدمتش میشدند با دیگر مردم ارتباط وملاقات کمتر داشت با عوام الناس از غیر اهل علم خصوصاً کاری ما التفاتی نداشت وبا جمعی که از اهل فضل وکمال یا طلبه علم ومستفیدان خدمت بابرکت او بودند بکمال تواضع

و التفات و محاسن اخلاق و بذل اشفاق پیش می آمد تصانیف دقیقه و رسائل انیقه دارد که شاهد
کمال فضل و غایت اجتهاد اوست لکن بعضی ازان ناتمام و بلکه بعضی در مسوده مانده بالجمله از
سائر کتب و رسائل مصنفه آنمرحوم که معلوم این حقیر کثیر التقصیر شده اینست رسالهٔ قاطیس العقول
فی بیان قواعد الاصول و کتاب نبارس الفرعیات فی نوامیس الشرعیات در فقه که نوبت باتمام
آن نرسیده و قدری ازان از باب طهارت تصنیف شده و دیگر حاشیه بر شرح مطول مسمی به
تکمل ست که آنهم باتمام نرسیده و قدری ازان ناتمام مانده و رسالهٔ اصولین بفارسی که آنهم ناتمام
است و رسالهٔ ثمرة الفواد و رسالهٔ ترجیح اجماع منقول که آنرا در بلدهٔ کرمانشاه در اوائل سنه یکهزار
و دو صد و سی و پنج هجری تصنیف فرموده بود و رسالهٔ مصداق الاجتهاد لاختبار جودة ما جمعه
فی الصدر والفواد در مسائل اصول فقه و حدیث و تفسیر و کلام که آنرا هم در سنه مذکوره تالیف فرموده
و رسالهٔ فصل الخطاب فی حجیة ظواهر آیات الکتاب که آنرا نیز در سنه مذکوره تصنیف فرموده و
رسالهٔ احسن الاقوال فی تحقیق ما هو الراجح بالالفاظ عند تعارض الاحوال که آنرا در سنه یکهزار
و دو صد و سی و هشت هجری نوشته بود و رسالهٔ طهارت در احکام طهارت بزبان فارسی و رسالهٔ
ممتاز در مسائل نماز در فارسی که تاریخ تصنیف آن سنه یکهزار و دو صد و سی و هفت هجریست
و رسالهٔ استحکام در مسائل صیام فارسی و رسالهٔ کنوز در نمازهای نوافل و رسالهٔ هدیة السلطان
در بیان اصول ایمان که آنرا از راه تحفه برای بادشاه خلد منزل نصیر الدین حیدر مرحوم در بلدهٔ
لکهنؤ تصنیف فرمود و تاریخ ۱۱ شعبان ۱۲۴۸ هجریست رسالهٔ غرة الجبین در احکام نماز پنجگانه
که آنرا برای نواب منتظم الدوله حکیم مهدی علیخان مرحوم قلمی فرموده بود و کتاب مجاری الانهار
ترجمه جلد هشتم بحار الانوار که آنرا در سنه ۱۲۴۲ حسب فرمائش مادر سلطان خلد منزل سابق الذکر معروف
به بادشاه بیگم مرحومه نوشته باب اول و باب ثانی ازان باتمام رسیده است و بس و رسالهٔ
اعانة الباری در جواب شبهات اخباری و رسالهٔ در ذکر پنج حدیث در فضائل جناب امیر علیه السلام
که بفارسیست و رسالهٔ نجم المومن در جواب مسائل متفرقه بزبان فارسی که در بعضی بلاد هندوستان

از برای نواب ممتاز الملک مؤمن علیخان تالیف نموده بود و رسالهٔ نکاح بزبان فارسی و رسالهٔ مواہب نیہ در فوائد جلیلهٔ متفرقه که منتخب از تصانیف علمای سلف ست و آنرا در ۱۲۵۸ یکهزار و دو صد و پنجاه و هفت هجری تالیف فرموده و مسودات در علم نحو وغیره که ناتمام ست و مسودهٔ شرح معالم الاصول در اصول فقه که آنهم ناتمامست و رساله در علم کلام بفارسی موسوم بالیقان در بیان ارکان ایمان که آنرا مشتمل بر رد اقوال بعض تلامذه سید کاظم رشتی در اواخر عمر خود تصنیف فرموده و آن تا باب نبوت نوشته شده بود و نوبت باتمام آن نرسید و وفات آنجناب در ماه ذیقعده سنه یکهزار و دو صد و پنجاه و نه هجری در بلده لکهنؤ صانها الله تعالی واقع شد و در دار التعزیه حسینیه لتعمیر جناب غفرانمآب علیه الرحمه مدفون گشت از تلامذه اش جماعت بسیار درین دیار اند که در علم و فضل میان اقران و امثال خود ممتاز اند السید کاظم بن قاسم الحسینی الرشتی در علوم عربیه و اصولیه و فقهیه بحری ذخار بود اما در عقائد و اقوال وی بر طریقهٔ شیخ خود شیخ احمد احسائی و مروج طریقهٔ او بود و تاویل اقوال و عبارات او میکرد و میگفت که عبارات شرح زیارت که مردم بر کفر و زندقه حمل میکنند من معانی آنرا بر نهج صحیح میدانم و مدعی بود که شیخ او در منام ائمه علیهم السلام را دیده و موجب افاضه انوار الٰهی بر او گردیده بالجمله اتباع او را که بر طریقهٔ وی اند کشفیه نامند و شیخیه هم گویند و خودش هم اقوال غریبه و تحقیقات عجیبه دارد که بنظر بعضے فضلا خوش نمی آید و بعضی نسبت کفر و فساد عقیدت باو میکنند و الله اعلم بحقیقة الحال القصه تفصیل بطلان عقائد مخترعه و قواعد مختلفه این فرقه مستحدثه را جناب مولانا السید العلما قدس سره در تصانیف انیقه خود خصوصا در کتاب افادات حسینیه فی صفات الرب البریه و کتاب حدیقه سلطانیه بدلائل شافیه و براهین قاطعه و فیه از معقولات و منقولات بیان فرموده اند و عبارات ایشانرا از تصانیف ایشان نقل کرده بنقض و رد آن باحسن کلامی که مزید بران متصور نباشد پرداخته اند و این اوراق گنجائش ذکر آنها ندارد من شاء الاطلاع علی المفصلات فارجع الی تلک الافادات وفات سید کاظم در سنه یکهزار و دو صد و پنجاه و نه هجری اتفاق افتاد مصنفات او بسیار اند منجمله آنها انچه خودش در بعض رسائل

ذکر نموده انیست کتاب لوامع حسینیه فی المعارف الالهیه وشرح خطبه طتنجیه حضرت امیر المومنین علیه السلام
که آنحضرت آنرا در میان مکه و مدینه انشا فرموده بودند وتفسیر آیة الکرسی تقریباً هفت هزار بیت بوده باشد
شرح حدیث عمران صابی در ذکر مباحثه او با حضرت امام رضا علیه السلام و شرح قصیده لامیه
لعبد الباقی الافندی فی مدح مولانا و امامنا الکاظم علیه السلام و رساله مبسوطه در عقائد اصول خمسه
رساله مطالع الانوار رساله در اجوبه مسائل ملا محمد رشید موسوم بمسائل رشیدیه و رساله در
بعض اسرار البسمله و رساله در شرح اسم اعظم و رساله در بعض اسرار البسمله و سوره حمد و رساله در بعض
امور مستنبطه از بسمله و رساله در اسرار البسمله ایضا و رساله در بیان میزان قویم و قسطاس مستقیم رساله
در بیان کیفیت سلوک الی الله و رساله در اخلاق و رساله در اجوبه مسائل ملا آقا محمد رشتی
و رساله در اسرار شهادت حضرت امام حسین علیه السلام و ذکر مصائب آنحضرت و رساله در اجوبه
مسائل ملا محمد علی خراسانی ساکن نجف اشرف رساله در اجوبه مسائل شیخ عالم و فاضل کامل الموالی
النبیل الشیخ اسماعیل بن الشیخ اسد الله الکاظمینی در بیان عصمت و تفسیر قوله تعالی انی
جاعل فی الارض خلیفة و در وجوب معرفت ائمه اثنا عشر علی کافه الانام علی التفصیل و دیگر اشیا
و رساله در جواب مسائل عالم محقق مدقق شیخ محمد بن شیخ عبد علی آل جبار القطیفی رساله در جواب
مسئله سید حسن رضا هندی در ادله فقهیه و رساله در اجوبه ملا مهدی رشتی در ادله شرعیه و رساله در
بعض مسائل اصولیه و رساله در بیان اینکه میان الفاظ و معانی مناسبت ذاتیه است و نزد بعض
فضلا که قائل بعدم مناسبت بود و رساله در ذکر لغت و در علت ایجاد آن و رساله در بعض مسائل
اصول ایضا و رساله اصولیه ایضا مشتمل بر فوائد شریفه و رساله در ذکر اینکه حقیقة شرعیه ثابت است
و رساله فی ان الله لا یخاطب الناس الا علی ما یفهمون و رساله در احکام ظهار و ایلا در جواب
مسائلیکه از بحرین رسیده بودند و رساله در احکام طهارة و صلوة که در آن محض فتاوی اند و رساله مبسوطه
در مبحث صوم و رساله مختصره در حج و رساله حد لقطه و احکام آن رساله در بعض مسائل میراث و رساله
در مسائل زکوة و احکام آن و رساله در اجوبه مسائل خمس و رساله در بعض مسائل بیع و صلح

و رساله در اجوبه مسائل نکاح و طلاق و احکام آن و رساله در اجوبه مسائل وصیت و ما یتعلق و رساله
در ذکر مسائل امانت و شراکت و وکالت و نیابت و سائر مکاسبات و مقاصه و قرض و مزارعه
و بعض مسائل دیات و حدود و رساله در بعض مسائل جهاد و ما یتعلق به من الجزیة و شرائطها
و احکامها و احکام الاراضی المفتوحة العنوة و بعض المسائل فی النذر و الوقف و رساله در اجتهاد
و تقلید و بعضی مسائل قضا و رساله در مسائل متفرقه در مسائل طهارت و صلوة و نجاست و امثالها
و رساله در بیان نسبت حالت آنحضرت با عائشه و بعض احوال متعلق با امام و ثواب او و دیگر آنها و رساله در
اجوبه و رسائل کثیره در اصول فقهیه و احوال ادله شرعیه و رساله در اجوبه مسائل عالم عامل و فاضل
کامل شیخ علی بن قریش در بعض مسائل فقه و در بیان عوالم و در تفسیر باطن قول حق تعالی و فدیناه
بذبح عظیم و دیگر بعض مسائل و شرح قصیده ابن سینا فی السؤال عن علة تعلق الروح بالجسد
و مفارقتها عنه و رساله در اجوبه مسائل بغداد در فقه و رساله در فقه بجواب مسائلیکه از بلده احسا آمده بود
و رساله در اجوبه مسائل شیخ محمد احسائی و جمع بعض آیات قرآنیه و دیگر فوائد و رساله در اجوبه مسائل
حاجی میرزا محمد ابراهیم تبریزی در احوال صاحب العصر و الزمان ع و ذکر رویت آنحضرت در زمان
غیبت کبری و دیگر مسائل و در حقیقت خانه که معروف بفراموشخانه است و رساله در معنی قول آنحضرت ع
ان الذکر لیس قول باللسان و لا اخطار بالبال و دیگر احادیث و رساله در
جواب مفتی بغداد که مذهب اهلسنت در رشت و دیگر رساله موسومه بیوتیه در جواب بعض مسائل مفتی
سابق و رساله در جواب مسئله عالم فاضل میرزا محمد شفیع نایب صدارت تبریز از مسئله بحث نحویه
و رساله در جواب بعضی از افاضل خراسان و رساله در جواب اجوبه مسائل میرزا محمد شکی و رساله در اجوبه مسائل
میرزا حسن رضا هندی عظیم آبادی در مبحث معاد و بعض تحقیقات فقرات دعای سمات و رساله
در جواب مسائل سید حسن رضا هندی مشتمل بر مباحث عجیبه و تحقیقات غریبه و رساله در جواب
حکیم سید محمد علی هندی در بعض مسائل طبیه و رساله در اجوبه مسائل فاضل اواه شیخ حنیف امة بن الشیخ
احمد بن الشیخ صالح بن طوق القطیفی در معنی فقره یا من دل علی ذاته بذاته

صباح وارد است و دیگر احادیث و رساله در جواب بعض افاضل از اولاد شیخ عبد الجبار قطیفی در ترتیب حروف
تهجی و رساله در اجوبه مسائل سید حسین قطیفی در علوم شتی و رساله در جواب مسائل شیخ محمد جبلی که از بلده احسا
فرستاده بود در فقه و رساله دیگر در اجوبه مسائل بلدهٔ احسا در احادیث متفرقه و رساله در اجوبه مسائل که از بعض
از پیش شیخ محمد حسین بن خلف بحرانی رسیده بودند و رساله در اجوبه مسائل که از جبل عامل کسی فرستاده بود و آن شیخ سلمه الله
مسئله اند و رساله در اجوبه مسائل عاملیه که بعد تحریر اجوبه مسائل سابق که از جبل عامل رسیده بودند و آن مسائل صعبه اند و آن
مشتمل بر مسائل کثیره است و رساله در اجوبه مسائل غرویه در تفسیر قول ان الحروف کان موجودا قبل وجود
السموات والارض و دیگر مباحث متعلق باین و این رساله هم مشتمل بر بسیاری مسائل صعبه است و رساله در اجوبه مسائل
بغدادیه در اینکه جنت و نار هر دو باقی اند و فانی نمیشوند و رساله در اجوبه مسائل سید علی بهبهانی در مسائل متفرقه و رساله
در جواب مسائل سید علی مذکور در ذکر فرق میان بینونت صفت و میان بینونت عزلت و رساله
در اجوبه مسائل میرزا محمد باقر الطبیب البهبهانی و رساله در شرح دعای سمات و فیه من عجائب
المطالب که آنرا بالتماس فاضل کامل و نور ازهر ملا علی اصغر نیشاپوری نوشته بود و رساله در شرح قصیده
بائیه من شذور الذهب لعلی بن موسی الاندلسی در علم کیمیا و اول قصیده مذکوره بیت مطلع

حکّ البیضة الشقرا وانزع قشورها
فانّ لها تحت القشور لبابا

و رساله در اجوبه مسائل ملا کاظم مازندرانی در علم کیمیا و رساله در اجوبه مسائل مازندرانیه و رساله در شرح دعای
اسابیع و رساله در اجوبه مسائل ملا عبد الوهاب لاهیجانی در سبب عدم استجابت دعا در اثر تربت حسینیه
و رساله در تنبیه لبعض افاضل اهل نجف اشرف در بعض مطالب عبائر از رساله خود که در علم اخلاق است
و رساله در توحید و رساله در اجوبه مسائل میرزا علی اشرف مراغی در احوال ملائکه و رساله در شرح کلمات
منسوبه بسوی فخر رازی در مقدمهٔ توحید و رساله در اجوبه ملا مهدی رشتی در سر اختلاف امزجه و رساله
در جواب مسئله آقا محمد شریف کرمانی در تهذیب اخلاق و رساله در علم هیئت و رساله در شرح رساله
اسطرلاب شیخ بهاء الدین عاملی ره و رساله کشف الحق در مباحث متفرقه و رساله در اجوبه مسائل

حاج عبد المطلب رساله در شرح چند فقرات شرح زیارت استاد او و رساله در ترجمه رساله حیوة النفس
لاستاده و رساله در ترجمه مختصر الحیدریه فی الفقه لمولانا الشیخ علی اعلی الله مقامه و رساله موجزه
در سلوک الی الله و رساله در اجوبه مسائل مولانا شیخ محمد بن حسین بن خلف بن سلیمان و رساله
مسمی به حجة البالغه در رد یهود و نصاری و اثبات نبوت آنحضرت و ولایت حضرت امیر علیه السلام
و دیگر مباحث و رساله در جواب مفتی بغداد در تفسیر قوله تعالی یا ایها الذین امنوا شهادة
بینکم اذا حضر احدکم الموت و مسئله رضاع و رد شافعیه و دیگر مسائل و رساله در اجوبه
مسائل ملا حسین علی و رساله در اجوبه مسائل سید مقیم قزوینی و رساله در مقامات ظاهریه و باطنیه
و ذکر تاویل و غیره و رساله در اجوبه مسائل بعض علمای جبل عامل و رساله در حقیقت عقل و
روح و نوم و ماده آفتاب و غیره و رساله در اجوبه مسائل میرزا محمد حسن بن وزیر میرزا محمد و رساله
در بعض فوائد جفر و رساله در اختلاف مراتب موجودات و رساله در اسرار صلوة و ما یتعلق بها
من الطهارة و اسرار الصیام و الزکوة و الخمس و الحج و تفسیر سوره الحمد و التوحید و القدر و ذکر
سر غیبت امام علیه السلام و دیگر امور و رساله در انطباق عالم کبیر با انسان و رساله در معنی نقطه
فی البسملة و رساله در حل شبهه آکل و ماکول که در جواب سوال شاهزاده محمد میرزا نوشته بود
و رساله در اجوبه مسائل عبد الله بیگ و دیگر رساله در جوابات مسائل او و رساله در اجوبه مسائل
محمد رحیم خان و رساله در احکام ولد الزنا و رساله فی حقیقة القول فی الاخباریین و المجتهدین
و رساله در اجوبه مسائل هندیه که کسی از هند فرستاده بود و رساله در ترجمه بعض اجزای اول
شرح زیارت و رساله مقامات العارفین و رساله در اجوبه مسائل بحرین و رساله در اثبات افضلیت
حضرت فاطمه ع از مریم ع و سائر نسوان از آیات قرآنی و ذکر مراتب تفضیل بین انصار الحسین ع و
انصار القائم عجل الله فرجه و سلمان و عمار و اباذر و مقداد و رساله در شرح کلمات
بعض علما و رساله فیما یحل اکله من صید البحر و البر و دیگر مسائل و رساله در اجوبه مسائل شیخ سلیمان
بن عبد الجبار مسقطی و رساله در عصمت انبیا و رساله در مسئله معاد و شرح لوامع شیخ مقداد که بها التمام

ملا مشهد نوشته و رساله در مسائلیکه کسی از شام فرستاده بود و رساله در حکم عدة امة موطوأة و رساله موسومه ببهجهٔ دامغه و رساله فی النون و وضع دائرة بالتصال التونین و حکم الواو من البین و رساله در اسرار حج در جواب سوال آقا محمد باقر یزدی و رساله در معنی حدیث ان الله خلق ادم علی صورته که آنرا در مکه مشرفه تحریر نموده بود در جواب اعتراض بعض اهل انکار و رساله در شرح این دو بیت که بحضرت امیر ع منسوب اند

اری العلم فی ذل وجوع ومحنة	وبعد عن الاباء والاهل والوطن
فلو کان کسب العلم اسهل حرفة	لما کان ذو جهل علی الارض فی الزمن

و رساله در مقدمه شرح اربعین خود و رساله موسومه بدلیل المتحیرین و رساله در جواب بعض سالکین از اهل مکاشفه و تمکین در تفسیر فقره دعای هر روزه ماه شعبان و آن اینست -
الهی هب لی کمال الانقطاع الیک وانر ابصار قلوبنا بضیاء نظرها الیک حتی تخرق ابصار القلوب حجب النور فیصل الی معدن العظمة و تصیر ارواحنا معلقة بعز قدسک و رساله در حل بعض امور مشکله و رساله در اثبات وجود جن و بیان حقیقت و صورت و ماده و هیات ذاتیه و عرضیه آنها و ذکر تشکل ایشان باشکال مختلفه و تکلیف و عبادت و موت و حشر و جنت و نار و سائر احوال ایشان که آنرا در جواب مسئله عالم عامل و فاضل واصل میرزا موسی ابن الحاج میرزا حسن الشهیر بالرشتی که از قزوین همراه خود آورده بود نوشته بود هذا ما وجدناه من مولفاته و مصنفاته

السید علی بن السید دلدار علی النصیرآبادی اللکهنوی طاب ثراهما

ولادتش در لکهنو هجدهم شوال سنه یکهزار و دو صد هجری واقع شده وی صاحب زهد و ورع و در اکثر علوم مداخلت و مهارت داشته ذات والا صفاتش همیشه مصروف وعظ و هدایت خلق و اقامت جمعه و جماعت بود و در اکثر فضائل شهرت داشت سیما در علم قرات و فن تجوید بی نظیر بود در سنه خمس و العشرین بعد الالف والمائتین از هندوستان بکربلای معلی سفر نمود و علمای آنجا تعظیم و احترام او میکردند

خصوصاً فاضل سید کاظم رشتی بسیار در رعایت تعظیم آن سید جلیل القدر کوشید وکمال ذاتی اورا دریافته اجازه مشتمل بر مدائح و فضائل آنجناب نوشته بآنجناب داد بالجمله سید موصوف در سنه ست واربعین بعد الالف والمائتین بازمراجعت باین دیار فرموده پیوسته مصروف وعظ وہدایت مردم وتدریس وتصنیف بود اورا در سفر عتبات مباحثات ومناظرات با مخالفین واقع شده از جمله تصانیف اوست رساله در مبحث فدک ودو رساله درباب متعه ورساله در علم قرات ورساله دررد اقوال اخباریین ورساله در جواز تعزیه داری جناب سید الشهدا علیه السلام وتفسیر کلام مجید بعبارت ہندی در دو مجلد وبعد اتمام آن تفسیر در سنه ست وخمسین بعد الالف والمائتین مره ثانیه با جمعی از دوستان ورفقا از لکهنؤ سفر نموده بزیارت مشهد روضه رضیه رضویه علیه الاف التحیه مشرف گشت واز انجا بزیارت مشاہد مقدسه ائمه عراق مراجعت فرموده بعد مدتے قلیل در کربلای معلی بر طبق تمنای قلبی که از مدتی داشت بتاریخ ہیجدہم ماه مبارک رمضان سنه تسع وخمسین بعد الالف والمائتین برحمت حق پیوست مدت عمر شریفش پنجاه وہشت سال ویازده ماه بود قبر شریفش دران مکان ملائک آشیان در پہلوی قبر مقدس جناب آقا سید محمد بن آقا سید علی طباطبائی واقع ست ومولانا سید ابراہیم حائری که از علمای عالمین ومنجمله قاطنین وساکنین آن بقعه طیبه ومقام کریم بود خطی مشتمل بر خبر وفات آنجناب بخدمت جناب سید العلما طاب ثراه نوشته بود ودر تسلیه وتعزیه آنجناب چیزی از اشعار هم درآن درج فرمود که منجمله آن این بیت بود ؎

وما الدّهرُ الّا محنةٌ وبليّةٌ
تنوبُ وابناءُ الزّمان نيامُ

بعد از ملاحظه خط مزبور جناب سید العلما طاب ثراه خطی که بجواب خط مذکور قلمی داشته بعض عبارتش اینجا ثبت نموده میشود امّا بعد فقد وافی الینا کتاب من جنابك المستطاب مخبراً بمصاب یا له من مصاب واقلقنا بوفاة السیّد المجدّد المکرّم المعظّم الاکرم الاقوم السیّد علی اعلی الله مقامه وسرّ ادکن امه کما ختم له بالتشرف

واقبره بالموضع الاشرف وقد والله هطلت العبرات على الخدود لهذه الرزية المفتتة للكبود وارتحل السرور وانكسرت الظهور ويحق لنا ذلك فلقد كنا نحن نحن الى لقاء محياه دائما ونترقب ايابه سالما غانما فكان قد كان يوم توديعه عند تأهبه للسفر هو اليوم الذى زرته فيه عائدا له وهو محتضر وهكذا الزمان يمضى على الغير وما للدهر من وفاء وعلى الدنيا بعده العفا فانا لله وانما اشكو بثى وحزنى الى الله ولا حول ولا قوة الا بالله وبما جرى على لسان القلم اقتفاء ببراعة الاقوم

عيون المنايا لا تنام هنيئة — ولكن ابناء الزمان نيام
وناع اتانا من طفوف حسين — فلم يبق فينا راحة وجمام
نعى سيد الحبر عليا ممجدا — له فى جوار المصطفين مقام
اتى حائرا من بعد ما ظل حائرا — فنومته نوم الحمام حمام
غريب كئيب نازح عن دياره — عليه من الله السلام سلام
كتاب اتانى ناعيا وهو ناصح — ففيه شفاء لى ومنه سقام
وقد اسبلت تلك العبائر عبرتى — وفكرت فيها والدموع سجام
لعمرى ان الرزء والحزن والاسى — جليل وبالله الجليل عصام

مزار بعيد والجسوم ضعيفة — فصبر جميل والسلام ختام

واكثرى از علما و فضلاء کربلای معلی در مرثیه و قصائد فرموده اند کما یستفاد من خط السید ابراهیم المذکور و جناب مولانا العلامه السید محمد عباس الشوشتری در تاریخ وفاتش این قطعه انشا فرموده

ترحل صاحب لعلیک على — وسافر هو مفجوع کظیم

مجید کابر من اهل بیتٍ	بهم عرف الصراط المستقیم
اولی اید وابصار ومجدٍ	له قد اذعن القلب لتسلیم
تغلغل صیتهم فی کل ارضٍ	وجدّد منهم الشرع القویم
ومن کتبت مودتهم علینا	وانزل فیهم الذکر الحکیم
طفا بالطف محموماً غریباً	وفی قرب الحسین له نعیم
شهید الکربلاء له ضمین	ورب غافر بر کریم
واملاک السماء مورخات	لرحلته له رزء عظیم

۱۲۵۹

السید حسن بن السید دلدار علی النصیرآبادی اللکهنوی ولادت او بست ویکم ماه ذی القعدهٔ سنه ۱۲۰۵ خمس والف بعد المائتین در بلده لکهنو واقع شد تحصیل علوم از والد ماجد علامه خود وهم از خدمت برادر نامدار خود حضرت سلطان العلما طاب ثراه فرموده ودر تقوی وزهد ومروت وسلامت طبع وحلم وانکسار نفس وسائر محامد ذاتی وصفاتی نظیر خود نداشت سیما در عبادت که اکثر اوقات صائم النهار وقائم اللیل میبود از تصانیف شریفه او رساله عربیه در بیان انچه تعلق بگفتن انشاء الله دارد وحواشی تحریر اقلیدس ورساله در احکام اموات ورساله در علم قرات رساله تذکرة الشیوخ والشبان در ذکر مواعظ وکتاب مبسوط در اصول دین بزبان هندی که مشتمل بر مطالب جلیله ست وفاتش دریازدهم شوال سنه ستین بعد الالف والمائتین در لکهنو واقع شد مدت عمر شریفش پنجاه وچهار سال ودو ماه وبست روز بود در روز وفاتش خلقی کثیر از فضلای عظام وصلحای کرام وطلبه علوم وسادات ذوی الاحترام بمشایعت جنازه او حاضر بودند واشک حسرت از دیده حق بین میریختند خصوصاً اخوین جلیلین ان مرحوم جناب سید العلما آقا سید حسین وجناب سلطان العلما آقا سید محمد طاب ثراهما باجمعی از اکابر واصاغر بنماز بر انجناب قیام فرمودند ودر دار التعزیه حسینیه والد خود قریب قبر مطهر شان بپهلوی قبر برادر نامدار خود جناب سید مهدی مغفور مدفون گردید بعضی از افاضل بنی اخوان آن مرحوم در تاریخ وفاتش این قطعه گفته ع

سید حسن آن عبا و زسن	در خلد برین رفت بگلگشت چمن
معنی حدیث از سر الهام بخوان	سردار جوانان جنان ست حسن

۱۲۶۰

و امرحوم دو فرزند ارجمند یکی سید حسن مثنی و دیگر فرزند حسن معروف به سید مهتا یادگار گذاشت
و هم یک صبیه که در حباله نکاح سید مرتضی پسر جناب سلطان العلما بود السید مهدی بن السید
دلدار علی النصیرآبادی فاضل ذکی و عالم المعی صاحب قوت قدسیه و نفس ملکیه و جامع
فضائل جلیله بود باوجود حداثت سن در حدت ذهن و جودت طبع و ذکا و علم و عرفان و صلاح
و التقوی گوی سبقت از امثال ربوده چنانکه بتواتر رسیده بعضے حواشی و التعلیقات و تحقیقات
مسائل متفرقه از مصنفات آنعالی صفات گواهی بر فضلش دارد و در حیات والد ماجد خود در عمر
بست و سه سالگی از دنیا رحلت فرمود مرقد شریفش در حسینیه غفرانمآب در پهلوی والد ماجد او ست
جناب سید العلما طاب ثراه در اجازهٔ که برائے سید هادی فرزند ارجمند سید مهدی موصوف قلمی فرموده
باین الفاظ ستائش آنجناب فرموده المولی الفاضل و الفقیه الباذل ذی المجد
و البهاء و الفضل و الذکاء فخر العلماء و السادة صاحب القریحة
الوقادة و الفطنة النقادة مولانا السیّد مهدی افاض الله
علی اعلیٰ تربته شآبیب رحمته و هم در آن اجازه میفرماید که آخر سید مهدی مرحوم میان ما
هر سه برادران در فضل و کمال سبقت و اشتهار داشت و در وقت نظر بدرجهٔ ارفع و اعلی فائز بود باین
جهت در هنگام قرائت و درس روئے خطاب جناب والد مرحوم بسوئے او میبود و الحق که او بسیار ذهن صافی
و نظر دقیق داشت و اکثر شبها را به بیداری میگذرانید و اجتهاد در تحقیق مسائل و تنقیح دلائل میفرمود
بحدیکه احدی از اماثل بمرتبه اش نمیرسید و باینهمه خلوت و عزلت را می پسندید و از لذات
و شهوات اعراض میفرمود و مرگ را بسیار یاد میکرد و اعتماد بر حیات نمی نمود پس زمانه ناهنجار
تفرقه در جماعت انداخته او را بمرض شدید مبتلا ساخت و در عنفوان شباب طبل رحلتش بر کوفت
پس وفاتش در آخر ماه ذی الحجه سنه یکهزار و دوصد و سی و یک هجری در رسید و آفتاب حیاتش در آخر

منکسف گردید مدت عمرش بیست و سه سال بود پس والد ماجدم ازین واقعه مبتلای هموم و غموم شد و برخی
از کیفیت این مصیبت را در کتاب خود مسکن القلوب بیان فرموده است و آلام فراق او بر من طاری
شد پس صبر کردم و برخی از افادات و تحقیقات او را جمع کردم و از مسودات او آنچه یافتم برآورده و الحاق
بیاض رسانیدم که یادگاری برای متذکرین و بصیرتی برای مستبصرین باشد و آن برادر مرحوم این فرزند
در یتیم یعنی جناب سید هادی طاب مرقده را یادگار گذاشته و غیر از و فرزندی نداشت وقت وفات آن مرحوم
سن او قریب به سه سال بود انتهی ترجمة کلاسه حاجی محمد تقی بن محمد البرغانی القزوینی
از اعاظم مجتهدین قزوین و اکابر علمای متفقهین و شهدای سعداین بود و مولدش برغان
که از قرای دار الخلافه طهران و مسکن و مدفنش قزوین است صاحب قصص العلما بعد وصف
و ثنای ملای موصوف آورده که ایشان سه برادر بودند حاجی ملا محمد تقی که برادر بزرگ بود و حاجی ملا محمد
صالح برادر وسط و هر دو فقیه و حاجی ملا علی برادر کوچک که او از شاگردان شیخ احمد احسائی بود و در زمان
واقعه میر علی محمد باب او نیز میل بباب داشته و پدر ایشان در نهایت تقدس و تقوی بود و نیز صاحب
قصص آورده که حاجی ملا محمد تقی خود بمن حکایت کرد که در بدو امر تحصیل در قزوین مینمودم بعد از آن
ببلدۀ طیبه قم گذارم شد در آنجا بمجلس فاضل قمی صاحب قوانین حاضر شدم و آن درس مرا پسند
نیفتاد پس باصفهان رفتم و بخدمت علمای آنجا به تحصیل علوم دینیه مشغول گردیدم و غالبا در علم حکمت
اشتغال داشته ام و شواهد ربوبیه ملا صدرا را درس میگفتم از آن پس بعتبات عالیات تشرف
و در مجلس درس عالم علیم و یم قلزم خضم آقا سید علی طباطبائی صاحب ریاض حاضر شدم روزی او
آنجناب در مسئله نسخ وجوب و عدم بقاء جواز تدریس میفرمودند و در النقض لشجره مقطوعه نمودن
که فصل رفت و جنس باقی ماند ناگاه جوانی غیر ملتحی پیش سید نشسته بود او با سید به تکلم در آمد بنهایت سخنان
محققانه میگفت با نهایت فصاحت و بلاغت و طلاقت لسان لیکن نزدیک بآن شد که مرا ملزم کند
و من نتوانستم که از عهدۀ او برآیم و با او مقاومت کنم پس متغیر شدم و گفتم ای طفل چرا نامربوط
میگوئی پس آقا سید علی بمن تغیر فرمود و گفت سخن داری با او موافق قاعده تکلم کن او اگرچه بچه است

اما شیر بچه است پس از نسبت آن جوان سوال کردم گفتند که او آقا سید مهدی فرزند دلبند و خلف با شرف آقا سید علی
است پس من سکوت نمودم مجملا حاجی موصوف نماز جمعه میخواندند و خطبه ادا میکرد و در نهایت تحبیر و جودت تقریر
و در موعظه گوئی سبق از مضمار واعظین آن اعصار ربوده موعظه او در نهایت فصاحت و بلاغت و سلاست و
جزالت و عذوبت و ملاحت موثر در قلوب و حکایات غریبه نقل می فرمود و سخنان علمیه و مسائل اعتقادیه
عنوان میفرمود و آیات بسیار را تاویل و تفسیر بر وجه اتم و اکمل بیان میکرد و در مجلس وعظ او علما و طلاب
بسیار می نشستند و تقریرات وعظ او را می نوشتند عبادت آنجناب بدان نحو بود که از نصف شب علی الدوام
تا طلوع صبح صادق بمسجد خود میرفت و بمناجات و ادعیه و تضرع و زاری و بیقراری و گریه و ناله اشتغال داشت
و مناجات خمسه عشر را از حفظ میخواند و بر این نحو و شیوه سنیه استمرار داشت تا آنشب که شربت شهادت نوشید
دیگری در میان زمستان دیدند که آنجناب در پشت بام مسجد خود در عین شدت آمدن برف در نیمه شب پوستینی
بر دوش و عمامه بر سر مشغول تضرع و مناجات بود و استاده و دستها را بآسمان برداشته تا اینکه برف قامت
مبارکش را سراسر از پای تا سر سفید و پوشانیده بود و برادر کوچک او حاجی ملا علی نیز در ایام تحصیل همه شبهای
گرسیت بگردن خود زنجیر میانداخت و بر سر زنجیر میخی بود که بزمین میکوبید و تا صبح مشغول عبادت بود بالجمله
آنجناب پس از فراغ از تحصیل بطهران آمد و در آنجا اشتهار پیدا کرده و این در اواخر زمان فاضل قمی بود
بعد چندی مرة ثانیه باز بزیارت عتبات عالیات مشرف و از استاد عالیمقدارش آقا سید علی و شیخ جعفر
نجفی اجازه گرفت و به ایران آمد و نقاری میان ایشان و فتحعلی شاه واقع شد پس بدار السلطنه قزوین
نزول اجلال نمود و مرحوم حاجی ملا عبد الوهاب قزوینی که از علماء آن دیار و شهره امصار و از رؤسای آن اعصار
بوده در مقام کفالت و رواج و اشتهار حاجی ملا محمد تقی موصوف از هر جهت بر آمد نقل است که شخصی ملا صفر علی لاهیجی
آخوند ملا محمد تقی را با جمعی از طلبه مهمان کرد در اثنا شخصی از ملا صفر علی سئوال کرد که بز زکوة دارد یا نه او گفت بقاعده باید
نداشته باشد پس آخوند ملا محمد تقی وارد مجلس شد از وهم سئوال کردند فرمود بلی زکوة دارد ملا صفر علی گفت بقاعده باید
زکوة نداشته باشد زیرا که اصل برائت است فقها از وجوب کرده است گوسفند از این اصل خارج شد بدلیل و حدیث عنوانش لفظ غنم است
و احکام دائر مدار اسامی است و بز را معز گویند و غنم نمیگویند آخوند گفت شما شرح لمعه نخوانده اید که میگوید الغنم والمعز من جنس واحد

اجماعاً وکذا البقر والجاموس پس محقق در شرائع که کتاب فتوی است دعوای اجماع نموده است ملا صفر علی سالک شد غرض آخوند
در مسائل چنان مهارت داشت که گویا او حد اهل زمان بود و از تصانیف اوست کتاب عیون الاصول در دو مجلد اکثر
در آن کتاب بر قوانین ایراداتی دارد و کتاب منهج الاجتهاد در فقه استدلالی در بیست و چهار مجلد در شرح شرائع الاسلام
از طهارت تا دیات تقریباً بقدر جواهر الکلام است نقل است زمانیکه شیخ محمد حسن جواهر الکلام را می نوشت
چون بکتاب جهاد رسید اسباب چندان نداشت چون فقها کتاب جهاد را کمتر نوشته اند آقا محمد مرحوم
نجل مولانا محمد تقی برغانی مشغول تحصیل بود پس شیخ محمد حسن مجلد جهاد منهج الاجتهاد را برسم عاریت گرفت
و از اسباب کار او بود تا فارغ از تالیفات کتاب جهاد شد دیگر از تصانیف مولانای موصوف رساله
در قضاء صلوة فائته و رساله در نماز جمعه و رساله در طهارت و نماز و صوم و کتاب مجالس المتقین که آنرا بنام
سلطان عصر خود محمد شاه در سنه یکهزار و دو صد و پنجاه و هشت هجری بتالیف آن مشغول گردید و آن کتاب
مشتمل است بر مواعظ و حکم و حل احادیث و تفسیر آیات و تطبیق آن بمصائب حضرت سید الشهداء
بلکه عمده مقصودش در آنکتاب ذکر مصائب آنحضرت است و در مجلس سابع و عشرین از کتاب مذکور بجواز
غنا در مراثی فتوی داده اگرچه سابق بران بحرمت قائل بود و از جمله اسباب تبدیل و انقلاب رای خود در این
باب این خواب تحریر فرموده **وهذا لفظه الشریف** و این خادم الشریعت در اوائل اجتهاد خود
بشدت نهی مینمودم از مجالس روضه خوانهای صاحبان صوت را تا آنکه فی ۱۲۳۳ شب بیست و یکم ماه رمضان
که همان یوم نیز منع نموده بودم در مسجد از خواندن تعزیه که در عالم رویا دیدم که اندرون مسجد شاه اصفهان تا وسط
میدان ازدحام عظیم است از خلق و صدای شیون بلند است سوال نمودم چه واقع شده جواب گفتند جناب
امیر المومنین علیه السلام در مسجد تعزیه فرزند خود میخواند بحدی جمعیت بود که پا بکتفهای ایشان گذاشتم تا خود را
بمنبر آنجناب رسانیدم دیدم آنجناب را عمامه سبز در سر و قامت مائل بکوتهی و کوسج چون مرد نوجوان مرده
شیون کنان وا حسینا گویان تعزیه میخواند از گریه بیطاقت شدم استماع نمودم دیدم که بعضی فقرات
بقسمی ادا میفرمایند که در اعتقاد من غنا بود عرض کردم یا مولای من این قسم را غنا میدانم آنجناب توجه التفات
باین عبد نموده فرمودند مرا خواندن شما تعزیه فرزندم را بیاد آرید بهر قسمیکه باشد و منع نکنید همان ساعت بیدار شدم

ودر مسجد مؤمنین احیا میداشتم فرستادم که مجلس تعزیه بپا داشتند من منع میکنم شما را انتهی کلامه مؤلف گوید
که فتوی بجواز غنا در مراثی از مختصات مولانا موصوف است واحدی از علما قائل بجواز نشده همچنین در دیگر
مسائل هم فتاوای غریبه دارد از انجمله عصیر عنبی را بعد از غلیان وقبل از ذهاب ثلثین پاک میدانست
واز جمله فتاوای غریبه آنجناب اینکه جائز میدانست که مترافعین ادعا را بقسم صلح نمایند وجائز میدانست
که متولی آن حلف وصلح مقلد باشد واز جمله فتاوای آنجناب اینکه جائز است که حاکم شرع برای خود در
مرافعه در نوشتن حکم اجرت بگیرد ومکرر بالای منبر میفرمود که حکم کردن بر من لازم است لکن نوشتن لازم نیست
وبرای نوشتن اجرت میگیرم ونقل است که فاضل هندی صاحب کشف اللثام نیز اجرت میگرفت باین نحو
که او فقیر وصاحب عیال بود وبکتابت امر خود را میگذرانید واگر برای مرافعه نزد او می آمدند میگفت من
من فقیرم وخرج یومیه را از کتابت تحصیل مینمایم در مرافعه نمودن باید معطل شد واز تحصیل قوت عاجز میمانم
بالجمله صاحب قصص العلما بسیاری از حکایات وکرامات اخوند ملا محمد تقی نقل کرده وکیفیت شهادت
آنمرحوم بدین عنوان نوشته وگفته که از جمله کرامات آن بزرگوار شهادت او بود که بامیر مومنان تاسی نموده و
بمحراب مسجد خون مبارکش را ریختند در سال آخر بجهت شیوع مذهب باب آنجناب غالبا بر بالای منبر بوعظ
انام اشتغال ومردم را از سوء حال باب تحذیر وآن طائفه را تکفیر میفرمود میرزا جواد نامی که اصل او از عرب
وسکنش در قزوین بود وگوید که چند روز پیش از شهادتش بخدمت آن بزرگوار رسیدم آنجناب فرمود
که از تو التماس دعا دارم من عرض کردم که خداوند عالم نعمتهای دنیا وآخرت را بشما کرامت فرموده از عزت
وثروت واولاد وعلم ونشر شریعت وتالیف در علوم اکنون برای شما چه آرزو مانده فرمود که آرزوی من
شهادت است عرض کردم که شما همیشه درجه شهادت بلکه برتر از آن مایه دارید زیرا که بنص خبر مداد علما
بهتر از دماء شهدا است آنجناب فرمود بلی چنین است ولکن من طالب شهادت یعنی در خون آغشته شدن را
میخواهم ودر همان شب که شربت شهادت را نوشید چون نیمی از شب گذشته خواست که بمسجد برود ولعادت
مستمره دیرینه بعبادت مشغول شود عیالش باو گفتند که شما امشب ویا این شبها رفتن بمسجد را ترک کنید
آنجناب فرمود که اگر مقدر است که مرا بکشند من بسیار طالب شهادتم ولکن این سعادت دور است که

پس در سنه هزار و دویست و شصت و چهار در نیمه شب از خانه بیرون آمد و بمسجد خود رفت و در محراب عبادت ایستاد و بتضرع و زاری و گریه و بیقراری بدرگاه حضرت باری اشتغال داشت و چون نزدیک بصبح شد بلکه گویا صبح کاذب بود و عجوزه که بعبادت خود آمد که چراغ مسجد را روشن کند و او هم بروشن کردن چراغ مشغول و شهید ثالث دران هنگام سر بسجده گذاشته و مناجات خمسه عشر را بنهایت خضوع و خشوع میخواند و می گریست که بناگاه چند نفر از فرقه غاویه ضاله مضله بابیه داخل مسجد شدند در اول نیزه بر گردن مبارک آنجناب زدند آنجناب هیچ متعرض نشده زخم دوم را زدند که آنجناب سر از سجده برداشته فرمود که چرا مرا آسیا شید پس نیزه بدهان مبارکش زدند که دهان آنجناب شگافته شد مجملا آن جمع هشت زخم باو زدند که ناگاه آن عجوزه فریاد بر آورد و قتله ظلمه گریختند آنجناب از محراب برخواست که از مسجد بیرون آید تا خون میان مسجد ریخته نشود محراب بدر مسجد نزدیک بود پس آن بزرگوار تا نزدیک در مسجد رسید از شدت زخمها و پیری و عبادت در شب ضعف بر او مستولی شد پس نزدیک در افتاد و غش کرد و در خون غوطه می زد عیال و اطفالش باخبر شده آمدند و جسد انورش بخانه بردند تا دو روز زنده بود و بسبب شگافتن زبان درست قدرت بر سخن گفتن نداشت و بسیار تشنه می شد و قدرت بر آشامیدن آب نداشت زیرا که آن زخم سوزش بر سینه داشت و طاقت شرب آب نمی آورد مکرر درینحالت تشنگی سید الشهداء بیاد می آورد و قطرات عبرات از دیدگان خود می ریخت و می فرمود یا اباعبدالله جانم لفدائی تو آیا از تشنگی بر تو چه گذشت الحاصل بعد از دو روز روح مبارکش جانب جنان در خدمت سید جوانان اهل جنان شتافت و خواستند که جسد مبارکش را بجانب ارض اقدس عتبات نقل دهند اهل قزوین راضی نشدند و هجوم عام کردند و بدنش را در قزوین بجوار شاهزاده حسین در مقبره منفرده که حاجی میرزا ابو القاسم شیرازی برای خود تعمیر کرده بود دسپردند و بعد از چند ماه یا چند سال برای تعمیر قبرش را شگافتند همان جسد اطهر مانند ایام زندگانی باحوال خود باقی بوده و اکنون آنمرقد مزار معروف است آخوند ملا صفر علی لاهیجانی القمر دینی اصلش از بلده لاهیجان

واز فضلای بانام ونشان الآن در بلدهٔ قزوین سکونت داشت وی از تلامذه علامه آقا سید محمد طباطبائی بوده واز حجة الاسلام آقا سید محمد باقر اجازه دارد صاحب قصص العلماء که از تلامذه ومستفیدین خدمت آخوند مزبور است نوشته که آخوند در بدو امر بعلم حکمت اشتغال داشته وشواهد ربوبیه ملا صدرا را درس میداد وقتی در اصفهان خوابی دید که بعد مشاهده آن از درس وتدریس علم حکمت تائب شد وبعلم فقه واصول اشتغال ورزید شرحی بر کتاب معالم الاصول ورساله در درایت و برخی از فقه را نوشته وایضاً صاحب قصص در ضمن احوال ملا محمد تقی برغانی صاحب مجالس المتقین بتقریبی ذکر آخوند نموده وگفته چندی در خدمت او در اصول تلمذ می نمودم فاضل وجامع واز شاگردان مرحوم آقا سید محمد صاحب مفاتیح الاصول بود آخوند ملا عبد الکریم ایروانی از مشاهیر فضلا وافاخم علما وتلمیذ رشید آقا سید علی طباطبائی طاب ثراه بود صاحب قصص العلماء که از تلامذه آخوند موصوف بود نوشته که آخوند ملا عبد الکریم ایروانی ساکن قزوین از معاریف علمای عالیمقدار واز مشاهیر فضلای روزگار محور دائرهٔ فهم وکمال وخورشید فضل واشتهار وحید اعصار وفرید امصار حجت حقیقت سید مختار وی از تلامذهٔ آقا سید علی صاحب شرح کبیر لکن بسیار کم تقریر تألیفی از آن عالم علیم بروز نیافته مگر رساله در اصل برائت که آنهم ناقص است ودر علم اصول در عراق عرب وعجم برتر از و نیافتم بسیار کم تدریس میکرد ودماغ تدریس نداشت ومیگفت که میان تلامذهٔ آقا سید علی ما سه نفر سرآمد اهل زمان بودیم واورا ازین سه نفر برتر شاگردی نبود من وشریف العلماء ومیرزا احمد ترک ونیز صاحب قصص آورده که آخوند ملا عبد الکریم در جبلّ عجز داشت باین اسباب آخوند ترقی نکرده والا در تدقیق یگانهٔ دیار عرب وعجم بوده ودر آن اعصار بلکه سابق بران مانند او مدقق در علم اصول بنظر نرسیده شاهد بر امور مذکوره اینکه در زمانیکه در دار السلطنت قزوین بتحصیل اشتغال داشتیم آخوند اصول را تدریس نمی فرمود ودر فقه ریاض استادش را درس میگفت آن هم بنحو اختصار پس چند نفر از طلاب باهم صحبت داشتیم که مثل آخوند ملا عبد الکریم که وحید اعصار است درین شهر باشد وما از وی استفاضه ننمائیم ودرس اصول او را مشاهده نکنیم نهایت خلاف مروت است پس

چند نفر بدین عزم خدمت آخوند رفتیم و از وی درخواست همین معنی نمودیم در جواب گفت درس مرا شرائط
چند است اول اینکه باید تلامذه صد نفر باشند پس اگر کمتر باشند درس نمیگویم دوم اینکه کسی
ایرادی در میان درس نکند و اگر اشتباهی دارد بعد از اتمام درس شبهه خود را بگوید تا جواب او را
گفته باشم سوم اینکه باید بزبان عربی بگویم چهارم اینکه هیچکس نگوید که کافی است و بس است
بلکه هر جائیکه محل کفایت است من خود سکوت میکنم پنجم اینکه همین جمعیت اگرچه بفهمند لااقل
تا شش ماه بیایند آنوقت اگر نفهمیدند نیایند مجملاً این شرائط را متحقق ساختیم چندی بدرس او میرفتیم
هر روز بدون تکرار بمقدار یک ساعت از روز گذشته بنای درس را میگذاشت تا دو ساعت
بظهر مانده فراغت حاصل میشد بدون تکرار و بزبان عربی که اگر همه تحریر میشد تقریباً بقدر بیست هزار
بتحریر می آمد طلاب در تحریر آن عاجز برآمدند و هر روز برای یکمطلب جزئی استدلالات بسیار
میکرد فردا آن ادله را ردّ می کرد روز دیگر باز اثبات می کرد و میفرمود که من در حکم استقامت دارم
و تکثیر ایرادات و ردود و اجوبه برای تشحیذ اذهان طلاب است و از حکایات عجیبه
آنکه آخوند میفرمود زمانیکه من در بلده اردبیل در مدرسه بتحصیل اشتغال داشتم در آن شهر
تاجری بود معروف بدنائت و بخل و خساست نفس بحدیکه هرگز قطمیری بفقیری از سفره احسانش نرسیده
و غالباً در اوقات غذا مهمان کسانی می شد که مدیون او بودند و از مال خود اکل نمی نمود بنحویکه وقتی از
اوقات از مال او بدون علم و اطلاع او طبخ کردند و او را مهمان ساختند چون خواست که بخورد در گلویش گیر
ماند و قدرت بر اکل نداشت دانست که مال من در میان اینمال است که بگلویم گیر و پس شبی با طلاب
درباب آنمرد گفتگو داشتیم همه اتفاق کردند که ممکن نیست که چیزی از وی کسی از برای فقرا بگیرد پس من گفتم
فردا بنزد او خواهم رفت و چیزی برای طلاب خواهم گرفت ایشان انکار همین معنی نمودند آخرالامر عهد و نذر نمودیم که اگر
چنین کاری از پیش بردم طلاب هر کسی مقداری از من داده باشند و آن شخص در ثروت و دولت ضرب المثل
بود و همیشه بمقدار ده هزار تومان در زیر فرش در حجره کاروانسرا گذاشته بود که اگر مالی برای فروش بیاورند
و ثمن آن از خانه حضار نمودن طول داشته باشد ثمن حاضر [illegible] باشد که انتقا [illegible] جمیع

اصناف مدیون او بود پس بعد از انعقاد نذر در این همت بر کمر بستم و نزد آن مرد در کاروانسرا حاضر شدم
و سلام کردم جواب گفت و در گوشه نشستم تواضع جزئی و تحیت قلیله ادا کرد از آن پس گفتم که مرا با شما
مکالمه هست موقوف بانکه حواس را جمع داشته استماع نمایید گفت بگو پس من شروع کردم از بی اعتباری
روزگار غدار و فنای اعمار و هلاک و اضمحلال آثار و عذاب روز شمار و قهر و غضب حضرت جبار قهار از آیات
و اخبار ائمه اطهار و حکایات بسیار تذکره در داشتم بنحویکه دیدم اشک بر دور دیده اش حلقه زد چون رقت قلب
او را مشاهده نمودم با خود گفتم که بالفعل وقت بکار زدن معاهده و احتمال تاثیر است پس گفتم که چه میشود
که این صدمات و لطمات و عقبات را دفع سازی بانکه تنخواهی برای طلاب مدرسه فلانیه بمن داده
که میان ایشان تقسیم نمایم تا حقتعالی در آن روز که روز خلت و شفاعت و ثروت نیست ترا رحم نماید
و از این شدائد خلاص نماید پس آن مرد بیفاصله بی مسامحه و مساهله و مماکسه و مساوقه یکصد تومان اشرفی
بمن تسلیم نمود که این اخذ کرده و میان طلاب آن مدرسه قسمت نموده باشید من با خود گفتم که باید فوراً برخواست
و رفت که مبادا باغوای غیلان داخله و عفاریت خارجه و تسویلات ابالسه از این عمل پشیمان شود بلافاصله
برخواستم و روی بجانب مدرسه آوردم همین بدر کاروانسرا رسیدم دیدم آن مرد از پشت سر فریاد میکند
که ای آخوند در همانجا باش و ترا به بینم من دانستم که پشیمان شده است پس از سرعت و شتاب من او هم
سرعت نمود تا وسط بازار بمن رسید و مرا گرفت من هم او را گرفتم و بنای مغاربه و مشاجره و منازعه گذاشتم
مصلحین خیر اندیش از پس و پیش جمع شدند و از او استفسار نمودند که چرا با آخوند بیچاره مجادله داری گفت
که آخوند امروز بمنزل من آمد و مرا فریب داد و مبلغ هنگفت تنخواه از من درخواست نمود و مال مرا می برد
و چون مردم ماجرا را فهمیدند او را منع کردند که بعد از قرنی و عمری تنخواه جزئی باین شخص که فقیر و عالم است
داده اکنون پشیمان شدن بمعنی است پس او را گرفتند و نگاه داشتند و نصیحت نمودند من از دست او بیرون
آمده و بمدرسه رسیدم و طلاب را جمع نمودم و آن تنخواه را میان ایشان قسمت نمودم و آن مبلغی که بانی [illegible]
منعقد ساختم از ایشان گرفتم **حاجی ملا محمد جعفر استرابادی** ساکن طهران و از فضلای
زمان و جامع علوم و از تلامذه آقا سید علی صاحب ریاض بود و او را تالیفات بسیار است

مانند شرح تجرید در علم کلام و کتاب مدائن العلوم که در علم عربیه است و در اصول و فقه تالیفات
بسیار دارد و او در خدمت و محضر آقا سید مهدی یا شریف العلماء محاجة با سید کاظم رشتی تلمیذ شیخ
احمد نموده او را ملزم ساخت و کتابی در رد شیخ احمد نوشته ولی بسیار مختار بوده است و در درس میگفت
یکی اصول دیگر فقه که از تالیف او بود و پیش از درس هر روز خطبه میخواند و بعد از درس دعا میکرد
کذا فی قصص العلماء آخوند ملا حسن یزدی از تلامذه آقا سید محمد طباطبائی طاب ثراه
بود مؤلف قصص العلماء آورده وی از معاریف مشاهیر فضلای خطه ایران و در نهایت زهد
و ورع و تقوی و عبادت و در ابکاء بر حضرت سید الشهداء ع و اقامت عزاء ائمه هدی بی نهایت
مداومت و مواظبت داشت و اوائل حال مسکنش دار الخلافت طهران و در اواخر ساکن کربلای
معلی و مدفنش در همان ارض اقدس و از تالیفات او کتاب مهیج الاحزان است که اخبار معتبره مصیبت را
در آن جمع نموده و نهایت اهتمام در اخبار داشته او از شاگردان مرحوم آقا سید محمد است و دور نیست
که آقا سید علی را هم ادراک کرده باشد و آنجناب اواخر حال مبتلای مرض رعشه بود اطبا او را امر کردند
بیک مثقال سم الفار اعتیاد داده بودند و سلطان اعظم فتحعلی شاه خواست که دختر خود ضیاء السلطنه را
به پسر او تزویج نماید آخوند راضی نشد بالجمله آخوند موصوف آخر عمر بکربلا سکنی نموده و همیشه در خانه خود
مجلس عزائی برای حضرت سید الشهداء ع داشت ذاکرین قرائت مصائب می نمودند و خود هم در آخر
ذکر مصیبت میفرمود و در مسجد هم موعظه می فرمود و ذکر مصائب می نمود و این فقیر هم غالباً بمجلس عزا
حاضر میشدم و همان زمان که در کربلا بودم یا در ایام عزا بخانه او می رفتم و با اینکه آزار رعشه داشت و
سخن او را درست نمی شد فهمید معذلک بی اندازه گریه می داد و از جمله چیزها اینکه بالای منبر مشافهة
از او شنیدم اینکه می فرمود که من پیغمبر خدا را در خواب دیدم و بآنحضرت عرض کردم که در اخبار مقاتل
دیده ایم که حضرت سید الشهداء علیه آلاف التحیة و الثناء در زمان شهادت دو دفعه غش کرده بود آیا
این صحیح است یا نه آنحضرت فرمود که بلی ای آخوند فرزندم حسین در زمان شهادت چهار دفعه غش
نموده و [illegible] روزی از ایام محرم در خانه استاد آقا سید ابراهیم علیه الرحمه مجلس

بر پا بود بآن مجلس حاضر شدم اخوند ملا حسن نیز بلا فاصله آمد و پهلوی استاد نشست و استاد زیاده احترام
او نمود پس ذاکری قصه آمدن شیر را بر سر اجساد شهدا بیان کرد و اینکه آن شیر امیر المؤمنین بود که بهیئت
اسد بقتلگاه حاضر شد چون ذاکر از منبر بزیر آمد اخوند ملا حسن او را پیش خود طلبید ذاکر دست اخوند بوسید
آخوند بآن ذاکر فرمود که این چیزی را در بالای منبر خواندی که آن شیر امیر المؤمنین بود دروغ است و
امیر المؤمنین بصورت شیر در نمی آید و بعد از این چنین چیزی را بالای منبر ذکر مکن و از گفته امروز هم توبه
کن آن ذاکر صیغه توبه را جاری ساخت و سید استاد استماع مینمود و در اینباب هیچ تکلم نمود صاحب قصص
بعضی از کرامات جناب آخوند ملا حسن نقل فرموده بخوف تطویل در اینجا ثبت نشد ملا محمد صالح
برغانی قزوینی از تلامذه آقا سید محمد طباطبائی و برادر ملا محمد تقی برغانی صاحب مجالس المتقین
است مؤلف قصص العلما آورده که حاجی ملا محمد صالح نهایت عابد و زاهد و متتبع در اخبار بلکه سلمان
عصر بوده و در اصول راجل و در فقه همان اول درجه اجتهاد داشته و دائما مشغول کار و مطالعه و
تالیف و تصنیف و تدریس بوده و از بناهای او مدرسه عالی و مسجد متعالی است و در امر معروف و نهی از
منکر متصلب و راسخ بود و شهر قزوین در عهد قدیم شراب خانه بود و از امر معروف او و برادرش شهید ثالث
مردمان آن شهر متدین تر از مردمان شهر دیگر شدند و در ابکا بر سید شهدا اهتمام تمام داشته و بسیار باکی بود
و نمیگذاشت کسی ذکر مصیبت از اخبار غیر معتبره نماید و او از تلامذه مرحوم آقا سید محمد بوده و در خدمت
پدر بزرگوارش آقا سید علی نیز فی الجمله تلمذ کرده و اجازه از آقا سید محمد و سید عبد الله داشته و جناب
میفرمود که در سفر مکه چون بشهر حلب رسیدیم پادشاه حلب از امیر حاج افندی خواست که یک شب
ضیافت کند پس امیر حاج بمن تکلیف نمود من گفتم که آداب مجالس ایشان را نمیدانم و نمیروم امیر حاج
گفت که اجابت لازم است پس چند از حاجیان که آداب مجالس ایشان را آگاه بودند همراه من روانه
داشت چون نزد پادشاه رفتیم احترام بسیار نمود پس از من سوال کرد که دلیل شما بر خلافت علی چیست
من گفتم که من مذهب سنت و جماعت ام و شافعی مذهب میباشم پادشاه گفت که من میدانم شما شیعه
می باشید و شما را برای آن طلبیده ام که ادله شما را تا دانسته باشم پس من شروع باقامه ادله نمودم و

بر دلیلی که میگفتیم پادشاه رومی نمود و نهایت الم را ادراک بود پس با خود اندیشه کردم که اگر در ظاهر امر مجاب شوم
مایهٔ ضعف اعتقاد ضعفا و عوام از شیعه خواهم بود پس در باطن متوسل بباطن ائمه اطهار شدم از وقت
الهام و افاضهٔ ربانیه مراد دریافت پس استدلال بدلیلی نمودم پادشاه جواب نگفت و سکوت کرد
و در صباح آن شب پادشاه دراز گوشی مصری بمن ارزانی داشت با شال بزرسه و ماهوت و شیرینی و بهر یک
از آنان که بهمراه من بودند ماهوت و شیرینی بخشید پس من همان دراز گوش در حلب به چهل تومان فروختم
و آنجناب را تالیفات بسیار است کتاب غنیمة المعاد در شرح ارشاد تمام آن در چهار مجلد است کتاب مسلک در شرح
ارشاد در دو مجلد است کتاب تفسیر گویا در هفت مجلد است کتاب معدن البکا در مصیبت که فارسی و مختصر است
و کتاب مخزن البکا در مصائب که آنهم فارسی و مطول است و کتاب منبع البکا در مصیبت که عربی است و در این
کتاب نهایت دقت در تنقیح اخبار مصیبت کرده و روایات معتبره مذکور داشته و در آخر کتاب بسیار از حکایات و ملکیه
قصائد عربیه در مراثی ذکر نموده از جمله مطایبات او اینکه سالی بمشهد رضوی مشرف شدیم میرزا مشکور شاعر نیز با ما همراه
در مین راه گفتند که او زنا کرده پس او را خواستیم و ایراد کردیم که بزیارت میروی و زنا میکنی در جواب گفت که این چه
ایراد است زیارت را در نامهٔ عمل دست راست مینویسند زنا را در دست چپ پس چه منافاتی در میان این دو ام
است و حاجی ملا صالح مزبور در کربلای معلی خانه خریده بود در آخر عمر بکربلا اقامت نمود و وفات
او در کربلا بوده روزی بزیارت حضرت سید الشهدا مشرف شد پس از زیارت و نماز در بالای
سر مرقد مطهر ایستاده دعا می نمود که ناگاه افتاد او را بدوش گرفتند و بخانه بردند که بلافاصله
فوت شد رحمة الله علیه و حشره الله مع موالیه المعصومین مؤلف گوید که از بعض فضلای
عراق شنیدم که از تصانیف ملای موصوف تفسیری است عربی در بیست مجلد و در آن هر چه از
روایات اهلبیت علیهم السلام یافته نقل فرموده و غالب روایاتش از کتاب کنز الفوائد کراجکی
علیه الرحمه است و غالبا این همان تفسیر است که صاحب قصص آنرا ذکر فرموده

اخوند ملا اسمعیل عقدائی یزدی

عقدا دیهی است قریب یزد که سی فرسخ فاصله در میان وارد و وی از
معاریف علما و فقها و شاگرد بحر العلوم آقا سید مهدی طباطبائی طاب ثراه بود و در علم فقه و

اصول سرآمد فضلا و در ادب از ماهرین و کملا بود مسجدی در یزد بنا کرده الحال معروف است از
تصانیف شریفه او کتابیست در اصول و از جمله شاگردان اخوند موصوف فاضل کامل میرزا سلیمان
طباطبائی نائینی یزدی است که بعد اخوند ریاست دینی و دنیوی بوی منتهی شده وفات آخوند
در حدود سنه اربعین بعد الالف و المائتین اتفاق افتاد آقا سید حیدر یزدی وی
در عهد پادشاه جم جاه محمد شاه قاجار طاب ثراه والد سلطان دین پناه ناصر الدین شاه خلد الله
ملکه در بلدهٔ یزد علم فقه و اجتهاد برافراشته از معاصرین اخوند ملا اسمعیل عقدائی سابق الذکر
است حاجی ملا محمد بن ملا احمد نراقی وی عالمی نحریر و مجتهدی خبیر در بلدهٔ کاشان مرجع
خلائق بود راقم الحروف را بر تصانیف آنجناب اطلاعی بهم نرسیده حاجی مزبور در سنه خمس و خمسین بعد المائتین
و الالف ازین دار فنا بعالم بقا ارتحال فرمود آقا سید احمد اردکانی یزدی وی از ساکنین بلدهٔ یزد در عصر
فتح علی شاه مغفور بوده وقتی شیخ احمد احسائی وارد بلدهٔ یزد شد جمله علما بتعظیم شیخ احمد
پرداختند مگر سید احمد موصوف بالجمله وی حکیم و فقیه و محدث بوده مصنفات عدیده دارد از انجمله
کتابی است در فضائل شیعه موسوم به فضائل الشیعه و کتابی در احوال جناب امیر علیه السلام
مسمی به تبصرة المؤمنین و رساله در فضائل صلوات بر حضرت پیغمبر و آل اطهار نوشته و کتابی
در انساب سادات مشتمل بر جدولها و شجره ها و نیز چند مجلد کتاب عوالم را ترجمه کرده ملا علی اکبر
اجیهی اجیه از توابع اصفهان است در عهد سلطان فتح علی شاه در بلدهٔ یزد منصب امامت
جمعه و جماعت باو مفوض بود وی فاضلی محدث و حکیم و باسلیقه بود از تصانیف اوست زبدة المعارف
در علم اصول و آن کتابیست مبسوط که بدار الخلافه طهران طبع شده و مرغوب اهل فضل و کمال است
ملا علی اکبر زارجی یزدی ساکن یزد زارچ وهی است سه فرسخی یزد ملای موصوف در کربلای
معلی ادراک صحبت جناب آقا سید علی طباطبائی صاحب ریاض فرموده وی از مجتهدین
عظیم الشان و فقهای اعیان و لغایت متواضع و منکسر و آراسته خصال بود در بلدهٔ یزد منصب
امامت جمعه و جماعت قیام داشت و وفات ملای موصوف در حدود ستین بعد المائتین و الالف

اتفاق افتاد ملا اکبر زمان کریانی از افاضل زمان و علمای بانام ونشان خاصه در علوم
ادبیه وفن تفسیر و حدیث و حفظ ادعیه و کتاب نهج البلاغه وغیره نظیر خود نداشت و مرجع اهل یزد بود چندی
در یزد و از کریان آمده متوطن شد و کثیر الطعن بر شیخیه و کشفیه بر سر منابر بود سعاة سعایت وی پیش
بادشاه محمد شاه کردند که مطمح نظرش افساد و فتنه است شاه او را بپای تخت در طهران طلبداشت
و در ان بلده محبوس بود در آخر عمر اذنش دادند که بمشهد مقدس برود تقضای کار در مشهد
مقدس با این راه ارتحال فرمود آقا سید اسمعیل تونی ساکن تون که از اعمال
خراسان است وی از فضلای عصر و مجتهدین زمان خود بود جمیع اهل خراسان و معاصرین بانام و
نشان معترف بفضل و اجتهاد وی بوده اند در حدود سنه ستین بعد المائتین و الالف انتقال فرمود
سید جعفر کشفی نجفی دارابی داراب مقامیست نزدیک شیراز وی از فضلای عالیمقدار
و علمای باوقار و صاحب تصانیف بسیار بود لاسیما در تفسیر عدیل نداشت از تصانیف او
کتابیست در آثار و اخبار عقل و جهل که بفارسی نوشته و کتاب اجابة المضطرین بفارسی در سوال خط
دیگر منظومه در علم کلام ـ سید موصوف طور شیخ احمد احسائی طریقه داشت اگرچه با شیخ احمد معاند
بود وفات سید موصوف در حدود سنه ستین بعد المائتین والالف اتفاق افتاد قبرش در
بروجرد است سید صدر الدین عاملی نجفی وی از فقهای اعیان و مجتهدین جلیل الشان و
داماد شیخ جعفر نجفی صاحب کشف الغطا بود ملا شفیعا در روضه بهیه آورده که سید صدر الدین از
جبل عامل بمشاهد مشرفه برای تحصیل فقه و حدیث سفر اختیار کرد و از جناب شیخ المشایخ العظام شیخ جعفر
نجفی تحصیل علوم فرموده و صبیه جناب شیخ در حباله عقد سید موصوف بود بعد چندی باصفهان هجرت
فرموده و در انجا حجة الاسلام آقا سید محمد باقر رشتی اعلی الله مقامه بسیار باعانت او پرداخته و
مردمان را برجوع در مسائل از طرف او مامور ساخت سید موصوف صاحب تصانیف کثیره است و
از شیخ سلیمان عاملی تلمیذ جناب شیخ جعفر نجفی و نیز از عالم جلیل و فقیه نبیه نبیل جناب سید محسن کاظمی
بغدادی الاعرجی روایت دارد مولانا المفتی السید محمد قلیخان بن السید محمد حسین بن

حامد حسین بن السید زین العابدین الموسوی النیشاپوری از اکابر متکلمین عظام و احبار علمای اعلام و اساطین مناظرین فخام جد و جهد بکد و کد او در اعلای لوائح شریعت و حمایت دین و ملت کالنور علی شاهق الطور بر السنه جمهور مذکور و نوادر تحقیقات و غرائب تدقیقات و محامد صفات و معالی کرامات آن رفیع الدرجات در مصنفات مؤلفات متاخرین مرقوم و مسطور حیثیت فضل و کمال آن محیی طریقه آل در شش جهت احاطه نموده در سائر علوم دینی انواع فنون الفقه حجت و در فن تفسیر و علم کلام بی نظیر و امام همام بود کتاب مستطاب تقریب الافهام در تفسیر آیات الاحکام از مصنفات آنجناب بر غزارت علم و فضل و تبحر و علو مرتبه او در علم تفسیر دلیلی است روشن و حجتی است مبرهن بالجمله توصیف و تعریف آن مستجمع الکمالات از حیز تقریر و تحریر بیرون است

زبانش مظهر اسرار تحقیق — ضمیرش مطلع انوار تدقیق
ز توضیح بیانش گشته روشن — بر اهل علم هر مشکل ز هر فن

از اجداد کرام آن عالی مقام مولانا سید شرف الدین که در حادثه هلاکو خان از وطن مألوف خود بجانب هندوستان رسیده بود چنانچه صاحب مرآة الاسرار آورده که سید شرف الدین با یک برادر که سید محمد نام داشت در حادثه هلاکو خان از ملک خراسان بر آمده در دیار هندوستان رسیدند هم در آن تاریخ مسطور است که میر شرف الدین که از کمالات صوری و معنوی در قصبه کنتور مقیم گشت تا آنکه از این عالم نقل کرد و بعد از وی پسر سید عز الدین پسرش بجای پدر قائم مقام شد از وی پسر رشید پسر سید علاء الدین در قصبه کنتور متولد گشت و بعد از بلوغ انواع علوم صوری و معنوی حاصل کرده انتهی بالجمله پسر سید حسین بن عز الدین ملقب بسید علاء الدین که بمدارج دینی و دنیوی و در مرتبه ارشاد و بذل و عطا مشهور بود صاحب تصانیف لائقه است در قصبه کنتور نشو و نما یافت و در همانجا وفات یافت و همگی سادات نیشاپور که در آنجا رحل اقامت انداخته از نسل سید علاء الدین مذکور اند و الحال هم اکثر اعیان و اشراف از نسل سید مزبور در قصبه کنتور موجود اند و مرقد پاک سید علاء الدین مذکور در قصبه کنتور زیارتگاه خلائق نزدیک و دور است ولادت با سعادت علامه موصوف روز دوشنبه

وقت صبح صادق پنجم ماه ذیقعده سنه یکهزار و یکصد و هشتاد و هشت هجری بود و بتاریخ بست و دوم همان ماه
و سال نواب شجاع الدوله مرحوم رحلت فرمود و تحصیل کتب درسیه از فضلای عصر خود نموده و اکتساب
علوم دینی و معارف یقینی پیش جناب غفرانمآب مولانا السید دلدار علی طاب ثراه فرموده تا اینکه
در اکثر علوم و فنون محقق بی نظیر و مدقق نحریر گردید سیما در علم کلام مشهور آفاق بوده صاحب تذکرة العلما
بتقریب ذکر اعاظم تلامذه جناب غفرانمآب مولوی سید دلدار علی طاب ثراه بذکر شریف آن علامه پرداخته
و گفته هم از جمله ایشان بود مدقق محقق فاضل لوذعی سید جلیل المعی مولوی سید محمد بن محمد بن
حامد کنتوری مشهور بسید محمد قلی که یکه تاز معرکه فضل و کمالات و مناظر میدان بمناظرات و مباحثات
بود و تصانیف انیقه اش بر نصرت مذهب حق را دلیلیست ساطع و براهینیست قاطع اکثر کتب
درسیه را بفکر و مطالعه خود بر آورده بغایت ذکی الطبع و حدید الذهن بود انتهی علامه موصوف مدتی
در بلده میرٹهه بمنصب عدالت قیام داشت و مفتی در انجا بود و رساله عدالت علویه در بیان احکام قضا
و افتا متضمن شرائط قاضی و مفتی که شاهد عدل بر حزم و احتیاط آنجناب است در همان احیان تالیف
نموده و حکایات قضا و افتا و فیصله جات آن والا صفات بر السنه و افواه عام و خاص سائر و دائر
اند و از جمله کرامات باهرات آنجناب است آنچه از بعض ناقلین بسمع راقم الحروف رسیده که در وقتیکه
آنجناب در قضایای مرفوعه نظر میفرمود و در فصل خصومات شروع مینمود و بعد امعان نظر حق بسوی
احد المتخاصمین ظاهر می فرمود چنان بوقوع می پیوست که اگر یکی از آن دو شیعی است او را بر مقابل مثل
که از مخالفین می بود ظفر حاصل می آمد و همچنین اگر یکی از ایشان از اهل اسلام می بود و خصم او از کفار
حق بسوی اسلامی ظاهر و آشکار می شد و در اواخر عمر خود به بلده لکهنو مراجعت فرموده و در ینجا بتالیف
مشغول شد و تمامی اوقات خجسته ساعات را بصرف طاعات و عبادات داشت تا آنکه مدت عمر
بآخر رسید و جناب باری استیطان عالم باقی را از برای او اختیار فرمود و از جمله کرامات آنجناب است
آنچه قبل از ولادتش پدر نامدار وی که او هم از فضلای عصر خود بود و تحصیل علوم از مولوی عبد الرب حضرتپوری
و قاضی ولی محمد بانی حضرتپور نموده گویند که مولوی عبد الرب مذکور بذات خود شیعه بود و بالجمله والد ماجد

العلامه روزگار کتب بسیار از احادیث و اخبار بخط خود نوشته بود بخواب دید که حضرت صاحب العصر
والزمان عجل الله فرجه اورا سه ثمر عنایت فرمودند از جمله ان دو ثمر ناقص ویکی کامل بود بنابران
اول فرزندیکه متولد شد اورا مهدی قلی ودوم را هادی قلی وفرزند سوم را محمد قلی نام نهاد چنانچه
مهدی قلی دراوائل شباب درگذشت وهادی قلی درصغرسن فوت شد والعلامه را حق سبحانه وتعالی
بفضل وکمال فائق علی الامثال گردانید وتعبیر خواب العالیجناب بظهور انجامید وآنجناب
از اولاد ذکور سه پسر داشت اکبر الشان عالیجناب مولانا السید سراج حسین که فاضل جلیل وحکیم
عصر وفیلسوف ماهر بود وخلف اوسطش جامع الکمالات منبع الافادات سید عالی قدر وفاضل
وسیع الصدر جناب المولوی السید اعجاز حسین صاحب التصانیف العدیدة والتآلیف المفیده
که در اثنای تحریر این کتاب برحمت حق پیوست وفرزند ثالث آن علامه روزگار وحید الاعصار
فرید الادوار دریای ناپید اکنار علوم عقلی ونقلی وسحاب مدار فنون اصلی وفرعی المقتفی آثار آبائه
الاطیبین والحامی لذمار اجداده الاکرمین آیة الله فی العالمین وحجة الحق علی الخلق اجمعین مولانا
وبالاستاذنا جناب السید حامد حسین ادام الله ظله العالی بدوام الایام واللیالی که احوال خیر مآلش در
اوراق آینده مرقوم میشود از مصنفات جناب المفتی العلامه در علم کلام کتاب تشئید المطاعن و
کشف الضغائن ست در رد باب هشتم تحفه اثناعشریه شاه عبد العزیز دهلوی وآن کتابیست بنهایت
مبسوط در دو مجلد کبیر که مشتمل آن در حسن بیان ورشاقت عنوان ولطف تقریر ومتانت تحریر واستیعاب
اقوال وضبط احوال رجال وافحام معاندین وقطع لسان جاحدین واستیصال شبهات متکلمین
مخالفین وایضاح عوار غلطات این جماعه زالغین از سابق الزمان تا این اوان از تصانیف
اصحی از علمای اعلام وافاضل عالیمقام بظهور نرسیده وکتاب سیف ناصری جواب باب اول
تحفه اثناعشری وکتاب تقلیب المکائد جواب باب دوم تحفه وکتاب برهان السعادت جواب
باب هفتم تحفه که تخمیناً سی هزار بیت خواهد بود ونسخ این کتاب در حیات آنجناب باکناف واقطار
مشتهر گشته وعلمای اعیان ونبهای عالیشان عصرش به وصف آنکتاب رطب اللسان بوده

جناب سلطان العلما مولانا السید محمد طاب مرقده در بعض مکاتیب خود که بآنجناب نوشته مدح و ثنای
بلیغ در حق کتاب مذکور فرموده و معاصرش عین الاعیان مرحوم سبحان علیخان هم در مکتوبیکه بآنجناب
نوشته مدح فرموده و صورت مکتوب مذکور اینست ابر مدرار عنایت بحر زخار رأفت محیط معقول و منقول
حاوی فروع و اصول مولوی صاحب مخدوم نیازکیشان سحر بیز زبان دام مجدکم سر لوح نیاز نامه ثنا مذهب
به نیاز سند بها نموده گذارش میدهد که رساله رد تحفه اثنا عشری تصنیف ملازمان دیدم سبحان الله
چه قدر درر غرر جوابهای دندان شکن از بحر طبع گرامی سر بر زده والحق چنین جواب کمتر از فضلای
سالق هم سرانجام یافته باشد هر فقره اش ذو الفقار است برای قطع رؤس ادلّه مخالفان اگر غلط نکنم
بجناب ارث از جناب حیدر کرار علیه التحیة و الثنا رسیده بر وجود سراپا خیر و برکت سامی ام فزا الحق
هر قدر که نازش نمایند میزیبد خامه مقصور اللسان چندانکه بمدح طرازی جناب بر دادد اندکیست از بسیار
زیاده نیاز سبحان علی دیگر از تصانیف آنجناب است کتاب مصارع الافهام جواب یازدهم باب
تحفه کتاب تقریب الافهام تفسیر آیات الاحکام در فارسی احکام عدالت علویه رساله نفاق الشیخین رساله
تطهیر المؤمنین رساله اجوبهٔ فاخره وفات علامه مذکور بتاریخ نهم شهر محرم الحرام سنه یکهزار و دو صد و شصت
هجری در بلده لکهنو واقع شد و در حسینیه جناب غفرانمآب طاب ثراه مدفون گشت افاضل عصر در تاریخ
وفاتش قصائد غرّا و قطعات بدیعه نظم فرموده اند از انجمله علامة المتاخرین مولانا و استاذنا السید
محمد عباس التستری دام علاه در مرثیه آنمرحوم این قصیده که مشتمل بر بعض حالات آنجناب است فرموده

اُرید ذکر محمد قلی و رحلته ... وانّی براعی لا نفخ الصّورا
هُوَ المهاجر بالکهنوٴ مدفنه ... وکان مسکنه الاولی کنتورا
کانّه هو نور الهدی وحین بدا ... سناه هداه بکنتور قبا کر طورا
وفی بطلته مولی الزمّان مجتهد ... الوری محمد الطهر کان مذکورا
لقد تفقّه فی الدین قادسا و رعاً ... وکان مشتغلا بالکلام نحریرا
ابان جادة الحقّ بالیراع کما ... تری المجرّة لیلا تفتّق نورا

جزاك ربك عن اهل دينه خيرا — وكان سعيك عند الاله مشكورا
مضى وخلف ولدا له اولى فضل — كذاك عاش حميدا ومات مغفورا
وحين سمّي صلّى عليه مجتهدان — كان فضلهما في الانام مشهورا
محمد وحسين فداهما روحي — فانما بهما الشرع صار منصورا
ومن يشمّ شذا خلقهم بطيب نفسا — ولا يشمّ اذا عنبرا وكافورا
كذاك اقبر في روضهم حائطهم — وفي القيمة فيهم يكون محشورا
مضى لتاسع شهر غداة عاشره — رحيل خامس آل العبا منحورا
مصابه بمصاب الحسين مقرون — وانه لتلقى الحسين مسرورا
لطفا وقلت لتاريخ يوم رحلته — لموته هو اقبال يوم عاشورا

۱۲۶۰ھ

وله دام ظله بالفارسية

چون فاضل مفتی پسندیده خصال — بگذشت ز عالم و بیزدان پیوست
در بلدهٔ لکهنؤ رسید از کنتور — پس رخت سفر بسوی جنت بربست
در ماتم او سپهر زد جامه به نیل — رنگ رخ لاله در گلستان بشکست
با مجتهد العصر که همنام نبی ست — سر رشتهٔ اختصاص بودش در دست
زین راه توان گفت که تعزی ز دو ربع — فریاد کشیده و در عزایش بنشست

بر مرقد او نوشته شد تاریخش
این قبر مقدس محمد قلی ست

بعون الله المنعام وتائید النبی المقام وآله الکرام علیهم السلام جلد اول کتاب فیض نصاب نجوم السماء فی تراجم العلماء صورت اختتام پذیرفت وان شاء الله المستعان جلد دوم هم عنقریب طبع کرده میشود وما توفیقی الا بالله علیه توکلت والیه انیب

[illegible] تا اندر ۳۰ [illegible] که از اهل مطبع بقصد طبع این کتاب نفرماید که در بهی گورنمنٹ داخل شده